

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

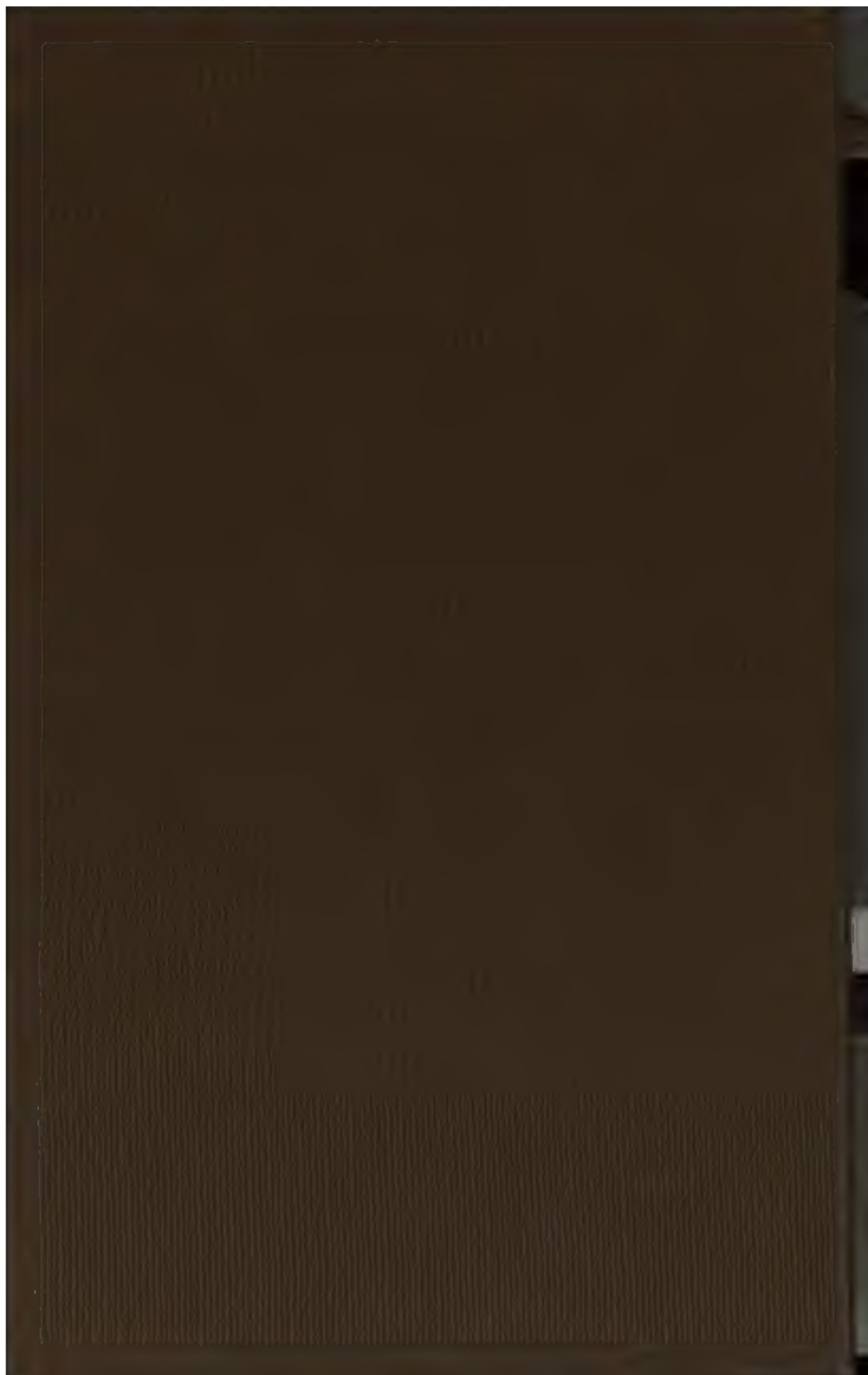
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

**The Theological School in
Harvard University**

**ANDOVER-HARVARD THEOLOGICAL
LIBRARY**

MDCCCXI

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

**FROM THE BEQUEST OF
ROBERT SWAIN MORISON**

**Librarian of the Harvard Divinity School
1889-1908**

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOLONENSIS

VOL. XXXII
S. AMBROSII OPERA

PARS II

DE IACOB
DE IOSEPH
DE PATRIARCHIS
DE EVGA SACALI
DE INTERPELLATIONE
IOB ET DAVID

DE APOLOGIA DAVID
APOLOGIA DAVID
ALCENA
DE OPTIMA ET LEGITIMO
DE NARATHAT
DE TORIA

EX RECESSIONE

CAROLI SCHENKL

PRAGAE VINDOBONAE LIPSIAE
F. TEMPSKY F. TEMPSKY G. REYTAG
MDCCCLXXXVII.

Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum.

Vindobonae, apud Tempsky bibliopolam.

VOL. XVI. POETAE CHRISTIANI MINORES. (I. pars. Paulini Petricordiae carmina rec. *M. Petschenig*, Orientii carmina rec. *R. Ellis*, Paulini Pellaei Eucharisticos rec. *G. Brandes*, Claudii Marii Victoris Alethia et Probae cento, rec. *C. Schenkl*. 8 fl. 20 kr. = 16 M. 40 Pf.

VOL. XVII. CASSIANUS (I. pars. Prolegomena. Institutionum libri XII. Contra Nestorium libri VII. Indices, rec. *M. Petschenig*. 10 fl. 25 kr. = 20 M. 50 Pf.

VOL. XVIII. PRISCILLIANVS. rec. *G. Schepss*.

4 fl. 25 kr. = 8 M. 50 Pf.

VOL. XIX. L. CAELI FIRMIANI LACTANTI opera omnia, accedunt carmina eius quae feruntur et L. Caecillii qui inscriptus est de mortibus persecutorum liber, recensuerunt *S. Brandt* et *G. Laubmann*. Pars I diuinae institutiones et epitome diuinarum institutionum, rec. *S. Brandt*

12 fl. 50 kr. = 25 M.

VOL. XX. QVINTI SEPTIMI FLORENT. TERTVLLIANI OPERA. rec. *A. Reifferscheid* et *G. Wassera* (opus I.). 7 fl. 80 kr. = 15 M. 60 Pf.

VOL. XXI. FAVSTI REIENSIS ET EVRICII OPERA. rec. *A. Engelbrecht*. 8 fl. = 16 M.

VOL. XXII. S. HILARI EPISCOPI PICTAVIENSIS tractatus super psalmos, rec. *Antonius Zingerle*. 12 fl. = 24 M.

VOL. XXIII. CYPRIANI GALLI POETAE Heptateuchos, accedunt incertorum de Sodoma et Iona et ad senatorem carmina et Hilarii quae feruntur in Genesim, de Maccabaeis atque de euangelio, rec. *Rudolfus Peiper*. 5 fl. = 10 M.

VOL. XXIV. GAI VETTI AQVILINI IVVENCII euangeliorum libri quattuor, rec. *Iohannes Harmer*. 3 fl. 60 kr. = 7 M. 20 Pf.

VOL. XXV. pars I. S. AVRELI AVGVSTINI opera Sect. VI. p. 1: de utilitate credendi, de duabus animalibus, contra Fortinaturum, contra Adimantum, contra episculum fundamenti, contra Faustum, rec. *Josephus Zycha*. 10 fl. 20 kr. = 20 M. 40 Pf.

VOL. XXV. pars II. S. AVRELI AVGVSTINI opera Sect. VI. p. 2: contra Felicem libri duo, de natura boni liber, Secundini Manichaei ad Sanctum Augustinum epistula, contra Secundinum liber, accedunt Euodii de fide contra Manichaeos et commendatorium Augustini quod fertur cum praefatione, rec. *Josephus Zycha*. 3 fl. 80 kr. = 7 M. 60 Pf.

VOL. XXVI. S. OPTATI MILENTIANI libri VII. Accedunt duo monumenta uetera ad Donatistarum historicam pertinentia, rec. *Carolus Zivsa*. 4 fl. 80 kr. = 9 M. 60 Pf.

VOL. XXVII. L. CAELI FIRMIANI LACTANTI opera omnia, accedunt carmina eius quae feruntur et L. Caecillii qui inscriptus est de mortibus persecutorum liber, recensuerunt *S. Brandt* et *G. Laubmann*. Partis II Fasciculus I: libri de opificio dei et de ira dei carmina, fragmenta, uetera L. Lactantii testimonia et *S. Brandt*. 4 fl. 20 kr. = 6 M. 40 Pf.

VOL. XXVII. L. CAELI FIRMIANI LACTANTI opera omnia, accedunt carmina eius quae feruntur et L. Caecillii qui inscriptus est de mortibus persecutorum liber, recensuerunt *S. Brandt* et *G. Laubmann*. Partis II Fasciculus II: L. Caecillii qui inscriptus est de mortibus persecutorum liber vulgo Lactantio collectus et *S. Brandt*. 5 fl. 60 kr. = 11 M. 20 Pf.

VOL. XXVIII. S. AVRELI AVGVSTINI opera Sect. III p. 2: de genesi ad litteram libri duodecim, eiusdem libri capitula, de genesi ad litteram imperfectas libri, de notationum in Heptateuchum libri septem, rec. *Josephus Zycha*. 8 fl. 10 kr. = 16 M. 80 Pf.

VOL. XXVIII. S. AVRELI AVGVSTINI opera Sect. III p. 3: quae est in Heptateuch. Adnotatio ad Ebraeos, Ed. *Ios. Zycha*. 8 fl. 80 kr. = 17 M. 60 Pf.

VOL. XXVIII. S. PONTII MEROPII PAVLINI NOLANI opera. Pars I. Epistolae, rec. *Guil. de Hartel*. 7 fl. 75 kr. = 15 M. 50 Pf.

VOL. XXX. S. PONTII MEROPII PAVLINI NOLANI opera. Pars II. Carmina, Indices et carminum XXVIII et XXX, rec. *Guil. de Hartel*. 7 fl. 50 kr. = 15 M.

VOL. XXXI. S. EVCHERII LUGDVNENSIS opera omnia. Pars I. Formulae spiritalis intelligentiae, instructionum libri duo, passio Agarnensium martyrum, epistola de laude Herodi, accedunt cistinae ab Solimano et Hilario et Rustico ad Eucherium datae, rec. *Carolus Wotke*. 2 fl. 80 kr. = 5 M. 60 Pf.

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXXII

S. AMBROSII OPERA

PARS II .

DE IACOB	DE APOLOGIA DAVID
DE IOSEPH	APOLOGIA DAVID
DE PATRIARCHIS	ALTERA
DE FVGA SAECVLI	DE HELIA ET IEIVNIO
DE INTERPELLATIONE	DE NABVTHAE
IOB ET DAVID	DE TOBIA

RECENSIT

CAROLVS SCHENKL

PRAGAE
F. TEMPSKY.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY.

LIPSIAE
G. FREYTAG.

MDCCCLXXXVII.

SANCTI AMBROSII OPERA

PARS ALTERA

QVA CONTINENTVR LIBRI

DE IACOB
DE IOSEPH
DE PATRIARCHIS
DE FVGA SAECVLI
DE INTERPELLATIONE IOB
ET DAVID
DE APOLOGIA DAVID
APOLOGIA DAVID ALTERA
DE HELIA ET IEIVNIO
DE NABVTHAE
DE TOBIA

RECENSIT

CAROLVS SCHENKL

PRAGAE
F. TEMPSKY.

VINDOBONAE
F. TEMPSKY.

LIPSIAE
G. FREYTAG.

MDCCCLXXXVII.

604

Corpus

Aminocine

7

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae.

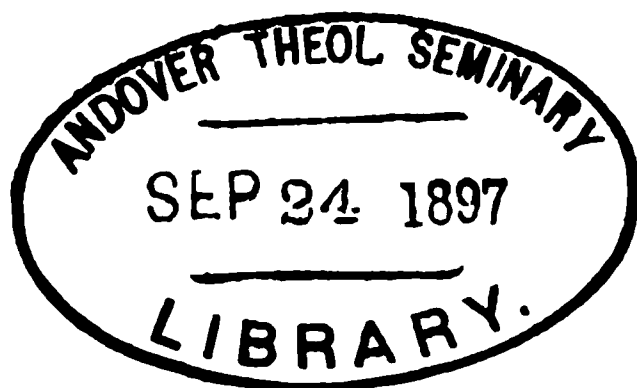
BR

66

66

V. 32

11 2

11 11

604
2
32
2
2

PRAEFATIO.

Priusquam ad singulas res explicandas adgrediar, in quibus tractandis eundem quo in partis primae praefatione usus sum ordinem seruabo, paucis mihi exponere liceat cur a dispositione librorum qui hoc uolumine continentur in editionibus recepta aliquantum discesserim. et quod libellum de fuga saeculi huc usque opusculo de bono mortis adiunctum hoc loco moui et post tractatum de patriarchis collocaui, id nemo puto reprehendet. nam quamquam eum ipsum occupat inter Ambrosii scriptiones collectas, quae nobis in primis Audomaropolitano et Parisiaco 1913 traditae sunt, tamen eo interposito corpus illud de patriarchis, quod olim extitisse a Cassiodoro (Inst. diuin. litt. 1) edocemur, turbari et corrumpi manifestum est. quod corpus hos libros: de Abraham II, de Isaac, de bono mortis, de Iacob II, denique de Ioseph et de patriarchis in unum coniunctos complexum esse in praefatione uoluminis primi comprobauimus. neque qui factum sit ut libellus de fuga saeculi post eum qui de bono mortis inscribitur locum obtineret obscurum est, cum illa quae inter utrumque intercedit argumenti similitudo ansam eius inserendi dedisse uideatur. iam qui sequuntur libri in Amerbachii editione hoc modo inter se excipiunt: de Nabuthae, de Helia, de Tobia, de interpellatione Iob et Daud, de apològia Daud. qui ordo a ceteris editoribus receptus nihil habet quo commendetur nisi quod cum nonnullis libris manu scriptis atque in primis cum antiquo Parisiaco 1732 conspirat. sed parum id ualet: nam ut ceteros codices omittam, in Bononiensi, qui uel Parisiacum aetate superat, apologiam Daud cum aliis Ambrosii libris conso-

ciatam esse uidemus. uariis igitur modis iam inde ab antiquissimis temporibus Ambrosii scriptiones collectas et compositas esse patet. quam ob rem satius duxi hos libros secundum eum temporum ordinem, qui sacra scriptura definitur, disponere ita, ut sermones de interpellatione Iob et Daud libellus de apologia Daud atque hunc opuscula de Helia, de Nabuthae, de Tobia sequerentur.

I.

Omnes quos hoc uolumen complectitur Ambrosii libri quin ex orationibus quas ille in basilica Mediolanensi habuit concinnati sint dubitari non potest. atque ut a libris de Iacob et uita beata ordiamur, id comprobatur uerbis p. 45. 9 'sicut audisti legi hodie', quibus significatur eo die quo sermo ille habitus est euangelium, ex quo locus ibi commemoratus depromptus est, in ecclesia recitatum fuisse. accedit quod eadem res eis quae 15, 21 dicta sunt: 'ergo ut ad exordia sermonis huius reuertar' confirmantur. denique nolim silentio transire exordium et partem ultimam huius operis ex oratione in synagoga habita desumpta esse, qua de re mox accuratius agendum erit. postea ex sermonibus illis de Iacob habitis duo libri conflati sunt atque alterius exordium hoc modo constitutum: 'superiore libro de uirtutum praeceptis disputauimus, sequenti clarorum uirorum utamur exemplis', quae res fortasse ipsi Ambrosio adscribenda est. plura etiam in opusculo de Ioseph indicia pristinae formae inuenias, quae, cum de eis iam in uoluminis primi praefatione disputauerim, hoc loco non explicabo. ex sermonibus igitur inter se cohaerentibus et hic libellus et is, qui in codice antiquissimo Bononiensi de patriarchis, in recentioribus et uolgo de benedictionibus patriarcharum inscribitur. compositus est, quae res ut licentiae ita stupiditatis librario-

rum luculentum documentum praebet. contra in opusculo de fuga saeculi nulla eiusmodi uestigia reperiuntur, nisi forte epilogum (ss. 52 sqq.) ita comparatum esse censes, ut sermonem redoleat. sed si libellum de bono mortis huic plane similem contuleris, quem ad sermones redire arta qua cum libro de Isaac coniunctus est necessitudine edocemur, quae huius opusculi antiquitus forma fuerit certe non dubitabis. quod proxime sequitur opus, si editiones inspicias, in quattuor libros diuisum habes eosque communi titulo 'de interpellatione Iob et Daud' instructos. sed longe alia est res in codicibus. etenim quattuor in eis inter se excipiunt orationes neque numeris significatae neque uno titulo comprehensae, sed suam quaeque inscriptionem prae se ferentes. unde iam constat singulos sermones nobis traditos esse nondum in unum corpus redactos. atque in duobus sollemnes illae precationis formulae, quibus eiusmodi orationes concludebantur, etiamnunc seruatae sunt, in ceteris recisae. sed iam ea oritur quaestio quinam ordo horum sermonum constituendus sit, cum duplex in codicibus nostris inueniatur. etenim Duacensis 227 et Parisiacus 14464, duodecimi uterque saeculi, quorum sane haud magna fides est, eum quem in hac editione secutus sum ordinem exhibent, contra in Parisiaco 1732 saeculi VIII, cuius maxima auctoritas est, quattuor sermones ita dispositos habes, ut qui in illis quarto loco collocatus est alterum locum occupet. in Amerbachii, qui codice Duacensi simillimo usus est, editione tres tantum quarto omisso leguntur. Erasmus, qui primus quartum addidit, sed non cum ceteris coniunctum, cum in eo quaedam quae ab Ambrosii dicendi genere recederent deprehendisse sibi uisus esset, suppositum eum atque ab eodem qui libros de uocatione gentium conscripsit homine confectum esse censuit. quod commentum non tanti esse uidetur ut eo refutando tempus perdamus. iam ut ad quaestionem propositam reuertamur, quibus rationibus ut ordinem Duacensi¹⁾ traditum

¹⁾ Parisiacus enim 14464 ex ipso Duacensi deriuatus esse uidetur.

sequerer, adductus sim exponam; huius enim fidem perexiguam, contra maximam Parisiaci esse me non fugisse iam supra commemoravi. ac primum quidem miror in orationis quae de interpellatione David inscribitur exordio eum qui antecedit sermonem non diserte significari, sed ita prohoemium comparatum esse, ut oratio non cum prima cohaerere, sed ipsa per se stare uideatur. deinde eum qui in hac editione alterum locum occupat sermonem apte cum primo coniungi puto atque ad hunc uerba quae initio posita sunt referri; illud 'sanctorum' (233, 3) enim ad uiros, quorum in sermone primo mentio fit, redit atque inter hos, etsi Iob principem locum obtinet, tamen David quoque multis locis (ss. 3, 15, 21, 24, 29) commemoratur. nihil igitur obstat, quominus sermonem alterum et tertium bene primum excipere existinemus. denique uerbis 'qui in superioribus dixerat' (233, 11) et loco psalmi L non ad orationem de interpellatione David, sed ad primae sectionem XXVIII reuocamur. adde quod Maurinorum interpretatio, qui, si Parisiaci dispositionem sequimur, ut primum et alterum ita tertium et quartum sermonem inter se respondere contendunt, mihi nequaquam certa esse uidetur. etenim in primo de perturbationibus, quibus athleta Christianus exagitur, et de consolationibus, quae ei praesto sunt, Ambrosius loquitur ita ut uiros sanctos omnes atque in primis Iob et praeter eum David respiciat. altero autem, quo David solus spectatur, de ratione quae inter hominis animam et deum intercedit agitur et hominis ad peccandum procliuitas deque erga homines misericordia explicantur. qua in re allegorica praecipue et mystica interpretatio adhibetur. iam uero tertius et quartus ut indole et materia plane diuersi sunt ab altero ita quam proxime ad primum accedunt, quippe qui nihil habeant mysteriorum illorum, sed in moribus humanis contemplandis erroribusque eorum qui iustos saepissime malis obrui querentes dei iniustitiam accusant refutandis uersentur. quomodo igitur inter sermones I et II eandem quam inter III et IIII rationem intercedere adfirmari possit non uideo. ceterum quod initia

alterius et tertii sermonis similitudinem quandam prae se ferunt, id non scriptoris consilio, sed casui tribuendum esse existimo. neque uero ex eo quod alteri et quartae orationi sollemnes illae quibus sermones concludi solebant precandi formulae adiunctae sunt quidquam quod ad ordinem Parisiaco traditum defendendum conferat colligere licet; nam sine dubio olim non solum his, sed etiam ceteris orationibus eiusmodi clausulae additae erant et quod illae solae in altero et quarto sermone seruatae sunt, si quid uideo, sententiae meae non obstare, sed eam potius confirmare uidetur. sic igitur ratiocinatus cum sermonem de interpellatione Dauid cum ceteris non cohaerere, sed alio tempore ab Ambrosio scriptum et propter argumenti similitudinem eis adiunctum esse mihi persuasissem, hos sermones eo qui Duacensi commendatur ordine disposui. concedo equidem fieri potuisse, ut quod Maurini coniecerunt oratio illa temere omissa a librario post tertiam adiungeretur, sed eodem iure suspicari licet uerum ordinem in Duacensi aut alterius codicis auxilio — haud dubie enim altero ille libro adhibito correctus est — aut ex coniectura restitutum esse. hac igitur re absoluta iam aggrediamur ad libellum de apologia Dauid, quem ex sermonibus concinnatum esse uerbis 'ut hodie lectum est' (311, 2) comprobatur. adde quod in libro ultimo doxologia quam uocant conspicitur. sed si ab his locis discedas, libri perfecti atque absoluti eum formam prae se ferre uidebis, id quod iam ex initio 299, 1 'Apologiam prophetae Dauid praesenti adripuimus stilo scribere' colligitur. quam conformationem ad ipsum Ambrosium redire ex inscriptione quae in Parisiaco 1732 legitur 'De apologia Dauid ad Theodosium Augustum' manifestum est. etenim quamquam hoc opusculum post annum CCCLXXXII et ante annum CCCLXXXVI compositum esse constat, qua de re in capite altero huius praefationis exponetur, nihil tamen obstat, quo minus Ambrosium id postea Theodosio misisse credamus. quod cur fecerit uario modo explicari potest. ac primum Theodosium ipsum id ab eo expostulauisse haud improbabile tibi uidebitur, si epistulae

memineris, qua ille Ausonium ut scriptiones suas secum communicaret rogauit. deinde sua sponte Ambrosius hunc librum imperatori mittere potuit perfectam regis summi imaginem ei ad imitandum propositurus. neque sine causa factum esse puto ut Dauidis bellicae et imperatoriae uirtutes in hoc libello tantis laudibus celebrentur¹⁾, tam saepe uenia et misericordia eius praedicentur²⁾. ac re uera inter illum et Theodosium similitudinem quandam intercedere nemo negabit. nam et hic bello inclaruit uirtuteque sua rem publicam seruauit ac restituit et inimicis libenter ueniam impertiuit, denique, quae res maximi momenti est, sicut Dauid delicto a se commisso uehementer doluit humilique modo paenitentiam egit. ac talem eius imaginem Ambrosius in oratione quae de obitu Theodosii inscribitur expressit. ceterum utrum ante an post stragem illam Thessalonicensem hic liber ad imperatorem missus sit quis quaeso diiudicabit? hoc tamen certum est codices quibus utimur ex exemplo Theodosio dicato originem duxisse. supersunt opuscula de Helia, de Nabuthae, de Tobia, quae ex sermonibus in librorum formam redacta esse facile demonstrari potest. et quod ad primum ex sermonibus quadragesima ineunte habitis compositum adtinet sufficiet hos locos 458, 17 ('audistis quid hodie lectum sit') et 443, 5 sqq. ('putatis . . . audistis . . . audite') inspicere. quibus adde uerba 443, 7 'propter hos fortissimos uiros', unde colligimus tribunos militum centurionesque tum in ecclesia adfuisse, neque a uero abest Ambrosium, cum bene sciret eos uenturos esse, orationem ita conformauisse, ut acrius in ebrietatem inueheretur. atque in eosdem directa sunt quae 448, 13 sqq. de optationibus inter potandum prolatis dicuntur. in libello de Nabuthae non tam certa pristinae formae documenta insunt, sed ex tota eius dispositione, ex agendi ratione et elocutione eum ad sermones redire intellegitur. uerum non desunt ea in libro de Tobia,

¹⁾ cf. 307, 14; 316, 2; 319, 17.

²⁾ cf. 316, 6; 317, 17; 318, 4.

uelut uerba 570, 1: 'nec fefellit dixisse aliquos, cum ante hoc biduum tractatus noster eorum compunxisset affectum: quid sibi uoluit episcopus aduersus faeneratores tractare?' et loci quibus oratorem populum Christianum in ecclesia congregatum appellare manifestum est (551, 8 sqq., 552, 12; 558, 1; 568, 18). denique non praetermittam in his tribus opusculis Ambrosium multa ex Basilii sermonibus deprompsisse, qua de re mox accuratius agendum erit.

Sed priusquam ad caput alterum disputationis nostrae progrediamur, de libro qui uolgo *Apologia David* altera uocatur exponendum mihi esse uidetur. quod opusculum, quamquam ab Ambrosio conscriptum esse nego, ab eo quod de *apologia David* ad Theodosium Augustum inscribitur seiungere atque in appendicem relegare nolui, sed eo quo in Maurinorum editione collocatum est loco reliqui, ut facilius eius cum genuina *apologia* esset comparatio. et primum quidem commemorandum est id in optimo codice Remensi 352 (T) et Bruxellensi 1893/99 (B), qui saeculi duodecimi est, inscriptione non adiecta traditum esse¹⁾. atque in T, quod iam in primi uoluminis praefatione diximus, ad calcem codicis folia octo diuersae a ceteris formae et scripturae adglutinata sunt, in quibus in binas columnas diuisis manu saeculi XII uel XIII litteris minutis usa hic libellus exaratus est. quae folia aut ex alio codice deprompta aut eo addita sunt consilio, ut libro Ambrosiano de *apologia David*, qui in hoc codice legitur, altera illa *apologia* adiceretur. in Duacensi saeculi XII inscribitur: 'Liber secundus sancti Ambrosii de *apologia David*' atque eadem inscriptio in Nouariensi (XLVIII) 20 (N) saeculi XIII, qui plane cum T conspirat, uerbis 'ad Theodosium Augustum' adiunctis inuenitur. itaque quae primitus inscriptio fuerit plane ignoramus. quae cum ita sint, fortasse suspicari licet hos sermones — nam ex sermonibus opusculum conflatum esse mox probabimus — olim in corpore quodam sermonum, id quod in eiusmodi homiliariis haud raro

¹⁾ in B spatium inscriptioni relictum, sed non expletum est.

feri solet, inscriptione non praefixa inuentos atque in librum redactos germanae apologiae adnexos et Ambrosii nomine insignitos esse. de tempore quo id factum est nihil comperimus; id solum certum est ne unum quidem ex codicibus qui ad nostram memoriam peruenerunt saeculo duodecimo antiquiorem esse¹⁾. constat autem hic libellus ex tribus partibus secundum eam quam orator in primo sermone constituit (362, 1) dispositionem conformatis. primam enim (ss. 1—20) ad gentiles, alteram (ss. 21—25) ad Iudaeos, tertiam (ss. 26—74) ad Christianos pertinere uoluit. primum autem sermonem sectionibus 1—27 absolutum esse eis edocemur, quae 376, 5 sqq. leguntur atque ex uerbis ‘superiore die’²⁾ cognoscimus singulos sermones singulis diebus inter se excepisse. breuiiores uero sermones se fecisse eo orator excusat quod totam orationis seriem implere sibi per angustias ingenii uel per uocis fragilitatem non licuerit (376, 5 sq.), et altero loco (393, 14) eadem usus modestia sibi facundiam et uerborum copiam ornatumque deesse profitetur. ceterum non prorsus indoctum eum hominem fuisse et ex sermonum dispositione elocutioneque et ex eo elucet quod bis in hoc opusculo, 370, 11 et 388, 5, imitatio Uergiliana conspicitur. num 361, 19, quo loco a sapientibus mundi praescriptum esse ait, ne in iudicando maior poena quam culpa sit. certum scriptoris cuiusdam dictum ante oculos habuerit haud facile diiudices. mirum uero est eum psalmi L interpretationem non absoluisset, sed tantum incohasset, quae res utrum oratori ipsi tribuenda an eo explicanda sit quod post sectionem 74 quaedam interciderint plane incertum esse Maurinis, qui de hoc libello utiliter disputauerunt, libenter adsentior. fieri certe potuit ut eius qui hos sermones ex corpore magno desumpsit errore pars ultima praetermitteretur.

¹⁾ Loci aliquot ex hoc opusculo adferuntur in Commentario in Cantica Canticorum e scriptis s. Ambrosii a Guilelmo prius abbate s. Theoderici apud Remos, postea monacho Signiacensi collecto. quem circa annum MCXXX uixisse Maurini statuunt; cf. uol. I p. 705 et 1545.

²⁾ cf. 378, 11.

neque quae in sectione 74 leguntur ita comparata sunt, ut iusta eis clausula effici uideatur. sed iam quaestio oritur quae inter hunc libellum et eum quo Ambrosius eandem materiam tractauit ratio intercedat. qua de re iam G. Hermant¹⁾ a Maurinis commemoratus obseruauit non pauca quae apud Ambrosium legantur in his sermonibus recurrere eaque nonnumquam ad uerbum expressa. quod his locis: 362, 20; 366, 16 et 24; 400, 5 et 11 cum Ambrosianis 309, 1 et 14; 316, 3; 324, 9; 327, 1 collatis confirmatur. uerum non solum singulis locis, sed etiam in tota argumentandi ratione, interpretatione allegorica aliisque rebus hoc opusculum ita cum Ambrosiano consentit, ut id non casui, sed imitationi apertae tribuendum esse uideatur. nam quamquam Ambrosius haud raro quae in aliis libris exposuerat eaque isdem fere uerbis usus repetere solet, tamen haud credibile est eum in eadem materia tractanda tali modo ipsum suam sapientiam compilasse. merito igitur hoc negat Hermant, qui simul addit Augustinum, cum tribus locis germanae apologiae mentionem faciat, numquam eam priorem appellare, sed solo Apologiae Daud titulo uti, unde quin unum tantum eiusmodi librum nouerit omnino dubitari non posse. uerum tamen ut haud exigua inter utrumque librum similitudo intercedit, ita graues quaedam discrepantiae conspiciuntur. ac primum quidem Ambrosius, ubi audientes compellat, longe alia quam is qui hos sermones conscripsit ratione utitur. an tu putas eum tam summis locutum esse, ut de ingenii sui angustiis uerba faceret auditoresque magis mentem suam quam uerba pendere iuberet, aut eos rogauisse ut quae proferret placidis auribus acciperent (376, 5; 393, 14)²⁾ uel eorum quae dixisset meminisse dignarentur (399, 24)?³⁾ deinde in tractatione argumenti et singularum rerum explicatione, in qua molesta

¹⁾ La vie de saint Ambroise Parisiis 1678/9.

²⁾ similia sane apud Basilium leguntur, ueluti hom. in psalm. I (I 227 B *M.*) ἐὺγνώμοτιν ἀκοαῖς παραθέμενοι.

³⁾ adde, si uera est ceterorum praeter TN lectio, uerba (400, 1) 'qualicumque meo respondere sermone'.

quaedam latitudo deprehenditur, atque elocutione differentia quoque adparet. denique recte obseruauerunt Maurini apologiae alterius scriptorem in sacrae scripturae locis adferendis nonnumquam ex alio quam quo Ambrosius uti solet fonte hausisse ¹⁾. quae cum ita sint, quin ab Ambrosio hic liber abiudicandus sit non dubito, sed ad quem auctorem redeat cum ceteris qui de hac re disputauerunt me nescire fateor. non fugit sane Gillotium similitudinem quandam inter apologiae alterius scriptorem et eum qui sermones de sacramentis uolgo Ambrosio adscriptos composuit intercedere eo quod uterque eodem modo de infirmitate uocis suae queratur (cf. 376. 6 'de fragilitate uocis' et de sacr. I 6, 24 'secundum fragilitatem uocis'). quamquam uehementer errauit, cum ea re confirmari putauit et apologiam alteram et sermones illos ad Ambrosium referendos esse, cui in orando saepe uocem obtunsam esse Augustinus testaretur (Confess. VI 3, 3). nam recte negauerunt Maurini id ullius momenti esse, qui apte Basilii de uocis suae infirmitate querentis uerba (hom. in psalm. I) ²⁾ adtulerunt. simul ea re nequaquam id effici adparet, ut apologiam alteram et opusculum de sacramentis eidem auctori tribuere liceat. neque maioris momenti est ad eam rem comprobendam quod in utroque libello eadem fere uerbosa explicandi ratio molestaeque repetitiones et ambages satis frequentes inueniuntur. ³⁾ sed simile quid sane utrique contigisse uidetur. etenim in amplissimo illo sermonum corpore, quod codice s. Galli 188 qui est saeculi VII continetur, opusculum de sacramentis legitur in sermones VII distributum ⁴⁾ hac inscriptione sermoni primo adiecta: 'incipit prima dies in pascha'; ceteris praefixum est: 'item sequentia', ante

¹⁾ quod accuratius demonstrare et longum est neque huius loci esse uidetur.

²⁾ I 227 B διὰ τὴν σύντροπον ἀσθενεῖαν τῆς φωνῆς ἡμᾶς ἐπιλείπουσιν.

³⁾ cf. Ihm Stud. Ambros. p. 71.

⁴⁾ sectiones XXV et XXVI sermonis VI a ceteris peculiari titulo: 'VII item sequentia' distinctae sunt, quod doxologiae in sectione XXIII ultima positae respondet.

tertium insuper numero III addito. in ceteris libris, quorum antiquissimi sunt Remensis 355 et Uaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 266, noni uterque saeculi, eos iam Ambrosio habes adscriptos et in sex libros diuisos.¹⁾

II.

Altero huius praefationis capite, id quod ordine a me in in parte prima constituto postulatur, de temporibus, quibus libri hoc uolumine coniuncti scripti sunt, agendum est. ac de tribus opusculis quae de Iacob, de Ioseph, de patriarchis inscribuntur iam in partis primae prohoemio satis expositum est. quam ob rem me statim ad libellum de fuga saeculi conuertam, in quo temporis certius definiendi indicium inesse nuper a F. Buechelero edocti sumus. is enim (cf. Mus. Rhen. XXXXIII 293) animaduertit Ambrosium in hoc libro 176, 14, quo loco ut constructionem in uerbis ex epistula ad Hebraeos (7, 26) prolatis 'talis enim nobis decebat' defenderet, haec ex Sallustio adtulit: 'locum editiorem quam uictoribus decebat', ea non ex Historiis, sed ex Arusiani Messii exemplis elocutionum (cf. Gramm. Lat. VII 465, 2 K.) sumpsisse. quae res eis quae Ambrosius adiecit: 'siquidem apud eos qui uerborum et elocutionum dilectum habuerunt huiusmodi inuenitur dicente aliquo' satis comprobatur. eo igitur anno quo Ambrosius libellum de fuga saeculi scripsit Messii exempla iam in hominum doctorum manibus erant et eorum consensu probata. quam ad rem non minimum id contulisse uidetur quod grammaticus opusculum suum Olybrio et Pro-

¹⁾ quodsi quaeritur quo tempore hi sermones conscripti sint, respondeo, etsi certius in eis indicium non extet, tamen ea quae de ecclesiae statu, de haeresibus, de gentilibus, de Iudaeis eorumque cum Christianis concertationibus et altercationibus dicuntur omnia ita comparata esse ut quin scriptor Ambrosii aequalis fuerit dubitari non possit.

bino dedicauerat.¹⁾ ac sane memorabile est Ambrosium ipsum hunc libellum et breuitate et commoditate habilem orationis fingendae et ornandae causa diligenter euoluisse. cum autem probabilius sit excerpta illa ex Symmachi oratione ad Theodosium Augustum habita quae apud Messium leguntur potius ex panegyrico eius. quo imperatori pro consulatu a. CCCLXXXI sibi delato gratias egit, quam ex apologetico, quo a. CCCLXXXVIII exeunte se crimine panegyrici in Maximi honorem dicti purgare studuit, hausta esse,²⁾ proxime ad uerum accedere uidetur Messii librum non multo post annum CCCLXXXI editum neque longo temporis interuallo ab eo libellum de fuga saeculi seiunctum esse.³⁾ sermones de interpellatione Iob et David Maurini anno CCCLXXXIII adscribendos esse censent. etenim anno certe CCCLXXXVII, quo Theodosii eiusque familiae imagines in populari seditione ab Antiochensibus euersae sunt, superiores eos esse, cum ea quae 262, 10 leguntur: ‘uide quemadmodum in ciuitatibus bonorum principum imagines perseuerent, deleantur imagines tyrannorum’ ab Ambrosio. summae prudentiae uiro, post hunc annum dici non potuerint, ne imperatoris, cui praecipuum honorem haberet, uulnus acerbissimum refricaret. quam ob rem ea uerba potius ad annum CCCLXXXIII, quo Gratianus occisus est, referenda

¹⁾ cuius rei testis est catalogus in codice Berolinensi, olim Santeniano 66, saeculi VIII, seruatus, in quo haec leguntur: ‘Incipit messi oratoris de elocutionibus olybrio et probino messius’; cf. Becker Cat. bibl. ant. 20, 12.

²⁾ cf. Seeckii Prolegg. ad Symmachum p. VI adn. 11.

³⁾ quae in codice Santeniano leguntur mihi indicare uidentur in libro illo regis Francogallici Arusiani opusculo epistulam qua ille Olybrium et Probinum adlocutus est praemissam fuisse. quorum nominibus cum nihil adiectum sit, probabile est eos nondum consules designatos fuisse. intra annos igitur CCCLXXXI et CCCLXXXIII Arusiani libellum in publicum prodiisse statuendum est. quodsi Olybrius re uera a. fere CCCLXXVI natus est (cf. Birtii praef. ad Claud. p. VII), a. CCCLXXXI agebat aetatis annum quintum decimum. neque quidquam obstat quominus coniciamus eum tum simul cum fratre a magistro diuertisse atque hunc discipulis abeuntibus elocutionum exempla dedicauisse.

esse, cuius imagines populus grato eius memoriam recolens animo conseruauerit. at recte negat Ihm Stud. Ambros. p. 21 ullam causam esse, cur certum aliquod factum his uerbis significari statuamus; sin hoc minus placeat, magis consentaneum uideri, cum Ambrosius de tyrannorum imaginibus maiore quadam ui loqui uideatur, uel de Maximo uel de Eugenio tyrannis eum cogitare, ita ut aut post a. CCCLXXXVIII aut post a. CCCLXXXIII sermones illi editi dici possint. sed cum tyranni non principibus, sed bonis principibus opponantur, hoc uerbo malos principes significari apertum est. infirmius etiam alterum Maurinorum argumentum est, qui ex uerbis 284, 12, quibus psaltarum mentio inicitur, Ambrosium sermones illos ante a. CCCLXXXV aut CCCLXXXVI, quo tempore populi cantum in ecclesia instituit, habuisse collegerunt. unde iam patet nihil omnino quod uel ueri simile uideatur constitui posse. contra librum de apologia Daud ante a. CCCLXXXVI, quo expositio in euangelium Lucae confecta est, scriptum esse iis edocemur quae in hoc commentario III 38 leguntur: 'de qua historia (i. e. de Bersabeae amore et Uriae caede) quoniam alibi plenius diximus, hic transeundum uidetur', quibus apologiam illam respici apertum est. iam cum lamentationes, in quas Ambrosius 316, 20 sqq. effunditur, ad Gratiani caedem mense Augusto a. CCCLXXXIII factam referenda sint, certum est hoc opusculum intra a. CCCLXXXIII et CCCLXXXV compositum esse. sermones de Helia et ieiunio habiti sunt post psalmorum et hymnorum cantum in ecclesia Mediolanensi institutum, i. e. post a. CCCLXXXVI (cf. 445, 2) et ante a. CCCLXXXII, quo Ualentinianus alter occisus est; nam quin 448, 14 pluralis 'imperatorum' ad Theodosium et Ualentinianum pertineat non dubito. sed quod Maurini suspicati sunt Ambrosium has orationes a. CCCLXXXVIII Theodosio et Ualentiniano tum Mediolanii commorantibus dixisse nullo firmamento nititur. neque ex eo quod 414, 12 se de Heliae gestis plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone digessisse dicit, quicquam ad tempus constituendum lucramur. nam libri, quos hoc loco respexit aut certe respicere

mem. 7) idem scite disputavit de libro qui de
eumque post epistulam XVIII ad Vigilium
Crispentinum a. CCCLXXXV datam, qua eandem
modo tractavit Ambrosius nec tamen libelli de
fecit, confectum esse statuit.³⁾ quae senten-
tiae dubio veri speciem habet quam id quod I
unt Ambrosium epistula illa ea quae peculiariter
et breuiter repetiisse. unde, cum Chunorum, qui
memorantur, nomen a. CCCLXXVI populo Roma
notuisset, tractatum de Tobia ad a. fere CCCL
oluerunt.

III.

aturi hoc capite de librorum qui in hoc uo-
compositione ac fontibus a libris de Iacob e-
iamur, in quibus Ambrosium opusculum falso I
elia exposuit de off. II 4, 14 et expos. in euang. Luca
utrumque opus a. CCCLXXXVI scriptum est), de uidu-
liber ad a. CCCLXXVII referendus est, de fuga saec.
ello modo dictum est, epist. 63, 75 a. CCCLXXXV
ique epist. 38. 7. quae quo tempore confecta sit:—

Flauio adscriptum, quod *περὶ λογισμῶ ἀποκράτορος* uel, sed id male, *Μακκαβαίων* δ' inscribitur,¹⁾ in usum suum conuertisse primus uidit I. Freudenthal (cf. eius libri 'Die Flauius Iosephus beigelegte Schrift Über die Herrschaft der Vernunft' Uratislauiae a. 1869 editi p. 32 sqq.). hoc igitur sermone — nam sermonem esse hunc libellum demonstraui Freudenthal p. 12 sqq. — Ambrosius et in exordio libri prioris ss. 1—7 et in libri alterius parte ultima (ss. 43—57) ita usus est, ut locos quosdam ad uerbum transferret, multo plures, ut erat eius consuetudo in aliorum libris compilandis, suis uerbis explicaret atque illustraret. quos locos omnes a me diligenter enotatos reperiens editionis a G. Dindorfio curatae paginis et uersibus indicatis; nam ea quam S. A. Naber curauit tum demum, cum hoc uolumen iam prelum exercebat, in manus meas deuenit. in primis autem memorabile est quod Ambrosius eodem quo falsus ille Iosephus epilogo opus suum conclusit, Macchabaeorum laudatione, quam splendidioribus etiam coloribus et uerborum sententiarumque luminibus exornauit. hac igitur magnifica peroratione se audientium animos quam maxime commoturum esse sibi persuaserat, neque spes eum fefellit. etenim Cassiodorus Inst. diuin. litt. 6 dicit Ambrosium secundi libri Macchabaeorum maximam partem ad demonstrandam tolerantiam eloquentiae suae dulcissimo liquore patefecisse et in libri Parisiaci 1719, qui saeculi XI est, folio 140^r initio sectionis XXXIII libri II haec in margine adscripta sunt: 'incipit tractatus pulcherrimus sc̃i ambrosii ep̃i de gloriosa passione machabeorum et de sc̃o eleazaro sacerdote eorum optimo magistro et duce'.²⁾ sed praeter hoc opusculum Ambrosium alterum quoque uel plures etiam libros

¹⁾ Alterum titulum iam Eusebius nouerat, qui Hist. eccl. III 10, 3 inscriptioni *περὶ ἀποκράτορος λογισμῶ* haec addit: *ὃ τινες Μακκαβαίων ἐπέγραψαν.*

²⁾ Orationem illam de rationis regimine Ambrosius quoque de off. I 41, 202 sq. ante oculos habuit, quo loco ea quae de Macchabaeis in libro altero de Iacob exposuerat breuius perstrinxit. sermones enim de Iacob ante libros de officiis scriptos esse recte statuit Ihm Stud. Ambros. p. 16 adn. 27.

quibus Stoicorum doctrina explanata erat adhibuisse mihi persuasi. nam ut in libris de Isaac et de bono mortis compluribus locis Platonis uestigia secutus est, ita in hoc, quo perfecti sapientis imaginem expressit, ad Stoicorum praecepta se accommodauit, quae res, nisi fallor, altera quoque inscriptione 'de uita beata' significatur. ex Philone autem nihil nisi nominum quorundam, quae in sacra scriptura leguntur, interpretationes mutuatus est, ueluti 41, 2; 45, 24; 46, 21. Uergilium septies respexit: 8, 14; 39, 3; 53, 7; 56, 12; 64, 9; 68, 8; 69, 2. ¹⁾

¹⁾ hoc loco utar, ut eodem quo in praefatione uoluminis primi modo locos in decreto magistri Gratiani adlatos enumerem. simul numeris paginarum editionis ab Aemilio Friedberg curatae, quos cancellis inclusi, adiectis lectorum commodo consulam, quo facilius loci Ambrosiani inspicere possint. loci autem a Gratiano commemorati hi sunt: C. 15 qu. 1 c. 10 [748 sq.]: de Iacob I 3, 10 p. 10, 9 *non est*... 16 *uendiderit*. — D. 2 c. 37 de pen. [1200]: de Iacob II 5, 22 p. 44, 11 *sapiens numquam*... 16 *inuentus est*. — C. 11 qu. 3 c. 68 [662]: de Ioseph 13, 78 p. 119, 4 *ira etiam sepe*... 12 *ultionis*. — C. 12 qu. 1 c. 6 [678]: de fuga saeculi 2, 7 p. 167, 14 *cui portio deus*... 19 *gestit*. — D. 2 c. 36 de pen. [1200]: de fuga saeculi 4, 17 p. 178, 11 *similem dei*... 12 *perfectum*. — D. 3 c. 25 de pen. [1216 sq.]: de apologia Daud 2, 5 p. 301, 23 *ille rex*... 302, 3 *domino*; p. 302, 8 *denique*... 12 *traduxerit*; c. 2, 6 p. 302, 15 *sancti qui*... 303, 5 *lapsus*; c. 4, 15 p. 309, 9 *quod peccauit*... 11 *uirtutis*; c. 13, 62 sq. p. 343, 9 *peccatum aut*... 344, 1 *peccatum* (om. p. 343, 13 *sicut*... 15 *facit* et 19 *tollatur*... 21 *tollantur*; 343, 18 *non plus*, sed *prius* praebet). — D. 3 c. 26 de pen. [1217]: de apologia Daud c. 7, 38—40 p. 323, 5 *illud uero quam*... 324, 8 *errorem* (om. 323, 15 *peccatum*... 16 *scriptum est*). — D. 76 c. 8 [270]: de apologia Daud c. 8, 42 p. 325, 12 *hunc numerum*... 16 *cantatur*. — C. 36 qu. 2 c. 9 [1291]: de apologia Daud c. 8, 42 p. 325, 17 *denique*... 19 *permanebit* (17 om. *per*; 18 cum Amerbachio exhibet *accipiet*). — D. 35 c. 8 [132 sq.]: de Helia c. 4, 6 p. 415, 17 *sexto die*... 416, 2 *augeri*; c. 4, 7 p. 416, 5 *ut sciamus*... 6 *de ieiunio*; c. 4, 7 p. 416, 10 *cousque*... p. 417, 4 *errantem* (om. p. 416, 15 *denique*... 19 *manducaui* et 417, 1 *denique*... 2 *temptationem*); c. 5, 10 p. 418, 16 *in principio*... 419, 15 *nudantur* (om. p. 418, 19 *quid mirum*... 419, 3 *obdormiuit*); c. 5, 12 p. 419, 19 *Legimus*... 420, 9 *alienum* (om. 419, 21 *conuenit*... 23 *domiciliis* et 420, 3 *caeli*... 5 *sed*, ita ut *recte enim* legatur). — D. 1 c. 76 de pen. [1180]: de Helia c. 20, 75 sq. p. 458, 4 *medicina misericordiae tollit*... 10 li-

Breuius mihi dicendum est de libris qui de Ioseph et de patriarchis inscribuntur. etenim in priore historiam Iosephi ad scripturae diuinae fidem ita enarratam habes, ut ille tamquam pulcherrimum exemplum castitatis morum magnique animi, qui iniurias sibi illatas beneficiis quam ulciscendo rependere malit. audientibus proponatur eumque quasi imagine saluatorem mundi uenturum praemonstrauisse doceatur. sed haec uberius explicare non huius loci est, quam ob rem lecturos ad ea quae Kellner p. 116 sqq. disputauit reicio. ex Philonis libro de Ioseph pauca tantum Ambrosius desumpsit (cf. 81, 1; 95, 1; 122, 6), praeterea ex uariis eius libris nominum quorundam explanationes petiit (cf. 77, 7; 78, 13; 83, 19; 104, 17; 119, 17; 122, 5 sq.). Uergilium bis imitando expressit 100, 6; 110, 6. de libello de patriarchis olim cum antecedenti in unum corpus coniuncto quod hoc loco proferam non habeo nisi id unum, compluribus locis in eo, plerumque ad nomina quaedam interpretanda Philonis libros adhibitos esse, ueluti 130, 20; 139, 14; 140, 14; 141, 17; 143, 19; 144, 18; 145, 5; 146, 11.

Opusculi de fuga saeculi argumentum et materiam ex Philonis libro de profugis sumpsit remque ita tractauit, ut quae ex exemplo sibi proposito recepit locis aliquot ad uerbum exprimeret, multo saepius suis uerbis explicaret. sunt autem hi loci: 166, 2 et 18; 167, 17 et 24; 168, 9 et 22; 172, 15 et 22; 173, 11 et 16; 180, 11 et 15; 199, 11; 200, 12. 15. 18; 201, 8 et 14; 202, 11. ¹⁾ tribus locis Philonis legum sacrarum allegoriarum libros respexit: 172, 1; 201, 1; 204, 1.

berat. — C. 14 qu. 3 c. 3 [735]: de Tobia c. 14, 49 p. 546, 11 *plerique* ... 15 *omnium rerum*; c. 14, 49 p. 546, 22 *esca* ... 22 *usura est*; c. 14, 50 p. 547, 2 si quis ... 6 *adornet.* — C. 14 qu. 4 c. 12 [738]: de Tobia c. 15, 51 p. 547, 24 *ab illo exige usuram* ... 548, 7 *ius usurae* (om. 548, 3 *de hoc* ... *uindicare*). nihil ex his ad artis criticae usum redundat, nisi forte illud *accipiet*, quod sane sequenti *permanebit* conuenit, restituendum putas. ceterum excerpta ex libello de apologia Dauid ex codice libris RB', ea quae ex opusculo de Helia petita sunt ex codice libris GH simillimo fluxerunt.

¹⁾ Cf. Ihm Ann. phil. uol. LX (CXXXXI) p. 283 sqq.

Platonis Conuiuium, cuius in opusculis de Isaac et de bono mortis aut tacite aut etiam scriptoris nomine prolato rationem habuit, in hoc quoque libro 203, 23 attigit ita, ut craterem in hoc dialogo commemoratum allegorice interpretaretur. denique bis 170, 25 et 201, 7 flosculis ex Uergilio petitis orationem suam exornauit. Augustinus sexies locos ex hoc libello desumptos laudauit, contra duas epist. Pelag. III 11, 30 (163, 1 et 175, 23), contra Inl. Pelag. II 8, 23 (163, 1), de dono perseuer. 8, 20 (163, 1), 13, 33 (163. 14), 19, 48 (163, 9).

In sermonibus qui de interpellatione Iob et Dauid inscribuntur res grauissimae sunt capitum aliquot libri Iob et psalmorum quorundam Dauid interpretationes. qualem autem interpretem Ambrosius se gesserit quidque in ea re praestiterit inquirere non meum esse puto. quae si quis edoceri uelit, ea adeat quae Kellner p. 126 sqq. disputauit. ex Philone pauca tantum quae ad nominum fere explicationem pertinent sumpta sunt 258, 21; 276, 4. 6. 8. imitatio Uergiliana quattuor locis conspicitur: 211, 6; 227, 2; 247, 6; 295, 21. rarius hos sermones medio aeuo lectos esse exiguo qui ad nostram memoriam peruenerunt codicum numero ostenditur.

Quod Ambrosii in tractatu qui de apologia Dauid inscribitur consilium fuerit iam eius titulo satis declaratur, etenim cum non solum gentiles et Iudaeos, sed etiam quosdam ex Christi cultoribus duplici illo quod Dauid admiserat delicto, adulterio et homicidio, haud leuiter offendi uidisset, talibus criminatationibus obuiam ire atque sermonibus habitis eas diluere constituit. qua cum defensione simul psalmi quinquagesimi qui inscribitur: Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαουίδ, ἐν τῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Νάθαν τὸν προφῆτην, ἵνα εἰσῇ πρὸς Βηρσαβεε, interpretationem coniunxit. quod munus susceptum quomodo impleuerit ex eis quae Kellner p. 131 sqq. de hac re disseruit colligere licet. Philonis doctrinae uestigium uno tantum loco 311, 15 conspicitur. magni fecit hunc librum Augustinus, qui tribus locis sententias, quibus ea quae dixerat confirmaret, ex illo adtulit; cf. contra duas epist. Pelag. III 11, 29 (337,

12 et 338, 22), contra Iul. Pelag. I 3, 10 (337, 12), II 7, 20 (338, 1).

Restant libelli tres, qui eodem consilio scripti — nam magis ad morum emendationem quam ad librorum diuinorum explicationem spectant atque ob eam rem idem fere orationis sonus et stilus in omnibus conspicitur — adfinitate quadam inter se conexi sunt. accedit quod in eis omnibus ex sermonibus concinnatis Ambrosius s. Basilii homilias in usum suum conuertit ita, ut et sententias grauissimas et multis locis earum conformationes orationisque ornamenta et colorem inde mutuaretur. atque in sermonibus de Helia et ieiunio conscribendis tres Basilii homilias adhibuit, in ss. 1—40 primam de ieiunio,¹⁾ in ss. 41—64 quartam decimam, quae in ebriosos inscribitur, denique paucis locis (ss. 79. 83. 84) tertiam decimam, exhortatoriam ad sanctum baptismum. ex Philone hausit interpretationem nominis Naid 446, 6. illud 'poscunt maioribus poculis' (439, 7) ex Cicerone (cf. II Uerr. I 26, 66) deprompsit. p. 446, 19, quamquam similia apud Basilium leguntur, tamen sine dubio Xenophontis quoque locum Comm. I 4, 12 ante oculos habuit; caput enim illud, quo Socrates et Aristodemus colloquentes inducuntur, penitus eum memoriae infixum habuisse in uoluminis primi praefatione probauimus. denique memorabile est tribus locis 436, 22; 459, 14; 461, 9 apertam quorundam Horatii locorum imitationem inueniri.

Sicut in libro de quo modo egimus ita in eo quo Nabuthae historiam enarrauit, Ambrosius Basilii homilias in usum suum conuertit, quamquam non eandem in ea re rationem amplexus est. nam in illo tres homilias deinceps eum adhibuisse uidimus, in hoc contaminatione quadam ita usus est, ut modo sexta homilia, qua capitis XII euangelii Lucae uersus XVIII illustratur, modo septima, quae in diuites inscribitur, ad sermones explendos et exornandos uteretur. ac si locos a me indicatos contuleris, maiorem eum in priore quam in posteriore messem fecisse intelleges. ex Uergilio

¹⁾ ea quoque in s. 68 (451, 13) respicitur.

tribus locis orationis ornamenta petita sunt, 477, 20; 480, 23; 500, 21.

Una tantum Basilii homilia — alteram in psalmum XIII dico — Ambrosius usus est in libello de Tobia, quam totam fere partim ad uerbum expressam partim splendidiore elocutione illustratam in opusculum suum recepit. sex locis flores ex Uergilio decerptos orationi suae inseruit, 521, 7; 526, 6 et 11; 532, 1; 541, 12 et 19, uno (545, 7) Catonis dictum ex Cicerone de off. II 89 adtulit. laudat hunc librum Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10, cf. 9, 32 locorum duorum, 536, 7 et 570, 11, mentione iniecta.

III.

Iam ad eam rem quae in hac editione grauissima est adgrediamur, ut codicibus quibus in singulis libris tractandis uti sumus enumeratis et descriptis quae sit eorum fides et auctoritas quaeque inter eos necessitudo intercedat consti-
 de Iacob tuatur. quam rem in libris de Iacob breuissime absolueret licet, cum de codicibus quos adhibui in praefatione uoluminis primi accurate exposuerim. etenim recensiois fundamentum sunt Audomaropolitanus 72 saec. VIII (A) et frater eius gemellus Parisiacus 1913 (P) eodem saeculo scriptus. ac prior, quamquam in hoc opere non tantum quantum in ceteris qui utroque continentur libris alteri praestat, tamen locis aliquot, ueluti 19. 7; 47, 10, germanas scripturas seruauit. quam ob rem ualde dolendum est quod duo (cf. p. 27 et 33) in eo folia interciderunt nunc manu recentiore saeculi XI ineuntis ex codice quodam deterrioris notae suppleta. quanta autem codicum AP bonitas sit inprimis ex locis quibusdam, quibus ex eorum corruptelis pristinam lectionem restitui (cf. 50, 10; 62, 14), cognosci potest. ceteri codices, de quibus

ea quae iam disputaui ¹⁾ repetere nolo, praeter paucas coniecturas easque leuiiores nihil ad scripturam emendandam conferunt.

In opusculis quae de Ioseph et de patriarchis inscribuntur recensendis certum rei criticae exercendae fundamentum nobis paratum est codice egregio saeculi VII (B) inter libros manu scriptos bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido ad oceanum septemtrionalem sito (nunc Boulogne sur mer uocatur), adseruato et numero 32 insignito. formae quartanariae, foliorum 190, in quibus singulis uersus sunt uiceni septeni, continet libros hos: f. 1^r—25^r de apologia Daud (inde a uerbo 'repromissionem' 306, 8; exciderunt folia quattuor), 25^r—55^r de Ioseph, 55^r—76^u de patriarchis, 76^u—119^u de paenitentia, 120^r—181^u de excessu fratris, 182^r—185^r epistula LXXIII, 185^r—187^r epistula LXXV, 187^r—189^r epistula LXXVIII, 189^r—190^u epistula LXXX, 190^u inscriptione non addita fragmentum epistulae XXVI (quod orditur a uerbis sect. 2 'Semper quidem' et desinit in hac pagina ultima in uerbis sect. 3 'episcopi reos'; exciderunt folia quinque). liber pretiosus capite et calce mutilatus atque inuolucro orbatus compagibus solutis diu neglectus iacuit, id quod ex paginae primae scriptura adtrita ac nonnumquam paene extincta colligitur. deinde saeculo VIII uel VIII resartus et conglutinatus nouo tegumento ornatus est simulque quaternionum numeri in foliorum margine inferiore adiecti. ¹⁾

¹⁾ in praefatione uoluminis primi, quo loco quoque de codicibus a Maurinis adhibitis exposui. Amerbachius in libris de Iacob, de Ioseph, de patriarchis, de fuga saeculi edendis aut ipso Augiensi CLVI aut codice simillimo usus est.

¹⁾ numeri illi hoc modo dispositi sunt: f. 10^u: II, 18^u: III, 26^u: IIII, 34^u: V, 42^u: VI, 50^u: VII, 58^u: VIII, 66^u: VIII, 74^u: X, 82^u: XI, 90^u: XII, 98^u: XIII, 106^u: IIII, 114^u: XV (binio est, non quaternio), 118^u: XVI, 127^u: XVII I, 135^u: XVIII II, 143^u: XVIII III, 151^u: XX IIII, 159^u: XXI V, 167^u: XXII VI, 175^u: XXIII VII, 183^u: XXIII VIII. de orthographiae quae in hoc codice conspicitur ratione, quamquam de rebus orthographicis in partis primae praefatione in uniuersum disputaui ac grauiiores eius generis scripturas fere omnes in commentario enotaui,

raui epistulas atque quintam integram. f. 154^a—156^a manu alia tractatus adiectus est de gemmarum ui mystica ¹⁾ et f. 156^a item manu alia carmen in honorem s. Arnulfi. ²⁾ tertius est Parisiacus 12137 (P) formae quartanariae, foliorum 148, saeculi VIII, quem ex tribus codicibus constare in praefatione uoluminis primi demonstraui. ac primus libros de Noe (f. 1^r—25^a) et de Abraham (25^a—60^a) complectitur. in folio 60^a ultimo post subscriptionem EXPLICIT DE SCO ABRAHAM LIBER II INCIPIT LIBER DE SCO ISAAC, qua docemur olim secutum esse librum de Isaac et quod ueri simile est eos de bono mortis, de fuga saeculi, de Iacob, in margine inferiore manus alia crassioribus usa litteris haec adscripsit: 'apologiam ambrosii de pröp ūd lib. I. eiusdem de patriarchis libri duo. Item eiusdem de paenitentia libo duo. Item eiusdem de excessu |||| satiri fratris sui libri duo (o in ras.). Ytem eiusdem epistulae quattuor. ³⁾ apologiam prophetae dauid praesenti arripuimus stilo scribere non quo ille indigeat'. en habes indicem scriptionum quae codice B continentur. atque haec omnia quae iam sequitur pars altera

¹⁾ initium: 'Iaspis uiridis uirorē/// fidei in marcescibilem sign', uerba ultima: 'Signⁱ g ametist' celestis semper regni memoriam inhumiliā anime^v.'

²⁾ carmen, cuius paucos uersus in catalogo supra dicto adlatos habes, totum hoc loco proponam:

Angelus e celo uenit, quo iussa ferente
 Arnulfus sterili processit utroque parente.
 Ortus ab antiqua Francorum nobilitate
 Nobilior meritis resplenduit et probitate.
 Consul Remorum fuit, inde sacer Turonum
 Pastor mirificus, uir paupertatis amicus.
 Gloria martyrii praecandida uirginitate
 Arnulfum decorat clarum fidei pietate.
 Hinc laudes Christo pro martyre soluimus isto.
 Gallia testatur, super hoc Hispania fatur,
 Italus expauit, quia a morte leuauit.

in uersu ultimo fortasse *quia tres* scribendum est. quo carmine respecto in catalogo conicitur hunc librum monasterii, quod Saint Arnoul de Crepi uocabatur, olim fuisse.

³⁾ epistula quinta inscriptione non praefixa cum quarta coniuncta est.

... recentiore manu adiunctus est. nunc
sinit enim in uerbis sect. CXV 'commorantes
lio ultimo absciso interierunt. uidentur aute
icis reliquiae esse, in quo olim, ut moris era
atione scriptionibus de fide et de spiritu sai
uit. horum igitur codicum originem ad Bononi
m esse quamquam satis apertum est, tamen I
dubio non ex B transcripti, sed libris qui
memoriam nostram non peruenerunt, interced
unde quae in hoc et illis discrepantiae inue
d grauiiores facile explicantur. quae res iam
quod P et P'' non omnes qui in B extant
sdem plane uterque complectuntur. cum his
quos in uoluminis primi praefatione descrip
us 11624 saeculi XI (P') in libellis de Ioseph
s et Trecensis 284 saeculi XII (T') in opusc
s, ita tamen ut potius cum P quam cum P'' i
sem, si librorum de Noe, de Abraham, de patri
gia Daud ratio habetur, ex P in eam quam
ort formam redacto manuisse quam maxime pro
rum P' et T' ex eorum codicum genere sunt
te conflatos dicere possumus, utpote ex compl
ibus non eadem Ambrosii scripta continebant
quodam aut etiam temere compositos. eadem
nsi 227 (D) f...

23 de patriarchis, 32^u de apologia Daud, 51 de Nabuthae. 62 Apologia Daud quae uocatur altera, 72^a sermones qui uolgo inscribuntur de interpellatione Iob et Daud, 110^a de Helia, 126^u—143^u de Tobia. deriuatum autem eum ex P esse uel duobus locis inspectis adparet, 117, 20, quo in PD uerba *denique...nesciens* omissa sunt, et 114, 12, quo uerba a lectore quodam inculcata *ut testimonium perhibeam ueritati* in P supra uersum scripta sunt, in D autem iam in uerborum ordinem recepta. ceterum simillimam libri P effigiem Duacensi non exhiberi, sed in eo utpote non ex ipso P transcripto orationem scripturis familiae alterius illatis refictam et deformatam esse neminem qui adparatum criticum uel obiter perlustrauerit latebit.¹⁾ his igitur quae exposui respectis in libellis de quibus agitur ex huius familiae codicibus unum B spectandum et, si in ceteris uno alteroue loco qui in B corruptus legitur uera lectio tradita est, eam librariorum coniecturis restitutam esse adparebit.

Sed praeter hanc familiam altera nobis praesto est, ad quam quinque codices referendi sunt. ac quattuor, Augienses CCXIII (A') et CLVI (A''), Einsidlensem 164 (E), Remensem 352. olim librum s. Theoderici apud Remos (T), cum eos in praefatione uoluminis primi accurate descripserim, hoc loco enu-merauisse satis habeo. quintus est Uindobonensis 1080 (V).

¹⁾ breuiter tangam Bodleianum 762, formae oblongae. foliorum 279. saeculi XIII ineuntis, quem descripsit H. Schenkl Bibl. Brit. I 1, 692 (Act. min. acad. litt. Uind. uol. CXXVIII 3). insunt in eo praeter alios libri de Ioseph et de patriarchis, quos ii qui de excessu fratris inscribuntur excipiunt. haec scripta ex P fluxisse codice illo examinato edoctus sum. cum PP' consentiunt quoque excerpta ex opusculis de Ioseph et de patriarchis in Uindobonensis 1067 saec. XIII foliis 30—37. de quo tabulas codd. Lat. bibl. Pal. Uind. I 189 conferas. neque dubium est quin huic familiae adscribendus sit Uindobonensis 705 saec. XII iam in praefatione uoluminis primi a me descriptus. in quo f. 48^r—50^u libellus de patriarchis mutilatus legitur (incipit enim a uerbis 137, 9 'ad feruorem'), quamquam ex codice, in quem hic illic scripturae ex libro alterius familiae illatae erant, eum manuisse exploratum est. idem fere ualet de Brugensi 101, cuius locos quosdam Henricus filius inspexit.

formae quartanariae, foliorum 134, saeculi VIII,¹⁾ in quo Philastri²⁾ opus de omnibus haeresibus f. 82^r—111^a et 112^r—133^r opuscula de Ioseph et de patriarchis excipiunt. hi codices id quod scripturarum consensu abunde demonstratur propinqua inter se cognatione coniuncti sunt, differunt tamen eo quod $\mathfrak{A}'\mathfrak{A}''\text{ET}$ artiore conexi uinculo longius a priore familia recedunt quam V, qui dum quasi mediam uiam tenet singularem in altera familia sibi locum uindicat.³⁾ $\mathfrak{A}'\mathfrak{A}''\text{E}$ autem, quos littera N' significauimus, rursus aliquantum a T distant ex libro generis prioris correcto. atque $\mathfrak{A}''\text{E}$ ex \mathfrak{A}' deriuatos esse iam eo quo illos descripsi loco demonstraui. iam si codices VN'T cum libris prioris familiae contuleris, quanta librariorum in scriptura immutanda temeritas et perversitas fuerit intelleges neque quin et hi et illi ex uno codice medio aeuo in monasterio quodam Franciae seruato processerint omnino dubitabis. ac memorabile quo haec opinio confirmetur argumentum praebet locus qui 137, 21 legitur. ibi enim in B traditum habes *in iordanne* (*iordanne* manu antiqua in rasura scriptum est; manus tertia in margine adiecit *in eufrate* atque *cufrate* olim in B extitisse etiamnunc reliquiis scripturae antiquae edocemur), in PP'P''O *in iordane*, idem s. u. in T et manu alt. in spatio uacuo in D, contra in N'V *in eufrate*. unde in utriusque familiae archetypo uitium illud permirum fuisse comprobatur.⁴⁾ sed non desunt loci, quibus in familiae

¹⁾ huius potius quam decimi saeculi eum esse nunc mihi persuasi. in tabulis codd. Lat. bibl. Pal. Uind. I 191 male saeculo XII adscribitur.

²⁾ sic enim legendum est, non *Philandri*, quod miro quodam errore in tabulis scriptum est.

³⁾ quamquam V ex codice libidine librarii foede interpolato originem duxisse apertum est. qua de re sufficiet emblematis quod 79, 18 in V legitur mentionem inicere.

⁴⁾ *in eufrate* quomodo tuear non habeo neque quidquam ad hanc scripturam defendendam confert mystica huius nominis interpretatio, quam Philone auctore compluribus locis Ambrosius commemorauit. eadem fere res est in loco 128, 4, quo in BN'TV *quo ascendisti* traditum est, sed in margine libri B manu tertia adscriptum fuisse uidetur *quando*. quae lectio in ceteris inuenitur.

alterius libris ueram scripturam extare uidemus, quae lectiones utrum ex ipso archetypo propagatae an ex coniectura profectae sint sane dubitari potest. grauissimus autem in hac re esse uidetur is qui 83, 9 legitur, quo ex psalmi CXXXX uersu altero uerba quaedam sermone Graeco adferuntur in alterius generis libris integra, in prioris codicibus, quod in uerbis Graecis nonnumquam fieri solebat, mutilata. sed fortasse ea quae in B eiusque propagine omissa sunt ab homine quodam ex psalterio Graeco uel Graecolatino suppleta esse conicias, cui rei interpretatio Latina in V adiecta quodam modo fauere uidetur. deinde si hos locos: 73, 13 *eoque*, 74, 19 *nescisse*, 81, 15 *pluris*, 87, 2 *ac*, 95, 3 *ac libertate*, 95, 6 *euertere*, 103, 22 *primus*, 104, 1 *uberiorem*, 118, 21 *nisi*, 147, 17 *peccatorum*, 148, 9 *cassa*, 149, 22 *diluculum* inspexeris, certe haec omnia facile coniecturae ope restitui potuisse concedes. quam ob rem codicis B uestigiis firmiter nobis insistendum est neque nisi necessitate premente ab eis recedendum.¹⁾ ac bene contigit ut grauiores in eo corruptelae raro inueniantur, ueluti 92, 9, quo loco *mulier est Aegyptiarum* scribendum esse mihi persuasi. sed id quod plerumque in libris antiquis obseruatur lacunis deformatus est. cuius rei luculentum exemplum habes 141, 3; hic enim uerba *Chunaan nepos* librarii oculis a *Chanaan* — quod haud raro *Chanaam* scribitur — ad *Cham* aberrantibus omissa mihi esse uidentur. idem ualet de loco 155, 7, quo simili errore uerba *cornua ipsius* intercidisse conicio. 105, 7 *portans* ante *semper* inserendum esse et totius loci conformatione et eis quae 104, 23 leguntur commendari uidetur. sed 114, 8 sq. iure ambigas, utrum *temptatus* supplendum an uocula *a* delenda sit; certe ea sublata hoc enuntiatio magis ei quod sequitur conuenit. denique breuiter tangam locum 144, 22 sqq. quo fortasse ordo membrorum et in scriptura sacra et in VN'TD traditus resti-

¹⁾ quam rem ut exemplo quodam confirmem, locum qui 132, 22 legitur adferre mihi liceat. patet enim *benedictiones*, quod B et A' praebent, in *benedictionis* mutandum, non autem cum ceteris *benedictione* scribendum esse.

tuendus est; nam propter membrorum aequabilitatem facile fieri potuit ut quod nunc in B priore loco legitur olim omissum a librario et in margine suppletum alteri praepone-
retur.

Maurini ex libris quibus nos usi sumus adhibuerunt PP'T; Laudunensem, quem antiquiorem esse dicunt, frustra quaesiui. ceteros ab eis examinatos utpote recentiores non respexi neque codices a Ballerinio excussos curavi.

e fuga saeculi

Breuius mihi agendum erit de libello qui de fuga saeculi inscribitur. etenim codices qui mihi in eo recensendo praesto fuerunt omnes in uoluminis primi praefatione descriptos habes praeter tres Cheltenhamenses 392, 12267, 10234 (CC' C''), de quibus ne longior sim lecturos ad ea quae Henricus filius Bibl. Brit. I 2, 1003, 1891, 1858 (Act. min. acad. litt. Uind. uol. CXXVI 6 et CXXVII 9) exposuit reicio. ac primus saeculi X est, alter XI, tertius XII. in altero libellus de fuga saeculi cum libro de paradiso coniunctus est, in tertio cum libro de bono mortis, unde iam eos ad idem ex quo ceteri codices fluxerunt archetypum redire patet. in C autem praeter eum de quo agitur libellum nullus eorum qui corpore illo Audomaropolitano Parisiaco 1913 ceterisque eiusmodi codicibus nobis tradito continentur librorum inest. intercedit tamen necessitudo quaedam inter C et eum codicem, qui olim Cheltenhamensis 1678 nunc inter Meermannianos bybliothecae Berolinensis est undeuicesimus.¹⁾ in utroque enim excerpta ex opere de officiis ministrorum leguntur, quae in C cum libello de fuga saeculi, in altero cum eo quo de paradiso disputatur coniuncta sunt. atque cum opusculum de paradiso in Audomaropolitano et Parisiaco 1913 extet, quae fuerit libri C origo intellegitur. primarium autem inter codices p. 162 enumeratos locum A obtinet fratre gemello P superior, quae res in hoc opusculo, ut unum exemplum proferam, egregia quam 196, 17 praebet scriptura *obturantis* — in P *obstruentis* legitur — confirmatur. de reliquis libris cum iam in uoluminis primi praefatione, ubi libellum de Isaac tractavi, ex-

¹⁾ cf. catalogum a Valentino Rose confectum p. 24.

posuerim, ea quae ibi disserui repetere nolo. restat igitur ut de codicibus CC'C" pauca adiungam. fluxerunt illi ex libro AP simillimo, ita tamen ut propius ad P quam ad A accedant. quodsi locis quibusdam in eis germanae lectiones inueniuntur, quin ex coniectura profectae sint non dubitabimus; cf. 169, 21; 193, 13, denique 168, 4, quo loco *mea* intercidisse sane probabile est.

Silentio mihi praetereundum non est p. 178, 18 post 'comprehendat' in editione Amerbachiana, quae a. MCCCCLXXXII in publicum prodiit, haec addita esse: 'fuge inuidiā quae non solum alienos: uerum multo magis eum quem possederit lacerare consuevit.'¹⁾ quae cum in codicibus omnibus adhuc excussis non legantur,²⁾ iam unde ea Amerbachius hauserit quaeritur. nullo sane loco ille sua sponte quidquam ad orationem amplificandam inseruit, sed librum, cuius utendi facultas ei data erat, fideliter secutus est; in editione autem huius opusculi adornanda aut ipso codice A" aut simillimo certe eum usum esse constat. quae cum ita sint, quamquam quae huius additamenti utique non inepti origo fuerit ignoramus, tamen nullam eius fidem auctoritatemque esse constat.

Maurini praeter PT multis libris usi sunt, sed recentioribus, quibus in re critica nihil omnino tribuendum est. ac de Parisiacis 1729 (Bethuneo) et 2639 (Bigotiano) iam in uoluminis primi praefatione, ubi de opusculo de paradiso egimus, satis dictum est. Colbertinus autem, quem tamquam antiquiorem Maurini laudant, Parisiacus 1741 est, olim Lemouicensis, saeculi XII, in quo liber de fuga saeculi Expositioni in euangelium Lucae adiunctus legitur. fluxisse eum ex A correcto uel ex apographo eius locis aliquot inspectis intellexi.

De sermonibus qui uolgo de interpellatione Iob et David inscribuntur actiuo primum accuratius mihi descri-

de interpellatione Iob et David

¹⁾ cf. Hieronymus VII 568 *Uall.* et Bährens PLM. III 169.

²⁾ desunt quoque in editione Mediolanensi a. MCCCCLXXXI in lucem emissa, in qua prima libellus de fuga saeculi typis excusus est. nullius eam usus in re critica esse scito. ceterum Amerbachius tum, cum editionem suam parabat, nondum eius notitiam habuisse uidetur.

bendus est codex ille praestantissimus, cuius in Ambrosii libris aliquot recensendis summa est auctoritas, dico Parisiacum 1732 (P), olim Thuaneum et deinde Colbertinum, formae quartanariae, foliorum 189, saeculi VIII. post folia I et II uacua relictas insertum est folium cartaceum, in quo Nicolaus Faber indicem scriptorum quae hoc codice continentur et quaedam de duobus quibus ipse usus est libris manu scriptis adiecit, quae hoc loco proferre mihi non inutile esse uidetur: 'Aliud Msc. habet B. Ambrosii De fide ad Grat. lib. V De spir. sancto lib. III In epl̄as ad Rom. et sec. ad Corinth. et in ceteras B. Pauli epl̄as In codice St. Germani haec habentur Oratio funebris de excessu Satyri fratris Oratio de fide resurrectionis ¹⁾ De dignitate sacerdotali De Helia et ieiunio De Ioseph patriarcha De benedictionibus patriarcharum libri 2 de poenitentia ep. 72 ad Irenaeum ep. 75 ad Bellicium'. iam sequuntur: f. 4^r—89^r libri de officiis et capite et calce mutilati — exciderunt enim foliis aliquot deperditis ²⁾ ea quae leguntur inde ab initio libri primi usque ad uerba 'ipsorum omnia' I 12, 42; item in libro tertio ultimo deest clausula inde a uerbis 'Iob dicit' (22, 130); uerum hoc loco non excidit folium, sed librarius ipse haec omisit uersibus septem in folio 89^a uacuis relictis, ³⁾ — f. 90^r—101^r de Nabuthae inde a uerbis p. 484, 15 (c. 6 s. 30) 'miserius quam'; quae antecedunt, cum folia aliquot intercidissent, perierunt; f. 101^a—120^r de Helia et ieiunio, 121^r—144^r de Tobia, 144^r—175^r de interpellatione Iob et Daud, 175^r—189^a liber de apologia

¹⁾ significari uidetur alter de excessu fratris liber, quamquam hac inscriptione alibi, uelut in Bruxellensi 1893.99. cuius mox mentionem faciam, non hic liber integer, sed tantum eius sectiones 106 (haec inde a uerbis 'sed aduersus spiritalia') — 135 designantur.

²⁾ scriptura in f. 4^r adtrita hunc librum pretiosum inuolucro spoliatum diu neglectum iacuisse atque ita eandem quam Bononiensis sortem expertum esse confirmatur. adde quod compagibus quaternionum solutis cum folia quaedam a ceteris auulsa quo loco inserenda essent ignoraretur, glutinator ordinis iusti ratione non habita falso ea loco collocauit.

³⁾ nisi forte statuendum est iam in archetypo codicis P clausulam defuisse librariumque id spatio uacuo significare uoluisse.

Dauid, sed non integer; nam folium 189^r uerbis ‘proditione dohec’ 324, 11 (c. 8 s. 41) finitur, reliqua foliis aliquot abscisis interierunt. his quae modo exposui addo codicem P non ab uno homine scriptum esse, sed complures in eo conficiendo librarios occupatos fuisse, deinde complurium quoque correctorum manus nonnumquam difficiles ad distinguendum in eo conspici siglis m2 m3 m4 a me significatas. quae quamquam tempore fere aequales sunt, tamen manus quarta, quae atramento nigro et litteris crassioribus usa est, ceteris antiquior esse uidetur.¹⁾ hic igitur liber ut in ceteris quae eo continentur scriptis, ita potissimum in sermonibus de Iacob et Dauid recensendis maximi est momenti. nam qui praeter eum ad nostram memoriam peruenerunt libri et recentiores sunt neque ullius fere in re critica usus. adhibui autem hos: Bru-xellensem 1893/99 (B), formae quartanariae minoris, saeculi XII, foliorum 88²⁾; insunt f. 1^a—14^r de resurrectione (cf. p. XXX adn. 1), 14^r—42^a de interpellatione Iob et Dauid, 42^a—59^r de Tobia, 59^r—74^r de apologia Dauid, 74^r—88^a Apologia Dauid quae uocatur altera; Duacensem 227 (D), quem supra p. XXIII descripsimus, eiusque aut fratrem geminum aut etiam filium, Parisiacum 14464 (P’), olim librum s. Uictoris, formae oblongae, saeculi XII uel XIII, qui f. 1^r sermones de interpellatione Iob et Dauid, 21^a de Helia et ieiunio, 33^r—46^r de Tobia complectitur,³⁾ denique Parisiacum 1723 (C), olim Colbertinum, saeculi XIII, de quo in uoluminis primi praefatione exposuimus. hos igitur codices, si paucos locos in P leuiter corruptos, qui in eis coniecturae ope emendati sunt, exceperis, nihil omnino praebere quo eis peculiarem

¹⁾ de orthographiae ratione quae in hoc libro conspicitur eadem fere quae supra de Bononiensi exposuimus dicenda sunt. proprium autem et peculiare ei id est, quod saepissime *d* litterae *t* loco ponitur in substantiuis in *-itudo* exeuntibus, ueluti *amaridudo*, *magnidudo* alia.

²⁾ in folio 1^r manu saeculi XII scriptum est: ‘Liber canonicorum regularium uallis sancti Martini’ et iterum in folio 88^a eiusdem saeculi manu ‘est liber hic sci martini louaniensis’.

³⁾ de ceteris quae in eo leguntur cf. Delisle Inventaire des Manuscrits de l’Abbaye de Saint-Victor p. 16.

in stemmate locumtribuendum esse comprobetur, scripturis eorum perlustratis libenter concedes. neque quidquam obstare puto, quominus eos ex P fluxisse statuamus, Colbertinum quidem, qui proxime ad hunc accedit, ex eo ipso, B et D — nam de P' quid existimandum sit iam supra indicaui — libris quibusdam intercedentibus. ne uero mecum facere dubites, duos tibi quibus haec sententia confirmatur locos proponam. 222, 11 in P *ridetur ridetur* traditum est altero supra uersum manu secunda adscripto, in BDP' item *ridetur* repetitum habes, in C alterum recte omissum. 235, 5 in P emblemate *erat acger quam cum sanus esset* ex dittographia orto oratio inquinata est. eadem praebent BC, in DP' hic locus coniectura constitutus est, sed tali, ut librarium eandem scripturam quae in ceteris extat ante oculos habuisse colligatur. ceterum quanta librariorum in scriptura immutanda et corrumpenda licentia fuerit, satis multa et luculenta in B et D exempla ostendunt.

Maurini praeter PP'C quattuor codices adhibuerunt, quorum Uaticanus (bybl. Uat. ant. 287 saec. XV) ab Henrico filio inspectus cum P consentit. Laudunensis decimo ab eis saeculo adscriptus, quem frustra quaesiui, et Dionysianus sine dubio recentior ut Colbertinus ex ipso P manuisse uidentur; Tornacensem denique et ipsum recentiore libris DP' simillimum esse eis quae Maurini enotauerunt demonstratur. duobus codicibus Ballerini usus est, Nouariensi (XLVIII) 20 saeculi XIII, quem in praefatione uoluminis primi descripsi — hunc librum excutere, cum ex scripturis a Ballerinio adlatis eum plane cum DP' conspirare intellexissem, rem superuacaneam et inutilem esse duxi — et codice bybliothecae canonicorum basilicae s. Ambrosii saeculo XII, quod A. Ratti testatur, exarato, quem quid utpote libro B similem, sed deteriorem neglexi nemo puto reprehendet. ex D uel ex libro eius generis fluxit Amerbachii recensio.

Restat ut, quod me facturum esse pollicitus sum, de loco qui 278, 18 legitur exponam. etenim magnam hunc locum tractanti mihi parauit difficultatem uerbum illud Graecum, quo Ambrosius in uoce *actuosa* explicanda usus est. nam *actuosa*

ueram scripturam ac reiciendum esse Erasmi commentum *actinosa*, quod quamquam sermonis Latini usui plane repugnat, a ceteris editoribus comprobatum nunc in lexicis Latinis extat, nemo non concedet. sed quid ex litteris ωNIATIT, quae in PC leguntur — nam ceteros non curo — eruendum sit sane dubium esse uidetur. Erasmi coniectura ἀκτινώδης, ex qua simul portentum illud *actinosa* processit, certe litteris in P scriptis nullo pacto respondet. adde quod uerbum Graecum quaerendum esse uidetur. quod et uoci *actuosa* et eis quae proxime sequuntur *quod fide operibusque resplendeat* quodam modo conueniat. quae cum ita sint, ἐναργής in scriptura libri P latere mihi persuasi. nam et splendoris notio huic uerbo inest et, si originem eius spectas, facile ea ab Ambrosio eodem modo quo a uiris quibusdam doctis huius saeculi ita explicari potuit, ut id ex uerbis ἐν ἔργῳ profectum esse statueretur. quam ob rem ἐναργής ei quod mihi ante in mentem uenerat ἐναργής praeferre non dubitavi. denique si corruptelas uerborum Graecorum in libris antiquis reputaueris, ENAPΓIC — nam hoc modo pronuntiabatur — in ωNIATIT corrumpi potuisse non negabis.

In libro qui de Apologia David inscribitur tractando ^{de apolog David} singulari quadam fortuna contigit, ut duobus simul codicibus antiquissimis nobis uti liceat, Bononiensi (B) et Parisiaco 1732 (P). sed Fortuna, ut est dea maligna, quae modo bona hominibus det, modo data eripiat, in hac re quoque animi sui mobilitatem ostendit. nam id quod p. XXI et XXXI exposui, in Bononiensi sectiones I—X et undecimae initium et praeterea post folia I et II duo, quibus uerba 308, 4 'reuocauit'... 309, 20 'tam facile' et 311, 16 'tamen'... 313. 16 'regenerationis' continebantur, in Parisiaco pars maior sectionis XXXXI et quae sequuntur omnes foliis deperditis interciderunt. atque prius damnum quodam modo apographis Bononiensis, Parisiaco 12137 et Oxoniensi,¹⁾ resarcitur, alterum,

¹⁾ Duacensis 227 (D') ex P' deriuatus est. eiusdem originis est Bruggensis 101.

cum liber, qui ueram codicis P imaginem referret, ad memoriam nostram non peruenerit, nullo pacto expleri potest. sed priusquam quae ratio inter B et P intercedat inquiramus. de ceteris quibus in hoc libello recensendo usi sumus codicibus exponendum est. sunt autem hi: Remensis 229 (R), formae quartae, saeculi VIII, foliorum 112. insunt: f. 1^r de Salomone (Ambrosii opp. app. p. 450), 10^r de diuinis mysteriis, 27^a de Gedeon (de spiritu sancto I 1—17), 33^a de Nabuthae, 66^a de apologia Daud, 109^r—112^a de pascha (Ambrosii opp. app. p. 437)¹⁾ — liber musei Britannici Add. Ms. 18332 (B'), formae oblongae, foliorum 178 saeculi X. continet: f. 105^r de Salomone, f. 111^r de diuinis mysteriis, f. 123^r de Gedeon, 127^r de Nabuthae. 149^r de apologia Daud, 176^a—178^a de pascha²⁾ — Aurelianensis 148 (125) (A), formae oblongae. paginarum 92, saeculi VIII, capite mutilatus; insunt p. 1—27 de Nabuthae (incipit a uerbis c. 8 s. 40 'deinde non', p. 490, 13), 27—87 de apologia Daud, 87—92 de pascha.³⁾ — liber Sanctae Crucis XVII dext. 12, nunc Laurentianus, formae oblongae, foliorum 165, saeculi XI (cf. Bandini IIII 527 sq., qui eum saeculo X adscripsit). leguntur in eo f. 1—102^a Aurelii Augustini in epla sci iohis sermo primus (III 1977 M.), 103^r—128^a de apologia Daud, 128^a—139^a de mysteriis, 139^a—165^a de sacramentis. — Laudunensis 178, formae quartanariae maioris, foliorum 188, saeculi XII, in quo insunt: f. 124^r—f. 156^a de excessu fratris libri duo,⁴⁾ f. 158^r

¹⁾ in folio 1^r manu saec. XIII scriptum est 'Liber beate Marie Rem.' et in foliorum 28^a—29^r. 32^a—33^r, 86^a—87^r marginibus inferioribus haec subscriptio legitur erasa: 'Hincmarus archieps dedit scae Mariae Remensi', cuius pars altera in f. 1^r (hoc quoque loco erasa), prior integra adhuc in f. 112^a conspicitur.

²⁾ conglutinatus est hic liber ex duobus codicibus, id quod scriptura in utroque plane diuersa comprobatur. de eis quae priore codice continentur cf. Cat. of add. to the mss. in the Brit. Mus. vol. IIII p. 99.

³⁾ margine superiore huius libri madore corrupto scriptura in uersibus primis foliorum magna ex parte euauit. ceterum confer Cat. des dép. n. s. XII 62.

⁴⁾ liber alter mutilatus desinit in uerbis sectionis 103 *annis in cap-*

—179^a de apologia Daud, f. 179^a—188^a tractatus de Nabuthae mutilus; desinit enim in uerbis 496, 9: 'et dixit Helias'.¹⁾ ceteros codices, Parisiacum 11624 (P''), Dunelmensem B 4, 12, (D), Remensem 352 (T), Bruxellensem 1893/99 (B''), Trecentensem 284 (T') iam descripsimus.

Postquam de codicibus exposuimus, quae librorum B et P ratio sit inquiramus. qua in re, cum uterque mutilus sit, paginae 306, 8—324, 11 respiciendae sunt, ita tamen ut, cum duo in B folia interciderint, ea quae in paginis 308, 4—309, 20 et 311, 16—313, 16 in illo desunt deducantur. et plerumque — nam leuiiores discrepantias non curamus — B et P inter se consentiunt; tamen hunc altero nonnumquam meliorem esse his locis comprobatur. 308, 11 in P *aduersariis* legitur, quod in *auersariis* mutare non dubitavi — nihil enim uerborum *aduersus* et *auersus* confusione frequentius est —, in ceteris *transuersariis*, quod ex coniectura profectum esse existimo. 316, 10 P praebet *ferituris sociis*, B miram corruptelam *separatur a sociis*, 316, 13 P germanam lectionem *flebiliter*, B corruptam *fideliter*. 317, 10 in P recte *nugas* traditum est in B a librario stolido in *nudans* mutatum. 323, 23 in P habes *Nathan propheta*, in B *propheta*, quod hoc loco sine dubio requiritur, omissum est. iam si eas huius libelli partes, quae in B foliis deperditis exciderunt, in apographis autem eius nobis seruatae sunt, respexeris, magis etiam quantum P bonitate praestet intelleges. quam ad rem confirmandam hos tantum locos — omnes enim enumerare longum est — inspicere sufficiet: 299, 4 *tecta*, 11 *formae gratia et uultus decore*, 300, 10 *diiudicare*, 301, 13 *honorificat*, 303, 22 *opere*. sane

tiuitate; sequitur in eodem folio, deinde in f. 157 et folii 158 initio tractatus mihi ignoti fragmentum (incipit ab his uerbis: 'amputanda peccata' et desinit in haec: 'ipsi timebunt quos timebatis'), quod f. 158^r libellus de apologia Daud excipit.

¹⁾ de ceteris quae hoc libro continentur cf. Cat. des dép. a. s. I 129. in tegumento posteriore manus saec. XII uel XIII adscripsit: 'Liber scē. marię. Vallis clare.'

ex apographis, si quanta librarii licentia usi sint reputamus,¹⁾ certum de B iudicium facere non licet; ueri simile tamen est quaedam quae in eis inueniuntur menda iam in B extitisse. contra paucis tantum locis, quibus in P scriptura corruptelis deformata est, in B eiusque apographis germana extat, ueluti 316, 15 *non* (*ad non* P), 302, 22 *luctantium* (*lactantium* P), 317, 20 *uictoriae* (*de uictoria* P); hanc enim constructionem, quae apud Uergilium Aen. I 350 VII 304 legitur, Ambrosium ita hoc loco ut de Abr. II 8, 47 praetulisse mihi ueri similis esse uidetur. uehementer igitur dolendum est codicem qui ex P descriptus solidam eius effigiem referret inuentum non esse. proxime ad eum accedit Bruxellensis 1893/99 (B''), sed heu quantum mutatus ab illo, utpote multis uitiis et librariorum commentis inquinatus, quamquam in re critica non inutilis. nam si B'' cum B conspirat, admodum probabile est easdem quas hi praebent scripturas olim in P fuisse. et certe 346, 8 quo loco in ceteris *qui non emendatur* traditum est, in B'' *quia qui proicitur*, ab eo Ambrosii manum seruata esse existimo. quae cum ita sint, hanc legem in libello de quo agitur recensendo statuere licet, ut, si codicis P ope destituti sumus, B tamquam ducem sequamur, ceteros autem atque in primis B'' semper respiciamus atque eorum scripturis examinatis quid ab Ambrosio profectum sit exploremus. sed ut quae ceterorum librorum condicio sit intellegatur, addam eos omnes quodam uinculo inter se coniunctos ex bono archetypo originem traxisse, sed permulta in eis librariorum libidinis grassantis uestigia reperiri. atque RB'ACDT' propinqua inter se cognatione conexos esse commentario critico inspecto facile cognosces²⁾. quamquam aliquantum inter se differunt; nam R et B' fratres gemelli sunt, ACDT' autem paululum ab eis recedunt. idem fere de reliquis, P''LT, statuendum est, de quibus, ne oleum et operam perdam, accuratius disputare

¹⁾ conferas quaeso locum 300, 19, quo in P' uerba *an praemio est qui fecit* hoc modo immutata sunt: *a peccato uidetur*.

²⁾ memorabile est in RB'ACDLTT' 323, 22 eadem uerba interpolata extare. cum C maxime consentit Uindobonensis 705.

omitto. ac fortasse suspicari licet codicem libro P simillimum in grammaticorum Remensium officina tractatum et retextum communem omnium fontem fuisse et deinde exemplis quibusdam inter se collatis et codicis B apographis adhibitis uarias recensiones extitisse. sed ut quantum a B recedendum et cum ceteris faciendum esse duxerim cognoscas, hos locos quaeso inspicias: 331, 9; 339, 6; 340, 20; 343, 16; 349, 4 et 5; 353, 19. ex quibus patet B in primis lacunis deformatum ac deinde scriptura immutata malum malo auctum esse.

Maurini praeter PP'P''T complures libros excusserunt, sed eos inferioris aetatis neque ullius in re critica tractanda usus. unus antiquior fuisse uidetur, Laudunensis, sed sine dubio non ei ad quod ab illis refertur saeculo — ante annos DCC enim scriptum esse statuunt¹⁾ — adscribendus. ac si ea quae hoc codice contineri dixerunt respicimus. hos libros enumeratos inuenimus: de Helia, de Nabuthae, de Tobia, de interpellatione Iob et Daud, de apologia Daud, de paenitentia, de excessu fratris. haec autem omnia in uno codice coniuncta fuisse uix credibile esse uidetur. codicem Laudunensem 178 supra p. XXXIII descriptum, qui olim sanctae Mariae uallis clarae fuit, Maurini ad libros de excessu fratris adhibuerunt, quo loco eum ante annos D exaratum esse referunt. sed cur quaeso in libellorum de Nabuthae et de apologia Daud subsidiis tot codicibus recentioris aetatis enumeratis eius mentionem non fecerunt? uides iam nos haec reputantes tantis difficultatibus implicari, ut nisi coniciendo errorem hic latere uix nos expedire possimus. de codicibus a Ballerinio examinatis, cum pessimae notae sint, ne uerbum quidem addere constitui. libro Parisiaco 11624 simili usus esse uidetur Amerbachius.

Multo breuius de apologia Daud quae uolgo altera Apologia Daud
altera uocatur ea quae ad rem faciunt exponere mihi licebit. etenim codices quibus usi sumus fere omnes iam descripsimus, librum

¹⁾ nihil sane eiusmodi aetatis definitionibustribuendum esse eo intelligitur, quod Maurini librum P'' (s. Benigni Diuionensis), qui quin saeculo XI tribuendus sit dubitari non potest, ante annos DCCC exaratum esse censent.

sancti Theoderici apud Remos, nunc Remensem 352 (T), Bruxellensem 1893/99 (B), Duacensem 227 (D), Trecensem 284 (T'), Nouariensem (XLVIII) 20 (N). Brugensem 101 (B'), Parisiacum 1723 (P), Parisiacum 1728, olim Mazarineum (M). restat igitur Parisiacus 1731 saeculi XIII (P'), qui apologiam et priorem et alteram, librum de resurrectione, denique explanationes in psalmos undecim complectitur. in his igitur T tanta bonitate excellit, ut si nunc hic libellus multis locis emendatus atque in pristinam integritatem restitutus legitur, id ei potissimum debeatur. ac sane mireris Maurinos, cum hunc librum examinauissent, nullam fere eius rationem habuisse.¹⁾ nam unaquaque huius editionis pagina quanti aestimandus sit demonstratur. proxime ad eum accedit N, qui ex eodem fonte fluxit, ita tamen ut eum non aequet. sed etsi primi fide atque auctoritate tamen TN uitiis non uacant, quorum alia leuiores sunt, alia sane grauissima, lacunas dico, quibus in eis oratio deformata est, et maiores et minores. quae de re conferas quaeso hos locos: 361, 24; 369, 17; 383, 11; 387, 8 et 12.²⁾ unde iam deteriores quoque codices, in primis B et D diligenter examinandos et cum TN conferendos esse patet. diuiduntur autem illi in duas classes, quarum una DPM, altera BT'B'P' comprehenduntur; atque in altera T'B'P' tam arto cognationis uinculo coniuncti sunt ut quin B'P' ex T' uel simillimo libro manauerint dubitari non possit. libro Noua-

¹⁾ praeter TPP'M et Laudunensem illum, de quo modo locuti sumus, adhibuerunt Regium et Dionysianum, quos non curauimus.

²⁾ quamquam in locis etiam lacunosis tractandis maxima cautione opus est, ne prauis quae in deterioribus libris leguntur interpolationibus decipiamur. sic locus qui 372, 17 legitur in T parua lacuna adfectus facile restitui potest ita ut *populus Iudaeorum* scribatur, in ceteris uero uario modo immutatus est ac foede deprauatus. haec disputanti alterius loci 400. 1 memoria mihi adfertur, quo in TN *condempnant*, in ceteris *arguendum putant qualicumque* traditum est. ferri sane potest librorum TN scriptura, sed quae in deterioribus extant tam apta sunt, ut suspiceris ea in archetypo quoque codicum TN extitisse et, cum excidissent, lacunam uerbo *condempnant* expletam esse.

riensi simili usus est Gulielmus abbas in commentario in Cantica canticorem compilando, codice B ut uidetur Erasmus.

In libello de Helia recensendo praeter Parisiacum 1732 ^{de Helia} (P), qui totius recensione fundamētum est, septem codices adhibui, ex quibus Duacensis 227 (D) et Parisiacus 14464 (P') iam supra descripti sunt, quinque nunc describendi: Vaticanus liber Reginae 140 (R), formae oblongae, foliorum 150, saeculi X, de quo cf. A. Reifferscheid Bibl. Ital. I 400 sqq. opusculum de Helia in eo legitur f. 40^u—44^u mutilatum; desinit in uerbis c. 8 s. 23 'ieiunium hostia erit' p. 425, 3 — liber s. Galli 559 (G), formae oblongae, paginarum 266, saeculi X, de quo uide quae exposuit Scherrer in indice codd. bybl. monast. s. Galli p. 177. libellus de Helia continetur paginis 225—264 — Harleianus 6509 (H), formae quartariae minoris, foliorum 135, saeculi decimi. insunt f. 1 liber pastoralis sci Gregorii papae, 97^u pastorale sci Ambrosii, 106^u de Elia, 132^r—134^r sermo s. Augustini ad episcopos. Qui non intrat per ostium, 134^r—135^u Passio Fidelis martyris, 135^u Reuelatio sci sauini epi et conf. et inuentio sci martiris antonini¹⁾ — Bodleianus 866 (B), formae oblongae, foliorum 165, saeculi XI ineuntis, ab Henrico Schenkl Bibl. Brit. I 1, 740 (Act. min. acad. litt. Uind. CXXIII 3) descriptus. liber de Helia extat in f. 124^r—131^u mutilatus; aliquot enim foliis deperditis ea quae post uerba 'meretur ueniam' c. 13 s. 49 (p. 440, 7) sequuntur interciderunt — Harleianus 3097 (H'), formae oblongae, foliorum 120, saeculi XI ineuntis. continentur eo praeter alia (cf. Cat. of the Harl. man. ed. a. 1808 II 735) f. 85^r liber pastoralis uenerabilis Ambrosii, 89^u de mysteriis, 96^r de sacramentis, 108^u—120^u de laude ieiunii.²⁾

His igitur expositis si quae codicum condicio sit quaeritur, duo genera discernenda esse adparet. ac prius quinque libros PBH'DP' complectitur, ex quibus ut B et H' ita D et P'

¹⁾ in folio ultimo legitur: 'Nicolai de dacijs doctoris seneñ'.

²⁾ cum DP' consentit Nouariensis (XLVIII) 20; ex P deriuatus est, sed foede corruptus Brugensis 100 saec. XIII exeuntis.

um sectiones continentur, etsi neglegenter
e uitiis turpatus tamen duobus locis 413, 3
GH ueras scripturas seruauit¹). neque uero
iam deformati et foede interpolati, si, ut
omittam, has lectiones: 445, 15; 447, 4 et
21; 454, 6 respexeris, parui faciendi sunt
am eorum quae disputauimus faciamus, in ho
o codicis P uestigia premenda esse adparet, it
um RGH — nam ceteri, si corruptelas qu
sublatas exceperis, nullius omnino momenti
ratio habeatur.

i praeter PP' et Laudunensem sine dubio
antiquiorem codices recentes turpiterque int
unt, quos non curauim. libro G usus est Ame
ueteris s. l. et a., cuius Hain I p. 101 n. 6
ecit, inspiciendae me facultatem non habuisse
ad librum de Nabuthae ueniamus, in quo
ortunae iniquitate, quam supra conquesti sum
bis paratae sunt difficultates. nam in Parisi
m in hoc quoque libello tamquam signifer
sectiones I—XXVIII et tricesimae initium
im a uerbo 'miserius' 484, 15 — foliorum
runt neque, etsi multos libros aut contuli au
ad exemplum quum

inuenire mihi contigit. sed de hac re mox agendum erit; nunc de ceteris quos adhibui codicibus exponamus necesse est. atque Remensem 229 (R), librum musei Britannici Add. Ms. 18332 (B), Aurelianensem 148 (A), Augienses CCXIII et CLVI (A et A'), Einsidlensem 164 (E), Parisiacum 11624 (P'), Remensem 352 (T), Duacensem 227 (D), Laudunensem 178 (L) iam descripsimus. restat igitur ut de tribus nondum commemoratis ea quae ad rem pertinent breuiter adiungamus. ac primus est Coloniensis 32 (C) formae oblongae, foliorum 192, saeculi X, in quo epistulas Ambrosii f. 178^v et orationem de obitu Theodosii libellus de Nabuthae excipit. huic simillimi tres codices sunt a me excussi, in quibus eodem modo scriptiones supra commemoratas cum opusculo de Nabuthae coniunctas habes, Monacensis 10041 saec. XI, de quo conferas catalogum codd. Lat. bibl. Monac. II 1, 129, Harleianus 3085, denique liber uet. bybl. reg. Brit. (Old Kings Library) F V 13, duodecimi uterque saeculi. alter liber est bybliothecae Uaticanae antiquae 5760 (V), de quo ne longior sim te ad ea quae A. Reifferscheid Bibl. Ital. I 423 sqq. scripsit reicio. libellus de Nabuthae in eo f. 184^v—193^v manu saeculi X uel XI adiectus nunc foliis duobus deperditis mutilatus legitur; desinit enim in uerbo 'uestra' 510, 13. tertius est Bodleianus Auct. T 2, 23, olim Claromontanus et postea Mermannianus (B'), saec. X, quem descripsit Henricus Schenkl Bibl. patr. Brit. I 1, 99 (Act. min. acad. litt. Uindob. CXXI 9).

Codices autem praeter P in tria genera diuidendos esse adparet. quorum unum libris RBA¹⁾ continetur, alterum CB'N', tertiam P'DLT. quae genera si constituo, non me fugit eiusdem classis codices non semper accurate inter se consentire.

¹⁾ A, quamquam eum ad hoc genus referendum esse iam eo, quod eosdem libros atque eodem ordine dispositos complectitur, luculenter satis adparet. tamen utpote ex codice alterius generis non paucis locis correctus longius a ceteris recedit. idem fere statuendum est de V, de quo, cum pessimae notae sit, accuratius disputare nolim. ad hanc classem quoque referendus est Uindobonensis 705 saec. XII, contra Parisiacus 1728, olim Mazarineus saec. XV plerumque cum libris generis tertii facit.

studii uestigia conspiciantur.¹⁾ contra P'DLT, hanc eadem eorum est condicio, tamen etsi natos minus ei quae in ceteros cadit suspicio adparet.

igitur in uniuersum expositis iam quae rariore intercedat inquirendum est. ac primum iuris perlustratis elucebit P plerumque cum P e. quae res his locis confirmatur: 490, 20 *delicti* (B m2), 501, 18 *uacuum si*, 20 *reddidisse*, 514 *splendidi dum*, 508, 12 *curris id est* (*currrens P'*), 510, 7 *nolite diuites*, 513, 2 *quia* (D), 515, 12 *constitue*. adde quod in P et P'D eadem collocatio inuenitur his locis: 502, 5 *fecit*, 514, 3 *dominum dixisse*. dei consensum omnibus, at cum duobus uel uno consensu diu PDT, 502, 2 *dicit* PT (B m2), 505, 7 *in*, 511, 14 *deo* PP'D. multo rarior est libri P e consensus; conferas quaeso 485, 3 *habeo*, 488, 17 *ut*, 493, 17 *ut*, 499, 4 *sicut ego* PB'; praeterea non moderetur quod 495, 2 CB'N' praebent ad scriptum *hiberetur* — in ceteris *iuberetur* extat — quaerere. rarissime denique P ceteris discrepantibus sit, ueluti 488, 17 *estote*, 513, 9 *auferit* P, *auferit* libri D.

Ex his quae modo disputauimus sequitur in ea libelli parte, quae in P intercidit — nam quin P, ubi se ducem nobis offert, unus respiciendus, ceteri, qui nihil fere ad rei criticae usum conferunt, neglegendi sint, nemo puto dubitabit — priores partes libris P'DLT tribuendas esse, ita tamen ut ceteri non plane abiciantur. atque in primis si manus altera in B cum his facit, quasi momento addito lanx in hanc partem uergere uidetur; cf. 469, 8; 470, 12; 471, 16; 473, 12; 474, 13. neque minus libris illis pondus adfertur, si earum lectiones codicum aut RB aut CB'N' auctoritate confirmantur. hoc igitur fundamento posito textum in ea libelli parte constituere conatus sum. quam ob rem has a me receptas esse lectiones uidebis: 469, 7 *occidat*, 14 *quia etsi*, 470, 1 *uindictis uobis*, 471, 7 *cupiditas*, 473, 7 *non habent enim*, 17 *mihi inquit*, 477, 4 *ei ouum*, 479, 13 *igitur*. restat locus 474, 2 quo eorum quae supra statui memor scripturam *quem pauci diuites uobis defendere conamini* ex P'DLTCB'N'¹⁾ recepi. R et Uindobonensis praebent *obtinete*, non inepte sane, si praesens quod uocatur de conatu esse statuis; idem extat in B, in quo supra manu altera *non occupatis* adiectum est, neque hoc inepte, sed eis quae sequuntur non conuenienter. in Mazarineo denique *occupatis* legitur. quodsi lectio quam recepi uera est, statuere nos oportet in archetypo librorum RB haec uerba intercidisse et lacunam uario modo expletam esse. quae res simul ad originem scripturae quae in V extat illustrandam conferre uidetur. cuius in archetypo cum lacuna esset, librarius codicem alterius generis nactus uerba illa inseruit.

Maurini praeter PRB'P'LT et Parisiacum 1728 complures libros adhibuerunt saeculo XII non antiquiores, quosdam etiam recentiores, quos aut frustra quaesiui aut, cum nihil ex eis ad rem criticam administrandam peti posse mihi persuasissem, consulto neglexi. Nouariensis XLVIII (20) a Ballerinio excussus plerumque cum D consentit. ex Augiensi CLVI (21) aut simili codice Amerbachii editio manauit.

¹⁾ in V uos post *quem* insertum est.

hac uerba non ad librarii auctoris coniecturam
b ipso Ambrosio profecta sint nullus dubito
librarii ad alterum *custoditur* aberrantibus huius
explicatur — et altero loco qui 521, 5 legit
curatius agendum erit.¹⁾ de ceteris codicibus
i potest. nam cum de Bruxellensi 1893/99
227 (D), Parisiaco 14464 (P'), Trecensi 284 (T)
(C) iam supra exposuerimus, unus tantum no
s est, Uaticanus bybliothecae Palatinae 290 (V)
gae, foliorum 53, saeculi X exeuntis uel XI in
conferas Augustum Reifferscheid in Bibl. It.
0.²⁾ insunt in eo f. 1—32 liber Albini qu
heresim Felicis et f. 33—53 libellus de
expositis quae ratio inter P et V intercedat in
am V non ex P fluxisse, sed quamquam ex eod
deriuatum proprium in stemmate locum obt
s quae de lacuna quae p. 560, 3 in P exta
gitur. qua in re magni momenti est locus c
r. is in ceteris lacuna inquinatus est, in V au
non deferebat. pecuniam restitutus. quod sup
er se aptissimum sit atque propter uerborum
pecuniam similem terminationem facile excidere
ad archetypum quam ad coniecturam redire
quod codici V eo quoque aliquantum auctori

sane dubitatio mouetur duobus locis qui soli in V leguntur in ceteris omissi. ac priore 536, 15 post *debebat* V haec exhibet: *et quasi debitor uenit ut a faenore peccati exueret debitores. nihil debebat*, quae uerba mihi cum sententia et colore huius loci aperte pugnare et ex falsa scriptura ipse nata esse uidentur. altero 554, 10 post *faeneret* in V haec addita habes: *iustus. itaque dum te lego, de te requiro, exponis mihi quid faeneret*. sed ne haec quidem Ambrosio adscribam, cum et illud *itaque* male positum et inanis uerborum tinnitus quominus ea Ambrosio tribuamus obstare uideatur.¹⁾ quam ob rem num supplementum quod 521, 5 legitur utique aptissimum re uera germanum sit dubitare licet. sed ut nihil aliud quam librarii alicuius commentum id esse concedamus, tamen lectionibus quibusdam respectis patet codicem V multis licet uitiis inquinatum praeter P semper examinandum esse. quod ad ceteros adtinet, C ex ipso P descriptus est atque ex eodem fluxit D eiusque ut uidetur apographum P' codicibus quibusdam, in quibus scriptura libro quodam V simili collato correcta erat, intercedentibus. medium quendam locum inter P et V obtinent B et T, qui plerumque inter se consentiunt. sed horum codicum omnium exiguus uel nullus est in re critica usus.

Maurini praeter PP'C tres libros adhibuerunt, quorum duo recentiores fuerunt, Tornacensis²⁾ et Dionysianus, antiquior Laudunensis ille supra commemoratus, quem tamen, si scripturam eius p. 559, 20 *custodiatur causa alicuius commissi* respexeris, non magni faciendum esse statues. librorum a Ballerinio excussorum prior, Nouariensis (XLVIII) 20, cum D,³⁾ alter, bybliothecae canonicorum s. Ambrosii, saeculi XII cum BT conspirat.

¹⁾ utroque sane loco quomodo uerba in V tradita exciderint, oculorum aberratione facile explicari potest.

²⁾ Tornacensem simillimum esse Duacensi paucis quae ex eo adlatae sunt scripturis comprobatur.

³⁾ codex D simillimus Amerbachio in hoc libello edendo ad manus fuit.

De ceteris rebus in praefatione partis primae exposui atque ibi quoque uiris honestissimis qui me in hac editione paranda adiuuerunt meritam debitamque gratiam rettuli. quam ob rem iam nihil relinquitur nisi ut hunc librum, in quo permultum operae laborisque consumpsi, lectorum aequorum atque eruditorum benignae aestimationi commendem.

Uindobonae Idibus Iuniis a. MDCCCLXXXVII.

Carolus Schenkl.

TABVLA CODICVM.

De hac tabula ea conferas quae ad similem in parte prima tabulam adnotata sunt. libros Ambrosianos, ut breuitati consulerem, his siglis indicaui: Iac. Ios. Patr. Fug. Interp. Apol. Apol. II Hel. Nab. Tob. simulque paginarum praefationis quibus de singulis codicibus agitur numeros adieci. stellulis adpositis significatur de codicibus accuratius in partis primae praefatione expositum esse. quodsi codicibus sigla, ueluti *A B*, addita non sunt, eos in praefatione tantum commemoratos esse scito.

* Audomaropolitanus 72 (Iac. Fug.: *A*) p. XX, XXVIII

Augienses u. Caroliruhenses

Aurelianensis 148 (Apol. Nab.: *A*) p. XXXIII, XXXI

Bodleiani u. Oxonienses

Bononiensis (Boulogne-sur-Mer) 32 (Ios. Patr. Apol.: *B*) p. XXI, XXXII

Brugenses:

100 (Hel.) p. XXXVIII

* 101 (Apol. II: *B'*; Apol.) p. XXXVIII et XXXII

Bruxellensis 1893/99 (Interp. Apol. II Tob.: *B*; Apol.: *B''*) p. XXXI, XXXVIII, XXXIII, XXXV

Caroliruhenses:

Augienses * CXXX (Iac. Fug.: *U*) p. XX, XXVIII

* CLVI (Iac. Ios. Patr. Fug.: *U''*; Nab.: *U'*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXI

* CCXIII (Iac. Ios. Patr. Fug.: *U'*; Nab.: *U*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXI

Cheltenhamenses:

392 (Fug.: *C*) p. XXVIII

* 10234 (Fug.: *C*) p. XXVIII

* 12267 (Fug.: *C''*) p. XXVIII

Coloniensis 32 (Nab.: *C*) p. XXXI

Duacenses:

* 226 (Iac. Fug.: *D*) p. XX, XXVIII

227 (Ios. Patr. Interp. Apol. II Hel. Nab. Tob.: *D*; Apol.

XXXXVIII

Tabula codicum.

:*D'*) p. XXIII, XXXI, XXXVIII, XXXVIII, XXXXI,
XXXXIII, XXXIII

* Dunelmensis B 4, 12 (Apol.: *D*) p. XXXV

* Einsidlensis 164 (Iac. Ios. Patr. Fug. Nab.: *E*) p. XX, XXV,
XXVIII, XXXXI

Florentinus: Laurentianus, liber S. Crucis XVII dext. 12 (Apol.:
C) p. XXXIII

Laudunensis 178 (Apol. Nab.: *L*) p. XXXIII, XXXXI

Londinenses (mus. Brit.)

Harleiani 3085 (Nab.). p. XXXXI

3097 (Hel.: *H'*) p. XXXVIII

6509 (Hel.: *H*) p. XXXVIII

Old Kings Library F V 13 (Nab.) p. XXXXI

Add. 18332 (Apol.: *B'*; Nab.: *B*) p. XXXIII, XXXXI

Monacensis 10041 (Nab.) p. XXXXI

* Nouariensis 20 (Apol. II: *N*; Interp. Tob.) p. XXXVIII, XXXII,
XXXXV

Oxonienses (Bodleiani):

Bodl. 137 (Ios. Patr. Apol.: *O*) p. XXII, XXXIII

762 (Ios. Patr.) p. XXV

866 (Hel.: *B*) p. XXXVIII

Auct. T 2, 23 (Nab.: *B'*) p. XXXXI

Parisiaci:

bybl. nat. publ. * 1719 [Tellerianus] (Iac. Fug.: *P'*) p. XX,
XXVIII

* 1723 [Colbertinus] (Interp. Tob.: *C*;
Apol. II: *P'*) p. XXXI, XXXXIII,
XXXVIII

* 1728 [Mazarineus] (Apol. II: *M*; Nab.)
p. XXXVIII, XXXXI

1729 [Bethuneus] (Iac. Fug.) p. XXVIII

1731 (Apol. II: *P'*) p. XXXVIII

1732 [Thuaneus] (Interp. Apol. Hel.
Nab. Tob.: *P'*) p. XXX, XXXIII,
XXXVIII, XXXX, XXXXIII

1741 [Lemouicensis] (Fug.) p. XXVIII

* 1913 [Colbertinus] (Iac. Fug.: *P'*) p. XX,
XXVIII

* 2639 [Bigotianus] (Iac. Fug.) p. XXVIII

* 11624 (Ios. Patr. Nab.: *I''*; Apol.: *P''*)
p. XXIII, XXXXI, XXXV

* 12137 [s. Germani] (Ios. Patr.: *P*; Apol.: *I*^u) p. XXIII, XXXIII

14464 [s. Uictoris] (Interp. Hel. Tob.: *I*^u) p. XXXI, XXXVIII, XXXXIII

bybl. armarii (d'Arsenal) 840 (Ios. Patr.: *I*^u) p. XXII

Remenses:

229 (Apol. Nab.: *R*) p. XXXIII, XXXXI

* 352 [liber s. Theoderici] (Iac. Ios. Patr. Fug. Apol. Apol. II Nab.: *T*) p. XX, XXV, XXVIII, XXXVIII, XXXXI

Sangallensis

559 (Hel.: *G*) p. XXXVIII

Trecensis * 284 (Patr. Apol. Apol. II: *T*^u; Tob.: *T*) p. XXIII, XXXV, XXXVIII, XXXXIII

Uaticani:

bybl. Uat. ant. 287 (Interp.) p. XXXII

* 5759 (Iac. Fug.: *V*) p. XX, XXVIII

5760 (Nab.: *V*) p. XXXXI

bybl. Palat. 290 (Tob.: *V*) p. XXXXIII

bybl. Reg. 140 (Hel.: *R*) p. XXXVIII

Uindobonenses:

* 705 (Patr. Nab.) p. XXV, XXXXI

1067 (Ios. Patr.) p. XXV

1080 (Ios. Patr.: *V*) p. XXV

Aurelianensem 148, Parisiacos 1723 (Interp. Apol. II) et 1731 contulit S. Reiter, Cheltenhamensem 12267 et Harleianum 3079, S. Frankfurter, librum mus. Brit. Add. 18332 I. Zechmeister, Novariensem A. Swoboda, Parisiacum 1728 (Apol. II) M. Petschenig, Parisiacum 1723 (Tob.) F. Weigel et I. Zingerle, Oxoniensem T 2, 23 uir doctus Britannus A. Neubauero benigne intercedente. de Audomaropolitano et Angiensibus uide quae in parte prima exposita sunt. ceteros libros omnes ego examinaui.

DE IACOB ET VITA BEATA.

- A* = Audomaropolitanus 72 saec. VIII f. 61^u
P = Parisiacus 1913 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 232^r
P' = Parisiacus 1719 (olim Tellerianus) saec. XI f. 128^u
V = Vaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 5759 saec. VIII
 uel X f. 67^r
Œ = Augiensis CXXX, nunc Caroliruhensis saec. X f. 67^u
Œ' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 96^r
Œ'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 75^u
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 125
D = Duacensis 226 saec. XII f. 119^r
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 69^u
N = *ŒŒŒ''E*
N' = *Œ'Œ''E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *A* et *P* scripturas omnes adposui, ex ceteris selectas.
 ibros *D* et *P'* raro respexi.

<LIBER PRIMVS>.

, 1 Necessarius ad disciplinam bonus sermo omnibus, plenus I 443 A
 prudentiae, et mens rationi intenta praecurrit uirtutibus, B
 passiones coercet; docibilis enim uirtus. denique studio et
 5 discendo quaeritur, dissimulando amittitur. alioquin nisi sermo
 bonus necessarius esset ad correctionem, numquam lex diceret:
 non adulterabis. sed quia nudus sermo ad monendum
 utilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est
 rationis rectae consideratio, ut quod sermo bonus praescripserit
 10 ratio plenius tractata persuadeat. non enim serui ad oboedi- C
 endum constringimur necessitate, sed uoluntate arbitra, siue
 ad uirtutem propendimus siue ad culpam inclinamur. et ideo
 nos aut liber affectus ad errorem trahit aut uoluntas reuocat
 rationem secuta. passio autem grauissima culpae concupi-
 15 scentia, quam ratio emollit et comprimit. emollire enim po-
 test, eradicare non potest, quoniam animus qui est rationis 444 A

2 [Flavius Iosephus] de Maccab. II 392, 4 D. 3 de Macc. 393, 25
 7 Exod. 20, 13 15 de Macc. 394, 45 sqq.

INCIPIT (LIBER *add. E*, L. V. *¶*, LIBER EIUSDEM *D*, EIUSDEM
P) DE IACOB ET UITA BEATA (BEAT., *A eras. P*; LIBER III.
add. V) *APVNDT* 2 bonus *T* boni *A* (*s. m2* † *nis*) bonis. *P* bon *D*
 bonis *cet.* omnibus sermo *¶m2 ¶E* 3 prudentia. *P* (*e eras.*) 4 co-
 hercet *A* (*h s. u.*) *PVN* 5 alioquin *A* (*n ex m*) 7 admouendum *A*
 (*s. m2* † admonendo) *P* admouendo *T* (*¶ s. q*) 10 persudeat *A* (*a s.*
u. m2) 12 fort. inclinamus 13 ad nos *A* (*ad del. m2*) *P* (*ad exp.*) *¶*
 (*ad del. m3*) 14 sed ut *A* (*s. m2* secuta) autem libri praeter *P*.
in quo est ras. 5 litt.; autem *del. T*, qui *s. u. ante* passio *add. m2* sed
 est concupiscentia ē *V* concupiscentiae *A* (*e, quam exp. m2, postea*
addita esse uidetur) 15 ratione emollit *Am2* et (*ne eras.*) *¶¶* ratio
 mollit *¶E* emollire et 16 eradicare *T*

capax suarum passionum non dominus, sed repressor. neque enim fieri potest ut facilis ad iracundiam non irascatur, sed ut ratione se temperet, indignationem cohibeat, a puniendo se reuocet, sicut et propheta nos docet dicens: irascimini et nolite peccare. concessit quod naturae est, negavit quod 5
2 culpa est. omnis itaque ex aliis, non ex se originem sumit ideoque secunda est. nam aut de naturalibus suscipitur aut de utilibus. itaque aut naturalia temperat aut utilitatis adsertor est. denique non animi excidit concupiscentiam, sed facit ne concupiscentiae seruiamus. quis enim tantus ut 10
corporalem motum possit auferre nisi solus ille qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est malitia Iudaeorum: ecce anni tres sunt, ex quo ueni quaerens fructum in ficulnea hac et non inuenio: succide ergo illam. cui respondit seruus: remitte illam et hoc anno, usque 15
dum fodiam circa illam et mittam cophinum stercoris. et si quidem fructum fecerit: sin autem, in futurum succide illam. merito ad dominum rettulit, quia excidendae corporalis prolapsionis potestatem sibi ipse uindicare non poterat, sed domino reseruabat. 20

1 de Macc. 392, 14 4 Psalm. III 5 9 de Macc. 392, 16 13 Luc. 13, 7—9

1 capax *V* (*deinde ras.* 2 *litt.*; *s. ñ ē*) capax ut *A* (ut *s. u. m2*) *ŲŲ''* et *Ų'* *m1* capax ñ *Ų'* *m2E* capax ñ ē *T* (ñ ē *m2 ex ut*) non addit *P'* *om. cet.* ē dñs *Ų'* (ē *s. u. m2*), fort. dominus <est> seq̃ *A* (*s. m2* & sit) sit *T* (*e s. i*) repressor est *P'* 3 ut *s. u. V*, *om. D* 5 naturae *A* (*e add. m2*) 6 est *del. A m2*, *om. T* lacunam indicaui; excidit fort. recta ratio. temperantia supplēt *Ų''E*, ira *s. u. T* et *m2 V*, concupiscentia *s. u. m2 Ų'*, culpa liber *s. Marci* (*nunc Laurentianus*) 510; in *P* *s. ex ras.* 3 *litt.* 7 secunda *A* (*s. u. m2* & secunda) secunda *ŲT* aut *A* (*t s. u.*) 8 utilitatis *A* (*s. m2* & litas) 9 animi scripsi alii *A* (*s. m2* & ibi) *P* alibi *ŲDT* ibi *VN'* 11 corporales motus *N'* nisi *A* (*si postea add.*) 16 coffinũ**** *A* coffinum *PVŲ* 17 fecit (*corr. m2*) *AP* futurum *P* (*utu in ras.*) 18 succide *AP* e (*deinde spatium 5 fere litt.*) xcides (*s s. u. m2*) *T* (*s. m2 succides*) succides *cet.* rettulit *Ų* retulit *cet.* 19 corporalis *A* (*s. m2 temporalis*) *P* et *m2 T* temporalis *T m1 cet.* prolapsionis *A* (*s. m2* & ne) 20 sed *del. m2 A*, *s. u. T*

3 Denique quem de hominibus meliorem et fortio-
rem quam sanctum Daud, qui cupiditatem [sibi], qua con-
cupiuerat aquam de lacu Bethleem hostili interclusam exercitu,
sibi auferre non potuit, potuit mitigare? nam cum aliis utique
5 defuisse non inueniamus, id est tanto exercitus numero, cum 445 A
utique multo minus regi deesse potuerit ex ceteris fontibus
aqua, inrationabilem quandam concupiscentiam passus deside-
rauit eam, quae hostium erat circumfusione uallata, unde
sine maximo periculo non facile potuisset deferri. itaque ait:
10 quis mihi potum dabit de lacu, qui est in Bethleem
ad portam? et cum essent reperti tres uiri, qui hostium
castra praeciderent et deferrent aquam, quam summo desiderio
desiderasset, cognoscens quod periculo alieno aqua sibi eadem B
constitisset profudit illam domino, ne sanguinem illorum qui
15 eam detulerant bibere uideretur. quae res indicio est quod
concupiscentia quidem rationem praeueniat, sed ratio cupiditati
resistat. humanum itaque passus est Daud, ut inrationabiliter
concupisceret, sed illud laudabile, quod inrationabilem concu-
piscentiam rationabiliter parato fraudauit remedio. dum laudo
20 uiros, qui erubuerunt desiderium sui regis et maluerunt finem C
eius uerecundiae uel periculo propriae salutis adferre, plus

2 de Macc. 394, 52 sqq. 10 Reg. II 23, 15 11 Reg. II 23. 16 sq.

1 hominibus A (s. m2 & omnibus) omnibus (s. hominibus) T ad-
sumemus Costerius adsumimus libri 2 sibi deleuit Erasmus con-
cupiuerat APAT concupierat cet. 3 interclusam P 4 auferre
(r pr. s. u.) P alt. potuit om. A (add. m2) P, in mg. E mitigare
A (s. m2 & migrare) utique aquam V' (aquam s. u. m2) 5 id est
(s. m2 & idem) A 6 fortibus A (corr. m2) 8 quae (s. m2 & quam) A
9 potuisset (t alt. s. u.) AT et (m2) V' deferre A (corr. m2) 10 da-
bit potum V''E potum de lacu dabit V 11 bethlem A (corr. m2) V
12 qui A (s. m2 & quam), s. u. V 13 aqua (a alt. ex a) AV' aqua V
eadem A m1 eandem A m2 V alienam T (exp. m2 et eadem ante sibi ins.)
14 profundit P 15 bibere (b pr. ex u) A 17 itaque quod V''E; in
V' ante passus ras. 2 litt. 19 patrato A (corr. m1) dum om. T
laudo V''ET, post uiros s. u. m2 V', om. cet. 21 sed (s. u. m2)
plus T

laudo eum qui erubuit in suo desiderio alienum periculum
et aquam dubiae sortis pretio quaesitam sanguini comparauit.
simul quasi repressa uictor cupiditate profudit aquam domino,
ut ostenderet quod concupiscentiam suam uerbi consolatione
4 restingueret. potest igitur mens sobria inpressiones refrenare 5
ac reprimere quamuis grauium passionum et feruorem omnem
cupiditatis flagrantissimae refrigerare, deriuare alio motus et
rectae rationis tractatione despuere passiones. etenim cum
deus hominem constitueret et in eo mores sensusque plantaret,
tunc motibus eius regale inposuit mentis imperium, ut omnes 10
sensus motusque hominis eius uigore ac potestate regerentur.
adiunxit ad gratiam creaturae, ut mentem ipsam diuinis
informaret praeceptis et sapientiae instrueret disciplinis, quibus
et cauenda nosceret et eligenda cognosceret. mens igitur
recta ratione tenens disciplinam sapientiae, ut diuina et 15
humana cognoscat, eruditur in lege, per quam discit quas
sibi subicere debeat passiones.

2, 5 Passionum autem uelut duces sunt naturales delectatio et
dolor, quas secuntur ceterae. illae enim complectuntur uniuersas,
quarum utraque non solum corporis, sed etiam secundum 20
animam passiones sunt. et quia diximus subesse his alias
passiones, ante delectationem concupiscentia, post delecta-
tionem gratulatio est; ante dolorem autem est timor, post

1 de Macc. 395, 11 5 de Macc. 395, 20 8 de Macc. 394, 35
14 de Macc. 392, 41 sqq. 18 de Macc. 393, 8 sqq.

1 desiderio *A* 2 sanguinē *A m2* sanguinis *N'* 3 profudit *A* (*n exp. m2*) *P* 4 suam *s. u. m2 A, s. u. m1 T* 5 restingueret *N'* restrin-
geret *cet.* (*cf. de Mac. 395, 20 σβέσατ*) 7 deriuare *A* (*di ex de*) *T*
alios *A* (*s s. u. m2*) *℥* 9 plantaret... omnes *A m1 in ras.* 10 moti-
bus *P* inposuit regale *℥''P'* 12 adiunxit *A* adiunxit *cet.* ipsam
A (*s. m2 † ipsa*) 13 informaret *A* (*t s. u.*) reformaret *N'* 14 prae-
nosceret *V* (*prae s. u. m2*) legenda *℥'* (*m2 eligenda*) *℥''E* 16 le-
gem *A* (*m del. m2*) 17 subicere *P* (*re m2 in ras.*) subici *V* (*in*
mg. m2 at subicere) 18 naturalis *A* (*s. m2 † les*) *T* (*corr. -es*) *N*
19 qua (*corr. m2*) *AP* complectantur *A* (*v s. a m2, n alt. exp. m.*
ant.) 20 utraque *A* (*† e s. a m2*) utreque *V et* (*a s. e pr.*) *T* 21 ani-
mum *AP* subee *P* (*e alt. in ras.*)

dolorem tristitia, commotio autem animi communis passio et
 delectationis et doloris est. transcurram alias, id est superbiam
 auaritiam ambitionem contentionem inuidiam, quae sunt 446 A
 secundum animam passiones, transcurram etiam inexplabilem
 uorandi libidinem effusionemque luxuriae atque lasciuiae, quae
 uitia nexa sunt corpori et secundum illud operantur. meritoque
 temperantia quam maxime passionum istarum restinguit ardorem,
 quae primum sobrietate atque moderamine animum temperat,
 mentem informat, deinde etiam deliciarum abstinentia restringit
 10 habenas corporalis ferocitatis. ideo lex recidit ciborum licentiam,
 epularum copias, non solum ut resecaret luxuriam, uerum B
 etiam ut inhibentis contemplatione praecepti uiam tractationi
 rationis aperiret, quae inritamenta gulae ceterasque recideret
 cupiditates, corporeas passiones motusque cohiberet. tempe-
 15 rantia est igitur correctionis praeuia, disciplinae magistra.
 6 Ab hac profectus Iacob sanctus primatus a fratre quos non
 habebat accepit eiusque praelatus adsensu docuit in reliquum
 intemperantes proprio sibi uiles esse iudicio. ab hac profectus C
 Ioseph et calorem iuuentutis edomuit et temptatum adulterinis
 20 animum inlecebris rectae rationis inductione firmauit. denique
 quamuis fortis esset et ualidus, tamen tractatu rationis fulcire
 se maluit dicens uxori domini sui: si dominus meus

1 de Macc. 393, 18 6 de Macc. 393, 29 10 Leuit. 11, 4 sqq
 de Macc. 393, 35 16 Gen. 25, 31 sqq. 18 de Macc. 393, 43 22 Gen
 39, 8 sq.

2 delectatione A (corr. m1) et postea ins. m1 P 6 operantur A
 (s. m2 † ratur) T (n s. u.) 7 quam A (s. m2 † quē) quae V istarum
 passionum A'' 9 abstinentiā A (corr. -tia) V A restringit P (r alt.
 s. u., sed exp.) 10 corporales P (-is corr.) ferocitates P (es ex is,
 deinde is corr.) 12 praeceptiuam A (s. m2 † uiam) P (corr. m1)
 14 corporeas A' m2 A'' E corporales P (le s. u. m2, sed rursus eras.)
 corpore A m1 corporee A m2 A' m2 V A et (corporis corr.) T passionis (is
 ex es) A m2 A m2 et (-es corr.) T 16 primatus A (s. m2 † priuatur) quos
 A (s. m2 † quod) quod T (s. os) 18 iudicio VP' T indicio cet. 19 iu-
 uentutis A (ta ex tu) temptatum A (s. m2 † temperatum) 21 tra-
 ctatur actionis A (s. m2 † tractatu rationis) tractator actionis P tractato
 (v s. o) rationis V

nescit propter me aliquid in domo sua et omnia
quaecumque habet dedit in manus meas, neque
subtractum est a me quicquam praeter te, quia
uxor illius es, et quomodo faciam uerbum hoc
malum et peccabo coram deo? haec est igitur rectae
rationis tractatio, quam Graeci λογισμόν nuncupant, qua mens
sapientiae intenta solidatur. pulchra est enim ratio, quod
nec beneficiis domini esse deberet ingratus nec occultum
posset esse peccatum, quod deo teste committeret, quem
latere non posset.

- 7 Bona igitur ratio, quae et hostilem plerumque affectum
exuit et dolorem iniuriae sequestrat. denique et in acie
plerumque uictorem mitigat et ferituri mucronem retardat et
rogantem morti eripit, eo quod subiectis parcere iusta ratio
persuadeat. nam de excludendo uel mitigando iniuriae dolore
quis melior magister quam patriarcha Iacob, qui proprios
coarguens filios Symeon et Leui ait: odiosum me fecistis,
ita ut saeuus uidear. et utique ulti fuerant sororis
iniuriam, quae contra instituta patria uiolato fuerat pudore
temerata. nec potuit Iacob, praeceptor disciplinae, custos
pudoris, stuprum probare commissum, sed maluit insolentes
ratione cohiberi sciens quod indignationem ratio temperare
posset. temperantia est igitur, quae resecat cupiditates. hanc

11 de Macc. 394, 17 14 Uerg. Aen. VI 853 16 Gen. 34, 30
de Macc. 394, 30 18 Gen. 34, 1 sqq.

1 propter *A m1 P* (corr. praeter, sed eras.) *VXU'E* praeter *A m2 U'' T*
3 subtractum *A* (s. alt. ins. m. ant.; s. m2 & subtractum) *T* quia *A*
(s. m2 & quae) quae *T* quae (ex quia) *U'* 4 et eras. *U'*, del. *T*, om. *D*
6 logismon libri (longismon *V*) 7 pulchra ē *T* pulchre *APU* et (corr.
pulchra) *V* pulchre *U' m1* pulchra *U' m2 U'' ED* 13 mucronem *A*
mucronem *U'* (c. ex g m2) 14 quod *P* (od m2) quod *DT* quae cet.
17 quoarguens *A* (corr. m. ant.) coarguens *U'* (co s. u.) 18 seruus *A*
(s. m2 & seuus) uidetur *A* (s. m2 uidear) *P* 21 probaret *A* (s. m2
& re) *U* (t. eras., s. m3 prohibere) quin probaret *P* probare (corr. quin
improbaret) *T* omissum *AP* cum ipsum *V* (s. m2 al. commissum)
22 rationem *P* (m. exp. m2) ratione. *U'* (s. ut uidetur eras.) cohibere
U' (re m2 ex ri) *T* (ri m2 corr.)

primis hominibus tenendam mandauit deus dicens: de fructu autem ligni, quod est in medio paradisi, non edetis neque tangetis illud, ne moriamini. et quia non est retenta, ideo transgressores uirtutis egregiae paradisi exules
5 facti sunt et immortalitatis exortes. hanc lex docet et uniuersorum infundit affectibus.

9 Doceri autem eam et sapientiam et disciplinam scriptura 447 A testatur, de temperantia in lege, de ceteris in Iob libro, in quo scriptum est: nonne dominus est qui docet intel- B
10 lectum et disciplinam? et in euangelio dominus ipse ait: discite a me quia mitis sum et humilis corde. et alibi ad discipulos ait: ite, docete gentes baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti. unde autem discipuli dicti aut quid aliud a Christo nisi
15 uirtutum operari praecepta discebant? denique Dauid ait: uenite, filii, audite me, timorem domini docebo uos. utique timor dei de numero uirtutum est, quia initium C
sapientiae timor dei, per quem adsciscitur piae forma doctrinae, de qua Paulus ait: gratias autem deo, quod
20 fuistis serui peccati, sed oboedistis ex corde in eam formam doctrinae, in qua traditi estis, liberati

1 Gen. 3, 3 8 Exod. 20, 13 sqq. 9 Iob. 32, 1 11 Matth. 11, 29 12 Matth. 28, 19 16 Psalm. XXXIII 12 17 Psalm. CX 10, cf. Prouerb. 1, 7; 9, 10 Sir. 1, 16 19 Rom. 6, 17 sq.

1 tenendum A († a s. u. m?) 2 est om. E medio om. VN
paradysi P paradiso (i s. o m2) A paradyso N' (o ex i A') paradiso
VAT 3 illud om. P 4 paradysi PN'T 5 immortalitates A (corr. m2) P (is ex es, sed i eras.) hanc A (s. m2 † hęc) 6 affectibus A (s. m2 † tus) 7 doceri A († e s. i m2) P (-re m?) N' docere VA et (dum add. s. u.) T eam eras. A', om. A''E 8 libro iob N' in quo del. m2 A, s. u. T 9 dñs est exp. et s. scr. dñs m2 A, dñs (s. dñs ē) T
10 ipse del. m2 A, s. u. T 12 omnes gentes A''EP'T 13 eas A (s m2 † eos) eos VN 17 dñi VD de del. m2 A, s. u. T, de numero om. E quia Gelenius uia V (s. m2 al una) A (una s. u. m3) cet. initium enim T et (enim s. u. m2) V 18 dñi N'D (κρίων LXX) 19 gratias A (s exp. m2) gratia A gratias (s s. u.) T
20 oboedistis P (s pr. s. u. m2) 21 quam A et (m eras.) A' liberi N'

autem a peccato serui facti estis iustitiae. doctrina
igitur facit, ut possimus peruenire ad iustitiam. potest ergo
adquiri iustitia discendo. intendamus igitur studio in formam
euangelicae doctrinae. minimum studii plerumque pro maximo
habetur. in studio enim sunt omnia, per quod adhibetur 5
oboedientia, quae in utramlibet partem propenderit aut culpam D
adiungit aut gratiam. haec nos in primo Adam traxit ad
mortem, haec in Adam secundo ad uitam uocauit.

- 10 Non est quod cuiquam nostram adscribamus aerumnam
nisi nostrae uoluntati. nemo tenetur ad culpam, nisi uoluntate 10
propria deflexerit. non habent crimen quae inferuntur reluctan-
tibus, uoluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia.
quod in alios deriuemus. uoluntarium sibi militem eligit E
Christus, uoluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. nemi-
nem iugo seruitutis adstrictum possidet, nisi se ei prius pecca- 15
torum aere uendiderit. quid carnem quasi infirmam accusamus?
membra nostra arma sunt iniustitiae et arma iustitiae. uidisti
pauperem iniuriam accipientem. protexisti eum: membra tua
arma pietatis sunt, quibus pauperem ab iniuria uindicasti.
uidisti egenum, donasti eum muneribus: dextera tua mortem 20
a tuo pectore reppulisti. uidisti eum qui ducitur ad mortem, F
eripuisti eum, quia scriptum est: eripe eum qui ducitur
ad mortem: membra tua sunt arma iustitiae, si iniuste

8 I Cor. 15, 45 et 47 17 Rom. 6. 13 et 19 22 Prouerb. 24, 11

2 ergo (s. m2 & igitur) A igitur A"ET 3 discendo s. u. m2 P 5 ha-
bentur P 6 utrumquelibet m1 AP utrumquelibet A m2 P m2 V et (que
del. m3) A (que eras.) A' 9 nrm AP 11 inferuntur Erasmus inse-
runtur libri 13 quod A (s. m2 & quo) quo A ñ ē (ñ ē s. u. m2) quod
(d s. u. m2) V eligit A m2 P'T elegit A m1 PA legit VN' 15 se
ei A (se exp. et s. ei scr. & se m2) ei se T ei post aere transponunt
A"E peccatorum uere P peccator+uere A m1 (peccatorū aere m. ant.,
s. & peccator uere m2) 17 iniusticie s. u. m3 A iniquitatis A' (s. u. m2)
A"E et in mg. (ante sunt) T peccati V (in mg. m2) om. AP et arma s.
u. m2 A 20 dextera tua D dexterarum tuarum cet., fort. excidit ui uel
simile quid 21 repulisti A uidisti (s. m2 & uidens) A uidens VAT
uidisti (ti s. u. m2) A' 22 quia P (i s. u.) 23 arma sunt A"

hominem perire non passus es. uidisti mulierem, castigasti
 corpus tuum, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos
 auersatus deseruisti: membra tua arma sunt [et arma] casti-
 moniae. contra autem si oculus tuus uidit mulierem ad con-
 5 cupiscendum eam, aperuisti uulnus, inpressisti telum corpori
 tuo: membra tua arma peccati sunt. uidisti possessionem 448 A
 pupillorum et paternis eos expulisti sedibus, transtulisti
 terminos quos posuerunt patres tui: membra tua arma iniqui-
 tatis sunt. affectus igitur, non caro auctor est culpaе, caro
 11 10 autem uoluntatis ministra. non ergo uendat nos uoluntas nostra.
 clamat apostolus: nescitis quoniam cui exhibetis uos
 seruos ad oboediendum, serui estis eius cui oboe-
 ditis, siue peccati in mortem siue oboeditionis ad
 iustitiam? ergo si aut peccato seruimus aut iustitiae, con- B
 15 sideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fructus uberior. sed
 qui potest esse fructus in morte? peccati enim stipendium mors
 et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendium, cum
 ea quae gessimus erubescimus. seruire autem iustitiae libertas
 est; qui enim uocatus est in domino seruus libertus
 20 est domini: similiter qui liber uocatus est seruus
 est Christi. utraque condicio optima, esse sub Christo.
 sub quo et pretiosa seruitus et gloriosa libertas: pretiosa C
 seruitus quasi tanti sanguinis pretio comparata, gloriosa autem
 libertas, quam nulla seruitus culpaе, nulla peccatorum uincula
 25 constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia
 degeneris nexui seruitutis addicunt

4 Matth. 5, 28 11 Rom. 6, 16 16 Rom. 6, 23 19 I Cor. 7, 22

2 libidines (s. m2 & nem) A libidinē T 3 aduersatus A et (d exp.
 m2) P auersatus (a pr. ex ad m2) A' et arma del. m3 A 4 uidet
 A m2 A T concupiscendam A (am ex um) 5 inpresisti A et (corr.
 m2) P 7 expulisti A' (l s. u. m2) 11 exhibetis V (h s. u.) A (s.
 m2 & buistis) exhibuistis N' T 12 oboeditis PP' oboedistis cet. 14 ergo
 sicut (s. m2 & aut) A 19 dno* A (ē eras. ut uidetur) 20 dno A'
 (corr. m2) 21 optima A ee T (ex est) et (e pr. eras.) PA' est AD
 22 libertas est V (est s. u. m2) 24 quam nullus A (s. m2 & la) P
 (nullius m2) quam nulla T (s. & nullius) uincla PVT 26 addicunt
 P m2 AA' m2 addicant T (u s. a) PA' m1 cet.

12 Disce humilitatem, homo, apostolici uim cognosce magisterii. si seruum te dicas, libertus es: si liberum te iactes, seruus es. nam et ille qui quasi seruus redemptus est libertatem habet et iste qui quasi liber uocatus est bonum D
 est illi ut seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus 5
 tuta est et libertas segura. quis quasi idiotam Paulum uel
 in ipso iure adserit? sciuit discernere inter libertum et liberum
 et ideo non perfunctorie, sed proprie dixit: qui enim uocatus
 est in domino seruus, libertus est domini; similiter
 qui liber uocatus est seruus est Christi. reuera enim 10
 omnes Christi liberti sumus, nemo liber; omnes enim in
 seruitute generati. quid seruili condicioni adrogantiam libertatis E
 adsumis? quid titulos nobilitatis usurpas, seruilis hereditas?
 nescis quod te Adae atque Euae culpa mancipauerit seruituti?
 nescis quod redemerit te Christus, non emerit? non auro 15
 et argento redempti estis de uana uestra conuersa-
 tione paternae traditionis, sed pretioso sanguine
 agni clamat apostolus Petrus. ergo redemptus a domino es
 et seruus es qui creatus es, seruus es qui redemptus es et
 quasi domino seruitutem debes et quasi redemptori. nec 20
 inferiorem putes libertinitatem sub Christo quam libertatem F
 esse. ad dignitatem aequalis, ad tuitionem praestantior est,
 ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam
 tectior. ita libertatem accepisti, ut meminisse manumissoris
 tui debeas, ut patrono tuo noueris legitimum obsequium defe- 25

15 I Petr. 1, 18 sq.

1 homo *P m1* o homo *P m2 A* (o in ras. *m2*) *cet.* 2 si *A m2* s. u. *Ų*
 (si seruum ex seruum) *VT, om. cet.* dicis *m2 PŲ'* et *m1 Ų''E* libe-
 rum (l ex b) *P* 6 quis *A* (s. *m2* & qui) idiotum *A* (s. *m2* & tā) *P*
 (corr. *m2*) 7 sciuit enim *Ų'* (enim s. u. *m2*) *Ų''E* 9 in *om. P*
 13 assu*mis *P* hereditas (& tis s. s *m2*) *A* hereditas (as ex atis) *T*
 15 redemerit *A* (e alt. ex i *m2*) non emerit *del. m2 A, in mg. T*
 16 et *A* (s. *m2* & ñ) *P* non *cet.* conditione (*om. paternae traditionis*)
N' 18 a dño redemptus *A m2 T* 19 et *pr. A* (*del. m2*) *P, om. cet.*
 20 redemptori *P* 21 libertatinitatem *V* (ta *pr. exp.*) libertinitatem *T*
 (a s. n, sed *eras.*) liber*tatem *P* (a *eras.*) 25 tuo *del. m2 A, s. u. T*

rendum, ne ab ingrato reuocetur libertas. quid te beatius,
qui sub domino regnas et sub patrono militas?

,13 Quid autem est quod tibi non contulit dominus? legem 449 A
dedit, adiunxit gratiam. lex enim peccatum denuntiavit, sed
5 in condicione lubrica penitus cohibere non potuit. cognoui B
enim peccatum quod nesciebam. cognoui concupiscentiam esse
peccatum, et hac occasione cognitionis peccati aera cumulata
sunt, quia peccatum, quod ante per ignorantiam meam mortuum
uidebatur, in me reuixit: ego autem mortuus sum sub peccati
10 uulnere, quia cognitio culpa, quae mihi profutura uidebatur.
haec nocuit, ut scirem quod uitare non poteram. peccatum
enim prodidit et per bonum denuntiationis suae peccati ipsius
aceruauit inuidiam. itaque supra modum factum est peccatum C
mihi, quia cumulatum est denuntiatione mandati; crescit enim
15 culpa, cum proditur nec cauetur. quomodo ergo bonum
mandatum, quod mihi mors est? aut quomodo non est mihi
mors, quod per bonum significationis suae demonstrandum
peccatum operatum est in me mortem? nam certum est quod
mors mihi accessit, dum quod facio agnosco peccatum, sicut
20 ipse dominus ait: si non uenissem et locutus fuisset
14 his, peccatum non haberent. quid miraris igitur si lex D
quibusdam morti sit, cum morti sit et domini salutaris aduentus,
per quem redempti sumus? infidelis enim mortem sibi quaerit

6 Rom. 7, 7 20 Ioh. 15, 22

2 qui* A (a eras.) militas P (as m2 ex es) 4 deditā iunxit A m1
dedit iunxit (s. peccatum dedit ad) A m2 dedit adiunxit (adiunxit V)
PVN. post dedit add. liber s. Marci 510 peccatum (s. m2 praeceptum)
dedit, T peccatum deleuit. in D uerba peccatum dedit adiunxit gratiam
scripta sunt in ras. uerborum adiunxit gratiam. lex enim et in mg. add.
lex enim enim om. N' 6 esse . . . quia peccatum om. VN, in mg. T
7 aera A (a pr. et alt. partim eras.) aera P comulata A 8 quod
s. u. m2 AP et quod T (et del.) meam] in me (om. postea in me) A'E
9 sub del. m2 A, s. u. T, om. VN 13 acerbauit P (v s. b m2) A (v s.
b m3) T (v s. b m1) cet. 14 comulatum A 17 demonstrandum A
(s. m2 & do) P (o m2 s. ti) demonstrando cet. 18 nam***| certum A
(cer eras.) 21 his (h eras.) A 22 quibusdam morti (s. m2 & tis) A
saluatoris A (s. m2 & salutaris) T 23 infidelis A m2

ex gratia, manet autem mandati gratia. etenim sicut cognitio
 uenenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinae,
 sic diuinum mandatum ad uitam aeternam. sicut autem ei
 qui male utitur noxiis potionibus cognitio earum in malum
 uertitur et periculum et quo magis uenena cognouerit hoc se
 intellegit amplius periclitari, sic forma mandati his qui male
 legem interpretantur uel demonstrata atque interdicta peccata
 uitare non possunt mortis auctor est. sicut ergo bonum
 antidotum, etiamsi imprudenti aut intemperanti non bonum,
 sic bonum mandatum, etiamsi intemperanti non bonum est.
 ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. responsum
 igitur habe primae propositioni, quia potest esse bonum
 mandatum, quod mihi mors est: bonum per naturam salutaris
 praecepti, mors per intemperantiam carnis.

15 Et quia didicimus esse bonum mandatum quod mihi mors
 est, nunc discutiamus quomodo non sit mihi mors quod per
 bonum licet mihi operatum est mortem. sic enim proposuit
 apostolus: quod ergo bonum est mihi mors est? absit;
 sed peccatum, ut pareat peccatum, per bonum mihi
 operatum est mortem. itaque spectemus singula. mandatum
 utique legis est, lex autem spiritalis est, cuius gratiam uideo,
 pulchritudinem laudo, formam praedico, praeceptum admiror:
 sed quia carnalis sum ego et uenundatus sum sub peccato,
 trahor inuitus ad culpam. etenim quasi seruo culpa dominatur.
 itaque odi crimen et facio. mens odit, caro concupiscit: ego

18 Rom. 7, 13 21 Rom. 7, 14 23 Rom. 7, 14—23

2 consummatus *P* consumatur *V* 6 intelleget *A* (et *ex* it *m2*) *T*
 8 auctor est *VP'U''E* et *m2* *U'* auctores *U'* *m1* *cet.* ergo *P* (r *m2*
s. u.) 9 etiamsi *A* (etiam *del. m2*) etiam (*om. si*) *P* etiamsi *om.* *T*
 bonum ē *A* (ē *add. m2*) 10 etiamsi *P* (*si eras.*) etiam *P'T* 12 pro-
 positionis *A* (*s alt. exp.*) *P'U''E* et (*s alt. m2*) *U'* 15 didicimus (*s. m2*
 † diximus) *A* dicimus *PT* 16 est non *A* (*s. m2* † nunc) *P* (*corr. m2*)
 mihi *del. m2* *A*, *om. T* 17 licet mihi tamen *VN* (bonum licet *U'*
m. ant., licet *ante* per transponunt *U''E*) mihi licet tamen *T* 19 ap-
 pareat *P* et ap *s. u.* *U m3* *T* 23 et *del. A m2*, *om. NT* sum *PD*,
del. m2 *A*, *om. cet.* 25 odio *P* et (*o alt. exp.*) *P'*

tamen in utraque, qui legi mente consentio et carne quod
 nolo hoc ago. bonum ergo mandatum, cui consentio, et mens
 bona. quae quod bonum est eligit. bona ad iudicandum, sed
 infirma plerumque ad resistendum, quia repugnat ei corporis
 16 ^a adpetentia et captiuam eam trahit ad erroris inlecebras. in
 quo periculo unum est remedium, ut quem lex liberare non B
 potuit liberet dei gratia. sic enim scriptum est: infelix ego
 homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?
 gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.
 10 itaque fit ut, licet peccatum quod latebat id est concupiscentia
 mea, quam non putabam esse peccatum, mortem mihi operata
 sit, dum proditur, et supra modum factum sit ipsum peccatum
 — erat enim peccatum, etsi nesciebatur, sed cognitione
 coaceruatum est et quasi incrementum erroris adsumpsit
 15 atque in naturam delicti cessit forma mandati —, mihi tamen C
 mors non sit, cui promptum est ad Christum confugere, per
 quem soluimur omni mortis periculo. absoluta igitur etiam
 secunda est propositio, quia mandatum mihi legis mors non
 est, etsi mortem operetur. quod enim conturbamur fragilitatis
 20 est, quod euadimus Christi.

,17 Ergo ut ad exordia sermonis huius reuertamur, mens bona D
 est, quae habet tractationem rationis et intendit sapientiae
 disciplinis, sed grauis lucta est ei cum mortis corpore et
 plerumque rationem mentis uincit carnis inlecebra. ideo do-

7 Rom. 7, 24 sq.

3 eligit A (s. m2 & legit) PD et m2 V' legit V et (corr. eligit) T
 elegit V' m1 cet. bona^{na} (na eras.) A 4 corporis A m1 VV et (s. ras-
 6 litt.) P corpus N'P' corporis uoluptas A m2 et (uoluptas del.) T
 5 adpetentia VN' adpenitentiā AVP' et (his del. et s. scr. appetentia) T
 adp^etentia^a P (a et ni et uirgula eras.) 7 gra in spatio angusto ins. A
 8 liberabit (b alt. ex u) AV'D 12 facta P' ipsum A (s. m2 & ipse)
 et s. u. T 14 coacerbatum AV et (v s. b) m2 PV'D m3 V
 m1 T 17 ab omni T 19 conturba^amur A conturbatur V et (corr.
 m2) V' 20 xpi gratia est A (gratia est add. m2) gratia xpi est T
 21 exordia A 23 lucta A (s. m2 & relucta) relucta T 24 ideo A
 m1 P et ideo A m2 cet.

minus primo legem dedit, cui mens hominis sese ad optem-
perandum dedit et ei seruire coepit, ut esset subdita; sed E
caro subiecta non erat, quia sapientia carnis non est legi
subdita et praeceptis eius repugnabat. non enim poterat uirtuti
oboedire cupiditatibus dedita et lenociniis carnalibus implicata. 5
ideo laborandum est, ut teneamus dei gratiam. mens itaque
bona, si rationi intendat, sed parum perfecta, nisi habeat
gubernaculum Christi. uenit enim dominus Iesus, qui nostras
passiones cruci suae adfigeret, peccata donaret. in cuius morte
iustificati sumus, ut totus mundus eius mundaretur sanguine. 10 F
18 denique in morte ipsius baptizati sumus. si igitur in illius
morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis
passiones in illius morte moriantur, illius crucis clauis teneantur
adfixae. si in illius morte mortui sumus, quid iterum tamquam
uiuentes ad ea quae sunt mundana reuocamur? quid nobis cum 15
elementis mundi, quid cum cupiditatibus, quid cum luxuria atque
lasciuiis, quibus in Christo mortui sumus? quodsi sumus in
Christo mortui, in Christo resurreximus; cum Christo igitur
uersemur, cum Christo superiora quae sunt, non quae corrup- 45
tabilia et terrena quaeramus. Christus surgens a mortuis ueterem 20
hominem adfixum cruci reliquit, nouum resuscitauit. Christus
ideo mortuus est, ut et nos peccato moreremur, deo re-ur-
geremus. mortua est caro nostra, quid iterum peccato reuiuiscit.
quid iterum peccato oboedit? quid iterum peccatum regnat
in mortuis, cum mors finis peccati sit? mortui sumus carne, 25

3 I Cor. 1, 26 22 Rom. 6. 2

1 adoptemperandum *P* (do in ras.) 2 cepit *AV* esset (t s. u. m2) sub-
dita *A* (s. m2) subdita esset *T* 5 implicata (implicata m2) *A* 8 guber-
nacula *U''* 9 crucis *A* (s exp.) *P* (s eras.) 13 in illius crucis *A* (in
del. m2) *P* affixae teneantur *U''E* 17 alt. in xpo eras. *A* 18 mortui
post in Christo transponit m2 *A* in xpo ante resurr. om. *PD* in (s.
m2 c0) *T*, in quo deinde m2 del. cum xpo 20 resurgens *NT* (re s. u.
m2) *D* 21 crucis *A*, om. *VN*, cruci s. u. *T* 22 ut (t s. u.) *A*
23 est in ras. m2 *U'* (ex sunt ut uidetur) est autem *A* (autem s. u.
m2) *T* reuiuiscit *AV* et m1 *U* reuiuiscit *U* m3 cet. 24 peccato
(v s. o m2) regnat *A* 25 carni *P*

renouati sumus spiritu. in spiritu ambulemus, quia spiritum
Christi accepimus. si autem Christus in nobis, ergo sit nobis B
caro mortua propter peccatum, spiritus uero uiuat propter
19 iustificationem. sic quod erat impossibile legi solutum est, si
5 in spiritu ambulemus: sic passiones sepelimus, si crucem
huius corporis non resoluamus, si chirographum peccati, quod
deletum est in cruce Christi, non rescribamus, si ueteris
hominis amictum quem exuimus non induamus. scriptum est
enim in Canticis: exui tunicam meam, quomodo induam
10 eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? C
mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur eius pullulant
uitia? ideo lex non praeualuit, quia carnem non mortificauit,
ideo quasi umbra praeteriit, quia non colorauit, ideo etiam
obumbravit nos a sole iustitiae, quia coaceruauit crimina: ergo
15 et obfuit.

,20 Quid igitur opus fuit ut lex promulgaretur, si profutura D
non erat? habebamus iam legem naturae, erat unusquisque
sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. illam
non tenuimus: cur addebatur et altera, in cuius operibus caro
20 non posset iustificari? accessit uinculum, non solutio; addita E
est peccatorum agnitio, non remissio. peccauimus omnes. qui
poteramus excusationem praetendere per ignorantiam: os obstruc-
21 tum est omnibus. profuit tamen mihi. coepi confiteri quod
negabam, coepi delictum meum cognoscere et iniustitiam
25 meam non operire, coepi pronuntiare aduersus me iniustitiam
meam domino et tu remisisti impietates cordis mei. sed et

1 Gal. 5, 16 et 25 2 Rom. 8, 10 6 Coloss. 2, 14 7 Coloss.
3, 9 9 Cant. 5, 3 13 Hebr. 10, 1

2 \overline{xps} A (s. m2 \dagger sps) P \overline{sps} VN \overline{sps} \overline{xpi} T (\overline{xpi} s. u.) 4 si A (s.
m2 \dagger sic) PT legis AP \mathfrak{A} et V (s exp.) \mathfrak{A}' (s eras.) si \mathfrak{A}' (s. u
m. ant.) $\mathfrak{A}''E$, om. cet. 6 chirografum V \mathfrak{A} cyrographum P'DE cy-ro-
grafum A cyrografum cet. 10 meos A (o ex a) 11 quur A (corr.
cuur) P 13 quia T om. cet. ideoque A (que s. u. m2) T etiam
del. m2 A, om. T 17 habebamus A (ba exp. m2) habemus (corr.
m2) PT erat enim A (enim s. u. m2) T 19 quur A (cur m2) P
23 cepi A 24 cepi A cepi V \mathfrak{A}' 25 cepi A cepi V aduersum VDT

illud mihi prodest quod non iustificamur ex operibus legis. non habeo igitur unde gloriari in operibus meis possim, non habeo unde me iactem et ideo gloriabor in Christo. non gloriabor quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. gloriabor non quia uacuis peccatis sum, sed quia mihi remissa peccata 5 sunt. non gloriabor quia profui neque quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me aduocatus apud patrem Christus est, quia pro me Christi sanguis effusus est. facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Christus aduenit. propter me Christus mortem gustavit. fructuosior culpa quam 10 4 innocentia. innocentia arrogantem me fecerat, culpa subiectum 22 reddidit. habes igitur quibus latius tibi profuit legis. sed dicis quia per legem superabundauit peccatum. sed ubi superabundauit peccatum, superabundauit et gratia. mortuus es peccato, homo; ergo lex iam non obest. resurgis per gratiam; ergo lex profuit, 15 quia adquisiuit gratiam. accepisti etiam pignus Christi caritatis, quoniam qui pro te mortuus est aduocatus est tibi et sanguinis sui mercedem reseruat et qui peccatorem reconciliauit patri multo magis commendat innocentem et tuetur subditum, quia adsciuit innoxium. 20

23 Tanti igitur beneficii debitor non rependis obsequium? heredem te fecit, coheredem te fecit, heredem dei, coheredem Christi: spiritum tibi adoptionis infudit. numera haec et adiunge non tam ad debiti nexum quam ad muneris accepti conserua-

1 Rom. 3, 20 Gal. 2, 16 3 Philipp. 3, 3 13 Rom. 5, 20
22 Rom. 8, 17

2 possi ex possū A 3 gloriabor P (l ex r) 4 redemptus A 5 peccati VN remissa sunt peccata N' peccata sunt remissa T 12 profuit tibi N' 13 supra abundauit alt. A (corr. m2) P 14 est A m2 T, es ex ē m1 P o homo P^u et (o s. u.) T 15 lex iam A (b a m2) iam lex T 16 quia A (s. m2 & qui) adquisiui A (corr. m2) P 18 mercedem A (corr. m. ant., deinde m2 s. & cedem) N' reseruat A (s. m2 & seruauit) seruauit T quia P 19 qui A (s. m2 & quia) PT 20 adsciuit A (s. m2 & sciuit) PT sciuit V^u scit ^aU' (m2 ex sciuit) ^bU''E 21 rependis A (& a s. i m2) P rependas T (i s. a) rependes cet. 22 coheredem te fecit s. u. m2 A coheredem . . . dei om. P coheredem autem xpi ^cU 24 conseruationem Costerius conuersationem libri

tionem. coheres Christi es, si conpatiare, si commoriare, si
 consepeliare cum Christo. suscipe passiones eius, ut supra
 passiones cum eodem esse merearis. uide quomodo tibi peccata
 superiora donauit, ut nihil faceret obesse quod peccasti. uide
 5 quomodo te hortatur, ne amittas quod accepisti. breuis huius
 laboris est meta et corona fructus perpetui, tolerabilis passio,
 merces inaestimabilis. quid enim te angit? an ignobilitatis
 abiectio? sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas deuotionis D
 ac fidei. num census tenuior, uictus angustior? sed erunt tibi
 10 diuitiae remunerationis aeternae, in quibus rei ullius egere
 non possis. num amissio filiorum? recipies perpetuos, quos
 suscepas temporales. dicetur de te: beatus qui habet
 semen in Sion et domesticos in Hierusalem. indignae
 inquit passiones sunt huius temporis ad futuram
 24 15 gloriam scriptura tibi dicit. adde quia uita beata his aduersis
 saecularium molestiarum aut passionum corporalium non E
 minuitur, sed magis probatur. adde quod uel patrimonii damna
 non sentit uel necessitudinum forti mente abscondit dispendia,
 absorbet dolorem. adde quia nescit naufragia qui semper in
 20 portu tranquillitatis est. quid illud quod labor tibi communis
 cum omni est creatura, quia propter te mundus ipse seruitutem
 tolerat corruptionis, quia cum sanctis tibi laboris huius et
 expectationis commune consortium est? sol occasum suum F
 recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum
 25 totius corporis nostri expectatur redemptio.

2 Rom. 6, 4 12 Esai. 31, 9 13 Rom. 8, 18 23 Psalm. CIII 19
 1 es si] esse P compatere P sic commoriare P (in quo a eras.)
 et (c pr. exp.) V 2 consepellire P (1 pr. eras.) 3 passiones eius V'E
 uide . . . peccasti s. u. m2 A 7 te angit A (s. m2 t tangit) tangit P
 te tangit T te angitur V (an in ras.) V' (ur eras.) 8 adiectio AP
 in del. m2 A 9 num m2 V' nunc V' m1 cet. 11 nam AP nū V'
 (ū m2 in ras. ex ā ut uidetur) amissione P (ne s. u. m2) D 12 et
 dicetur V' (et s. u. m. ant.) V'E 15 scripturae P (e eras.) aduersus A
 (s. m2 t sis) P (corr. per ras.) 17 uel s. u. A 19 absorbet A (t s. u.)
 naufragium V 21 est ante cum V'E, ante quia T 22 et del. m2 A,
 s. u. T 23 cōmune del. m2 A, s. u. T est del. m2 A, s. u. T
 24 stellarum A (e ex i m2)

25 Sed uereris dubios uitae anfractus et aduersarii insidias,
 cum habeas auxilium dei, habeas tantam eius dignationem,
 ut filio proprio pro te non pepercerit? pulchro uerbo usa est
 scriptura, ut dei patris erga te pium propositum declararet,
 qui morti obtulit filium. et filius mortis acerbiter sentire 5
 non potuit, quod in patre fuit: nihil sibi reliquit, totum 453
 pro te obtulit, quod in plenitudine diuinitatis nihil ipse amisit
 et te redemit. considera affectum patrum. quod pietatis est
 quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit
 dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. tantum fuit 10
 domino studium tuae salutis, ut propemodum de suo pericli-
 taretur, dum te lucraretur. ille propter te dispendia nostra
 suscepit, ut te diuinis insereret, caelestibus consecraret. mire
 etiam addidit: pro nobis omnibus tradidit illum, ut B
 ostenderet quod ita omnes diligat, ut dilectissimum sibi filium 15
 pro singulis traderet. pro quibus igitur quod super omnia est
 dedit, potest fieri ut non in illo uniuersa donauerit? nihil
 26 enim excepit qui omnium cessit auctorem. nihil est igitur
 quod negari nobis posse uereamur, nihil est in quo de munifi-
 centiae diuinae diffidere perseuerantia debeamus, cuius fuit 20
 tam diuturna et iugis ubertas, ut primo praedestinaret, deinde C
 uocaret et quos uocaret hos et iustificaret et quos iustificaret
 hos et clarificaret. poterit deserere quos tantis beneficiis suis
 usque ad praemia prosecutus est? inter tot beneficia dei num
 metuendae sunt aliquae accusatoris insidiae? sed quis audeat 25

3 Rom. 8, 32 7 Coloss. 2, 9 14 et 17 Rom. 8, 32 21 Rom. 8, 30

1 anfractus (*corr. m2*) AP 2 ausilium A $\overline{\text{dñi}}$ A m2 T tan-
 tum A (a s. u m2) **dignationem (in *eras.*) AP 3 uero A (s. m2
 † uerbo) 4 scriptura* A 5 obtulit filium...reliquit om. VN, in
 quibus pro te totum; post morti add. pro te totum obtulit T, in quo
 om. obtulit filium...totum pro te obtulit, sed add. haec in mg. 6 sibi
 APDT sibi ipse cet. 11 periclitaretur P (i pr. ex e m2) 12 dum
 de te A (de del. m2) P 17 non s. u. m2 A, om. P 18 excessit A
 concessit ed. Rom. 19 posse nobis N' 21 tantum A (s. m2 † tam) P
 22 et quos uocaret...quos iustificaret infra in mg. A 24 num^m**etuende
 (n s. u. m2) P nummetuende (nu et m alt. in ras.) A

accusare quos electos diuino cernit iudicio? num deus pater ipse qui contulit potest sua dona rescindere et quos adoptione suscepit eos a paterni affectus gratia relegare? sed metus est ne iudex seuerior sit: considera quem habeas iudicem. nempe D
 5 Christo dedit pater omne iudicium. poterit ergo te ille damnare, quem redemit a morte, pro quo se obtulit, cuius uitam suae mortis mercedem esse cognoscit? nonne dicet: quae utilitas in sanguine meo, si damno quem ipse saluauit? deinde consideras iudicem, non consideras aduocatum. potest iste
 10 seueriorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, ut paternae reconciliationis in nos conferatur gratia?
 i, 27 Sed etsi qua inminerent grauia, nequaquam nos a Christo EF
 separare deberent. cur nos pro illo non etiam dura et acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? ideoque debet
 15 in nobis esse caritas, ut nullis periculis reuocemur a Christo. scriptum est enim: aqua multa excludere non poterit caritatem et flumina non concludent eam, quia torrentem transit anima diligentis. nulla tempestas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut poenae uim
 20 caritatis inminuit; in his enim probamur, in his beata uita 454 A
 est, etiamsi multis periculis inundetur. non enim frangitur
 28 sapiens doloribus corporis nec uexatur incommodis, sed etiam in aerumnis beatus manet. neque enim aduersa corporis uitae beatae munus inminuunt neque de eius aliquid suauitate
 25 delibant, quia non in delectatione corporis uitae beatitudo

5 Ioh. 5, 22 7 Psalm. XXVIII 10 16 Cant. 8, 7 18 Psalm. CXXIII 5

2 qui s. u. m2 A que s. u. m2 P 3 affectus (s exp. m2) A re-
 ligare A (i ex e m2) 4 seuior AT iudicem habeas A m2 PVNT
 5 te ergo V'' 7 mercedem A (de s. u. m2) mercem VN dicet A
 (s. m2 & cit) T (e ex i) dicit VV 10 saeuiozem N' seueriorem T (er
 s. u.) 12 q^{ua} in postea ins. m1 A 13 seperare A et (corr. m1) P
 acerba P (b ex u) 16 poterit A (s. m2 & tuit) non poterit exclu-
 dere N' 17 concludent A (s. m2 & unt) T (ent ex unt) 21 inunde-
 tur A (s. m2 dentur) inundemur T 24 aliquid A (d s. u. m2) suauit-
 ate aliquid V''E

quam consiliorum honestas et operum p
ur beatæ interpretis est uitæ. melior est enim
tio arbitra passionis quam passio præstanti
quam quod iudicio subiectum est. neque
ut ratione sit melius quod est irrational
n se remunerationem suam qui sequitur le
fectu præmium et gratiam. etiamsi dura
tamen est suis moribus, beatus ipsis peric
is definiuit dicens: beati qui persecution
propter iustitiam.

ergo beata uita in hominibus, sed in his s
fuerit perfecta uita. perfecta autem uita non
ed illa rationabilis secundum tractationem ra
uiuacitatem. in quo non est portio hominis, sed
on tam in condicione est hominis quam in op
nim beatum facit. huic igitur uiro quid est be
bi? quod habet, et adest ei hoc bonum et cau
um bonorum. de hoc bono dixit Solomon: bibe
is uasis et de puteorum tuorum fo

Matth. 5, 10 24 Prouerb. 5, 15—18

omni labe *A* (*s. m2* † abominabile) abhominabile *T* (
n *del. m2 A, om. V* 3 indequorum *P* indecorem *W*
n *om. 1* .

superfluant tibi aquae de tuo fonte, in tuas autem
plateas discurrant. sint tibi soli constitutae, et
nemo alienus particeps sit tibi. fons aquae tuae E
30 sit tibi proprius. utere igitur interno bono tuo. testimonium
5 autem boni huius maximum, quoniam qui habet alia non
requirit. quid enim requirat qui inferiora despiciat, praestan-
tissimo autem inhaereat, sicut scriptum est: ceruus amicitiae
et pullus gratiarum confabuletur tibi? amicitia autem
praecedat te et una sit tecum in omni tempore; bona enim
10 uirtutum amicitia et summi boni caritas. nihil itaque aliud F
quaerit perfectus ille nisi solum et praeclarum bonum. unde
et dicit: unam petii a domino, hanc requiram, ut
inhabitem in domo domini omnes dies uitae meae
et uideam delectationem domini. neque uero eum
15 tamquam angustum inopemque fastidias, quia unius boni
uelut solitaria societate contentus sit. huius enim amicitia
circumdatus plurimus erit. abundat enim huiusmodi uiro ad
beatitudinem et ad possessionem boni, et ideo nihil aliud
desiderat. nihil enim quasi nouum expetit qui omnia habet. 455 A
20 nihil est enim boni quod non habeat nec superfluis delectatur,
sed necessariis et eo ipso necessario, quod non sibi, sed carni
adhaerenti sibi necessarium sit, idque indulget quod ab inte-

7 Prouerb. 5, 19 12 Psalm. XXVI 4

1 aque *in ras.* P tuo *om.* P, † tuo *s. u.* m2 A 2 discurrant V'
(ant *ex ent*) constituam te A (*exp. haec uerba m2*) et (am *eras.*) P
4 proprius V (prius *in ras.*) proprius tibi sit V'' interno (o *ex a*
m2) AP 5 quod A (*s. m2 † qui*) quid P (*d eras.*) 6 requirit A
(it *m2 ex at*) T requirat P (*r pr. del.*) despiciat D despicit V' (it
ex iat m2) V''E 7 autem *del. m2 A, om. T* 10 caritatis AP 11 nisi
A (*si s. u. m2*) 12 petiui VT 13 omnibus diebus P (*m2 omnes*
dies) D 15 fastidias... societate *om. m1 P (in quo uerba contentus*
sit erasa sunt; fastidias... sit s. in mg. m2) qui AVV qui P boni
A (*s. m2 at hominis*) PD hominis T (*exp. et s. boni*) VN 16 uelud P
19 expetit A (*s. m2 † pectat*) PVD expectat *cet.* 20 nec (*s. m2 †*
de) A de (*s. nec*) T 21 ipso A (*s. m2 † se*) 22 ideoque N'

rioris hominis proposito non discrepet, quo faciat utrumque unum et reconciliet interiorem deo iuxta hominem atque exteriorem, ut fiat in utroque unus spiritus.

31 Huius igitur propositi uir nec dispendiis minuitur nec aduersis frangitur nec repagulis inhibetur nec suorum amissionibus maestificatur. ad cuius informationem dicit apostolus: nolumus autem uos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non tristes sitis, sicut et ceteri qui spem non habent. solatur enim se resurrectionis fide et remunerationis futurae gratia nec recipit ea mente maestitiam, qua adhaeret deo, et diuinae praesentiae uoluptate laetatur. qui autem his contristatur non secundum deum contristatur, quod autem non secundum deum hoc plenum stultitiae. a perfecto igitur abest huius mundi tristitia, quae non secundum deum, et omnis sollicitudo corporalis aerumnae. huiusmodi enim inductioni mentis atque substantiae non adnumeratur habitudo

1 Ephes. 2, 14 2 II Cor. 4. 16 7 I Thess. 4, 13 14 II Cor. 7, 10

1 quo *in ras.* *m2* *A* (*ex qđ ut uidetur*) quod *N'* utrumque *A* (*s. m2* utramque) utramque *Ų* (*v s. a m3*) *Ų'* (*m eras.*) *Ų''E* 2 unum *del. m2 A, s. u. T* interiorem deo iuxta hominem adque interiorem *A* et (*iuxta eras. et inter. alt. corr. in* exteriorem *m2*) *P*; uerba iuxta hom. adque int. *exp. A m2, om. T* (*in quo hominem atque exter. in mg. add.*) et *D*; int. iuxta hom. atque int. deo *VŲ* et *m1 Ų'* int. hom. (*iuxta add. Ų' m2*) atque exteriorem deo *Ų' m2*; ext. iuxta hom. (*hom. iuxta E*) atque int. deo *Ų''E* 4 igitur sit *A* (*sit s. u. m2*) et (*sit del.*) *T* uir *A* (*s. m2 t ut*) ut (*del. m1*) *T* nec (*c s. u.*) *P* dispendio *Ų'* (*o ex i*) *Ų''E* minuitur...frangitur *A* (*a s. u. bis m2*) minuatur...frangatur *T* (*corr. m1*) 5 inhibeatur *A* (*a s. u. m2*) *T* (*a exp.*) amissionibus *P* (*m2 -nis*) 6 mestificetur *A* (*e alt. ex a m2*) mestificatur *T* (*a ex e*) 7 ignorare autem uos *Ų'* (*a et b m. ant.*) autem ignorare uos *Ų''E* fratres *om. Ų* 9 solatus *P* se *s. u. m2 A, om. P* 10 futurae *om. Ų''E* gratia *P* (*a alt. ex corr. m2*) 11 adhereret *AD* praesentiae *Ų''E* (*cf. p. 31 u. 5*) praestantiae *cet.* laetatur *P* (*r ex s m2*) 12 contristatur his *Ų''P'* 13 stultitiae *P* (*ti pr. s. u. m2*) 14 mundi *Ų' m1 Ų''E* modi *Ų' m2 cet.* ñ ē *Ų'* (*ē s. u. m2*) deum *s. u. m2 P*

corporis et quidam exterioris usus naturae, cum simul aduersus
 delicias corporis fragilitatemque ipsam naturae, orbitates,
 dispendia, contumelias inuictus animus uniformem debeat
 seruare constantiam. ut corpus ipsum scindat sensusque exuat **D**
 5 carnis qui beatudinis palmam tenere desiderat, cuius fructus
 non in unius portione sit, sed in plurimarum et, si fieri potest,
 32 omnium sit uirtutum consortio. nescit igitur perfectus incom-
 moda huius corporis aut aduersa mundi neque sentit, qui
 alienum ab huiusmodi metu, ne accidant, animum gerit. non
 10 enim uita perfectior, si his careat, definitur, sed si ista
 contemnat. nam si ita definiretur, ut ea esset beata uita, quae **E**
 ab huiusmodi casibus expers uacuaque repperiri posset, utique
 his accidentibus non posset beatus aliqui definiri. ea igitur seque-
 strata sunt et hoc solum in aestimatione beatae uitae est requi-
 15 situm, ut non in aliis, sed in possessione ueri et boni eius defi-
 nitio teneretur, quoniam qui id habet despuat cetera nec requirit.
 8, 33 Quaero nunc utrum sapiens delectetur sanitate corporis. **F**
 negare non possumus quod delectetur secundum naturam et
 libenter accipiat non dolere aliquid quam dolere, nisi forte
 20 pro Christo, pro quo, si causa poscat, et debilitatem corporis
 prompte accipiat et totum corpus suum morti offerat. idem 456 **A**
 tamen etiam praeter causam fidei atque iustitiae, si desit
 sanitas, non adficiatur animo neque frangatur dolore corporis,
 34 qui se potest uirtutum perfectione solari. quaero etiam utrum

2 naturae *A* (*s. m2* † *ram*) 3 uniformem *A* (*f ex c?*) 7 consor-
 tio *A* (*s. m2* † *ium*) consortium *T* 9 metum *A* (*s. m2* † *metu*) ac-
 cidant *scripsi* occidant *A* (*s. m2* † *occidat*; *occidat T*) *cet.* 10 in (*s. m2* †
 si) his *A* 11 contemnat *APV* et (*p exp.*) *V* i^{ta} *P* (*s eras.*)
 13 accidentibus *A m2 T* accedentibus *cet.* possit *A m2 T* (*corr. m1*)
VN (posset *V'm2*) beatius *m2 AP* et (*corr. m1*) *T* aliqui *m1 AVV'*
 aliquid *A m2 PDT* aliquis *V m3 V' m. ant. VV''E* ea *A m1* eaque
A m2 T sequestrata** *P* (*ta eras.*) 15 et *om. V''ET*, *exp. m.*
ant. V' 16 qui id] quid *A* (*corr. m2*) *P* quod *V'* (*ex quid m. ant.*)
V''E 18 et *del. m2 A, s. u. T* 19 dolere *pr. A m1 DE* dolore *A*
m2 V'' dolere *ex dolore PV' m2 Vm3 VT* dolere *alt. AVDET* dolorē
V (*ē ex e m3*) dolore *V'' et (m2 dolere) PV'* 21 promte *AP* id. ē. *P*
 22 desit *A* (*s. m2* † *id est*)

delectetur liberis? quis istud abnuat? neque enim durus et
 ferreus, sed perfectus quaeritur. tamen etsi amittat liberos.
 non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus; quod
 enim perfectum beatum. quin etiam si aduersa toleret quam
 si secundis adfluat magis solet uideri huiusmodi perfectus, 5
 quamuis neque si desint neque si adsint externa conmoda
 aut corporis laeta, decedere quicquam uirtuti soleat uel accedere,
 sed plerisque tam laudi fuit tolerasse aduersa fortiter quam
 non incidisse. uerum haec specie aestimantur, non pondere:
 35 illud profundum uirum iustum nihil uelle nisi illud solum et 10
 praeclarum bonum, huic soli intendere, hoc unum in bonis
 ducere, non aliud cum illo, sed solum ipsum semper deside-
 rare, hoc delectari. cui si aliud adiungatur quod delectet
 eum, ut est filiorum suauitas, non illud amittitur, sed istud
 adiungitur. non enim minuunt accidentia beatitudinem, quae 15
 augere non possunt, quia plenum illud et inuiolabile manet,
 in quod anima sese induit et cui se inseruit et infudit. manet
 semper inter aduersa et delectabilia perfecta uirtus, neque
 aduersa de perfectione eius quicquam minuunt neque delecta-
 bilia adiungunt perfectioni. quid enim est quod is qui ad 20
 summum ascendit aut damni de caducis sentiat aut conmo-
 ditatis?

36 Neque uero, quod grauissimum apud plerosque habetur, se
 miserum putabit, si in captiuitatem uel ipse ueniat uel eius

4 aduersa *A* (s. *m2* & os) 5 huiusmodi uideri *NT* 6 si *pr. s. u.*
m2 AV si *alt. s. u. m2 A* 7 corporis *A* (s. *m2 ralis*) decedere *T*
 (i ex e) *P* discedere *Ų* quidquam *P* 8 plerique (*corr. m2*) *AP*
 tamen *APVŲ* tam ex tam *Ų'* tamen *s. u. T* 10 istum *A* illud *A*
 (s. *m2* & lum) illum *VŲ* et (*corr. m2*) *Ų'* 15 accidentia *AP m2 ŲT*
 accedentia *AP m1* accedenti ad *Ų'* (e *pr. ex i*) *Ų'E* 17 quod *A* (s. *m2*
 & quo) quo *T* animas esse *Am1* anima*se*se (& esse *s. se*se*) *Am2*
 se *ęę P* (*ęę eras. et se s. m2*) *P* 19 minuunt *A* (u *pr. s. u.*) 20 his
A et (h *eras.*) *P* 21 damni *Am1* dampnū *Am2* (ni *s. nū*) dampni *P*
 dampnū *Ų* dampnū (s. ni) *T* cōmoditates *A* (es ex is *m2*, & tis *s. u.*
m2) *Ų* et (-tis *corr.*) *VT et m2 Ų'* 23 quod *Am1* (aliquid *m2*, ali
s. u.) aliquid *D* aliquod *T* quid *Ų* (quod *m3*) se *A* (s. *m2* si) *T*
 (e ex i) 24 putabit *A* (s. *m2* & uit) putauit *N'* (-bit *m2 Ų'*) *T*

fili; non enim intolerabiliter feret quod habet natura uel quod uidetur domino. denique iustus dixit: bonum uerbum quod locutus est dominus et dixit: fiat pax et fides **E** in diebus meis. non utique iustus iste Ezechias in filios
 5 deflexisse aerumnam captiuitatis gratulabatur, sed uoluntati domini obuiare non poterat et ideo mandata eius aequanimiter suscipiebat ut seruulus. accedit illud, quod aestimare poterat posse et in captiuitate meritum eminere uirtutis. neque enim minus beatus Hieremias in captiuitate, minus etiam Danihel.
 10 minus Hesdra, minus beati Ananias Azarias Misahel quam si in captiuitatem non incidissent, cum ideo in captiuitatem **F** deducti sint, ut populo et praesentia in captiuitate solacia et spem euadendae captiuitatis adferrent. perfecti est enim uiri communitatem naturae sustentare uirtute animi et ad meliora
 15 adducere nec succumbere his quae plerisque terribilia et formidolosa uideantur, sed quasi fortem militem grauissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire et quasi prouidum gubernatorem nauem in tempestate regere atque occurrendo insurgentibus fluctibus magis uitare naufragium sulcando
 20 undas quam declinando. non iste in persecutione pauidus, non in tormentis mollior, ne torquentem exasperet, sed quasi **457 A** athleta fortis, qui repercutiat uerberantem si non caedis, certe sermonis flagello, qui multis metuenda tormenta despiciat

2 Reg. III 20, 19 3 Reg. III 20, 19 4 Reg. III 18, 3 sqq.
 9 sq. Hier. 39, 2 Dan. 1, 6; 3, 20; 6, 16 Hesdrae I 1, 53

1 ferret *A* (*r pr. s. u. m2*) *V* et (*r pr. exp.*) *DT* 2 dixit *om. P*
 8 et *del. m2 A, s. u. T* eminere *A* (*s. m2 † emere*) emere (*in mq. † eminere*) *T* 10 hesdra *P* esdra *AVN* (*esdras ℣' m2*) *T* beati *P*
 (*i in ras. ex a*) azarias et *N'* 12 ducti *N'* sint *A* (*corr. in sunt m2 et s. u. † sint*) sint *ex sunt ℣' T* 13 enim est *P'* 14 animi uirtute *℣''E*
 15 subcumbere *P℣* ple⁺risq; *P* (*ri eras.*) 16 uideantur *℣'* (*a exp. m2*) uidentur *℣''E* 18 nauem *P* (*i ex e m2*) 20 non *pr.]* nec *P* et (*ex non*) *T* 21 exasperet *A* (*s. m2 † exuperet*) exsuperet *V* (*s. u. m2*) exsuperat *℣* exuperent (*s. exasperet*) *T* 22 adleta *A* ad-
 letha *P* reperciat *A m1* (*corr. m2*) 23 multis metuenda *℣'* (*b et a m. ant.*) metuenda multis *℣''E* folium 72 libri *A*, quo continentur

dicens: sagittae infantium factae sunt plagae eorum, qui cum grauissimo licet dolore luctetur nec se miserabilem praebeat, sed ostendat tamquam in lanterna lumen etiam inter asperas procellas et grauissimos flatus suam lucere nec 5 extingui posse animi uirtutem. non iste in suorum iniuriis mollis nec de sepulchro sollicitus sui corporis, cui sciat caelum deberi, non in captiuitate ciuicae plebis abiectior, sed sicut iudex seuerus infidelium perfidiam erroresque condemnans, ut Danihel, qui sacerdotum furta prodebat et superstitiones eorum redarguebat ostendens nulla ueritate subnixas, sed 10 fraudibus adumbratas. talis postremo est uir perfectus, qui omnes uelit bene agere nihilque cuiquam accidere mali et, si praeter uoluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria beatitudine nil amittat.

37 Sed forte aliquis putet aegritudinem atque inbecillitatem 15 corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum, eo quod non possint opera manuum ulla factaque procedere. uerum ea sibi iustus impedimento esse non sentiet, immo etiam eum qui illa miserabiliter defleat corripiet et quasi ignauum arguet, quod plus in corporis usu quam in animi 20 uirtute constituat, quod ea quibus seruiat desideret, cum habeat quod aliis magis possit iubere, quod in paupertate ingemiscat, qui possit supra mundi opes esse — fidei enim

1 Psalm. LXIII 8 9 uet. Test. ed. Tischendorf ed. Nestle ed. VII p. 615, uu. 9 sqq. (Dan. 14, 9 sqq.) 23 Prouerb. 17, 6
uerba inde a despiciat *usque ad somni p. 30 u. 9, suppletum est a manu recentiore saeculi XI, cuius scripturas siglo (A) significabo*
 3 lanterna *P* *ℳ* (hi n exp. m2) *V* laterna cet. 4 elatus (A) 7 ci-
 uiae *P* 8 condemnans *PV* 9 futura (A) et (corr. furta) *D* facta *T*
 11 adumbratus (A), s s. u. uir postremo est *ℳ* *E* uir in ras. m2 *ℳ*
 cur (A) ut *D* 12 accedere *V* (corr. m2) *N* (corr. m2 *ℳ*) 13 acci-
 derint (A) *T* propria *P* (r alt. s. u. m2) 14 nil om. (A) 16 ma-
 nus *P* (corr. m2) 17 manuum *ℳ* (u. alt. s. u. m3) 18 iustus sibi
 (A) *T* sibi uirtus *V* esse s. u. (A) 20 quod *P* (d ex s m2)
 21 constituet (A) *T* deseruiat *A* (de del. m2) desiderat (A) *D*
 22 quo (A) *T* iuuari (A) *T* 23 ingemiscat *V* ingemiscat (i alt. ex
 e) *ℳ* m3 *ℳ* m2

totus mundus diuitiarum est —, quod ignobilitatem defleat,
 qui debeat despicere regias potestates, diuitibus et potentibus
 imperare. haec enim uita iusti, qui etiam quas habeat facultates
 communes aestimare debeat, immo etiam inopibus diuidere,
 5 dispensare pauperibus, recidere uoluptates proprias, tenuare
 sumptum, adhibere parsimoniam temperantiae, sobrietatem
 tenere in prosperis, patientiam in aduersis, in dolore tolerantiam, E
 magnanimitatem in periculis, sanitatis perpetuae uota nescire,
 mortis imminenti terrore non concuti neque eum praestantior
 10 putare cui secundum naturam liberi propinqui salubritas
 laetitia affluentia redundauerint quam cui illa defuerint neque
 38 externis saeculi, sed uirtutis domesticis merita pensare. illam
 quoque formam iusti esse quis abnuat, ut nihil metuat, nihil
 reformidet nisi uirtutis dispendia aliorumque uanas formidines
 15 conprimat, quas habeant de periculorum sollicitudine, mortis
 timore, corporis infirmitate, ut doceat dissolui corpore et 458 A
 cum Christo esse multo melius, ut ostendat quia operationes
 non impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur. neque
 splendore generis aut propinquorum subsidiis aut opibus, sed
 20 bono commendatur affectu. neque enim minus beatus Helias
 quam Moyses, cum alter cibi indignus melotide uili sine filiis,
 sine sumptu, sine comite, alter populorum ductor, laetus
 subole, succinctus potentia, diuerso genere meritum aequale
 fundauerint, sicut in euangelio declaratum est, quando cum B
 25 domino Iesu in resurrectionis gloria refulserunt; uidetur enim

16 Philipp. 1, 39 21 Hebr. 11, 37 24 Matth. 17, 3

3 quis *P* (s *exp. m2*) 4 in operibus *P* 5 recedere a uoluptatibus
 propriis (is *ex as m2*) *P* recipere (s. *u. m2* al *reicere*) *V* 10 cuius *P*
 salubritatis *P* 11 fluentia *P* redundauerunt (*A*)*D* 12 seculis (*A*)
 domestice *Ų'* (ce *m2 ex cis*) *Ų''E* 13 quoque *P* (qu *pr. in ras. m1*)
 15 habeat *PVŲ* 17 esse cum *xpo Ų''E* 20 bo|rum *Ų* bonorum (*A*)*D*
 commendantur *N'* et *m2 PV* helias *A* (s s. *u.*) 21 cum] cui (*A*) in-
 dignus *D* (u *alt. eras.*) indignus *N'* 22 populi* *Ų'* populi *Ų''E* lae-
 tus (u *ex i m2*) *VŲ'* laeti (a s. i *m3*) *Ų* 23 subole *Ų m1* sobole *Ų*
m3 cet.

parem his quasi paribus gloriae suae testibus dedisse mercedem. nec minus beatus Helisaeus quam Daud, cum alter regibus subditus, alter regali potestate praeditus prophetae sanctificationis haut disparem sint adepti gratiam.

39 Quid enim deest ei qui illud bonum possidet et habet sibi 5
semper comitem sociamque uirtutem? in quo statu non potentissimus? in qua paupertate non diues? in qua generis ignobilitate non clarus? in quo otio non laboriosus? in qua debilitate non uegetus? in qua infirmitate non fortis? in qua somni quiete non feriatus, quem etiam quiescentem uirtus propria 10
non relinquit? in qua solitudine non stipatus, quem uita beata circumdat, quem uestit gratia, quem gloriae amictus inlustrat? non minus enim otiosus quam cum operatur beatus, nec minus dormiens quam uigilans gloriosus, quia non minus dormiens quam cum uigilat incolomis et sanus est. quando 15
autem feriatus uideri potest, cuius mens semper operatur? quando autem solus, qui cum illo bono semper est, de quo ait propheta: replebimur in bonis domus tuae? quando abiectus, cuius conuersatio in caelo? quando non decorus, qui ad illius decori et solius boni se conformat similitudinem, 20
qui etiamsi membris solutus sit, tamen mente se erigat? et tamquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam resolutis nervis et confractam uiderit et usum eius interruptum, abiciat eam atque eius numeros non requirat, sed uoce ipse

18 Psalm. LXIII 5 19 Philipp. 3, 20

1 tectibus *P* (*corr. m2*) *Ų* (*corr. m3*) *Ų'* (*corr. m. ant.*) *V* 4 haud
(*A*)*T* et (*m2 ex aut*) *V* aut *P* haut *N* 5 sibi *om.* (*A*)*D*, *s. u.* *T*
6 sociumque (*A*)*P* et (*corr. m2*) *V* (*corr. m3*) *Ų* et (*ŭ ex ā*) *T* 9 omni
(*s. non m2*) *V* 10 non *om.* *VNT* 11 relinquit *VN'P'* reliquit *cet.*
13 enim *A* (*s. m2 1 etiam*) *P* etiam *cet.* operabatur *A m2 Ų* et (*ba del.*) *T*
15 uigilat *Ų* (*at ex ans*) incolomis *A m1 Ų''E* incolumis *A m2 cet.*
17 semper bono *VN* (*bon' Ų''*) *T* 19 conuersatio est *VŲ''E* et (*est s. u. m. ant.*) *Ų'* 20 illius (*us in ras. m2*) *A* 22 cy-
thara *AP* cithara (*m2 ex cetera*) *V* citara *Ų'* (*i et a m2 in ras.*) dis-
sipatam *A* (*i alt. corr. in o. deinde rursus in i m?*) dissipatam *Ų*
(*ta eras.*) 24 numerus (*s. m3 neruos*) *Ų* neruos *in ras. m2 Ų'*

se mulceat, ita et iste citharam corporis sui otiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonae conscientiae recordatione mulcebit, diuinis oraculis et scriptis propheticis adleuabit, suaue illud et iocundum animo tenens, mente conplectens, cui nihil possit triste accidere, cum semper ei diuinae praesentiae adspiret gratia et ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus.

LIBER SECVNDVS.

1, 1 Superiore libro de uirtutum praeceptis disputauimus, sequenti 459 A
 10 clarorum uirorum utamur exemplis, qui in summis periculis
 positi beatitudinem uitae non amiserunt, sed potius adquisi- B
 uerunt. an non beatus Iacob etiam, cum patriam derelinqueret?
 immo plane beatus, qui dura exilii suscepit, ut fratris miti-
 garet iracundiam. nam si beatus est qui peccatum declinat,
 15 utique negari beatus non potest qui alterius culpam leuat,
 crimen auertit. paratum itaque parricidium declinauit exilio
 uoluntario eoque facto sibi salutem quaesiuit, fratri donauit
 innocentiam. merito itaque eum diuina ubique comitata est C
 gratia, ut et, cum dormiret, beatae uitae munus acquireret.
 20 uidebat enim futurorum mysteria et diuina audiebat oracula.

12 Gen. 28, 7, cf. 27, 42 sqq. 16 Gen. 27, 41 20 Gen. 28, 12

1 se s. u. P ista A iste (e ex a) P m2 D cytharū A cytharam P
 2 diuinis . . . ableuabit *infra in mg.* A 3 alleuabit P (l pr. ex b) T alle-
 uiabit A m3 (ex ableuabit) A''E ableuabit cet. 4 iocundum A 5 triste
 possit A''E accedere E et (corr. m2) APV A' 7 perfusus amen
 V A A' E EXPLICIT DE IACOB ET DE (DE om. A A') UITA BEATA
 LIB. I. INCIP EIUSDĒ (EIUSDĒ om. A A') LIB. II. A A A' EXPLICIT
 DE IACOB ET UITA BEATA LIBER PRIMUS. INCIPIT LIBER SE-
 CUNDUS PV EXPLICIT LIBER PRIMUS (SCI AMBROSII *add.* P',
 BEATI AMBROSII EPI *add.* D) DE IACOB ET UITA BEATA. IN-
 CIPIT (EIUSDEM LIBER *add.* D) SECUNDUS (EIUSDEM *add.* P')
 P DT EXPL. L. V. DE IACOB ET UITA BEATA. INCIP. L. VI. DE
 EADEM RE A'' EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECUNDUS E 12 re-
 linqueret A'' 15 beatus (beatū E) esse A''E 17 eoque A (s. m2 l
 quod) innocentiam donauit A''E 18 comitata P 20 uidebat P
 misteria P

- bonus in somno operarius et in paupertate diues, qui mercen-
 nariae uitae munere et patrimonium et coniugium eodem pa-
 rauit officio. idem fraterni affectus reconciliator egregius
 certauit muneribus et obsequiis, ut indignationem omnem
 excluderet, dolorem offensionis auerteret, ostendens se minorem
 exilio non fuisse, qui posset largiri quae non acceperat. I
 2 sed nimis ad inferiora propero et utilia transcurro, cum
 prius definiendum sit quid sit beatus. scriptum est enim:
 beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et
 in uia peccatorum non stetit et in cathedra pesti- 10
 lentiae non sedit, hoc scriptura significante eum beatum
 esse qui uel a perfidorum consortio temperauerit — ea est
 enim impietas auctorem uitae et parentem quendam salutis
 non recognoscere — uel in peccato non manserit uel in F
 luxuria atque lasciuia non perseuerauerit, ipsum quoque in 15
 lege domini die ac nocte meditantem fore tamquam lignum
 quod dabit fructum in tempore suo. superiora merita sunt
 praemiorum, hoc meritorum praemium.
- 3 Quid horum quae ad meritorum beatitudinis spectant defuit
 sancto Iacob, qui tantum abfuit ab impiorum consortiis, ut ex 20
 eo fidelis populus nomen acciperet Istrahel dictus, quod deum
 mentis internae oculis intueretur peccati abstinens, a luxuriae ,I
 omnis ebrietate sobrius, ut dura laborum absorbuerit, otii

1 Gen. 29, 18 sqq. 3 Gen. 32, 13 sqq. 9 Psalm. I 1 15 Psalm.
 I 2 16 Psalm. I 2 sq. 21 Gen. 32, 28

6 fuisset *A* (*s. m2 se*) *P* (*t eras.*) 9 habiit *APV* 12 uel a *scripsi*
 tela *libri* perfidorum *A et* (*i alt. exp.*) *P* temperauit *Ų* tempe-
 rauerit (*s. m2 declinauerit*) *V* declinauerit *T* haec est *P* 13 auctore *A*
 14 si uel (*si s. u.*) *PV m2 T m1* non *Ų'* (*s. u. m2*) *Ų''E om. cet.*
 15 luxuria *P* (*u alt. ex o m2*) *V* (*a m2 ex e*) *Ų'* (*a m2 ex e*) non *Ų'*
 (*s. u. m2*) *Ų''E, om. cet.* 18 meritū *A* 19 horū *A* 20 abfuit *Ų'*
 (*b s. u. m. ant.*) *P'D* adfuit *AP* afuit *cet.* 21 fort. acceperit *isra-*
hel P' israh P israh cet. eo quod *Ų''E et* (*eo s. u. m. ant.*) *Ų'* 22 a
eras. P luxoriae *P* 23 omni sobrietate *P* (*a eras. ut uidetur*)
 otii *om. A, s. u. T*

secura neglexerit? nonne pulchre et uere de hoc dictum est
 quod et hic fructum dabit in tempore suo, de quo scriptum
 est: ecce odor fili mei tamquam odor agri pleni?
 erat enim perfectus in omni flore uirtutum et sacrae benedic-
 5 tionis atque caelestis beatitudinis redolebat gratiam. ipse est
 enim ager, quem benedixit dominus, non iste terrenus aut
 horridus siluis aut fragosus torrentibus aut palustris pigrio-460 A
 ribus aquis aut ieiunus frumentis aut inutilis uitibus, adhuc
 infecunda glarea saxosus aut hiulcus et aridus siccitate
 10 aut sanguine madidus aut sentibus incultus et spinis, sed ille
 ager, de quo dicit ecclesia in Canticis: adiuraui uos,
 filiae Hierusalem, in uirtutibus et fortitudinibus
 agri. hic namque est ager, de quo et dominus ait: et spe-
 cies agri mecum est. in hoc agro uua illa repperitur, quae
 15 expressa sanguinem fudit et mundum diluit, in hoc agro est B
 ficus illa, sub qua sancti requiescent spiritalis gratiae suauitate
 recreati, in hoc agro est oliua illa fructifera dominicae fluens

3 Gen. 27, 27 6 . . . p. 34 u. 3 (ager . . . amplexu) paululum immutata
 leguntur in Comm. in Cantica canticorum e scriptis Ambrosii collecto
 2, 27 (I 1564 BC B.) 11 Cant. 2, 7 13 Psalm. XXXVIII 11
 14 sqq. Mich. 4, 4

1 folium 74 libri A, quo continentur uerba inde a secura usque ad
 sunt p. 34 u. 15 suppleuit manus recentior saeculi XI. confer quae ad
 p. 27 u. 23 adnotauimus et pulchre (A) et (et in ras.) D hoc (del.
 m1) pulchre T de hoc om. (A), s. u. T 3 fili P filii cet. 5 ce-
 leste (A) celesti D gratia (A) 7 adhuc PVm' m1 m' ET et adhuc
 (A) aut PVm' m2 Comm. in Cant. torrentibus fragosus (A) con-
 fragosus Comm. in Cant. 9 infecunda Pm1 (A) VN Comm. in Cant.
 et (s. 1 infecundus) T infecundus Pm2 et corr. m1 (A) glareis (A)
 saxosus (A) VN Comm. in Cant. saxosa P et (osa ex osus) T iulcus P
 incultus V et (om. et aridus) P' hiulcus et del. m3 m' 10 san-
 guine P (e ex e) madidus m2 in ras. m' ex incultus ut uidetur
 incultus m2 in ras. m' ex et spinis ut uidetur et om. Vm' spinis
 exp. V, et spinis om. N' 11 adiuro P' 12 ierusalem (A) 13 et
 om. V Comm. in Cant. dicit dñs V 15 deluit P (corr. m2) est
 ficus illa m'E Comm. in Cant. et (est s. u. m2) Pm' ficus illa m'P'
 ficus est illa (A) ficus illa est V (est s. u. m2) T 16 requiescunt V
 et (u m2 in ras.) m'

pacis unguentum, in hoc agro florent mala granata, quae
 plurimos fructus uno fidei munimine tegunt et quodam fouent
 4 caritatis amplexu. hos igitur fructus redolebat Iacob, qui
 deum per pericula sequebatur et tutum se ubique eius
 deductione credebat. nam licet dulcis et suavis odor agri sit, 5
 quia est odor naturae, tamen in sancto patriarcha uirtutum
 spirabat gratia. quam continens erat parsimonia, qui cibum
 sibi paratum non expetiuit, sed petenti fratri sine dilatione
 concessit. a quo primatus benedictionis accepit, quam pius
 erga parentes, ut praeferri germano seniori materno mereretur 10
 affectu et paternae benedictionis munere sacraretur, quam
 religiosus, ut fratrem recusaret laedere, quam uerecundus, ut
 patrem timeret fallere, quam honorificus, ut matri non posset
 quod iubebatur negare!
 2, 5 Sed nec parentes nobis inexcusati relinquendi sunt, quod 15
 iuniorem filium seniori praetulerunt. simul cauendum, ne quis
 dum eorum intendit exemplo, iniquum inter filios habeat
 iudicium, ut alterum diligendum putet, alterum posthabendum.
 hinc enim excitantur odia fraterna et de pecuniae uilis incre-
 mento facinus parricidale componitur. eadem foueat prolem 20
 mensura pietatis. esto tamen ut aliquid sibi amplius circa
 blandiorem aut similiorem rapiat affectus, par debet circa
 omnes esse forma iustitiae. plus confertur dilecto, cui fratrum
 amor quaeritur; plus autem adimitur ei qui praelationis

1 Cant. 8, 2 7 Gen. 25, 29 sqq. 9 Gen. 27, 8 sqq. 11 Gen.
 27, 11 sq. 12 Gen. 27, 12 13 Gen. 27, 14

1 pacis *om.* (A) unguentum (A) *PT* 3 qui] qm̄ (A) *T* 4 totum *P*
 (v s. o *m2*) eius ubique *U''* 5 licet (A) (*in mg. m2* decet) decet (li s. de) *T*
 sit agri *U''* 6 post patriarcha *add.* tam (A) *T* 7 spirabat *om.* (A),
s. u. T gratia *P* (a *alt. ex ā m2*) gratiam *T* (m *postea add.*)
 quia *P* 8 expetiit *V* 9 primatū *V* 11 affectu *om.* *U''E* 12 lae-
 dere *om. P* 13 parentem *P* 14 iubebatur *P* uidebatur *P'* iubebat
cet. 20 parricida lex (x *eras.*) *A* parricidae lex *P* an (ante *corr.*
m. ant.) ponitur *A* (s. *m2* † componitur) ponitur *P* 23 cui *s. u. P*
 24 pliat bonis *A* (s. *m2* praelationis) praelatio bonis *D*

- iniustae oneratur inuidia. minitabatur Esau quod fratrem suum occideret, nec fraterna eum germanitas nec parentum reuerentia a parricidali furore reuocabat, et dolebat sibi benedictionem esse praereptam, cuius utique dignum se
 6 5 mansuetudine debebat probare, non scelere. sed et Rebecca non quasi filium filio, sed quasi iustum praefererat iniusto. 461 A etenim aput matrem piam mysterium pignori praeponderabat: illum non tam fratri praefererat quam offerebat domino, quem sciebat conlatum sibi munus posse seruare.
 10 in quo et alteri consulebat, quem diuinae subducebat offensae, ne grauiore implicaretur reatu, si acceptae gratiam benedictionis amitteret.
- 7 Accipe tamen bonum certamen inter parentes. mater deferat affectum, pater iudicium. mater circa iuniorem tenera pietate B
 15 propendat, pater circa seniore naturae honorificentiam seruet. hic magis honoret, illa plus diligat. dum singuli singulos foueant, non in unum uterque conspirent, defrudent alterum. fiat aequalitas inter diuersa certamina et disparibus studiis par utrique aequali parentum amore gratia conferatur.
 20 compenset alter quod alter imminuit. sic pio affectu Isaac patriarcha et sancta Rebecca certabant, ut neutrum inferiorem
 8 facerent, sed utrumque aequalem. uicit tamen ille, qui C

1 Gen. 27, 41 20 Gen. 25, 28 22 Gen. 25, 23

1 oneratur VN·P' honeratus P oneratus A et A' m2 honoratus A honoratur DT imitabatur A (corr. m. ant. ex mitabatur; s. m2 l minitabatur) 2 nec (s. m2 l ne) fraterna A ne (corr. nec) fr. T 4 esse A 7 aput A apud cet. ^matrem A (p eras.) misterium P A pignoris A (o ex e) PT 9 siebat A (c eras.) 13 deserat A (corr. m2) P deferat A (rat in ras.) 15 naturae honorificentiam A m1 PD naturam honorificentiae A m2 (add. l) VN et (corr. naturae honorificentiam) T 17 faueant ex foueant A conspicerent A et (ce exp.) V defrudent A defraudent (a s. u.) PD et m2 A' defraudent cet. 18 aequalitas A (s. m2 l aequitas) PD aequitas VNT 19 par utrique aequalis (s exp. m2 P, aequali T) parentum amore gratia conferatur A m1 P et in mg. T par utrique (utrique om. T) atque aequalis par. amor et gratia conf. A m2 VN et in textu T

praeferebatur oraculo, uicit inpigritia tarditatem, mansuetudo
 duritiam. dum alter uenatu aspero praedam quaerit agre-
 stem, hic mitium cibos morum, hic domesticam gratiam,
 hic tenerae mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces
 epulas ministravit. plus placet in animis quicquid occurrerit 5
 quam quidquid affectatum putaueris deferendum. accessit ad
 oues Iacob et attulit innocentiae partus uel sacrae prophe-
 tia munera, quia patriarchae cibum nullum credidit dul-
 ciorem esse quam Christum, qui sicut ouis ad occisionem
 ductus est et sicut agnus ad uictimam. hunc uel publico 10
 parenti uel populo, cuius typum gerebat, cibum utilem
 9 iudicabat, quo futura erat remissio peccatorum. ideo stolam
 accepit fratris sui, quia senili praestabat sapientia, ideo
 iunior frater seniore fratrem exuit, quia fidei emicuit digni-
 tate. hanc stolam ecclesiae typo Rebecca protulit et de- 15
 dit filio iuniori stolam ueteris testamenti, stolam prophe-
 ticam et sacerdotalem, stolam regalem illam Dauiticam,
 stolam Solomonis, Ezechiae et Iosiae regum, et dedit populo
 Christiano, qui uti amictu sciret accepto, quoniam populus
 Iudaeorum eam sine usu habebat et proprios nesciebat ornatus. 20
 iacebat haec stola in umbra adiecta atque neglecta; obscura-
 batur enim tenebrosa impietatis caligine nec in angusto corde
 populi latius poterat explicari. induit eam Christianus populus
 et refulsit. inluminauit eam suae fidei claritate et piorum luce
 factorum. agnouit Isaac notum odorem generis sui, recognouit 25

2 Gen. 25, 27 4 Gen. 27, 9. 14. 17 7 Gen. 27, 9 et 14
 9 Hier. 11, 19 12 Gen. 27, 15 25 Gen. 27, 27

3 domesticā A 4 dulces A (l s. u.) 5 quicquid A (quid s. u.
 add. m2) 6 affectatum A affectum P (m exp. m2) 7 profetiae A
 (propetiae m2) V et (corr. m3) U 8 cibo A (s. m2 l cibv) P cybū U'
 (s eras.) cibum cet. 10 hunc A (s. m2 l hinc) T (ex hinc) uel
 del. m2 A, om. T 11 tipum A (corr. m2) P 12 remissio A 13 fra-
 tri P frat̃** (corr. m2) A 15 tipo P rebecca U (b in ras.) A
 (e alt. ex ae) 17 stolam s. u. m2 P illam regalem U''E 18 sale-
 monis E salomonis cet. 19 ut iam dictum A (d s. u. m. ant.; s.
 m2 l uti amictu) 24 fidei s. u. A

stolam scripturae ueteris, sed uocem plebis ueteris non recognouit et ideo cognouit esse mutatam. manet enim hodieque eadem stola, sed populi deuotioris canora coepit esse confessio meritoque dixit: uox quidem uox Iacob, 462 A
 5 manus autem manus Esau. et odoratus est odorem uestimentorum. et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quae meretur ueniam delictorum.

3,10₁₀ Celebrata benedictione postea frater senior aduenit. quo B
 declaratur prius ecclesiae regnum quam synagogae in prae-
 destinatione delatum, sed subintrasse synagogam, ut super-
 abundaret peccatum et, cum superabundasset peccatum, super-
 abundaret et gratia, simul claretur inipigrum regni caelestis C
 15 candidatum esse debere, ut praeripiat benedictionem et prae-
 rogatiuam suae commendationis usurpet. unde non est notatus
 a patre iunior filius, sed laudatus, quod ait Isaac: frater
 tuus ueniens cum dolo accepit benedictionem
 tuam. bonus enim dolus, ubi inreprehensibilis est rapina;
 20 inreprehensibilis autem rapina pietatis, quia a diebus
 Iohannis regnum caelorum cogitur et cogentes
 diripiunt illud; festinantes enim patres pascha celebrabant, D
 qui festinantes manducabant agnum, non demorantes, et

4 Gen. 27, 22 5 Gen. 27, 27 10 Gen. 27, 30 13 Rom. 5, 20
 17 Gen. 27, 35 20 Matth. 11, 12 22 Exod. 12, 11

3 hodieque \mathfrak{A}' (que *eras.*) hodie $\mathfrak{A}''E$ ^bstola eadem \mathfrak{A}' (^ab a *eras.*)
 stola eadem $\mathfrak{A}''E$ deuotionis *A* (*s. m2* \mathfrak{k} ris) *P* (-ris *corr. m2*) \mathfrak{A}
 4 meritūque *A* (*corr. m2*) meritūque *P* (*in u correxit nescio quid m2*) *P*
 merito \mathfrak{A}' (*s. o ras.*) $\mathfrak{A}''E$ iacob est *A* (*est add. m2*) *P'T* 5 manus
 (*u ex a m2*) esau *P* 6 uestimentorum eius *P'* 8 obumbratorum *A*
 (*corr. m2*) 10 senior frater *N'* 11 declarat *A* (\mathfrak{k} *ex t m2 ut uidetur*)
 declarat *P* (\mathfrak{k} *ex t m2, us eras.*) sinagoge *AP* synagogae $\mathfrak{V}\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$
 12 subintrase *P et (corr. m2)* \mathfrak{A}' sinagogam *PV\mathfrak{A}* 14 claret *A*
 (*corr. m2*) *I* inipigrum *A (corr. m. ant.)* 20 rapina *s. u. m2 A*
 quia (*i s. u.*) *A* 22 enim . . . festinantes *s. u. A* festinantes autem *N'*
 23 quia *A (s. u. m2* \mathfrak{k} qui) *V (a s. u. m2)*

fratrem Benjamin sanctus Ioseph piae conmento fraudis
 11 accersiuit et tenuit. et ipse tamen ut benediceretur cogendo
 elicuit et inpetrauit, sed eam benedictionem, quae cum
 superiore congrueret et conueniret, ut seruiret fratri suo.
 etenim qui inperare non poterat et alterum regere seruire 5
 debebat, ut a prudentiore regeretur. neque enim fuit sancti
 patriarchae, ut filium suum degeneri condicioni seruitutis
 addiceret, sed ut bonus pater, cum duos haberet filios. unum
 intemperantem, prudentem et sobrium alterum. quo utrique
 consuleret, intemperanti praefecit sobrium et insipientem 10
 prudenti statuit oboedire, quia insipiens non potest uoluntarius
 uirtutis esse discipulus nec perseuerare in studio. quia stultus
 sicut luna mutatur, meritoque ei libertatem proprii negauit
 arbitrii, ne uelut nauis in fluctibus sine gubernatore fluitaret.
 sed subdidit eum fratri secundum quod scriptum est: seruit 15
 enim imprudens prudenti. recte ergo eum subdidit, ut
 regentis imperio suum melioraret affectum. ideoque ait:
 super gladium tuum uiues et seruias fratri tuo;
 domina est enim pietas crudelitatis et mansuetudo duris
 motibus praestat. 20

12 Seruit omnis qui auctoritatem purae non habet conscientiae,
 seruit quicumque uel metu frangitur uel delectatione inretitur
 uel cupiditatibus ducitur uel indignatione exasperatur uel maerore
 deicitur. seruilis enim omnis est passio, quoniam qui facit

1 Gen. 42, 20 2 Gen. 27, 38 sqq. 12 Sir. 27, 12 15 Prouerb.
 11, 29 18 Gen. 27, 40 24 Ioh. 8, 34

1 fratrem *A* (r pr. s. u.) 2 accessiuit *A* (corr. m2) *P* et alt. del.
 m2 *A*, s. u. *T* 6 ut in *A* membrana perforata intercidit: *suppleuit*
 m2 9 intemperantem *P* (in s. u.) prudentem *P* (n exp. m2)

quo *A* (s. m2 & cum) *T* (ex cum) *PD* cum *V* ut *Q'* (m2 ex cum). om.
Q''E utrique *A* (s. m2 utroque) *T* (i ex o) 10 consuleret et *A* (et
 s. u m2) *T* 11 obedire *A* 12 quia *A* 14 ne uelut nauis s. u. *A*

fluctuaret *V* 17 regens et imperium *A* (s. m2 & regentis imperio) *P*
 (et exp. m2) suum m. affectum *A* m1 & suo m. affectu *A* s. u. m2 *T*

ideo (om. que) *N'* 19 est om. *A*; enim (s. u.) est *Q''* creduli-
 tatis *AP* 21 auctoritatem *A* parue *A* (s. m2 & pure) *P* 24 dei-
 ciar (corr. m2) *AP* est omnis *Q''*

peccatum seruus est peccati et quod peius est multorum
 seruus est qui subiectus est uitiiis. multis se dominis addixit,
 ut seruitio ei exire uix liceat. at uero ille qui uoluntatis suae
 arbiter est, iudex consilii, interpret arbitrii, qui coercet corpo-
 5 reae adpetentiam passionis, qui ea quae agit bene agit — bene B
 autem agens recte agit, et qui recte agit inculpate et inre-
 prehensibiliter agit habens suorum actuum potestatem — is
 profecto liber est. nam qui omnia prudenter agit et ita, ut
 uult, is solus est liber. non condicio fortuita seruum facit,
 10 sed probrosa insipientia. denique famulus prudens regit dominos
 stultos et proprii serui dominis faenerabunt. quid
 faenerabunt? non utique pecuniam, sed sapientiam, sicut et
 lex dicit: faenerabis gentibus multis, tu autem C
 mutuum non accipies. faenerauit enim iudaeus proselyto
 15 diuinae legis oracula, sed quia ipse legis mysteria uidere non
 potuit et quae habebat nesciuit oracula, qui litteram faenerabat

2 cf. Sextus ed. Elter n. 75 3 Uerg. Ecl. I 40 11 Prouerb.
 22, 7 13 Deut. 15, 6

1 peccatum *A* (ca s. u.) est pr. s. u. *A* peccati *A* (in ras.)
 2 est pr. om. *T* se dominis *Erasmus* sed omnis *N* sed omnes *cet.*
 (omnes* *P*) 3 de seruitio (de s. u.) *P* (sed de rursus *eras.*) *T* ei *A*
 (eius *m2*) *P* (eis *m2*) *V* (s. u.) eius (us *del.*) *T* 4 arbitrii ex arbitrar *A*
 corporea *P* (*m2* -reae) *V* (s. *m2* corporis) corporeas *T* (corr. -reae)
 5 adpetentiam *A* (s. *m2* † ad penitentiam) ad penitentiam *Ų* (ni *del.*) *T*
 (s. appetentiam) passionis *T* (is ex es) qui ea que *A* (s. *m2* †
 qui et que) *T* (ex qui et que) 6 qui *A* (que *m2*) *T* (ex que) 7 his *P*
 et (h *eras.*) *Ų* 8 ut uult scripsi uult *A m1 P* uiuit ut uult *A m2 VN*
 et (uiuit ut *del.*) *T* 10 probosa *P* probrosa ex proposa *Ų'* in-
 spientia *P* (corr. *m2*) domos *A* (corr. *m2*) dominū (ū *m2* ex us)
 stultū (ū *m2* et *m3* ex os) *Ų* 11 proprii *AVŲŲ'* et (s. periti) *P m2 Tm1*
 probi *Ų''E* fenerabunt *VŲ'D* fenerabunt *cet.* 12 fenerabunt *D* fenera-
 bunt *cet.* 13 dicit *A* (corr. *m2*) fenerabis *VŲ'* et (*m3* ex fenera-
 bilis) *Ų* fenerabis*** *A* fenerabis *cet.* autem s. ras. unius litt. *A*
 14 faenerauit *Ų* fenerauit *A* († b s. u *m2*) *P* fenerabit *V* (v s. b *m2*)
 fenerabit *N'T* enim om. *VNT* prosilico *Ų m1* prosilito *Ų' m1*
 proselito *Ų m2 Ų' m2 cet.* 15 misteria *APŲ* 16 fenerabat *VŲD*
 fenerabat *cet.*

gentibus nunc ab his spiritalis doctrinae gratiam mutuatur meritoque subiectus est seruituti, quoniam qui mutuatur seruus est quasi addictus faenori creditoris. qui autem piae doctrinae faenus inperit, is est princeps, sicut lex dicit: princeps eris gentium multarum, tibi autem principes ex ipsis non erunt. princeps enim est qui regit et qui habet sapientiae principatum. quem habuit populus Iudaeorum, sed quoniam quod docebat seruare non potuit, 13 debet discere quod docere nesciuit. hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: seruius fratri tuo. erit autem cum 10 deposueris et solueris iugum illius a collo tuo, significans duos futuros populos, unum ancillae filium, alterum liberae — seruit enim littera, libera est gratia — eumque populum, qui litterae intendit, tamdiu seruum fore, quamdiu spiritalis doctrinae sequatur interpretem. tunc quoque illud 15 futurum quod apostolus dicit: ut reliquiae saluae fiant secundum electionem gratiae. seruius ergo fratri tuo, sed tunc senties seruitutis profectum, cum uoluntarius potius quam coactus oboedire coeperis fratri.

4, 14 Hinc orta est inuidia et minitabat Esau quod post obitum 20 patris fratrem occideret. sed si id acciderit, discamus a Rebecca quemadmodum prouidendum sit. ne inuidia iracundiam excitet. 4

2 Prouerb. 22, 7 5 Deut. 15, 6 10 Gen. 27, 40 12 Galat. 4, 22 13 II Cor. 3, 6 16 Rom. 9, 27, cf. Esai. 10, 22 20 Gen. 27, 41
21 Gen. 27, 42 sqq.

1 nunc *P* (c s. u. m.2) 3 est *℣'* s. u. m.2 fenori *A* 4 fenus *AP*
est (s. u. m.2) inperitis (v s. i ult. m.2) est *P* inperitus est *℣* (corr. m.2) 5 princeps ex i. non erit *N'* 7 et qui *A m.2 T* qui et *A m.1 PVN* 12 futurosque *A* (se eras.) 13 enim *AP* autem *VNT* gra-
tia *P* (a ult. ex ā) 16 dicit *A* (s. m.2 & ait) ait cet. saluae *P*
18 potius om. *P* 19 ceperis *A* ceperis *V℣'* 20 minitabat *scripsi*
minitabas *A* (s. m.2 & minabatur) *P* (t s. s) minabatur *T* minitabatur *VN*
quod *A* (s. m.2 & quoniam) quoniam *T* 21 ouideret *P* (corr. m.2) si
id *A m.1* (id s. u.) ne id *A m.2 T* ne si id *℣ m.3* si (om. id) *P'* ac-
ciderit *A* (-et m.2) et (i pr. ex e) *℣ m.3 ℣' m.2* accideret *T* 22 in
inuidia *A* (in del. m.2) *P* (in eras.)

- iracundia in parricidium prouat. ueniat Rebecca, hoc est induatur patientia, bona custos innocentiae, suadeat ut irae locum demus. concedamus aliquo longius, donec tempore indignatio molliatur, offensionis obrepat obliuio. itaque patientia
 5 nec exilium reformidat, sed inpigre suscipit, non tam ut periculum salutis quam ut incentuum sceleris declinetur. mater quoque pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat plus ei B conlatura quem laesit, utrique tamen consulens, ut alterum immunem a parricidio, alterum integrum praestaret a crimine.
- 15¹⁰ audiuius quid corporeis ebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, consideremus quid uera uirtus agat. nihil requirit nisi dei gratiam, solum illud et summum bonum sequitur, solo eo contenta est. a quo accipimus omnia, ipsi autem nihil illi conferimus, quia nullo indiget, sicut ait Dauid: dixi C
 15 domino meo: dominus meus est tu, quoniam bonorum meorum non indiges. quo enim indiget qui abundat omnibus et nobis largitur uniuersa, omnia sine defectu ministrat?
- 16 Et profectus est Iacob et dormiuit, quod est quieti animi
 20 indicium, et uidit angelos dei ascendentes et descendentes. hoc est Christum praeuidit in terris, ad quem angelorum caterua descendit atque ascendit obsequium proprio domino

2 Philo de plant. Noe 40 (I 354, 48) Origenes in Gen XII 117 M.
 14 Psalm. XV 2 19 Gen. 28, 12 21 Ioh. 1, 51

1 iracundiā A prouat^{*} A 2 inducatur A m2 V induat paci-
 enciā V 4 offensionis (is ex es) VV offensione V' offensioni V'E
 obrepat P (corr. -et) subrepat N 5 exilium A reformidat^{*} P
 sed A (d s. u.) inpigre A 9 parricidio A (s. m2 t periculo, r ex
 l) P periculo cet. 12 illud V'E et (d ex m) V'T illum cet. 13 con-
 tempta A accipimus A m1 P et V' m2 accepimus A m2 V' m1 cet.
 14 illi scripsi ipsi APVV et V' (eras.), om. V'ET ait s. u. m2 A,
 om. P dixit P (t exp. m2) 15 meo A (exp. m2) V' (exp. m1 ut
 uidetur) PVV, om. cet. dominus A m1 PVV deus A m2 cet. 16 post
 abundat add. P omni bundat 19 qui&enimi A primitus ut uidetur
 (corr. m1, deinde s. u. m2) 21 ad quem VN atque AP et (quem m2
 s. que) T

17 pio praebitura seruitio. et uenit ad puteum, ut biberet de suis D
 uasis et de puteorum suorum fontibus et superfluerent ei
 18 aquae de suo fonte; fons enim uitae est in manibus iusti. et
 uenit ad Laban et oues eius paut. iniquitas incommitata residet,
 sapientia regendi officium non omittit. nescit uel in alienis 5
 uacare, nescit exul esse in peregrinis. quomodo enim exul,
 quae ubique suum ius seruat et in se habet quod possidet?
 19 quasi mercennarius ingreditur iustus et rector est, qui sibi E
 gregem multarum praestantiumque uirtutum splendore fulgen-
 tem euangelicae praedicationis ministerio colligebat, ut pota- 10
 turis ouibus uirgam storacinam et nucinam et de platano
 proponeret in uenis, quo concupiscentes beatissimae trinitatis
 praefigurata mysteria hautquaquam decoloros fetus piae mentis
 conceptione formarent. bonae oues, quae bonorum partus
 operum fidei sacrae non degeneres ediderunt. per storacem 15 F
 significatur incensum et sacrificium uespertinum, quod deo
 patri defertur in psalmo. per nucinam uirgam sacerdotale
 Christo munus offertur; haec enim uirga Aaron, quae reposita
 floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. per
 platanum spiritalis fructus significatur ubertas, quia arbori 20
 huic uitis adnectitur, ut eius laeta consortio in partus sese

1 Gen. 29, 2, cf. Prouerb. 5, 15 sq. 3 Prouerb. 14, 27 4 Gen.
 30, 29 et 31 (36) 8 Gen. 30, 32 et 35 (40) 10 Gen. 30, 37 sqq.
 16 Psalm. CXXX 2 18 Num. 17, 6 sqq.

1 uasis suis D 3 uita APV et (corr. m2) VV' 4 iniquitatis (corr.
 m2) A residet A (s. m2 & resedit) resedit (s. & residet) T 5 in AP,
 om. cet. 6 ex ille esse A 7 ubique suum ius P m2 VV et (ius om. N')
 alique (-quē A) suum A (s. m2 & ubique ius suum) P m1 ubique ius
 suum T seruabat A (s. m2 seruat) seruabat P (ba exp. m2) 10 ma-
 gisterio A (s. m2 & mini) P et (ag in ras.) D 12 in uenis Maurini
 inuentis libri concupiscentes A (s. m2 & centie) 13 misteria PVV
 hautquaquam A (o ex t m. ant.) P (h add. m2) decolores VV'E
 fetus A (v s. o m2) foetus P (v s. o) 18 **** xpo A est enim
 T et (est s. u. m2) PV 19 sanctificationis A (s. m2 & significationis)
 significationis T (s. sanctificationis) 21 consortio A (o tert. ex a; s.
 m2 & tia) VV' (o tert. in ras. m2) consortia VV'E in VV (ins. m2) T,
 om. cet.

uberes fundat, siquidem dominicae munera passionis remissio- 465 A
nemque omnium peccatorum adiuncta spiritus gratia fouere
consuevit.

1, 20 His itaque, ut scriptura dicit, diues factus est ualde bonum B
5 gregem nutriens Christo, quem fidei titulo et uarietate uirtutum
gloriosi nominis nobilitauit insignibus. itaque nec sibi uidebatur
angustus censu fidei opimus et Laban filiis ut opulentissimus
in inuidiam uocabatur, qui suum gregem alieni gregis acces-
sione cumulasset. et dixit ei deus: reuertere in terram
10 patris tui et in gentem tuam, et ego ero tecum,
ostendens nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo; hoc C
solum abundare perfecto, in hoc constare omnia et omnia ad
ipsum referri, nihil ei nouum, nihil superfluum necessarium,
cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quae primo
15 fuerant discrepantia. nec mirum si pacem haberet qui columnam
statuerat et unxerat deo, quae est ecclesia. columna enim
et firmamentum dicta est ueritatis. eam ungit qui in
Christum fidei, in pauperes misericordiae fundit unguentum.
21 nunc consideremus qualis uir iustus esse debeat, si inuidia D
20 fuerit exorta. primum ut declinet eam; melius est enim sine
lite abire quam desiderare cum iurgio. deinde ut talia possideat,
quae secum auferre possit, ut in nullo teneri ab aduersario

4 Gen. 30, 43 7 Gen. 31, 1 9 Gen. 31, 3 15 Gen. 31, 15
16 I Tim. 3, 15

1 fundant *U''E* 2 fouere *AP* fundere *V* (*s. u. m2*) *om. U et m1 U'*
dare *U'* (*s. u. m2*) *cet.* 7 censu *A* (*s. m2 t sus*) censum *U'* (*m eras.*)

fidei* *A* (*s. m2 t de*) fide *V* lab**e* *A* (*e m2 in ras.*) laban *U* (*an*
m3 ex e) *D* labae *cet.* 12 abundaret *A* (*s. m2 t re*) *abundaret *P*
(*h eras., re ex ret m2*) 13 nouum *A* (*s. m2 t nocium*) nociuum *T*

aut necessarium *A* (*aut s. u. m2*) *D* (*aut in mg.*) aut non necessa-
rium *T* 14 fide *A* (*s. m2 t fida*) fidae *P* summa *T* 16 unxerat *AV*
iunxerat *UU'* (*corr. m2*) unxerat *cet.* 17 ung*it *A* (*s. m2 unxit*) ungit
cet. 18 fungit *A* (*corr. m2*) unguentum *A* (*u alt. s. u. m2*) un-
guentum *T* 19 iustus *P* (*tus s. u. m2*) esse* *A* (*t eras.*) 21 desi-
dere *A* residere *cet* 22 secum *P* (*s ex r m2*) auferre *P* (*-ri corr.,*
deinde eras.)

possit obnoxius, sed dicat: cognosce, si quid tuum est apud me. et quaesivit Laban et nihil suum inuenit apud Iacob. magnus uir et uere beatus, qui nihil suum potuit amittere, nihil alienum habere, hoc est nihil minus habere, nihil superfluum. itaque ille perfectus est, cui nihil deest, 5 iustus, cui nihil supra est; hoc enim est iustitiae tenere mensuram. quanta uirtus, cuius societas lucrum dabat, non inrogabat dispendium! hoc est perfectum esse, adhaerentibus sibi conmodi plurimum dare, nihil adferre inconmodi.

22 Denique is qui nocere cupiebat inanem eum non potuit 10 dimittere. sapiens enim numquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiae, qui potest dicere: iustitiam induebam et uestiebar iudicium, sicut dixit Iob. namque haec mentis sunt interna uelamina, quae nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa dispoliat. denique sic 15 dispoliatus Adam nudus inuentus est. at uero Ioseph etiam uestimento exteriori reiecto nudus non erat, qui salua habebat 4 indumenta uirtutis. numquam ergo inanis sapiens. nam quomodo inanis, qui de plenitudine Christi accepit et seruat acceptum? quomodo inanis, cuius repleta est anima, quae acceptae gratiae 20 uestimenta custodit? illud metuendum est, ne quis innocentiae uelamen amittat. ne impii sacrilegae persecutionis inpressione terminos iustitiae supergressi uestimentum animae ac mentis eripiant. quod non facile accidit, nisi prius aliquem uox suae iniquitatis exuerit. unde et Dauid dicit: si est iniquitas 25 in manibus meis, decidam merito ab inimicis meis

1 Gen. 31, 32 2 Gen. 31, 32 12 Iob 29, 14 15 Gen. 3, 10 sq.
16 Gen. 39, 12 25 Psalm. VII 4—6

2 apud me *A* (*m in ras.*) suum repperit *P*, cf. p. 45, u. 7
3 potuit suum *℣'* 10 his *APV℣* 14 uelaminea *A* (*corr. m. ant.*)
15 dispoliat *P* et (*e ex i*) *℣ m3 ℣' m2* uersum ultimum in fol. 78^a
libri *A*, quo continentur uerba denique... at, fere totum abscissum
suppleuit s. u. *m2* 16 dispoliatus *A m1 T* dispoliatus *A m2 cet.*
ad uero *P* iosehp *A* 17 reiecto *℣* (*r in ras.*) relicto *N'* 19 ac-
cipit *N'* (*i pr. in ras. m2 ℣'*) 21 illud *P* (*d extra u. m. ant.*)
22 uelamen *A* (*n s. u.*) sacrilegem *A* (*m eras.*) 26 merito *P* (*o ex e*)

23 inanis: persequatur inimicus animam meam et
 comprehendat. nemo ergo ex inimicis potest tuam animam
 comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. noli igitur
 metuere eos qui possunt auri argentique conpile thesauros.
 5 isti nihil tibi auferunt. hoc enim auferunt quod non habebas, C
 hoc auferunt quod possidere non poteras, hoc auferunt quod
 non ornabat animam tuam, sed onerabat, hoc auferunt quod
 non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat; ubi enim
 fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum, sicut
 10 audisti legi hodie. multi seris portarum suarum includunt
 aurum suum, sed hi nec uectibus et claustris suis credunt:
 multi uigiles adhibent. sed ipsi quoque plus ipsos solent
 timere custodes: multi defosso auro incubant; aurum eorum
 sub terra et cor eorum sub terra. caue ergo ne et tu cor tuum D
 15 terrae uiuus infodias. non ergo auri istius metuendi fures,
 ille tibi cauendus est faenerator, qui substantiam animae tuae
 scrutatur. si qua peccati grauioris aera contraxeris, qui cor
 tuum includit solo, qui animam tuam eo caespite obruit, quo
 aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum incuruat usuris
 20 et graui condit sepulchro, de quo nullus resurgit. sequere
 sanctum Iacob, qui neque de alienis uitiis quicquam habebat E
 neque suarum uirtutum erat inanis et uacuum, qui erat iustitiae
 fructu repletus.

24 Sed haec moralia, illud mysticum quod uenit ad eum Laban,

8 Matth. 6, 21 24 Gen. 31, 25 et 33 Philo de agri cult. Noe
10 (I 306, 42)

3 æfecta A (æ ex a m. ant.) affecta P 4 thesauros libri
 5 tibi A (bi s. u.) habebis A (-bas corr. m. ant., s. m2 & bis) P
 7 honerabat AP 9 thesaurus libri 10 multis APV et (s eras.) M'
 seris P (s pr. s. u. m2) serris V (r pr. exp.) M includunt aurum
 suum A m1 et s. u. T muniunt fortunae accessus A m2 (s. u.) T 14 tu
 & cor A 15 istius sunt (sunt s. u.) P m2 T 16 fenerator VDE
 fenerator cet. 18 cespit libri 19 centesimarum M incuruat usuris
 APT incuruat tauris V (te s. u. m2) incuruatis auris M (incuruas te-
 sauris m3) M' (m2 incuruat tauris) incuruat thesauris M''E 20 con-
 det A (s. m2 & it) P (-it m2) seque-re (re eras.) A 24 labant A

hoc est dealbatus, quia et Satanias transfigurat se in angelum
lucis, et coepit ab eo sua requirere. respondit ei Iacob: cogno-
sce si quid est tuum apud me, hoc est: nihil tuorum
habeo. quaere, si quid agnoscis uitiorum tuorum et criminum.
nihil mecum abstuli fraudum tuarum dolique consortia ulla non
habeo, omnia tua tamquam contagium refugi. et quaesiuit Laban
et nihil suum repperit. quam beatus uir, in quo inimicus nihil
inuenit quod suum posset dicere, in quo diabolus nihil offendit
quod suum agnosceret. impossibile uidebatur istud in homine,
sed typum gerebat eius, qui dixit in euangelio: ueniet huius
mundi princeps et in me inueniet nihil: nihil est
enim quicquid est diaboli, quod nullam potest habere perpe-
25 tuitatem atque substantiam. ipse autem est qui praefigurabatur
in Iacob dominus Iesus, duorum uir coniugiorum, hoc est
consors quidam legis et gratiae, qui uirginem Rachel ante 15
dilexit et praedestinatam sibi in coniugium pio amabat affectu.
sed quoniam Lia tamquam lex subintrauit et oculis infirmior
obrepsit tamquam synagoga. quae mentis caecitate Christum
uidere non potuit, superabundauit gratia sanctae Rachel, quae
supra primum illud est expetita coniugium, quae ecclesiae 20
principatum futurum iam tunc nominis sui interpretatione
signabat, beata Rachel, quae abstulit obprobrium suo partu:
beata Rachel, quae abscondit cultus erroresque gentilium,
quae simulacra eorum plena esse immunditiae declarauit. nemo
credat paternae pietatis laesam esse reuerentiam, quod stante 25

1 Philo de profugis 8 (I 552, 31) II Cor. 11, 14 3 Gen. 31, 32
7 Gen. 31, 33 10 Ioh. 14, 30 15 Gen. 29, 18 et 30 17 Gen. 29,
25 et 17 20 Gen. 29, 27 sqq. 21 Philo de congr. erud. grat. 6
(I 523, 7) 22 Gen. 30, 23 23 Gen. 31, 34 25 Gen. 31, 35

1 dealbatus *A* (us ex is) 3 est tuorum *ℳ''E* 5 fraudum *Aℳ' m1ℳ*
fraudum *Aℳ' m2 V* (i s. u.) cet. dolique *AVℳT* delique *P* (reliqui *m2*)
dereliqui *N'* (ex deliqui *m. ant. ℳ'*) ulla *A* (a *m2 ex i*) illa *N'* 10 dicit *P'*
11 inueniet in me *ℳ''* nichil inueniet *T* nihil est om. *PT*, est om. *A*
12 enim quidquid *P* („ *m2*) 13 praefigurabatur *A* 17 alia libri;
a pr. eras. *V* 18 synagoga *APVℳ* 19 que (ex qui *m2*) *A* 22 be-
ata . . . partu in *mg. inf. A* 24 simulachra *Aℳ'*

patre sedit, quoniam scriptum est: qui plus fecerit patrem aut matrem quam me non est me dignus. ubi causa agebatur religionis, fides debuit sedem habere iudicii et quasi rea stare perfidia.

6, 26 5 Haec eo usque probata sunt, ut proficiscenti Iacob sancto D
angeli dei occurrerent. denique uidit castra dei adplicantia et
ait: castra dei haec sunt: perfectis enim et fidelibus di-
uina solent adesse praesidia. perfectus autem cogitabat de
reconciliatione fraterna, ita ut humilitate eum inuitaret, officiis
10 acquireret, muneribus quoque emendum putaret. occurrit itaque
fratri cum uxoribus et pignoribus suis, ut, etiamsi ipsi indi- E
27 gnaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur. et adorauit
septies in terra. quid sibi istud uult esse? lex dicit:
dominum deum tuum adorabis et ipsi soli seruias,
15 et hic adorat intemperantem, iracundum, minantem parricidale
flagitium. an terram adorauit illam humano cruore concretam,
serpentum infusam uenenis aut ieiuna infelicem glarea aut
duris atque asperis inhorrentem cautibus? quid sibi etiam
uult quod septies adorauit? haereret absolutio, nisi illud F
20 occurreret, quod Petro in euangelio interroganti: si frater
meus in me peccauerit, quotiens remittam ei?
usque septies? respondit dominus Iesus: non solum
septies, sed etiam septuagies septies. hoc igitur
prophético spiritu sanctus patriarcha significat in aduenientem

1 Matth. 10, 37 5 Gen. 32, 1 7 Gen. 32, 2 8 Gen. 32, 3 sqq.;
33, 3 sqq. 12 Gen. 33, 3 14 Deut. 6, 13 20 Matth. 18, 21 sq.

5 proficiscente *P et (-te ex -ti) T* 8 autem qui *VNT* 9 humilitatis *P*
eam *℣''E et (m2 ex eum) P℣'* officiis* *A* 10 acquirere *A (-et*
m2) P emendum *A m. ant. V m2 mendam m1 AP emendam P m2*
V m1 N emendandum A s. m2 add. † et T 11 ipse *P℣'' et (m2 ex*
ipsi) ℣' 16 illam (*a m2 ex u) AP* 17 serpentium *℣''* 18 sibi *A (bi s. u)*
19 absolutionis illud *corr. m2 A et (in quo ab ex ad m2) P* 20 fr̄
ex fr̄ m2 A 21 dimittam *N'* 23 sed usque *N et (etiam s. usque) T*
hac ex hoc P m2 T 24 prophetiā *P m2 et (co ex ā) T* prophetico* *℣*
sps A (spv̄ m2) P spm ex spu T patriarchae *P (ae ex a m2)*

respiciens, qui non solum usque septies, sed etiam usque septuagies septies ueniam fratri relaxari iuberet, ut eius contemplatione conuentus Esau iniuriam, quam se accepisse putabat, remitteret fratri et quamuis laesus rediret in gratiam, quia propterea suscepturus erat carnem dominus Iesus et uenturus in terras, ut multiplicatam nobis donaret ueniam delictorum. 468 A

28 Denique petiturus a fratre concordiam dormiuit in castris. perfecta uirtus habet tranquillitatem et stabilitatem quietis; ideo dominus donum eius perfectioribus reseruauit dicens: pacem meam relinquo uobis, pacem meam do uobis. perfectorum est enim non facile mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore uexari, sed quasi in litore tutissimo aduersum insurgentes fluctus saecularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internam inuehens animis probatorum, ut non turbetur cor nostrum neque exagitetur animus. hanc pacem super omnem mentem esse apostolus doctor asseruit dicens: et pax dei, quae superat omnem mentem, custodiet corda uestra et sensus in Christo Iesu. fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. denique uita iusti quieta est, iniustus autem inquietudinis et perturbationis plenus est. itaque amplius suis suspicionibus adfligitur impius quam alienis plerique uerberibus maioresque uibices uulnerum in eius animo

8 Gen. 32, 21 11 Ioh. 14, 27 19 Philipp. 4, 7

2 se laxari *A m2* laxari *Ų''* ut *m2* ex et *P* 5 carnem suscepturus erat *VNT'* 9 quietis post habet transponunt *N'* 11 relinquo . . . do] do . . . relinquo *VT* 12 profectorū *A* 13 suspitione *APŲ''Ų''T* 14 littore *A* 15 fida* (e *eras.*) *AP* fida *T* (a ex e) *E* 16 fidei *V* 17 interram (*corr. m2*) *A* 19 mentem] pacem *A* (*corr. m2*) *P* 20 et *m2* in *ras.* *P* exsuperat *V* (ex s. u. *m2*) *T* (s s. u.) exuperat *Ų''E* custodiet *A* (s. at *m2*) *Ų'* (*corr. -at*) custodiat *VŲ''Ų''ET* 22 p*urbari (e *eras.*) *A* dinique *A* (*corr. m2*) 24 suis *A* (s *alt. s. u. m2*) 25 uiuices *V* (*corr. m2*) *Ų* uiuicet *A* et *m1 P* uiae *P m2 T* uices *N'*

- 29 sunt quam in eorum corpore qui ab aliis uerberantur. grande
est intra se aliquem tranquillum esse et sibi conuenire. foris
pax aut inperatoris sollicita prouidentia aut manu militum D
quaeritur aut bellorum prospero cedit euentu aut internicione
5 aliqua barbarorum, si in se hostili motu sua arma conuertant.
in ea pace nulla nostra uirtus, sed euentus est. certe gloria
pacis illius ad inperatorem refertur, istius pacis fructus in
nobis est, quae est in mentibus singulorumque tenetur affec-
tibus. istius pacis maior est fructus, quo spiritalis nequitiae
10 temptamenta quam quo arma hostilia repelluntur. ista pax
sublimior, quae corporalium passionum excludit inlecebras E
perturbationesque mitigat quam ea quae barbaricos sedat
incursus; plus est enim clauso intra te hosti resistere quam
remoto.
- , 30¹⁵ Itaque Iacob, qui cor suum ab omni simultate mundauerat F
et pacificum affectum gerebat, postquam reiecit omnia sua,
solus remansit et luctatus est cum deo. quicumque enim
saecularia negligit ad imaginem dei similitudinemque propius
accedit. quid est enim luctari cum deo nisi uirtutis suscipere
20 certamen et cum superiore congrredi potiolemque ceteris
imitatorem fieri dei? et quia insuperabilis erat fides eius atque
deuotio, secreta ei dominus mysteria reuelabat tangens latitu-
dinem femoris eius, eo quod ex eius erat generatione dominus 469 A
Iesus oriundus ex uirgine, qui deo nec inpar nec inaequalis
25 esset. cuius crucem obstupescens femoris latitudo signabat,
eo quod diffusa per uniuersum mundum remissione peccati
salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis ac sopore

15 Gen. 32, 24 22 Gen. 32, 25

1 copore A 4 internicione P m2 Ů' m2 V internitione AP m1 Ů'' in-
ternecone T et m1 Ů' internitione ŮE 5 sua om. VN 8 singu-
lorumque A singulorumque P (a eras.) singulorum quae cet. 16 rege-
bat A (s. m2 l gerebat) rececit P (m2 corr. recepit) recedit Ů' m1
praecedunt Ů' m2 Ů''E 18 propius P (r eras.) 24 Iesus om. A
26 difusa A 27 sal***** P m1 (fuisse uidetur salutaris) salus P m2
soporem A (m exp. m2) P (m eras.) sapore Ů sudore Ů' (d ex p
m.2) Ů''E

resurrectionem tribueret defunctorum. unde non inmerito
 exortus est sol sancto Iacob, cuius generi crux domini salutaris
 inluxit, simul quia sol ei oriatur iustitiae qui deum cernit,
 31 quia ipse est lumen aeternum. claudicauit autem Iacob a
 femore suo. propter hoc non manducant hodieque 5
 filii Istrahel neruum. utinam manducassent et credidissent! B
 sed quia non erant facturi uoluntatem dei, ideo non mandu-
 cauerunt. sunt et qui ita accipiant, eo quod ideo claudicauerit
 ab uno femore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione
 manantibus unius stupor iam mox circa fidei gratiam declara- 10
 batur futurus. ipse est ergo populus, qui stupore perfidiae
 claudicauit. C

32 Denique non multo post reuelationem istiusmodi cum esset
 ab alienigenae filio Dina, Iacob filia, deflorato uirginitatis
 pudore temerata, fratres eius, qui non intellexerunt mysterium, 15
 alienigenas, qui societatem fidei per coniunctionem generis
 offerebant, uindictae studio peremerunt, Iacob autem, qui
 morali mansuetudine clementiam diligebat uel mystico spiritu
 sacramentum congregandae ex gentibus praeuidebat ecclesiae, D
 inuitus et dolenter scaenam illam exactae ultionis accepit. 20
 unde prophetanti aduentum domini Iesu responsum diuinum
 est datum: exurgens ascende in locum Bethel, hoc
 est in domum panis, ubi natus est Christus, sicut Michaeas

1 Gen. 32, 31 3 Malach. 4, 2 4 Gen. 32, 31 et 32 14 Gen.
 34, 5 et 25 sqq. 20 Gen. 34, 30 22 Gen. 35, 1

2 dñi ex dñs m2 AP saluatoris N' 3 oriatur AP oritur cet.
 5 hodieque P (que eras.) 6 filiis P (s eras.) filii E (i tert. postea add.)
 israhel P isrl cet. 7 erant (n s. u.) AV 8 eo del. m2 P, om. N
 claudicauerit A (n eras.) 10 unius V' E et (i s. u. m2) V' unus
 cet. stupor iam mox scripsi stupor iamons m1 AP stupor iam P m2
 stupor iam tunc A m2 cet. 11 est s. u. m2 V', m1 T. om. V 14 filia
 iacob VNT defloratu A (corr. m. ant.) P 15 misceri A (s. m2
 misterium) mysceri P 16 alienas A (s. m2 alienigenas) 17 per-
 himerunt A (perhem. m. ant.) 20 scaenam PV' scenam cet. 21 pro-
 fetanti PV' 22 ascende A (s s. u.) bethleem P 23 micheas libri

propheta testatur dicens: et tu, Bethleem, domus Ephra-
tha, non es minima, ut sis inter principes Iuda. ex
te enim exiet princeps in Istrahel. et egressus
eius ab initio a diebus saeculi. uere domus panis, quae
5 domus Christi est, qui nobis panis salutaris aduenit e caelo, E
ut iam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirens. ibi
iubetur habitare patriarcha, ibi aram deo facere, qui apparuit
ei. ibi deos accepit alienos et abscondit eos sub lentisco, ibi
quoque sepulta est Rachel in uia inquit Ephratha; haec
10 est Bethleem. ibi etiam columnam statuit Iacob supra
monumentum eius.

33 Quanta mysteria, quia ibi est ecclesia dei, in qua apparet
deus et loquitur cum seruulis suis! ibi eripiuntur et abscon-
duntur simulacra gentium; fides enim ecclesiae omnem obser-
15 uantiam gentilitatis aboleuit. sed cur sub lentisco absconderit
quaero. certe genus istud infructuosum est. ibi ergo sunt dii 470 A
gentium, ubi nullus est fructus. ibi in aures gentilium infodi-
untur, quas dederunt Iacob, ut iam nouam linguam audire
adsuescant, ueterem perfidiae somnum nesciant, obsurdescant
20 aures eorum sacrilegio, emundentur ad gratiam. non inmerito
sanctus ibi Danihel falsum aduersum Susannam testimonium
deprehendit. ibi enim uolebat adhuc radices suas locare perfidia,
sed latere non potuit, quia prophetico spiritu deprehensa est. B
congruus autem error presbyteri uerae confessioni, ut ibi

1 Mich. 5, 2 5 Ioh. 6, 51 7 Gen. 35, 1 8 Gen. 35, 4 9 Gen.
35, 19 10 Gen. 35, 20 17 Gen. 35, 4 21 Sus. (Dan. 13) 54
24 Act. 15, 20

1 testatus est *N'D* b&hem *A* bethlem *ℳℳ'* bethlehem *ℳ''E* ef-
frata *ℳℳ''E* effratha *P* efrata *V* 2 ut sis *del. m2 A. s. u. T* 3 in
APVℳ. om. cet. israhel *P* isrl̄ *cet.* 4 die *VN* diebus (bus *s. u.*) *T*
5 nobis (*s s. u.*) *A* 6 atquirens *A* 8 abscondit *A* (*n s. u.*) 9 efra-
tha *APℳ'* efrata *Vℳ* haec *PVℳT* hoc *cet.* 14 simulachra *ℳℳ''ET*
obseruantium (*corr. m2*) *AP* 15 absconderit *om. VN, s. u. T*
19 ueterem *A* (*s. m2* † ris) somnum *A* (*m pr. exp. m2*) *P* sonum
cet. 21 aduersus *VNP'T* sussannam *P* 23 profetico *AV* pro-
feticico *P* (*c eras.*) 24 presbiterii *A* (*i tert. s. u. m2*) presbiteri *PV*

contaminatam diceret castitatem, ubi gentium defossa simulacra sunt, sed ueritas ecclesiae non texit perfidiam, sed
 34 abscondit et aures gentilitatis obstruxit. conuenienter quoque
 ibi sepulta est sancta Rachel, quia omnes qui baptizantur in
 Christo consepeliuntur cum eo. sic enim docemur dicente 5
 apostolo: consepulti enim sumus cum illo per bapti- C
 smum in mortem, ut quemadmodum ille surrexit a
 morte per uirtutem propriam suscitatus, ita et nos
 eius gratia resurgamus. tunc igitur uere absconditur
 omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus a uitiis, quia 10
 confixus cruci uetus homo noster nescit iam ueteri seruire
 peccato. competenter etiam columna statuitur supra monumen-
 tum Rachel, quia ecclesia est columna et firmamentum ueritatis.
 8, 35 Senuit autem Iacob et ante iam senuerat moribus, sed D
 certabant in eo inpigra uiuacitas iuuentutis et tranquillitas 15
 senectutis. est enim et senectus uirens gratia et iuuentus
 cana consiliis, de qua dicit scriptura: senectus enim
 uenerabilis et aetas senectutis uita immaculata.
 ex hac uita fuit Iacob, qui bonis operibus praeuenit tempus E
 longaeuae senectutis, ut et fructum eius ante tempus carperet 20
 et postrema eius in tempore non timeret. beatus quidem et
 iuuenis, qui bene uiuit, sed beatus et senex, qui bene uixit.
 quod enim iuuenis sperat adeptus est senior, quod senex fuit
 optat hoc esse qui iuuenis est. certe hic inquieti maris longiore
 sibi adhuc cursu manente iactatur fluctibus, senex uero sicut 25
 in portu ita in statione est senectutis. erat itaque huiusmodi
 Iacob, qui uix speranda iuuenibus bona incolomi et tuta

6 Rom. 6, 4 13 I Tim. 3, 15 17 Sap. 4, 9 18 Sap. 4, 8

1 simulachra *AP* 3 aures** *A* obstruxit *P* (r s. u. m2) 7 mor-
 tem *V* *U''E* morte *cet.* aq̄ *P* 8 mortuis *U''E* propria uirtute
 (om. per) *U''E* suscitatur (s s. r) *P* 9 per eius gratiam *VNT*
 13 columpna *A* 15 iuuentutis *U* (tu ex ta m3) 16 iuuentus (tu ex
 ta m2) *V* *U* 17 cana *AP* cana in *U* m3 *U''* incana *U* m1 *T* (in *del.*)
cet. 23 quod *A* (od exp. et s. add. i m2) 24 quod *A* 27 incolumi
P (u ex o) *VDT* incolumni *U* (n exp. m2) tota *A* (corr. m. ant.) *P*

gratiae clauē iam clausa et obsignata retinebat. quod autem 471 A
 possideas eo quod adhuc speres praestabilius est. erat ergo
 senex Iacob, ad quem iuuenes aduersa temporis alicuius
 tempestate perculsi tamquam in portum sese recipiebant, ipse
 5 autem tamquam in specula uitae huius positus sollicito praeten-
 debat adfectu et longe ante rebus dubiis praeuidebat remedia.
 36 Denique fames erat in tota terra: senex depositus quae
 alacres iuuenes ignorabant primus utrum audierit uidero. B
 interim primus admonuit filios suos in Aegypto exuberare
 10 frumenta. eo proficiscendum, ut emerent quae sibi ad usum
 necessaria forent. libenter etiam ipse iuuenum consiliis acqui-
 escebat, ut etiam filium iuniorem simul mitteret. et renun-
 tiantibus illis quod Ioseph filius suus uiueret infracto licet
 corpore, sed uiuida animi uirtute non expectauit ut filius ad
 15 se ueniret, sed ipse magis perrexit ad filium; pietati enim
 mensura ordinis non praeponderat. nulla itaque sensit inpedi- C
 menta fessae senectutis, cum pergeret; pietas enim leuabat
 laborem. uerum ubi recepti filii fructu potitus aliquanto exacto
 tempore, septem decem uidelicet annorum, quod secundum
 20 illam patriarchae longaeuitatem exiguae portionis tempus est,
 finem uitae sibi adpropinquare cognouit, uocauit Ioseph filium
 et per generationis suae futurum heredem constrinxit eum, ne
 in Aegypto sepeliretur, acceptaque fide, cum paulo post D
 infirmaretur et uenisset ad eum filius suus Ioseph, uelut

7 Gen. 41, 56 Uerg. Aen. XII 395 9 Gen. 42, 1 sq. 12 Gen.
 43. 12; 45, 26 et 28 19 Gen. 47, 27 21 Gen. 47, 29 22 Gen.
 47, 29 sq. 23 Gen. 47, 31 24 Gen. 48, 1—4

1 gratia A (corr. m. ant.) P \mathfrak{A} ęclauē A et (corr. m2 et clauē) P
 tenebat N' 2 abhuc A 4 sese* A 5 * sollicito A (p eras.) 7 et
 senex N' (et add. m. ant. \mathfrak{A}') 8 primū \mathfrak{s} A (corr. m2) utrum et
 uidero interim exp. \mathfrak{A}' , om. $\mathfrak{A}''E$ post audierit lacunam significauī;
 excidit tale quid an ipse spiritu diuinauerit 14 uiuidae P (e eras.)
 expectauit P (c s. u. m2) 19 septem decem m1 AP \mathfrak{A}' et \mathfrak{A} septem et
 decem (et s. u.) m2 AP et VT decem et septem \mathfrak{A}' m2 $\mathfrak{A}''E$ et T corr.,
 fort. septemdecim secundum (u pr. ex a) AP 22 constrinxit A
 constrinxit \mathfrak{A} (x in ras. ex g) cet. 24 et uenisset . . . suum et om. VN'

resumptis uiribus sedit supra lectum suum et benedixit patriarchas duodecim et prophetauit.

9, 37 Dicant nunc aliqui non beatum Iacob, cum in ipsis mortis E
 esset diebus, qui paene plura cum deo quam cum hominibus
 alloquia miscebat, non beatum, cum oculi eius grauarentur 5
 in senectute et non posset uidere; uidetur enim quibusdam
 caecitas esse grauis aerumna calamitatis. sed tunc quoque
 beatus Iacob, quia discernebat spiritu quos oculis discernere
 aspectuque non poterat. uidebat futura, qui aestimabatur non F
 uidere praesentia. denique errauit et ipse Ioseph, ut, cum ad 10
 dexteram eius adplicasset filium suum seniore et ad sinistram
 ipsius, hoc est Iacob, adplicasset filium iuniorem, ut aetatis
 ordo benedictionis ordinem reseruaret, extenderet Iacob dexteram
 super nepotem iuniorem et sinistram super seniore nepotem
 et uolenti filio patriam dexteram supra Manassen seniore 15
 conuertere responderet: scio, fili, scio: et hic erit in
 populum et hic exaltabitur; sed frater eius iunior 472
 maior illo erit. et causam praelationis adiunxit dicens:
 semen eius erit multitudo gentium. adeo melius
 inpedito licet corporis aspectu uidebat, ut uidentem doceret 20
 errasse. quis enim melius uidet quam qui uidet Christum?
 aut quis potest dicere oculis inpeditum eum qui uidebat in
 Christo ecclesiam refulgentem? nonne igitur clarum est quod
 debilitas beatitudinem impedire non possit? ille oculorum
 inpeditus munere, ille defatigatis corporis uiribus in lecto 25 B

5 Gen. 48, 10 10 Gen. 48, 17 sq. 16 Gen. 48, 19 19 Gen.
 48, 19

3 dicat...aliquis *VN et (corr. dicant...aliqui) T* 8 quos *AP*
 quod *cet.* discere *A (s. m2 discernere)* 13 iacob *om. N'* dex-
 teram *A m1 P* dexteram suam *A m2 cet.* 15 supra *AP* super *cet.*
 manassem *AT* 16 responderet *VN et (-rit corr.) T* responderit *cet.*
 fili mi scio *P (mi scio in ras. ex scio m2)* 18 adiunxit *AV* adiunxit
cet. 19 melius *post aspectu transponunt Q''E* 20 inpeditu *A (corr.*
m. ant.) P (corr. m2) doceret *A (s. m2 & diceret) V (ex docen-*
tem) T (ex diceret) 23 refulgentem ecclesiam *Q''E* 25 defatigatus *P*
(us s. u. m2) defatigatis Q (a pr. m3 ex e)

tamquam in sepulchro corpus relinquens adsurrexit in se et longe ab aliis atque intra semet ipsum sese colligens praesentibus se rebus subduxerat et nouissimorum dierum futurae miscebatur aetati. sic enim scriptum est: adnuntiabo inquit
 5 uobis quae occursura sunt uobis in nouissimis diebus.

38 Quid igitur ei deerat, cui deus aderat, qui ei profecturo dixerat: descendam tecum in Aegyptum, et ego deducam te in perpetuum? nec defuit, quando in eo sanctus C
 10 spiritus loquebatur. quis tam potens in suo domicilio quam iste in alieno? quis tam abundans in ubertate quam iste in fame? quis tam fortis in iuuentute quam iste in senectute? quis tam actuosus in negotio quam iste in otio? quis tam uelox in curriculo quam iste in lectulo? quis tam laetus in
 15 flore adolescentiae quam iste in mortis confinio? quis tam diues in regno quam iste in peregrino loco? denique reges benedicebat. nec inmerito pauper non erat, qui nullo indigebat. pauper non erat, qui se pauperem non putabat. et quis pau- D
 perem dicat, cuius conuersatione dignus orbis terrarum non fuit,
 20 et ideo conuersatio eius erat in caelo? hic uero praediues in diuitiis simplicitatis et sinceritatis, decorus maiore animae quam corporis pulchritudine, quae marcescere non nouit, aetate inpiger, cui liceret, cum uellet, corporeo isto exire gurgustio et superna paradisi mentis uigore penetrare, exultans spiritu,
 25 cum sepulchri extrema mandaret. non enim terreno se tumulto E
 claudendum, sed superno recipiendum domicilio praesumebat. et ideo tamquam alteri mandabat sepulchrum, sui autem securus mortem illam immortalitatem putabat. uidebatur corporis implicatus impedimento et uigilanti in futura tempora

4 Gen. 49, 1 7 Gen. 46, 4 16 Gen. 47, 7 20 Philipp. 3, 20
 27 Gen. 49, 29

4 aetatis *APN* et (*s. eras.*) *N'* 5 occursura *A* (*s. m2* † occursui)
 10 spiritus sanctus *VN'* qui-stam *P* 11 uebertate *A* 15 adule-
 scentiae *NN'* adolescentiae *cet.* 18 quis eum pauperem *A* (eum *s. u.*
m2) *T* 23 gurgurtio *A* (*corr. m2*) 24 paradysi *A* (*ra s. u.*)

praecurrebat affectu dicens de persecutoribus domini, qui de tribu Symeon et Leui auctores erant nequitiae processuri: in consilium eorum non ueniat anima mea et in occursum eorum non contendant uiscera mea. quis autem tam ualidus in uirtute quam iste fortis in infirmitate, qui dicebat: maledictus furor eorum, quia superbus et temerarius, et ira illorum, quia indurata est. diuidam illos in Iacob et dispergam illos in Istrahel?

39 Quis uero tam canorus cantibus quam iste uocibus, qui toto auditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes auditur aetates? quis tam suavis numeris septem uocum differentias oblocutus quam iste septemplici spiritus sancti gratia resultauit? qui licet membra resolutus tamen adtollens se animo et erigens spiritu corporis sui tamquam citharae harmoniam dissoluta membrorum conpage destructam alta mente despiciens non requirebat, sed otiosam iacere humi patiebatur, ipse autem cantu se mulcebat interno et prophetico se modulamine delectabat dicens: Iuda, te conlaudent fratres tui. manus tuae super dorsum inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. catulus leonis Iuda: ex germine mihi ascendisti: recumbens dormisti ut leo et tamquam catulus leonis. quis excitabit

1 Gen. 49, 5 sq. 6 Gen. 49, 7 12 Uerg. Aen. VI 646 19 Gen. 49, 8 et 9

5 fortis iste $\mathfrak{N}''E$ 6 eorum $A\mathfrak{N}''$ illorum *cet.* 9 israhel $P\mathfrak{N}''$ *isrl cet.* 10 canorus A (*ib eras.*) 11 totos $A m2$ (*ex totus*) populos super A (*su exp. m2*) P 12 suavis P (*suaue m2*) suauiter \mathfrak{N}' (*m1 ex suavis*) $\mathfrak{N}''E$ numeris *ed. Rom.* nomen eius A (*nom*) P numeius $\mathfrak{N} m1 V$ (*numerus \mathfrak{N} m3 V m2*) T et *del. m. ant.* \mathfrak{N}' , *om.* $\mathfrak{N}''E$ uocum \mathfrak{e} (\mathfrak{e} *s. u. m2*) \mathfrak{N}' 13 differentia A (*-ias m2*) P ablocutus A (*ob s. ab m2*) P 14 membra A (*s. m2 ris*) $PV\mathfrak{N}$ membris \mathfrak{N}' (*is ex a m2*) *cet.* 15 cytharae AP 16 armoniam *libri* (*armo*niā A, e eras.*) 18 cantus emulcebat $P\mathfrak{N}$ et (*corr. m2*) $A\mathfrak{N}'$ 19 modolamine A conlaudent AP laudabunt VN et (*m2 collaudant*) T 23 excitabit V (*ex in ras. m2*) excitauit \mathfrak{N} et (*corr. m2*) \mathfrak{N}' suscitabit \mathfrak{N}''

illum? et infra: lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae anaboladium suum. hilares oculi eius a uino et dentes candidiores lacte. qui cantus dulcior, qui sonus suauior quam remissio peccatorum et resurrectio mortuorum? hunc cantum sanctus Daud ille, diuinae organum uocis et dominici sermonis interpres, cithara cecinit spiritali. his modulis gratiae sublimem illum animum mentemque mulcebat. hoc cantu mundi istius aspera mitigauit, hoc sonitu C saeculi dura molliuit, hoc psalterio terrorem mortis infregit, 40 10 hac suauitate cordarum inferna calcauit. sed audiamus etiam alia quae sanctus patriarcha Iacob admirabili illo suae organo mentis increpauit: Nephthalim uitis remissa, porrigens in germine suo decorem. filius meus ampliatus Ioseph, filius meus ampliatus, zelo adpetitus filius meus, 15 filius meus adulescentior, ad me reuertere et infra: praeualuit super benedictiones montium manentium D et desideria aeternorum collium. quid dulcius benedictione, quid gratius aeternitate? et ipsa uerba sunt cantus et in uerbis magna uotorum sunt praemia, meritorum fastigia. 41 20 Quid suauius sancto Ioseph, qui nos liberauit ab obprobrio crucis dominicae sacramento? sicut enim maledictum factus est Christus, ut maledictum solueret legis, et peccatum factus est, ut mundi peccatum tolleret, ita obprobrium factus est, E ut gentilitatis auferret obprobrium, sed illud obprobrium

1 Gen. 49, 11 et 12 12 Gen. 49, 21 et 22 16 Gen. 49, 26
21 Galat. 3, 13 22 II Cor. 5, 21 23 Ioh. 1, 29

2 naboladium (*corr. m2*) *AP* anaboladium (o ex u) *T* 3 dentes eius *℣* quis (s s. u. *m2*) *℣'* 4 quis (s s. u. *m2*) *A℣'* 5 hunc *ex* hinc *m2 AP* 6 cythara *P℣* et (ra s. u. *m2*) *℣'* 7 sublimen *AP* 8 uerba hoc cantu usque ad cl]mans p. 60 u. 10 desunt in *V*; excidit folium 10 cordarum *AP℣℣'T* chordarum *cet.* 11 suo *A* 12 increpauit *A m1* increpuit *A m2 cet.* nephthalim *P* neptalim *cet.* 13 ad-ampliatus *℣'* (ad s. u.) *℣''E* 15 adolescentior *AP℣''T* et *m2 ℣'* 16 manentium *om. N. s. u. T* 20 opprobrio *P* 24 obprobrium auferret *℣''*

Christi thesauris Aegypti pretiosius aestimatum est. et ideo
 Moyses Pharaon regis aulam reliquit et fidei elegit obprobrium,
 cui se obprobrio maria diuidebant. ipse ergo Nephthalim uitis
 totum remissa per mundum, ut omnibus populis ubertatem
 poculi spiritalis infunderet, ipse est ampliatus, habens nomen 5
 super omne nomen, qui quoniam se pro omnibus obtulit morti,
 ideo audit a patre: ad me reuertere. loquebatur Iacob et F
 deus audiebatur. ille benedicebat et dominus personabat
 dicens filio: ad me reuertere, hoc est post passionem reuertere.
 reuertere ad sedem tuam, reuertere cum tropaeo, reuertere ad 10
 me, ut te resurgentem defuncti sequantur et tua potestate
 pariter atque exemplo resurgant, ut fias primogenitus ex
 mortuis, ut ad dexteram sedeas patris. unde et filius dixit:
 amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dex-
 42 teram uirtutis. neget quis beatum Iacob in ipso mortis 15
 supremo, qui diuina fundebat oracula? neget beatum Ioseph 474
 in carcere, ubi sapientiae spiritu interpretabatur somniorum
 quae audierat ueritatem et futurorum seriem reuelabat? neget
 beatum Esaiam, cum medius secaretur, Hieremiam, cum
 mergeretur, Danihel sanctum, cum inter leones staret intre- 20
 pidus et prandium ei raptus ab angelo propheta deferret?
 non utique ideo beatus, quia alienum prandebat prandium,
 sed quia meritis suis inpasta leonum ora claudebat. quis
 autem non beatam dixerit matrem Machabaeorum, quae septem B
 filiorum funeribus octauam se addidit ad laudem caelestis 25
 triumphus?

2 Exod. 2, 15 5 Philipp. 2, 9 14 Matth. 26, 64 16 Gen.
 40, 3 sqq. 19 Hebr. 11, 37 20 Dan. 6, 18 21 uet. Test. ed.
 Tischendorf et Nestle ed. VII uol. II p. 615 (Dan. 14), 35 sq.

1 thesauris \mathfrak{A} thesauris \mathfrak{A}' (is ex um) cet. egyti \mathcal{A} (egipti ⁱ m2)
 2 farao $AP\mathfrak{A}$ pharaonis DT 3 cuius \mathcal{A} m2 et (us del.) T diuide-
 bant P (i pr. in ras.) et (i pr. ex e m3) \mathfrak{A} nephthalim \mathfrak{A}' neptalim
 cet. 6 optulit \mathfrak{A}' 8 dñs $AP\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$ dñs $\mathfrak{A}''ET$ 10 tropeo P (h s. pe
 eras.) \mathfrak{A} (h s. p m3) tropheo cet. 17 interpr&abat \mathcal{A} (add. m. alia
 ut uidetur) 24 beatam P (am ex um) machabeorum libri

0,43 Nec te Eleazare, praetermittam, utpote sacerdotem sacerdos, C
 sed tuis iuuandus oratis, qui genus sacerdos, peritus in lege,
 maturus aevi, cum oblatus esses Antiocho persecutori, nec
 temptamentis potuisti capi nec praemiis inflecti nec supplici-
 5 orum acerbitatibus frangi. denique a blandimentis coepit, quia
 iudicabat tormenta sua posse superari. 'erubesco' inquit
 'canitiem tuam, reuereor senectutem, miror prudentiam: cur
 abstinendum bonis epulis putas, quas natura largitur? relaxa
 istiusmodi peruicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc D
 10 malo tibi persuadere quam extorquere, ne uictus suppliciis
 facias quod refutas ratione inuitatus.' ad haec respondit senex:
 'nos, Antioche, non intentione ducimur, sed reuerentia legis
 tenemur, quae a suilla carne abstinendum praecepit. pulcher-
 rimam creaturam iudicas, negare tamen non potes quod potior
 15 sit temperantia quam uoluptas, potior legis oboedientia quam
 praeuaricatio. quodsi hoc leue putas, ut carne uescamur E
 suilla, qui in minimis legem contempserit quomodo in magnis
 tenebit? aut si pretiosa est creatura istiusmodi, uindicaris,
 cum eo quod sit pulcherrimum defraudamur. abstinentia
 20 autem nostra disciplina est castimoniae. discimus enim resecare
 luxuriam, cupiditates uincere, excludere concupiscentiam, delec-
 tationibus corporis obuiare. fortitudinis quoque exercitium est
 poenis pro lege non cedere, iustitiae quoque insigne atque
 prudentiae, ut quod sequendum elegimus timore dei morte F

1 de Macc. 396, 51 6 de Macc. 397, 3 9 de Macc. 397, 12
 12 de Macc. 397, 23 16. de Macc. 397, 30

1 sacerdotum *P et (corr. m1) T* 2 iuuandus *A* (us *ex is*) genus *A*
 (*m2* genere) *P* (*m2* gentis) *℣' m1* gens *℣* genere *℣' m2* *℣''ET* 3 an-
 thiocho *P* anthioco *℣'* 5 cepit *A* 8 aepulis *P* putas *scripsi* putes
libri 10 tibi *ex* cibi *A m2* neq̃ *A* neq̃ *℣'* 12 anthioche (h *alt.*
s. u.) *A* 13 a suilla *ex* usu illa *m2 A* praecipit *℣'* (i *pr. ex e*
m2) *℣''ET* 15 uoluntas *A (corr. m2) P* 16 putes *A* (a *s. q̃*)
 18 huius modi *℣''E* uindicaris *P* (u *et n in ras.*) 19 eoq̃ quid sit
 (it *in ras.*) *P* defraudamus *A et (corr. m2) P* (a *pr. s. u. m2*) *℣*
 21 concupiscentiam *A* concupiscentias *cet.* 22 exercituum *A (corr. m2)*

proposita reseruemus. quis escam imperet liberis? quis autem
 se ridendum praebet, ut in hoc seruiat? sed non ridebis.
 non sum ita senex, ut mihi non iuuenescat animi fortitudo.
 44 Suspensus itaque cum hinc atque inde grauit̃r uerberaretur
 nec iam ferrent senilia membra uerberum poenas, lassatis 5
 carnificibus atque extensoribus in terram deflexus inflexibilem
 mentem gerebat. et quidam seu longaeuam miseratus aetatem
 seu temptamenti circumuenire desiderans 'responde' inquit
 'tantummodo te manducaturum: nos te escae eius immunem 475
 praestabimus'. at ille clamans: 'nequaquam contingat mihi, ut 10
 fiam senex incentium iuuenilis erroris, qui huc usque eram
 salutaris forma instituti. his ergo ludibriis, ut paululum uiuam,
 lucrabor et totius uitae labores addicam breuis uiatico
 senectutis? senectus portus debet esse, non naufragium uitae
 superioris. non te negabo, lex patria, non abiurabo uos, sancta 15
 instituta maiorum, non decolorabo uos, infulae sacerdotales,
 non te perfidiae puluere turpabo palam, canities'. quid multa? B
 in moriendo tormentis factus est ceteris magisterium perseue-
 rantiae, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. beatus
 igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem uincere. an 20
 non beatus qui potuit uirtute animi uictor esse poenarum

2 de Macc. 397, 47	3 de Macc. 397, 50	4 de Macc. 398, 15
5 de Macc. 398, 23 et 29	7 de Macc. 398, 32	8 de Macc. 398, 37
10 Macc. II 6, 24 sq. et 28 de Macc. 398, 39	12 Macc. II 6, 25 de	
Macc. 398, 47	15 de Macc. 398, 1 sqq.	16 Macc. II 6, 23
18 Macc. II 6, 28 et 31	19 de Macc. 400, 2	20 de Macc. 399,
13 et 17		

1 escam *A* (s in ras.) 2 ut *AP*, s. u. *T*, om. *N* ridebis scripsi,
 cf. de Macc. 397, 47 ἀλλ' οὐ γελᾷς; ridebit *D* (*m2* ridebitur) *cet*.
 5 sanilia *A* (li s. u.) 6 deflexus *A* (is *m2* s. us) deflexis (us s. is) *T*
 7 quidem *A* quidam *T* (a ex e) 9 esce *m2* ex ecce *A* 10 nequa-
 quam inquit *T* contingat inquit *P'* 12 forma salutaris *℣' E* 13 bre-
 uis *℣* (s exp. *m3*) breui *DT* 15 superiori *VN* 16 decolorabo *A* (lo
 s. u. *m2*) *T* (ex declarabo) sacerdotales *A* (ales ex es) 17 tur-
 bauo *A* turbabo *P℣D* palam *P* et s. u. *T*, om. *cet*.

pietatisque remigio seruare integram in tantis fluctibus passionem?

1,45 Post ipsum statuti sunt septem pueri cum matre. insultare C
licet tyranno, qui dum callide a sene incipiendum putat, magi-
5 strum elegit, qui discipulos faceret fortiores, quorum uelut
puerilem aetatem praemiis prouocabat ad culpam, urgebat D
terroribus ad formidinem. at illi non degeneres tanto duce
respondent: 'quid contemnis <nos> uel circumscribis ut pueros?
sed fides cana est, sed ualida disciplina. experire certe, subice
10 quibus placet poenis puerilia uiscera, non inuenies corda
puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinae quam
legitimae obseruationis excubiae. quem uicit senectus supe-
rabit aemula senectutis pueritia. sequimur patrem filii, disci- E
puli doctorem. collige suppliciorum instrumenta proposita:
15 meditationem patientiae, non terrorem inscitiae adferunt, dum
46 uidentur'. iussit maximum natu eligi. at ille ridens: 'recte
naturae ordinem seruas. sed cur dei legem temerandam putas?
et pro pietate quidem omnes maximi sumus: sed tamen a
me inchoatum gaudeo. quid quaeris, tyranne? confiteor nos
20 summo deo seruire. et doces quid agere debeamus. si tanta F
pertinacia uis extorquere ueritatem, cur non omni uirtute nos
eam tenendam putemus?' quid plura? adhibentur uariarum

1 de Macc. 399, 24 3 de Macc. 400, 26 5 de Macc. 401, 49
8 de Macc. 401, 36 13 de Macc. 401, 49, cf. 399, 24

1 remigiū^o *P* (m *pr.* in *ras.*) *T* remedium *V* remigium *cet.* 3 pu-
eri septem *Ů''E* 4 sene *A* (ne *s. u. m. ant.*) 5 eligit *N* qui *PD*
quid *A* (id *exp. et s. m2* † o) quo *T* (*s. † qui*) *cet.* 6 urgebat *APT*
urguebat *V et* (u *alt. exp. m2*) *Ů* arguebat *cet.* 7 terroribus *P m2 Ů' m2*
T corr. *Ů''E* se erroribus *AŮT et m1 PŮ'* se terroribus *V* (t *s. u.*)
at *A m2* (ad *m1*) 8 nos *addidi, ante* contemnis *s. u. T* 11 erant
A (u *s. a m2*) 12 uincit *A* (n *del. m2*) superabit (b *ex u*) *A m2 Ů*
15 inscientiae *VŮ'* infantiae *D* 16 recte *A m1 P* recte inquit *A m2 cet.*
18 et proprietate *A* maximi *A* (i *alt. ex e m2*) temen *A* (*corr. m2*)
19 quid *T* (*ex quod*) *Ů' m2* quod *Ů' m1 cet.* tyrannē *AP* 20 si
A m1 P si tu *A m2 cet.* 21 pertinacia (*ert in ras. m2*) *P*

genera poenarum. sed uicit pietas inmanitatis furorem: exclusa est anima, non religio.

47 Secundus accessit nec degener fratris munia piae confessionis inpleuit. et cum detraheretur membrana capitis, respondit: 'aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, 5 quam non potestis auferre'. et uere nemo auferre hanc galeam 47 potest, sicut postea apostolus docuit in ecclesia domini: quia caput uiri Christus est et eius sumus membra. recte puer istam diuino spiritu doctrinam apostolicam praeuidebat. exuebant inmanes bestiae corium capitis et pardalidis 10 feritatibus saeuiebant. at ille deficiens 'quam dulce est' inquit 'mori pro religione, quam suavis omnis acerbitas mortis pro pietate, quia manet horum remuneratio laborum! tua sunt, rex, grauiora tormenta, tu <ta>citis uehementius torqueris suppliciis, quia uides te uinci in potestate.' 15

48 Et hoc defuncto tertium statui sibi iussit. et cum eum partim temptaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum: 'non faciam uoluntatem tuam nec succumbam imperio tuo. per beatam illam fratrum passionem et nobilitatem non negabo piam germanitatem. quaeuis adhibeto 20 supplicia, quibus magis urguens hoc proficies asperitate poenarum, ut maiora testimonia nostrae germanitatis accipias'. (iussit itaque ei linguam amputari. at ille clamans 'uictus es' inquit, 'Antioche, qui organum uocis abscidi iubes. confessus

3 de Macc. 402, 20 8 I Cor. 11, 3 Ephes. 5, 30 10 de Macc. 402, 43 sq. 11 de Macc. 402, 46 13 de Macc. 402, 51, cf. 403, 18 16 de Macc. 403, 1 19 de Macc. 403, 5 et 24 23 Macc. II 7, 10 de Macc. 403, 30 24 de Macc. 403, 31

3 ne *A* 6 hanc galeam nemo auferre potest *Ų''E* 10 par***** *A* (s. *m2* ricidalib;) parrīdalicis (is ex iis) *T* 12 religioni *A* (*corr. m2*)
14 <ta>citis *scripsi* citius *A m1 P* tuis *A m2 cet.* ueh^mentius *A* 19 fratrum meorum *A* (meorum s. u. *m2*) *T* 20 nobilitatem *A m1 P* nobilem uitam *A m2* (s. u., *add. t*) *cet.* 21 urguens *A m1* urgens *P* urguas *Am2* urgeas *cet.*
proficias *P* nra *A* (*corr. m. ant.*) 23 clamans *A m1 P* exclamans *A m2 cet.* 24 anthioche *P* et (h *alt. s. u. m. ant.*) *Ų'* anthioce *Ų*

es te respondere non posse rationi maioraque probas linguae
 nostrae flagella quam tua uerbera. nos enim tua uerbera non
 timemus. tu nostrae uocis flagella non potes sustinere. sed haec
 flagella pietatis sunt, tua flagella perfidiae. sed etiam lingua
 5 sublata grauius te suo cadens murmure flagellabit. euadere D
 te putas, Antioche, si uocem eripias? et tacentes deus audit
 et magis audit. ecce aperui os meum, laxauī linguam meam.
 abscede linguam, sed non abscedes constantiam, non uirtutem
 auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium
 10 ueritatis, non eripies cordis clamorem. si lingua amputetur,
 sanguis clamabit et dicetur tibi: uox sanguinis fratris
 tui clamat ad me. audit enim sanguinis uocem, qui audit
 internas cogitationes — ‘tenebrae licet operiant et parietum E
 saepta circumdant’ dicat impius, quia nullus sibi testis adsistat —
 15 explorat uniuersa, uidet omnia deus, nec est aliquod facinus
 quod possit latere omnium iudicem, qui cognoscit uniuersa,
 antequam fiant. quid uerba damus? loquaciora sunt uulnera:
 etsi uulnera tegantur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur
 fides. nec tamen plaudas quod auferendo linguam confessionem
 20 laudis eripias. satis iam deum sermone laudauimus, nunc
 passione laudemus’. F

49 Et hoc perempto iussit quartum uinciri ad rotam, ut eius
 uertigine membris omnibus solueretur. at ille cum torqueretur
 inmaniter ‘dissoluis’ inquit ‘corporis membra, sed adiungis
 25 gratiam passioni nec eripis solacium morti.’ est enim uox
 tonitruī in rota, quia in bono et inoffenso uitae istius cursu
 caeleste resultat oraculum, sicut in Iohanne et in Iacobo tonitruī

6 de Macc. 403, 32 7 Iob 33, 2 de Macc. 403, 32 11 Gen.
 4, 10 13 Sir. 23, 18 (26) 22 de Macc. 403, 13 27 Marc. 3, 17

4 pietatis flagella *℣''E* 6 putes *A* anthioce *A℣* anthioche *P* et
 (h *alt. s. u. m. ant.*) *℣'* 7 aperuit *A* laxauit *A* (t *exp.*) *P* 9 ob-
 litterabis *V℣''ET* 15 exploret *AN* et (*corr. m1*) *T* explorat *D* (at *in*
ras.) 16 iudicem *A* (u *s. u.*) 19 plaudes (es *ex as*) *A m. ant. T*
 20 iam *A* (*s. m2* † enim) enim *T* (*s. iam*) laudauī *VN* 23 ait *A* (*i exp.*
m2) *P* (it *in ras.*) 25 solacium *℣℣'E* solatium *cet.* 26 et 27 tonitruī *A*
 (r *s. u.*) 26 in†Rota *A* 27 in *alt. A, om. cet.* filiis tonitruī *N'T*

filiis resultabat. itaque illud quod legi nunc manifestius
 recognosco, quia rota intra rotam currit nec impeditur. teres 477 A
 enim uita sine ulla offensione in quauis passione uersatur et
 intra haec quoque rota currit. currit lex intra gratiam et
 obseruantia legis intra diuinae curriculum misericordiae est; 5
 nam quo magis uoluitur, plus probatur. 'potius est hic ab
 impiis aduersa tolerare, ut ibi a domino consolationem inuenire
 possimus'. et iste consummans cursum suum abruptit spiritum
 animamque uictor effudit.

50 Quintus cum sisteretur, caeso prius eidem ignes iussit 10 B
 admoueri, subici incendia. manabat e uulneribus cruor et
 effossis ulceribus sanguis effusus ipsos flammaram extinguebat
 globos, at ille inter ignium crepitus audiebatur dicens:
 'gratias tibi, domine, quod dedisti nobis dicere: transiuimus
 per ignem, sicut alibi idem dicit tuus propheta: igne 15
 nos examinasti, sicut igne examinatur argentum.
 adstabo tibi sicut aurum purgatus incendio, et si quid fuit
 culpa, ignis exussit'. itaque et iste transfiguratus a corruptela
 ad incorruptionem uitam exalauit. C

51 Sexto quoque admota tormenta sunt. at ille 'noli' inquit 20
 'frustra errare et tuae hoc adscribere potestati, quod ista
 aduersum nos exerceas. nostrorum hoc delictorum est pretium,
 ut peccantes puniamur, et gratias domino, quod hic a nobis
 duplicia peccata exiguntur, ut ibi nobis consolatio deferatur.
 gratias autem et tibi, quod tam durus et inmitis es, ut talibus 25
 nostris suppliciis dominus, in quem peccauimus, genti nostrae D
 propitius fiat. nos quoque ableuamus aerumnam, dum fidei
 passionibus delectamur'. et iste duris atque asperis dilaceratus
 suppliciis adpositus est ad fratres suos.

2 Ezech. 1. 16 sq. 8 de Macc. 402, 36 9 Uerg. Aen. I 98
 11 de Macc. 402, 8 et 22 sqq. 14 I'salm. LXV 12 15 Psalm. LXV 10
 18 de Macc. 402, 29, cf. I Cor. 15, 42 22 Macc. II 7, 18

4 rotam (m *exp. m2*) AP rotā (ā *ex a m2*) 21' 6 ab impiis P (b *ex*
corr. m1, i pr. in ras. m2) 10 iussit ignes 21''P' ignes V (e *ex i*)
 13 audiebatur A (u *pr. s. u.*) 15 et sicut A (et *s. u.*) cet. 17 in-
 cendio A (i *alt. s. u.*) 19 exhalauit P21

52

Supererat iunior ex fratribus, et iam pudebat Antiochum
 in maturae aetati ita se fuisse ludibrio. itaque dolis eum desi-
 derans circumscribere pollicebatur honores, diuitias, amicitiam
 suam, consortium secretorum. at uero pia mater monebat
 5 filium dicens et huic sicut ceteris: 'nescio quemadmodum in E
 uterum meum introistis, neque ego spiritum donavi uobis
 neque membra formaui, sed haec omnipotentis dei munera
 sunt'. putauit Antiochus uidens matrem sollicitam quod saluti
 eius timeret et ipsi quoque suadere coepit, ut filium ab
 10 intentione reuocaret. at illa uoce patria dicebat filio: 'tu solus,
 fili, superes, summa uotorum meorum; tu postremus clausisti
 partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. miserere
 mei. quae te in utero tot mensuum curricula portauit, ne uno F
 momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum
 15 tuorum tropaea, ne sacrum eorum comitatum relinquant, ne
 consortium deseras. te adhuc isti expectant triumphi. aspice
 in caelum, unde hausisti spiritum, ad patrem omnium, aspice
 in terram, quae tibi ante alimoniam ministravit, aspice ad
 fratres. qui collegam requirunt, aspice ad matrem, quae tibi
 20 lac dedi. redde mercedem pii sanguinis: noli a fratribus, noli
 a matre diuelli. temporales opes sunt, quas promittit Antiochus,
 temporales honores: perpetua corona, quae a deo omnipotente 478
 defertur. uos mihi septem dierum dominus lumina dedit,
 sextum iam diem clausi et omnium opera bona ualde. debes

3 Macc. II 7, 24 de Macc. 404, 38 5 Macc. II 7, 21 sq. 8 Macc.
 II 7, 25 10 Macc. II 7, 27 12 Macc. II 7, 27 16 Macc. II 7, 28
 18 Macc. II 7, 29 (27) 23 Gen. 2, 2; 1, 31 de Macc. 406, 33

1 anthiocum AP \mathfrak{A} anthiochum \mathfrak{A}' (h alt. s. u. m. ant.) 4 at A m2
 (ad m1) 5 filium suum N' 8 anthiocus AP \mathfrak{A} anthiochus \mathfrak{A}' (h alt.
 s. u. m. ant.) 9 et AP, s. u. T, om. cet. 10 intentione sua $\mathfrak{A}''E$
 11 superes fili \mathfrak{A}'' 13 mensuum A \mathfrak{A} mensium \mathfrak{A}' (i ex u) cet. 15 tro-
 phea P (h del. m2) \mathfrak{A} (h s. u. m2) cet. 16 triumphus P 17 hausisti
 (h s. u.) A m2 \mathfrak{A}' m2 \mathfrak{A} m3, ex auxisti m2 V ausisti P 18 ante s. u. A
 20 dedi AP dedit cet. 21 diuelli A (i pr. ex e m2) anthiochus A
 et (h alt. s. u. m. ant.) \mathfrak{A}' anthiocus P \mathfrak{A} 23 lumina dominus dedit
 V $\mathfrak{A}\mathfrak{A}'$ lumina dedit dominus $\mathfrak{A}''E$

mihi, fili, ut quae in illis sex laboravi, in te requiescam septimo, tamquam a saeculi iam operibus feriata. itaque proripiens se iuuenis ait: quid sustinetis? et multa uociferans, quod nequaquam diuelli posset a fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera quam regis imperia, cum urgeret 5 conuiciis regem, et ipse acerbis excruciatu tormentorum B generibus uitae huius munus absoluit.

53 Nouissima mater oblata est neci. quis hanc beatam neget, quae quasi septem uallata moenibus <stetit> inter corpora filiorum nullum sentiens mortis incursum? quis inquam 10 de eius dubitet beatitudine, quae septem turribus circumdata in paradisi sedem caput extulit, quae septem filiis cincta sacratissimum deo chorum non solis canorum uocibus, sed etiam passionibus ad concinendas domini laudes caelestibus C inuexit altaribus? quam bonus fidei partus, quam tutus portus 15 iste pietatis, quam splendida lucerna ecclesiae septeno fulgens lumine et octauo utero cunctis oleum luminibus subministrans! de quibus pulchre dicitur: date partem illis septem et illis quidem octo, eo quod in utroque numero consortium gratiae consequantur in lege nutriti, per gratiam coronati, 20 septem tamquam in sabbato, octo tamquam in euangelio, pia matre supplemento passionis adiuncta, quae in talibus D filiis integram pietatis formam et parturiuit et peperit.

1 Gen. 2, 3 3 Macc. II 7, 30 4 Macc. II 7, 37 5 Macc. II 7, 34 sqq., 39 sq. 8 Macc. II 7, 41 9 de Macc. 405, 24 15 de Macc. 405, 25 16 Exod. 25, 37 18 Eccl. 11, 2 21 de Macc. 406, 33 22 de Macc. 407, 49

2 a s. u. m2 A, om. P operibus iam ℣''E 4 possit AP 5 funera A urgeret APT et V m1 urgueret V m2 et (t s. u. add. m3) ℣ argueret N' (t add. s. u. m. ant. ℣') 6 conuiciis AP℣'' 8 quis AP qui cet. 9 moenibus scripsi (ἐπτάπυργος de Macc. 405, 24) muneribus ℣ (funeribus m3) cet. stetit addidi 10 sentiens A m1 P sentit A m2 T sensit cet. 11 dubitet de eius ℣'' 13 solis AP solum cet. 14 caelestibus P (bus in ras.) 17 luminibus oleum ℣'' sumministrans P 19 numeri A (o s. i m. ant.) 22 matre AP mater T (corr. matre) cet.

4 Recurrunt in memoriam sermones sanctae feminae dicentis
 ad filios: 'ego uos genui, ego uobis sucum lactis infudi: nolite
 uestram nobilitatem perdere'. sic aliae matres reuocare a E
 martyrio solent filios, non uocare. at ista in hoc maternum
 5 ponebat affectum, si filiis uitam magis perpetuam quam
 temporalem suaderet. spectabat itaque pia mater filiorum
 certamina et, quamuis maternorum uiscerum compassione
 quateretur, pietatis studio premebat dolorem et offerente
 Antiocho, cum posset salutem eligere filiorum, malebat peri-
 10 culum conpressisque naturae gemitibus poenam filiis optabat
 augeri, ut mors citius adpropinquaret. uidemus conuersa F
 uota matris in filios, ne quem superstitem derelinqueret,
 sed omnes piae coheredes mortis acquireret. sed nec filii
 5 minores tali parente, qui se inuicem cohortabantur, qui
 15 dicebant uno studio et quadam animorum acie: 'mortis
 aduersae impetum proteramus. tunc enim uiuimus, cum
 fuerimus mortui. nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo
 se subtrahat proelio triumphali. non homini, sed omni-
 potenti deo nostras animas deuouimus, non homini, sed
 20 auctori omnium militamus. talis haec pugna est. ut ille
 gloriosius uicerit, qui crudelius fuerit occisus'. itaque nemo 479 A
 timuit, nemo trepidauit, nullus ex tot fratribus ad mortem
 pigrior fuit, sed omnes tamquam ad immortalitatis uiam ita

2 Macc. II 7, 27, cf. de Macc. 406, 3 5 de Macc. 407, 17
 7 de Macc. 406, 49 et 407, 15 14 de Macc. 405, 27 15 de Macc.
 401, 33 16 de Macc. 405, 28 sqq. 18 de Macc. 405, 37 21 de
 Macc, 406, 25

3 nobilitatem uestram $\mathcal{N}''E$ 4 martyrio P (y ex i) martirio V
 filios suos V ad (corr. $m2$) $A\mathcal{N}'$ maternum in hoc $\mathcal{N}''E$
 8 tamen pietatis \mathcal{N}' (tamen extra u. m. ant.) $\mathcal{N}''E$ 9 anthioco A (-co*)
 $P\mathcal{A}$ et (h s. u.) \mathcal{N}' 10 poenam P poenas A (s s. u. $m2$) V (as $m2$ ex is) cet.
 16 proteramus P et (r pr. s. u. $m3$) \mathcal{A} proterimus V poteramus A (s.
 $m2$ † portamus) petamus \mathcal{N}' ($m3$ in ras.) T (s. proteramus) $\mathcal{N}''E$
 18 triumphali P omnipotenti om. VNT 21 uinceret A (n s. u. $m2$)
 P et ($m3$ ex uicerit) \mathcal{A} uincat D (in ras. $m2$) occisus fuerit $\mathcal{N}''E$
 22 ad mortem ex tot fr. $\mathcal{N}''E$

ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt. et mater consona
cernens filiorum agmina tamquam pia anima sui membra
corporis in filiis offerebat et per artus proprios uidebatur sibi
uotiuā subire tormenta.

- 56 Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos ad- 5 B
uoluebantur, corpora super corpora uolutabantur, capita super
capita exsecabantur, refertus locus erat cadaueribus filiorum:
non fleuit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam
pressit aut ora morientis, non lauit uulnera sciens gloriosiores
esse, si euiscerati et concreti pariter puluere et sanguine uideren- 10
tur, quales solent de bello redire uictores, quales solent tropaea
ex hostibus reportare. non superiacienda uelamina, non prose-
quendas exsequias nisi suae quoque comitatu mortis arbitrata C
est. quae cithara dulciores ederet cantus quam morientes filii
in tam grauibz suppliciis ediderant? erumpebat enim naturae 15
gemitus et inuitis. spectares per ordinem peremptorum cada-
uera sicut fila cordarum. audires eptachordum psalterium
triumphalibus gemitibus resultare. non sic inlecebrosi illi, ut
aiunt, cantus Sirenum traherent audientem; illi enim ad
naufragium trahebant, isti ad sacrificii uictoriam. nec sic 20
cycnea carmina aures animumque mulcerent; cycni enim 480

1 de Macc. 408, 9 5 de Macc. 408, 4 8 de Macc. 409, 4 Ue g.
Aen. VIII 487 17 de Macc. 406, 24 18 de Macc. 408, 6 21 de
Macc. 408, 6

1 ut *T* (et *corr.*) *cet.* 2 cernens *A* (s s. u.) 4 uotiuā *om.* *VN*,
s. u. *T* 7 erat locus *ℳ''E* 9 morientis clausit (clausit s. u.) *T*
11 uictores qualia *VN* et (in quo qui alia) *T* tropea *ℳ* trophea *P*
(h exp.) *cet.* 12 superiacienda *A* (i alt. s. u. *m2*) 14 cythara *P*
cithara *ℳ* ederet *P m1 in ras.* 15 ediderunt *V* (unt *ex ant m2*)
16 inuitus *P m2 ℳ m3 T* (inuit'**) 17 chordarum *A* (h s. u.) *Pℳ*
audires (s s. u.) *m2 AP m3 ℳ* eptachordum *VN'* septachordum *Aℳ*
septichordum *P* septicordum *T* (*ex* eptacordum) 18 triumphalibus *P*
19 sirenarum *P* et (ar s. u.) *A m2 ℳ m3* attraherent *ℳ''E* 21 cyc-
nea *A m1 ℳℳ'* cignea *P* cygnea *A m2 ℳ' m. ant., cet.* cycni *A m1 ℳ*
(c alt. in ras.) *ℳ'* cigni *P* cygni *A m2 ℳ' m. ant., cet.*

naturae sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. non
sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura,
ut ultima uerba morientum cum summa suauitate resonabant.
nec sic luna inter stellas refulget, ut inter filios mater et
5 cum eos ad martyrium inluminatura deduceret refulgebat et
cum amplexa uictores iaceret in medio filiorum.

17 O uere mater adamante fortior, melle dulcior, flore fraglan- B
tior! o indissolubile pietatis uinculum! o uere ualida cari-
tas sicut mors, durus sicut inferi zelus deuotionis
10 ac fidei! nulla tantarum diluuiam passionum tuam potuerunt
caritatem excludere, nulla undare eam flumina tantarum acer-
bitatum. sicut arca in illo mundi diluuiio totius orbis spatiis
innocua ferebatur, ita et tu aduersus fluctum tam grauium
passionum pietate immobilis restitisti et, cum posses salutem
8 15 filiorum eligere, noluisti. quo affectu prosequar uos, sanctae C
matris pia pignora? quo penicillo sermonis mei describam
formae uestrae et animarum similitudinem? stetistis inter
exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus,
quos India quoque in extremi maris secreta refugiens declinauit,
20 et soli de rege superbo sine bellico conflictu uictoriam repor-

1 de Macc. 410, 1 2 Uerg. Ecl. I 57 sq. 4 de Macc. 409, 48
7 de Macc. 409, 7 et 10 8 Cant. 8, 6 10 Cant. 8, 7 12 de
Macc. 408, 26 18 de Macc. 410, 30

1 isti enim *P* (enim *exp. m2*) 2 in nemore *AP* 6 amplexata *Ų'*
(ta s. u. m. ant.) *Ų''ET* in medio fil. iaceret *Ų''E* 7 uere *T* uera
cet. flagrantior *A* (*corr. m2*) *VŲŲ'* 9 durus (us ex a *m2*) *T* dura
cet., cf. *serm. in Psalm. CXVIII* 18, 13 11 inundare *Ų'* (in s. u. m.
ant.) *Ų''E* 12 archa *AŲ''ET* 13 fluctum scripsi fluctuum *AP* fru-
ctum *VŲ* et *m1* *Ų'* fluctus *Ų' m2 Ų''EDT* 15 uos prosequar *Ų''E*
prosequatur *A* (tu *eras.*) 16 pignora^{*} *A* pinicillo *AŲ* et (*corr.*
m2) *Ų'*, ex pinicillo *m2 V* pinicillo *P* pinicello *D* penicello *Ų''E*
18 subiactus *Ų* (i *eras.*) subiectus *V* (ie ex a *m2*) 19 non declinauit *T*
20 reportastis *A* (s *pr. s. u. m2*)

tastis. uicerunt in uobis sola arma pietatis; dedit poenas tyrannus et quia uos non potuit uincere et quia atroci peremptus est morte.

1 de Macc. 410, 15; 409, 10 2 de Macc. 400, 21; 411, 29; 410, 46

1 uicerunt . . . pietatis *in mg. m2 A* 2 et quia (*alt.*) *V* (et *s. u. m2*)
 ¶¶¶¶*D* et qui *A, om. PET* truci *D* EXPLC DE IACOB ET
 UITA BEATA LIB. II. *A* EXPLIC DE IACOB ET UITA BEATA *P*
 EXPLICIT TRACTATUS SANCTI AMBROSII DE MACHABEIS (MA-
 CHABEIS *in ras.*) *P'* EXPLICIT LIBER SECUNDUS SANCTI AM-
 BROSII DE IACOB ET UITA BEATA *D* FINIT (LIB. II *add. T*) DE
 IACOB ET UITA BEATA (LIBER II *add. ¶, SCI AMBROSII T*) ¶*T*
 EXPLICIT DE IACOB ET VITA BEATA. LIB. II. AMEN ¶' EXPL L
 VI. DE IACOB ET VITA BEATA ¶'' EXPLICIT *E. in V non est*
subscriptio

DE IOSEPH.

- B* = liber bybliothecae quae est Bononiae in Galliae oppido
 ad mare sito (nunc Boulogne sur mer) 32 saec. VII f. 25^u
P = Parisiacus lat. 12137 saec. VIII f. 75^u
P' = Parisiacus lat. 11624 saec. XI f. 126^r
P'' = Parisiacus bybliothecae quae uocatur armarii (d'Arsenal)
 840 (T. L 371) saec. XI f. 1^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 2^r
O = Oxoniensis bybliothecae Bodleianae 137 saec. XII f. 19^u
Ų' = Augiensis, nunc Caroliruhensis CCXIII saec. X f. 126^r
Ų'' = Augiensis, nunc Caroliruhensis CLVI saec. XI f. 100^r
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 166
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 90^u
V = Vindobonensis 1080, saec. X f. 81^u
II = *BPP'P''*
N = *Ų'Ų''ET*
N' = *Ų'Ų''E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *BP* scripturas omnes enotaui, ex *P'P''N'V* potiores, codices
DOT rarius commemoravi.

1, 1 Sanctorum uita ceteris norma uiuendi est, ideoque digestam I 483 A
plenius accipimus seriem scripturarum, ut dum Abraham, Isaac
et Iacob ceterosque iustos legendo cognoscimus, uelut quen-
dam nobis innocentiae tramitem eorum uirtute reseratum
5 enitentibus uestigiis persequamur. de quibus mihi cum frequens
tractatus fuerit, hodie sancti Ioseph historia occurrit. in quo
cum plurima fuerint genera uirtutum, tum praecipue insigne
effulsit castimoniae. iustum est igitur ut, cum in Abraham C
didiceritis inpigram fidei deuotionem, in Isaac sinceram mentis
10 puritatem, in Iacob singularem animi laborumque patientiam,
ex illa generalitate uirtutum in ipsas species disciplinarum
intendatis animum. nam licet illa diffusiora, tamen ista expres-
siora sunt eoque facilius mentem penetrant quo magis circum-
scripta ac determinata sunt.

INC. DE IOSEPH LIBER .I. LEGE FILIX IN XPO IHC DNO
NOSTRO B INCIPIT LIBER PRIMUS BEATI AMB DE IOSEPH P
INCIPIT EIUSDĒ LIĒ PRIM' DE IOSEPH P' INCIPIT LIĒ PRIMUS
SCI AMBROSII DE PATRIARCHIS P'' INCIPIT LIBER PRIMUS DE
IOSEPH O INCIPIT (L. VII add. A'', TRACTATUS SCI AMBROSII
EPISCOPI D, LIBER EIUSDEM T, LIBER E) DE SCO IOSEPH
PATRIARCHA (PATRIARCHA om. D, ND INCIPT BEATI AMBROSII
EPI MEDIOLANENSIS DE IOSEPH V 2 accepimus N (accepimus
A') V series A' (s alt. eras) serie A''E 2 et 9 isac B 4 uirtute
eorum N reseratum P (re s. u. m2) 5 initentibus NV pro-
sequamur A''E com P 6 ioseph mihi T historia P (h postea
add.) 7 fuerint B (n s. u.) tum om. N 8 iustum estum est B
9 didiceritis B (di pr. ex de) P (di pr. ex du) fidei om. P m1 (in
mg. add. m2) 12 illa sint A' (sint s. u. m. ant.) A''E in (eras.)
ista P 13 eoque NV et quae BP'O et quae eo P (eo s. u. m2) D
et P'' penetrent P (ent ex ant m2) P'D 14 sint BP'O

- 2 Sit igitur nobis propositus sanctus Ioseph tamquam speculum
castitatis. in eius enim moribus, in eius actibus lucet pudici-
tia et quidam splendet castimoniae comes nitor gratiae.
unde etiam a parentibus plus quam ceteri filii diligebatur.
sed ea res inuidiae fuit, quod silentio praetereundum non
3 fuit. hinc ergo argumentum totius historiae processit, simul
ut cognoscamus perfectum uirum non moueri ulciscendi
doloris iniuria nec malorum rependere uicem. unde et Dauid
ait: si reddidi retribuētibus mihi mala. quid autem
esset quo praeferrī Ioseph mereretur ceteris, si aut laedentes 10
laesisset aut diligentes dilexisset? hoc enim plerique faciunt.
sed illud mirabile, si diligas inimicum tuum, quod saluator
docet. iure ergo mirandus qui hoc fecit ante euangelium, ut
laesus parceret, adpetitus ignosceret, uenditus non referret
iniuriam, sed gratiam pro contumelia solueret, quod post 15
4 euangelium omnes didicimus et seruare non possumus. disca-
mus ergo et sanctorum inuidiam, ut imitemur patientiam, et
cognoscamus illos non naturae praestantioris fuisse, sed
observationis nec uitia nescisse, sed emendasse. quodsi inuidia
etiam sanctos adussit, quanto magis cauendum est ne inflam- 20
met peccatores?
- 2, 5 Instruimur igitur qualis esse debeat affectus parentum
filiorumque gratia. amare liberos dulce et inpensius amare
praedulce, sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem
teneat, nocet liberis, si aut nimia indulgentia dilectum resoluat 25

9 Psalm. VII 5 12 Matth. 5, 44

1 iosep *B* (*saepe*) 2 pudicitiae *PD* 4 filii *P* (*i tert. s. u.*) 5 set *P*
(*m2* sed) praetereundem *P* 6 ergo *in ras.* *P* enim *NV* prae-
cessit *ΠO* 7 ulciscendae dolore inuidiae *N* ulciscendi dolore iniuriae *V*,
fort. ulciscendae dolore iniuriae 9 dicit *T* reddiderim *V* 11 dili-
xisset *B* 13 ergo *om.* *P'* facit *BP* fecit *O* (*e m2 ex a*) 15 con-
tumilia *B* (*corr. m1*) 16 sed seruare *V* discamus *P* (*s pr. s. u.*)
17 imitemur *B* (*ur s. u. m2*) 18 praestantiores *B* (*corr. m3*) *P* (*corr.*
m1) set *P* (*sed m2*) 19 scisse *BPP'D* nescisse *O* (*ne m2 s. u.*)
22 instruimur *P* (*instru ex initu*) 25 autem *P* (*em eras.*) dilectum
VP'Q'O delictum *cel.*

aut praelatione unius ceteros ab adfectu germanitatis auertat.
 plus acquiritur filio, cui fratrum acquiritur amor. haec prae-485 A
 clarior munificentia patrum, haec ditior hereditas filiorum.
 iungat liberos aequalis gratia, quos iunxit aequalis natura.
 5 lucrum pietas nescit pecuniae, in quo pietatis dispendium
 est. quid miraris si propter fundum aut domum oriuntur
 inter fratres iurgia, quando propter tunicam inter Iacob sancti
 6 filios exarsit inuidia? quid ergo? reprehendendus Iacob, quia
 praeferebat unum ceteris? sed nec libertatem possumus auferre
 10 parentibus, ne eos plus diligant quos plus credant mereri. B
 nec filiis resecare debemus studium plus placendi. denique et
 Iacob illum plus amabat, in quo maiora uirtutum insignia
 praeuidebat, ut non tam filium pater praetulisse uideatur
 quam propheta mysterium, meritoque uariam tunicam fecit
 15 ei, quo significaret eum diuersarum uirtutum amictu fratribus
 praeferendum.

7 Denique in puero adhuc refulsit diuina gratia, siquidem
 somniauit quod, cum alligasset, ut sibi uidebatur per uisum, C
 manipulos cum fratribus suis, surrexit manipulus eius et
 20 steterit erectus, conuersi autem fratrum manipuli adorauerint
 manipulum suum. in quo utique futura domini Iesu resurrectio
 reuelata est. quem et Hierosolymis cum uidissent, undecim
 adorauere discipuli et omnes sancti, cum surrexerint, ado-
 rabunt fructus bonorum operum praeferentes, sicut scriptum est:
 25 uenientes autem uenient cum exultatione tollentes
 manipulos suos. unde fratres, licet somnii fidem per inui- D
 diam derogarent, interpretationem tamen eius propriis sermo-

17 Gen. 37, 6 sqq. 22 Matth. 28, 16 sq. 25 Psalm. CXXV 6

1 aduertat *P* (d *eras.*) 2 amor acquiritur *℣''E* 3 hereditas *B* (re
s. u. m2) 4 iunxit *B* iunxit *cet.* 6 auriuntur *B* (*corr. m2*) hauri-
 untur *P* (*corr. m2*) 10 credunt *℣'* (u *m2 ex a*) *℣''E* 14 profaeta *B*
 16 praeferendum . . . gratia in *mg. inf. P* 18 alligasset *B* (i *ex e m3*)
 19 surrexit et 20 stetit *PV* 20 adorauerint *N'* adorauerunt *cet.* 21 dni
 ihu futura resurrectio *N* 22 hierosolymis *V* hierusolimis *B* hiero-
 solimis *P* (v *s. o pr. m2*) *cet.* uidissent *B* (n *s. u*) 24 fructum (*om.*
operum) *P''* proferentes *℣'* (ro *m2 in ras.*) *℣''E* 25 portantes *NO*

nibus exprimentes responderunt ei: numquid regnando
 regnaturus es nobis aut dominando dominaturus
 es nobis? regem enim uenturum uisio illa significabat, quem
 8 omnis caro generis humani inflexo adoraret genu. uidit autem
 aliud somnium et narrauit illud patri suo et fratribus, eo 5
 quod sol et luna et undecim stellae adorarent eum. unde
 obiurgauit illum pater eius dicens: quid ergo erit E
 hoc uisum, quod somniasti? numquid uenientes
 ego et mater tua et fratres tui adorabimus te super
 terram? quis est ille quem parentes et fratres adorauerunt 10
 super terram nisi Christus Iesus, quando eum Ioseph et mater
 cum discipulis adorabant, deum uerum in illo corpore confi-
 tentes, de quo solo dictum est: laudate eum, sol et luna;
 laudate eum, omnes stellae et lumen? obiurgatio
 autem patris quid significat nisi duritiam populi Istrahel, ex 15 F
 quibus Christus secundum carnem, quem hodieque deum esse
 non credunt nec uolunt adorare quasi dominum, quia ex se
 natum esse cognoscunt? audiunt itaque responsa eius, et non
 intellegunt: legunt ipsi quod eum sol et luna laudant, sed
 nolunt credere dictum esse de Christo. itaque Iacob typo 20
 fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. pietas in eo paterna
 non deerrat, sed erraturae plebis adfectus exprimitur.

3, 9 Non ergo tanto somnio patriarcha non credidit, qui utrumque 4
 pariter gemino prophetabat oraculo. ut et personam iusti
 repraesentaret et populi, quod dei filius uenturus esset in 25

1 Gen. 37. 8 4 Philipp. 2, 10 5 Gen. 37, 9 7 Gen. 37, 10
 11 Matth. 14, 33 13 Psalm. CXXXVIII 3

3 signabat *N'V* 4 omnis *B* (i ex e) inflexo *P* (o ex u) 5 alium
B aliut *P* (aliud corr. *m1*) fratribus suis *NVD* 10 quis ex quid *P*
 adorauerint *B* *U''* et *m1* *U'* (adorauerunt *m2*) 11 xpm ihm *B* xps et
 (et eras.) ihs *U'* ihs xps *O* ioseph et maria *U'TV* maria et ioseph *U''E*
 12 adorauerunt *N'* uerum esse *U'* (esse s. u. *m2*) *U''E* confiden-
 tes *U'* (corr. *m2*) *U''E* 14 stellae *B* (o pr. ex i) 15 israhel *BP''*
 isrl cet. 17 dñ *P* 18 et *ΠDO* sed *NV* 19 laudent *NV* 21 amare *B*
 (corr. *m3*) 22 deerrat *scripsi* deerat *ΠO* errat *NVD* 24 profe-
 tabat *B*

terras, qui et diligeretur a iustis et negaretur a perfidis.
 uidebat igitur futurae incarnationis mysteria, qui filium mittebat
 ad fratres, ut uideret si recte sunt oues. quas oues deus in
 illo iam tunc patriarchae studio requirebat nisi eas, de quibus
 5 ipse dominus Iesus in euangelio dixit: non ueni nisi ad C
 oues perditas domus Istrahel? et misit inquit in
 Sychem, quod interpretatione dicitur umerus siue dorsum,
 hoc est ad eos qui non conuerterentur ad dominum, sed fugi-
 entes a facie eius se auerterent, quod est proprie peccatoris;
 10 exiit enim Cain a facie dei, et propheta dicit: pones
 eos dorsum. iustus autem non se auertit a domino, sed
 occurrit dicens: oculi mei semper ad dominum. et
 Esaias dicenti domino: quem mittam? sponte se obtulit
 dicens: ecce ego. et Symeon expectauit, ut uideret Christum D
 15 dominum, et, posteaquam uidit. quoniam remissorem peccatorum
 et totius mundi uiderat redemptorem, quasi leuatus a peccato
 poposcit usu carnis huius absolui dicens: nunc dimitte,
 domine, seruum tuum, quoniam uiderunt oculi
 mei salutare tuum. et Zacchaeus hinc primum suae prae-
 20 rogatiuam commendationis inuenit, quod in arborem, ut Chri-
 stum uideret, ascendit. ergo Ioseph a patre est missus ad

3 Gen. 37, 14 5 Matth. 15, 24 6 Gen. 37, 14 7 Philo quod
 det. pot. insid. 4 (I 193, 17 M.) 10 Gen. 4, 16 Psalm. XX 13
 12 Psalm. XXIII 15 13 Esai. 6, 8 sq. 14 Luc. 2, 25 et 29 sq.
 19 Luc. 19, 4

1 non negaretur *B* (non *exp. m3*) *P* (non *exp.*) *P'* (non *eras.*) ne-
 caretur *N* perfidis iudeis *P* 3 rectae *BP* deus *om. ND* 4 iam
 tunc *ante* in illo *transponunt* *Ų''ET* patriarchae *B* 5 Iesus *om. Ų''E*
 6 istrachel *B* israhel *V* israel *P* isrl̄ *cet.* 7 umeris *P* (v s. i *m2*)
 9 se *P* s. u. *m2*, *ante* a facie *transponunt* *Ų''E* proprium *P* (um
m2 ex e) *DO* 10 dñi *Ų''* (n *exp.*) *P''O* profeta *B* 12 ad (d s.
u. m2) *P* 13 esaias *B* (*corr. m3*) dicente *VŲ''E* mittam *P* (am
ex as) 14 simeon *BPP''Ų''* expectabit *B* (*corr. m3*) 15 domini
ed. Rom. (τὸν Χριστὸν κυρίου), *recte puto; cf. de bono mortis* 2, 5 17 ab-
 soluit *P* (t *eras.*) dimittis *N* et (in quo *om. domine*) *V* 18 tuum
 in pace *Ų''ED* quia *D* 19 zaceus *B* zacheus *cet.* 20 in *B* (n
s. u.) 21 missus est *Ų''*

fratres, ab illo magis patre, qui filio proprio non pepercit, sed E
pro nobis omnibus tradidit eum, ab illo patre, de quo scriptum
est: deus filium suum mittens in similitudinem
carnis peccati.

- 10 Et errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos inuenire non 5
poterat. non inmerito errabat, qui quaerebat errantes; eos
enim agnoscit dominus qui sunt ipsius. denique et
Iesus fatigatus ex itinere sedebat super puteum. fatigabatur,
qui non inueniebat dei populum, quem quaerebat; exierat F
enim a facie domini. qui enim culpam sequitur exit a Christo. 10
peccator exit, iustus intrat. denique Adam se peccator abscondit,
iustus autem dicit: intret oratio mea in conspectu tuo.
11 inuenit autem fratres suos Ioseph in Dothaim, quod significat
defectionem. ubi est enim nisi in defectione qui deum deserit?
nec mirum si deficiebant qui non audiebant dicentem: uenite 15
ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego
uos reficiam. uenit igitur Ioseph in Dothaim, et praeui-
derunt illum de longe uenientem, antequam adpro-
piaret ad illos. et insaeuiebant, ut occiderent eum.
merito longe erant qui erant in defectione et ideo insaeuiebant, 20
quia iis non adpropiauera Christus. nam si adpropiasset iis
typus Christi, fratrem utique dilexissent; sed prope esse non 48
poterant qui parricidium cogitabant. ecce inquit somniator

1 Rom. 8, 32 3 Rom. 8, 3 5 Gen. 37. 15 sq. 6 II Tim.
2. 19 8 Ioh. 4, 6 10 Gen. 4. 16 11 Gen. 3. 8 12 Psalm.
LXXXVII 3 13 Gen. 37, 17 Philo quod det. pot. ins. 9 (196, 37)
15 Matth. 11, 28 17 Gen. 37, 18 23 Gen. 37, 19 sq.

1 proprio filio ND 2 nibis B (corr. m3) eum] illum P'P''Q''T
5 et... poterat om. P' inquit ioseph quia fra P in ras. 8 itinere B
itinere cet. supra NVP'' 9 quia NVL' et (a postea add.) O
13 ioseph fratres suos VP''Q''E dotain B dothain P' et (h s. u.) P''
quod... 17 dothaim infra in mg. m2 P quod B (d s. u.) 17 do-
tain B dothain P'' 18 eum N adpropriaret B (r alt. exp.) P'
adpropinquaret T 20 insaeuiebant P (in s. u. m2) 21 his libri
si hi P (hi eras.) adpropriasset B et his II O 23 inquiunt P'DT

ille uenit. nunc ergo uenite occidamus illum. nonne
 haec uerba dicebant qui de parricidiali sacrilegio cogitabant,
 sicut Solomon de ipsis ait: tollamus iustum, quia inu-
 12 tilis est nobis? et addiderunt in Genesi: et uidebimus
 5 quid erunt somnia eius. hoc scriptum est de Ioseph,
 completum est de Christo, quando Iudaei in eius passione B
 dixerunt: si rex Istrahel est, descendat nunc de cruce,
 et credimus ei. confidit in deum: liberet nunc eum,
 si uult eum. numquid et ipsi fratres tam impii, ut fratrem occi-
 10 derent? et unde tantorum merita patriarcharum, ut lex tribus
 totius plebis eorum uocabulis designaret? quomodo conueniunt
 pietatis nomina et sceleris insignia? sic etiam isti typo populi,
 non animi sui uitio laborabant. inde omnis inuidia, inde par-
 ricidii meditatio: inuidia per figuram, pietas per adfectum.
 13 15 Denique Ruben et Iudas germanitatis pia iura seruantes C
 de manibus eorum liberare eum cupiebant, meritoque Iudas
 paterna benedictione praefertur, cum dicitur ei: adorabunt
 te filii patris tui. catulus leonis Iuda et ipse
 expectatio gentium. quod utique soli conuenit Christo,

3 Sap. 2, 12 4 Gen. 37, 20 7 Matth. 27, 42 sq. 15 Gen.
 37, 21 et 26 17 Gen. 49, 8—10

1 uenite et \mathfrak{A}'' et ($m2$ ex uenit &) E eum NVD 2 parricidiali
 B parricidiali cet. 3 de ipsis salomon \mathfrak{A}'' solomon B salemmon E
 esaias V salomon cet. 5 proderunt $\mathfrak{A}' m2$ s. u. ($m1$ ert, eras.) $\mathfrak{A}' E$
 illius N 7 dicebant NV .istrahel B (d ut uidetur eras.) isrl cet.
 8 credamus V confidit B (i pr. ex e) deo $P'ET$ dno V nunc
 om. P' eum nunc DE 9 eum B (exp. $m2$) V (del. $m2$), om. cet.
 10 patriarcharum B patriarcharum . . . plebis om. V tribus om. ND
 11 designaretur N 12 sed etiam iusti NVD 13 omnis B (i ex e) P
 (i ex e $m2$) 15 roben B (v s. o) 16 eorum s. u. $m2 P$ ceterorum
 $NVP'D$ eum liberare ND eum eripere V 17 ei dicitur $\mathfrak{A}'' E$
 18 post Iuda haec sequuntur in V : ex germiñ filius ascendisti. re cubans
 dormisti sicut leo et sicut catulus leonis. quis excitabit illum. alligans
 ad uitem pullum et ad palmitem pullum asinae suae. lauauit in uino
 stolam suam et in sanguine uuae amictum suum. & post aliquanta non
 deficiet princeps ex iuda nec dux de femoribus eius donec ueniat cui
 repositū ē ipse erit $V\mathfrak{A}''$

cui repositum fuit ut adoraretur a fratribus et expectaretur
a gentibus, lauaret in uino stolam suam proprii corporis
passione, quia carnem suam nulla peccati labe maculauit. 1
Aser quoque non utique sibi conuenire credebat Aser, pinguis
eius panis et ipse Aser cum principibus. quid uero 5
ipse Ioseph, cui dictum est: filius ampliandus meus
Ioseph, filius ampliandus meus, zelatus filius
meus, filius meus adulescentior, ad me reuertere,
in quem consilium conferentes maledicebant, in quo benedictio
praeualuit super benedictiones montium manen- 10
tium et desideriiis collium aeternorum, quem signi-
ficari in se intellegebat nisi illum qui omnium merita super-
eminens supra omnium desideria sanctorum immensae teneret
apicem potestatis, quem uoto nullus aequaret? compensatur
ergo in patriarchis inuidia per gratiam, qui et excusantur a 15
culpa et reuelationis munere consecrantur. non enim tam
culpabile est dixisse quae plebis sunt quam beatum uidisse
quae Christi sunt. subierunt personam peccatoris populi, ut
acciperent gratiam domini redemptoris. certe culpam aboleuit
14 gratia, gratiam culpa non minuit. et ut agnoscamus omne 20
hoc de populo et de domino Iesu esse mysterium, uenite

4 Gen. 49. 20 6 Gen. 49, 22 10 Gen. 49, 26 21 Gen.
37, 27

1 adoraretur *B* (ra ex re) adoretur *P* ipse adoraretur *P'* 2 laua-
ret *B* (u ex b) 3 passione *B* passione *O* (e ex è) 4 pinguis *B*
(n s. u.) 5 panis eius *N'V* 6 meus ampliandus *Ų'E* meus ampliandus
P' ampliatus *V* (om. meus . . . ampliandus meus) 8 adulescentior *B*
adulescentior *P* (v s. o pr. m2) 10 benedictionis *B* (corr. m3) *E'*
(corr. m1) benedictionibus *P* (ibus m2 ex es) *DO* manentium et
om. *P'* manentium om. *T* 11 desideria *N* 12 intellegebant *PVP DOT*
14 compensantur *B* (n tert. del.) *P* (n tert. eras.) 15 patriarchis *B* et
(chis m2) *P* excussantur *P* (s pr. eras.) a s. u. *B* 17 plebis *P*
(s s. u. m2) beatum *Pm2 NVD* beata *Pm1 cet.* 18 subierint *B*
(-unt corr.) *P''Ų'* 19 aboleuit *P* (a m2 ex o) 20 cognoscamus *Ų'T*
21 de alt. om. *NV* mysterium esse *Ų'E* misterium *PP'Ų'*

inquit uendamus Ioseph Ismahelitis. quid interpreta-
tionis habet nomen Ioseph nisi quod diuinam gratiam signi- 488 A
ficet et expressionem dei summi? quis igitur uenditur nisi
ille qui, cum in forma dei esset, non rapinam arbi-
5 tratus est esse se aequalem deo, sed semet ipsum
exinaniuit formam serui accipiens? neque enim nos
eum emissemus, nisi uendidissent eum sui. male uendiderunt,
peius emerunt. uendiderunt negotiatoribus, bonum odorem
emerunt a proditoribus; uendidit enim Iudas, emerunt Isma-
10 helitae, qui significantur Latina interpretatione odio habentes
deum suum. ideo alibi uiginti, alibi uiginti et quinque aureis, B
alibi triginta inuenimus emptum Ioseph, quia non omnibus
unius aestimatione pretii ualet Christus. aliis minus, aliis
amplius. fides euentis incrementum est mercis. religiosiori
15 pretiosior deus, peccatori pretiosior est redemptor. pluris et
illi ualet qui plus habet gratiae. sed etiam cui multa donata
sunt pluris ualet, quia cui plus remissum est plus diligit,
sicut ipse dominus in euangelio pronuntiauit de illa muliere,
quae super eius pedes effudit unguentum et lacrimis lauit et C
20 capillis suis tersit et osculis siccauit, de qua ait ad Simonem:
propter quod dico tibi: remissa sunt ei peccata
eius multa, quoniam dilexit multum. cui autem
minus dimittitur minus diligit. interdum diuersitates

1 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7) 4 Philipp. 2, 6 sq. 9 Gen.
37, 25; cf. Matth. 26, 14; 27, 5 11 Gen. 37, 28 12 Matth. 26, 15
20 Luc. 7, 47

1 ismahelitis B (he *ex* hi) 2 significet et *om.* P' 3 et *om.* BP''O
4 formam B rapina P 7 eum *alt.* *om.* NV eum (*add.* m2) cum
(in *mg.* m2 . . . & quem) sui P eum quem sui O sui quem sui D 8 alieni
peius O boni odoris NV 9 enim] eum P'X''D emerunt eum D
ismahilitae B 10 latine (*om.* interpretatione) P' 11 XX. P
XX. et .V. P et *om.* V 12 XXX. BP'X' 15 pretiosior (*pr.*)
est P''T pluris NV plus PDO 16 cui m2 in spatio uacuo P
17 plures B et (*corr.* m2) P cui s. u. m2 P 18 illa (a *ex* e) P
19 lauit] rigauit P 20 qua (a *ex* o) P m2 X' m. ant. 22 eius *add.*
m2 P, *om.* N'VP' 23 diuersitatis B (*corr.* m3) P (*corr.* m2)

pretii non solum quantitatis habent, sed etiam numeri expres-
sionem, sicut habes de unguento, quod ad sepeliendum se
dominus fusum esse memorauit, <ut> scriptum dicente Iuda:
potuit hoc ueniri denariis trecentis, quo numero
non quantitatis, sed significatio crucis uidetur expressa. ita 5
hic quoque diuersitas uel uiginti uel triginta aureorum uel
argenteorum habet uel geminatae uel trinitae perfectionis
indiciū. nam uiginti quinque aurei iubelaei, qui est remis-
sionis numerus, significant pretiosissimam portionem. hic
quoque, ut dominicae figuram passionis aduertas, ait Iudas 10
patriarcha: tradamus Ioseph Ismahelitis; manus
autem nostrae non sint iniectae super eum. et bene
superius dixerat: manus autem nolite inferre ei, quod
Iudaei in domini passione dixerunt: nobis non licet inter-
ficere quemquam. ut sermo Iesu inpleretur significans 15
15 qua morte moriturus esset. iam tunc ergo crucis futurae
figurabatur insigne, simul et quod exutus est tunica, id est
carne. quam adsumpsit, exutus est decora diuersitate uirtutum.
ergo tunica eius, id est caro, non diuinitas cruentata est et
indumentum ei carnis, non immortalitatem uitae auferre potu- 20
erunt. hanc tunicam Iudaeicae bestiae cruentauerunt, illae de

2 Matth. 26, 12 6 Marc. 14, 5 Ioh. 12, 5 8 Leuit. 25, 10 11 Gen.
37, 27 13 Gen. 37, 22 14 Ioh. 18, 31 17 Gen. 37, 23 Ioh. 19, 23

2 habis *B* (*corr. m3*) scriptum habes *P'* unguento *P* (*corr. m2*) *P''*
3 ut *suppleui*. sicut *T* scriptum *BPVP''DO* scriptum est *T* scrip-
tura *N' om. P'* 4 ueniri *BVOT* uenire *P* (*re ex ri m2*) *N'* uenundari
P'P''D *CCC BP* 5 quantitas *N'V* 6 *XX* uel *XXX* *BPX'P'D*
7 trinitae *B* trinitate *P* et (-te) *V* triñitate *O* (*in mg. m2* triplicate) de
trinitate *X'* (*del. et s. scr. m2* triplicate; *in mg. m. ant. 1* triplicate)
T (*in quo antea* de geminitate) triplicatae *cet.*; *intactum reliqui* trinitae,
nam alienum non est a uero uerbum trinire *extitisse* 8 iubelei *B* (*v*
s. o) iubilei *X'E* iubelei *cet.* 10 passionis figuram *P'* 11 Ioseph]
eum *V* ismaelitis *B* (*e ex i m3*) 12 non sint nostrae intinctae *V*
13 illi *NVD* 17 praefigurabatur *ND* tunicā *VET* 18 carnē *NV*
decoram *B* decorā *NVP''* 19 tunicā *B* 21 hanc (*m2 ex hoc*) *P*
iudaeicae *B* (*e pr. del. iudaicae X'* (*a pr. m2 in ras.*) *O* (*a pr. ex*
e) *cet.*

quibus dicit: ecce ego mitto uos sicut agnos inter
 16 lupos. quod autem lacus siccus erat, quid mirum si Iudae-
 orum lacus aquam non habet, qui dereliquerunt fontem aquae 489 A
 uiuae et fecerunt sibi contritos lacus? et ut scias uerum hoc
 3 esse mysterium. ipse de se dominus ait: posuerunt me in
 lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis.
 17 Illi igitur emunt Christum, qui bonos odores deferunt,
 thymiana, quo adolent altaria piae mentis, unde et Dauid
 graece ait: κατεσθύνθητω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν
 10 σου, resinam quoque, qua marmora confracta sociantur. est
 resina spiritalis, quae fracturam animae tuae solidet et diuulsa B
 conectat, resoluta constringat. haec enim spiritalis resina
 conroborat et quaedam conminuta animae membra componit,
 ut sine offensione socientur. denique Hieremias hanc quaerit,
 15 ut Babyloniam curet sanare, si possit, dicens: accipite
 resinam corruptioni eius, si quo modo sanabitur.
 curauimus Babyloniam, nec sanata est. non est sanata
 synagoga, quia resina ista migravit ad ecclesiam. ideo ex
 Galaad ueniebant negotiatores, hoc est de possessione uel C

1 Luc. 10, 3 2 Gen. 37, 24 3 Hier. 2, 13 5 Psalm. LXXXVII 7
 7 II Cor. 2, 15 8 Gen. 37, 25 9 Psalm. CXXX 2 10 Gen. 37, 25
 15 Hier. 28 (51), 8 sq. 19 Gen. 37, 25 Philo Legg. alleg. III 6
 (I 91. 13)

3 quo (*m2 ex qui*) *P* 4 lacus contritos *NVD* 6 tenebrosis *VP''E*
 7 bonos odores *P* (*s. ras.*) boni odoris *ℳ'm2 ℳ''ET* 8 tymiana
BP P''OT et m1 P tymiamatis *P m2 D* timiana *ℳ'* thimiana *ℳ''* quo
 (*m2 ex quod*) *P* quod *P'* piae *B* (*a s. u.*) dauit *B* dauit *ex* diu-
 uid *m2 in spatio uacuo P* 9 KATEYEYN *BP'* et *m1 P* catei. ein *P*
in mg. m2 D κατευν *P'* καθενωνησανπρωceyxhmωτωcthmia-
 MANENAIHOCωΥ *ℳ'* et (*in quibus — ENANHOCωΥ*) *ℳ''E* ΚΘΕΝΟΝΗ-
 ΤΑΠΠΟCEYXHMOY OCTHMIAMANENAIHNHCOY *T* κατεγθύνθη-
 τωΗΠPOCeYXHMOY ωτεθύναναενωΗΙΟΗCOY. quod latīn dicitur
 dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo *V* 11 *sqq.* risina
B (*corr. m3*) fracturam *BP P''O* fracturas *D* (*as ex am*) *NVP'* de-
 uulsa *BP''* et (*di ex de*) *P* 12 et soluta *N'D* 14 quaerit resinam
NVD 15 babilloniam *BP''O* et sanare *P* (*s. sanare ras.*) *D*
 17 babylloniam *B* et (*l pr. exp.*) *P* et sanata est *N'* et sanata non est *T*

incolatu testimonii merces suas ad ecclesiam transferentes,
 ut gentium peccata resina ista curaret. de quibus dicitur:
 conualescite, manus dimissae et genua dissoluta.
 fides sincera resina est. hanc adhibebat Petrus, cum diceret
 clodo: in nomine Iesu Christi Nazaraei surge et
 ambula. meritoque surrexit et ambulavit. hanc habebat,
 cum diceret paralytico: Aeneas, sanat te dominus
 Iesus: surge et sterne tibi. et surrexit et stravit
 sibi. hanc habebat, cum diceret mortuae: surge in nomine
 domini nostri Iesu Christi. et defuncta surrexit. huius
 resinae temperamento lapides illi, de quibus potens est deus
 resuscitare filios Abrahae, compaginantur. huius resinae medi
 camento claudus erigitur, paralyticus reformatur, mortua
 18 resuscitatur. illud quoque quod haedi sanguine resperserunt
 tunicam eius uidetur significare, quoniam falsis testimoniis 15
 adpetentes in inuidiam deduxere peccati omnium peccata
 donantem. nobis agnus est, illis haedus. nobis agnus dei
 occisus est, quibus abstulit peccata mundi: illis haedus,
 quorum aceruauit errores, delicta cumulauit. ideoque ait:
 inplete mensuram patrum uestrorum. meritoque Iacob 20
 posteritatis suae deplorans dispendia quasi pater filium flebat

3 Esai. 35, 3 5 Act. 3, 6 sq. 7 Act. 9, 34 9 Act. 9, 40
 11 Matth. 3, 9 14 Gen. 37, 31 15 Matth. 26, 60 sq. 17 Ioh. 1, 29
 Exod. 12, 4 sq. 20 Matth. 23, 32 21 Gen. 37, 34

3 demissae *P'DO* discussae *N* resolutae *V* 5 clodo *BO* claudio *cet.*
ihu m2 ex ihm B Christi *om. NV* nazarei *B et m1 P* nazorei
V nazareni P m2 cet. 7 paralytico *BVEO* paralitico *cet.* aeneas
BV et m1 P aenea P m2 cet. sanat *BPVP''* sanet *Ų' (e ex a m2) cet.*
 8 *ih̄s xps P'DT* 9 mortuae thabitha *V* 10 nostri *om. N'DO*
 Christi *om. ND* 11 *dns N'O* 12 abraae *B* medicamento *B*
(i ex e) 13 paralyticus *BVEO* paraliticus *cet.* 14 aedi *BP'Ų''* 16 in
s. u. m2 P m1 T, eras. Ų', om. VŲ''E 17 aedus *BP' edus P'Ų''*
 nobis . . . edus *infra in mg. m2 P* agnus *B (n s. u.)* 18 pec-
 catum *T* aedus *P' edus I'Ų''* 19 acerbauit *B (corr. m1) Ų' (corr.*
m2) Ų''E aceruabit *P (corr. m2)* 20 patrum *B patrum cet.* 21 suae
om. Ų''E dispendia (*di ex de*) *P*

amissum, quasi propheta lugebat interitum Iudaeorum. denique scidit etiam uestimentum suum, quod in passione domini Iesu factum legimus a principe sacerdotum, in quo esset non priuata persona, sed publici munus officii. et uelum
 5 templi scissum est, ut profanata mysteria, nudatum populum salutaribus indumentis, diuisum regnum talibus manifestaretur insignibus destruendum, quia omne regnum diuisum facile destruetur. et uere diuisum, quando id quod erat Christi coepit esse iam diaboli. neque enim poterant indiuisi manere
 10 qui a patre filium separabant.

4, 19 Uenditus est ergo Ioseph, ductus in Aegyptum, emptus a 490 A praeposito coquorum. non otiosa persona, quae cruda ciborum B coqueret. ut epularentur animi fidei suauitate; nullus enim cibus scientia et doctrina dulcior. erat ante in Aegypto cruda
 15 perfidia, quam nullus diuinae cognitionis ardor et uerae scientiae cupiditas nulla molliuerat, non eloquia domini ignita decocserant. uenditus est autem Ioseph in Aegypto, quia Christus uenturus erat ad eos quibus dictum est: peccatis uestris uenditi estis et ideo suo sanguine redemit quos
 20 propria peccata uendiderant. sed uenditus Christus condicionis C susceptione, non culpae peccati pretio non tenetur, quia peccatum ipse non fecit. pretio igitur nostrum debitum, non sua aera contraxit, chirographum sustulit, faeneratorem remouit,

2 Gen. 37, 34 Matth. 26, 65 4 Matth. 27, 51 7 Matth. 12, 25
 11 Gen. 37, 36; 39, 1 16 Psalm. XVII 31 CXVIII 140 18 Esai.
 50. 1 22 II Cor. 5, 21 23 Coloss. 2, 14

1 profeta B 3 Iesu om. N'P'O 5 ut] et N' mysteria ut esse
 A' (ut esse *extra u. add. m. ant.*) A''E 7 destruendum B et (corr.
 m2) P 8 destruetur B et (corr. m2) P id II VDOT hoc N' 9 iam
 II VO etiam D (s. 1 iam) N 11 et ductus ND et (in quo om. est) V
 12 cocorum PN'VD quoquorum T 13 suauitate (u pr. s. u.) B 15 per-
 fidia P (i alt. s. u.) 16 nulla P (n postea add.) P''DO ulla cet., fort.
 nec... ulla 17 decocserant B (x ex s) decoxerant cet. 21 non alt.
 eras. A', om. A''E 22 debitum B (i ex e) 23 chirografum B cyro-
 graphum P cyrografiafum N' feneratorem libri

exiit debitorem: unus exoluit quod ab omnibus debebatur. non licebat nobis exire seruitio. suscepit hoc ille pro nobis, ut seruitutem mundi repelleret, libertatem paradisi restitueret, gratiam nouam consortii sui honore donaret. hoc de mysterio. D
 20 ceterum quod ad moralem pertinet locum, quia omnes saluos 5
 uult fieri dominus deus noster, dedit etiam per Ioseph his qui sunt in seruitute solacium, adtribuit magisterium, ut discerent etiam in ultima condicione posse mores esse superiores nec ullum statum inimmunem esse uirtutis, si animus se uniuscuiusque cognoscat, carnem seruituti subditam esse, non mentem 10 multosque seruulos esse dominis liberiores, si in seruitute E positi a seruilibus putent operibus abstinendum. seruale est omne peccatum, libera est innocentia. unde et dominus ait: omnis qui facit peccatum seruus est peccati. quomodo enim non seruus auarus omnis, qui pro exiguo pecuniae 15 lucello se ipsum auctionatur? timet omnia ne congesta amittat qui non utenda congegit, maiore periculo seruaturus quo maiora quaesiuit. quomodo non mendicus cui sunt parua quae possidet? nam etsi mihi diues uideatur, sibi eget, nec F testimoniis sua uota solatur qui quod optat nescit credere. 20 quomodo autem non et ille seruus qui subditus libidini est? primum suis ardet incendiis et pectoris sui facibus exurit. quibus recte dicit propheta: ambulate in lumine ignis uestri et in flamma. quam accendistis. suscipit omnes

2 Uerg. Ecl. I 40 5 I Tim. 2, 4 13 Ioh. 8, 34 22 Esai. 50, 11

1 et exiit *P* texiit *P'* debitorem *B* (i ex e) munus *BPP'D*
 unū *T* exsoluit *B* (s s. u.) *PVQ'* 4 hoc *B* (c s. u. m2) my-
 styrio *B* 5 uult saluos *NVP'P'D* 6 per ioseph etiam *N'VD* 7 so-
 lacium *B* (la s. u.) discederent *P* (de *eras.*) 10 non mentem . . .
 seruitute *infra in mg. m2 P* 14 et 15 omnis *B* (i ex e) 15 omnis
 auarus *Q''ET* 16 locello *BP'P'D* et *Q'* m2 locello *P* auctionatur
BO et (corr. m2) *P* cautionatur *P''* omnia *IIUDOT* enim *N'* 18 quo-
 modo enim non *P'* pauca *P''* 19 aeget *B* et (a *eras.*) *P* 20 nec-
 scit *P* (c *pr. eras.*) 21 est libidini *Q''E* 22 pectoris *P* (s s. u. m2) *Q'*
 (s. o *ras.*) peccati *Q''E* 23 profeta *B* 24 flammam *B* suscepit *P*
 (corr. m2) *VP'*

metus, insidiatur somno singulorum, ut unius cupiditate
 potiatur, fit seruus omnium. seruit igitur ac miseram quidem
 seruitutem qui ipse sibi dominos facit, ipse uult habere quos 491 A
 timeat; nihil enim tam speciale seruitutis est quam semper
 5 timere. ille uero in quauis condicione seruitii semper liber
 qui amore non capitur, auaritiae uinculis non tenetur, metu
 criminis non alligatur, qui securus spectat praesentia, quem
 futura non terrent. nonne tibi uidetur iste in seruitute domi-
 nari, ille autem in libertate seruire? seruiebat Ioseph, regnabat
 10 Pharaon: beatior huius seruitus quam regnum illius. denique
 tota Aegyptus conlapsa esset fame, nisi regnum suum consilio B
 21 seruuli subdidisset. habent igitur unde gloriantur originis
 seruuli; seruiuit et Ioseph. habent unde se consolentur qui
 ex libertate in seruitutem aliqua necessitate uenerunt. habent
 15 quod imitentur, ut discant condicionem se mutare posse, non
 mores, esse et in uernaculis libertatem et in seruitute con-
 stantiam. habent etiam domini quod per seruulos bonos sperent.
 Abraham filio per uernaculum inuenit uxorem. benedixit C
 dominus domum Aegyptii propter Ioseph, et facta benedictio
 20 domini in toto censu eius et in domo. et in agris. et conuertit
 inquit [ei] omnia quaecumque erant illi in manus
 Ioseph. aduertimus quod ea quae domini gubernare non
 poterant seruuli gubernauerunt.

22 Sed quid de priuata domo dispositiones eius seruuli adstruam, D
 25 qui rexit imperium? plus tamen est quod ipse ante se rexit

11 Gen. 41, 55 sq. 18 Gen. 24. 4 sqq. 19 Gen. 39. 5 20 Gen.
 39, 5

2 ac NV hanc BPPDO per hanc P'' 6 mundi amore ed. Rom.,
 in lucido post amore add. O m2, transeuntium P'' 7 expectat BP''O
 expectant P (n eras.) 12 origine seruuli P'' originales seruuli N
 (serui E) V 13 se om. DOT, ante unde ponit V. post consolentur Q''
 consulentur B 14 seruitutē B (ē m3 ex e) seruitute P''E 16 uer-
 nulis N 19 facta BP'' facta est cet. 20 agris B (s s. u.) agro O
 21 ei eras. Q', om. VQ''E omnia B (i s. u.) 23 gubernarunt NV
 24 dispositiones N' et (es ex is) O dispositionis cet.

et. cum esset decorus aspectu et speciosus facie ualde, uenu-
 statem sui uultus non ad alienam diriuaui iniuriam, sed ad
 suam seruauit gratiam, hoc se pulchriorem ratus, si non
 dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur.
 illum esse uerum decorem, qui non alienos oculos caperet 5
 nec fragiles mentes uulneraret, sed iudicia acquireret uniuer-
 sorum fraudi nullis futurus, laudi sibi. iam si qua petulan-
 tibus aspexit oculis, crimen est solius quae male uidit, non
 huius qui male nollet uideri, nec in eo quod uisus est culpa
 est. non erat in potestate seruuli ut non uideretur: maritus 10
 debuit cauere uxoris oculos. si ille nihil timebat de coniuge,
 arbitrabatur iste testimonium esse castimoniae, non remissio-
 nem incuriae. discant tamen etiam uiri cauere oculos femi-
 narum: adamantur et qui nolunt amari. denique adamatus est
 Ioseph, qui amantem contemneret. et bene excusauit eum 15
 scriptura dicens: inmisit oculos uxor domini eius in
 Ioseph, hoc est: non ipse se ostentauit nec cepit incautam,
 sed illa retia sua misit et indagine sui capta est. laqueos
 23 suos sparsit et suis haesit uinculis. dixit autem illi: dormi
 mecum. prima adulterae oculorum tela sunt, secunda uerborum, 20
 sed qui non capitur oculis potest uerbo resistere. suppetit
 defensio, ubi adhuc liber affectus est. ideo scriptum est quia
 ille noluit. primum igitur mentis congressione superauit
 tamquam scuto animi inruentem repellens, deinde sermonem
 tamquam hastam uibrauit, ut se illa reuocaret. et dixit 25

1 Gen. 39, 6 16 Gen. 39, 7 19 Gen. 39, 7 22 Gen. 39, 8
 25 Gen. 39, 8

1 decorus esset *P* speciosa *N'V* 2 ad s. u. *P* deriuauit *V*
 3 pulchriorem *P* (in s. u.) 7 nulli *NP'* nullus *O* 8 illius crimen
 solius (ex solus *Ų' m2*, solum *Ų'E*) est *NV* 9 male se *Ų'Ų''* se male
ET nollit *B et (corr. m1)* *P* nolit *V* 11 oculos uxoris *Ų''E*
 13 uiri cauere etiam *NV* 14 adamantur enim et *Ų''* 16 eius dñi *Ų''*
 17 iste *NV* cepit *VEO* cepit *Ų''DP* coepit *cet.* 18 indagine *P*
 20 secunda *P* (a *m2 ex um*) 21 uerbo *P'* (o in *ras.*) uerbis *NV*
 23 congressione mentis *Ų''E* 25 astam *P* hastam (h s. u.) *P''*

uxori domini sui. recte uxor domini. non ipsa domina
 dicitur, quae non potuit extorquere quod uoluit impetrare.
 nam quomodo domina, quae dominandi non habebat effectum,
 quae disciplinam dominae non tenebat, quae seruulis libidinis
 5 incentiua praestabat? ille dominus, qui amantis non excepit
 faces, qui lenocinantis uincula non sensit, quem nulla mortis
 formido perterruit, qui maluit liber criminis mori quam potentiae C
 criminosaе eligere consortium. ille liber qui turpe credidit
 uicem gratiae non referre. denique non ut meticulous excusat
 10 nec tamquam periculi timidus cauet, sed tamquam beneficii
 erilis et innocentiae suae debitor fugit crimen ingrati peccatique
 labem et culpae contagium quasi iustus horrescit. tertium
 spiculum adultera interpellandi adsiduitate uibrabat. sed
 Ioseph non audiebat eam. habes post prima uerba quid caueas.
 15 non solum lubrica, sed etiam procax inportuna petulans est D
 libido, nec habet quod uereatur adultera. quae dispendia
 pudoris prima non doluit insidiatur, ut capiat.

24 Denique officii sui et commissi muneris ingressum gratia
 remotis arbitris ac domesticis adprehendit eum dicens: dormi
 20 mecum. excusatur Ioseph scripturae testimonio, quia commis-
 sum a domino deserere nequibat obsequium. non enim satis
 est quod securus sui domus interiora quasi qui capi non
 posset ingressus est: iustus debuit prouidere, ne furenti copiam E
 daret et eius illa peccato periret. sed qui aduersari sibi domini
 25 sui uidebat uxorem neglecti officii etiam a domino cauere
 debebat offensam. simul adhuc sermonis, non comprehensionis
 26 putabat audaciam. excusatur quod ingressus est, praedicatur

13 Gen. 39, 10 18 Gen. 39, 11 sq.

1 uxori (i *eras.*) P uxor D 2 impetrare P'' imperare cet. 3 af-
 fectum Q' (corr. m2) Q''ET 6 lenocinantis B uincula PVQ''D
 10 cauit B et (corr. m2) P 12 horrescit B 13 interpellandi B (i *alt.*
s. u.) P (a *ex e m2*) adsiduitate P (id *ex ua*) 15 petulans B
 (n *s. u.*) 18 sui om. P muneris m2 *ex* numeris P ingressum B
 (s *s. m*) ingressus PP''D et (n *corr. m2*) P' 21 nequibat deserere Q''ET
 24 et om. P (n̄c *s. u. m2*), ne D 25 neglecti B (g *ex e*) cet. 26 ser-
 monis B (i *ex e*) 27 praedicatur B (r *pr. s. u.*)

quod elapsus est nec pluris fecit uestimenta corporis quam
 animi castimoniam. reliquit tamquam non sua quae adultera
 suis manibus detinebat et aliena iudicauit quae tactu inpudicae
 potuerant conprehendi. magnus tamen uir, qui uenditus seruire F
 nesciuit ingenium, adamatus non redamauit, rogatus non 3
 acquieuit, conprehensus aufugit, qui cum ab uxore domini
 conueniretur. teneri ueste potuit, non potuit animo capi ac
 ne ipsa uerba diu quidem passus contagium iudicauit, si
 diutius moraretur, ne per manus adulterae libidinis incentiua
 transirent. itaque uestem exuit. crimen excussit et relictis 10
 quibus tenebatur exuuiis spoliatus quidem, sed non nudus
 aufugit, quia erat tectior indumento pudoris: non est enim 493
 nudus nisi quem culpa nudauerit. denique in superioribus
 habemus quod Adam, posteaquam dei mandata praeuaricatione
 deseruit et peccati grauis aera contraxit. nudus erat. unde 15
 et ipse ait: uocem tuam audiui in paradiso et
 timui, quia nudus sum, et abscondi me. intellexit enim
 esse se nudum, qui infulas diuinae protectionis amiserat. et ideo
 latebat, quia uestem fidei non habebat, quam utique praeua-
 ricando deposuit. magnam rem uides. ille nudus erat, qui 20 B'
 tunicam non amisit: iste nudus non erat, qui uestimentis se
 exuit, quae in manibus adulterae dereliquit. eadem scriptura
 illum nudum adseruit, hunc abnuit. et ideo expoliavit iste se po-
 tius quam nudauit. qui incorrupta uirtutum uestimenta seruabat,
 expolians se ueterem hominem cum actibus eius. ut indueret 25
 nouum. qui secundum imaginem creatoris in agnitione renouatur:
 ille autem nudus remansit. qui se iterum uestire non potuit

10 Gen. 39, 12 15 Gen. 3, 7 16 Gen. 3, 10 25 Coloss.
 3, 9 sq.

1 plures *B* et (corr. *m.2*) *P* 4 tamen *IIIO* quippe *N'* plane *T*
 (a ex e) *V* seruile tamen *NV* 7 animo capi non potuit *Ų'E* ac
 ne ipsa . . . *p. 91 u. 3* nudauit *om. V* 8 quidem uerba diu *N'* uerba
 quidem diu *T* 10 exuit *P* (i *eras.*) 11 exubiis *B* 12 qui *N*
 14 mandatū *N* 15 contraxit *B* contraxit *cet.* 18 se *om. Ų'*, se esse
Ų'E, esse *om. T* 20 uides *B* (es ex is) 23 hunc (n s. u.) *B m.3*
P m.2 25 eius *IIDOT* suis *N'*

singulari spolio uirtutis exutus. unde pelliciam accepit tunicam, C
quia peccator habere non poterat spiritalem. reliquit igitur
uestimenta Ioseph et nudauit adulterae inuerecundiam, quae
postea latere non potuit.

6 5 Denique exiuit foras et ipsa adulterii sui temptamenta
uulgauit exaltans uocem suam. eo quod relictis uestibus
Hebraeus aufugerat. ipsa igitur quod debuerat celare prodebat.
ut conposito crimine laederet innocentem. iustus autem accusare D
non nouit et ideo inpune hoc inpudica faciebat. illam igitur
10 uere exutam dixerim, etiam aliena uestimenta seruantem, quae
omnia amiserat uelamina castitatis, illum satis ornatum, satis
defensum, cuius uox non audiebatur et innocentia loquebatur.
sic Susanna postea, dum tacet in iudicio, melius est locuta
oraculo et ideo prophetae meruit defensionem, quae propriae
15 uocis non quaesiuit auxilium. illum ergo beatiorem dixerim,
cum in carcerem mitteretur, quia subibat pro castitate marty- E
rium. bonum enim munus pudicitia, sed minoris meriti, cum
periculum non habet; ubi uero etiam salutis periculo defenditur,
ibi plenius coronatur. inaudita causa, inexplorata fide ueri
20 tamquam reus criminis in carcerem Ioseph mittitur, sed eum
dominus nec in carcere deserebat. non turbentur innocentes,
cum falsis criminibus adpetuntur, cum oppressa iustitia
truduntur in carcerem. uisitat deus et in carcere suos, et ideo F
27 ibi plus est auxilii, ubi plus periculi. sed quid mirum si
25 uisitat Christus in carcere positos, qui ipsum se in suis in

1 Gen. 3, 21 5 Gen. 39, 12 sqq. 13 Sus. 35 (Dan. 13, 35)
19 Gen. 39, 20

5 ipsa *P* (a *ex* e) adulterii *P* (i *alt. postea add.*) 7 haebraeus
BP celare debuerat *ℳ''E* 9 nouit *B* 13 locuta est *ℳ''E* est
locuta est *T* 15 auxilium non quaesiuit *N'* 16 carcerem *B* (e *pr.*
ex i) castitate *B* 18 non habet *ℳDO* abest *NV* 19 uere *B*
(e *alt. ex* i) 21 carcerem *B* (in *exp.*) *PVP'DT* 23 truduntur *P*
(ru *in ras.*) traduntur *Vℳ''E* carcere (*pr.*) *BP''* carcerem (*alt.*) *I' V* et
(in *exp.*) *BP* 24 est plus *N'* ubi plus *ℳDO* ubi plus est *ℳ'T* ubi est
plus *ℳ''E* 25 ipsum se *ℳ'* (b a *m2*) se ipsum *ℳ''E*

carcere clausum esse memorauit, sicut habes scriptum: in carcere eram, et non uenistis ad me? quo non penetrat diuina misericordia? inuenit Ioseph huiusmodi gratiam, ut qui fuerat clausus in carcere ipse potius carceris claustra seruaret, cederet munere clauicularius, inclusos omnes potestati eius 5 committeret. itaque non solum Ioseph carcerem non sentiebat, sed etiam alios quoque carceris leuabat aerumna.

6, 28 Huius igitur iniuriae auctor mulier et spadones sunt: sed mulier est Aegyptiarum, quae procaces cum uiris solent miscere sermones, lacescere uerecundos, refugientes insequi, pudentes 10 perurguere. cum uitia sua non posset defendere, innoxios criminabatur perfidiam admiscens perfidiae, aliena tenens, alios ipsa condemnans, modum nullum ponens furori. quae enim causa crudelitatis nisi quod cupiditatibus suis obsisti uidebat et desideria sua uetita adsensione fraudari? en propter 15 quod aperiatur carcer, ut suscipiat innocentes, soluantur catenae reis, ut inponantur fidelibus, dimittantur ueritatis adulteri, 29 ut includatur qui adulterium fidei recusauit. de istis uero spadonibus quid dicam? qui exemplo debent esse spadonibus ceteris quod status eorum fragilis et tenuis et in uoluntate 20 regia spes omnis quibus leuis offensa summum periculum

1 Matth. 25, 43 8 Gen. 40, 1 sqq.

1 inclusum \mathfrak{A}'' hoc loco *B* in *mg.* *m3* habet sequitur, quod post memorauit praebent P'' et (*del. m1*) *PO* 3 inuenit *P* (*ex inuenti*) gratia *B* ut *s. u.* *P* 5 cederet *NI* concederet *B* (*con in mg. m2*) *cet.* munere \mathfrak{A}' munera P' in potestatem *N* 6 ioseph non solum $\mathfrak{A}''E$ 7 carceris (*is ex e*) *P* 8 mulier spadonis fuit *T* et liber *Clarae uallis, sed id quod adparet ex eis quae sequuntur u. 14 sqq. praepositi uini et pistorum significantur* 9 mulier est scripsi mulieres *II* mulier *NI* Aegyptiarum scripsi aegyptiorum libri solent *II DO* spoliata $\mathfrak{A}'T$ solita $\mathfrak{A}''EV$ 11 perurgere *PVP'P''DT* cum *O m2* con *O m1 P* ne *P* (*ex non*) *D* possit *BP'O* et (*corr. m1*) *P* innoxios *BVE* et *O m2* innoxia P' innoxius *O m1 cet.* 12 miscens *N* 13 et alios *NV* 14 crudelitatis *s. u. m2 P* 16 aperiatur *P* (*a alt. eras.*) aperitur *DO* soluuntur *P* (*ex -antur*) *D* 18 fidei adulterium $\mathfrak{A}''E$ 19 exemplum *N* debent *P* (*n s. u.*) 20 ac tenuis \mathfrak{A}''

sit, secundae autem res uile ministerium. gloriabatur alter
 quod esset uini praepositus, alter quod pistorum. uterque
 offendit missique in carcerem et commendati sancto Ioseph E
 ab ipso carceris clauiculario, cum essent illic dies complures,
 5 uiderunt somnium. et cum reuiseret eos Ioseph, tristes turba-
 tosque animi offendit, quia turbabantur somnio, cuius inter-
 pretem non inuenirent. nonne per deum inquit interpre-
 tatio somnii est? narrate ergo mihi. et narrauit
 praepositus uini somnium suum: erat uitis in
 10 conspectu meo. in uite autem tres radices et ipsa
 florens, ferens germina, maturi et butrones uuarum
 et calix Pharaonis in manu mea. et sumpsi eam et F
 expressi eam in calicem et dedi calicem in manus
 Pharaonis. et dixit illi Ioseph: tres radices tres dies
 15 sunt. adhuc triduum, et in mentem habebit Pharaonis
 principatum tuum et restituet te super officium
 tuum pristinum et dabis calicem in manus Pharaonis.
 sed memor esto per te ipsum, cum tibi bene
 erit, et facies in me misericordiam et memor eris 495 A
 20 mei ad Pharaonis et educes me de carcere isto, quia

2 Gen. 40, 3 sqq., cf. 39, 22 7 Gen. 40, 9 sqq.

1 uili *P''O* ministerio *P* (*corr. m2*) *P''O* gloriabatur *BNV*
 gloriabantur *cet.* 3 missique *P* (*s pr. s. u.*) 4 carceris *B* (*i ex e*)
 5 turbatosque *B* (*o ex u*) 6 animo *P'V* animis *℥'* (*s s. u. m2*) *P''T*
 cuius *P* (*us add. m2 in mg.*) 10 conspetu *B* radices *B* (*e ex i*
m3) 11 florens *scripsi* flores *cet.* germina *B m1 NV* germinauit *B*
m2 (*uit s. u.*) *cet.* maturos *P* (*os ex i*) matura *℥''E* mature *O* et
 maturi *P'* bytrones *B et m1 P* botrionis *V* botriones *P m2 cet.*
 12 pharaonis *DO* farao *BPV* faraonis *℥'T* pharaonis *cet.* et sumpsi...
 Pharaonis *om. P''* fort. sumpsi uuam 13 eam *om. ℥''E* calice *NV*
 et dedi calicem *NV. om. BP'*, et dedi *P* (*in mg. m2*) *D* dedique *O*
 in manu *N'V, om. T* 14 pharaonis *PDO* farao *BV* faraonis *℥'* phara-
 onis *cet.* 15 triduo *PP'P'D* in mentem (*mente P'V, fort. recte*)
 habebit *ΠVDO* memorabitur *N* farao *BV℥'* 17 tuum *om. O*
 manu *N* pharaonis *PP'DO* farao *BV* faraonis *℥'* pharaonis *cet.* 18 bene
 tibi fuerit *N* 19 facias *P* 20 pharaonis *O* farao *BV* faraonem *cet.*

furto inuolatus sum de terra Hebraeorum et hic nihil mali feci, sed miserunt me in lacum carceris
 30 huius. alterius somnium non libet dicere. meministis certe uerborum meorum, quod etiam tunc refugerim eius interpretationem in eo, cuius exitum refugio, mortem horresco. de
 isto prius dicamus, qui sibi beatus uidebatur, cum esset uini praepositus, et hunc summum credebat apicem omnis potentiae. B
 quod regi calicem dabat. haec gloria illius, haec magnificentia in hoc saeculo: hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. sed hoc somnium est et omnis potentia saeculi 10
 somnium, non ueritas est. denique per somnium uidit reddi sibi principatum suum. et Esaias dicit ita esse huiusmodi homines, qui in hoc saeculo delectantur rebus secundis. sicut qui in somnis manducat et bibit uidetur sibi cibo aut potu, dum dormit, repleri, sed cum uigilauerit, incipit esurire 15 C
 amplius — tunc intellegit quam inanis ille cibus et potus fuerit somniantis —: sic qui in hoc dormit saeculo nec oculos aperit ad mysteria diuina, quamdiu somno grauatur corporis, putat alicuius momenti esse hanc saecularem potentiam — quasi in somnis eam uidet — ubi euigilauerit, deprehendit quam inanis 20
 huius uoluptas saeculi sit.

3 Gen. 40, 16 sqq., cf. 19 et 22 5 Calligonum Ualentini iunioris eunuchum significat; cf. Augustinus contra Iul. Pelag. VI 14, 41 et Ambrosii epistula ad Marcellinam sororem (XX), in qua (sect. 28) Calligoni mentionem facit 12 Esai. 29, 8

1 furto sublatus *P'* furtiue captus *N* 2 mali *in ras.* 2 *litt.* *Ų''* male *PDO* sed *ΠVDO* et *N* miserunt *B* (nt *m2 s. u.*) lacum *P* (a ex o) *Ų''EDO* locum *cet.* 5 horresco *P* (h s. u. *m2*) perhorresco *Ų''E* 8 haec (*alt.*) *B* (c s. u.) 10 omnis *B* (i ex e) 12 suum *B* (u *alt. s. u.*) esaias *B* (a s. e *alt. m3*) dicit *BPVP''DO.* post homines huiusmodi *transponit T*, ait *P'*, om. *Ų'* (*in quo s. u m2 add. astruit*) *Ų''E* 13 secundis rebus *N'* 14 bibit (i *pr. ex e*) *B* aut] et *N'* potu *B* (u ex o *m3*) 15 uigilauerit *BP''* et *m1 P* euigilauerit *P m2 cet.* 16 et tunc *Ų'* (et s. u. *m2*) *Ų''E* inanis *B* (is ex es) 17 in hoc dormit *BVP'P''DOT* hoc indormit *P* indormit hoc *Ų'* indormit in hoc *E* dormit in hoc *Ų''* 20 eam *B m3 NV'P''* ea *B m1 cet.* 21 saeculi uoluptas *P'Ų''*

- 31 Considera nunc illum uerum Hebraeum, illum non somnii,
sed ueritatis et praeclarae uisionis interpretem, qui de illa D
diuinitatis plenitudine ac libertate caelestis gratiae in hunc
corporeum carcerem uenerit, quem non potuit saeculi huius
5 inlecebra mutare, non ulla corruptela mundanae uoluptatis
euertere, qui temptatus non decedit. adpetitus non adpetiuit.
postremo adulterina quadam synagogae manu ueste corporis
adprehensus carnem exiit, liber mortis ascendit. calumniata
est meretrix, ubi eum tenere non potuit. quem non carcer
10 terruit. non inferna tenuerunt. quin etiam quo ueluti puniendus E
descenderat. inde alios liberauit: ubi ipsi stringebantur mortis
32 uincula, ibi laxauit ipse uincula mortuorum. considera ergo
istum Hebraeum dicentem illi praeposito spadonum, qui
contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo:
15 memor esto per te met ipsum. cum tibi bene erit,
et facies in me misericordiam et memor eris mei.
ideo secundo repetiuit, quia sciebat non recordaturum quid F
euasisset iniuriae. cum potentiam recepisset. ideo secundo
admonuit, quia secundo liberauit, ut si prioris beneficii eum
20 memoria non teneret, uel posterioris subiret, non despiceret
auctorem salutis suae, non perfida praeuaricatione uiolaret. sed
quod peius est, cito beneficii inreperit obliuio rebus secundis.
redditus officio suo non est memor factus interpretis, sed 496 A

1 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7) 3 Coloss. 2, 9 15 Gen. 40, 14
23 Gen. 40, 23

1 uerum *NV* uirum *IID* uirum illum *O* 2 illa diuinitatis *Ų''* (b a
add. m2) 3 pulchritudine *PD* ac libertate *NV* ad libertatem
(tem *m2 ex te P*) *cet.* 6 euertere *ND* euertere* (t *eras.*) *O* euertens
cet. 7 synagogae *PP''* 8 adpraehensus *B* (us *ex is m2*) 9 carcer
non *N* 10 quod *B* (d *exp.*) *P* (d *eras.*) *P''* 11 discenderat *B et*
(*corr. m2*) *P* 12 uinculo *DO* uinculis *Ų'* (is *ex a m2*) *Ų''EP'T* con-
sidera *P* (o *ex u*) 15 fuerit *Ų''ET* 16 facias *P* 18 recipisset *B*
et (corr. m2) P 20 dispiceret (*corr. m1*) *B (corr. m2) PŲ'* 21 auc-
torem *B* (c s. u.) perfida *NVI* et (a *ex ia*) *PO* perfidia *cet.* prae-
uaricationis *P''P''* 22 secundis rebus *Ų''E* in secundis rebus *V*

oblitus est eum. sed etsi ille obliuiscébatur, Christus non obliuiscébatur, sed loquebatur ei et per seruulum loquebatur dicens ad eum: memor esto per te met ipsum, hoc est uel officii tui contemplatione quid audieris recordare. sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, ut euadas periculum, 5 qui oblitus es beneficium. tamen elatus potentia non recordabatur. et quanta haec potentia, ubi uini ministerium? en unde B omnis iactantia! quia erat spadonum praepositus, qui uinum poculis regiis ministrabant.

- 33 Et factum est inquit post biennium. mentior de hoc 10 nostri spadonis tempore, nisi et dies conuenit, quia post biennium recepit officium nec recordatus est, sed admonitus. cognouit enim quod etiam regnum ipsum in hoc saeculo esset somnium qui suo somnio non credidit. didicit etiam regum esse somnia nec ipsorum potestates esse perpetuas. sed cito 15 C hunc locum praetereat dolor, ne ipsa commemoratione crude-scat: ne ipsius quidem sermonis mei meminisse delectat, quem tunc temporis uel effuderit dolor uel extorserit ecclesiae
- 34 contumelia. admonitus ergo sui per somnium regis ait: peccatum meum recordor. sera quidem ista est, sed 20 D utinam uera confessio. post peccatum fateris quod ante peccatum cauere debueras. quam cito oblitus fueras memor esto mei. scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem, sed obtusas aures habebas fastu potentiae et uini ebrius non audiebas uerba sobrietatis. uel nunc memor esto mei, qui 25

10 Gen. 41, 1 11 cf. p. 94 u. 5 19 Gen. 41, 9 22 Gen. 40. 14

2 obliuiscibatur B loquebatur B (bis e ex i) 7 enunde T (n pr. ex m) P'' V inundet Q' (i ex n m2) Q'' E et unde cet. 8 praepositus P (si s. u.) 12 recipit B 14 somnium B (u s. u.) didicit NV et m2 O discit P (s s. u. m2) D dicit O m1 cet. regnum P (n in ras. ut uidetur ex i) O (n exp.) NVD 15 lacunam significauit; excidissee uidetur dona uel beneficia perpetuas P (er in ras.) 17 mei mei B 18 temporis uel N temporis ut B et m1 PO temporis aut PO m2 D temporis ui P' temporis P'' 19 contumelia B 22 ***memor P (mei erasum esse uidetur) 24 obtusas Q' (n del. m2) obtusas Q'' ET 25 memor esto ΠV DOT memento N

peccatum sero fateris. qui rogas seruulum cur dominum negas? inebriare iam non uino, sed sancto spiritu. recordare quid passus sit, cum quo dormisti somnum tuum et somniasti somnium. et ipse praepositus erat et praepositus epularum
 5 regis, quae ad opus pistorium pertinebant. sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium: nesciebat E multos anfractus esse huius potentiae. minabatur aliis ipse mox supplicio dedendus extremo nec audiuit eum, qui licet seruulus domini tamen loquebatur oraculum, quod ipsius
 10 iussu regis, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amis- surus esset, esca auibus derelinquendus. uel hoc te exemplum reuocare debebat, ut perfidiae non crederes. sunt et alia exempla de fastu et fragilitate ministrorum regum, quae posterioris F temporis historia habet. et Doec praepositus erat et praepositus
 15 regis animalium ad disciplinam mulorum, hoc est spadonum animalium. hic quoque sacerdotem domini detulit et regem fraude conmouit in sacerdotis periculum et hic Syrus erat. 497 A num mentior. quando et patria et facta conueniunt? Aman quoque a cubiculo regis et ipse praepositus, dum inuadere
 20 ecclesias domini improba temeritate contendit populumque fidelem spoliare ac persequi, grauibus sacrilegia suppliciis expendit.

6 Sed reuertamur ad istum uini praepositum, qui quasi multo B ebrius mero beneficii auctorem oblitus est diu, aliquando

3 Psalm. LXXV 6 4 Gen. 40, 16, cf. 19 et 22 14 Reg. I 21, 7; 22, 18 17 cf. p. 94 u. 5 18 Esth. 3, 1. 8 et 9; 7, 10 23 Gen. 41, 9 sqq.

1 seruulum \overline{xpi} cur NV dñm N' 2 $\overline{spu} \overline{sco}$ P'ET 3 somnium B \mathfrak{A} ' 5 re'gis B (re m3) ex his O sublimen P'' se m2 ex esse P 7 amfractus DT 9 ipsius P (i alt. m2 ex u) 10 caput (t ex d) BO 12 crederis BV et (corr. m2) P \mathfrak{A} ' 13 posterior hystoria (om. temporis) P' 14 temporis in mg. m2 P historiam B et (m exp.) P doec T doet (c s. t) B docet PD donec \mathfrak{A} ' doech cet. 15 ad disciplinam ΠD adicinam O adde si placet NV m^ulorum P (u m2, a eras.) multorum P' 16 fraude regem \mathfrak{A} '' 18 num NV non $\Pi D O$ 19 a om. PP'P''D, exp. m2 O inuaderet BP'' 21 spoliare B (s s. u.) 24 aliquando P (d ex t)

tamen, ut regi prouideret interpretem, non quasi gratus, sed quasi callidus intimauit seriem rei gestae. quo cognito rex quoque cum iussit arcessiri erutumque de carcere interrogauit, si posset interpretari sibi somnium. cuius explanatione delectatus remouit iniuriam, honorem detulit. itaque uidete si non praesentibus et ista conueniunt. iniuria inlata est prius quam cognosceretur a rege, gratia relata, ubi regi est cognitus. ita rex uacat culpa, quia et id quod excepit uir sanctus iniuriae alienum fuit et id quod recepit gratiae regis est proprium.

37 somnium autem et eius interpretatio huiusmodi est: quaecum-
que inquit facit deus ostendit Pharaon. septem uaccae bonae septem anni sunt, et septem spicae bonae septem anni sunt. somnium Pharaon unum est. et septem uaccae macrae, quae ascendebant post illas, septem anni sunt, et septem spicae macrae et a uento corruptae septem anni sunt. erit septem annis famis. uerbum autem quod dixi 'quaecumque deus facit ostendit Pharaon', ecce septem anni ueniunt ubertatis magnae in totam terram Aegypti; uenient autem septem anni famis post haec et obliuiscuntur ubertatem in tota Aegypto. et con-

2 Gen. 41, 14 sq. 10 Gen. 41, 25—32

2 regi *P* (*g del. m.2*) 3 arcessiri *BO* arcessi *V* arcersiri *P m1* accersiri *P m2 cet.* erutumque *B* (*t pr. eras.*), erutumque *om. N*
4 possit *P (corr. m.2) N'VO* 7 itaque *N'* 8 excepit *NP''* excipitur *V* excipit *cet.* 9 id *NVP'* ideo *cet.* recepit *NP''* requirit *V* recipit *cet.* regis gratiae est *N'* regis est gratiae *T* 10 eius *ex* ius *P* autem eius et *ℳ''* 11 faciet *P* (*e s. u. m.2*) *D* pharaon *PDO* farao *BV* faraoni *ℳ'* pharaoni *cet.* 13 pharaon *PP''DO* farao *BV* faraonis *ℳ'* pharaonis *cet.* 16 erit enim *P'* 17 famis *B* fames *P''* (*e ex i*) *cet.* dixi *ed. Rom.* dixit *ℳ''E* dixit farao *Bℳ'V* dixit pharaon *cet.* 18 deus faciet *P* (*e s. u. m.2*) *D* fecit deus *N'* facit deus *T* pharaon *PDO* farao *BV* faraoni *ℳ'* pharaoni *cet.* 20 uenient *Bℳ'VEOT* ueniunt *ℳ''* ueniet *cet.* anni *NV* annis *B* (*s eras.*) *cet.* famis *Bℳ''ET* et *ℳ'm.2* fames *ℳ' m1 P''* (*es ex is*) *cet.* 21 c̄sumet *P* (*c̄ s. u.*)

sumet famis totam terram et non agnoscetur ubert-
tas terrae a fame. quae futura est post haec; ualida
enim nimium. quod autem iterauit somnium Phara-
bis, quia uerum erit uerbum a deo et festinabit
5 deus facere illud.

38 Uetus somnium, res recentes. posterioribus priora consumpta
sunt et ubi erat ante ubertatis copia, ibi rerum omnium facta
est indigentia. quod si quis huiusmodi consilium regi dedisset,
ut aliquid de superiori ubertate posteriori principatus sui F
10 seruaret aetati, reliquo quoque tempori larga donandi affluentia
redundasset. sed inmodica aevi superioris effusio etiam poste-
riora destituit et homines diripientes uniuersa aliquem Ioseph
adhibere nolebant. etsi non ego Ioseph — quis enim istud? —,
clamabam tamen uaccas illas pinguis non solum lasciuiam, sed
15 etiam incuriam diuinae significare reuerentiae — de perfidis
enim dictum est: tauri pingues obsederunt me et de
Iudaeorum populo scriptum est: inpinguatus et obesus 498 A
factus est et dilatatus est et dereliquit deum, qui
fecit eum — et ideo somnium illud redundantiae saecularis
20 perpetuum esse non posse: fore tempus, quo his famis dura
39 succederet. nec tamen hoc somnium uni aut duobus demon-

6 cf. Symmachus epist. X 3, 15 sqq. Ambrosii epist. XVIII 18 sqq.
16 Psalm. XXI 13 17 Deut. 32, 15

1 famis *B* famēs *P'* (es ex is) *cet.* non *s. u.* *P* cognoscetur *N'*
et (a *s. co*) *T* 2 quae *om.* *N* futura. post *Ų'* (p *m2 in ras.*) est
om. *Ų''ET* ualida est enim *O* nimium ualida (*om.* enim) *P'* 3 phara-
somnium *P'* phara *BŲ'V* 4 a *om.* *V* festinavit *BN et (corr. m2) P*
5 deus *om.* *P'* ut faceret *N* 6 recentes *B* (es ex is) priora *P*
(a ex is) 7 antea *Ų'ET* abunde *V* 8 regi consilium *N'* 10 tem-
pore *PP'* affluentia *B* 12 destituit *B et (corr. m2) P* ioseph
ei *N* 13 etsi (si *s. u. m2*) *P* quis (*m2* quibus) enim (sim *s. u.*
add. m2) *P* quibus enim sum *D* istud *B* 14 pingues *B* (es ex is)
cet. 16 pingues *B* (es ex is) 17 obesus factus (factus factus *B*) est
ΠVDO incrassatus *N* 18 dilatatus *B* (di ex de) deum *N* eum *ΠVDO*
qui fecit eum *ΠVDO* qui fecit illum *Ų'T* factorem suum *Ų'E*
20 perpetuum *P* (ū ex e *m2*) sed fore *Ų'* (sed *s. u. m. ant.*, fore *m2*
ex foret) *Ų'E* famis *B* famēs *P* (es ex is *m2*) *cet.*

stratum arbitror, sed omnibus propositum, eo quod septem
 anni istius mundi pingues et saeculari ubertate opimi absor-
 beantur ab illis saeculis, quae futura sunt, in quibus perpetua
 quies et legis observantia spiritalis, quam Ephraem illa tribus
 patrum deo fructuosa custodiat, bona uacca, non illa corporeo
 distenta ubere, sed abundans spiritalis lactis et gratiae, super
 cuius decorem ceruicis deus sedere se dicit, ut scriptum est:
 Ephraem uacca docta diligere uictoriam. ego autem
 transiui super decorem ceruicis eius. non ergo inpinguet
 caput nostrum oleum peccatoris nec falsi fructus delectare
 nos debent, ne dicatur et de nobis: seminastis impietatem
 et iniquitates eius uindemiastis. manducasti fructum
 falsum, quia sperasti in curribus tuis. nec me mouet
 quod habet spicas macras et uento corruptas, quia et David
 tum melior erat, quando sicut aranea tabescebat, et spiritus
 contribulatus sacrificium dei est et illi praestantiores euadunt
 quos in hoc saeculo grauibus iniuriis spiritus malignus exercuit.
 unde magis mystica meruisse praemia Ioseph arbitror, quia
 de mysticis est locutus. quid enim sibi uult anulus digito
 eius insertus nisi ut intellegamus pontificatum ei fidei esse
 delatum, ut alios ipse signaret? quid stola, quae amictus est
 sapientiae, nisi tributum ei ab illo rege caelesti prudentiae
 principatum? torques aureus intellectum bonum uidetur expri-

6 Uerg. Ecl. IIII 21 8 Hos. 10, 11 10 Psalm. XXII 5 11 Hos.
 10, 13 15 Psalm. XXXVIII 12 L 19 19 Gen. 41. 42 21 Gen.
 41. 42 23 Gen. 41. 42

2 istius *B* (i pr. s. u.) pingues (es ex is) *BP* 3 perpetua *P*
 (pe alt. s. u. m2) 4 et 8 efrem *BV* effrem cet. 5 custodit *NV*
 8 trituran *E* in ras. m2 (in mg. m2 uictoriam) ego enim *N* 10 ca-
 pud *P* et (corr. m1) *BP* falsi *P* (fal s. u. m2) 11 semenastis *B*
 12 iniquitates *B* (es ex is m2) uindemiastis *B* (e ex i) mandu-
 castis *P* (s alt. exp.) *V* 13 sperastis *P* (s tert. s. u. m2) *U* (s tert.
 exp.) *V* curribus eius *V* 14 habebat *PDO* spicat *P* (s m2 s t)
 15 tunc *NV* 16 praestantiores (es ex is) *B* m2 *P* m1 17 iniuriis
 (i quart. s. u.) *B* 18 meruisse *B* (i s. u.) 19 anulus *P* 21 quid
 ex quod *P*. quid (id in ras. m2) *U* 22 prudentiae *B* (v s. o)

mere; currus quoque significat fastigium sublime meritorum. quis autem est qui ex gentibus accepit uxorem nisi qui ecclesiam sibi ex nationibus congregauit et suscepit ex ea filium Manassem, per quem oblitus est omnes dolores suos, 5 quos habuit de sacrilegiis Iudaeorum? suscepit alium quoque E filium Ephraem, per cuius profectum claruit quod suscepta in carne humilitas et diuinitatem non humiliavit et cumulauit gloriam.

41 Denique quicumque famem patiebantur ad Ioseph mittebantur. 10 qui sunt isti nisi de quibus dictum est: conuertentur ad uesperam et famem patientur ut canes? erat autem fames non unius loci, sed totius terrae, quia non erat qui faceret bonitatem. ideo dominus Iesus ieiunia mundana mise- F ratus aperuit horrea sua et mysteriorum caelestium thesauros 15 scientiae sapientiaeque patefecit absconditos. ut nulli alimenta deessent. dixit enim Sapientia: uenite edite panes meos, et ideo ab illo solo dicitur: dominus pascit me, et nihil mihi deerit qui saturatur a Christo. aperuit ergo horrea sua Christus et uendebat non aera pecuniae, sed fidei pretium 20 et deuotionis stipendium quaerens. uendebat autem non paucis in Iudaea, sed uendebat omnibus, ut ab uniuersis nationibus 42 crederetur. et omnes regiones uenerunt in Aegyptum 499 A ad Ioseph emere; optinuerat enim fames. omnes enim esuriunt quos non pauerit Christus. emamus ergo alimenta,

1 Gen. 41, 43 4 Gen. 41, 51 6 Gen. 41, 52 9 Gen. 41, 55
10 Psalm. LVIII 7 14 Gen. 41, 56 16 Prouerb. 9, 5 17 Psalm.
XXII 1 22 Gen. 41, 57

2 accipit *IDO* quia *P* (*a exp. m2*) 3 ex nationibus sibi *U'E*
4 manassen *VP'U'E* 6 ephrem *U'E* efrem *BV* effrem *cet.* 7 humi-
litas *P* (*as m2 ex atis*) gloriam cumulauit *U'E* 10 istis *P* (*s alt.*
eras.) conuertantur *P'* (*e s. a*) *P''* 11 patientur *P''* patiebantur *N'*
13 faceret *B* (*t s. u*) hiesus *B* 14 thesauros *B* (*n eras.*) thesauros
cet. 15 sapientiaeque *B* (*a pr. s. u.*) alimenta *B* (*i ex e*) 19 uen-
debat *B* (*e pr. ex i*) aere *P* (*a s. e m2*) 22 regiones *B* (*es ex is*)
23 enim eos *N* omnes *B* (*es ex is*) 24 esurient *N* pauerit *P*
(*i ex a*)

quibus famem possimus repellere. nemo paupertatis suae
 contemplatione reuocetur, nemo uereatur qui argentum non
 habet. non quaerit Christus argentum, sed fidem, quae argento
 pretiosior est. denique emit eum Petrus, qui non habebat
 argentum. argentum inquit et aurum non habeo, sed quod 5
 habeo do tibi. in nomine Christi Iesu surge et ambula.
 et propheta Esaias dicit: qui sititis ite ad aquam et
 quicumque non habetis argentum ite emite et bibite
 et manducate sine argento et pretio uini. neque enim
 pretium quaesiuit a nobis qui pro nobis sanguinis sui pretium 10
 soluit, quia non auro et argento, sed pretioso nos redemit
 sanguine. ergo id pretium debes, quo emptus es. etsi ille
 non semper exigat, tu tamen debes. eme igitur tibi Christum
 non eo quod pauci habent, sed eo quod omnes habent per
 naturam, pauci offerunt per timorem. suum est quod a te 15
 Christus reposcit. ipse uitam omnibus dedit, ipse pro omnibus
 mortem suam optulit. solue pro auctore quod soluturus es
 lege. non mediocris iste contractus est, non omnes eum facile
 uident. denique illae uirgines in euangelio, quas ueniens
 sponsus exclusit, ideo foris relictæ sunt, quia uenale oleum 20
 non emerunt. unde dicitur his: ite potius ad uendentes
 et emite uobis. et negotiator non inmerito praedicatur, qui
 uendidit omnia sua et emit margaritam.

8,43 Et Iacob dixit filiis suis: quare pigri estis? ecce

3 I Petr. 1, 7 5 Act. 3, 6 7 Esai. 55, 1 11 I Petr. 1, 18 sq.
 19 Matth. 25, 10 21 Matth. 25, 9 22 Matth. 13, 46 24 Gen.
 42, 1 sq.

2 quia *O* 3 quaeritur Chr. argento, sed fide *N* 4 eum *scripsi* eam
libri; cf. u. 13 6 ihu xpi *N*, quod *praeferendum esse puto* (ἰησοῦ
 Χριστοῦ) surge *B* (r s. u.) 7 profeta *escias B* sititis *B* (is *er*
es) 8 habetis *B* (is *er* *es*) 9 argento *B* (n s. u.) 12 sq. debes *B*
(es er is) 14 omnes habent. omnes habent *N* sed . . . habent *om. V*
 15 offerant *PP'P''* post timorem *add. enim P* (in *mq. m2*) *T* (s. u.
m2) *D* 17 obtulit *P* solue *P* (e *ex* it) 18 lege *B* 19 euan-
 gelium *B* (-io *corr. m1*) *P''* 21 his *ΠΔΟ* eis *NV* 23 margaritam *P*
(i er e m2) 24 dixit *Costerius* dicit *libri* suis filiis *℣'*

audiui quia est frumentum in Aegypto. descendite E
 illo et emite nobis escas. non semel hoc Iacob dixit,
 cotidie omnibus filiis suis dicit, qui serius ueniunt ad gratiam
 Christi: quare pigri estis? ecce audiui quia est frumen-
 5 tum in Aegypto. ex hoc frumento granum est quod resurgit.
 qui igitur famem sustinet suae segnitiae debet adscribere.
 ecce inquit audiui quia est frumentum in Aegypto.
 citius utique iuniores aliquid quam seniores audire consuerunt,
 dum foris positi multi circumeunt. sed hanc negotiationem
 10 prius senex audit, sed ille senex, in quo est fidei longaeua F
 canities, prior senex intellegit. senex, in quo uenerabilis est
 senectus et aetas senectutis uita immaculata. nec omnes hanc
 negotiationem suscipiunt nisi filii Iacob et ipsi prouectoris
 aetatis. ideo decem pergunt, non pergit iunior. non misit eum
 15 pater, ne contingat inquit eum infirmitas. adhuc obnoxius 500 A
 erat infirmitati Benjamin iunior. patriarcha quidem legitur
 Benjamin, sed ille ex tribu Benjamin Paulus praefigurabatur.
 merito Iacob de eius infirmitate dubitabat. denique infirmatus
 est, ut sanaretur: caecitatem passus est, sed haec infirmitas
 45 ad salutem. denique illa caecitas lucem adtulit. accepimus
 historiam, cognoscamus mysterium. sine Benjamin patriarchae
 primo perrexerant, sine Paulo apostoli. uterque non primus

5 Ioh. 12, 24 10 Sap. 4, 8 sq. 13 Gen. 42, 3 sq. 15 Gen.
 42, 4 17 Rom. 11, 1 19 Act. 9, 8 sq.

1 est s. u. P frumentum est M' descendite B (corr. m3) P
 (corr. m2) 3 cotidie B 6 segnitiae B (e pr. ex i) segnitiei M'E
 7 audiui inquit M', inquit post frumentum transponit E frumentum
 est M' 8 aliqui id BM' aliqui M' et (in quo repetitur aliqui post
 seniores) E consuerunt audire N' 9 positus P (s alt. eras.) multi
 BDO et (s. 4 multa) P multa cet. 10 audiuit VP'E 11 canitiens B
 (n alt. eras.) intellexit V ante alt. senex add. sed ille NV est
 uenerabilis M'ET 13 prouectiores BP 14 aetatis P (is ex es m2)
 decem P (em m2 ex im) 17 beniamin pr. P (a s. u. m2) prae-
 figurabatur BN praefiguratur cet. 21 patriarcha M'M'P'T, om. E
 22 perrexerunt N' apostolo P'N primus NV proprius P' (pro
 eras.; om. non) prius cet.

aduenit, sed arcessitus a primis uberiores merces priorum
 suo fecit aduentu. est inquit frumentum in Aegypto. hoc
 est: ubi maior fames, ibi maior ubertas est. magnum frumen-
 tum in Aegypto. denique et deus pater dicit: ex Aegypto
 uocaui filium meum. ex isto grano illa fecunditas; neque
 enim messis esse potuisset, nisi Aegyptii granum ante seuis-
 sent. est ergo frumentum, quod nemo ante esse credebatur; in
 hoc frumento negotiantur patriarchae. et illi quidem argentum
 detulerant, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum
 reddidit; non enim pecunia emitur Christus, sed gratia: pretium
 tuum fides est, hac emuntur diuina mysteria. portat autem
 frumentum hoc asinus ille ante immundus in lege, sed iam
 mundus in gratia.

9, 46 Tenebatur tamen Benjamin iunior et patrio adhuc haerebat
 adfectu. tenebant eum legis uincula, mos paternus. fames in-
 ualescebat, quia sero ueniebat. intercedunt pro eo duo, Ruben
 et Iudas, hoc est humilitas atque confessio. his uadibus apud
 patrem utitur, his committitur. quorum unus primitiuus, alius
 resuscitatus. lex primitiui, euangelium resuscitati. his dedu-
 citur Benjamin iunior et bonis odoribus comitatus aduenit
 portans secum resinam, qua lapides marmorum conectuntur,
 eo quod praedicatione propria tamquam spiritali resina uiuos
 lapides etiam iste conecteret: portans etiam mel, quo noxia
 uulneris interius exeduntur sine acerbitate aliqua sectionis.

4 Matth. 2, 15 (Hos. 11, 1) 12 Gen. 44, 3 Ioh. 12, 14 sq., Zach.
 9, 9 15 Galat. 1, 14 Gen. 43, 1 16 Gen. 43, 7 sq. 17 cf. Gen.
 29, 32 Philo de somniis I 7 (1 626, 17) 21 Gen. 43, 10

1 arcessitus *BVO* arcessitus *P* (c s. u m2) accersitus *cet.* uberi-
 orem *NV* superiorem *cet.* 5 uocaui *B* (i ex o) 6 seuisissent *B* (i in
ras.) 7 credebatur esse *N* 9 detulerunt *NVP'* 11 fides *B* (es ex is)
 12 ante *om.* *N'* 13 in gratiam *B* per gratiam *NV* 14 beniamen *B*
 adhaerebat *N* 16 roben *B* (v s. o m2) 17 apud *B* apud *cet.*
 19 primitiui *O libri s. Ebulphri, s. Michaelis, s. Albin* primitiua *cet.*
 resuscitat *P'P''* resuscitatū *℣'* (ū m2 ex i) *℣'ET* diducitur *B* et
 (corr. m2) *P* 20 bonis (i ex u) *BP* 24 aliqua acerbitate *N'* (aliqua sine
℣', b a m. ant.) acerbitate *BV* et (corr. m1) *P* (corr. m. ant.) *℣'*

talis enim Pauli praedicatio, ut putrem aboleret adfectum con-
 ruptumque euacuaret umorem disputationis suae aculeo, urere
 magis aegra mentis uiscera cupiens quam secare. incensum
 orationis et casiam et guttam sepulturae insignia esse Dauid
 5 propheta nos docuit dicens: murra et gutta et casia a
 uestimentis tuis. uenit enim Paulus crucem domini prae- 501 A
 dicare, ilicem semper uirentem et nuces. quarum testa durior,
 fructus tenerior — meritoque uirga sacerdotalis Aaron nucina
 et Hieremiae baculum huiusmodi —, argentum quoque duplex.
 10 non otiosa munera esse quis dubitet, cum et patriarchae uita
 et apostoli sermo semper uirescat in pectoribus singulorum
 et eloquium sanctorum sicut argentum igne examinatum prae-
 cepti salubris fulgore resplendeat? nec inmerito duplex argen-
 tum referunt, in quibus Pauli praefigurabatur aduentus, qui B
 15 laborantes presbyteros in uerbo atque doctrina duplici honore
 donabat.

47 Uidit autem illos Ioseph et Benjamin fratrem
 suum ex eadem matre. iam uidentur Hebraei et uidentur
 a Christo, qui Ioseph uerus est, quando cum Pauli ueniunt
 20 typo, et loquitur illis mitia atque mansueta, ut pariter cibum
 sumant. supra autem, quia sine Benjamin uenerunt, agnoscebat
 quidem eos, sed ab his se auertebat, ut scriptum est: et C
 loquebatur his dura, quia ipsi non agnoscebant eum a

5 Psalm. XXXIII 9 8 Num. 17, 8 Hier. 1, 11 sq. 9 Gen.
 43, 11 et 14 12 Psalm. XI 7 15 I Tim. 5, 17 17 Gen. 43, 28
 22 Gen. 42, 7

2 umorem B humorem P (h s. u. m2) cet. 3 aegrae P'P' 4 ca-
 siam P'P'' cassiam cet. 5 profeta B murra B mirra ℣VO myrra
 cet. casia P'' cassia P' (s pr. eras.) cet. 7 fort. sportans semper,
 cf. p. 104 u. 23 8 et fructus ℣''E aron B nocina B (v s. o) nucina P
 (ex nociua m2) nucinea O 9 ieremiae B baculum BV baculus (us
 ex u m2) P℣' baculus cet. 12 eloquiorum P igni P (ni ex ne
 m2) D 15 praesbyteros B presbiteros PV pbros ℣' 17 uidit (i alt.
 s. u.) autem (au s. u.) B in (exp. m2) fratrem P 18 uidentur (n
 s. u.) haebraei B 19 uerus ioseph ℣'' 23 loquebatur B (e ex i)
 ipse P (corr. m1)

quo agnoscebantur. Pauli igitur merito profecerunt, quem dominus Iesus tamquam iuniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius ceteris fratribus diligebat. aduertant Iudaei quem dominum negauerunt, qui etiam crucifixus ex synagoga eorum tamen tamquam ex eadem ortos parente plus diligit, 5 si uel sero cognoscant suae salutis auctorem. sed priorum conscii delictorum non credunt tantam Christi esse misericordiam, ut donet peccatum, remittat iniuriam. ideoque praefigurabantur in patriarchis quales essent futuri. inuitabantur ad gratiam, ad salutaris mensae uocabantur conuiuium, et 10 48 calumniam sibi parari. insidias fieri suspicabantur. et coeperunt ad hominem, qui erat supra domum, in ianua domus causam suam uelle agere. adhuc dubitant introire et ex operibus suis malunt iustificari qui causam uolunt adstruere quam gratiam accipere et ideo in portis redarguuntur. qui 15 E autem fructum uteri uirginalis expectat et hereditatem domini, filii mercem negotiatur non erubescit in porta, sed in exitu uitae huius repellit inimicum. ne ad altiora properanti 49 conscius culpae grauioris obsistat. unde mystice illis respondit maior domus. et is qui sit intellege, cum legeris Moysen 20 fidelem in tota domo eius. maiores enim domus Moyses Petrus F Paulus et ceteri sancti sunt, Christus autem solus est dominus. scriptum est quia Moyses fidelis in tota domo eius tamquam famulus in testimonium eorum quae

11 Gen. 43, 18 sq. 13 Galat. 2. 16 23 Hebr. 3, 5 sq.

1 proficerunt *B* (corr. *m3*) 2 matrem *B* 5 eorum *om.* *N'* ex eadem ortos *N'* ex eadem ortus *P* (ex eadem in *ras.* *m2*) *T* (*s. ras.*) *V* ex adam mortuus *cet* plus eos *P* (eos *s. u.* *m2*) *T* (eos *s. u.* *m1*) 6 priorum *N'* 7 esse *s. u.* *B* 8 praefigurabantur *B* (*n s. u.*) praefigurabatur *VP'* 9 quales *B* (*es ex is*) 13 suam *om.* *F'* agere uelle *N* adhuc *B* (*h s. u.* *m3*) 14 mallunt *B* (*l pr. eras.*) *P* (*l pr. exp.*) causam suam uolunt *N* 15 redarguntur *B et* (corr. *m1*) *O* 17 erubescit *NV* erubiscent *B* erubescunt *P* erubescet *D* (-et *ex* -at) *cet.* 20 quis *P'* et (*m2 ex qui*) *PA'* 21 tota (*m2 ex toto*) *P* moyses *B* 22 et paulus *Q'EO* 23 sicut scriptum *N'V*; fort. scriptum enim moyses *B* (*i ex e*), *om.* *PD*

dicta essent. Christus uero tamquam filius in
domo sua, quae domus nos sumus, si libertatem
et gloriam spei tenuerimus.

50 Hic ergo maior domus respondit illis: propitius sit
uobis, nolite timere. deus enim uester et deus
patrum uestrorum dedit uobis thesauros in sac-
culis uestris: argentum uestrum probum acceptum 502 A
habeo. illi enim dixerant: argentum uniuscuiusque
in sacculis nostris inuenimus. argentum nostrum
10 ad pondus rettulimus. o magna mysteria et euidenter
expressa! hoc est dicere: cur inflamini? argentum uos ha-
bere uestrum in sacculis saepius usurpatis? quid enim habetis
quod non accepistis? si autem accepistis, quid gloriamini
quasi non acceperitis? iam saturati estis, diuites facti estis.
15 qui argentum habere uos creditis, sed argentum uobis deus B
patrum uestrorum dedit. ille deus uester, ille patrum uestro-
rum deus est, quem negastis. sed ignoscit. sed indulget, sed
recipit. si reuertamini. ipse est, qui uestrum non quaerit
argentum. suum donat. ipse uobis dedit argentum in sacculis
20 uestris. iam sacculi uestri argentum habent, qui lutum habe-
bant: et ideo uester est qui dicit: conscidisti saccum
meum et induisti me laetitia. laetitiae munus est
Christus. ipse est argentum uestrum, ipse est pretium uestrum. C
non exigit a uobis dominus Iesus frumenti sui pretium, non

4 Gen. 43. 22 8 Gen. 43. 20 12 I Cor. 4. 7 sq. 21 Psalm.
XXVIII 12

1 dicta (s. *m2* dicenda) essent *Ų'* dicenda essent *Ų''E* dicebantur *T*
uero *IIVDOT* autem *N'* 5 uobis *IIVO* uobis *dns D* (*dns s. u.*) uo-
bis *ds Ų'* (*ds s. u. m2*) *Ų''ET* 6 thesauros *B* (*n eras.*) thesauros *cet.*
7 probatum *P''* 8 dixerunt *N'V* uniuscuiusque *B* (*us alt. s. u.*)
9 et argentum *DO* ad pondus argentum nostrum *Ų''* 10 rettulimus
D retulimus *cet.* 11 cur argentum *Costerius* 13 accepistis (*e ex i*)
bis B 14 acciperitis *B et (corr. m2) P* acciperetis *V* estes *B*
15 quia *NV* uos habere *P'D* creditis *B* (*i pr. er e*) 17 indul-
git *B et (corr. m2) P* 20 sacculis *B* 22 munus *er minus m2 P*
23 est *alt. om. NVO*

quaerit uestri pondus argenti. argentum uestrum reprobum
 51 est, argentum sacculi non est bonum. argentum uestrum
 probum acceptum habeo. hoc est: non est illud mate-
 riale argentum, sed spiritale argentum uestrum, hoc est
 probum, quod fida deuotione quasi Iacob filii detulistis, quod 5
 sine damno datur et sine ullo adnumeratur dispendio, quando-
 quidem tali pretio detrimentum mortis excluditur, lucrum
 uitae acquiritur.

10, 52 Parauerunt autem munera, donec introiret Ioseph
 meridie. accelerauit meridiem fides Pauli. ante caecus 10
 erat, postea coepit lumen uidere iustitiae, quoniam qui reuelat
 ad dominum uiam suam et sperat in eum, dominus quoque
 educet tamquam lumen iustitiam eius et iudicium eius sicut
 meridiem. et Abrae quando deus apparuit ad ilicem Mambrae,
 meridies erat, cui de praesentia domini lux aeterna fulgebat. 15
 meridies est, quando Ioseph uerus in domum suam intrat,
 ut prandeat. tunc enim plus dies lucet. quando sacramenta
 53 celebramus. et intulerunt inquit ei munera. nos munera
 inferimus, ille instaurat conuiuium. ille dicit: adponite
 panes, quos soli Hebraei sumunt, Aegyptii manducare non 20
 possunt. sed ante conuiuium quanta dignatio! quam usus
 istius et sedulitatis et gratiae morale magisterium! adhuc de
 calumnia, quam sibi a Ioseph fieri putabant, fratres suspecti
 erant. ille inuitabat ad prandium: horum nutabat adfectus,
 illius perseuerat gratia. primus adpellat, primus interrogat: 25
 54 quomodo habetis? et iterum ait: recte est pater

2 Gen. 43, 22 9 Gen. 43, 24 11 Psalm. XXXVI 5 sq., cf. Sap.
 5, 6 14 Gen. 18, 1 18 Gen. 43, 25 19 Gen. 43, 30 20 Gen.
 43, 31 sq. 26 Gen. 43, 26

2 saeculi *N* 5 probatum *T* 6 numeratur *N'* (dispendio numeratur *N''E*)
 dinumeratur *P'* 7 detrimentum *B* (de *ex* di) lucrum *B* (*s. u. pr. ras.*)
 8 acquiritur *B* (*ri ac re*) 10 meridiem *P* (*m s. u.*) *N* meridie *cet.*
 11 uidere lumen *N'* 12 uiam *P* (*s. eras.*) 13 educit *N* 14 me-
 ridie *BV* et (*t s. u.*) *B* abrae *B* abraham *cet.* mabre *P* 16 me-
 ridies (*i alt. s. u.*) est (*s. u. m.2*) *P* in *eras. P. om. DT* 20 hae-
 braei *P* ebraei *N'*

uester senior? superioris est inferiorem ad conloquium
prouocare, dare sermonis fiduciam, quaerere non solum de
55 ipsis, sed etiam de parentibus. respondent illi: recte est
puer tuus, pater noster. ille seniore dicit. ut honoraret: B
5 isti puerum nominarunt, ut deferrent humilitatis obsequium,
quod senectus honoratae sit dignitatis, pueritia autem sub-
iecta uideatur et propior uerecundiae quam superbiae.

56 Respiciebat autem oculis uidit Benjamin fratrem
suum ex eadem matre. morale est. ut quos diligimus
10 eos uideamus prae ceteris et quos animi intentio tenet priores
eos obtutus offendat oculorum, siquidem plerumque circa alia
mentis occupatione districti quos habemus ante. oculos non C
uidemus. ita duce animo dirigitur noster aspectus. uidit
igitur Benjamin fratrem suum sanctus Ioseph, quem tenebat
15 animo, quem oculis requirebat, quo absente fratres paene
non uiderat. quia uidere nihil proderat. nec solum uidisse
contentus quasi nesciret interrogauit: hic frater uester
est adulescentior? consuetudo et gratia caritatis est, ut
dilectos nobis non solum oculis, sed etiam sermone teneamus.
20 agnouerat Ioseph dilectum suum, sed ideo interrogabat, ut D
57 quem tenebat animus uox sonaret. denique non expectauit
ut responderetur, sed continuo benedixit eum et turbatus est
desiderii sui fructu. torquebantur autem uiscera eius,
quia conplectendi eius quem desiderauerat libertas differebatur.
25 denique ingressus in promptuarium plorauit et lauit
faciem suam et continuit se. grandis amoris aculei cito
corda compungunt, nisi desiderii frenata laxentur. uincebatur E

3 Gen. 43, 27 8 Gen. 43, 28 17 Gen. 43, 28 23 Gen. 43, 29
25 Gen. 43, 29 sq.

4 pater \overline{nr} (\overline{nr} *ex* \overline{ur} *m1* \mathfrak{N}') puer tuus N' 5 illi $\mathfrak{N}''E$ nomi-
nauerunt N 7 propior B et (*r alt. exp. m2*) \mathfrak{N}' proprie PI 10 te-
net $II\dot{V}DOT$ habet \mathfrak{N}' (*ex debet m. ant.*) $\mathfrak{N}''E$ 12 distracti $N'V$ et
(*de ex di*) T distracti P 13 uideamus BO et (*a eras.*) P 16 quia...
proderat *om.* N' , *s. u.* T proderat B 21 animo N 24 defere-
batur B et (*corr. m2*) P 25 prumptuarium P (*corr. m1*) P'' prumptu-
arium VO 26 continuerunt BP'' et (*corr. m2*) P

adfectu Ioseph, differebatur consilio: ratio cum amore certabat. fleuit, ut amoris pii aestus lacrimis temperaret.

58 Haec moraliter; mystice autem uidit dominus Iesus Paulum — oculi enim domini super iustos — et dixit: hic frater uester est adulescentior? adhuc adulescentior dicitur, qui 5 nondum maturam canae fidei gerebat aetatem, nondum in uirum perfectum excreuerat, in illam, sicut ipse ait. mensuram aetatis plenitudinis Christi. denique adulescens legitur tantum ibi, ubi lapidantium Stephanum uestimenta seruabat. F et ideo Philemonem non adulescentiae suae, sed senectutis 10 similem esse cupiebat, ut scripsit: magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex. ideo adulescentiores uiduas praedicat declinandas, non propter aetatem, sed propter quandam pubiscentium delictorum lasciuiam inmaturitatemque uir- 504 tutis. ceterum maior in iuvene quam in sene laus castitatis 15 est. puto autem quod a uero non sit alienum, si illud intellegamus, quia, cum hoc Paulus haberet et horreret correptus, quod caecitas accidisset ei, inciperet tamen adpropinquare dicendo: domine, quid me uis facere? ideo adulescentior dicebatur a Christo, ut qui uocabatur ad gratiam excusaretur 20 a culpa, quod ea lubricae fuisset aetatis. denique uidit eum Christus, ubi lux circumfulsit eum, et quia adulescentes metu B magis quam ratione reuocantur a uitio, adhibuit stimulum et

4 Psalm. XXXIII 16 Gen. 43, 28 6 Uerg. Aen. I 296
7 Ephes. 4, 13 8 Act. 7, 58 11 Philem. 9 12 I Tim. 5, 11
19 Act. 9, 6 22 Act. 9, 3

5 aduliscentior (*alt.*) B 6 incanitie N (-ie M' M'') incanae V 9 stefanum B sthefanum V (h *eras.*) seruabat B (b *ex u*) 10 filimonem B et m1 M' filemonem P (e *pr. ex o m2*) M' (*corr. m. ant.*) OT senectutis M' (s *alt. eras.*) 12 sut (s *eras.*) P 14 pubiscentium BP pubescen- tium P *corr. m1 cet.* delictorum B (de *ex di*) 16 autem] enim N' illud si N' 17 hic (adhuc V) paulus haereret et horrore NV 19 mi B aduliscentior B adulescentior P (v s. o *pr.*) 20 a gratia PPP'D 22 adulescentes P (v s. o, te *eras.*) adulescens D. om. P' magis metu M' (ex metus, s *eras.*) M''E metu om. V 23 reuocatur PD reuocabitur P'' (bi in *ras.*) uocantur N' adibuit B

- 59 miseratus admonuit, ne aduersus stimulum calcitraret. turbatus
est autem, sicut habes in euangelio quia turbauit se spiritu,
cum Lazarum suscitaret, et ibi fleuit. ut prius lacrimis suis
mortui delicta lauaret. sed intra fleuit et lauit faciem suam.
5 caecitas Pauli fletus est Christi: lauat faciem suam, ubi lumen
ei reparatur amissum. lauit faciem suam Christus, ubi bapti- C
zatus est Paulus, per quem dominus Iesus a pluribus uide-
retur. et ideo in conuiuio pars eius quinquipliciter maior effecta
est, quod haberet superioribus anteferri non solum mentis
10 prudentia, sed etiam militia corporis et gratia castitatis.
- 60 Biberunt autem et inebriati sunt pariter cum eo. D
a principio fidei maior Paulo praerogatiua defertur, de quo
dictum est ad Ananiam: uade, quoniam uas electionis
est mihi ad sufferendum nomen meum coram gen- E
15 tibus. a principio inebriatur ebrietate, sed sobria, ut et ipse
cum sanctis diceret: et poculum tuum inebrians quam
61 praeclarum est! et scyphus argenteus soli sacco eius in-
seritur. nesciebat hoc Benjamin: fallebatur Paulus, sed uoca-
batur. mittitur post eum mane; nox enim processerat caeci-
62 20 tatis, dies fidei adpropinquabat. per ordinem singulorum prius
inspiciuntur sacculi. docet te moralitatem scriptura diuina. F
per ordinem ante discubuerunt in conuiuio contra eum, primi-
tius secundum aetatem. uides quod seniori locus ille sit

1 Act. 9, 5 2 Ioh. 11, 33 3 Ioh. 11, 35 5 Act. 9, 18
8 Gen. 43, 33 11 Gen. 43, 33 13 Act. 9, 15 16 Psalm. XXII 5
17 Gen. 44, 2 19 Rom. 13, 12 20 Gen. 44, 12 22 Gen. 43, 32

2 habes *B* (e *ex* i) habes et *VT* uides et *N'* $\overline{\text{spus}}$ *P* (s *alt.* *eras.*)
3 resuscitaret *N'* 4 intra se $\mathfrak{A}\mathfrak{A}''VT$ et (se *s. u. m2*) *E* intro *P''*
5 lauit *B m3* $\mathfrak{A}''E$ lauat *B m1* *cet.* 6 lauat *PP'P'D* 7 dominus
Iesus *om. N'* 8 et *om. N'V* quinquipliciter *P* (i *eras.*) quincupli-
citer *P m2 in mg. D* 10 gratia *m2 ex* gaudea *P* 11 biberunt *P*
(bi *ex* be) illo *P'* 13 annaniam *PD* 15 ebrietatae *P* (et *s. u.*)
16 diceret *B* (s *eras.*) et *om. PP'D* 17 praeclarū (ū *m2 ex* us) *PV*
scyfus *B\mathfrak{A}'* 18 infallebatur *PD* 19 praecesserat *P* (prae *ec* pro
m2) *NVDO* 20 singulorum *B* (n *s. u.*) 23 uides *B* (es *ec* is)
seniori *NV* et (i *postea add.*) *O* senior *cet.* illi *P* (i *alt. ex* e) *P'D*

deferendus. per ordinem iterum requiruntur sacculi singulorum, ut scias electum Paulum caelesti esse iudicio. discussit ceteros. hunc praetulit. in nullius alterius sacco scyphus inuentus est argenteus nisi istius. quid sibi uult quod insertus est sacculo? Ioseph quidem inebriauit ut falleret, scyphum ^s 505 misit ut fratrem quem diligebat pia fraude reuocaret, sed refulgent mysteria diuina.

- 63 Hoc inuenit in nobis Christus argentum, quod ipse donauerit. habemus naturae argentum, habemus et gratiae. natura opus est creatoris. gratia munus est redemptoris. etsi non ¹⁰ possumus uidere dona Christi, ille tamen donat et operatur ^B occulte et donat omnibus, sed seruare paucorum est et non amittere. non omnibus tamen donat omnia. triticum multis datur, scyphus uni, qui prophetico et sacerdotali donatur munere. non enim omnis, sed propheta dicit: calicem salu- ¹⁵ ⁶⁴taris accipiam et nomen domini inuocabo. in corpore igitur Pauli iam doctrinae caelestis adloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. sed quia adhuc iustitiae dei subiectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra ^C legem, lucerna intra modium. missus tamen Ananias, qui ²⁰ benedictionem daret, manum inponeret, saccum solueret. sacco soluto reluxit argentum et decidentibus squamis uelut quibusdam sacci uinculis statim uidit. uinculum eius perfidia erat, absolutio eius fides facta est. et ideo tamquam soluto sacco, hoc est deposito legis uelamine, quod supra cor est positum ²⁵ ^D Iudaeorum, conuersus ad dominum, liber a nexu adeptus

1 Gen. 44, 11 sq. 5 Gen. 43, 33 15 Psalm. CXV 4 (13)
20 Matth. 5, 15 Act. 9, 12 et 17 22 Act. 9, 18 25 II Cor. 3, 13 sqq.

1 differendus II 2 Paulum om. ¹¹E 3 scyphus B¹¹ scyphus V
4 argenteus inuentus est N 5 sacculus II D scyphum B¹¹ V 8 donauerat N
14 scyphus B¹¹ V prophetico B (e m3 ex y) 15 omnes PNV D
salutaris B (v s. o m2) 16 inuocabo B (b ex u m2)
19 scyphus B¹¹ V syphus P 20 tamen est T autem est PD 22 reluxit P (x s. §)
24 fides B (e ex i m3) soluto NV P (O) solutus cet.
25 quod (d s. u.) B m1 P m2 positum est supra cor ¹¹E

- gratiam libertatis ait: nos itaque omnes reuelata facie
gloriam dei speculantes ad eandem imaginem re-
formamur. soluto enim calciamento legis nudo uestigio
liberi sermonis euangelium praedicabat. tenebant eum Iudaei
5 et impedire cupiebant, sed ubi in eius sacco argentum resplen-
duit, sciderunt uestimenta sua et reuersi sunt retro. libera
enim pro Christo Pauli praedicatio nudauit populum Iudae-
15 orum et omnem eorum rescidit gratiam, ideoque retro regressi E
sunt, qui ante se uidere non poterant. retro redeunt qui
10 Christum amittunt. denique et in euangelio, cum corripere-
rent ad mortem dominum Iesum, redeunt retro ceciderunt in
terram. merito retro reuertebantur, qui in terrenam labem ab
illa caelesti gratia recidebant. nolebant igitur moraliter redire
sine fratre, mystice sine Paulo reuerti, quo amisso adserebant
16 15 in maerorem deducendam parentis populi senectutem. et ideo F
Iudas apud Ioseph remanere cupiebat, ne uideret mala, quae
inuenerunt patrem suum, hoc est iam praeuidebat et cauere
cupiebat mala. quae uentura erant populo Iudaeorum. sed
cum adhuc haec ipsa non esset in typo illo principum populi
20 Iudaeorum libera praedicatio, fleuit Ioseph, hoc est in illo
plorauit Iesus.
- 17 Et iussit omnes recedere, ut cognosceretur a fratribus; non 506 AE
uenerat enim, sicut ipse ait, nisi ad oues, quae perierunt

1 II Cor. 3, 18 5 Gen. 44, 12 sq. 8 Gen. 44, 13 10 Ioh.
18. 6 16 Gen. 44, 32 sq. 20 Gen. 45, 2 23 Matth. 15, 24

1 libertatis *P* (t pr. *in ras.*) omnes *om.* *N* reuelata *P* (ta ex
tā) 3 nodo *BP* 4 eum *P'D* enim eum *N* tamen eum *V* enim *cet.*
5 eius *B* (i s. u.) argentum *B* (e *eras.*) 7 enim *ΠDO* ergo *NV*
9 quia *Uindobonensis 1067* iam uidere *V* 10 et *om.* *P'* 12 ter-
ra *PD* terrenam *P* (e *alt. s. u. m2*, n *in ras.*) 13 recedebant *B* (e *alt.*
ex i m2) *PP'D* decidebant *cet.* 14 sine (*s. u.*) suo fratre *P'* reuerti
om. E 16 cupiebant *P* 17 inuenirent *P'P'O* imminerent *T* iam
in ras. P 19 non esset *om. N'*, non esset in *s. u. T* principium
BV et (i *tert. exp.*) *PD* 23 uenerat *P* (ne *s. u. m2*) inuenerat *B*

domus Istrahel. et emittens uocem cum fletu ego sum inquit Ioseph: adhuc pater meus uiuit? hoc est: expandit manus suas ad populum non credentem et contradicentem, non legatum neque nuntium quaerens, sed ipse dominus saluum facere uolens populum suum. ipse qui loquebar adsum 5 inquit et palam factus non quaerentibus me adpareo his qui me non interrogabant. quid igitur aliud C tunc clamauit nisi: ego sum Iesus, cum a principibus Iudaeorum <temptatus> interrogantibus: tu es filius dei? responderet: uos dicitis quod ego sum, cum Pilato 10 diceret: tu dicis quia rex sum; ego in hoc natus sum, cum principi sacerdotum dicenti: adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis si tu es Christus filius dei, referret: tu dixisti. amen dico uobis, amodo uidebitis filium hominis sedentem ad 15 dexteram uirtutis et uenientem cum nubibus D caeli. hoc est ergo quod ait: ego sum Ioseph, ego sum diuinae potentiae. adhuc pater meus uiuit? hoc est: ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut uos fratrem aut pater filium recognoscat. adhuc ergo populus 20 meus uiuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? 68 accedite ad me, quia ego ad uos adpropinquaui et eo usque, ut per carnis susceptionem facerem me uestrae consortem naturae. nolite uel participem fugere uestrae societatis, E 69 si non agnoscitis auctorem salutis. et accesserunt inquit 25 ad illum, et dixit: ego sum Ioseph frater uester, quem uos tradidistis in Aegyptum. nunc ergo no-

1 Gen. 45, 3 4 Psalm. XXVII 9 5 Esai. 52, 6 6 Esai. 65, 1
8 Ioh. 18, 5 et 8 10 Ioh. 18, 37 12 Matth. 26, 63 sq. 22 Gen.
45, 4 25 Gen. 45, 4 sq.

1 istrahel *B* isrl̄ *cet.* 5 ipse *II VDO* ego *N* loquor *V* adsum
II VDOT ecce adsum *N'* 6 apparui *P* 8 a *om.* *T* temptatus *addidi*
interrogatus *I''* 10 quod] quia *T* 11 post sum *add.* ut testi-
monium perhibeam ueritati *P* (*s. u.*) *D* 14 tu dicis *V* 20 pater *ex*
patrem *P* 23 post usque *repetunt* adpropinquaui (*appr. 21''E*) *NV*
24 participem *P* (*ci ex ce m2*)

lite maesti esse neque uobis durum uideatur, quoniam hic me uendidistis; ad uitam enim misit me deus ante uos. quam fraterna pietas, quam dulcis germanitas, ut etiam parricidale excusaret admissum dicens diuinae
 5 illud prouidentiae fuisse, non impietatis humanae, quando- F
 quidem non ab hominibus oblatus ad mortem, sed a domino missus ad uitam sit. quid aliud habet illa domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio pro plebe dicentis: pater. dimitte illis;
 10 non enim sciunt quid faciunt? quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum dicentis: pax uobis: ego sum, nolite timere? et cum conturbati et conterriti existimarent spiritum uidere, iterum dixit ad illos: quid turbati estis et quare cogitationes ascendunt in corde
 15 uestro? uidete ecce manus meas et pedes meos, quia ego sum ipse. palpate et uidete quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habere. haec ergo iam tunc futura posterioribus temporibus mysteria reuelata sunt.

20 Denique ipsis exprimuntur sermonibus, ut ipsum esse intel- 507 A
 legamus et qui ante in Ioseph et postea in suo locutus est corpore, quandoquidem nec uerba mutauit. ait enim tunc: nolite maesti esse et infra: ascendite ad patrem meum et dicite illi: haec dicit filius tuus Ioseph:
 25 fecit me deus dominum totius terrae Aegypti. et

9 Luc. 23, 34 11 Ioh. 20, 19 Luc. 24, 36 13 Luc. 24, 38 sq.
 23 Gen. 45, 5 et 9

2 huc $\mathfrak{A}''E$ enim uestram misit NP'' 3 $\overline{\text{dñs}}$ $I''D$ 4 dicēſ P
 (it s. enſ) dicit D 5 illut B 7 sit ad uitam $\mathfrak{A}''E$ aliut B illa
exp. m2 P , om. D 8 omnes P (s s. u. m2) 9 intercessio $P'P'T$
 intercessio illa cet. ignosce N' 10 faciant B (ant *in ras. ex unt,*
ut uidetur) aliut B 12 turbati VP' 13 se spiritum $NVP'D$ et (se
 s. u. m2) O 14 cogitationes P (es *ex is m3*) corde uestro BV corda
 uestra P (*ex corde uestro*) cet. 18 mysteria B (e *ex i m3*) misteria \mathfrak{A}'
 20 ex ipsis \mathfrak{A}'' 21 in *pr. om.* BP'' , s. u. P 23 et s. u. BP

in euangelio ait: nolite timere. ite nuntiate fratribus
 meis, ut eant in Galilaeam, et ibi me uidebunt.
 et infra ait: data est mihi omnis potestas in caelis
 et in terra, hoc est dicere: diuinae hoc fuit dispositionis,
 ut acciperem potestatem, non acerbitatis humanae. non obicit
 71 scelus qui enumerat praemium. quod autem habet in Genesi:
 ad uitam enim misit me deus ante uos reddit in
 euangelio dicens: docete omnes gentes, baptizantes
 eas in nomine patris et filii et spiritus sancti; haec
 enim est merces et uita sanctorum, quod etiam alios rede- 10
 72 merunt. illud quoque aduerte non otiose scriptum in Genesi:
 et eris prope me, tu et filii tui et filii filiorum
 tuorum; hoc est enim quod dixit in euangelio: ecce ego
 uobiscum sum omnibus diebus usque ad consum-
 73 mationem saeculi. quam euidens quoque illud mysterium. 15
 quod ueluti completo omni mandato fratrem suum Benjamin
 amplexatur Ioseph et cecidit super collum eius, sicut completo
 euangelio Paulum Christus amplexatur quibusdam misericordiae
 suae bracchiis, ut interna opinione curuatum uelut a collo in
 caelum erigat. unde et ille erectus a Christo ait: nostra 20
 autem conuersatio in caelis est.

13, 74 Et gauisus est Pharao, quod Ioseph agnouisset fratres suos.
 unde et uulgata est uox in domo Pharao et hortatus est

1 Matth. 28, 10 3 Matth. 28, 18 7 Gen. 45, 5 8 Matth.
 28, 19 12 Gen. 45, 10 13 Matth. 28, 20 16 Gen. 45, 14 17 Act.
 20, 37 20 Philipp. 3, 20 22 Gen. 45, 16 sqq.

1 euangelio *P* 2 et *exp. m2 P, om. DO* 3 omnis *B* (i *ex e*)
 caelis *BP''* caelo *cet.* 5 acerbitatis *ex aceruitates P* 6 habetur *℣'*
 (ur s. *u. m2*) *℣''E* 7 enim uestram misit *℣''E* 8 redit *N'* 9 eos
NVP' filii *B* (i *tert. s. u.*) *cet.* 10 est s. *u. O. om. N* 11 redi-
 merunt *P''* et (*corr. m2*) *P℣' O* redimerent *V* 12 illut *B* 12 me ^{tu} *P*
 (e et tu *m2*) fili *B* filii *cet.* filii s. *u. P* 14 sum s. *u. m2 P*
 consumptionem *P* 15 illut *B* 16 cōplectitur ioseph (ioseph *om. E*)
 beniamin *℣''E* 18 xps paulum *N'* misericordiae *B* (i *pr. ex e*)
 19 bracchiis *B* brachiis *cet.* ut *P' m2* et *P' m1 cet.* opione *B*
 20 erigit *℣''ED* et (it *ex at*) *P℣'* 22 farao *B℣'* 23 diuulgata *NV*
 farao *B* pharaonis *NP''*

sanctum Ioseph, ut fratres suos inuitet, ut ueniant cum patre,
et mandat impleri eorum sarcinas tritico et in uehiculo dari. E
unde haec humanitas barbaro, nisi illud ostenderetur mag-
num mysterium, quod iam non inuidet ecclesia, cum
5 redimuntur Iudaei, et populus Christianus hac adiunctione
laetatur et quibus potest subsidiis iuuat et mittit euangeli-
zantes regnum dei, quo maturius euocentur? quibus dantur
75 binae stolae. et allegat Paulum, cum eius dicta depromit,
cui trecenti aurei et quinque stolae diuersi coloris conferuntur
10 a Christo. trecentos aureos habet qui crucem praedicat Christi,
ideoque ait: neque enim iudicaui scire me aliquid inter 508 A
uos nisi Christum Iesum et hunc crucifixum. et bene
aureos accipit, quia non in suasoriis sapientiae uerbis, sed
in ostensione spiritus praedicabat. quinque autem stolas accipit
uel sapientiae multiplicis disciplinas uel quod nullis sensuum
corporalium captus inlecebris ubi aliis periculum illic teneret
uictoriam, qui omnes uoluptates carnis singulari continentia
et uirtute superaret, cuius ingenium studiumque nulla corporis
hebetaret infirmitas, qui, cum esset in corpore, corpus se B
20 habere nesciret. denique raptus in paradysum siue in corpore
siue extra corpus nesciens audiuit uerba ineffabilia, quae loqui
homini non liceret, qui postremo terrenum nihil oleret in
terris, sicut ipse docet dicens: quia Christi bonus odor

6 Luc. 8, 1 7 Gen. 45, 22 9 Gen. 45, 22 11 I Cor. 2, 2
13 I Cor. 2, 4 20 II Cor. 12, 2 sqq. 23 II Cor. 2, 15

2 in *BT*, *del.* *P'* *m2*, *eras.* *P*, *om.* *cet.* 4 mysteriū *P* (*iū in ras.*)
quod iam *II DO* quoniam *NV* 5 cristianus *BP* 8 allegat *O* aligat *B*
alligat *cet.* 11 ideoque *P* (*que s. u. m2*) scire me *II DO* me scire *Ų'*
(*me s. u. m. ant.*) *Ų'' ET* scire *V* 13 accepit *P''* (*e ex i*) *O* (*corr.*
accipit) *NV* humanae sapientiae *Ų'' ET* 15 multiplicis *PD* et *m1*
BP'' multiplices *B m3 P'* *corr. cet.* 16 aliis *P* alius *D* alii *VP'Ų''E*
17 quia *BP'P''O* et (*a eras.*) *P* uoluptates *B* (*es ex is*) 19 hebe-
taret *P* (*e alt. m2 ex i*) habitaret *Ų'* (*corr. m2*) *V* corpusque *P*
(*que s. u. m2*) *D* et corpus *P'* 20 denique . . . nesciens *om. PD*
21 corpore nesciens (*i s. u.*) *B* 22 nihil terrenum *Ų''E*, terrenum
om. P'

- 76 sumus deo in his qui salui fiunt. praecellit igitur Paulus
 et eius exuberat portio, sed tamen habent et alii praedicatores
 gratiam suam. binas stolas accipiunt. quas? illas utique, de
 quibus dubitare non debes, quia legisti de Sapientia dictum:
 binas uestis fecit uiro suo. una est mystica, moralis 5
 altera. sed non omnes apostoli, non omnes prophetae, non
 omnes pastores, non omnes uirtutes, non omnes habent gratiam
 curationum, non omnes linguis loquuntur. ubi diuersa praemia,
 77 merita diuersa. et praemittuntur et patri munera. filius honorat
 patrem, Christus populum suum inuitat promissis, inuitat 10 I
 muneribus. portant haec munera illi asini inutiles et laboriosi
 ante, nunc utiles, portant in typo Christi munera portaturi
 in euangelio munerum largitorem.
- 78 Dimisit autem fratres suos et abierunt. et dixit
 illis Ioseph: nolite irasci in uia. quam bene docet ab 15
 iracundia praecauendum, quod ea possit etiam amantes sui
 separare germanos, et maxime in uia fugiendam esse discor-
 diam, ubi ipse uiandi comitatus debet inuiolabilis gratiae
 habere consortium. quid aliud autem ait dominus noster Iesus
 ex hoc corpore recessurus, cum discipulos dimitteret suos, 20
 nisi ne irascerentur in uia, dicens: pacem relinquo uobis,
 pacem meam do uobis? ubi enim pax est, iracundia locum

5 Prouerb. 29, 40 (31, 22) 9 Gen. 45, 23 11 Gen. 45, 23
 Matth. 21, 7 14 Gen. 45, 24 21 Ioh. 14, 27

1 deo in omni loco in his qui pereunt et in his qui salui fiunt *P'*
 3 quas *N'VD*, *om.* *T*, quasi *P* (i *postea add.*) *cet.* utique illas *N'*
 de quibus *om.* *N'VP''* 4 debes *B* (*es ex is*) 5 uestes *B* (*es ex*
is) *cet.* 7 habent *B* (*t s. u.*) 8 loquuntur *B* loquuntur *P''* locuntur *NP'*
 diuersa merita diuersa et praemia *NV* 9 et praemittuntur et *B et*
 (et *alt. eras.*) *P* et praemittuntur *P''DO* praemittuntur et *P'* mittuntur
 et *NV* 11 asini illi *NV* 12 portaturi *BNVP'O* portatur *PP'D*
 13 largitor *P''D* 15 in uia irasci *V* 19 aliut *B* autem aliud *N'*
 aliud autem *D*, aliud *om.* *P'* noster *om.* *NV* 21 nisi *NV om.*
II DO ne *om.* *V* pacem meam do uobis, pacem meam relinquo
 uobis *V*

non habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. hoc est ergo
 quod ait: pacem meam do uobis, id est nolite irasci in
 uia. et uide ne in hac uia dicat, hoc est in hoc cursu totius
 uitae indignationem cauendam, quod ira saepe etiam innocentes
 5 in crimen adducat, quia, dum iusto amplius irascimur et F
 uolumus alienum coercere peccatum, grauiora peccata conmit-
 timus. ideo apostolus non uos ipsos inquit uindicantes,
 carissimi, sed date locum irae, hoc est declinemus eam,
 ne nos illa corripiat. unde et dominus Iesus dimittens ad euan-
 10 gelizandum discipulos misit eos sine auro, sine argento, sine
 pecunia, sine uirga, id est ut et incentiua litis et instrumenta
 eriperet ultionis.

Et ascenderunt inquit de Aegypto et uenerunt in 509 A
 terram Chanaan ad Iacob patrem suum et nuntiauerunt
 15 illi dicentes quia Ioseph filius tuus uiuit et ipse
 est princeps totius terrae Aegypti. quae est terra
 Chanaan? quae nutabat. quid igitur tam euidentis quam apo-
 stolorum tempora designari, quibus ingressi Iudaeorum syna-
 gogas nutantes Iesu domini potentiam praedicabant, sicut
 20 habemus in Actibus apostolorum dicente Petro: hunc ergo
 Iesum resuscitauit deus, cuius nos testes sumus.
 dextera igitur dei exaltatus repromissione spiritus B
 sancti accepta a patre effudit hoc donum, quod uos

7 Rom. 12, 19 9 Luc. 22, 35; 9, 3 Matth. 10, 9 sq. Marc. 6, 8
 13 Gen. 45, 25 sq. 17 Philo de sacr. Abel et Cain 27 (I 181, 11)
 20 Act. 2, 32 sq.

1 ablegatur \mathfrak{A}' $m2$ abligatur B (l *eras.*) abligatur \mathfrak{A}' $m1$ T abnega-
 tur V allegatur P' alligatur *cet.* discordia (con *s.* dis $m2$) P' 3 in
pr. om. BP' , *s. u.* P hoc cursu P (h *s. u.* $m2$) occursu $VP'T$ 9 unde
 et ΠDOT et unde \mathfrak{A}' (et *eras.*) unde $V\mathfrak{A}''E$ 11 sine pera *post* pecunia
add. tacite Maurini, ac sane facile haec excidere potuerunt stru-
 menta BPV 12 ultionis P (is *ex es* $m2$) 14 chanaam BVP' et
 (corr. $m1$) P 15 illis P (*s. eras.*) tuus *om.* B 16 aegypti P
 qui B quid NV 17 chanaam BPV 18 designari P (*ri ex re*)
 qui... (bus *eras.*) PP' qui $VP'DO$ ingressis BN 19 dñi ihu N
 potentia B praedicabat B et (corr. $m1$) P 23 uos *om.* P'

uidetis? aduertimus certe quomodo et uiuere eum et terrae
 totius principem dicat, qui aperiens horrea sua spiritalis gratiae
 donet omnibus ubertatem. haec dicebant apostoli, sed Iudaei
 non credebant, sed iniciebant manus in eos et trudebant in
 80 custodiam praedicatores salutis. unde et de Iacob scriptum
 est: expauit mente; non enim credebat eis. expauit adfectu
 plebis incredulae. sed posteaquam Christi gesta cognouit,
 tantis beneficiis et operibus delinitus resumpsit spiritum dicens:
 magnum mihi est, si adhuc filius meus Ioseph uiuit.
 ibo et uidebo illum, priusquam moriar. primum et 10
 maximum fidei fundamentum in resurrectionem Christi credere.
 quicumque enim crediderit resuscitatum festinus requirit,
 deuotus accedit et intima deum mente ueneratur; credit enim
 quod ipse non moriatur, si credat in resurrectionis auctorem.
 14, 81 Et eleuans se Istrahel uenit ad puteum iuramenti 15
 et immolauit hostiam deo patris sui Isaac. merito
 eleuatur qui festinat ad Christum. fides praecedit deuotionem.
 prius se eleuauit, postea immolauit; ille enim bene immolat
 82 qui cognitionem diuinitatis inuestigauerit. dixit autem deus
 ad Istrahel in uisu nocte dicens: Iacob, Iacob. qui 20
 dixit: quid est? dicens: ego sum deus patrum
 tuorum: noli timere, descende in Aegyptum; in

2 Gen. 41, 56 4 Act. 5, 18 6 Gen. 45, 26 9 Gen. 45, 28
 11 Ioh. 11, 25 15 Gen. 46, 1 19 Gen. 46, 2--4

1 quomodo *P* (quo *s. u. m2*) 2 orrea *B* 4 et *ΠVDO*
 sed *N* tradebant *NVP'* 6 credebat eis *m2 ex credebatis P* 8 re-
 sumsit *B* 9 est mihi *P'* ioseph uiuit *N* uiuit ioseph uiuit *B* uiuit
 ioseph uiuit *P* (uiuit *eras.*) uiuit ioseph *cet.* 10 eum *ND* 11 ma-
 ximae *BP'P'' et (corr. m1) P* 12 requirit *BP'P'' et (corr. m2) P*
 13 accedit *Pm2 VOD* adcedit *T* accedet *BP m1 P'P''* accepit *℣' m1*
 accipit *℣' m2 ℣''E* uenerabitur *P''* 15 istrahel *B* israhel *V* isrl̄
cet. puteum *B* (v *s. o*) 16 et *om. N* isaac *B* (a *alt. s. u.*)
 18 eleuauit *P* (e *pr. s. u.*) 19 dñs *V* 20 istrahel *B* israhel *P* isrl̄
cet. nocte *P* (is *s. q*) noctis *P'D* 21 dicens *BPVT, exp. m. ant.*
et supra scr. et dñs ait ℣', eras. P, om. P'' (qui post sum *add. inquit*),
 et dñs ait *℣''E* et dñs *O* deus *s. u. m2 P* 22 uestrorum *BPD*
 descende *P* (e *pr. ex i*)

gentem enim magnam te faciam ibi. ego descendam tecum in Aegyptum et ego deducam te in perpetuum. quemadmodum quae ipsi legunt non intellegunt et Moysen quem laudant abnegant, cum eius scriptis nolunt credere! 5 quid euidentius quam quod hoc loco inuitantur, ut ad ecclesiam dei transeant et qui ante intra Iudaeae terminos coartabantur angustos ad populum dei migrent, qui ex toto orbe, 510 A ex omnibus nationibus et populis congregatus in magnam factus est gentem? denique in omnem terram exiuit sonus 10 eorum. uocatur ergo a filiis suis Iacob, id est a Petro 83 Iohanne Paulo populus Iudaeorum inuitatur ad gratiam. ipse quoque deus noster proprio eum hortatur oraculo, spondet ei profectum fidei muneris sui fructum dicens ei: Ioseph mittet manum super oculos tuos. non utique sanctus 15 patriarcha sollicitus erat a quo ei oculi clauderentur, licet B etiam intellectu simplici moralis exprimatur adfectus. nam si eos quos diligimus cupimus frequenter amplecti, quanto magis recessuri ex hoc corpore ipso carorum pignorum tactu delectamur extremo et hoc mulcemur uiatico. tamen mystice 20 licet nobis intellegere quod postea cogniturus deum sit populus Iudaeorum. hoc est enim mysterium, quod uerus Ioseph immittet manus super oculos eius, ut qui non uidebat ante iam uideat. ueni ad euangelium, lege quemadmodum caecus C ille sanatus sit, cui Iesus manum inposuit et eius abstulit 25 caecitatem. non enim morituris manum Christus inponit, sed uicturis, aut si morituris, recte, quia prius morimur, ut reuiuiscamus; non enim possumus deo uiuere, nisi peccato ante moriamur.

9 Psalm. XVIII 5 Rom. 10, 18 13 Gen. 46, 4 23 Ioh. 9, 6 sq. 27 Rom. 6, 2

1 faciam te \mathfrak{A}'' descendam B (e *pr. ex i*) descendo V 4 credere nolunt $\mathfrak{A}''E$ 5 ad scam ecclesiam P' 8 et populis *om.* $\mathfrak{A}''E$, populus (*om.* et) V 10 id est *BNVP P''* quid est P quia D 11 et paulo P'' po*** P (o *m2 in ras.*, populus *in mg. m2*) 14 immittit V manus N 15 quod B (*d eras.*) 16 sinplici B 18 ipse P (o s. e) 22 antea PD 23 quemadmodum B quae admodum P (*ae ex ae m2*) 26 qui *BP''* quia (a s. *u.*) P

84 Descendunt igitur in Aegyptum septuaginta quinque animae,
sicut scriptum est, et hoc mystice numero remissionis, quia
post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, D
nisi donaretur his remissio peccatorum. occurrit illi Iudas,
hoc est confessio erroris. hunc sui uenturus Iudaeorum populus 5
praenuntium mittit. ideo et Ioseph uerus, id est arbiter et
interpres diuinitatis, occurrit, quia praecedit iam confessio
quos ante perfidia possidebat. interpres est enim diuinitatis
Christus, quia deum nemo uidit umquam, nisi unigenitus
filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. hic senilis 10
iam aetatis et fessum suscipiet ultimis temporibus populum E
Iudaeorum, non secundum illius merita, sed secundum electi-
onem suae gratiae et inponet manum super oculos eius, ut
caecitatem auferat. cuius ideo distulit sanitatem, ut postremus
crederet, qui ante non putauit esse credendum, et praero- 15
gatiuam superioris electionis amitteret. unde et apostolus ait:
quia caecitas ex parte Istrahel contigit, donec pleni-
tudo gentium intraret et sic omnis Istrahel saluus
85 fieret. gesta igitur patriarcharum futurorum mysteria sunt.
denique ipse Iacob sic ait ad filios suos: congregamini, 20
ut adnuntiem uobis quae occursura sunt uobis in
nouissimis diebus. congregamini et audite Istrahel
patrem uestrum.

1 Gen. 46, 26 5 Philo Legg. alleg. I 26 (I 59, 43) et saepius
6 Philo de Iosepho 6 (II 46, 7) 9 Ioh. 1, 18 17 Rom. 11, 25 sq.
20 Gen. 49, 1 sq.

1 descendunt *B* (e *pr. ex i*) 2 mysticae *BP'E* 4 iis *ex his P*
5 confessio *P'* (*ex confusio*) confessor *NV* 6 praenuntiū *P* (*ū ex us*)
et *pr. om. P'* 7 confessio *E* (*es m2 in ras.*) 8 antea *Ų'E*
interpretes *B* enim diuinitatis est *NV* 13 inponēt *B* (*ŋ eras.*)
imponit *N'V* ut *ex* et *B* 14 sanitatem *in mg. m2 P* 17. 18.
22 istrahel *B isrl cet.* 17 contigit *in isrl Ų'E* 20 sic *om. Ų'E* *EXP.*
LIB. PRIMUS DE IOSEPH *BP'O* et (*om. primus*) *D* EXPLICIT LIB
SCI AMBROSII DE IOSEPH *P* et (*om. LIB*) *V* EXPLICIT LIB. I.
BEATI AMBROSII EPI DE PATRIARCHIS *P'* FINIT DE SCO IOSEPH
PATRIARCHA *Ų'* FINIT LIB. VII. DE SCO IOSEPH PATRIARCHA *Ų'*
EXPLICIT DE SANCTO IOSEPH *T* EXPLICIT *E*

DE PATRIARCHIS.

- B* = liber bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido
 ad mare sito (nunc Boulogne sur mer) 32 saec. VII f. 55^u
P = Parisiacus lat. 12137 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 90^r
P' = Parisiacus lat. 11624 saec. XI f. 132^r
P'' = Parisiacus bybliothecae armarii (Bibliothèque d'Arsenal)
 840 (T. L 371) saec. XI f. 42^u
O = Oxoniensis Bodleianus 137 saec. XII f. 38^u
Ų' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 149^r
Ų'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 117^u
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 198
V = Uindobonensis 1080 saec. X f. 112^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 23^r .
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 105^u
T' = Trecensis 284 saec. XII f. 73^r
Π = *BPP'P''*
N = *ŲŲ''ET*
N' = *ŲŲ''E*
α = editio Amerbachiana

Librorum *BP* scripturas omnes enotaui, ex *P'P''N'V* potiores. co-
 dices *DOTT'* rarius commemoraui.

, 1 Primum omnium quantam discimus parentibus referre reue- I 513
 rentiam, cum legimus quoniam qui benedicebatur a patre B
 benedictus erat et qui maledicebatur maledictus erat! ideo
 hanc parentibus gratiam donauit deus, ut filiorum pietas
 5 prouocetur. praerogatiua igitur parentum disciplina est filiorum.
 honora ergo patrem, ut benedicat te. honoret patrem pius
 propter gratiam, ingratus pro timore. etsi pauper est pater
 et non habet diuitiarum copias, quas relinquat filiis, habet C
 tamen ultimae benedictionis hereditatem, qua sanctificationis
 10 opes successoribus largiatur. et multo plus est beatum quam
 2 diuitem fieri. festinabat Ioseph sumere benedictionem. denique
 et filios suos optulit Manassem et Ephraem, quos benedixit
 Iacob, ut quia duodecim habebat filios et tertius decimus
 apostolus futurus erat Paulus quasi posterior electus, tertia
 15 decima tribus de Manasse et Ephraem nepotibus sanctificaretur D
 in utrumque diuisa, quo Paulus non extra paternarum tribuum
 numerum inueniretur, qui ueteris testamenti et noui egregius
 praedicator paternae benedictionis hereditatem sibi quoque

2 Gen. 9. 25 sq. 6 Exod. 20, 12 11 Gen. 48, 1 sqq. 12 Gen.
 48, 8 sq.

INC. DE PATRIARCHIS BO INCIPIT LIBER II. BEATI AMBROSII
 DE PATRIARCHIS P'' INCIPIT LIB EIUSDE (LIB EIUSDE om. A'T,
 EIUSDEM om. DET', LIB om. V; LIB VIII A'') DE BENEDICTIONI-
 BUS PATRIARCHARUM PNVD T'. in P' non est inscriptio 6 ergo
 s. u. P prius B et P (r erus.) T' (r exp.) O (corr. m2) pius patrem
 A''ED pius patrem T 7 propter timorem NVD 12 filios B (o ex u)
 manassen A' (en ex em) PP'A''ET manasen O manasse V efrem
 BV effraim P'' effrem cet. (semper) 14 futurus erat apostolus A'DT
 erat futurus apostolus A''E quasi B (i s. u.) 16 tribuum B (u pr.
 s. u.), fort. tribum scribendum numerum tribuum A''E 17 ueteris B
 (is ex es)

- 3 profecisse facile conprobaret. quam praeclara in hoc mysteria,
 quod sumens Ioseph filios suos, quos susceperat in Aegypto, 51-
 Ephraem ad dexteram suam, ad sinistram autem Istrahel
 patris sui, Manassem autem ad sinistram suam, ad dexteram
 autem Istrahel, adplicuit eos ante patrem, extendens autem 5
 Istrahel manum dexteram inposuit supra caput Ephraem, qui
 erat iunior et stabat ad sinistram aui, et sinistram suam in-
 posuit supra Manassen, qui erat ad dexteram, et ita inmutatis
 manibus benedixit eos! in quo et Ioseph naturae ordinem B
 seruauit, ut seniori filio plus deferret, sicut Isaac quoque in 10
 Esau priorem filium benedictionem deferre cupiebat, sed
 minorem filium in typo iunioris populi credidit praeferendum,
 4 sicut erat ipse a matre praelatus. denique Manasses ex obliuione
 Latina interpretatione signatur, eo quod populus Iudaeorum
 oblitus est deum suum, qui fecit eum, et quicumque ex ea 15
 plebe crediderit tamquam ex obliuione reuocatur. Ephraem
 autem fecunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, C
 qui auxit patrem, sicut ait ipse Ioseph dicens: quia auxit

2 Gen. 48, 13 sqq.; 41, 50 sqq. 13 Gen. 41, 51 Philo de sobrie-
 tate 6 (I 397, 1 M.) de congr. quaer. erud. grat. 8 (I 525, 6) 15 Deut.
 32, 18 17 Philo Legg. alleg. III 30 (I 105, 46) 18 Gen. 41, 52

1 proficisse B et (corr. m2) P facile profecisse $\mathfrak{N}''E$ quam B
 m1 N'VD quamquam B m2 cet. in B m1 D haec in B m2 P'P''O
 haeç (s. et) in P et in cet. hoc B (e s. u.) 3 dextram PT' istra-
 hel B (t cras.) israhel V isrl cet. 4 manassen VP $\mathfrak{N}''EOT$ ma-
 nasse \mathfrak{N}' manassen (s pr. et n s. u.) D autem malim abesse a
 sinistra \mathfrak{N}' (corr. m. ant.) suam B (m s. u. m3) ad B m1 NV
 ut ad B m3 (ut extra u.) D (ut s. u.) cet. 5 autem B m1 N'V esset
 (s. u.) autem B m3 autem (s. esset) D esset T (in ras.) cet. istra-
 hel B isrl cet. (semper) adplicuit B m1 P' $\mathfrak{N}'ET$ applicauit \mathfrak{N}'' a alt.
 exp.) V et adplicuit B m3 (et s. u.) D (et s. u.) cet. ante patrem
 om. V patrem B m1 N' patrem suum B m3 (suum s. u.) D et T
 (suum s. u.) cet. 6 supra BP'' super cet. 7 a sinistra N' posuit $\mathfrak{N}''E$
 8 super caput (man.) NVD manassen BP''O manasse V manassem \mathfrak{N}'
 (m alt. cras.) cet. 10 isaac B (a alt. s. u.) 11 conferre V prae-
 ferre $\mathfrak{N}''E$ 16 ex s. u. P, om. P'' 17 interpretaetione in B
 18 qui BI''

me deus in terra humilitatis meae. quod est proprium
populi iunioris, qui corpus est Christi augens patrem et deum
proprium non relinquens. denique spiritaliter de populis hoc
esse mysterium senior declarauit. nam cum filius eum putaret
5 errasse uitio hebetioris aspectus, conuertere uoluit manus
eius dicens: non sic pater; hic enim primitiuus est. D
inpone dexteram tuam supra caput eius. et noluit,
sed dixit: scio, fili, scio. et hic erit in populum,
et hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior
10 illo erit, et semen illius erit multitudo gentium.
denique praeferendum Ephraem seniori germano etiam benedi-
ctionis serie prophetauit dicens: in uobis benedicetur
Istrahel dicentibus: faciat uobis deus sicut 515 A
Ephraem et Manasse. et ideo cum essent nepotes, in
15 locum filiorum sunt adoptati, ut non essent auitae bene-
dictionis expertes.

5 Hac benedictione celebrata uocauit etiam filios suos. et B
qui ante iuniorem seniori praetulerat coepit a primo, ut in
illo mysterii praeferret gratiam, in hoc ordinem seruaret aetatis.
20 simul quia ante in duobus benedixerat uniuersos cum omni
posteritate et progenie futurorum, ne aut superflua uideretur
plebis iterata benedictio aut prior aestimaretur infirma. meri-
toque repetitam magis adnuntiationem eorum quae posterioribus C
essent euentura temporibus quam benedictionem conferre se
7 25 dicit. denique sic coepit: Ruben primitiuus meus, tu

6 Gen. 48, 18 sq. 12 Gen. 48, 20 17 Gen. 49, 1 25 Gen. 49, 3 sq.

1 proprium est *ND* 3 denique et filios suos *P* 4 putaret eum *Ų'E*
5 hebetioris (is ex es) *BE* haebetioris (be ex bi) *P* 7 supra *BPP'I'*
super cet. sed noluit *Ų'* (sed exp.) *Ų'E* 8 set *T* (et in ras.) et *Ų'E*
10 ill. *P* (e eras., o s. ras.) illius in ras. *T* 12 serie . . . 16 bene-
dictionis *infra in mg.* *P* profetauit *B* (f in talibus semper) bene-
dicetur (e tert. ex i) *B* 13 uos *NVD* 14 manassen *BPP OT'*
et s. u. m3 *B* 19 praeferret *B* (r alt. s. u. m2) 20 omni om. *PT'*
22 priora *B* et (a eras.) *P* 23 repetita *PVP DOTT'* adnuntiatione
BPOT' annuntiatio *P'* 24 essent *B* esset *P'P'O* uentura *DT*
benedictionem *B* (in s. u.) 25 roben *B* (saepe) primogenitus *N'*

uirtus mea et initium filiorum meorum, durus
 portari et durus temerarius, adfecisti contumelia.
 sicut aqua non efferueas; ascendisti enim in cubile
 patris tui: tunc polluisti torum, quo ascendisti.
 nonne redargui magis quam benedici uidetur? et ideo prophetia
 magis quam benedictio est. prophetia etenim adnuntiatio
 futurorum est, benedictio autem sanctificationis et gratiarum
 8 uotiuua conlatio. et Iudaei putant quia propterea haec senex
 ad Ruben filium dicat, quia cum Bala concubina patris
 concubuit et torum patrium polluit — sed facile refelluntur; 10
 hoc enim ante erat gestum —, Iacob autem quae uentura
 essent in nouissimis diebus, non ea quae gesta erant spondet
 se esse dicturum. ergo patriarchae sibi congruit et constat
 sententia, qui uidens persequentibus Iudaeis futuram domini
 passionem execratur immanem primogenitae plebis audaciam, 15
 quae incredula nec dei legi subdita et iugum Christi dura
 nesciens portare ceruice auctorem uitae non solum scelere
 9 necis, sed etiam sacrilegae insultationis adfecit iniuria. non
 efferueas inquit sicut aqua, ne in maiorem prorumpat
 amentiam et feruor furoris atque insaniae non sinat resipiscere 20
 peccatores, sed agant paenitentiam delictorum, quoniam durus
 populus ascendit cubile patris et torum polluit sanctum, hoc

16 et 129, 6 Exod. 33, 3

1 meorum *om.* *V* 2 adfecisti *B* (*ci ex ce*) *P* (*fe ex fi*) me con-
 tumelia *℣'* (*me s. u. m. ant.*) *℣''E* 3 in *s. u.* *P'D* 4 tui *VT* (τοῦ
 πατρὸς τοῦ *LXX*) *om. cet.* polluisti *P* (*o ex u*) quo *B* (refertur
 ad adnotationem margine absciso deperditam; adscriptum fuisse uidetur
 quando) quo *NV* *qn ex quis D* quando *cet.* 6 etenim *T* (*et s. u.*)
℣'℣''VDT', *om. E* 8 collatio est *VP'P'* et *exp. P, om. OT'*
 iudei *B* (*i alt. s. u.*) putabant *B℣''E* putant *ex* putabant *m1 P*
m2 ℣' propterea *om. N'* hanc *P* (*e s. n*) 9 balla *B* (*1 pr. eras.*)
 bala *ex balla m2 P℣'* 10 polluit *P* (*o ex u*) 11 erat ante *P'P''℣''DT'*
 12 spondit *℣'* (*-et m2*) sponndit *DT* 13 patriarcha *P* (*a ult. ex ae*
m2) *T'* 14 praeuidens *P''* 15 plebis *s. u. P* 16 legis *P* (*s eras.*)
 legi dei *VP'* 18 sacrilegae *B* 19 efferueas *P* (*f pr. s. u.*) pro-
 rumpas *P'DT* 20 & *P* ut *OT'* 22 ascendit populus *N'*

est carnem domini Iesu creatoris nostri patibulo adfigens
 crucis, in qua uelut in quodam cubili et patrio toro sancti
 eius salutari refectione requiescunt. quis igitur abnuat de
 populo dictum, cum populo haec uniuersa conueniant? ipse
 5 enim dictus est primogenitus Istrahel, ipse durae esse ceruicis,
 de ipso dixit Moyses: uos autem populus dura ceruice
 estis. et re uera quis tam durus et tam temerarius et contu-
 meliosus quam populus Iudaeorum, qui dominum Iesum, per
 quem uiderant mortuos suscitatos, caecos inluminatos, flagellis
 10 uerberauerunt, clauis confixerunt, cum diuina eius opera negare 516 A
 non possent? quod scribis et pontificibus auctoribus et principe
 sacerdotum Caipha pariter saeuiente commissum euangelii
 series declarauit, et ideo sanctus propheta refugit tanti sceleris
 participatum, ne per successionem generis auderent tanti
 15 patriarchae sibi adrogare consortium.

3, 10. Contestatur iustus et abdicat posteritatem, quae patrium B
 non seruaret adfectum, et quia praeuidit flagitium, perhorrescit
 consilii contagium. in consilium inquit eorum non ueniat
 anima mea et in congregationem eorum non conten- C
 20 dant uiscera mea, quoniam in ira sua occiderunt
 hominem et in cupiditate sua subneruauerunt
 taurum. quod dicit de filiis quidem dicit Symeon et Leui,
 sed eorum nomine tribus signat, quae appellatione simili
 uocabantur. quam interpretationem pulcherrimam deriuant
 25 Iudaei et arbitrantur quia propterea arguat filios Iacob, quia
 propter stuprum sororis Sichimitas isti duo prae ceteris fratribus

18 Gen. 49, 6 22 Gen. 49, 5 25 Gen. 34, 13 sqq.

2 qua *P* (a ex o) uelut in quo *extra u P* 3 requiescant *T* (qui
 ex sci) *DO* 5 esse *om. PP'T'* 6 durae ceruicis *N'VP'D* 7 tam
 post et *om. N'V. s. u. T (m2) D* 12 caifa *BV caypha Q'P'EOT'*
 14 principatum *OT'* 17 fort. seruauit 19 congregatione *NVD*
 21 homines *Q'Q'VD* 22 symeon *BP''O* leui *B* 23 significat
P'DT signatur *Q'* (ur postea add.) *Q''E* 24 uocabatur *Q'* (atur ex
 antur) *Q''E* 25 et scripsi ut libri arbitrantur *B (e s. a alt.) N'*
 arbitrentur *cet.* 26 sichimitas *P (h s. u.) P''TT'* isti *B (i pr. s. u.)*

ultum ire cupientes simulauerunt cum ipsis inire uelle se
 gratiam et ideo circumcidi eos oportere suaserunt, ut religione D
 concordi pax inter eos et recipiendae adfinitatis societas
 firmaretur. sed circumcisos adorsi recentibus adhuc uulneribus
 et inualidis uiribus, quas dolor soluerat, fractos die super- 5
 ueniente tertio necauerunt. ideo et fortasse isti duo ultores
 prae ceteris, quia scribarum et sacerdotum auctores sunt;
 nulli enim magis quam sapientes et sacerdotes debent castimo-
 11 niam uindicare. sed in hoc quoque errant Iudaei. isti enim
 causas doloris sui praestiterant patri adserentes se in illa licet 10 E
 aetate iuuenili uindices laesae fuisse pietatis et uiolatae castitatis
 ultores. quod utique sanctus <Iacob> condemnare non poterat,
 quia non passi sunt inultam sororem suam loco esse meretricis.
 quae et uirginitatem amiserat et uindictae solacium non habebat,
 maxime cum ipse sic factum probauerit. ut <cum> Sicimam 15
 possideret, in morte donaret eam filio suo dilectissimo Ioseph
 dicens ad eum: do tibi Sicimam praecipuam super
 omnes fratres tuos, quam accepi de manibus Amor- F
 raeorum in machaera mea et arcu. quod factum negari
 non potest, interpretari tamen possumus per Sicimam umeros 20
 significari, per umeros opera. heredem ergo bonorum operum
 sanctum Ioseph prae ceteris elegit, cuius opera fratres aequare
 12 non poterant. quis enim facta Christi potuit adaequare? tum
 praeterea immaculatus et castus de hoc terreno deuorsorio et

17 Gen. 48, 22 20 Philo Legg. alleg. III 8 (I 92, 25)

1 ultu *BV* ultu iri *P'* (u ex u) *T* 2 oportere circumcidi eos *N*
et (oportere in *mg.*) *D* suaserunt illis *℣'* (is ex os *m2*) *℣''E* 4 ad-
huc *B* (huc s. u.), om. *P'* 5 quas *P* (o s. a *m2*) quos *O* (o ex a) *T'*
fractas *℣'* (as ex os *m. ant.*) *℣''E* 6 tertio *T* (o in *ras.*) tertia *P'*
et in *ras.* *B* 10 causas (as s. u.) doloris (is ex es) *B* 12 Iacob
addidi 15 probauerit *B* (b ex u) cum *addidi* sichimam *P* (h
s. u.) *P''T'* 16 possederet *B* et in *P* (et s. u.) *P'* (et s. u. *m2*) *DO*
17 et 20 sichimam *P* (h s. u.) *P''TT'* 18 accipe *B* (e in *ras.*)
18 amorreorum et 19 machera libri 20 umeros *B* humeros *℣'* (h s. u.
m2) *cet.* 21 umeros *B* humeros *cet.* 24 deuorsorio *BV* diuersorio *P*
(di ex de *m2*) *cet.*

impuritatibus auctoribus manubias reportauit, locum stupris et flagitiis uacantem ad incolatum sanctorum uerbis caelestibus et gladio capiens spiritali, ut ubi inhabitatores ante lasciuiae 517 A et principes luxuriae uersabantur, ubi fuerant incentiua libidinis et fomenta nequitiae, ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis et plurima uirginalis integritatis exempla quodam supernae lucis fulgore resplendeant.

13 Tribus igitur sunt quae designantur nominibus patriarcharum, quia de tribu Symeon scribae sunt, de tribu Leui principes 10 sacerdotum, qui perfecerunt nequitiam suam in domini passione mensuram omnem paternae impietatis implentes. ipsi consilium B cogitauerunt aduersum dominum Iesum, ut occiderent eum, sicut Esaias dicit: uae animae ipsorum, quia cogitauerunt consilium malum aduersum se dicentes: 15 alligemus iustum, quia inutilis est nobis. ipsi occiderunt prophetas et apostolos adnuntiantes domini salutaris aduentum, passionis eius et resurrectionis gloriam praedicantes. ipsi postea in sua cupiditate, quia terrena flagitia desiderabant diuina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatem C 20 mentis, contemptum pecuniae, lucrum gratiae, subneruauerunt taurum, illum uidelicet cornua producentem et ungulas, quem uident pauperes et laetantur, quoniam uerbo dei exaltauit cornum populi sui, quo et inimicos reppulit et praemium coronae caelestis emeruit. hic est taurus, quo ecclesia figuratur in 25 luna tunc plenior, cum uelut cornibus nixa taurinis spatium

11 Matth. 23, 32 13 Esai. 3, 9 sq. 22 Psalm. CXXXVIII 14

3 spiritalia *P* (a *alt. eras.*) 4 luxoriae *BV* et (v s. o) *P* 6 integritatis *B* (is *ex es*) 9 simeon *B* (i *ex e*) *P''* scribae *B* (ae *in ras.*) leui *B* (u *pr. eras.*) 12 aduersum (um *ex us*) *PT* aduersus *N'D* 13 eseias *B* isaias *PT'* eorum *T* (*in ras.*) *P'* 15 alligemus *B* (i *ex e*) qm (*s. & quia*) *D* 16 apostolos *B* (os *ex us*) saluatoris *ND* salutaris *T'* (a *alt. s. u. m2*) 18 quia *V* (i *eras.*) qua *P''A'ET*, om. *A''* 21 autem taurum *A'* (autem *del. m2*) *A''E* et (autem *eras.*) *T* 22 uerbum *N'D* 23 cornum *B* cornu *cet.* 25 lunam *B* (in *exp.*) *A'* (in *eras.*) *VP'DT'* iam pleniore *P* (*m2 ex tunc plenior*) *OT'*

14 totius orbis includit. tamen prophetiae huic etiam gratiam
 uidetur benedictionis adiungere. nam et ad primogenitum
 Ruben dicendo: non efferuescas ut aqua peccatum statuit,
 quia aqua mundare magis delicta mentesque nostras ab omni
 solet uitiorum feruore reuocare. et iterum dicendo ad Symeon 5
 et Leui: diuidam uos in Iacob et dispergam in
 Istrahel ostendit gentium congregatione redimendos; percusso
 enim pastore grex ille dispersus est, qui fuerat ante conlectus.
 ut qui non erat introiret et sic omnis Istrahel saluus fieret.
 et maxime propter tribum Leui debemus hoc credere, quia 10
 ex ea tribu dominus Iesus uidetur secundum corporis suscep-
 tionem genus ducere. ex qua tribu sunt sacerdotes Leui et
 Nathan, quos sanctus Lucas in euangelii libro, quem ipse
 scripsit, inter maiores domini computauit. sacerdos enim patris
 et princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est: tu es 15
 sacerdos in aeternum. sacerdotalis originis successionem
 15 debuit uindicare. unde et Moyses benedixit hanc tribum dicens:
 date Leui sortem suffragii sui et ueritatem eius
 uiro sancto. benedixit Moyses etiam tribum Ruben. sicut
 habes scriptum: uiuat Ruben et non moriatur et sit 20
 multus in numero. neque enim benedixisset, si secundum
 patriarchae sententiam benedictionis scisset indignos. certe
 quod strictim ille praeteriit iste compleuit.

3 Gen. 49, 4 6 Gen. 49, 7 7 Matth. 26, 31 9 Rom. 11, 26
 12 Luc. 3, 29 et 31 15 Psalm. CVIII 4 18 Deut. 33, 8 20 Deut. 33, 6

1 gratiam *s. u. P. om. V* uidetur etiam gratiam *℣'* etiam uidetur
 gratiam *E* 2 et *s. u. D. om. T* 3 dicendo *B* (*o ex um*) effer-
 uescasut *B* (*su s. u.*) efferuescat *℣'* efferueas ut *℣'EO* efferueas sicut
VD 4 delicta (*i ex e*) mentesquae (*te ex ti*) *B* 5 symeon *BP''*
 9 fort. non in eo omnis *B* (*i ex e*) 13 nathan *BP'' et m1 P*
 leuite et nathinnei *P m2 T'* leuite et nathanei *P'* (*tha ex tni*) *O* in
s. a alt.) euangelii *℣'* (*i alt. s. u. m2*) 14 composuit *B* (*in mg.* comp
reliquis cum margine abscisis) computauit (*t alt. s. u. m2*) composuit
(exp. m2) P 18 suffragii eius *N'* 19 etiam moyses *N'* 22 sen-
 tentiam *B* (*ten s. u.*) benedictionis *scripsi benedictiones* (*s eras.*)
B℣' benedictione *cel.*

16 Et quia per admixtionem generis Iuda et Leui tribus iunctae 518 A
sunt, ideo Matthaeus ex tribu Iuda describit eius familiam. et
apostolus ait: quoniam de Iuda ortus est dominus
noster, ut ex tribu Leui sacerdotalis et plena sanctitatis B
adnumeretur hereditas, ex tribu autem Iuda, ex qua David
et Solomon et reliqui reges fuerunt. regalis successionis splendor
effulgeat, ut idem rex et sacerdos scripturarum testimonio
demonstretur. meritoque se circa gratiam Iudae Iacob sanctus
effudit dicens: Iuda, te laudabunt fratres tui; manus tuae
10 super dorsum inimicorum tuorum, adorabunt te filii
patris tui. catulus leonis Iuda. ex germine, fili, mihi
ascendisti. recumbens dormisti ut leo et tamquam C
catulus: quis suscitabit eum? non deerit iudex ex Iuda
et princeps de femoribus eius. donec uenit cui repo-
15 situm est. et ipse expectatio gentium: alligans ad
uitem asinam suam et cilicio pullum asinae suae
lauabit in uino stolam suam et in sanguine uuae
anaboladium suum: hilares oculi eius a uino et dentes
17 candidiores quam lac. ad Iudam quidem patriarcham dirigi
20 uidetur alloquium, sed Iuda ille posterior uerus confessor
exprimitur, qui ex ea tribu natus est. qui solus laudatur a D
fratribus, de quibus dicit: narrabo nomen tuum fratribus
meis, dominus per naturam, frater per gratiam, cuius manus,

2 Matth. 1, 3 3 Hebr. 7, 14 9 Gen. 49, 8—12 22 Psalm.
XXI 23

2 mattheus *BP''* matheus *cet.* describit *B* descripsit *ND* descripsit *V*
describit *P''* describit *P* (e *ex i*) *cet.* 5 adnumeratur *P* (e *s. a m2*)
6 solomon *B* salemmon *℣''E* salomon *cet.* regalis *B* (a *in ras.*) *℣'* (s
s. u. m. ant.) splendor effulgeat *B* (ef *in ras.*, *ex ec?*) *PVP'P'D1'*
splendor effulgeat *T* splendor refulgeat *N'* 8 sanctus iacob *P'* 11 mihi
BV (cf. p. 134, 22 et 135, 10) mi *cet.* (ὁ ἐγὼ *LXX*) 13 qui *P*
suscitabit (b *ex u*) *BP* 14 uenit *B et m1 P* ueniat *P m2 cet.*; fort.
recte, cf. p. 136, 7 et 14 15 ipse erit *℣'* (erit *s. u. m2*) *℣''P'P''*
ipse**erit *T'* ipse est *DT'* expectatio *BO* expectatio *cet.* 17 la-
uabit *T* (bit *s. u.*) lauit *D* 18 anaboladium *B* (ad *eras.*) *VT* anabu-
ladium *N'D* anobolium *P'* anabolium *cet.* a om. *N'* dentes eius
• *PP''OT'* (οἱ ὀδόντες αὐτοῦ *LXX*): cf. p. 138, 19

quas expandit ad populum non credentem, super dorsum
 inimicorum. isdem enim manibus atque eadem passione suos
 textit et subiugauit aduersarias potestates omnesque fidei et
 pietatis exortes subditos sibi fecit. de quibus ait pater ad
 filium: et dominaberis in medio inimicorum tuorum. 5
 quos inimicos sua fecit malitia, non Christi uoluntas. in quo E
 magna gratia domini. etenim spiritales nequitiae, quae ante
 ceruicem nostram iugo solebant captiuitatis inflectere, ita ut
 Daud ipse manus quodammodo super se triumphantium sentire
 se scriberet dicens: super dorsum meum fabricauerunt 10
 peccatores, ipsae nunc subditae Christi triumpho et quibus-
 dam manibus eius, id est factis operibusque subiectae perpetuae
 subeunt captiuitatis aerumnam. ipse <est> utique. qui adoratur
 a filiis patris sui, quando adoratur a nobis, quibus ipse F
 permisit ut patrem uocemus, cuius seruum esse uirtutis est. 15
 18 Catulus leonis Iuda. nonne euidenter et patrem expressit
 et filium declarauit? quid tam euidens, quo unius naturae
 filius deus cum patre esse doceatur? leo ille, hic catulus
 leonis. uili conparatione eiusdem naturae aut potentiae unitas
 intellegitur. rex ex rege processit, fortis ex forte. quia futuros 20
 praeuidebat qui filium adsererent iunioris aetatis, occurrit his
 subiciens: ex germine mihi ascendisti. recumbens
 dormisti ut leo et tamquam catulus. et alibi habes

5 Psalm. CVIII 2

7 Ephes. 6, 12

10 Psalm. CXXVIII 3

2 inimicorum suorum *VN'* isdem *BVP'* iisdem *P* (i *alt. s. u.*
m2) *T'* hisdem *cet.* 3 et subiugauit *in mg. P* 4 exsortes *B* (s *pr. s.*
u., in mg. m3 sine sorte) *PT'* 5 in medio *om. ND* 7 spiritales *B*
 (e *ex i*) 8 solebant *B* (s. *LE ☺*) 9 dauit *B* se *s. u. P*, super
 se *om. N'E* triumphantium *BV* 11 subditae *B* (i *ex e*) triumpho
BV triumpho *xpi N'E* 13 subeunt *B* (s. *B ☺*) est *addidi*
 qui *BVP'N'*, *eras. in PN', om. cet. ac fortasse praestat omisso* est
illud qui *ut ex praecedenti* que *ortum delere* 18 deus *ΠOT'* dei *cet.*
 19 aut *BP'* et *m1 P* ut *I''* ac *P m2 cet.* 20 futuros *B* (s. *m3* here-
 ticos) 21 hiis *P* (i *pr. s. u. m2*) is *T'*, *om. O* 22 germine fili mi *T*
 (fili *in ras.*, mi *s. u.*) *P'P'DO* 23 tamquam] quasi *E*

quia catulus ipse est leo de tribu Iuda. ergo quia catulum
dixerat. bene statim leonem posuit, hoc est dicere: non capi- 519 A
antur aures uestrae, quia catulum audierunt; filium expressi,
non dixi minorem. et ipse est leo sicut pater. audiant quia et
5 leonem et catulum appellauit. leonem quasi perfectae plenaeque
uirtutis, catulum quasi filium, ne quis cum audiret, aequalem
patris non putaret filium. non sic laudatur filius, ut separetur
19 a patre. ille probat aequalem qui filium confitetur. mirifice B
autem et incarnationem eius expressit dicens: ex germine
10 mihi ascendisti, eo quod tamquam frutex terrae in aluo
uirginis germinau<er>it et ut flos boni odoris ad redemptionem
mundi totius maternis uisceribus splendore nouae lucis emissus
ascenderit, sicut Esaias dicit: exiet uirga ex radice Iessae
et flos ex radice ascendet. radix familia Iudaeorum, uirga
15 Maria, flos Mariae Christus. recte uirga, quae regalis est
generis de domo et patria Daud, cuius flos Christus est, C
qui factorem mundanae conluuionis aboleuit, odorem uitae
20 infudit aeternae. habes ergo incarnationem, accipe passionem.
recumbens inquit dormisti ut leo, quando iacuit in
20 sepulchro uelut quodam corporis sui somno quietus, sicut
ipse ait: ego dormiui et requieui et surrexi, quoniam
dominus suscipiet me. unde et Iacob ait: quis suscitabit

1 Apoc. 5, 5 13 Esai. 11, 1 16 Luc. 1, 27 21 Psalm. III 6

1 catulus *om.* *NVD* 7 patris *B* (*s exp.*) *U* (*s eras.*) patri *cet.*
8 mirifice *P* (*i alt. ex c*) 10 fili mi *P'P''OT* et (*in ras. m2*) *D* 11 ger-
minauerit *scripsi* germinauit *libri* 12 splendorem *B* in splendore *U''*
in splendorem *U'VED* et (*in et m eras.*) *T* 13 ascenderet *P* (*-it corr.*)
ND ascendit *V* esaias *B* (*a s. e*) ex *in ras.* *U''* de *P'ET* ra-
diceiesse *P* (*e pr. add. m2*) iessae *BO* iesse *cet.* 14 de radice *P'T*
radice eius *I'U''EDTT'* et (*eius exp.*) *O* ascendit *P* (*-et m2*) *V*
15 recte *B* (*c ex d*) quia *U'VD* 16 patria *B* (*a alt. s. u.*) de
patria *V* 17 factorem *BVP''DO* foctorem *PP'* fetorem *cet.* con-
luuionis (*s. uith fues*) *B* abolenit et *ed. Rom.* 18 aeternae infudit
U''E 20 sepulchro *B* (*r s. u.*) sepulcro *P''* 21 quieui *V* resur-
rexerit *VP''* 22 suscipiet *B'U'V* et *m2 P* suscipit *OT'* suscepit *P m1 cet.*
quis *B* (*s s. u. m1*) *O* (*s s. u. m2*) qui *U''T'* suscitabit (*b ex u*)
B m3 P m2

eum? hoc est: quem dominus suscipiet. quis est alius qui resuscitet, nisi ipse se sua patrisque resuscitet potestate? uideo natum auctoritate propria, uideo mortuum propria uoluntate, uideo dormientem potestate propria. qui omnia suo fecit arbitrio cuius alterius ut resurgat egebit auxiliis? ipse igitur resurrectionis suae auctor est. qui mortis est arbiter. 21 qui expectatur a gentibus. ideo, donec ille ueniat, non deficiet dux ex Iuda. ut usque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta seruetur. postea enim. ut docuimus tractatu habito in euangelium, per Herodem adulterata successio 10 E praerogatiuam dignitatis amisit. etenim quia uerum regem negarunt, falsos habere coeperunt. ergo hoc dicit patriarcha: seruabitur in iudicibus uel regibus Iudaeorum intemeratae successionis hereditas ducta per reges. donec ueniat cui repositum est, ut ecclesiam dei congreget ex conuentu 15 nationum omnium et gentilium deuotione populorum, hoc est ipsum manet, ipsi debitum reseruatur, ipsi tantae gratiae praerogatiua defertur.

22 Et ipse est expectatio gentium. plus dixit quam si F dixisset: ipsum expectant gentes, quod omnis spes ecclesiae 20 in ipso recumbat. ideo dicitur Moysi: solue calciamentum pedum tuorum, ne ipse sponsus ecclesiae crederetur, qui dux plebis eligebatur. ideo soluit calciamentum suum Iesus Naue, ut uenturo tanti muneris gratiam et ipse seruaret. ideo dicit Iohannes: post me uenit uir, cuius non sum 25 dignus soluere corrigiam calciamenti eius, ideo dicit: qui habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi, qui stat et audit eum. gaudio gaudet, hoc

7 Gen. 49, 10 9 in Lucam III 41 21 Exod. 3, 5 23 Iosue 5, 15 (16) 25 Ioh. 1, 27 27 Ioh. 3, 29

5 indigebit *P'* auxilio *DT* 7 et ideo *ND* 10 habito *P* (o *m2* ex u) 12 negarunt *BPVP'OT'* negauerunt cet. 13 in uel *P* uel in *T'* 20 omnis *B* (i ex e) 21 moysi *B* (o s. u.) *m**si P* (oy *m2* s. ras., is ut uidetur eras.) 24 tanti in ras. *B* 26 calciamentorum *Q'* 28 eum et gaudio *N'*

est: ipse est solus uir ecclesiae, hic est expectatio gentium,
 huic deferentes copulam gratiae nuptialis calciamentum suum
 soluerunt prophetae. hic sponsus est. ego sponsi amicus:
 gaudeo, quia uenit. quia uocem audio nuptialem, quia iam
 5 non dura peccatorum supplicia, dura legis tormenta, sed
 remissionem criminum. uocem laetitiae, sonum iucunditatis,
 13 exultationem festi nuptialis audimus. hic est ille alligans ad
 uitem asinum suum et cilicio pullum asinae suae, B
 ut feruorem spiritus sancti congregatio habeat nationum ante
 10 remissa et negligens, set iam deuota per Christum et uiti
 illi perpetuae. hoc est domino Iesu, qui ait: ego sum uitis.
 pater meus agricola, uelut fructuosi palmitis quibusdam
 inextricabilis fidei uinculis alligemur. hoc est illud mysterium,
 quod pullum asinae solui iussit in euangelio et ipse dominus
 15 Iesus sedit eum, ut alligatus ad uitem perpetua sanctorum
 suauitate requiesceret.

4 Lauabit inquit in uino stolam suam. bona stola est C
 caro Christi, quae omnium peccata operuit, omnium delicta
 suscepit, omnium texit errores, bona stola, quae uniuersos
 20 induit ueste iucunditatis. lauit hanc stolam in uino, quando
 cum baptizaretur in Iordane, descendit spiritus sanctus sicut

4 Cant. 2, 8 11 Ioh. 15, 1 14 Matth. 21. 2 Zach. 9, 9 Esai.
 62, 11 21 Ioh. 1, 28 et 32

1 solus est uir $\mathfrak{U}'P'E$ solus uir est \mathfrak{U}' est uir solus V 2 copulae
 gratiam T (*corr.* copulam gratiae) $N'D$ 3 amicus sponsi ND 5 sup-
 plia B 6 iucunditatis B iocunditatis *cet.* 7 audimus T (*mus in ras.*)
 audiuius $P'D$ 9 habeat congregatio $\mathfrak{U}'E$ 10 sed B (*d ex ti cet.*)
 12 palmitis B (*s in ras*) \mathfrak{U}' (*-es m3*) T' (*-es m2*) palmiti PP'' pal-
 mites *cet.* 13 inextricabilibus \mathfrak{U}' (*s pr. s. u. m2, ibus m2 ex is*) in-
 extricabilibus $\mathfrak{U}'E$ uinculis fidei $N'D$ 15 super eum $P'P''\mathfrak{U}'ET$ et
 (*super s. u.*) \mathfrak{U}' (*m. ant.*) D 17 lauabit (*b ex u*) $B m3 P m1$ lauabit
 (*bit s. u*) T labit V lauit $N'D$ bona . . . 19 errores *infra in mg. P*
 18 delicta] peccata P' (*s. delicta*) 19 errores texit $\mathfrak{U}'E$ 20 iucundi-
 tatis B iocunditatis *cet.* 21 iordanne $B m. ant. in ras.$ (*fuit eufrate;*
in mg. m3 \propto *in eute litteris fra cum margine abscisis*) eufrate $N'V$
 in iordane T (*s. u.*) D (*m2 in spatio uacuo*)

columba et mansit super eum. quo significatur quod plenitudo spiritus sancti indiuidua in eo fuerit nec recesserit. unde et euangelista ait quia plenus spiritu sancto dominus Iesus regressus est ab Iordane. lauit ergo Iesus stolam suam, non ut suam quae non erat, sed ut nostram quae erat sordem ablueret. denique addidit: et in sanguine uuae anaboladium suum, hoc est in passione corporis sui diluit gentes suo sanguine. etenim uerbi anaboladium gentes sunt, sicut scriptum est: uiuo ego, dicit dominus, nisi omnes eos induam sicut uestimentum et alibi: sicut amictum mutabis eos, et mutabuntur. non ergo sanguine proprio sua peccata quae non erant, sed nostra quae fecimus delicta mundauit. et bene uuam dixit, quia sicut uua pependit in ligno. ipse est uitis. ipse uua: uitis ligno adhaerens, uua, quia lancea militis apertum latus emisit aquam et sanguinem. sic enim dixit Iohannes quia exiuit de eo aqua et sanguis, aqua ad lauacrum, sanguis ad pretium. aqua nos abluit, sanguis nos redemit. et ideo ait propheta: hilares oculi eius a uino et dentes candidiores quam lac significans prophetas et apostolos. alii enim sicut oculi Christi praeuiderunt et adnuntiauerunt eius aduentum, de quibus ipse dicit: Abraham diem meum uidit et gauisus est, et unus de prophetis dicit: uidi dominum Sabaoth, quem uidentes spiritali laetitia complebantur: alii uero, hoc est apostoli, quos dominus ab omni peccatorum labe mundauit,

3 Luc. 4, 1 9 Esai. 49, 18 10 Psalm. CI 27 16 Ioh. 19, 34
22 Ioh. 8, 56 23 Esai. 6, 1

2 in deo *B* 3 $\overline{\text{sp}}\text{s}$ *B* (*v s. s m3*) 4 regressus (*r pr. s. u.*) \mathfrak{A}' ergo *om. P* 5 ut *alt. s. u. T, om. \mathfrak{A}'D* 6 denique ait *N'* 7 anaboladium *VT*
anaboladium *P* (*d postea add.*) anaboladium *BN'DOT'* anabolium *P'P''*
8 uerbi *P* (*v s. i*) *T* (*i ex um*) uerbū *O* anaboladium *VT* anabolium *P'P''* anaboladium *cet.* 10 induam eos *D* amictum *T* (*amic in ras.*) 18 sanguine *V* nos *eras. T, om. P'\mathfrak{A}''E* hilares *B* (*es ex is*) 19 a *om. \mathfrak{A}''E* dentes eius *DT* 20 prophetas eius et *V*
23 $\overline{\text{dnm}}$ *in ras. T dñm D* 24 spiritalia *P* (*a alt. eras.*)

candidiores super lac facti sunt, quos macula postea nulla
 fuscauit. etenim lac temporale est, gratia autem apostolorum
 perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque caelestia confi-
 cientes alimenta mentis internae uiscera saginarunt. sunt
 5 etiam qui mandata domini lucida, quae diuino ore deprompta 521 A
 sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur, quibus nutriti ad panis
 caelestis peruenimus alimoniam. unde et Paulus ait: lacte
 uobis potum dedi, non escam; nondum enim pote-
 ratis. Corinthius in principio fidei potu lactis inbuitur, sancti
 10 illi quorum fides adnuntiatur in uniuerso mundo tamquam
 ablactati esca solidiore firmantur.

26 Zabulon iuxta mare habitabit et ipse secus B
 accessus nauium et praetendet usque ad Sidonem.
 ipsa nominis interpretatio meliora promittit, eo quod Latina
 15 expressio liberationem significet a nocturnis, quod est utique
 bonum et eius qui speret in pinnis domini, quem circumdat
 ueritas eius, ne timeat a timore nocturno et a negotio peram-
 27 bulante in tenebris. hic ergo Zabulon iuxta mare inquit C
 habitabit, ut uideat aliorum naufragia ipse immunis periculi
 20 et spectet alios fluctuantes in freto istius mundi, qui circum-
 ferantur omni uento doctrinae, ipse fidei radice immobilis
 perseuerans, sicut est sacrosancta ecclesia radicata atque
 fundata in fide spectans haereticorum procellas et naufragia

7 I Cor. 3, 2 12 Gen. 49, 13 14 Philo de somniis II 5 (I
 663, 38) 16 Psalm. LXXX 4—6

1 super lac candidiores $\mathfrak{A}''E$ nulla postea \mathfrak{A}'' 3 perpetua B
 (a s. u.) 4 mentis B (is ex es) 7 lacte BPT' lac V (in quo uos
 potauit non esca) cet. 9 corinthius BD corinthiis VP'' corinthii $P'T$
 corinthios cet. inbuitur $BVP''D$ imbuuntur $P'T$ inbuit cet. et $\overline{\text{sci}}$
 $P m1$ ut $\overline{\text{sci}}$ $P m2$ T' sed $\mathfrak{A}' m2$ in ras. 11 firmantur P (e s. a $m2$)
 firmentur T' 13 praetendet $PVP''O$ pertendit \mathfrak{A}' ($p m2$ ex \bar{p}) T'
 (p ex \bar{p}) $\mathfrak{A}''D$ praetendit cet. sidonem $BVP'O$ sydonem cet. 15 signi-
 ficat (e $m2$ s. a) D 16 et exp. $m2$ P , om. OT' sperat (at ex et)
 $P m2$ $\mathfrak{A}' m$. ant. sperat $\mathfrak{A}''ET$ pinnis BV pennis cet. 17 nec B
 (c exp.) P (c exp. $m2$) \mathfrak{A} (c eras.) VP'' 20 circumferuntur VP'' 21 ra-
 dicem P 22 sicut et sacr. V 23 spectat V spectās \mathfrak{A}' ($\sim m2$)

Iudaeorum, quoniam gubernatorem quem habuerant abnega-
uerunt. circa fluctus igitur habitat. non fluctibus commouetur
magisque ad subueniendum parata quam periculo obnoxia, ut
si qui tempestatibus acti grauibus confugere ad portum uelint. D
praesto sit ecclesia tamquam portus salutis. quae expansis 5
bracchiis in gremium tranquillitatis suae uocet periclitantes
locum fidae stationis ostendens. ecclesiae igitur in hoc saeculo
tamquam portus maritimi per litora diffusi occurrunt. laboran-
tibus dicentes esse credentibus refugium praeparatum. quo
28 uentis quassata nauigia possint subducere. in his ecclesiis 10 E
sunt principes Zabulon et principes Nephthalim, sicut docet
LXVII psalmus, quorum alii liberatores sunt a tempestate
nocturna clamantes: abiciamus ergo opera tenebrarum
et induamus arma lucis, alii sunt latitudinis apostolicae,
qui possunt dicere: os nostrum patet ad uos. o Corin- 13
thii, cor nostrum dilatatum est. ipsi sunt isti, qui cum
essent in tenebris, lucem uiderunt magnam, sicut propheta
testatur dicens: regio Zabulon et regio Nephthalim.
uia maris trans Iordanem. populus. qui sedebat in F
tenebris. lucem uiderunt magnam. qui sedebant 20
29 in regione umbrae mortis. lux orta est illis. explo-
ratores igitur secus accessus nauium posuit dominus deus
noster patriarchae huius heredes, cuius cura peruigil et spiri-

12 Psalm. LXVII 28 13 Rom. 13. 12 14 Philo de somniis II 5
(I 663. 45) 15 II Cor. 6. 11 18 Esai. 9. 1 sq.

1 abnegauit *NVD* 2 fluctus itaque *N'* ante igitur spatium 4
litt. P 3 obnoxia s. u. m2 *B* obnoxia *Ų'* (corr. -ia) *Ų'E* aut *B*
(a exp.) *I'T* 6 bracchiis *B* brachiis *cet.* 7 fidei *BP''* et si s. u.
m2 *D* 11 princeps *B* nephthalim *B* neptalin *V* neptalin *cet.*
12 LXVII *BPŲ'P''* LXVII *O* LXVI. *P'* LX^m septimus *T'* sexagesimus
septimus *VDT* quinquagesimus septimus decimus *Ų''* (decimus *add. m2*)
E' 13 clamantes *B* (n s. u.) 14 induamur *NVP''T'* latitudines *B*
(es cc is) 15 chorinthii *BPE* chorintii *V* 18 nephthalim *BPŲ'* nep-
talin *V* neptalin *cet.* 19 iordanen *NVD* 20 uiderunt lucem *N'*
(uiderunt *Ų'' in mg.*) lucem uidit *T* uidit lucem *P''* 23 herodes *P*
(corr. *m2*)

talis successio praetendit usque ad Sidonem, hoc est usque
ad gentes peruenit. ut domini misericordia peccata ableuet
nationum. Sidon etenim primitiuus est filius Cham. illius
utique. qui propter inreuerentiam paternae pietatis maledictione 522 A
5 damnatus est patris. ergo liberatio nocturna tamquam in
excubiis posita propugnaculi spiritalis, ne quis scopulos uitae
huius possit incidere. praetendit usque ad grauissimorum
criminum peccatores et Sidonios ipsos. qui ante superstitione
uehementi uenatores scelerum nuncupabantur, ut interpretatio
10 docet. soluta hereditate maledicti donataque hereditate bene-
dictionis absoluit. ut ubi maior reatus erat, ibi nunc uberior
sit gratia.

9 Isachar bonum concupiuit requiescens inter me- B
dias sortes. et uidens requiem quia bona est et
13 terram quia pinguis, supposuit umerum suum ad
laborandum et factus est uir agricola. Isachar
merces dicitur et ideo refertur ad Christum, qui est merces C
nostra, quod eum nobis ad spem salutis aeternae non auro et
argento, sed fide et deuotione mercemur. unde et Daud de
20 ipso dicit: ecce hereditas domini fili, merces fructus
uentris. et Moyses de eo dicit: merces circa mare
inhabitantium. hic est qui bonum concupiuit ab initio et

3 Gen. 10, 15, cf. 6 9 cf. Origenes XIII 764 B et 956 C M. 11 Rom.
5. 20 13 Gen. 49. 14 sq. 17 Philo de ebr. 23 (I 371, 26) de somniis
II 5 (I 663, 35) 20 Psalm. CXXVI 3 21 Deut. 33, 19

1 pertendit \mathfrak{N}^c (p m2 cr p) \mathfrak{N}^c sidonem HV \mathfrak{N}^c sydonem cet.
2 ableuet B et m1 P allenet P^u aboleret V abluat P m2 (idem in mg.
m1) cet. 3 sidon HVOT sydon cet. enim $\mathfrak{N}^c E$ scribendum puto
filius Chanaan (fort. scriptum fuit chanaam), nepos Cham: cf. Gen. 10,
6 et 16 6 qui \mathfrak{N}^c scopulosa N^uD 7 huius itinera $\mathfrak{N}^c E$ incedere
P^u (i s. e pr.) N^u incidere (ci cr ce) DT pertendit \mathfrak{N}^c (p cr p m2)
 $\mathfrak{N}^c E$ 8 sidonios BPVP^uOT sydonios P^uT sydones cet. 9 et ut $\mathfrak{N}^c E$
15 umerum BV humerum P (h s. u.) \mathfrak{N}^c (h s. u. m2) cet. 16 isacar B
18 non auro non argento $\mathfrak{N}^c ET$: cf. de Iacob I 3, 11 20 filii B (i
tert. s. u.) cet. 21 et ideo dicit moyses (om de eo: N^u de eo P
(e alt. s. u.) 22 inhabitantium P^u (in s. u.) bonum s. u. P

quod malum est desiderare nesciuit. de quo et Esaias dicit:
priusquam sciat puer uocare patrem aut matrem,
non credit malitiae eligens quod bonum est.
requieuit inter sortes ueteris et noui testamenti uel in medio D
prophetarum. ideoque inter Moysen et Heliam medius apparuit, 5
ut ostenderet nobis quod eorum sermonibus requiem habeat,
per quos plerique peccatis renuntiantes credunt in deum uiuum
uel quod ipsi sint testes resurrectionis eius et beatæ quietis.

31 itaque ut ad resurrectionis suae gratiam uocaret gentes —
ipsa est enim pinguis et fertilis terra, quæ fructus generat 10
aeternos, fructus centesimos et sexagensimos —, subiecit E
umerum suum ad laborandum, subiciens se cruci, ut nostra
peccata portaret. ideoque dicit propheta: cuius principium
super umerum eius, hoc est super corporis passionem
diuinitatis potestas uel crux supereminens corpori. posuit ergo 15
umerum incumbens aratro omnibus subeundis patiens contu-
meliis, ita subiectus labori, ut uulneraretur propter iniquitates
nostras et infirmaretur propter peccata nostra. et factus
est uir agricola sciens terram suam bono seminare frumento F
et fructiferas arbores alta radice plantare. 20

7, 32 Daniudicabit populum suum tamquam una tribus
Istrahel. et factus est Dan ipsi serpens in uia 52:
sedens et in semita mordens calcaneum equi, et

2 Esai. 8, 4; 7, 16 5 Matth. 17, 3 13 Esai. 9, 6 21 Gen.
49, 16 sq.

1 et om. ND esaias B (a s. e alt.) ait V℥'EP'' 3 cre-
dit BPVOT' credet P'P'' credidit cet. 6 in eorum VDT, fort.
recte 10 fertilis B (is ex es) 11 sexagensimos B (n eras.) sexa-
gesimos cet. 12 umerum BV humerum P (h s. u.) ℥' (h s. u. m2) cet.
subieciens B (e pr. eras.) 13 principium ℥ (atus m. ant. s. iun)
principatus D (in mg. 4 principium) E (n s. u.) ℥'' imperium P''
14 umerum B umeros V humeros P' (v s. os) humerum P (h s. u.) ℥'
(h s. u. m2) cet. 15 supposuit ℥''E 16 umerum BV humerum P
(h s. u.) cet. contumeliis patiens ℥''E 19 uir om. ℥''ET' semi-
nare B (i ex e) seminare P (a m2) 22 est om. ℥'EO ipsi BV
ipse ℥' (e m2 ex i) cet.

cadet eques retrorsum salutem expectans a domino.
 simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus
 iudicem dederit in Istrahel. etenim post Iesum Naue iudices
 fuerunt plebis de diuersis tribubus. fuit autem et Samson de
 5 tribu Dan et iudicauit uiginti annis. sed non hunc prophetia
 significat, sed antichristum, qui futurus ex tribu Dan saeuus
 iudex et tyrannus inmanis iudicabit populum. tamquam serpens
 in uia sedens deicere temptabit eos qui uiam ambulent ueritatis. B
 supplantare cupiens ueritatem. hoc est enim mordere equi
 10 calcaneum, ut ueneni suffusione equus saucius et uulneratus
 dente serpentis leuet calcaneum suum, sicut Iuda proditor
 temptatus a diabolo leuauit super dominum Iesum calcaneum
 suum. ut deiceret equitem, qui se deiecit. ut omnes leuaret.
 cecidit igitur non prostratus in faciem quasi dormitans, sed
 15 retrorsum. ut a superioribus ad priora se extendens a domino C
 expectaret salutem; sciebat enim se resuscitandum et ideo
 iacentem Adam expectabat erigere. unde nos cum bene in uia
 currimus, caueamus necubi serpens lateat in semita et subruat
 uestigium equi, hoc est corporis nostri et deiciat subito equitem
 20 dormientem. nam si uigilemus, cauere debemus aliquatenus
 et morsus declinare serpentis. non ergo nos opprimat somnus
 negligentiae, somnus saeculi, non opprimat somnus diuitiarum, D
 ne et de nobis dicatur: obdormierunt somnum suum,

4 Iudd. 13, 2; 15, 20 19 Philo Legg. alleg. II 25 (I 84, 41)
 23 Psalm. LXXV 6

1 eques *P* (e *alt.* er u) 3 etenim *B* (enim s. u. m2) hiesum *B*
 naue s. u. *P* 4 trib. *B* tribubus *P* (bu *pr.* s. u.) sanson *P''OT'*
 5 post iudicauit *add.* centum *ND* (*eras.* in *Q'IDT*), isrl' *I'* sed (*corr.*
 et) *P* at *P'* et *T* (*eras.*) 6 antichristum (ti *ex* te) *B* anticristum
Q'P'P'' est ex *N'VD* est de *T* 7 iudicabit (b *ex* u: *B* popu-
 lum suum *ND* 8 post sedens *add.* in semita *T''* deicere *P* (c *ex* t:
 ambulent *BVP'O* et (-ant m2) *PQ'* ambulant *cet.* 10 uenenis *P*
 (§ *eras.*) effusione equus et saucius *PT'* 11 sicut . . . calcaneum suum
in mg. sup. *P* iuda *BPVOTT'* iudas *cet.* 12 diabulo *B* super
 dum ihm leuauit *N'* Iesum *om.* *VP''* 18 et *P* (v s. e m2) ut *T'*
 20 uigilamus *Q'* (a *ec* e m2) *Q''E* 22 diuitiarum somnus *Q''* 23 et
om. *NVI* somnium *BPO*

et nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum. sed sunt
et equites dormientes. de quibus scriptum est: dormita-
nerunt qui ascenderunt equos. si auaritia pectus tuum
uulneret, si libido inflammet. dormis eques, et ideo corpus
tuum. hoc est equum tuum non potes refrenare. uigila ergo,
ut etiamsi deiectus fueris, hoc est mortuus fueris, non
obdormias. qui enim obdormiunt somnum suum nihil inueniunt:
tu autem expecta salutem a domino, uenturam respice, ut
gratiam resurrectionis inuenias. dormiebat Iudas: denique
uerba Christi non audiebat. dormiebat Iudas et quidem
somnum diuitiarum, qui mercedem de proditione quaerebat.
uidit eum dormientem diabolus et oppressum auaritiae somno
graui: misit se in cor eius. uulnerauit equum. deiecit equitem.
34 quem separauit a Christo. hanc tribum benedixit Moyses dicens:
Dan catulus leonis et effugiet ex Basan. hoc est ex 15
confusione. unde secundum Graecum magis intellegere debemus.
ex quo Latinus transtulit, quod Dan ipse factus sit serpens
in uia sedens. Dan iudicium interpretatur. et ideo graue
periculum iudicii tribus ista subiit, cui serpens inlapsus
antichristus est, qui currentem suis sauciaret uenenis. sed
tamen ipsa tribus liberabitur a confusione, cum fuerit confessa
equitem resurgentem, qui ait: qui me confusus fuerit

2 Psalm. LXXV 7 11 Matth. 26, 15 13 Luc. 22, 3 15 Deut
33, 22 16 cf. Origenes XII 1509 A M. 18 Philo Legg. alleg. II
24 (I 84, 8) de agri cult. 21 (I 314, 52) de somniis II 5 (I 663, 40-
22 Matth. 10, 33 et 32

1 diuitiarum suarum *POT'* 4 inflammet *B* (in *pr. s. u.*) 14 dicens *P*
19 iudicii periculum *ND* 22 *sqq.* haec uerba eodem quo apud Mat-
thaeum 22, 17 *sq.* ordine leguntur in *NVD*: qui me confessus fuerit c.
h. confitebor et ego... qui est in caelis (in caelis est *DT*) . qui autem
me confusus (non confessus *DT*) fuerit c. h. confundam et (et *om. DT*
ego... in caelis est test in caelis *V*), uerba qui autem me confusus
... caelis est 2^a in *mg. m2*, contra in *B* ordine inuerso: qui me con-
fusus fuerit c. h. confundam et ego... in caelis est. qui autem me con-
fessus fuerit c. h. confitebor et ego... in caelis est. in *F* uerba qui me
confusus fuerit (fusus fuerit in *ras. m2*) c. h. confundam... caelis est
in *mg. inf.* adscripta sunt *m1*. in *P'* ceteris omissis haec leguntur: qui

coram hominibus, confundam et ego eum coram patre meo, qui in caelis est. quiautem me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in caelis est.

35 5 Gad, temptatio temptabit eum, et ipse temptabit 524 A
eos secus pedes. temptatio est congregatio et astutia
scribarum et sacerdotum, qui dominum Iesum de tributo
Caesaris et de Iohannis baptismo, ut docuit scriptura, temp-
tabant, quibus dominus Iesus in sua iustitia temptamentum
10 retorsit. secus pedes, hoc est continuo sine ulla delibera- B
tione referens, quo temptantes magis ipse concluderet. dicen-
tibus enim: in qua potestate haec facis? non ad quaesita
respondit, sed etiam ipse proposuit dicens: interrogabo uos
et ego unum uerbum. quod si dixeritis mihi, et ego uo-
15 bis dicam in qua potestate haec facio. iterum dicentibus:
licet tributum dare Caesari an non? ait: quid me temp-
tatis, hypocritae? ostendite mihi nomisma census.
et offerentes iterum interrogauit: cuius est imago et super-
scriptio? dicunt ei: Caesaris. ibi igitur eos ligauit ipsorum C
20 sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit — tunc ait illis:
reddite quae sunt Caesaris Caesari et quae sunt
dei deo —, ut contra uerba sua uenire non possent. denique
mirati abierunt ab eo. sed non est mirum, si secus pedes
6 respondebat, qui ante pedes uidebat. exposuit euidenter Moyses
25 hanc prophetiam Iacob sancti esse de Christo; sic enim ait:

5 Gen. 49, 19 Philo de somniis II 5 (I 663, 41) 7 Matth. 22,
17 sqq. 8 Matth. 21, 25 12 Matth. 21, 23 sq. 16 Matth. 22, 17 sq.
17 Matth. 22, 20 sq.

enim me confessus fuerit c. h. confitebor et ego e. c. p. m. q. in caelis
est, in *P'' uerba* qui me confusus... confundam... caelis est *erasa sunt*,
in *OT'* omissa 5 temptabit (*bis*) scripsi temptauit (*bis*) libri 6 eum *N*
8 de *om.* *V* 13 et ego uos *Ų''* 15 dico *N'* dico (*exp. m1*) uobis
dicam *D* 16 dare *BPPŲ''ET'* et *Ų' m2* dari *Ų' m1 cet.* aut non *V*
17 nummisma *PPŲ' m2 Ų''ET'* nommisma *D* (*m pr. exp.*) *T* nummisma
Ų' m1 O 18 est hec imago *T* est imago hec *P''D* 19 ubi *NV*
20 et ipsorum *V* 24 moyses euidenter *Ų''E* 25 iacob *B* (*c ex i*)

- benedictus qui ampliauit Gad. sicut leo requieuit
 confringens bracchia et principes. et uidit ab initio D
 suo quia ibi diuisa est terra principum collec-
 torum simul cum principibus populorum; iustitiam
 37 dominus fecit et iudicium Istrahel. agnoscimus itaque s
 qui requieuerit sicut leo, <cum> confregerit bracchia potentium,
 quia a principio diuisiones temptantium uidit. ibi igitur hiatus
 est terrae, qui absorbeat calumniantes, ubi temptatio perfid-
 orum est.
- 9, 38 Aser, pinguis eius panis, et ipse dabit escam 10 E
 principibus. Aser interpretatione Latina significat diuitias.
 quis igitur diues nisi ubi altitudo diuitiarum est sapientiae
 et scientiae dei? quis diues nisi dominus Iesus, qui abundat
 semper et numquam deficit? pauper uenit in hunc mundum
 et omnibus abundauit, repleuit uniuersos. quantus est in 15 F
 diuitiis, qui paupertate sua omnes diuites fecit! sed pauper
 propter nos, diues cum patre. pauper ille, ut nos ab inopia
 uindicaret, sicut apostolus docet dicens: quia propter uos
 pauper factus est, cum diues esset, ut illius inopia
 uos ditaremini. cuius inopia ditat, sanat fimbria, famis 20
 satiat, mors uiuificat, resuscitat sepultura. hic ergo est
 diues thesaurus, cuius pinguis panis. et bene pinguis, quem
 qui manducauerit esurire non poterit. hunc panem dedit

1 Deut. 33, 20 sq. 7 Deut. 11, 6 10 Gen. 49, 20 11 Philo
 de somniis II 5 (I 668, 42) 12 Rom. 11, 33 18 II Cor. 8, 9
 20 Matth. 9, 20; 14, 36 23 Ioh. 6, 35

1 gat *B* gath *V* 2 bracchia *BV* brachia *cet.* principes (ci *ex ce*) *B*
 principibus *E* et *om.* *DT* 3 principium *BPVP'* et (i *tert. exp.*
m2) *O* collectorum *P''* et (*corr. m1*) *BP* 5 fecit *dns ND* facit *V*
 istrahel *B* *isrl* *PP'P''OT'* cum *isrl* *V* in *isrl* *cet.* 6 quis *NVD*
 cum *addidi*, quis *ed. Rom.* cum fregerit *O* confregit *PT'* con-
 fregeritque *DT* bracchia *BV* brachiū *Ų''* brachia *cet.* 7 quia *T* et
 (a *om.*) *V* quia (*dcl.*) qui *D* quis *Ų'* *m2* *Ų''E* qui *Ų* *m1* *cet.* 11 prin-
 cipibus *B* (us *extra u.*) diuitem significat *V* 13 dei *om. N'* 15 uni-
 uersos repleuit *Ų''E* uniuersos replens (*ex repleuit*) *D* 20 famis *BV* famas
cet. 21 sepultura resuscitat *Ų''E* diues est *Ų''* 22 thesaurus *B* (n
eras.) thesaurus *cet.* huius pinguis *ND* et bene pinguis *in ras. D, om. N*

apostolis, ut diuiderent populo credentium, et hodieque dat
nobis eum, quem ipse sacerdos cotidie consecrat suis uerbis.
9 hic ergo panis factus est esca sanctorum. possumus et ipsum
dominum accipere, qui suam carnem nobis dedit, sicut ipse 525 A
5 ait: ego sum panis uitae. patres uestri manduca-
uerunt mannam in deserto et mortui sunt, hic est
autem panis, qui de caelo descendit, ut, si quis ex
ipso manducauerit, non moriatur. et ne quis putaret
quia de hac morte dicit, quae per animae et corporis seces-
10 sionem uenit, et iure dubitet, cum sciat sanctos apostolos hac
morte esse defunctos, addidit: ego sum panis uiuus, qui
de caelo descendi. si quis manducauerit ex hoc,
uiuet in aeternum, hoc est: non de temporali uita dixi B
supra nec de morte istius uitae, qua etiamsi quis mortuus
15 fuerit, tamen si panem meum acceperit, uiuet in aeternum.
ille enim accipit qui se ipsum probat; qui autem accipit non
moriatur peccatoris morte, quia panis hic remissio peccatorum
20 est. Moyses quoque pulcherrime prophetauit in benedictionibus
suis dicens: benedictus a filiis Aser, et erit acceptus
a fratribus suis et intinguet in oleo pedem suum.
ferrum et aeramentum erit calciamentum eius, et C
sicut dies tui sunt, sic erunt uirtutes tuae. non
est quisquam sicut est deus tuus in caelo, adiutor

1 Matth. 15, 36 5 Ioh. 6, 48—50 11 Ioh. 6, 51 19 Deut.
33, 24—28

1 apostolis *P* (is *ex* us) et *om.* *NP'P'D* 2 cotidie sacerdos con-
secrat *N* cotidie consecrat sacerdos *D* 5 patres *B* (e *ex* i) 6 man-
nam *B* manna *cet.* 8 ipso] eo *N'* ut *P* (s. et) *BO* putaret *P*
(i s. e) putarit *T'* 11 addidit *B* (i *pr.* *ex* e) 12 manducarit *U''*
hoc pane *V* et (pane *m2*) *U'* 13 uiuit *V* dixit *BP'T'* et (t *eras.*)
P ut dixi *T* 14 qua] qui *P* (a s. i) qu+a *E* (i *eras.*) 15 acciperit *B* et
(*corr.* *m2*) *P* 17 morietur *V* (e *eras.*) moritur *ND* peccatorum *NVD*
peccatoris *cet.* 18 mosys *B* (s *pr.* s. u. *m2*) 20 et *om.* *V* intin-
guit *B* et (*corr.* *m2*) *P* 21 aeramentum] es *U''* erit] est *B* (st *in* *ras.*,
fuit erit) et *V* *om.* *U''* est *cet.* calciamentum eius *infra* in *mg.* *m2* *B*
22 tue *P* (e *m2* *ex* i) 23 est *alt.* s. u. *P'*

tuus et magnus et decens firmamenti et protegens
 deus initii et per vires bracchiorum potentium.
 et eiciet a facie tua inimicum dicens: pereat. et
 inhabitabit Istrahel fidens solus super terram
 Iacob in frumento et uino, et caelum tibi cum
 nebula roris erit.

- 10, 41 Nephthalim uitis remissa, porrigens in germine D
 decorem. sarmentum uitis aliud amputatur, quod uidetur
 inutile, ne cassa uitis sarmentorum exultatione luxuriet, aliud
 paulisper reciditur ac remittitur, ut fructum adferat, cuius 10
 decus in generatione porrigitur, quia dum ad superna se E
 subrigit, uitem amplectitur et ad uerticem ascendens iugi
 quaedam colla uitium pretiosi palmitis uestit monili. est et
 ille decus in generatione, quia plenis palmitibus multos fructus
 42 exundat. decorum hoc, sed multo illud pulchrius, quod haerentem 15
 palmitem uiti significat spiritali, cuius nos sarmentum sumus
 et fructum adferre possumus, si maneamus in uite: sin autem,
 43 praecidimur. sanctus patriarcha Nephthalim erat palmes abun- F
 dans. unde Moyses dicit: Nephthalim satietas accipi-

7 Gen. 49, 21 7...p. 149, 9 (glorietur) leguntur in Comm. in
 Cantica canticorum e scriptis Ambrosii collecto 3, 26 (I 1577 CD B.)
 19 Deut. 33, 23

1 magnus et decens *BPT'D m2* et (in quo magnū, et decens in ras.) *P'*
 magnus decens *VO* magnus et docens *P''* magne dicens *D m1 T* magnus
 dñs *Ų'* (dñs *m2* in ras. 6 litt.; in *mg.* d...s *euanidum*) *Ų''E* 2 bracchiorum
B et (c *pr. eras.*) *V* brachiorum *cet.* 3 et *pr. exp. m2 P, s. u. D, om. Ų''ET'*
 eiecit *ND* 4 solus fidens *P'* 7 *sqq.* neptalin *V* nephtalim *Comm.*
in Cant. neptalim *cet.* 9 cassa *NVD* *Comm. in Cant.* cassu *P''* casu
cet. luxuriet *P* (v s. o) *V* aliut *BO* et aliud *ND* *Comm. in Cant.*
 10 recidetur ac remittetur *BP''* et (corr. *m2*) *P* recidatur ac remittentur
 (a s. ep) *O* 11 ad *B* (d s. u. *m2*) *Ų'* (in ras. 3 litt. *m2*) 13 quodam *DT*,
fort. recte monili *P* (v s. o *m2*) munili *T'* (s. u *m2* & o) *O* 14 illi *D*
 (i alt. ex e) decorus *D* (corr. decus) *N* *Comm. in Cant.* 15 exun-
 det *ΠOTT* et (et ex at) *D* (at s. et) *Ų'* decorę *P* (v s. e) 16 uiti
P'T' *Comm. in Cant.* uitis *P* (s *eras.*) *O* (s *exp.*) *cet.* sarmenta *V*
 18 palmis *B et* (-es *m2*) *PP'* 19 unde et *N'V* *Comm. in Cant.*

entium; replebitur benedictione a domino, mare
et Africum possidebit exponens hoc quod Iacob dixerat,
quod sit uitis remissa, hoc est per fidei gratiam uinculis
mortis exutus, in quo significatur populus dei ad libertatem
5 fidei et ubertatem uocatus gratiae, toto orbe diffusus, qui
iugum Christi bono fructu uestiat et ligna uerae illius uitis,
hoc est mysteria dominicae crucis ambiat nec timeat confessionis
eius periculum, sed magis etiam in persecutionibus positus
4 Christi nomine gloriatur. hic est uere remissus a uinculis 526 A
10 qui nullo nexu formidinis alligetur — unde et propheta dicit:
exibunt et tripudiabunt sicut uituli resoluti uin-
culis — ideoque in germine suo decorem porrigit, quia in loco
pascuo conlocatus et super aquam educatus refectionis per
sacramenta regenerationis suae germinat bonum uerbi decorem
15 et adsumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam, qui potest
5 uenustatem tui decoris augere. denique super omnes decorus B
quod habet donat, quia nemo potest donare quod non habet,
ideoque dictum est: dominus regnauit, decorem induit.
induit enim decorem ecclesiae gratia, quae in illo lauacro
20 deponens foeditatem omnium delictorum splendore gratiae
caelestis enituit. ideoque sponsus de ea dicit: quae nam
est haec prospiciens tamquam diluculum, speciosa
sicut luna, electa sicut sol, miraculum sicut
ornatus?

10 Malach. 4, 2 18 Psalm. LXXXII 1 21 Cant. 6, 9

1 et repletur *V* 2 affricum *PP'Ų'E* 3 quod (i s. q) *PT* quod
D quid *cet. Comm. in Cant.* hoc est *post gratiam transponunt N'*
7 est *B* (t s. u.) confessionis *B* (is *ex* es) 8 * positus *Ų'* ppositus
Uindob. 705 10 profeta *B* esaias *V* 11 tripudiabunt *B* (t *pr. eras.*)
et (tri *ex* tre *m2*) *PŲ'* trepidabunt *Ų'E* a uinculis *P'* (a *exp.*) *DT*
13 pascuo *B Uindob. 705* et (e s. q) *PO* pascuae *cet.* edocatus *B*
refectionis (nis *in ras. m2*) *P* refectionis educatus *ND* 18 re-
gnabit *O* 19 gratiam *NVD* 21 *post* dicit *add. V* bona soror mea
ut bene placita spetiosa sicut hierusalem et infra 22 respiciens *V*
diluculum *NVD* diluculo *B* (di *ex* de) *cet.* electa sicut sol speciosa
sicut luna *Ų'E* 23 mirabilis *Ų'E*

11, 46 Nunc ut tamquam epilogo quodam concludamus historiam, C
sicut et scriptura conclusa diuina, prophetiam sancti Iacob de
sancti Ioseph nomine digeramus: filius ampliandus meus
Ioseph, filius ampliandus meus zelandus, filius meus D
adulescentior, ad me reuertere. in quem consilium 5
conferentes maledicebant et intendebant in eum
domini arcum. et contriti sunt cum potentia arcus
eorum et dissoluti sunt nerui bracchiorum manus
eorum per manus potentis Iacob, indeque praeualuit
Istrahel a deo patris tui. et adiuit te deus meus et 10
benedixit te benedictione caeli a summo et benedic-
tione terrae habentis omnia propter benedictionem
uberum et uulvae, benedictiones patris tui et matris.
praeualuit super benedictiones montium manentium E
et desideriiis collium aeternorum: erunt super caput 15
Ioseph et super uerticem eorum quibus praefuit
47 fratrum. quae causa est quod super omnes filios uberius
Ioseph filium persecutus est pater nisi quia in eo praefigu-
rantia Christi uidebat mysteria? unde benedicens illum magis

3 Gen. 49, 22—26

2 scriptura conclusa (*fort.* conclusa est) diuina *scripsi* scripturam
(scribturam *B*) conclusam diuinam *BP'P''* scriptura conclusa diuinam
P m1 O scriptura conclusit diuina *P m2* *ℳ'DTT'* et (diuina *om.*) *V*
scriptura diuina conclusit *ℳ''E* scripturam conclusam diuinam <uidemus>
Henricus Schenkl sancti iacob de *NVD*, *om. cet.* 4 zelatus *ND*
zelatus meus *V*; *cf. de Ioseph 3, 13* 5 consilia *ℳ''E* 7 contristati
BPP''T'O 8 bracchiorum *B* (*c pr. eras.*) brachiorum *cet.* 9 indeque
tacite Maurini indequi *B* (*d in ras. m2*) *P* (*qui exp. m2*) *ℳ'D* inde
quia *V* inde *OT'* ille qui *cet.* 10 istrahel *B* (*t exp.*) *isrl cet.* 12 ha-
bentes *B et (-is corr.) P* 13 benedictionis *BV* benedictiones (*i s. e.*
sed eras.) *P* benedictio *DET* 14 praeualuit *P* (*isti s. it*) praeualuisti *T'*
praeualebit *P''* praeualuerunt *P'* super *exp. m2* *ℳ'*, *om. ℳ''E* bene-
dictiones *B* (*es ex is m3*) 15 desideriiis *ℳOT'* et *m1* *ℳ'* (*cf. de Ioseph*
3, 13) desideria *ℳ' m2 cet.*, *cf. s. 52* 17 ioseph uberius (*om. filium*) *N'*
18 in eo praefigurantia *ℳOT'* in eo praefigurata iam *ℳ'VDT'* prae-
figurata in eo iam *ℳ''E*

qui expectabatur quam illum qui uidebatur ait: filius ampli-
andus meus Ioseph. qui est ampliandus nisi Christus, cuius
gratia semper augetur et finem processus sui non habet gloria? F
de quo et Iohannes dicit: illum oportet crescere, me
5 autem minorari, quia per ipsius illud salutare perfectumque
nomen cumulata est in hoc mundo et abundauit gratia — filius
ampliandus meus — et ideo quia uidebant eum crescere
fratres ei inuidere coeperunt, intellegibilis autem Ioseph et
zelum incidit ab iis quos magis fouebat. denique dicebat:
10 non ueni nisi ad oues perditas domus Istrahel. et illi
dicebant: nescimus unde sit. ille curabat eos et illi nega-
bant eum.

8 Filius inquit meus adulescentior. re uera adulescentior, 527 A
qui erat paene ultimus natu. denique et scriptura dicit:
15 amabat eum Iacob, quia filius erat senectutis illi.
quod etiam ad Christum refertur. senescenti enim mundo et
iam occidenti inlucescens dei filius per Mariae uirginis partum
serus aduenit. tamquam filius senectutis secundum sacramentum
suscepit corpus. qui erat ante saecula semper apud patrem.
9 20 unde dicit ad eum pater: ad me reuertere, euocans eum
ad caelum de terris quem propter nostram salutem miserat. B
itaque resuscitans filium suum unigenitum euacuauit consilium
maledicentium — unde et Esaias dicit: uanum consilium

4 Ioh. 3, 30 10 Matth. 15, 24 11 Ioh. 9, 29 15 Gen. 37, 3
23 Esai. 19, 11

1 meus ampliandus *DET* 2 quis *VDT* 3 habet eius *P* (eius
s. u.) *T'* habet et *T* et (*eras.* et) *D* 4 iohannes (*es ex is m3*) *B*
5 per (*r s. u.*) *B* illud (*d ex t*) *B* 6 culmulata *P* (*l pr. eras.*)
7 meus ampliandus *Ų''* 8 ei *T'* *Uindob. 705* (*in quo ei &, & extra u.*),
post inuidere transponit P', om. T, sui V et P (exp., s. ei) Ų' (eras.) cet.
in zelum (*om. et*) *P''*, et *om. V* 9 his *libri* 10 oues quae peri-
erunt *DT* 13 inquit *s. u. P* 14 natorum *Ų'* (*ex nato m. ant.*) *Ų''E*
natus *V* 15 illius *Ų'* (*us postea add.*) *Ų''EVP'* 18 sero *N'* tam-
quam] quasi *N'* filius *B* (*i alt. s. u.*) 19 suscepti corporis *NVD*
20 euocans *P'T' et* (*u ex t*) *P* et uocans *BO* uocans *cet.* 23 eseias *B*
(*a s. e alt.*) concilium *T*

spiritus uestri — et conuicia, quae quasi iaculantes sagittas dirigebant, soluit omnia. contriuit eorum potentiam, qui in suis uirtutibus et non in deo confidentes erant. inde inquit praeualuit Istrahel a deo patris tui. et adiuuit te deus meus. quis est qui confortauit Istrahel et adiuuit filium nisi solus deus pater, qui dixit: Iacob puer meus, suscipiam eum: Istrahel electus meus, suscipiat eum anima mea? et benedixit eum benedictione caeli desuper et benedictione terrae habentis omnia; omnia enim subiecit ei, caelestia sicut benedictionem caeli et terrena sicut benedictionem terrae, ut et hominibus et angelis dominaretur. itaque in illo uelut contemptibili corpore praeualuisti inquit propter benedictionem uberum et uuluae, benedictiones patris tui et matris. ubera uel duo testamenta dixit, quorum altero adnuntiatus est, altero demonstratus — et bene ubera, quoniam uelut quodam nos spiritali lacte nutritos educauit et optulit deo filius — uel Mariae dicit ubera, quae uere benedicta erant, quibus sancta uirgo populo domini potum lactis inmulsit. unde et illa in euangelio mulier ait: beatus uenter, qui te portauit, et ubera, quae suxisti! quod autem ait: uuluae benedictionem patris tui et

6 Esai. 42, 1 9 Psalm. VIII 7 I Cor. 15, 27 19 Uerg. Aen. XI 572 20 Luc. 11, 27

1 conuicia *BVOT'* uitia *P'* conuitia *cet.* 2 contriuat *P* (i s. a) omnem eorum *V* 3 eirant *P* (i *eras.*) inde inquit quia praeualuit *isrl* deo patris tui *V* ille inquit qui praeualuit a deo *isrl* patri tuo *Q''E* 4 *sq.* istrabel (t *eras.*) *B* *isrl* *cet.* 4 iunuit *DT* 5 quis *P* (s s. u.) 6 deus (s. u.) pater (in *ras.*) *P* 7 istrabel (t *eras.*) . . . suscipiat eum s. u. *m2 B* suscipiam *P* (t s. m *m2*) suscipiet *P'P''DT* 9 habentis (is *ex es*) *B* et *m2 P* 10 post caelestia *add.* terrestria *P'* et terrestria *V* et terrena (terrestria *D*) sicut benedictionem terrae *ND* sicut benedictionem terrae *V* et terrae *cet.*, fort. et terrestria *praeferendum*, cf. p. 155, 10 13 benedictionis (patris) *BV* benedictiones (s *eras.*) *PD* benedictione *T'* et benedictiones *O* propter benedictiones *P''* 17 educauit *B* (o ut uidetur *ex u*) *O* euocauit *V* optulit *BV* obtulit *cet.* 18 uere *P* (re *m2 ex ro*) populo (s. pabulo) *P* labellis *V* 19 mulier in euangelio *Q''E* 21 benedictionem . . . uuluam *infra in mg. m2 B*

matris, si uulua[m] solam Mariae uelimus intellegere, cur E
 utramque benedictionem coniunxerit latebit causa — potuit
 enim dicere de sola uulua matris —, sed pulchrius arbitror,
 ut secundum spiritale mysterium intellegamus utramque
 5 generationem domini Iesu et secundum diuinitatem et secun-
 dum carnem, quia ante saecula est generatus ex patre. unde
 et pater ait: eructuauit cor meum uerbum bonum, eo
 quod ex illa intima et inconprehensibili patris processit sub-
 stantia et in ipso est semper. unde et euangelista dicit:
 10 deum nemo uidit umquam, nisi unigenitus filius, qui F
 est in sinu patris. ipse enarrauit. sicut ergo sinus patris
 spiritalis intellegitur intimum quoddam paternae caritatis
 naturaeque secretum, in quo semper est filius, ita etiam
 patris uulua est spiritalis interioris arcani, de quo tamquam
 15 ex genitali aluo processit filius. denique diuerse nunc uulua[m]
 legimus patris, nunc cor eius, quo uerbum eructuauit, nunc
 os eius, ex quo iustitia processit, ex quo prodiuit sapientia,
 sicut ipsa ait: ex ore altissimi prodiui. ita cum unum 528 A
 non definitur et unum omnia sonant, spiritale magis mysterium
 20 generationis paternae quam membrum aliquod corporale signi-
 ficat. sed sicut illam ex patre generationem intellegimus, ita
 etiam ad consummationem fidei generationem Mariae intelle-
 gamus, quando benedicitur uulua matris, illa utique Mariae
 uirginalis, quae nobis edidit dominum Iesum. de qua pater
 25 dicit per Hieremiam prophetam: priusquam te formare[m]

7 Psalm. XXXIII 2

10 Ioh. 1, 18

18 Sir. 24, 3 (5)

25 Hier. 1, 5

2 utrumque benedictione N'V 4 spiritalē B spiritalen P 7 eru-
 ctuauit B et (u alt. eras.) P eructauit cet. bonum om. A''E, in A''
 post uerbum est ras. 5 litt. 8 inconprehensibilis P (s alt. s. u.. eras.)
 9 dicit in ras. V ait N' 11 enarrauit BPVP''OT' enarrabit cet.
 14 spiritalis est uulua A'' arcani B *archanū P (cha s. u.) archanum
 P'A''ET' archani cet. 15 nunc legimus uulua[m] A''E 16 eructuauit
 BO et (u alt. eras.) P eructauit cet. nonc (v s. o) B 18 ipsa T
 ipse cet. prodii V 23 illa utique m2 ex ita itaque P 24 de qua
 parte Uindob. 705 de quo partu N'

in utero, noui te et priusquam exires de uulua matris, B
sanctificaui te. geminam igitur propheta in Christo substan-
tiam declarauit, diuinitatis et carnis, alteram ex patre, alteram
ex uirgine, ita tamen ut non exsors suae diuinitatis esset,
cum ex uirgine nasceretur et esset in corpore. 5

52 Unde et conualuit super omnes montes et desideria
collium aeternorum. super omnes enim illos sublimis
meriti uiros patriarchas et prophetas et apostolos, sed etiam
ultra solem lunam archangelos tamquam caeli lumen emicuit, C
sicut ipse ait: non est discipulus super magistrum nec 10
seruus super dominum. quis enim illorum fuit cui subiecta
essent omnia, quibus ipse donauit quod erant? in quo bene-
dicuntur omnes sancti eius, quia ipse est super capita omnium
caput omnium — caput enim mulieris uir, caput uiri Christus —
et super uertices omnium, quia ipse est supereminens uertex 15
uniuersorum, sed iustorum est uertex altissimus, quos fratres
uocat adquisitos per gratiam et quoddam regenerationis D
consortium. unde et fratribus Ioseph illos magis fratres
intellegimus, de quibus dicit in psalmo: narrabo nomen
tuum fratribus meis, in medio ecclesiae cantabo 20
tibi.

53 Denique et Moyses completurus uitae istius cursum, cum
benediceret tribum Ioseph, non illum utique iam defunctum
Ioseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de
Ioseph: a benedictione domini terra eius, a finibus 25
caeli et a rore et ab abyssis fontium deorsum et E

10 Matth. 10, 24 13 Ephes. 1, 22; 4, 15 14 I Cor. 11, 3 Ephes.
5, 23 16 Matth. 12, 49 sq. 19 Psalm. XXI 23 25 Deut. 33, 13—17

4 uirginem B exsors (s pr. s. u.) P' exors N'VP' 6 conualuit B
(con s. u.) 8 et pr. extra u. m2 P 12 in s. u. B 15 omnium]
montium Q'' *uertex P 16 altissim P quos NVP'P'' quod cet.
17 uocauit NVD regenerationis B (re s. u.) 18 et BDOT et in
P'P'' (fort. recte) et de P (de s. u. m2) T' in V ex Q (ex et) Q''E
20 cantabo tibi] laudabo te P'Q'' 25 a pr. s. u. B 26 et ab om.
D m1 (add. m2) T, ab om. N'V abyssi V abyssus D (-is m2) T
deorsum extra u. postea add. Q' m. ant. decursum V

secundum horam factum solis cursus et a conue-
 nientibus mensibus et a uertice montium ab initio
 et a uertice collium aeternorum et ad horam terrae
 plenitudinis et ab eo qui uisus est in rubo ueniat
 5 super caput Ioseph et super uerticem ipsius. honori-
 ficus inter fratres. primogenitus tauri decus eius,
 cornua unicornui. in ipsis gentes uentilabit simul
 usque ad extremum terrae. ipsae myriades Ephraem
 et ipsae chiliades Manasses. benedictio eadem est, quae F
 10 omnem habet caelestium et terrestrium plenitudinem et
 specialem Christi gratiam. qui uisus in rubo dixit ad ipsum
 Moysen: solue calciamentum pedum tuorum, qui
 est super omnes deus, quia ipse caput corporis, ecclesiae,
 qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut
 15 fiat in omnibus ipse primatum tenens, quoniam
 in ipso conplacuit omnem plenitudinem inhabitare.
 et ideo soli benedictionis huius praerogatiua defertur a
 summitate caeli usque ad extremum terrae. ipse est enim 529 A
 ante omnes, in quo constant omnia, qui etiam per
 20 sanguinem crucis suae pacificauit omnia siue quae

12 Exod. 3, 5

13 Coloss. 1, 18 sq.

19 Coloss. 1, 17 et 20

1 factam *NVD* cursus *P* (s *alt. eras.*) cursum *P'P''T'* 3 col-
 lium *P* (i s. u.) oram *II DT'* horam (h s. u. m2) *Ų'* 4 rubbo (b
pr. eras.) *P* 5 post Ioseph *add.* benedictio *Ų''E* honorificus sit *Ų'*
 (sit s. u. m2) *Ų''E* 7 habens cornua *DT* cornua (s. habens) *O* uni-
 cornui *P'* (i *alt. ex um*) fort. unicornui <cornua ipsius>. cf. in psal-
 mum XXXXIII 15 et 17 de off. min. II 16, 85 simul usque *I*
 (us s. u. m2) simulque *N* 8 sq. ipsae...ipsae (Osterius ipse...
 ipse libri 8 myriadis *B* (-es *corr.*) *P'* (is *ex es*) *P''* miriadis *P*
 (-es *corr.*) chiliadis *V* efrem *B* effrem *PP'P''OT* efem *V* miriadis
 effrem *D m2* (in *ras. maioris spatii*) mysteria de se (se s. u. *T*) fre-
 met *N* 9 benedictio *B* (i *alt. s. u.*) 10 caelestium *II OT'* et cae-
 lestium *NVD* 12 moyse,s *B* (s *alt. del.*) moysè* *Ų* (è m2 *ex e, s*
eras.) 13 deos *N'P'* ipse *II O* ipse est *cet.* 15 sit *Ų'* m2 (fiat *m1*,
s. m. ant. sit, sed eras.) *Ų''E* in *B* (in *mg. m2*) *Ų'* (s. u. m. ant.)
 20 quae in caelo siue quae in terris sunt *N'*

in terris siue quae in caelo sunt. cuius typum praeferens pulcre benedicatur sanctus Ioseph, ut honorificetur inter fratres.

55 Primogenitus tauri decus eius habens cornua unicornui, in quibus gentes uentilabit. et bonus taurus 5
quasi hostia pro delictis et totius mundi uictima, ut pacificaret omnia. cuius decus sanctum; omne enim sanctum primogenitum, sicut alibi demonstraui-
mus, unde Leui non aetatis ordine, sed sacrae successionis praerogatiua primogenitus meruit nuncupari. et uere sanctum decus eius, de quo scriptum est 10
resurgente: speciosus forma prae filiis hominum, quia ipse est primogenitus ex mortuis, habens cornua unicornui. sed cum dixerit cornua, quomodo unicornui posuerit requiring-
rendum, cum ipsum unicornuum inter generationes ferarum, ut periti aiunt, non inueniatur. et ideo uerbum unicum magis 15
aestimare debemus, quia substantium uerbum dei unum est, non multa uerba. unde et Anna ait: dominus iudicat finis terrae, et dabit uirtutem regi et exaltabit cornum christi sui, et Esaias ait: uinea facta est dilecto in cornu in loco uberi, quoniam in dei filio 20
unigenito floret ecclesia tenens unicum dei uerbum, in quo est uirtutis atque sapientiae plenitudo, cuius ubertate seges fidei pullulauit. quod uerbum sequuntur sancti.

8 de Cain et Abel II 2, 7 sq.; 4, 13 11 Psalm. XXXXIII 3
12 Coloss. 1, 18 17 Reg. I 2, 10 19 Esai. 5, 1

2 pulcre *BP''* pulchre *cet.* honoreficetur *B* (i s. e *pr.*) 5 uentilabit (b *ex u*) *B* uentilauit *PVP'OT'* 7 *scm* *pr.* *B* (m *in ras.*) *scs* *Ų'V*
8 unde et *NVD* 10 *scs* *BVP'O* et (s. *m2* & *scm*) *P* *scs* *Ų'* (*supra et infra s alt. ras.*) 13 posuerit unicornui *Ų'E* 14 ipsorum *P* (or s. *u. m2*) *T'* ipse unicornuus *Ų'E* 15 uerbum *B* (b s. *u.*) 17 iudicauit *P'* 18 fines *B* (e *ex i*) *cet.* exaltauit *B* (*corr. m1*) *Ų'* (*corr. m2*) *O* exaltauit *V* 19 cornum (m *eras.*) *BO* cornu *cet.* sui *m2* in *mg. D, om. N* esaias *B* (a s. e *alt.*) 21 unigeniti *P* (o s. i *m2*)
22 ubertate *B* (e *ex i*) 23 pullulauit *P* (v s. a) secuntur *N'VP'P''*

1 Decem milia inquit Ephraem et milia Manasse, D
 id est: et Iudaeorum et gentium dominetur et ex utroque
 populo adquirat sibi ecclesiae plenitudinem. ideoque dextram
 suam super Ephraem posuit sanctus Iacob, eo quod legis
 5 dicentem illam in Canticis canticorum: fraternus meus
 candidus et rubeus, electus de decem milibus.
 denique etiam iuuentulae David Mariae auctorem, ex cuius
 successione Christus est natus per uirginis partum, in decem
 milibus praedicabant, Saul autem in milibus, cum reuerentiae E
 10 gratia circa regem magis praeponderare debuissent. qui ergo
 cornum Christi exaltauerit confessus eius gloriam ipse quoque
 accipit cornua. unde etiam sancti unicorni dicti sunt in
 psalmi uersiculo: et dilectus tamquam filius unicor-
 nuorum. etenim sicut animal huiusmodi, cum ei oriuntur
 15 cornua, processum plenioris significat aetatis, ita cum e capite
 quodam nostrae animae cornua pullulare coeperint, processum
 uidentur perfectioris significare uirtutis et tamdiu crescunt, F
 quamdiu conpleantur. hoc cornu dominus Iesus comminuit
 gentes, ut superstitionem obtereret, salutem redderet, sicut
 20 ipse ait: percutiam et sanabo. ideoque tamquam imitator

1 Deut. 33, 17 1...10 (debuissent) leguntur in Comm. in Can-
 tica canticorum e scriptis Ambrosii collecto 5, 60 (I 1601 BC B).
 5 Cant. 5, 10 7 Reg. I 18, 7 13 Psalm. XXVIII 6 20 Deut.
 32, 39

1 et 4 efrem BV effrem cet. 3 dexteram A''EDOT Comm. in Cant.
 5 dicente illa A' (illa del. m2 et s. m. ant. ecclā) D (m2 dicentē illā)
 dicente ecclā A'E Comm. in Cant. fraternus BPVP''OT' frater cet.
 Comm. in Cant. 6 de decim P (de alt. s. u. m2) de decem (de pr.
 s. u.) D m2 T m1 ex decem A' (ex s. u. m. ant.) A''E Comm. in Cant.
 8 decem P (e alt. ex i m2) 10 gratiam N' Comm. in Cant. pro-
 ponere N'D et (p in ras.) Uindob. 705 praeponere Comm. in Cant.
 11 cornum B et (m eras.) O cornu cet. 12 accipit B (i pr. ex e) VP'
 accipet P'' accepit et O accipiet P (m2 ex accipit) cet. 13 tamquam]
 quemadmodum A''E 15 significat plenioris A'' plenioris B (is ex
 es), om. P' com (v s. o m2) P ex VP'' et a P' 17 perfecti-
 oris B (is m2 ex es) A' (r alt. m2 ex n) perfectionis O (r s. n) T'

tauri huius propheta dicit: in te inimicos nostros uentilabimus, id est altitudinem omnem eleuantem se aduersus dei scientiam destruentes. et ideo iuxta legem munda animalia cornua habent; lex enim spiritalis est. 530
qui enim possunt saeculi huius inlecebras uerbo dei et uirtutis 5
obseruantia propulsare cornibus uelut quibusdam capitis sui armis uidentur esse muniti. meritoque et tuba cornea dicitur uirtus sermonis mirabilis, quae bonos milites Christi accendit ad proelium, ut de hoste diabolo manubias reportemus. in acie igitur sumus et plurimos ex nobis uidemus in aduersariis 10
castris esse captiuos. ii nobis iugo grauissimo seruitutis exuendi sunt.

12,57 Plurimos lupos habet diabolus, quos ad Christi oues dirigit. B
et ideo intellegibilis Ioseph, ut oues seruaret suas, ipsum
inimicum uenientem ad diripiendas oues rapuit lupum Paulum 15 C
faciens ex persecutore doctorem. de quo dicit Iacob, sicut scriptum est: Benjamin lupus rapax, mane edet adhuc et ad uesperum diuidet escam principibus. lupus erat, cum dispergeret et deuoraret oues ecclesiae: sed qui lupus uenerat pastor est factus. lupus erat cum Saulus esset, 20
quando intrabat in domos et uiros ac mulieres trahebat in carcerem. lupus erat, quando spirans minas et homicidia in discipulos domini petebat epistulas a principibus sacerdotum, D

1 sqq. Psalm. XXXIII 6 2 Cor. II 10, 5 3 Deut. 14. 4 7 Psalm. LXXXVII 6 17 Gen. 49, 27 21 Act. 9, 2 23 Act. 9. 2

1 uentilauimus B (corr. m1) P (corr. m2) O uentilabimus cornu DT
2 est B (t s. u.) 3 aduersum V sententiam O 4 spiritalis B (is ex es) 7 armis P (s in ras.) meritoque B (que extra u. add.) D (que s. u.) 8 xpi milites Q' 9 diabulo P 10 aduersariis (s alt. eras.) Q' aduersarii D (s. 4 iis) VQ' ET' 11 hii BP' hi cet. grauissime VP'
15 inimic. B (in ras. i fuisse uidetur, um s. ras. m2) deripiendas B et (di corr.) P 18 et s. u. m2 B uesperum P' (um ex am) uesperam DE dauidet P (i s. a) diuidit Q' (m2 -et) Q' diuidi*et E dabit V 20 esset] erat N' 21 tradebat V 22 sperans (i s. e) B homicidia P (i tert. s. u.) 23 a principe N'V ad principes DT

ut inuaderet seruulos Christi. quem tamquam lupum nocturnis
tenebris oberrantem offusa Iesus luce caecauit. ideo Rachel
cum pareret Benjamin, uocauit nomen eius filius doloris
mei futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui adficeret
5 filios ecclesiae persecutionis suae tempore et graui matrem
dolore uexaret. sed tamen idem postea principibus escam
posteriore diuisit tempore euangelizans gentibus dei uerbum
et plurimos ad fidem prouocans, qui eo disputante sicut E
legatus Pauli proconsulis et Publius princeps domini gratiam
3 10 receperunt. pulchre autem etiam Moyses, cum benediceret
Benjamin tribum, dixit: dilectus a domino habitabit
fidens, et deus obumbrabit super eum omnibus
diebus, et inter umeros requiescet dilectus a
domino. qui etiam uas electionis est factus; neque enim
15 aliter nisi domini est miseratione et amore conuersus. unde F
et ipse nihil merito tribuens suo, sed totum deferens Christo
ait: ego enim sum minimus apostolorum, qui non
sum dignus uocari apostolus, quoniam persecutus
sum ecclesiam dei. gratia autem dei sum quod sum,
20 et gratia eius egena in me non fuit. habitauit fidens
in domo, quam ante uastabat, habitauit in tabernaculis Christi,
qui ante sicut lupus errabat in siluis, et deus obumbravit 531 A
super eum, quando uisus est ei Christus. qui licet apertis

2 Act. 9, 3 sqq. 3 Gen. 35, 18 8 Act. 13, 7 et 12; 28, 7
11 Deut. 33, 12 17 I Cor. 15, 9 sq.

2 effusa *PVP'OT'* offensa *D* (v s. e) et ideo *VO* 4 et (*exp. m2*)
ex *P* tribum *P* affligeret *ND* afflictorus erat *V* 5 ecclesiae *B*
7 posteriorem *B* et (*em exp., i s. em m2*) *P* posteriori *P''T'* 8 qui
eo] quo *VP''DT* 9 legimus *VP''* legitur *DT* paulus proconsul
VP''DT proconsulis *P* (pro s. u.) 11 habitauit *BVO* et (-bit *corr.*) *P*
12 obumbravit *B* et *P* (*corr. m1*) *U'* (*corr. m2*) *VU''EO* 13 diebus *B*
(bu s. u.) 15 nisi (s. u.) domini (ni in *ras. ex no*) *B* 18 post uo-
cari *add. dignus P* 19 autem] enim *V* sum id quod *PVP'U''*
20 habitauit *VP''O* et (-bit *corr.*) *PP'* habitabit *cet.* 21 habitauit *VP''O*
habitabit *P* (bit *ex uit*) *cet.* 22 obumbrabit *P* (bit *ex uit*) *T'* (-uit
corr.) *P'*

oculis nihil uideret, tamen Christum uidebat. et merito uidebat
 praesentem, quem etiam audiebat loquentem. non caecitatis
 est obumbratio ista, sed gratiae. denique Mariae dicitur:
 spiritus sanctus superueniet in te et uirtus altis-
 59simi obumbrabit tibi. et inter umeros requiescet, 5532
 hoc est inter bonos actus et opera pretiosa. nam et supra
 habes quod Isachar supposuit umerum suum ad laborandum
 et factus est uir agricola. quem Paulus imitatus posuit fidei
 nouella plantaria ideoque quasi bonus agricola dixit: ego
 plantaui, Apollo rigauit.

10

4 Luc. 1, 35 9 I Cor. 3, 6

1 uideret nihil *N'* 5 obumbravit *BV* umeros *BV* humeros *cet.*
 requiescit *V* requiescat *P''* 7 isacar *B* umerum *BV* humerum *P*
et M' (h s. u. m2) *cet.* 9 dicit *V* **EXP. DE PATRIARCHIS *BP''***
EXPLICIT (LIB add. m2) DE PATRIARCHIS (IS eras., ARV̄ m2 add.
BENEDICTIONIBUS) *P* LIBER II EXPLICIT DE PATRIARCHIS *O*
EXPLICIT (FINIT *T*) LIBER (SCĪ AMBROSII EPISCOPI add. *D*) DE
BENEDICTIONIBUS PATRIARCHARUM *DTT'* EXPL LIB. VIII. DE
BENEDIC+PATRIARCHARV̄ *M''* EXPLICIT *VE* et (manu saeculi
XIIII) *P'*. in *M'* non est subscriptio

DE FVGA SAECVLI.

- A* = Audomaropolitanus 72 saec. VIII f. 43^u
P = Parisiacus 1913 (olim Colbertinus) saec. VIII f. 221^u
P' = Parisiacus 1719 (olim Tellerianus) saec. XI f. 119^u
V = Vaticanus bybliothecae Uaticanae antiquae 5759 saec. VIII
 uel X f. 42^r
Ų = Augiensis CXXX, nunc Caroliruhensis saec. X f. 49^r
Ų' = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 76^r
Ų'' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 59^u
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 93
C = Cheltenhamensis 392 saec. X f. 1^u
C' = Cheltenhamensis 12267 saec. XI f. 261^u
C'' = Cheltenhamensis 10234 saec. XII f. 22^r
D = Duacensis 226 saec. XII f. 104^u
T = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae
 Remensis 352 saec. XII f. 55^r
N = ŲŲ'Ų''*E*
N' = Ų'Ų''*E*
α = editio Amerbachiana

Codicum *AP* scripturas omnes exhibui, ex ceteris delectum; librorum
D et *P'* paucis tantum locis mentionem feci.

1 Frequens nobis de effugiendo saeculo isto sermo atque I 417 A
 utinam quam facilis sermo tam cautus et sollicitus affectus!
 sed quod peius est frequenter inrepat terrenarum inlecebra
 cupiditatum et uanitatum offusio mentem occupat, ut quod
 5 studeas uitare hoc cogites animoque uoluas. quod cauere
 difficile est homini, exuere autem impossibile. denique uoti
 magis eam esse rem quam effectus testatur propheta dicendo: C
 declina cor meum in testimonia tua et non in auari-
 tiam. non enim in potestate nostra est cor nostrum et nostrae
 10 cogitationes, quae inproviso offusae mentem animumque confun-
 dunt atque alio trahunt quam tu proposueris, ad saecularia reuo-
 cant, mundana inserunt, uoluptaria ingerunt, inlecebrosa inte-
 xunt, ipsoque in tempore quo elenare mentem paramus insertis
 2 inanibus cogitationibus ad terrena plerumque deicimur. quis D
 15 autem tam beatus, qui in corde suo semper ascendat? sed hoc

1 Augustinus contra duas epist. Pelag. III 11, 30 (Frequens . . .
 in corde eius), contra Iul. Pelag. II 8, 23 (Frequens . . . deicimur), de
 dono perseu. 8, 20 (Frequens . . . deicimur) 8 Psalm. CXVIII 36
 9 Augustinus de dono perseu. 19, 48 (non est in potestate nostra cor
 nostrum et nostrae cogitationes) 14 Augustinus de dono perseu. 13, 33
 (quis autem . . . corde eius)

INCIPIT (EIVSDEM LIBER *add. D*, QUARTUS *T*) DE ESAU ET
 (ESAU ET *add. m2 A*) FUGA SAECULI *ADT* INCIPIT (EIVSDEM
add. P) DE FUGA SAECULI *PP'X'X'C'* et (*add. LIBER. III.*) V AMBRO-
 SIUS DE FUGA SECULI *C''* INCIPIT LIBER (*SCI AMBROSII EPI*
add. C, .III. X'') DE FUGA SAECULI *CX''E* 1 effugiendo *X'* (ef *eras.*)
 fugiendo *P'C''T* isto est *X''C''E* Augustinus loco primo et altero
 sermo est (est *s. u. m2*) *X'* 4 et (*s. m2* *ut*) quod *A* 6 exuere
A (e *alt. s. u. m2*) uoti. *P* (*s. eras.*) 7 eam *s. u. m2 A* 9 sunt
 cor Augustinus loco primo, om. est tertio 10 offusae (e *s. o m2*) *A*
 effusae *PC'T* inprovisaeffusae *C* 12 inserunt] inferunt *C* inectunt *C*
 (*corr. intexunt, sed eras*)

sine auxilio diuino qui fieri potest? nullo profecto modo. denique supra eadem scriptura dicit: beatus uir, cuius est auxilium eius abs te, domine: ascensus in corde eius. beatus plane, quem delectatio non reuocat, quem non inclinat uoluptas, qui ad inferiora non respicit, quod nec ipsius Loth uxor potuit 5 euadere. quo admonitus exemplo apostolus posteriora obliuiscens et ea quae sunt priora adpetens festinabat ad brauium 418 et peruenire meruit, quia ante se Christum uidebat, a quo ad iustitiae uocabatur coronam. sed peruenit ille, qui se ipsum sibi abnegauit, ut Christum lucraretur. denique non ipse 10 uiuebat, sed uiuebat in eo Christus.

- 3 Nam quis inter tot passiones huius corporis, inter tot inlecebras huius saeculi tutum atque intemeratum seruare uestigium potest? respexit oculus et sensum mentis auertit, B audiuit auris et intentionem inflexit, inhalauit odor et cogitationem 15 inpediuit, os libauit et crimen rettulit, tactus contigit et ignem adoleuit. intrauit mors per fenestram dixit propheta. fenestra tua oculus tuus est. si uideas mulierem ad concupiscendum, intrauit mors: si audias sermones meretricios, intrauit mors: si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit 20 mors. et ideo qui uult ascendere non laeta saeculi, non amoena, non delectabilia, sed plena doloris et fletus sequatur; C

2 Psalm. LXXXIII 6 5 Gen. 19, 26 7 Philipp. 3, 14 9 II Tim. 4, 8 10 Philipp. 3, 8 11 Gal. 2, 20 17 Hier. 9, 21 18 Matth. 5, 28

1 quis *A* (s. s. u. *m2*) *C* (s. *eras.*) 2 et (*eras.*) supra *Ų'* dicit in *spatio min. add. m1 A* 3 eius *APŲT*, exp. *Ų'*, om. *cet.* 4 uoluptas non inclinat *Ų''* 5 non ipsius *C* 12 inter *T* (ter s. u. *eras.*) passiones *A* (s. *m2* 4 ibus) passionibus *T* tot *PVCC'C''* totas *A* (s. *m2* 4 tantas) tantas *cet.* 14 potest uestigium *Ų''* euertit *N'* 16 rettulit *A* reddidit *Ų''* retulit *cet.* 17 fenestras *T* 18 est oculus tuus *Ų''C''* uideris *Ų''C'C''E* 19 concupiscendum eam *C''* intrabit *A m1 C' m1 PC* et (b ex u) *D* intrauit *A m2 C' m2 cet.* si . . . intrabit mors in *mg. m2 T*, om. *C* audieris *C''* 20 intrabit *A m1 PC'C''* intrauit *A m2 cet.* luxoria (v s. o) *A* penetrabit *A m1 PCC'C''* penetrauit *A m2 cet.* 22 sequetur *Ų* (e alt. ex a)

melius est enim ire in domum luctus quam in domum gaudii.
denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione
4 deceptus esset. pulchre igitur Daud, qui periculosos hominis
etiam ipsos aspectus fuerat expertus, beatum illum dicit cui
5 spes omnis in dei nomine. sic enim non respicit in uanitates
et in insanias, si semper in Christum intendat, semper Christum
interioribus oculis aspiciat. unde iterum ad ipsum conuersus D
ait: auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. uanitas
circus est, quia nihil prodest: uana est equorum uelocitas,
10 quia mendax ad salutem est: uanitas theatrum est, uanitas ludus
omnis. omnia inquit uanitas dixit Ecclesiastes quae in
isto saeculo sunt. denique qui saluus esse uult supra mundum
adscendat, quaerat uerbum apud deum, fugiat hunc mundum,
terras relinquat; non enim potest percipere illud quod est et 419 A
15 est semper, nisi prius hinc fugerit. unde et dominus uolens
patri deo adpropinquare <ad> apostolos ait: surgite, eamus
hinc.

5 Docet te etiam lex fugiendum saeculum, deum sequendum. B
quid enim aliud docet, cum dicit: disponetis uobis ciui-
20 tates ad refugium, et erunt uobis refugia, quo refugiat
homicida, omnis qui percusserit animam inuitus et infra:
sex ciuitates ad refugia erunt uobis. tres ciuitates
dabitis trans Iordanem et tres ciuitates dabitis in C

1 Sir. 7, 2 (3) 4 Psalm. XXXVIII 5 8 Psalm. CXVIII 37
10 Psalm. XXXII 17 11 Eccl. 1, 2 16 Ioh. 14, 31 19 Num. 35, 11
22 Num. 35, 13 sq.

1 est *om.* $\mathfrak{A}(C)$, *s. u.* \mathfrak{A}' enim *om.* $\mathfrak{A}''E$ gaudii| conuiuii C'' con-
uiui E 3 qui *om.* $APCC''C''$ hominis A (*s. m2* & *es*) $PCC''C''$ ho-
mines *cet.* 4 ipsos aspectus A (*s. m2* & ipso aspectu) $P\mathfrak{A}CC''C''$ ipsos
aspectu V ipso aspectu \mathfrak{A}' (*ex* ipsos aspectus) *cet.* cuius A *m2* T
6 in *pr.* $APCT$, *om.* *cet.* insanias falsas ($'$) in *om.* $\mathfrak{A}''E$ si
semper N' 8 uanitates ($'$) 9 uanitas est \mathfrak{A}'' uana A (*a pr. s. u.*
m2) 11 hominis (*h s. b*) P inquit *del. m2* \mathfrak{A}' , *om.* $P'C''DT$ dixit
om. $\mathfrak{A}''E$ 12 isto A (*s. m2* & hoc) $PCC''C''$ hoc *cet.* 13 dnm \mathfrak{A}
16 ad *add. ed. Rom.* apostolos A *m1* PVN' apłs \mathfrak{A} , *om.* ($'$) apo-
stolis A *m2* *cet.* 19 quod A 23 iordanem $V\mathfrak{A}(P'T$ et (*-en corr.*) E

terra Chanaan? aperte quidem confugientibus hoc crimen
homicidii refugia proposita sunt, sed consideremus altius.
quattuor sunt quae admonent profundius esse spectanda
lectionis arcana istius. unum, qua ratione ex his ciuitatibus.
quae Leuitis in portionem sorte obuenerunt, sex ciuitates ad 5
refugium datae sunt homicidii crimine laborantibus, cur non
etiam aliarum tribuum ciuitates ad hoc munus deputatae.
secundum, qua ratione sex numero; non enim otiose numerus D
hic praescriptus uidetur neque plurium neque pauciorum
ciuitatum. tertium, cur tres ultra Iordanen ciuitates et tres in 10
regione Chananaea dispositae sint, quae refugio peccantibus
forent. quartum, cur denumeratio et definitio temporis compre-
hensa, intra quod habitet homicida in ciuitate refugii, quoad
moriatur sacerdos magnus et post mortem sacerdotis magni
reuertatur homicida in ciuitatem habitationis suae. de singulis 15
ergo oportet dicere atque eo ordine quo proposuimus quaesita E
absoluere.

6 Competenter itaque Leuitarum ciuitates datas ad refugium
primo explicandum est. congrue autem prouisum liquet. quia

2 Philo de profugis 17 (I 559, 1 M.) 5 Num. 35, 6 13 Num.
35, 25 18 Num. 35, 6 Philo l. c. 17 (559, 12)

1 canaan *P*ℳ' chanaam ℳ confugientibus ℳ' (con *eras.*) fugientibus
VC 2 sed si *A* (si *s. u. m. ant.*) *NP'T* si (*om. sed*) *VCC'* 4 lecti-
onis arcana istius *A* (a b c *m2*) lectionis arcana istius *P' C''* istius ar-
cana lectionis *VT* istius lectionis arcana ℳ*D* arcana lectionis istius *N'*
lectionis huius arcana *C'* 5 in portionem sorte *A* (*s. m2* & inter por-
tionum sortem) inter portionum sortem ℳ inter portionem sortem *T* in
portione sorte *N'* 6 sunt *A* (*s. m2* & sint) *P* sint *T* (u *s. i*) sint *C*
et C' (*ex* sunt) *cet.* crimine *P* (e *ex a*) 7 post aliarum *extra u.*
add. m. ant. non sunt *A* (*in mg. m2* ali' Cur etiam aliarum tribuum ad
hoc munus) deputatae sint *C* (sint *ex* sunt *s. u.*) 9 paucorum *P*
et (a *s. o m2*) *V* pauciorum *E* (i *del. m2*) paucarum *C''* 10 ciui-
tatum *AVℳ'* *et* (i *tert. del. m3*) ℳ ciuitatum *cet.* iordanen *APIVℳℳ'C*
iordanem *cet.* 11 refugio *A* (v̄ *s. o m2*) refugium ℳ*T* 12 denume-
ratio *P* (i *s. e pr.*) *V* (i *s. e pr. m2*) dinumeratio *C'C''* comprehensa
sit ℳ' (sit *s. u. m. ant.*) ℳ''*E* 13 quoad usque *P'* *et* (usque *s. u.*) *T*
16 quae *A* (*s. m2* & quo) *P* quaesita *A* (a *alt. m2 in ras.*)

Leuitae fugitantes sunt mundi huius, ut placeant deo, relin-
quant patriam parentes filios omnem cognationem, ut adhae-
reant uni deo. denique et Abrahae dictum est: exi de terra
tua et de cognatione tua et de domo patris tui. sed
5 forte dicas: Leuita non erat. sed habebat in lumbis suis Leui,
ut legimus ad Hebraeos scriptum. et dominus Leuitis dicit,
cum discipulis suis, hoc est apostolis dicit: si quis uult 420 A
post me uenire, abneget se ipsum et tollat crucem
suam et sequatur me, quamquam ad omnes iam dictum
10 sit: uos autem genus electum, regale sacerdotium,
gens sancta, populus in adoptionem. uenit plenitudo,
reliquiae cessarunt. Christus enim omnes uocauit, omnibus
profectio patet. ut omnes sequantur, omnibus regnum propo-
7 situm et uita aeterna. ergo cui deus portio est nihil debet
15 curare nisi deum, ne alterius impediatur necessitatis munere.
quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui atque B
huic nostro officio decerpitur. haec enim uera est sacerdotis
fuga, abdicatio domesticorum et quaedam alienatio carissimorum,
ut suis se abneget qui seruire deo gestit. recte ergo fugaces
20 fugacibus commendauit aeternae legis sanctio, ut qui hunc
mundum obliti sunt eos recipiant qui peccata sua conde-
mnantes atque opera obliuionem uitae superioris expetant et
saecularia quae gesserint abolere desiderent. fugitans igitur C
est suorum sacri altaris eius minister. unde dominus quasi

2 Luc. 18, 29 3 Gen. 12, 1 5 Hebr. 7, 10 7 Luc. 9, 23
10 I Petr. 2, 9 11 Galat. 4, 4 Rom. 11, 5 17 Philo l. c. 17 (559, 21)
24 Matth. 12, 48, cf. Philo l. c. 17 (559, 17)

1 *fort.* <qui> ut 3 et *PC om. cet.* 5 leui *PC'' T leui. V' C leuim V V''*
leuin cet. 8 se *A m1 P V C V* semet *A m2 (met s. u.) cet.* 10 sit *A (s. u.*
m2 & est) est (s. sit) T sit in ras. V'' 11 adoptione *AP V V' C''* adoptio *V*
adoptionis (*om. in*) *T* 13 profectio *P' et (i eras.) E* profecto *V'' per-*
fectio *cet.* propositum est *V et (est s. u.) C* 15 neq̃ *AP* 16 cultu *C'*
19 se seruire *A (se del. m2) C (se eras.) P* 20 in (*del. m2*) hunc *A*
21 condemnantes *PC* 22 expetant *V* expetant *C (a eras., u s. ras.)*
expetunt *T (ex expectant) expectent V' (m2 ex expectant) expetent E ex-*
optent *V'' expectant cet.* et *A (s. m2 & ac) ac T*

princeps sacerdotum formam Leuitis in euangelio dans suo
 dixit: quae est mater mea aut qui sunt fratres mei?
 hoc est: non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro
 proximos. mater mea et fratres mei hi sunt qui
 audiunt uerbum dei et faciunt. solum ergo uerbum ⁵
 dei nouit minister, cum eos nouit in quibus operatur dei
 uerbum. et ideo exul est mundi: fugitans corporis, fugitans
 passionum abdicat se omnibus, ut solus remaneat, sicut Helias ^D
 dixit: et ego relictus sum solus. sed non erat solus,
 cum quo erat Christus. et ipse dominus relictus est solus, ¹⁰
 sed non sum inquit solus, quoniam pater mecum est.
⁸ est etiam illa causa quia Leuitae ministri sunt dei. et ideo
 ipsorum ciuitates fugientibus homicidis per legem deputantur,
 quia ipsis ius est diuina mandata exsequi circa eos qui crimen
 mortale admiserint. nescit ecclesia publicare leges suas: nouit, ¹⁵ ^E
 ut dominico sacerdos oboediat imperatu. audi Leuitam dicen-
 tem: tradidi huiusmodi Satanae in interitum carnis,
 ut spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu
 Christi. percussus igitur Leuitico gladio moriatur sensus
 carnis in nobis, ut uiuat anima nostra. nisi enim sensus ²⁰
 carnis occiderit, nullus esse potest uitae fructus aeternae.
⁹ Sex autem ciuitatum refugia sunt ita, ut prima ciuitas sit
 cognitio uerbi et ad imaginem eius forma uiuendi. quicumque

4 Luc. 8, 21 9 Reg. III 19, 14 Philo l. c. 17 (559, 42) 11 Ioh.
 16, 32 17 I Cor. 5, 5 22 Philo l. c. 18 (560, 9)

2 et qui *P'C''* 4 mea *C'N''*, *om. cet.* 6 uerbum dei *P'C'* 8 qui
 abdicat *N''E* abdicat (*ns s. t m2*) *P* 10 xps erat *C''* erat dñs *C'* erat
 ipse dñs (*ipse dñs s. u. m2*) *C* 12 quia *A* (*s. m2 t qua*) quia (*i s. u.*)
N'T 13 homicidiis *A* (*i ult. s. u. m. ant.*) *N''* (*i ult. exp.*) 14 ipsis
 ius (*s. m2 t ipsius*) *A* ipsius *N'* (*m2 ipsorum*) *VN'N''EP'* ipsis (*ex*
 ipsius) est ius (*ius s. u*) *T* circa eos *s. u. P* 15 publicare *AP*
 publicas *cet.* 16 imperatu (*s. m2 t to*) *A* imperatui *VCC'C''* imperato
T imperatore *N* imperio *N'* (*ex imperatu*) *N''E* 17 huiusmodi homi-
 nem *P'* 18 ihu *APN'N'CC'* 20 ut *A* (*s. m2 t et*) et *N'*, *om. C''*
 21 potest esse *N''* fructus uitae *P'T* fructus *s. u. N'* 23 cogi-
 tatio *A m1 D* cognitio *A s. m2 T*

enim eam cognitionem fuerit ingressus tutus a poena est
 secundum quod et dominus ait: iam uos mundi estis
 propter sermonem, quem locutus sum uobis. et alibi: 421 A
 haec est autem uita aeterna, ut cognoscant te
 5 solum uerum deum et quem misisti Iesum Christum.
 haec igitur ciuitas uelut metropolis, cui adiacent aliae quinque
 ciuitates Leuitarum. secunda est ciuitas consideratio diuinae
 operationis, qua creatus est mundus. tertia ciuitas est contem-
 platio potestatis regiae et maiestatis aeternae. quarta ciuitas
 10 propitiationis diuinae contuitus. quinta ciuitas legis diuinae
 contemplatio, quae praecipit quid faciendum sit. sexta quoque
 ciuitas portio legis, quae praescribit quid non faciendum sit.
 quanta abundantia diuinae misericordiae, quanta diuitiae B
 pietatis eius, ut singulorum studia fragilitatesque humanae
 15 condicionis considerans, quibus et inuiti ac reluctantes ad
 culpam ducimur et non uoluntaria delicta uicti inlecebris
 frequenter committimus, diuersa nobis refugia proponeret, sex
 uidelicet urbium, ut quo numero mundus formatus est, eodem
 numero aduersus mundana uitia et saeculi huius naufragia
 20 remedium prouideretur!

10 Primum igitur remedium, ut si cui boni propositi uiro C
 culpa inrepsit, is sine ulla conperendinatione, si perfectam
 uelit habere securitatem, ad ipsam rerum arcem omnium

2 Ioh. 15, 3 4 Ioh. 17, 3

5 dñ uerum VN 6 haec est M ciuitas est V (est s. u. m2)
 quinque (s. m2 & quoque) A quoque VN queque T 8 est om. VN
 9 potestatis N (p ex c corr. M') T ciuitas A (s. m2 potestatis) ciuitatis
 cet. 13 misericordiae] iustitiae (in spatio min. m. ant., fort. in ras.) A
 (s. m2 misericordiae) 14 fragilitatisque A (& e s. i tert. m2) C' (corr.
 m2) P 17 proponeret VMC proponere A (s. m2 & praeponeret) PC'C''
 et (ex praeponeret) T proponat M' (m2 ex proponere) M''E 18 for-
 matus (s. for m2 & fir) A 21 est remedium M' (est s. u.) C (est s. u.
 m2) M''E si cui C et (cui ex cut m2) C' sicuti PC'' si M''E sicut M'
 (cut eras.) cet. 22 irrepsit M''E is A (his m. ant.) P (ita m2) T
 (is eras., s. ita) 23 omnium arcem M''C''E

properet, ubi uerbum est dei in illo sinu patrio, id est arcano
 ac recessu dei, ubi est fons sapientiae, unde pro morte uitae
 aeternae hauriat potum immortalem. secundum est remedium,
 ut qui non potest cognitionem boni illius praelibare et tardior
 uel ingenio est uel fidei conprehensione, quoniam ueloci 5 D
 mentis uigore atque ingenii acumine ad cognitionis summa
 contenditur, saltem opera domini consideret atque ex his quae
 facta sunt tanti contempletur operis auctorem, quoniam ex
 his bonis, quae sunt in constitutione istius creaturae — bona
 enim ualde, sicut dominus dixit, — bonum illud summum 10
 atque aeternum conprehenditur. qui ordo rerum, quae disciplina.
 quae gratia? nonne his quamuis tardum ingenium diligere
 auctorem suum prouocatur? etenim si parentes, quia nos E
 genuerunt, amamus, quanto magis diligere debemus creatorem
 parentum auctoremque nostrum! ergo operatoria uirtus dei. 15
 etsi non uidetur, tamen ex suis operibus aestimatur operato-
 remque opera sua produnt, ut intellegatur qui non conpre-
 henditur. unde et dominus ait: si mihi non creditis, uel
 operibus credite. bona igitur etiam haec ciuitas ad refu-
 gium, quae aedificatoris sui testificatur gratiam et affectum 20
 nostrum excitat, ut eius simus cupidiores qui tantam nobis F
 fabricae huius uideatur contulisse pulchritudinem. tertius ordo
 est regalis potestatis contemplatio, ut subiciamur regi, si non
 deferimus tamquam parenti. metu enim praesidentis plerumque
 fit oboediens potestati qui est salutis ingratus, ut necessitatem 25
 sobrietatis agnoscat qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis

9 Gen. , 31 18 Ioh. 10, 38 25 Uerg. Aen. X 666

1 proponeret *A* (s. *m2* † properet) 4 cognitionē *A* (ē ex e) 7 salti *A*
 (i ex ē) saltim *VWU'ET* 8 contempletur operis aucto[rem] in ras. *m2 A*
 9 quae del. *m2 A*, s. u. *T* 10 ualde sunt *W'* (sunt s. u.) *W''EP'*
 illum *P* (corr. *m1*) *AC'*, om. *C''* 13 prouocantur *P* (n exp.) *C'C''*
 quia *A* qui *WT* 16 uideatur *A* 24 deferimus honorem *T* prae-
 sidentes *A* (i s. ē) 26 sobrietatis *A* (s. *m2* † tas) *T* (ti s. u.) qui
A (s. i *m2* † e) quē (corr. qui) *T*

agnoscere. corrigit ergo necessitas quem pietas prouocare debuerat.

- 1 Hae sunt tres ciuitates trans Iordanen perfectiori prudentiae
ad refugium datae, ut primo culpam fugiamus inductione
5 animi conformes ad imaginem dei. ita enim. creati sumus
dicente deo: faciamus hominem ad imaginem et simi-
litudinem nostram. haec ergo primae illius lex ciuitatis
est. deinde si per fragilitatem carnis et mundi inlecebras ita 422 A
mentem nostram formare non possumus, reuerentia paternae
10 generationis et sedulitate prolis peccatum leuamus: caritas enim
multitudinem peccatorum operit. qui ergo ad imaginem
dei esse non potuerit sit ad plenitudinem caritatis. illa ciuitas
culpam excludit. haec soluit. haec denique lex secundae ciuitatis:
diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et
15 ex tota anima tua et ex tota uirtute tua. sed si rursus
angusti animi et minuti sunt qui abundantiam caritatis et B
gratiam recipere non possunt. habes tertiam ciuitatem, ut
diuinae potestatis formido te sobrium faciat et inflectat metus.
et haec lex tertia: dominum deum tuum adorabis et
20 ipsi soli seruias. haec igitur praecipuae uirtutes et ideo
paucorum, non plurium supra Iordanen positae, ut exprimas
quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores
2 quasi subditus regem. qui autem Iordanen transierint — C

6 Gen. 1, 26 10 I Petr. 4, 8 14 Deut. 6, 5 19 Matth. 4, 10

1 agnoscere . . . pietas in *mg.* *m2* A 3 haec *AC''E* iordanem
Q''EP'T 4 inductioni A (*s. m2* & ne) 5 conformes A (*s. m2* & is) T
(es *ex* is) conformis VN 6 dno *AT* 7 primę A (a *s. & m2*) prima T
illius / lex ciuitatis / est A (/ *m2*) illius lex ciuitatis est *PCC'* illius
lex est ciuitatis V illius ciuitatis lex est N lex est illius ciuitatis T lex
primae illius ciuitatis est (est *s. u.*) C'' 12 potuerit *Q''* (u *s. u.*) poterit
C'C'' 13 lex est (est *s. u. m2*) C ciuitatis est (est *s. u. m2*) *Q'*
16 / angusti / animi A (/ *m2*) animi angusti T 17 possint C 18 for-
mido *om.* *Q''E* 19 est lex C (est *s. u. m2*) T 20 illi *VCC'P'* haec A (c
exp. m2) *Q'* (hęc *m2*) hęc *cet.* 21 iordanem *Q''C''EP'T* post Ior-
danen *add.* autem *s. u. P' (m. ant.) T*

Iordanis autem descensio eorum dicitur —, qui descenderint ergo ex illis superioribus uirtutibus ad haec inferiora, id est in quibus integritas caritas humilitas uacillauerit, habent propiora homini refugia quae petant. ut qui obnoxii delictis et inflexi uitiiis sunt non uoluntariis sperent dominum sibi 5 reconciliari posse. si ueniam petant, sperent posse corrigi, si praecepta sequantur caelestium testamentorum, quibus aut informamur ad innocentiam aut reuocamur a culpa. haec igitur intra Iordanen ciuitates sequentes sunt, ut propitiemus nobis D deum, sequamur quae iubet, uitemus quae prohibet. sit ergo 10 propitiandae diuinitatis ambitio, sequendae praeceptionis oboeditio, interdictae praeuaricationis cautio, quibus propitiatoriam dei misericordiam et nomotheticen eius prouidentiam uel institutorum obsequio uel interdictorum declinatione ueneremur.

13 Quartum superest quod de morte summi sacerdotis ait: 15 quia usque ad illud tempus erit in ciuitate refugii E homicida ille, donec moriatur sacerdos magnus, in quo secundum litteram haeret interpretatio. primum ipsa fuga sorte magis quam aequitate alicuius examinis definita, dein in causis paribus impar euentus; poterat enim fieri ut 20 post homicidae illius refugium sequenti die obiret magnus sacerdos. quae autem sub incerto sententia? ergo quia haeret

1 Philo Legg. alleg. II 22 (I 82, 46) 15 Philo de profugis 20 (561, 48) 16 Iosue 20, 6 22 Philo l. c. 20 (562, 11)

1 iordanes \mathfrak{N} et (-is *corr.* m_2) \mathfrak{N}' dñ ex dñ P 3 habet A habent (ent *ex* et) $V m_2 \mathfrak{N} m_3 \mathfrak{N}' m_1$ 4 propiora A (s. m_2 † propria) et (r *alt. del.*) $PV\mathfrak{N}\mathfrak{N}'$ propiora T (or s. u., r *alt. exp.*) C'' propria $C\mathfrak{N}''$ 6 reconciliare C' et (i s. e *alt.*) AC se posse A (se s. u. m_2) T posse se VN 7 sequuntur A sequantur P (q *ex* c. a s. u. m. *ant.*) secantur $C''D$ 8 ad culpā A (ā *ex* a m. *ant.*, s. m_2 † a culpa) ad (d *eras.*) culpa \mathfrak{N}' , *fort.* ab culpa haec A hae *cet.* 9 iordanem $VC'T$ 10 sit *ex* sint uel scit P 12 cautio* P 13 ut (s. u. m_2) et A nomothe- ticen A (no *ex* ne) \mathfrak{N} (s. m_3 legislationem) nomothedicen N' 14 in- stauratorum A (s. m_2 † institutorum) C (s. † institutorum) $P(C'C''$ 20 dein *scripsi* de $PC'(C''$ deinde A (inde s. u. m_2) *cet.* 21 cohiberet (s. m_2 obiret) A 22 sacerdos P (o *ex* u) quia (a s. u.) adhaeret A non adhaerentes T

littera, quaeramus spiritalia. quis est iste magnus sacerdos
 nisi dei filius, uerbum dei, cuius aduocationem pro nobis
 habemus apud patrem, qui exors omnium est uoluntariorum F
 et accidentium delictorum, in quo consistunt omnia quae in
 5 terra sunt et quae in caelo? uinculo enim uerbi constricta
 omnia sunt et eius continentur potentia et in ipso constant,
 quoniam in ipso creata sunt et in ipso inhabitat omnis
 plenitudo. et ideo omnia manent, quia dissolui illa non sinit
 quae ipse constrinxit, quoniam in eius uoluntate consistunt;
 10 omnia enim quoad uult suo imperio coercet et regit et
 naturali concordia ligat. uiuit igitur dei uerbum et maxime
 in animis uiuit piorum nec umquam moritur plenitudo diui-
 nitatis. numquam enim moritur sempiterna diuinitas et aeterna
 dei uirtus. sane moritur nobis, si a nostra anima separetur, 423 A
 15 non quo morte corrumpatur, sed quo dissoluatur atque exuatur
 mens nostra ab eius coniunctione; mors enim uera est uerbi
 et animae separatio. denique statim incipit anima peccatis
 patere uoluntariis.

1 Habemus haec genera non adumbrata, sed expressa uirtutum B
 20 in apostolo dicente eo: ita quod in me est, promptus
 sum et uobis, qui Romae estis, euangelizare. non
 enim erubesco euangelium; uirtus enim dei est in
 salutem omni credenti, Iudaeo primum et Graeco.

6 Coloss. 1, 16 sqq. 11 Philo l. c. 21 (563, 27) 16 Philo l.
 c. 21 (563, 31) 20 Rom. 1, 15 sq.

1 litterae A (e alt. add. m2) T littera ē Ū (ē s. u. m3, om.
 haeret) 2 dei pr. s. u. m2 A 3 est omnium Ū''E et (est s. u.) T
 5 terris Ū''E 6 omnia sunt A (m2) sunt omnia T 7 sunt PCC'C''
 sunt omnia A (omnia s. u. m2) V (sunt eras.) NT inhabitat AŪCC''
 et (in s. u.) C' inhabitabat P habitat cet. 10 omne PCC' omnia (s.
 omne) T quoad A m2 (a s. u.) quod A m1 PCC'C'' quoad T coercet
 A (m2 ex coheret) coeret Ū' 11 uerbum dei N 12 plenitudo . . .
 enim moritur om. PC'' 14 separetur A (t a m2 s. e alt.) PC separa-
 tur cet. 15 exuratur A (s. m2 t exuatur) PŪ et (r pr. eras.) P'
 20 est om. C''P' promptus A 21 in uobis A uobis C

iustitia enim dei in eo reuelatur, id est in eo qui credidit. denique addidit: ex fide in fidem, sicut scriptum est; iustus autem ex fide uiuit. in quo igitur iustitia dei reuelatur nisi in eo qui conformis est imaginis filii dei? habes primum praeceptum ad imaginem dei. secundum quia inuisibilia dei per ea quae facta sunt intelleguntur, id est sempiterna uirtus eius et diuinitas operibus eius cognoscitur. haec est operatoria uirtus. tertium de imperiali potestate, quia uerbum dei regale est et iudiciale et plenum iustitiae sacerdotalis, remunerationem bonorum actuum et retributionem malorum uenturis in iudicium suum seruans, de quibus dicit apostolus: scimus autem quoniam iudicium dei est secundum ueritatem in eos qui talia agunt. itaque qui ueritatem et iustitiam dei cognouit non debet ea agere quae morte digna sint. sequitur bonitas dei propitiatoria utique, de qua dicit: an diuitias bonitatis eius et patientiae et longanimitatis contemnis ignorans quoniam bonitas dei ad paenitentiam te adducit? id est: debet te adducere. prouocat te quia bonus est deus, ut sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam; non uult enim uindicare qui est paratus ignoscere. subtexuit etiam legislationem, id est nomotheticen, ut si quis contemplatione diuinae bonitatis resoluitur et magis ad negligentiam quam ad paenitentiam

2 Rom. 1, 17 6 Rom. 1, 20 12 Rom. 2, 2 16 Rom. 2, 4

1 qui *A* (*s. m2* λ quod) *T* (*ex* quod) 2 credit *C'P'* ex fide in fidem *A* (*s. m2* λ in fide ex fide) in fide (fidem *VT*) ex fide *VX'X'T* ex fide in fide *E* 4 conformis *A* (*i ex e m2*) 5 primum *del. m2 A* dei *del. m2 A*, *om. VN*, *add. s. u. T* 6 quia (*s. m2* quam) *A* 7 et *s. u. m2 A* 10 remunerationē et *A m2 et* (*nē ex nis*) *X* et remunerationē *T* 11 uenturi *A et X'* (*-ris m2*) *P* (*s postea add.*) uenturi *X'E* dicit] ait *VNT* 12 est et *A* (*et exp. m2*) *C* (*et eras.*) *P* 15 sunt *C''X''DET'* 17 ignorans *A* (*n alt. eras.*) *T* ignoras *cet.* 19 ante quia *add. ut VN* ut *A* (*s. u. m2*) *PCT*, *om. cet.* 20 none *A* (*e eras.*) 22 nomotheticen *C* (*o pr. in ras.*) nomotheticen *C'''* (*corr. m2*) nomotheticen *N'*

prouocatur, legem sequatur, quoniam et quicumque inquit sine lege peccauerunt sine lege et peribunt et quicumque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.

5 Lex autem gemina est, naturalis et scripta: naturalis in corde, scripta in tabulis. omnes ergo sub lege. sed naturali, F
sed non est omnium, ut unusquisque sibi lex sit. ille autem sibi lex est qui facit sponte quae legis sunt et in corde suo scriptum opus legis ostendit. habes quae bona legis sint,
10 quae tamen non solum scire uel audire perfunctorie, sed etiam facere debemus: non enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur; cognouisti etiam quae mala. primum natura ipsa boni operis 424 A
magistra est. scis non furandum et seruum tuum, si furtum
15 tibi fecerit, uerberas et si quis ad uxorem tuam affectauerit, persequendum putas. quod ergo in aliis reprehendis ipse committis: qui praedicas non furandum furaris, qui dicis non adulterandum adulteras. secuta est etiam lex, quae data est per Moysen, per legem autem agnitio peccati. accepisti etiam
20 quid declinares et ea agis quae prohibita cognoscis. lex autem quid operatur nisi ut omnis mundus subditus fieret B
deo, quia non solum Hebraeo lata est, uerum etiam aduenam uocauit, quae non exclusit proselytum. sed quia lex os omnium

1 Rom. 2, 12 6 II Cor. 3, 3 11 Rom. 2, 13 23 Augustinus contra duas epist. Pelag. IIII 11, 30 (lex os . . . conuertere)

1 et om. PC'C''T, fort. recte quicumque . . . peribunt in mg. m2 T 2 et pr. om. PCC'', s. u. A'' 5 est PCC'C'', s. u. m2 V, postea add. T, om. AN 6 omnes ergo A (m2) ergo omnes T omnes . . . naturali om. PC'' naturalis A et (s eras.) AA' 7 lex sit sibi A' sibi sit lex VA''C''ET autem s. u. m2 A 9 sint A (sunt m2) sunt C'C''EP' T 14 **est A' (ad eras.) 15 tibi del. m2 A, s. u. A''T, om. C uerberas A (s ex t) ad om. PC'', exp. T 20 quid A (s. m2 t quod) quod (i s. o) T ea A (a s. u.) eam T cognoscis A (osc s. u.) 21 subditus fieret A'' 22 data P lata T (d s. l) 23 excludit A proselitum libri et lex A (et s. u. m2) VCC'N et (et del.) T

potuit obstruere et non potuit mentem conuertere, ideo ultimum remedium postremae illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, ut mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine atque exueret metu.

16 Qui est ille nisi de quo lectum est: ecce agnus dei, ⁵ C
 ecce qui tollit peccatum mundi? quem proposuit
 deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius
 ad ostensionem iustitiae suae. accipe autem quia ipse
 est princeps sacerdotum magnus. pater iurauit de eo dicens:
 tu es sacerdos in aeternum. recte in aeternum, quia ¹⁰
 alii temporales omnes sub peccato, hic autem inpraenuaricabile
 habet sacerdotium. omnes sub morte, hic autem semper
 uiuens, quoniam qui saluare alios potest ipse perire quemad-
 modum posset? talis enim inquit nobis decebat. recta ^D
 est elocutio, siquidem apud eos qui uerborum et elocutionum ¹⁵
 dilectum habuerunt, huiusmodi inuenitur dicente aliquo:
 locum editiorem quam uictoribus decebat. quod
 ideo non praeterii, ut sciamus quia apostolus naturalibus
 magis quam uulgatis aut secundum artem utitur uerbis. talis
 ergo inquit nobis decebat princeps, sacerdos, iustus, ²⁰
 sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a pecca-

5 Ioh. 1, 29 6 Rom. 3, 25 10 Psalm. CVIII 4 14 Hebr.
 7, 26 17 Sallust. Hist. I 98 *D.* (I 140 *M.*) apud Arusianum Messium
 Gramm. Lat. VII 465 *K.* (adde Seru. ad Uerg. Aen. VIII 127); cf. Bue-
 cheler Mus. Rhen. XXXXIII 293 19 Hebr. 7, 26

1 obstruere et *PC'''* et (et s. u.) *T* obstrueret *A* (t *eras.*, restituit t
m2 et s. *scripsit* t re) obstruere *cet.* 4 mortes *℣'* (*corr. m2*) morte *D*
et (mortis *corr.*) *T* liberaret et *A* (et s. u. *m2*) *D* (et *exp.*) *T*
 exureret *A* (r *pr. s. u. m. ant.*, s. *m2* t exueret) 5 qui *P℣ m1 ℣'*
m1 C' quis (s s. u.) *AV* et *℣' m2 ℣ m3* quis *cet.* dictum *V*
 6 peccatum *APV℣'CT* peccata *cet.* preposuit *P* 9 princeps est
℣''C' sacerdotum... recte *om. VN*, in *mg. m2 T* deo (*om. de*)
APC, de eo *om. D* 14 decebat nobis *T* post decebat *add. A s. u.*
m2 ut esset pontifex 15 et apud *A* (et s. u. *m2*) *VNT* 16 delictum
A (s. *m2* t dilectum) *PC'''* dilectum *D* et *m1 ℣℣'* studium *T* in *ras.*
 delectum *℣ m3 ℣' m2* *cet.* a quo *V* quodam *T* alio *N* 17 loco *N'*

toribus et excelsior caelis factus. hoc est igitur
 uerbum, quod supra caelos habitans inluminat omnia. unde E
 et unctus naturaliter legitur a deo patre, quia lumen est
 uerbum, quod inluminauit omnem hominem uenientem in hunc
 5 mundum. hoc est uerbum dei, in quo est magnum sacerdo-
 tium, cuius Moyses in illo uestimento principis sacerdotum
 indumenta describit intellegibilia, quod uirtute sua induit
 mundum et tamquam eo amictus fulget in omnibus. induit
 etiam cognationem generis humani per huius corporis suscep-
 10 tionem ad dominum dicens et inenarrabilem caritatem
 infundens se omnibus spiritu et plenitudine diuinitatis suae, F
 de cuius plenitudine omnes accepimus, ut sciamus superemi-
 nentem scientiae caritatem Christi et inpleamur in omnem
 plenitudinem dei. caput est enim omnium Christus, ex quo
 15 totum corpus producit et mutua sibi conexione coniungitur
 incrementum sui aedificatione caritatis accipiens. hoc est igitur
 uerbum, quod supereminet, quod Moysi in illius arcae testi-425 A
 monii aedificatione dicit: et inmittes in arcam testimonia
 quaecumque dabo tibi et facies inpositionem propi-
 20 tiatorii et infra: inpones propitiatorium super arcam
 desuper et inmittes testimonia quae dabo, et inno-

3 Act. 4, 27 Ioh. 1, 9 6 Exod. 29, 5 sqq. 11 Coloss. 2, 9
 12 Ioh. 1, 16 Ephes. 3, 19 14 Ephes. 4, 15 sq. 17 Exod. 25, 15 sq.
 20 Exod. 25, 20 sq.

4 uerbum A (s. m2 & uerum) PCC'' uerum cet inluminauit A (s.
 m2 inluminat) PVΛ inluminat cet., recte puto ueniens VP'E et (ueni-
 entem m2) PΛ'C (uenientem m3) Λ 9 etiam] enim VC' cognitionem
 PΛ''C''E cogitationem (cognitionem m2) V per] pro P suscepti-
 oneip P 10 ad dñm dicens A (del. m2) P (exp.) C'C'', om. cet. la-
 cunam post dicens significauit; excidit fort. corpus aptasti mihi (Psalm.
 XXXVIII 7 Hebr. 10, 5); de ceteris quae sine dubio interciderunt
 coniecturam facere non audeo 16 aedificationē A (ē ex e m2) VΛT
 in aedificationem Λ' (in s. u. m. ant) 18 aedificatione A (s. m2 & nē)
 aedificationem T dicit A (s. m2 & dicitur) dicitur CC'T et scripsi
 ei AΛC. exp. V, del. Λ m3, om. cet. inmittis Λ et (corr. m2) AΛ'
 (corr. m1) V 20 archam AΛ 21 dabo tibi et T

tescam tibi inde et loquar tibi desuper, hoc est: inde
 ubi supra caelos est, ubi apud patrem est. inde tibi loquar.
 4, 17 Accedamus itaque fidei suffragio subnixa et eius remigiis B
 eleuati ad illam sedem gratiae, fugientes hoc saeculum et
 eius contagionem. hoc est autem fugere: abstinere a peccatis, 5
 ad similitudinem et imaginem dei formam uirtutum adsumere, C
 extendere uires nostras ad imitationem dei secundum mensuram
 nostrae possibilitatis. uir enim perfectus imago et gloria est
 dei. unde et dominus ait: perfecti estote, sicut et pater
 uester, qui in caelis est, perfectus est. hoc est igitur 10
 similem esse dei, habere iustitiam, habere sapientiam et uirtute
 esse perfectum. deus enim sine peccato, et ideo qui peccatum
 fugit ad imaginem est dei. non est igitur dubium quod is D
 qui a peccato abstinet fugit. unde et apostolus clamat: fugite
 fornicationem. persequuntur enim nos peccatorum inlecebrae, 15
 persequitur libido: sed tu fuge tamquam furiosam dominam,
 quae si conprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit,
 exagitat, urit, incendit. fuge auaritiam, ne te interius conpre-
 hendat. fuge perfidiam, ne te suis inuoluat retibus. unde et E
 dominus ait: cum autem persequentur uos in ciuitate 20
 ista, fugite in aliam. amen dico uobis, non consum-
 mabitis ciuitates Istrahel, donec ueniat filius hominis.

8 Sir. 34 (31), 10 9 Matth. 5, 48 14 I Cor. 6, 18 16 Cic.
 de sen. 47 20 Matth. 10, 23

1 innotescam A († car s. cam m2) innotescar T 2 super Q'' 4 le-
 uati N' subleuati P' refugientes PC'' 7 et extendere Q 11 dei
 s. u. m2 A, om. PCC'C'' uirtute PCC'C'' in uirtute A (in s. u. m2)
 cet. 12 enim est Q' (est s. u. m2) Q''E peccato est C (est s. u.)
 13 dei est CC''Q'' his P (h exp.) Q 14 est abstinens Q' (est s. u.
 m2) Q''E 15 persequuntur PQ''C 16 tamquam] quasi CC'C'' 18 post
 conprehendit add. α fuge inuidiā quae non solum alienos: uerum multo
 magis eum quem possederit lacerare consuevit 19 ne te**suis A (in
 eras.) 20 ciuitatem istam A (m exp. bis m2) 21 post aliam add.
 quodsi in alia persequentur uos fugite in aliam A s. u. m2 VNT (quodsi
 in aliam Q (m exp. m. ant.) Q' (m eras.) E. uos om. T, in E haec
 transposita post amen dico uobis) 22 ciuitates A (s. u. m2) P (s. u.
 m1), om. C israh† P israhel V isrl† cet.

etenim quamuis propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere uideatur, tamen melius fugit qui fugit inlecebram saecularem, ut non teneatur diuitiarum suarum sollicitudine, non thesauri contemplatione, non uitae istius cupiditate, sed directa animi
 5 intentione festinet ad gloriam regni caelestis, properet ad F coronam nec terrenorum contuitu a sui corporis passione reuocetur.

8 Fuga ergo mors est uel celebrata uel adumbrata. et forte 426 A illas exprimit refugii legitimi ciuitates, ut fugiamus ad uirtu-
 10 tum culmina, quas pro praemiis bono faeneratori alibi dispensat dicens: quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens supra decem ciuitates. lex VI nouit ciuitates: sed quia legem impleuit qui potuit dicere: non ueni soluere legem, sed implere, perfectiorem numerum remunerationis
 9 15 indulget. non ergo erubescamus fugere; gloriosa enim haec B fuga est fugere a facie peccati. sic fugit Iacob matre suadente; dixit enim Rebecca: exurgens fuge in Mesopotamiam. sic fugit et Moyses a facie regis Pharaon, ne eum aula regia coinquinaret, ne inretiret potentia. denique pretiosius Aegypti
 20 diuitiis aestimauit obprobrium Christi. sic fugit etiam Dauid a facie regis Saul, a facie Abessalom. denique fugiens addebat incrementa pietatis, qui et insidiatori pepercit et parricidae salutem rogauit. sic fugit populus Hebraeorum, ut fides eius et uita inter fluctus sibi aperiret uiam. fuga illa erat trames C
 25 innocentiae, uirtutis uia, pietatis adsumptio. audeo dicere

11 Luc. 19, 17 13 Matth. 5, 17 17 Gen. 27, 43 18 Exod. 2. 15 20 Reg. I 19, 18 II 15, 14 23 Exod. 14, 5

2 qui fugit *s. u. m2 A* 3 thesauri *libri* 9 confugiamus *VNDT*
 10 feneratori *libri* 12 supra *APC''* super *cet.* sex *ed. Rom.* quinque *libri* (*V fuit in archetypo*) 13 soluere legem *AN'T* legem soluere *cet.*
 14 adimplere *A* (ad *s. u. m2*) *P'T* 15 ergo] enim *A* (*s. m2* & ergo) *P''*
 16 fugere (*re s. u. m2*) *AC* fuge *PC'* matre sua dicente *N'* 17 mesopotamiâ *A* (*â m2 ex a*) 18 farao *A* (*s. u. m2* & nis) *PVX* pharaonis *C'P'T*
 20 aestimauit *A* (-ret *corr. m. ant.*) 21 abessalom *P* abessalon *AVC''* et *eras.* (*s. m2 absalo*) *C* absalon *X* et *X'* (*ex abessalom*) *cet.*
 23 rogauit *A* (*s. m2* & inrogauit) irrogauit *T* (*ir eras.*) fugit et *VNT*

sic fugit et Ionas in Tharsis non corporis fuga, sed mentis ascensione, qui usque ad Christi ascendit similitudinem, ut fieret typus Christi. sicut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit inquit et filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. nam si sic non fugisset, numquam de uentre ceti esset auditus.

20 Sed si dubitas, doceat te Rebecca quam beata sit fuga, D quam suscepit Iacob. suasit Rebecca: fuge inquit in Mesopotamiam. et Isaac dicit: surgens uade in Mesopota- 10 miam in domum Bathuel. in hymnis uel oraculis a plerisque, ut ante nos scriptum est, Bathuel sapientia dicitur, interpretatione autem Latina filia dei significatur. in domum ergo sapientiae mittitur Iacob et accipere admonetur uxorem a filiabus Laban, qui habitabat in Charris, quod significat cauer- 15 nas, in quibus species est sensuum, qui sunt tamquam in E cauernis corporis, ut uisus in oculis, auditus in auribus, odor in naribus, in ore sapor. qui enim delectatur hoc mundo et tripudiat in uoluptatibus corporis obnoxius est sensuum passionibus atque in his habitat et deuersatur. unde et dicit 20 Rebecca habitandum paucos dies cum illo, non multo tempore, ne corporeis coloretur uoluptatibus et saeculi capiatur inlece-

1 Ion. 1, 3 3 Matth. 12, 40 8 Gen. 27, 43 9 Gen. 28, 2
11 Philo l. c. 9 (553, 30), cf. Origenes in Gen. XII 117 M. 15 Gen.
27, 43; 28, 2 Philo l. c. 8 (552, 41) 20 Gen. 27, 44

1 et om. N' 3 ionas fuit A (s. m2) fuit ionas VNT 4 inquit om.
VN, s. u. T ceti VN' coeti C' 5 et pr. om. C'P' 7 ceti VN'
coeti PC' 10 surgens A (s. m2 & surge) surgens T (ns s. u.) 11 ba-
thuhel A batuel P' batuhel V patuhel V ymnis AVC' 12 batuel
P' batuhel V' 15 inhabitabat A (in s. u. m2) 16 est om. C',
est species V'' sensuū (ū ex u m2) A sensuum PCC'(C'' et (in mg.) T
eorum V''E, om. VVV' 18 odor A (s. m2 & odoratus) PCC'C'' odoratus
cet. naribus A 19 et del. m2 A, s. u. T 20 diuersatur P (i ex
e) C'P' deuersatur V (de eras.) unde et A m1 PCC'C'' unde ei A
m2 cet. 21 habitandum A (o m2 s. um) PCC'(C'' habitando VV''E
et (v̄ s. o) V habitand. V' habitandos (ū eū s. q̄s) T

- 21 bris, persuadet autem habitare, ut discat studiosus disciplinae F
uirtutes sensuum et uelut situs quosdam carnis atque regiones,
ut se cognoscat et nouerit uehementiam carnis, quid et qua
causa creatum sit. quemadmodum unusquisque sensus ope- 427 A
5 retur. qui uiderit inquit mulierem ad concupiscendum.
male sic uidet oculus. uideat ergo oculus et fungatur suo
munere, non lubricae mentis imperio dirigatur ad lapsum, ut
uitium referat pro officio. breue ergo tempus ad cognoscendos
sensus uel potius experiendos datur et fortasse tenerioris
10 adolescentiae prima exordia, statimque reuocatur, ne diutius
titubet in lubrico et diuidua quadam inundatione corporis
huius et saeculi mersentur animi interiora uestigia. cum B
autem uel expertus fuerit uel steterit in instabili et incerto
atque umido solo, reuocatur a matre patientia uel perseuerantia,
15 quae dicit: mittam ad te et accersam te inde, ut et illic
in lubrico tutum portum inuenias sapientiae, quae te non
sinat tamquam in naufragio fluctuare, et reuersus perseuerare
circa dei noueris cultum et sis in conuentu gentium signi-
ficans eius fide ecclesiam gentium congregandam.
- 22 20 His igitur patientiae instructus et perseuerantiae disciplinis C

5 Matth. 5. 28 15 Gen. 27, 45

1 studiosius A (s. m2 & sus) PC'C'' et (i alt. s. u.) T 2 uirtutes
(N'E et (es ex is m2) N' et uirtutis D uirtutisq; (q; s. u.) T uirtutis
cet. sensuum A (& sum s. suum m2) V (u alt. exp.) CC'N sensum cet.
regionis A (-es m2) P V N C' C'' 4 creatus C'D creatum (s s. m) T
creatura (tura in ras. m2) C 5 inquit del. m2 A, s. u. T con-
cupiscendum eam A (eam extra u. m2) N C' T post concupiscendum
add. C s. u. m2 iā mechatus ē 9 datur A (& tū s. tur m2) datum
est T (s. um add. ur. sed eras.) 10 adolescentiae libri 12 et del.
m2 A, s. u. T, om. V C' N mersentur A (g m2 s. s) mersentur T
(gen s. sen) mergentur P mergantur C'' 13 instabilitate A (tate s.
u. m2) T (tate del.) 15 accersam A (i s. sa m2) accersam E accer-
siam cet. inde te C et om. AD 16 tutum A (s. m2 & totū) et
(t alt. s. u. m2) C'E 17 sinat A (apud i ras.) 18 dei A (s. m2 add.
qs habet) conuentu C (u ex ū) conuentum NT 20 et perseuerantiae
instructus N'E

profectus Iacob copulam sibi adquisiuit de sapientia consorte
 propositi opimam dote prudentiae, cum qua uitae tempora
 sine ulla offensione transcurreret. addito igitur thesauro
 sapientiae uariarum ouium sibi instituit gregem, sed illum
 rationabilem, uirtutum plurimarum diuersitate fulgentem. unde 5
 et iactantiam carnis eius recidit, quod significat femoris stupor
 salua sacri interpretatione mysterii. his ergo uirtutibus uelut D
 gradibus quibusdam mens eius ascendit in caelum, et dei
 secreta cognouit et confirmatus est et repletus, ut Laban
 scrutans domum eius nihil apud eum inane, nihil uacuum 10
 repperiret, nulla simulacra, nullam effigiem uanitatis. non enim
 erat apud eum imago, sed ueritas, non effigies ignauiae, sed
 solida forma iustitiae et uiuae uirtutis expressio intellegibilis.
 itaque Laban perscrutatus est domum eius spiritalem et non
 inuenit effigies; plena enim erat non figurarum, sed negotio- 15 E
 23 rum. potuisset autem inuenire fundamenta uirtutum et culmina,
 nisi caecitatem cordis et perfidiae mentis caliginem detulisset.
 denique ea improbitatis caecitate suffusi mentem Sodomitae
 ostium nequaquam sancti Loth inuenire potuerunt. unde enim
 mens impia uidere potuit uiri sancti uel exitum uel ingressum? 20

1 Gen. 29, 28 sqq. 4 Gen. 30, 32 sqq. 6 Gen. 32, 25 7 Gen.
 28, 12 9 Gen. 31, 33 et 35 18 Gen. 19, 11

1 perfectus *P* adquesiuit *A* (i s. e m2) sapientiae domo *A*
 (domo s. u. m2) *VNT* consortē *A* (ē ex e m2) *VNT* 2 propositi *A*
 (o pr. ex e m2) dotem *APCC'T* 3 transcurreret *A* (re pr. s. u.
 m2) transcurreret *PC'* transcurrat *C'* addito *A* (u m2 s. d pr.) audito
VNT thesauro *℥* (n s. u. m3) thesauro *A* (s s. u.) cet. 4 sibi
 ouium *℥''E* 6 eius* *A* recedit *A* († i s. e alt. m2) 7 mysterii
P℥C uelut *A* (s. uel m2) *T* (ut s. u.) uel *VN* 10 eum *A*
 11 repperiret *PV℥℥'C* simulachra *A℥''ET* 12 apud erat eum *C'*
 apud erat eum *℥''* apud eum erat *E* 13 uiuae *C'* et (u alt. s. u.) *V*
 uitae *A* (s. m2 † uiae) *PC''C''* et (t s. u.) *T* niae *℥* uerae *℥'* (m2 ex
 uiae) *℥''E* 17 perfidiae *A℥(C''* et (i alt. exp.) *P* perfide *℥'* (de ex die)
 18 improbitatis *A* (te et m2 s. tis) *P* (e s. is) improbitate et *T* cae-
 citatis *P* offusi *P* profusi (corr. offusi) *T* 19 enim del. m2 *A*, s.
 u. *T*, sed eras. 20 non potuit *A* (non s. u. m2) *℥* (non s. u. m3) *T*

ipse quoque dominus in euangelio ait: uenit enim huius
mundi princeps et in me inuenit nihil. quomodo nihil
inuenire potuit in eo, in quo plenitudo diuinitatis habitabat F
et habitabat corporaliter, de quo uirtus exiebat et sanabat
5 omnes? quomodo nihil inuenire potuit in soliditate uirtutis,
ubertate sapientiae intellegentiae iustitiae? ipse dixisti, domine:
plenus sum, ipse dixisti: mitte manum tuam in latus
meum et noli esse incredulus, sed fidelis. misit manum
qui non credebat et dominum te et deum repperit. non ergo
10 uacuus, sed ille caecus inanis princeps istius mundi, qui
nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire, ea quae
24 Christi sunt nescit agnoscere. aut si sic quemadmodum plerique 428 A
habent: non inuenit in me nihil, hoc est: non inueniet in
me malitiam, quia malitia nihil est, non inueniet mortuum,
15 quia mortuus non est. sed quomodo in eo mortuum repperiet,
qui uiuificat mortuos et uocat quae non sunt tamquam quae
sunt? non inueniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatum
abstuli. quomodo enim nihil habet qui omnia habet et quod
plus est omnia habet quae pater habet, sicut ipse ait: omnia
20 quae pater habet mea sunt? B

1 Ioh. 14, 30 3 Coloss. 2, 9 6 Esai. 1, 11 7 Ioh. 20, 27
16 Rom. 4, 17 17 Ioh. 1, 29 19 Ioh. 16, 15

1 princeps huius mundi princeps \mathfrak{N} princeps huius mundi $\mathfrak{N}''C''E$
2 inueniet A (e *alt. s. u. m2*) inueniet $V\mathfrak{N}E$ 3 habitabat A (t *s. bat*
m1; habunbat *m2*) habundat \mathfrak{N} abundat T habundabat CC' 4 habi-
tabat A (t *m2 s. bat*) habitabat P habitabat V (bita *s. u. m2*) exie-
bat AP (e *alt. exp.*) C' (e *alt. eras.*) $VC''C''$ exibat *cet.* 6 intellegentiae
 A (*s. m2* & integritate) PCC' intelligentia C'' integritate VN et (*s. in-*
telligentia) T 10 tu uacuus A (tu *s. u. m2*) VNT 11 nisi P (si *s. u.*)
12 sunt *s. u.* $Vm2$ $\mathfrak{N}'m1$, *om.* \mathfrak{N} 13 inuenit] inueniet A (e *s. u. m2*)
 $CVNT$ 14 est *del. m2* A , *s. u.* T 15 in eo A (in *del. m2*) C' eo
(*v s. o*) *s. u.* V in eo C' (*in ras.*) \mathfrak{N}'' (*in quo* inueniret in eo *post* mortuum)
et in *s. u.* $\mathfrak{N}m3$ $\mathfrak{N}'m.$ *ant.*, eum T repperiet A (*s. m2* repperit) P' (a *s.*
e tert. m2) repperiat PC'' repperiat V repperiret $\mathfrak{N}E$ repperiret \mathfrak{N}' rep-
perit $DT.$ *om.* \mathfrak{N}'' 16 uificat A uocat ea quae N (ea *s. u. m3* \mathfrak{N}) $P'T$
tamquam ea quae A (ea *s. u. m2*) $N'T$ 17 inquit *del. A*, *s. u.* T mundū
 A mundi E (*i ex ū*) mundo C' (*o ex ū*) $C''D$ 18 abstulit N' (t *eras. N'*)

5, 25 Fugiamus ergo hinc, ubi nihil est, ubi inane est omne C
 quod esse magnificum putatur, ubi et qui se putat aliquid
 esse nihil est et omnino non est. uidi inquit impium super-
 exaltatum et eleuatum ultra caedros Libani et transiui,
 et ecce non erat. et tu transi sicut Daud, transi sicut 5
 bonus seruus, ut dicatur tibi: transi, recumbe. transi sicut
 Moyses, ut uideas deum Abraham, Isaac et Iacob et uideas
 uisum magnum. hoc est uisum magnum. sed si uidere uis,
 solue calciamentum pedum tuorum, solue omne uinculum
 iniquitatis, solue uincula saeculi, relinque calciamentum, quod 10 D
 terrenum est. ideo Iesus sine calciamento, auro et argento,
 pecunia apostolos destinauit; ne secum terrena portarent. qui
 enim bonum quaerit non in calciamento, sed in pedum uelo-
 citate et decore laudatur dicente scriptura: quam speciosi
 pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! 15
 solue ergo calciamentum pedum tuorum, ut speciosi sint ad
 euangelizandum. solue dixit, non liga. solue, ut transeas et
 illum quem mirabar in terra impium nihil esse, nihil posse E
 repperias. transi igitur, hoc est fuge de terris, ubi malitia est,
 ubi auaritia. ideo dicit tibi Daud: declina a malo et fac 20
 bonum. declinare fugere est utique; malum autem in terris,
 bonum in caelo est. unde et addidit: inquire pacem et

3 Psalm. XXXVI 35 sq. 6 Luc. 17, 7 7 Exod. 3, 6 Matth.
 22, 32 9 Exod. 3, 5 11 Marc. 6, 8 Matth. 10, 9 Luc. 9, 3 14 Rom.
 10, 15 Esai. 52, 7 17 Exod. 3, 5 20 Psalm. XXXIII 15

1 ubi inane... 3 nihil est supra *in mg. m2 A, om. PCC''* 2 magni-
 ficum putatur esse *U''* esse aliquid *VU''* 3 uidi *m2 ex ubi A*
 4 ultra (*s. m2 & ut*) *A* cedros *T cedros cet.* 7 et (*s. m2 & ut*) *A*
 ut *T; fort.* et uideas uisum magnum *ex dittographia ortum* 8 hoc est
 uisum magnum *exp. U', om. VU''(C''E, hoc est enim uisum magnum in*
mg. T 10 uinculum *VNT* cingula *I''(C''* 11 auri et argenti *PC'' et (i*
bis m2 ex o) CT pecunia *A (del. m2) pecunia P et (s. u.) T, om.*
cet. 12 apostolos *post Iesus, quod s. u. additum est, transponit V, om.*
CC'' 13 uelocitate... *p. 185, 19 deseritur om. C', qui post pedum*
s. u. m2 add. nuditate destinatur 18 mirabar *A (& ra m2 s. na) P*
(r s. n m2) *post nihil pr. add. illic A (s. u. m2) VNT* 20 clauit *A*
 21 est utique *A (m2) utique est T*

sequere eam; pax in caelo est. denique de caelo ueniens dixit: pacem do uobis, pacem meam relinquo uobis. ergo quia fugienda et declinanda sunt mala, mala autem in terris, in terris iniquitates, fugiamus terrena, ne nos **F**
 5 conprehendant iniquitates. quae etiam sanctum Daud conprehenderunt. sicut ipse testatur dicens: conprehenderunt me iniquitates meae, et non potui ut uiderem, eo quod fumo iniquitatis oculus animae caecatur, ne uideat quae sunt lucida. sic ergo et Laban bona Iacob uidere non potuit et
 10 princeps mundi gloriam Christi.

5 Sed forte dicas: cur igitur Iacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis? si nomen consideremus, candidus dicitur latine. ergo ad splendidiora Iacob iubetur egredi. sed quia carnalis erat, melius intellegimus splendidiora uitae huius. **429 A**
 15 quasi nondum perfectus primo ad eum uadit, apud quem ad horam exultaret in luce eius. filios autem deteriores habebat, id est tolerabilius nomen quam opera. et ideo et matris consilio et diuino oraculo et ipsius Iacob amatoris disciplinae
 7 uoluntate deseritur ac derelinquitur. abscondit autem simulacra
 20 sancta Rachel, id est ecclesia uel prudentia, quia ecclesia inanes ideas et uanas nescit simulacrorum figuras, sed ueram **B**
 nouit trinitatis substantiam. denique umbram aboleuit, splendorem gloriae manifestauit. relinquamus ergo umbram, qui solem quaerimus, deseramus fumum, qui lumen sequimur.
 25 fumus iniquitas est, quia sicut fumus oculis, sic iniquitas

2 Ioh. 14, 27 6 Psalm. XXXVIII 13 9 Gen. 31, 33 10 Ioh. 12, 31 12 Philo l. c. 8 (552, 31) 16 Gen. 31, 1 19 Gen. 31, 34
 25 Prouerb. 10, 26

1 persequere *C''T* de caelis *AD* 2 dicit *℣''E* pacem meam do *AV℣℣''C''ET* meam *om. C''N'* 4 *alt.* in terris *s. u. A, om. C''* et (*in quo* et iniq.) *C''* iniquitates *A* (*℥ tas m2 s. tates*) iniquitatis *P*
 6 cōphenderunt dauit *℣''* 10 huius mundi *℣''P'* 13 iubetur egredi iacob *℣''E* 16 horam *A* (*h s. u.*) oram *℣* 18 consilio *A* (*℥ ci s. si m2*) 19 uoluntate *A* (*℥ rie m2 s. te*) uoluntarie *T* cito deseritur *A* (*cito s. u. m2*) *T* (*cito s. u.*) *VN* relinquitur *C''* 20 rachahel *A* et (*ha del. m3*) *℣* 25 sic iniquitates *P'*

utentibus ea. umbra uita est; umbra enim est nostra haec
 uita in terra, sicut Iob dixit. quid autem hic nisi tempta-
 tiones? omne tempus in sollicitudine, omnis uita in molestiis.
 in medio laqueorum inquit ambulabis. et alius in uia qua C
 ambulabat extentos sibi, sed absconditos laqueos querebatur. 5
 ne deprehensus caderet, uolebat fugere sicut passer, sed adhuc
 laqueus contritus non erat. periit inquit fuga a me. grauatas
 habebat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aeris
 et fortasse uolare non poterat. denique pennas illas quaerebat
 accipere, ut euolaret et requiesceret. sicut scriptum est: quis 10
 dabit mihi pennas sicut columbae, et uolabo et requi- D
 escam? ubi enim uolatus, ibi requies. denique alibi dicit:
 si dormiatis inter medios cleros, pennae columbae
 deargentatae.

28 Sed fortasse dicas: quomodo ergo hic dicit fugam a se 15
 perisse qui supra dixerat: si sumpsero pennas meas ante
 lucem? numquid contrarium est? absit. multa enim iustorum
 certamina. numquid semel athleta luctatur? quotiens post
 coronas multas uincitur in alio certamine! quotiens qui saepe
 uicerit interdum fluctuat et incerto haeret! et saepe fit, ut 20 E
 fortibus fortis congrediatur maioraque oriantur certamina,
 ubi maiora uirium documenta. ergo Daud, ubi fugam quaerebat.

1 Iob 8, 9 4 Sir. 9, 13 (20) 5 Psalm. CXXXI 4 6 Psalm.
 CXXIII 7 7 Psalm. CXXXI 5 10 Psalm. LIII 7 13 Psalm.
 LXVII 14 16 Psalm. CXXXVIII 9

1 haec nostra CC' 2 post dixit *add.* C s. u. m2 effugit uelut umbra
 4 inquit laqueorum Q' ET ambulabis Q (b *alt.* ex u) ambulas ex
 ambulabis Q' ambulamus CQ' E 6 deprehensus PCC' C' depre-
 hensos AVN et (t sus s. sos) T caderet PCC' C' caueret Q' (et m2
 ex ent) T (s. t caderet) cet. 7 periit ACC' T et m3 Q m2 Q' C'
 perit m1 QQ' C' cet. grauatas A (s. m2 t gratas) T (ua s. u.) 9 euo-
 lare A (e pr. s. u. m2) VNT, fort. recte illas pennas Q' E 11 euo-
 labo A (e s. u. m2) T 15 fortasse ergo A (ergo s. u. m2) D ergo
 s. u. m2 V, om. C' E dicit fugam A (t m2) fugam dicit T 16 pin-
 nas Q (e s. i m3) 18 sq. quotiens A (t s m2 s. ns) 20 uicerat N' C'
 in incerto Q' (in s. u. m. ant.) Q' P', fort. recte 22 maiora sunt
 (sunt s. u. m2) C'

ut euaderet aduersarium, et non inueniebat pennas suas. ancipiti fluctuabat certamine. siquidem, ubi in potestate habet pennas suas, titulus psalmi in finem est, id est ad perfectionem et consummationem uictoriae. denique quasi uictor
 5 dicit: domine, probasti me et cognouisti me. tu cognouisti sessionem meam et resurrectionem meam. merito **F** habebat facultatem uolandi qui pennas resurrectionis acceperat, hic autem adhuc in spelunca est, id est in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiae et intel-
 10 legibilis illius principis potestate decernens, qui non uidetur, sed intellegitur. unde et psalmi titulus intellectus est, quem tamen Daud positus in carne conclusit, sed ut concluderet rogando meruit. denique a uoce precationis coepit. adde
 1 illud, quod ille ex persona saluatoris psalmus dicitur, iste
 15 ex persona Daud, qui in potestate non habebat uictoriam, 430 **A** sed sperabat a Christo. et ipse tamen posteaquam expandit ad deum manus suas tamquam pennas animae suae et confugit ad dominum et spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret uiam, per quam posset ascendere, inclinari uidit
 20 caelos, ut Christus descenderet, et rogauit ut leuaret eum manu sua. aut forte ideo pennas suas iam non quaerebat, quia perfectior factus manum Christi desiderabat.

1 Qui uult igitur manu Christi leuari ante ipse euolet, habeat **B** pennas suas — qui fugit saeculum pennas habet — et si suas
 25 non habet — ne forte ille solus habeat suas qui potestatem habet uolandi —, si suas inquam non habet, ab eo qui habet

3 Psalm. CXXXVIII 1 5 Psalm. CXXXVIII 1 sq. 8 Reg. I 22, 1
 11 et 13 Psalm. LIII 1 16 Psalm. LIII 7 et 21 19 Psalm. CXXXIII 5

2 ancipiti (n ex m) *A* ubi *s. u. m2 A, om. PCC'CC'* 3 est *pr. om. P* 12 positus *A* (4 tum *m2 s. tus*) positum *T* (*s s. m*) con-
 cluderet *A* (4 retur *m2 s. ret*) 13 cepit *AVCC'CC'X'E* 17 dñm *PC'*
 19 poscit *V* (*s s. c*) possit *NT* 22 post perfectior *add. xpi s. u. m2 A,*
xpi famulus m1 T 23 manui *A* (*i s. u. m2*) euolet *A* (*e pr. exp. m2*) *T* (*e pr. s. u.*) uolet *A* 24 habet *A* (4 eat *m2 s. et*) *PXX'X'CC'*
 habeat *T* (*a alt. exp*) *cet.* 26 habet *pr. A* (4 ent *m2 s. et*) ab eo
 qui habet *s. u. T. om. VN* habet *tert. A* (*s. et ras. 2 litt.*)

accipiat. qui fugit ergo saeculum uolat. ecce inquit elongaui
 fugiens et mansi in solitudine. euolauit ergo Daud sicut
 nycticorax in domicilio, sicut passer singularis in domo. si
 autem ad Christum referas, euolauit in corporis passione, ut
 sub umbra alarum suarum protegeret populos nationum. 5 C
 euolauit diuinitate, mansit corpore atque habitauit in deserto.
 ut plures fierent desertae filii quam eius quae habebat uirum.
 illud ergo corpus sequamur, ut et nos resurgamus; ubi enim
 31 corpus, ibi et aquilae. qui non potest ut aquila uolare uolitet
 ut passer, qui non potest ad caelum uolet ad montes, fugiat 10
 ante ualles, quae cito corrumpuntur umore, et ad montes
 transeat. transiuit ad montem Segor nepos Abrahae et saluus D
 factus est, quae autem non potuit ascendere affectu femineo
 reclinata salutem amisit. adpropinquate montibus aeternis
 dominus dicit per Michaeam prophetam, surgite hinc. quia 15
 non est uobis haec refrigeratio propter spurcitiam.
 corrupti estis corruptione, persecutionem passi estis.
 et dominus dicit: tunc qui in Iudaea sunt fugiant in
 montes, ubi mons Sion et ciuitas pacis Hierusalem non
 terrenis, sed uiuis constructa lapidibus et decem milia ange- 20 E
 lorum, primitiuorum ecclesia, perfectorum spiritus, iustorum
 deus, qui in sanguine suo melius locutus est quam Abel.

1 Psalm. LIII 8 2 Psalm. CI 7 sq. 5 Psalm. XVI 8 7 Esai.
 54, 1 Galat. 4, 27 8 Matth. 24, 28 12 Gen. 19, 17. 22 sq. 26
 14 Mich. 2, 9—11 18 Matth. 24, 16 19 Hebr. 12. 22 sqq.; 7. 2
 20 I Petr. 2, 5 21 Hebr. 12, 23 sq.

3 nycticorax *ℳℳ'E* nocticorax *AC''* nicticorax *C'* (i pr. m2 ex e. x s. u.
m2) cet. sicut... domo *om.* *C''N'* singularis in domicilio *C'* (s. m2
 & solitarius in tecto) domo *T'* tecto *P'* domicilio cet. 7 habebat *A*
 (& et m2 s. ebat) *T'* (ba s. u.) habet *C''* 9 euolare *Fℳ* et m1 *ℳ'* 11 ual-
 les *A* m1 *P(C'C''C''* uallestria *A* m2 *T'* (tria del.) cet. umore *Vℳ* hu-
 more *A* (s. m2 & amore) cet. 12 montes *C'C''N'* nepos *A* (o ex u m2)
 14 adpropinquante *A* (n alt. del. m2) adpropinquate (is s. e) *ℳ'* m1 ad-
 propinquantibus *ℳ'* m2 *ℳ''E* 15 michaeam *C'* micheam cet. 16 haec
 del. m2 *A* hec *C'* (e m2 ex i) hic *T'* (s. u.) 18 iudaea *PC'* iudea cet.
 fugient *P'* in] ad *C''N'* 20 decim (i ex e) *A* decem (e alt. ex i) *ℳ'*
 22 habel *A*

ille enim uindictam clamauit, hic indulgentiam: ille peccatum fratris accusa<ui>t, hic peccatum mundi remisit: ille prodidit crimen, hic texit secundum quod scriptum est quia beati quorum tecta sunt peccata.

5 Sed qui fugit uelociter fugiat, ne conprehendatur, uelociter F
depraedetur hunc mundum ut Hebraeus Aegyptum. qui par-
turit pariat, ne onusto et degrauato iniquitatibus mentis utero
fugere non possit, et fugiat non quasi lactantem ferens, sed
quasi expeditum, non paruulum gestans, sed perfectum in
10 Christo exhibens; fugiat non quasi feriatus in sabbato, sed
tamquam operarius in negotio, nec tamquam sterilis in frigore, 431 A
sed tamquam opimus in messe. ideo enim dictum est: orate
ne fiat fuga uestra hieme uel sabbato. fuga ergo fecunda
uirtutum est, non effeta meritorum. fuga haec nescit frigus
15 timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, disso-
lutionis otia, lasciuiae ferias, torporem lentitudinis, sed uitae
caelestis requirit inpigrum uiatorem, regni superioris competi-
torem strenuum, diuitem agricolam, qui fructus suos cogat
et cogendo diripiat. quid enim aliud a te, o homo, quaeritur B
20 nisi ut timeas deum, requiras eum, post ipsum ambules,
conprehendas uias eius? in quo, inquit, conprehendam domi-

1 Gen. 4, 10 3 Psalm. XXXI 1 6 Exod. 12, 36 7 Luc. 21, 23
Matth. 24, 19 10 Matth. 24, 20 12 Matth. 24, 20 18 Matth. 11, 12
19 Deut. 10, 12, cf. 13, 4 21 Mich. 6, 6 sqq.

2 accusauit *ed. Rom.* accusat *libri* 4 *post* quorum *add. C* remissae
sunt iniquitates 5 non *Pm1* (neq *m2*) 6 hoc *P* haebreus *P*
8 possint *A* et (*n exp.*) *V* (*n m3 del.*) *℣* (-it *m3*) *℣'* (-it *m2*) laetantem *A*
(*s. m2* & lactantem) lactantem *C* (*n s. u. m2*) *T* (*e s. a alt.*) lactentem *E*
11 operarius... sed tamquam *om. PC''* operarius *A* (*s. m2* & operosius
et *s. hoc m2* operosior) neq *A* (*c exp. m2*) nec *T* (*c s. u.*) 13 ergo
haec *℣'* (haec *s. u. m2*) *℣''E'* 15 contradictionem *APCC''* et (*di*
exp.) *℣''* quae leguntur inde a sollicitudinis usque ad p. 202, 21 [be]-
nedixit *om. V*, in quo erasa est scriptura in foliis 56—63 dis-
solutionis otia *A* (& nes etiā *m2 s. uis otia*) 16 otia (*s. u.*) et *T*
otiū *℣'* (ū *ex a m2*) *℣''E'* lentitudinis *A* (*is eras., s. m2* & leni-
tudinis) lenitudinis *℣* et (*corr. m1*) *T* 20 dñm *N'C'* 21 dñm *A* (*m2*
ex dñm) *T*, recte puto

num? si comprehendam in holocaustis? non in decem milibus
haedorum, non in milibus arietum, non in fructibus impietatis
reconciliatur dominus et peccata redimuntur, sed in bona uita
domini gratia comprehenditur. renuntiatur est, inquit, tibi.
homo, quid sit bonum. aut quid dominus exquirat a te aliud 5 C
nisi ut facias iustitiam et diligas misericordiam et paratus
sis ire cum domino tuo? dicit tibi ergo euangelium: surgite,
eamus hinc, dicit tibi lex: post dominum deum tuum
ambulabis. didicisti quomodo hinc fugias: quid moraris? dicit
tibi euangelium iterum: progenies uiperarum, quis uobis 10
demonstrauit fugere ab ira uentura? et dicit hoc illis
qui ueniebant ad baptismum paenitentiae.

34 Ergo paenitentia fuga est bona, gratia dei fuga est bona. D
in qua est adsumptio fugientis, desertum fuga est bona, ad
quod fugit Helias, Helisaeus, Iohannes Baptista. fugit Helias 15
mulierem Iezabel, id est effusionem uanitatis et fugit ad
montem Choreb, quod significat exsiccationem, ut siccaretur
in eo carnalis profluuium uanitatis et cognosceret plenius
deum. erat enim ad torrentem Chorrada, quod est cognitio,
ubi abundantiam profluentem diuinae cognitionis hauriret, ita 20 E
fugiens saeculum, ut nec cibum corporis huius exquireret nisi
quem aues detulissent ministrae, quamquam esca eius plerumque
terrena non fuerit. denique quadraginta diebus in uirtute escae,

6 Prouerb. 14. 21 7 Ioh. 14. 31 8 Deut. 13, 4 10 Matth.
3, 7 15 Reg. III 19, 4 Matth. 3, 1 Luc. 3, 2 16 Reg. III 19, 2
17 Reg. III 19, 8 19 Reg. III 17. 5 sq. 23 Reg. III 19, 8

1 olocaustis *AN'* decim *A* 5 o homo *A* (*o add. m. ant., del. m2*) *T*
(*o s. u.*) *C''* requirat *CC''N''* quid aliud *A* (*quid s. u. m2*) *C''*
(*quid s. u.*) *NT* 7 domino deo tuo *a* tuo *del. m2 A, s. u. T*

ergo tibi *T* tibi ergo *N'* tibi *om. N''E* 9 didicisti *A* (*s. m2 † dixisti*)
didicistis *T* (*s alt. eras.*) 14 quam *(C''T* 16 mulierem *P* (*li s. u.*)
iezabel *N* (*i ex z m2*) zezabel *N'* id *Am1* id ē (*ē s. u.*) *Am2*
17 choreb *A* (*ch s. u. m2*) coreb *N* (*c del.*) *N'* (*c eras.*) horeb *C* (*h s.*
u.) *T* oreb *cet.* 18 profluuius *P(C''* 19 chorrada *A* (*d exp. m2*) *C'*
(*h s. u.*) *N'* chorrat *C''* corrad *C'* chorad *N* chora *T* chorrad *P* (*æ ex a,*
b s. d.) 23 escae *A*

quam acceperat, ambulauit. utique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed hoc saeculum nec mortem timebat, qui se obtulerat requirenti et qui dicebat ad dominum: recipe animam meam. taedium uitae istius sustinens, non cupiditate, sed fugiebat saecularem inlecebram et conuersationis F maculosae contagionem et impiae ac praeuaricatricis nationis sacrilegia. Solomon quoque in mulieris illius specie corruptelam saeculi huius exponit et meretricias artes declinandas edocet. haec est mulier aliena et fornicaria, a qua te ut 10 custodias adhortatur nec declines ad uias saeculi cor tuum, sed conloces illud in manu domini, in qua est cor regis. qui enim se ipsum regit, quod pluris est quam aliis imperare. cor eius in manu est dei, et quo uult deus conuertit illud. non mirum si conuertit in bonum, qui perfectae bonitatis est. 15 in manu ergo dei simus, ut bonum quaeramus, illud bonum 432 A incorruptibile atque inmutabile, de quo dicit Amos propheta: exquirite bonum et non malignum, ut uiuatis: et sic erit uobiscum dominus deus omnipotens, quomodo dixistis: odio habuimus mala et dileximus bona. 20 ubi ergo bonus deus, ibi bona sunt, quae desiderauit uidere Daud et uisurum se credidit, sicut ait ipse: credo uidere bona domini in terra uiuentium. illa enim bona sunt, quae manent semper, quae non queunt temporis uel aetatis mutatione corrumpi. in illis bonis est qui deum quaesiuerit et B

1 Reg. III 19, 3 3 Reg. III 19, 4 7 Prouerb. 7, 5 11 Prouerb. 21, 1 17 Amos 5, 14 sq. 21 Psalm. XXVI 13

2 hoc om. $\mathfrak{U}''D$ nec mortem A (s. $m2$ λ a morte) an mortem $\mathfrak{U}''E$
 3 optulerat \mathfrak{U}' 5 inlecebram (ae *eras.*) A 6 hac A rationis A
 (λ na s. ra $m2$) PCC'' 7 salomon libri (salemon E) 10 nec A (c *exp.*
 $m2$) nec T (c s. u.) ne $C''N'$ declinet PC'' 11 conloces A (λ cet
 $m2$ s. ces) 12 post enim *add.* quis (*del.* $m2$) A plus $\mathfrak{U}''P'$
 13 est dei A (λ $m2$) dei est $\mathfrak{U}''C''ET$ deus uult $\mathfrak{U}''E$ 15 sumus $\mathfrak{U}''P'$
 16 incōmutabile $\mathfrak{U}''P'$ 19 dixistis A (λ ti $m2$ s. tis) 20 uidere dauid A
 (λ $m2$) dauid uidere T dauid uidere D 21 ait ipse A (λ $m2$) ipse
 ait $\mathfrak{U}''ET$ 23 mutationis A mutati. E (s *eras.*, s. *ras.* one)

inuenerit. ubi enim cor hominis ibi et thesaurus eius est; non enim solet bonum datum deprecantibus dominus denegare. ergo quia bonus dominus est et maxime sustentibus se bonus est, ipsi adhaereamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota uirtute, ut simus in lumine eius et uideamus 5 eius gloriam et delectationis supernae fruamur gratia. ad illud igitur bonum erigamus animos et in illo simus atque in ipso uiuamus, ipsi adhaereamus, quod est supra omnem mentem et omnem considerationem et pace utitur perpetua ac tranquillitate, pax autem supra omnem mentem est et supra omnem 10 sensum. hoc est bonum, quod penetrat omnia, et omnes in ipso uiuimus atque ex ipso pendimus, ipsum autem nihil supra se habet, sed est diuinum; nemo enim bonus nisi unus deus. quod ergo bonum diuinum et quod diuinum bonum. et ideo dicitur: aperiente te manum implebuntur omnia boni- 15 tate; per bonitatem enim dei nobis uniuersa tribuuntur merito D bona, quibus nihil admixtum est mali. haec bona promittit scriptura fidelibus dicens: quae bona sunt terrae manducabitis. boni ergo illius similes simus, ut quae bona sunt adipiscamur, bonum quod est sine iniquitate et sine dolo et 20 sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate et beniuolentia caritate iustitia. itaque omnes uirtutes bonitas tamquam mater fecunda amplectitur.

1 Matth. 6, 21 4 Deut. 6, 5 5 Matth. 22, 37 10 Philipp. 4, 7
12 Act. 17, 28 13 Marc. 10, 18 15 Psalm. CIII 28 18 Esai. 1, 19

1 thesaurus *libri* 2 $\overline{\text{dñs}}$ *A* (*s. m2* & $\overline{\text{dñm}}$) $\overline{\text{dñm}}$ *T* (*corr. dñs*) *C''*
denegare *A* (& *i m2 s. e ult.*) 3 bonus *s. u. A* et *del. m2 A*
4 adhaereamus *A* (& *mur m2 s. mus*) ipso *A* (*o ex i*) 5 ut *del. m2 A*
6 delectationis *A* (*ta s. u. m2*) 7 ut in *N'* 9 utitur *A* (& *mur m2 s. tur*)
12 ex (*s. m2* & *in*) *A* in (*s. ex*) *P' T* pendimus *APC''*
pendemus *cet.* supra se nihil $\mathfrak{A}''EP'$ 13 nisi solus deus *CP'* 15 manu *A* (*m2 manũ*) *P* adimplebuntur *T et* (*ad s. u. m2*) *A* implebuntur \mathfrak{A}
(*imple in ras., buntur s. u.*) replebuntur *C''* 20 iniquitate *P* (*i alt. s. u. m2*) et *pr. del. m2 A, om. T, est N* et *alt. del. m2 A, om. NT*
22 beniuolentia \mathfrak{A} (*i pr. ex e m2*)

- 37 Est igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, E
ut perueniamus a malis ad bona, ab incertis ad fidelia et F
plena ueritatis, a morte ad uitam. ipse quoque dominus dicendo:
posui ante te bonum et malum, uitam et mortem
5 demonstraui quia bonum uita est, sed aeterna. si enim haec
obnoxia saeculo atque eius malignitati, utique illa est bona,
quae non corrumpitur et mutatur, quae nullo uitio degenerat,
quae uirtute acquiritur. fugiamus ergo malitiam saeculi huius,
in quo dies ipsi inquit mali sunt, et fugiamus inpigre.
10 ideoque Esaias clamat: conualescite manus remissae et
genua dissoluta, id est non corporis, sed animae genua
conualescite, ut directum ad caeli altissima mentis uestigium
possit adtolli, ut sit ductus solidior, uita maturior, gratia 433 A
38 plenior, prudentia circumspectior. hoc est enim fugere, scire
15 quo tendas, ableuare se a saeculo, ableuare a corpore, ne
iterum frustra se aliquis extollat, et inflata mente carnis suae
non teneant caput, et dicatur de his: fugerunt et non
uiderunt. sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius
mundi, abscondere uitam in deo, declinare corruptiones, non
20 attaminare cupiditates, nescire quae sint mundi istius, qui
nobis uarios iniungit dolores, exinanit cum repleuerit, cum
exinaniuerit replet. et haec omnia inania et uacua, in quibus B

4 Deut. 30, 15 9 Ephes. 5, 16 10 Esai. 35, 3 17 Iob 9, 25
19 Coloss. 3, 3

8 huius \mathfrak{N}' ($m2$ in ras.) eius $A\mathfrak{N}$ 9 ipsi dies N' 12 conualescite A
(\mathfrak{k} scit $m2$ s. scite) 13 ductus CC' actus T (a ex du) fructus \mathfrak{N}' ($m2$ in
ras.) doctus cet. 14 est del. $m2$ A , post fugere transponit T 15 sae-
culo ableuare se A (se s. u. $m2$) NT 16 et del. $m2$ A , s. u. T inflata A
(inflamata $m2$, ma s. u.) P (inflati $m2$) $\mathfrak{N}\mathfrak{N}''C''E$ inflatus CC' et (tus ex
ta $m2$) \mathfrak{N}' inflammata (exp. et s. inflati) T mente CNT mentis A
(\mathfrak{k} te $m2$ s. tis) P (mente $m2$) $C'C''$ 17 non $CC'\mathfrak{N}''E$ et non $A\mathfrak{N}C''D$
et (eras. et) $P\mathfrak{N}'T$ teneant D (n alt. eras.) teneat A $m2$ $CC'NT$
capud $A\mathfrak{N}$ 19 $\mathfrak{d}\mathfrak{o}\mathfrak{l}\mathfrak{o}$ A (et add. extra u. et dno s. dolo $m2$) dno T
et declinare $\mathfrak{N}D$ et (& eras.) T 20 sunt $CC'C''\mathfrak{N}''E$ istius mundi CT
21 iniungit C' gignit A (gign in ras. m. ant., fuit ninguit; s. $m2$ \mathfrak{k} nin-
guit) P (ex ningit) C' ($m2$ ex ninguit) $\mathfrak{N}''ET$ ninguit \mathfrak{N} et (t eras., s. m.
ant. gignit) \mathfrak{N}' inriguit C'' exinanit P

nullus solidus est fructus. mortuus est diues et nihil habet, quia non est in deum diues, et ideo insipiens, quia sapientia cultura est dei, abstinere autem a malis disciplina est.

- 39 Quis ergo non fugiat malitiae locum, officinam improbitatis, quae interire nesciat? denique non otiose signum positum 5 est supra Cain, ne quis eum occideret, ut significaretur quod non extinguatur et auferatur a terris malitia. timebat Cain, ne occideretur, quia fugere nesciebat. augetur enim et cumu- C latur ipso usu malitia et est sine moderatione, sine fine, dolo et fraude decernens, quae factis suis proditur et sanguine 10 peremptorum, sicut et Cain proditus est. uersatur itaque in terris malitia atque istic errat, et ideo rogamus uoluntatem dei fieri in terris sicut et in caelis, ut et hic sit innocentia. itaque malitia, quoniam illic locum non habet, hic circuit, D hic saeuit seque effundit, non mundano illo mersa diluuio, 15 non Sodomitano exusta incendio. denique grauius postea in seminariis pullulauit usque in ipsum parricidales ac sacrilegas iniciens manus uniuersorum auctorem salutis. lex factum damnat, non aufert malitiam. ipse dominus Iesus peccatum damnauit, auctorem eius distulit, ut esset per quem iusti 20 probarentur. etenim quia malum deus non fecit et nequitia diaboli inseruit, uindictam deus distulit, ut ab his ipsis quos E

2 Luc. 12, 21 5 Gen. 4, 15 7 Gen. 4, 14 12 Matth. 6. 10
18 Augustinus contra duas epist. Pelag. IIII 11, 30 (lex factum... malitiam)

1 solus *A* (s. *m2* † solidus) *PC'C''* solidus *m2* ex solus *C* est s. *u.*
m2 C 4 officinā *A* († na *m2* s. nā) *℥* (à ex a *m3*) 7 a *A* (s. *m2*
† e) *C* (ex ae) *N'* de *T* e *P* (*m2* ex a) cet. 8 quia *P* (a extra *u.* *m2*)
comulatur *A* (v s. o) 9 malitia *A* († ie *m2* s. ia) et *A* (s. lineola
eras.) 10 et alt. om. *P* 12 istic erat (om. atque) *℥'* (exp. m. ant.)
atque istic errat om. *℥''E* errat *C'* et (r pr. s. u.) *T* erat cet. 14 ita-
que illic *A* (illic s. u. *m2*) *T* (illic eras) malitia ē *℥* illic *A* (exp. *m2*,
s. iam *m2*) illic iam *N* et (illic s. u.) *T* 15 seque *PC'C''* seseque *A* (se
pr. s. u. *m2*) *℥'* (se pr. s. u.) cet. fundit *P* infundit *N'* 16 sodo-
mitano *P* 19 dampnat *AC* et (p s. u. *m3*) *℥'* 20 donauit *T* (o eras.
et s. āp) cet. damnauit mg. ed. Paris. a. 1569 21 probarentur *A* (b
ex p) set ex et *℥ m3* *℥' m2* sed *℥''E* 22 his del. *m2 A*, om. *NT*

40 deceperat diabolus uinceretur. exercentur ergo decepti, ut et
 pretium luant facilitatis et sumant studia uirtutis, industriam
 cautionis. unde ait: estote astuti ut serpentes. quare
 sicut serpentes? ut et ille spoliatur suo et qui alios exuere
 5 uoluit amittat quae sunt ipsius non uenena, sed merita naturae.
 denique deicitur ille, cum tu ascenderis. scriptum est enim:
 uidebam Satanan sicut fulgur cadentem de caelo.
 non fulgur inquit, sed sicut fulgur, quia suum lumen amisit, F
 quod habebat, antequam tibi tuum lumen uellet auferre. uerum
 10 forte dicas quae de saluatore legimus quia sicut fulgur
 coruscans desub caelo ita erit et aduentus filii
 hominis. bene et hic sicut fulgur, quia supra fulgur. denique
 fulgur desub caelo, lumen autem uerum supra caelum. ergo
 Satanas sicut fulgur, quia amisit quod habuit: tu autem
 41 15 recepisti quod amiseras. non enim ita circa illum sicut circa
 te soluta est sententia; nam Christi gratia, quae te resoluit,
 illum adstrinxit; manet enim maledictio directa in serpentem
 propter tuam deceptionem. sic enim dictum est ad eum:
 maledictus tu ab omnibus pecoribus terrae. omnium 434 A
 20 enim communis inimicus est qui fuit hostis bonorum et
 pro iis damnatur quos adhuc non laeserat, quoniam qui
 hominem laesit, cui illa subiecta omnia sunt, laesit omnia.
 communem etenim legem soluit, quia ipse homini cum ceteris
 subditus est. ideo communi odio atque execratione omnium
 25 maledictio eius oneratur. genus autem damnationis non mors,

3 Matth. 10, 16 7 Luc. 10, 18 10 Luc. 17, 24 19 Gen. 3, 14

1 ut s. u. m2 A 3 cautionis A († n̄ m2 s. nis) cautionum (s. †
 nis) T ut A (s. m2 † sic) sicut NT 10 que A (s. m2 † quia et)
 quia et N et (et s. u.) T 11 coruscans A 12 quia et hic supra N
 15 recipisti A℥ 16 quae tibi P℥C'C'' et (bi eras) C' que tibi A (s. m2 †
 que te) quae te ℥' (te ex tibi m2) 18 sic A (s. m2 † sicut) 21 his libri
 22 subiecta omnia sunt A (✓ m2) omnia subiecta sunt ℥''C'ET subiecta
 sunt omnia C' 23 etenim A (et exp. m2) ℥'' (et s. u.) enim T quia
 ex qua ℥' qua N' et ipse A (et s. u. m2) ℥℥℥''T et ipsi E 24 om-
 nium post odio transponunt ℥'' et (in quo atque in mg.) E 25 hone-
 ratur AP(''' dampnationis PC

sed poena diuturna est. super pectus inquit tuum et uentrem ambulabis. premenda enim fuit noxia conscientia et proterenda malitia fraudulentumque secretum tamquam a dei facie relegandum; simul ostenditur quod terrena malitia sit quae in terram recuruet. denique addidit: et terram edes omnes dies uitae tuae. B

42 Describi quidem his natura serpentis uidetur, sed magis omne malitiae uas describitur, omnis serpens improbitatis, qui in uentrem se deicit atque intra se uenenum suum claudit et intus in pectore suo uoluit, cogitationibus suis lubricus et super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans, mouens semper atque exagitans sua uenena, cum cogitat, uentrem quoque, hoc est seminarium cordis sui proterens. unde pulchre Daud ait: alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt a uentre, locuti sunt falsa. furor his secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae et obturantis aures suas, quae non exaudiet uocem incantantium et uenefici, qui incantantur a sapiente. propter hoc etiam illud pulchre dictum uidetur, quod in libro prophetico legimus: uentrem meum doleo, uentrem meum, quia ibi est malitia, ubi debet esse innocentia, et illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius, atque id nequitiae uestigiis proculcatur, C

1 Gen. 3, 14 5 Gen. 3, 14 14 Psalm. LVII 4—6 20 Hier. 4, 19 D

4 religandum (li ex le) *A* et *m. ant.* *℣'* religandum *℣C''* et (ℓ e s. i) *T* relegandum *P* (le ex li) 8 uas malitiae *℣''E* 10 cogitationibus suis *ex* cogitationes suas *A* cogitationes suas *D*; *an* cogitatione sua? 13 hoc *A* (c s. u.) seminarium *A* (mi ex me *m2*) 14 dauit *A* 16 his] illis *℣''C''* similitudinem *A* (s. u. *m2* ℓ multitudinem) *C* (li s. u.) 17 obturantis *AT* obstruentis *cet.* 18 qui] quē *C'* cum *℣''E*, *om. T* 19 incantantur *A* (s. *m2* ℓ tatur) *P* (n *alt. exp.*) *℣'* (*m2* incantatur) *℣* incantatur *℣''C''C''E* incantat *C* (at *m2 in ras.*) incantantis *T* a *om. CT* sapienter *C'* (r *add. m2*) *T* 21 uentrem meum doleo *A* (doleo s. u. *m2*) *℣'* (doleo s. u. *m3*) *℣''C''ET* 23 id *A* (d ex t) uestigiis *A* (is ex as) *℣* (s. *m3* mesticiis) uestitus *℣'* uestitur *℣''E* proculcatur *N* conculcatur *C*

stimulatur unguibus, processu quodam improbitatis incremen-
toque concutitur, ubi est genitale seminium posteritatis
aeternae. uidetur quidem hoc ad id esse referendum, quod
dolebat perisse quos creauit filios et suscepit, sed multo
5 magis, quod in uentre suo uerbi seminarium non habebat. E
ideo uentrem suum dicit quasi pretiosissimum. pretiosus enim
mentis uterus est, in quo fecunda seges consiliorum uerbi
semine pullulare consuevit et uitae totius solent atque uirtu-
tum ac disciplinarum quaedam membra formari.

43 10 Sed ut reuertamur ad propositum, quod malitiam deus
reprimendam interim quam abolendam putauerit, ait ad serpen-
tem: et inimicitias ponam inter te et mulierem et
inter semen tuum et semen mulieris. ipsa tibi F
seruabit caput et tu illius calcaneum. ubi inimicitiae
15 sunt, discordia est nocendique studium, ubi nocendi studium,
ibi malitia ponitur. ergo discordia inter serpentem et mulierem.
discordiae malitia subest; non est ergo sublata malitia. denique
seruatum est serpenti, ut calcaneum mulieris et seminis eius
obseruaret, quo noceat et uenenum suum infundat. non ergo
20 ambulemus in terrenis, et serpens nobis nocere non poterit.
sumamus euangelicum calciamentum, quo uenenum serpentis
excluditur, morsus eius hebetatur, ut simus calciati pedes in

12 Gen. 3, 15 21 Matth. 10, 10 Luc. 10, 4

2 genitale *A* (i ex e m2) seminium *A* et *P* (seminarium m2) *Ų*
(seminarium m3) *ŲCC'* seminum *C''P'* seminarium *cet.* 3 addidisse *A*
(s. m2 † ad id esse) *PC''* 5 habebat *ŲC''T* habebant *A* († bat m2 s.
bant) *P* (n exp.) *cet.* 6 pretiosius *A* (sius ex sus; s. m2 † sus) enim
s. u. *A* (m. ant. et iterum m2) 7 secundus *A* (s. fecunda) secunda *PC''*
secundum *C''* 11 magis (s. u. m2) quam *Ų'* abolendam *P* (a pr. ex
o) potauerit *A* 12 te et inter *A* (inter s. u. m2) *NT* et tert.
om. *P* 13 illius mulieris *A* (illius extra u. m2) *T* (illius del.) illius
ŲP'D ipse *A* (s. m2 sa) *PŲ* ipsa *Ų'* (a ex e m2) 14 ubi enim *Ų*
15 ibi discordia *P'* 17 malitiae *AŲ* et (e exp.) *P* malitię *Ų'* (-ia m2)
18 seminis *A* (s ult. exp. m2) semini *Ų* et (seminis m2) *Ų'* 19 obser-
uaret *A* († & m2 s. ar&) *PCC'C''* obseruet *cet.* quo *A* (i s. o m2)
et *A* s. u., del. m2 20 poterit *Ų* (m3 ex potuit) *Ų'* (m2 ex potest)
potest *Ų'E*

euangelium. et fortasse ideo Moyses iubetur soluere calciamentum pedum suorum, ut sumeret calciamentum euangelii, uel quia non Moysi, id est non prophetis, sed apostolis praedicatio euangelii debebatur. ea est, quam supra diximus. dicta in serpentem sententia: in hominem quoque cuiusmodi
 44 directam sit consideremus. maledictus est ille qui auctor est cul-
 45 pae, sed non est maledictus iste qui aliena fraude deceptus est; tamen quia non seruauit mandatum dei, operum suorum
 46 labore damnatur — maledicatur sane terra, sed in operibus peccatoris — et maledicatur, donec resoluatur in terram. ideo
 47 ergo suscepit Iesus carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret, et factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, uita mortem. suscepit enim et mortem, ut imple-
 48 retur sententia, satisfaceret iudicato: maledictum carnis pecca-
 49 tricis usque ad mortem. nihil ergo factum est contra sententiam
 50 dei, cum sit diuinae condicio impleta sententiae: maledictum enim usque ad mortem, post mortem gratia. mortui ergo saeculo sumus: quid adhuc de saeculo decernimus? mortui sumus cum Christo: quid adhuc uitae huius actus requirimus?
 51 mortem Christi in corpore nostro circumferimus, ut et uita Christi in nobis manifestetur. non ergo iam nostram illam uitam, sed Christi uitam uiuimus, uitam innocentiae, uitam castimoniae, uitam simplicitatis omniumque uirtutum. cum

1 Exod. 3, 5 2 Matth. 10, 10 Luc. 10, 4 8 Gen. 3, 17 sqq.
 12 Galat. 3, 13 15 Gen. 3, 17 sqq. 21 II Cor. 4, 10

1 moysi *A* (i *m2* *ex* *es*) 2 et euangelii *A* (et *del. m2*) *P* (et *exp.*)
 5 cuiusmodi *A* (i *pr. s. u.*) 7 maledictus est *Ų''E* 9 dampnatur
APCŲ''ET 11 suscepit Iesus] suscepit deus *Ų'E* deus suscepit *Ų''*
 12 factum *A* († *tus m2 s. tum*) *PC'* 15 per maledictum *Ų'* (per *s. u. m3*) *Ų''E*; *fort. maledicto; nam carni peccatrici non placet* 18 mortem
 (alt.) autem *Ų''E* 19 quid adhuc de saeculo decernimus *A* (*infra in mg. m2* ali' quo adhuc secernimur) de *om. N'*, *s. u. T* saeculo . . .
 Christo *om. Ų* secernimus *T* decernimus (*s. m2* † *deseruimus*) *E*
 deseruimus *Ų''*

Christo resurreximus, in ipso uiuamus, in ipso ascendamus, D
ut serpens calcaneum nostrum quod uulneret in terris repperire
non possit.

- 45 Fugiamus hinc. potes animo fugere, etsi retineris corpore. E
5 potes et hic esse et adesse ad dominum, si illi adhaereat
anima tua, si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide,
non specie uias eius sequaris, si ad ipsum confugas. est
enim refugium et uirtus, cui dicit Daud: ad te confugi
et non sum deceptus. ergo quia deus refugium, deus
10 autem in caelo et supra caelos, utique hinc illo fugiendum 436 A
est, ubi pax, ubi requies ab operibus, ubi epulemur sabbatum
magnum, sicut dixit Moyses: et erunt sabbata terrae
uobis escae. epulatorium enim et plenum iocunditatis et
tranquillitatis est requiescere in deo et eius delectationem
15 uidere. qui ergo confugimus ad deum ad mundum reuertemur,
qui peccato mortui sumus peccata repetemus, qui renuntia-
uimus saeculo et usui eius iterum in luto eius haerebimus?
46 fugiamus hinc, quia tempus breue est. audi quomodo fugias: B
et qui habent uxores ita sint ac si non habeant et
20 qui flent tamquam non flentes et qui gaudent
tamquam non gaudentes et qui emunt tamquam
non possidentes et qui hoc mundo utuntur, tam-
quam non utantur; praeterit enim figura huius
mundi. non ergo cum praetereunte figura mundi opera nostra
25 praetereant, ne etiam ipsi praetereamus, sed maneamus in

8 Psalm. LXXVI 3 11 Philo l. c. 31 (572, 13) 12 Leuit. 25,
4—6 19 I Cor. 7, 29—31

1 in ipso uiuamus *A m1* in ipso uiuimus in ipso uiuamus *A m2 T*
2 terrenis *N et* (s. \dagger terris) *T'* reperire *AF'U''T* 5 adhaereat *A*
7 sequaris *A* (i *m2 ex a*) 9 dñs est ref. *U* 10 confugiendum *U''* 11 post
sabbatum *add.* eius ρ ; (scđ. *T*) \overline{xpi} ē (et *T*) omnium uirtutum et sab-
batum *A s. u. m2 T* 12 magnū. *A* 13 epulatorium *AP* iocundi-
tatis (o *ex u m2*) *UC* in \overline{xpo} *T* 15 reuertimur *PC'C'' et* (corr.
m2) *C* 16 repetimus *A* (i *ex e m2*) *PC'C'' et* (corr. *m2*) *C* 17 haere-
bimus *A* (h s. u.) 18 fugias *A m1* fugiamus *A m2 UT* 19 habeant *A*
(a *alt. s. u.*)

ueritate. si manemus in Christo, manemus in ueritate et cum
 eo manebimus et non praeteribimus, sed dicemus: benedictio C
 domini super uos, benedicimus uos in nomine
 domini. qui enim praetereunt non possunt dicere, quia non
 dixerunt praetereuntes uiam: benedictio domini super 5
 uos, quemadmodum dixit propheta. itaque si uolumus non
 praeterire opera nostra, non praetereamus mandatum dei, non
 praetereamus requirendi Iesu domini diligentiam, emerendi
 eius gratiam. non praeteriuit eum illa mulier. quae usque
 in Pharisaei domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in 10 D
 47 pedes eius superfudit unguentum. non praetereamus disciplinae
 alicuius profectum, sicut etiam Ioseph adolescentulus non
 praeteriuit, quia fratres suos requirebat et ad eum festinabat
 locum, in quo pascebant oues, et cum cognouisset quia in
 Dothaim sunt, perrexit eo. significatur autem illo uerbo 15
 Dothaim defectus idoneus, id est uanarum opinionum defectus
 non mediocris, sed perfectus et plenus, in quo profectus est E
 animae. sapiens enim quando minuit addit; deficiunt enim
 saeculares opiniones, quae mulieribus infirmis comparantur.
 unde pulchre, quo ostenderetur Sarra ad profectum uenisse, 20

2 Psalm. CXXVIII 8 9 Luc. 7, 36 sqq. 12 Gen. 37, 17 Philo
 l. c. 23 (564, 44) 15 Philo l. c. 23 (565, 1) 18 Philo l. c. 23 (565, 7)

1 manemus *pr.* A m1 maneamus A m2 CC'N et (a alt. exp.) T 3 uos]
 nos A'U'U' benedicimus A m1 benediximus A m2 U'ET uobis CC'U'
 7 mandatum U (a *pr.* ex u) mandata C'N'P' 8 ihu dñi A (/*m2*)
 dñi ihu T 9 praeteribit A (s. m2 t iit) U (corr. m3) U' (corr. m2)
 praeteriit C' 11 superfudit unguentum A (/*m2*) unguentum super-
 fudit T 12 adolescentulus U'U' adolescentulus U' (corr.) cet. 14 qua A (t
 o s. a m2) cognouissent A (t s. nt m2) 16 defectus alt. A (us ex u m2)
 17 profectus (ex perfectus) P et m2 C' 18 minuit AP'CC'T monuit
 U' (o ex i m. ant.) U'E mittitur C' (m2 in ras., s. m2 dothaim mittit)
 addidit AN' et m1 C' (m2 additur) deficient A (v s. q m2) PCC'
 deficient C'' 19 infirmibus PU et (m2 infirmis) U' infirmibus P
 corr. CC' 20 quooostenderetur A (o alt. s. u. m2) sarra AP'U et
 (r *pr.* eras.) C'' sara cet. perfectum PU'U'T

ut generaret risum et laetitiam, defecerunt inquit Sarrae fieri muliebria. bona ergo defectio cupiditatum, defectio uanitatis, quia ueritatis adiectio est. unde et sanctus ait: defecit in salutare tuum anima mea. paritura etenim
 5 erat quem concesserat eoque et promiserat deus, paritura laetitiam et sobriam illam iocunditatis ebrietatem, paritura ante expectatum ingenii celeritate partus, feta sapientiae. 437 A
 denique et de aliis Hebraeis mulieribus habes quia Hebraeae prius pariunt quam ueniant obstetrices, eo quod animae iusto-
 10 rum non expectent artes et disciplinas propter inuentionum genera nec requirant adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant expectationemque praeueniant.

48 Nec minus inpiger ad inueniendum quam ad exsequendum Iacob, cui cum mater dixisset ut inferret patri escas, defini-
 15 tionum genera suppetisse cernimus. nam et cito inuenit et B inuentorum suorum auctorem testificatus est deum, in quo et diligentiae palma et ingenii significatur ubertas. prima ergo definitio in inuentione. quod inuenitur quaeritur et quod quaeritur temporis est et quod temporis est utique diligentiae
 20 est. quod autem praeuenit usum temporis deus infundit, deus dat, quod deus dat naturae, non diligentiae est. ingenium igitur diuini est muneris, quod autem diuini muneris hoc naturae. ingenium ergo naturae est, inuentio diligentiae: illud C

1 Gen. 18, 11, cf. 12 Philo Legg. alleg. III 14 (95, 38) 3 Psalm. CXVIII 81 7 Uerg. Georg. III 348 8 Exod. 1, 19 Philo de profugis 30 (571, 19) 13 Gen. 27, 6 sqq. 14 Philo l. c. 30 (571, 23)

1 sarrae APMT et (r pr. eras.) C' sarrae cet. 2 cupiditatē A (t tu s. tē m2) 3 sanctus dauid A (dā s. u. m2) (C' C' C' N' ET; in N' s. ait ras., fort. dā eras. 4 enim N' C' 5 quae NN' C' T eoque del. m2 A, om. CNT 7 partū P partū CC' et (s. u. m2) T feta (s. m2 t facta) A facta CT 9 primus A (m eras.) primitus P (tu s. u.) obstretices P 14 cui cum mater dixisset ut inferret A (infra in mg. m2 cui mater dixisse ut inferret) cui mater cum T dixisset (t s. u. m2) N' 16 suorum auctorem suum A (suum s. u. m2) T (suum del.) 19 et om. N, s. u. T est alt. del. m2 A, om. T 20 quod autem... diligentiae est om. N, in mg. T 23 natura A (corr. m2) PC' C' et (ra ex re) P'

sine tempore, hoc indiget tempore. ideoque illud tempore
 praesto est, hoc in spatio temporis inuestigatur: illud supra
 49 nos, hoc uero ad nos refertur. quaerenti igitur patri cibum
 uerbi — non enim in solo pane uiuit homo, sed in omni
 uerbo dei; talem cibum quaerebat Isaac, talem cibum esuri- 5
 ebat Petrus, quando uidit credituri gentilis populi mysteria —
 Esau praesto non habuit cibum spiritalis et uelocioris ingenii.
 dum ille uenatur et quaerit et praedurum atque agrestem D
 sermonem suggerere parat, praeuenit Iacob celeri inuentione
 et miti et prope domestica responsione suaue uerbum mini- 10
 strans, quo eum mulceret et delectaret. unde miratus pater
 ait: quid est hoc, quod tam cito inuenisti, fili?
 respondit Iacob: quod tradidit dominus deus tuus
 in manus meas. prima definitio in interrogatione est, secunda
 in responso. plena igitur omnia repperiens pater quae erant 15 E
 uel ingenii uel diligentiae definitionis consummatione conclusit
 dicens: ecce odor filii mei tamquam odor agri pleni,
 quem benedixit dominus. ager enim et naturale habet
 fertilitatis ingenium et culturae diligentiam temporalem meri-
 toque in eo est plenitudo, cui utrumque non deest. simul 20
 cum addiderit: quem benedixit dominus, uidetur naturae
 gratiam praetulisse cultionis labori. et confirmauit Esau dicens:
 iuste uocatum est nomen illius Iacob; subplantauit
 enim me iam bis et primogenita mea accepit. F

4 Matth. 4, 4 Luc. 4, 4 5 Gen. 27, 4 Act. 10, 10 sqq. 8 Gen.
 27, 5 11 Philo l. c. 30 (571, 29) 12 Gen. 27, 20 17 Gen. 27, 27
 23 Gen. 27, 36

1 illud in tempore NT 5 isac P 6 misteria AP²C 8 uenatur A
 (uena ex uenena) adgrestem A (corr. m2) P *grestem C (a s. *)
 9 inuentione A (i s. e m2) 10 mitti (t pr. eras.) P² (t pr. exp.) T
 11 quo A (s. m2 & que) que (o s. e) T et scripsi ut A (s. m2 ac)
 PC'C' ac cet. 12 fili mi A (mi s. u. m2) NT 15 responsione A
 (m. ant. et iterum m2 ex responso) C' responso (ex responsione) T
 18 naturalē P et (-le corr.) A² 23 illius] eius (P'T. om. V sup-
 plantauit P²C'

50 Sed forte dicas: in quo moram fecit qui ad uenationem
 a patre missus est? sed considera quia et pater pronuntiauit
 quia paratum habere non posset quod spiritaliter petebatur.
 et ideo quia deficiebatur ingenio uel diligentiae subsidium
 5 ut adiungeret exigebat. celeritatis quoque admonet, qui ait:
 cape arcum et sagittam. accipit tamen et diligentiae
 51 fructum qui agnoscit superius esse ingenii munus. nec inme- 438 A
 rito domesticos cibos detulit, qui de domesticis seminis sui
 sapientiae sibi adquisiuit copulam. bona autem diligentia cum
 10 sapientia et inuentio cum ingenio est naturali. denique habens
 in promptu sapientiae copulam sanctus Isaac deambulabat in
 campo, immo abalienabatur. et nos primo sapientiae copulemur
 et sic exeamus in campum quaerere et inuenire cupientes. multi
 enim sine sapientia male quaerunt. et ideo Cain, quia non B
 15 acceperat a deo prudentiam, male quaesiuit, male exiuit in
 campum, Abel bene, qui perfectum sacrificii munus impleuit;
 bonum enim sapientiae sacrificium, bona est hostia fides et
 omnis uirtus. denique sapientia interfecit suas hostias et
 miscuit in cratere suum uinum. et ideo ut insipientibus
 20 gentilibus potum fidei daret, ad craterem suum conuocauit
 eos dicens: qui est insipiens deuertat ad me et egen-
 tibus sensu dixit: uenite et edite de meis panibus et C
 bibite uinum, quod miscui uobis. de hoc cratere Plato
 in suos libros transferendum putauit, ad cuius potum euocauit

6 Gen. 27, 3 7 Gen. 27, 9 11 Gen. 24, 63 14 Gen. 4, 4 sqq. 18 Pro-
 uerb. 9, 2 20 Prouerb. 9, 3 sq. 22 Prouerb. 9, 5 23 Plat. Conu. 213 E

1 dicas A (s ex t) fecit A (f fa s. fe m2) facit T (e s. a) 3 pos-
 set (t m2) A' posse A 4 deficiebatur A' (ur eras.) deficiebat (C' A' EP' T
 6 accepit N' D 7 qui A (s. m2 f quia) quia VT 8 de del. m2 A,
 s. u. T, om. C domesticis A (f ci m2 s. cis) 10 est del. m2 A,
 om. VNT 11 promptu ACC' E promptus A' (s eras) promptu cet.
 17 post hostia add. bona s. u. m2 A 19 cratere CA' E craterem cet.

suum uinum A (f m2) uinum suum VNT ut] aut A (s. m2 f ut)
 21 quid P (d eras.) 22 dicit V 23 de del. m2 A, om. ACT hoc
 PA' C' E huc (corr. hoc) A' hunc cet. cratere A' C' E craterem P (m
 eras.) cet. 24 transferendum P (s s. u.) C' (s s. u. m2) uocauit N'

animas, sed eas explere nesciuit, qui potum non fidei, sed perfidiae ministrabat.

- 9, 52 Fugiamus ergo hinc, sicut fugit de patria sanctus Iacob; D
sciebat enim ueram patriam esse superiorem. fugiamus sicut
cerui ad fontes aquarum: quos sitiebat Dauid sitiatur et nostra 5
anima. quis est ille fons? audi dicentem: quoniam apud E
te fons uitae. huic fonti dicat anima mea: quando ueniam
et parebo ante faciem tuam? fons enim deus est; sed
qui hunc fontem desiderat effundat super se animam suam,
ut nihil possessioni carnis relinquat, sed ubique anima super- 10
53 fluat. pulchre eam effudit Susanna, ut euaporare in eam non
possent corporis incendia, mortis formidines, uitae cupiditates.
effusa super ipsam anima omne restinxit carnale desiderium,
saeculare studium. quae etiam prodigiosorum senum et impu- F
dentium presbyterorum potuit flammam restinguere, nisi in his 15
profluuium libidinis redundasset. a quibus cum intenderetur
calumnia, si adsensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna
et dixit: angustiae mihi adsunt undique. si enim hoc
fecero, morte aeterna peribo: sin autem, non effu-
giam manus uestras. melius tamen iudicauit crimen 20
potius fugere quam periculum. plorauit itaque, cum crimen 439

3 Gen. 28, 2 4 Psalm. XXXI 2 sq. 6 Psalm. XXXV 10
7 Psalm. XXXI 3 18 Sus. (Dan. 13) 22 21 Sus. 35

3 ergo postea add. T, om. CC'CN' 5 anima nostra T (in quo
quos... nostra s. u.) C' anima nostra D 7 te est VN'ET et (est s.
u.) m2 AN' m1 C dicat A (i s. a m2) dicit (a s. i alt.) T 8 pa-
rebo P (e ex a) parabo N (m3 aparebo) 10 possessionē N passioni C'P';
possessionis carni libri quidam Maurinorum ubique A (s. m2 t ubi-
cumque) 11 susanna A (ex susanna) euaporare A (et m2 s. e alt.)
uaporare C euaporaret et (et del.) T eam A (m del. m2) ea VN
12 incendiat A (t del.) incendia corporis VN'E 13 restinxit A (s. m2 t
restrinxit) restinxit PC'D restrinxit N (in m3 e. c. i) cet. 14 impudentium A
(e ex i. n alt. s. u.) impudentum P imprudentium NN' 15 presbyterum N
(-orum m3) presbiterorum cet. restringere NC' et (r eras.) C' 16 pro-
fluuium profluuium libidinis A (m m2, sed bis eras.) libidinis profluuium
VNT 18 adsunt A (ad del. m2) sunt (C'T 19 sin A (n s. u. m2) si N

obiceretur: ploravit cum sibi de pudica et casta adulteri
iudicium uindicarent, non mortem deplorans, sed castitatis
calumniam, religionis iniuriam ploravit et effudit super se non
corpus, sed animam; effudisset enim corpus, si carnalibus
5 adqueuisset. denique cum morte damnaretur, exclamavit quasi
iudex reorum, arbitra calumniantum et innocentis conscientiae
auctoritate diuinam sibi in iudicium accersiuit cognitionem,
non timore mortis percita, sed arguentis censurae potestate B
praecelsa. Susanna ergo fugit saeculum et se deo credidit
10 ad illam arcem ciuitatis aeternae fugiens, quae totum mundum
1 conplectitur, quoniam intra deum omnia. fugit et Paulus ut
euaderet per fenestram demissus in sporta — spartum enim
triplex corrumpi non posse nouerat —, sed fugit, ut euan-
gelium domini toto orbe praedicaret, et ideo in paradysum
15 raptus est. et nos fugiamus per fenestram audientes praecepta C
domini et uisu sobrio atque oculorum castitate seruantes.
5 Fugiamus sicut Loth Sodomitana crimina amplius quam
supplicia formidans. magis enim pius certe scelerum fugit
contagia qui Sodomitanis domum clausit nec cohabitans
20 nouerat eos quorum flagitia nesciebat et obprobria auersabatur
nec fugiens respexit eos quorum conuersationes non desiderabat.

11 II Cor. 11, 33 14 I Cor. 9, 18 II Cor. 12, 3 sq. 17 Gen. 19, 15

1 adulterii (i alt. s. u.) A m2 A m3 2 uindicarent (ue ex ui) P m1
A' m2 5 dampnaretur PV(A"ET 6 calumniantum A (t tñ m2 s.
tum) PVAA' calumniantium cet. 7 accessiuit P(C" arcessiuit P'
8 pcepta A (cep in ras. m. ant., s. m2 t percita) 9 seculum .: A
(supra in mg. m2 .: ali' lib' esse a deo credidit ut ad illā arcē ciuitatis
etne fugientes q totū mundū cplectit qm intra dñm oia fugiunt) et se
(ex esse: q T credidit ut T 10 fugeret T 11 sunt omnia A' (sunt
s. u. m2; A"E omne P omne eum CC" omnem C" cum fugit P
(con s. cum) confugit C(C" fugiunt T 12 in sporta dimissus A"E
est dimissus C dimissus est PDT demissus C" dimissus P (corr.
m1) cet. spartum PA(C" T et m1 V sportum A (t a m2 s. o) V m2
cet. 14 paradysum A 16 uisu t sum m2 s. su; sobrio (t um s. o
alt. m2 A 17 sodomitana crimina A (s. m2 t sodomita non crimina)
18 formidantes C"E formidans A" (ne in ras.) prius APA T et (r
exp. V. pius m2 A' 19 domum suam AA' T domum suāq V

- fugit ergo sicut Loth, qui renuntiat uitiis, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illam ciuitatem ingreditur introitu cogitationum suarum nec recedit ex ea, donec moriatur princeps sacerdotum, qui tulit peccatum mundi. mortuus quidem semel est, sed moritur unicuique, qui baptizatur in morte Christi, ut consepeliamur cum eo et resurgamus cum eo et in nouitate uitae illius ambulemus.
- 56 bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia cogitationes<que> eorum. bene fugis, si oculus tuus fugiat calices et phialas, ne fiat liuidus, dum moratur in uino. bene fugis, si oculus tuus alienam declinet, ut lingua tua ueritatem custodiat. bene fugis, si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius. bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium. cito enim malis ducibus erratur; sed si uis bene fugere, longe fac uias tuas ab eorum sermonibus.
- 57 Mortuus est tibi princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, ut clauis eius adhaereas. te enim in illa carne et tua peccata suscepit; adfixa sunt illi patibulo tuorum delictorum chirographa, ut iam mundo nihil debeas, cui semel renuntiasti. et recte nihil debes, cui suppetit dicere: mihi enim mundus crucifixus est et ego mundo, ut iam mortem non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere: ubi est, mors, uictoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus? etenim cum

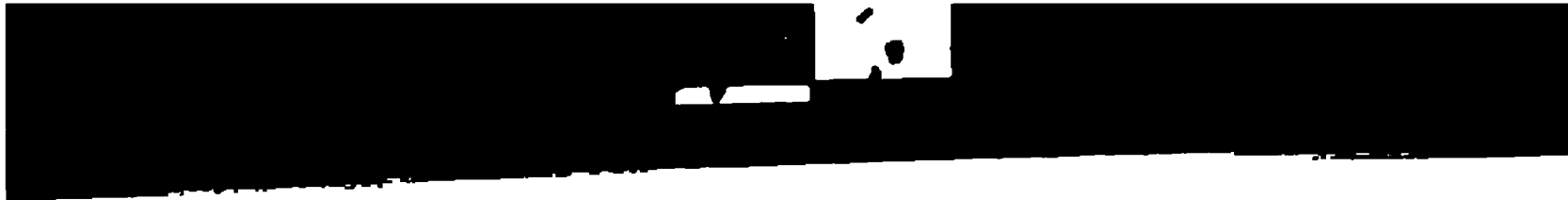
4 Ioh. 1, 29 6 Coloss. 2, 12 Rom. 6, 4 11 Psalm. CXXXV
6 (7) 12 Prouerb. 26, 4 15 Prouerb. 5, 8 20 Galat. 6, 14 22 I
Cor. 15, 55 23 Rom. 6, 6

6 et *Ų'E* ut *cet.* 9 cogitationesque *scripsi* et cogitationes *A* (et *postea add.*) *VT* cogitationes *C* (*in quo s. u. m2* si non habeas) *cet.*
fugias *A* († *gis m2* s. *gias*) 10 fialas *libri* liuidus (*ex libidus*)
Ų m3 D libidus *APVŲ'T* libidinosus *Ų'C'E* libido (*Ų'*) bene fugis
AT et *add. m2 C* (*bene ex sine*), *om. cet.* 11 alienā *A* († *na s. nā*
m2) aliena *CN'T* 12 bene... illius *infra in mg. A* imprudenti
A (*r s. u. m2*) 14 eruatur *A* (*s. m2 † erratur*) 17 clauis *A* (*clanes*
m. ant., clauis *restituit m2*) 18 chirographa *Ų'* cirographa *E* chiro-
grafa *VŲ* cyrografa *cet.* 20 enim *om. C'P'* 22 generas *A* (*s. m2 †*
geras) *P* 23 stimulus tuus *T*

uetus ille homo noster adfixus est cruci, destructum est
 peccatum, obtusus aculeus, uacuata culpa, ut ulterius seruire C
 flagitiis desinamus. abiit enim et uetus homo. nunc autem iam
 non uetus homo in nobis, sed noua est creatura habens in
 5 se similitudinem Christi, cuius mortis similitudini consepulti
 imaginem uitae eius adsumpsimus, alas gratiae spiritalis acce-
 8 pimus. sic igitur uolate, ut dicatur de uobis: qui sunt
 isti, qui sicut nebula uolant et sicut columbae
 cum pullis suis? ut nebulae uestrae rorent iustitiam et
 10 columbae pariant simplicitatem. sic nauigate quasi transfre- D
 tantes mundum, non pererrantes quasi naues Tharsis, ut in
 intellegibiles portus cursum dirigatis et conuehatis diuitias
 maris. sic festinate, ut dicatur de uobis: leues facti sunt
 super aquilas. ab ira enim uentura fugiendum uidetis,
 15 quam declinare poterunt qui per paenitentiam sibi spem
 locauerint euadendi et reconciliationis futurae fidem hauserint,
 per dominum nostrum Iesum Christum, cui regnum est a
 saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum.
 amen.

3 Ephes. 4, 22 4 Rom. 6, 4 sq. 7 Esai. 60, 8 9 Esai. 45, 8
 Matth. 10, 16 11 Esai. 60, 9 13 Thren. 4, 19

1 ille *om.* VN, *s. u.* P T 2 optusus PVC obtusus M (b *ex p m3*)
 3 desinamus A (n *ex m*) C (de *ex di m2*) et *del. m2 A, om. VN*
 5 mortis (*s s. u. m2*) PV M' morti A M morte C'' 8 nebula A (l e
m2 s. a) nebulae T columba A (a *ex e m. ant., l e m2 s. a*)
 9 ut] et P (vt *corr.*) C iustitiae A (am *m2 s. æ*) 11 ut
 in (in *s. u.*) P', in *om. CC'*, ut ad M' (ad *s. u. m. ant.*) M'' E 12 in-
 tellegibiles (*es ex is*) M m3 M' m2 conueatis AP conuehatis (h *s. u.*)
 V m2 C'' 14 uidetis A (l ea *m2 s. e*) 15 qui] quē A (*s. m2 l qui*)
 quem P (i *s. em*) C'' penitentiae A (l am *s. ae*) penitentie P
 17 Christum *om. V*, Iesum Christum *om. N'* FINIT LIBER DE (esau
 et *add. m2*) FUGA SECULI A FINIT DE FUGA SAECULI P FINIT
 LIBER DE FUGA SAECULI M EXPLC. V EXPLICIT LIBER (SCI
 AMBROSII *add. P'*, IIII M'') DE FUGA SAECULI (SECULI P M'')
 M' P M'' EXPLICIT LIBER QVARTVS E FINIT DE ESAU ET FUGA
 SCLI T EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII DE ESAU ET FUGA SE-
 CULI D. in CC'C'' non est subscripto

◁DE INTERPELLATIONE IOB
ET DAVID▷

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 144^r
B = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 14^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 78^r
P' = Parisiacus 14464 (olim. liber S. Uictoris) saec. XII f. 1^r
C = Parisiacus 1723 (olim Colbertinus) saec. XIII f. 297^u
α = editio Amerbachiana

DE INTERPELLATIONE IOB ET DE HOMINIS
INFIRMITATE.

, 1 Multas nobis perturbationes in hac uita esse subeundas I 625 A
5 scriptura diuina frequentibus demonstrat locis multasque sup- B
petere consolationes, quibus animus capax uigoris et recti
consciis absorbere debeat quae praesentium incommodorum
sunt, spectare ea quae habeant perpetem iocunditatem. prae-
ponderant enim consolationes perturbationibus, quia et prae-
10 sentium sedationem adferunt et spem futurorum. unde et
apostolus Paulus indignae sunt inquit passionibus huius C
temporis ad superuenturam gloriam: indignae utique
ad consolationem conparationis, non ad fructum redemptionis.
2 quae est enim tam praeclara cuiusque uita in terris, ut ad-
15 aequare illam caelestem gloriam possit? quid sublimius Paulo,
qui tantum periculorum subiit, tantum doloris atque infirmi-
tatum absorbit? in iis quas pro Christi nomine subiit pas-
sionibus cottidie, ut ipse dicit, moriebatur et nihil indignum
perpeti se in hoc tempore pro tantae gloriae spe atque
20 expectatione censebat. Helias famem insidias mortisque terrores, D

6 Uerg Aen. I 604 11 Rom. 8, 18 18 I Cor. 15, 31

INCPT TRACTATUS EIUSDEM (S. AMBROSII P') DE INTERPEL-
LATIONE IOB ET DE (DE om. DP') HOMINIS (HOMINIS om. C)
INFIRMITATE PDP' C INCIPIT TRACTATUS SCI AMBROSII EPI DE
INTERPELLATIONE SANCTI IOB B 5 multisque B (a s. i) 6 recti
B (i ex o) 7 absorbere B (a ex o m2) 8 çā B, om. C 11 inquit
sunt B passionis P 14 enim om. BDP' cuiusque C cuiusce P
et m1 B cuiusue B m2 DP' terra DP' 15 illi B, illam om. DP'
16 dolorum B m2 DP' 17 obsorbit DP' his libri pro om. P'
20 terrores P (e alt. ex i)

laborum acerba tolerauit: et tamen solus ille igneis curribus,
 equis igneis de caelo deductus ad terras et de terris reuectus 626
 ad caelum omne meritum militiae huius abscondit atque ultra
 humana omnia gratiam pii ascensoris euexit. nam de Petro
 quid loquar? qui crucem suam futura remuneratione indignam 5
 arbitratus inuerso suspendi poposcit uestigio, ut aliquid pas-
 sioni suae adderet, cuius aceruare ipse sibi supplicia nec
 3 timeret. unde non inmerito sanctus Daud ad illam gloriam
 cum in cetero opere tum maxime in quadragensimo primo B
 psalmo se festinare testatus est dicens: quando ueniam et 10
 parebo ante faciem dei? in quo psalmo et perturbationes
 humanae fragilitatis et consolationes a domino euidenter
 expressit. in quo etiam interpellat pro nobis deum, quod
 oblitus operis sui, oblitus conlatae in hominem liberalitatis et
 gratiae quem tuendum atque ornandum susceperat dereliquerit 15
 et infirmum ac naufragum diuersis infirmitatibus reiecerit
 adterendum. quod idem ante ipsum fecerat sanctus Iob, sed C
 iste moralius, ille uehementius. utriusque igitur interpel-
 lationes considerare cordi est, quod in his uitae humanae
 forma exprimitur, causa agitur, praerogatiua formatur. suo 20
 igitur ordine spectandae nobis sunt.

2, 4 Amissis itaque Iob liberis atque omnibus suis praeter D
 uxorem, quae sola ei ad temptationem fuerat seruata, perfusus
 etiam ulcere graui, cum uideret amicos suos non ad conso- 627
 landum uenisse, sed exaggerandum et aceruandum dolorem, 25

1 Reg. III 2, 11 sq. 10 Psalm. XXXXI 3 13 Psalm. XXXXI
 10 sq. 22 Iob 1, 14 sqq. 23 Iob 2, 9 sqq.

1 tolerabat *DP'* ille *om. DP'* 4 humanam omnem gratiam
 (*gr^m D*) *B m2 DP'* euexit ascensoris *B* se uexit *DP'* 7 acer-
 uaret *PBC* acerbaret *DP'* acerbare. *B m2 in mg.* sibi ipse *B* nec
PC et m1 B non *B m2 DP'* 9 quadraginsimo *P* quadragesimo *cet.*
 10 testatur (*om. est*) *DP'* 11 apparebo *B m2 DP'* 12 consolationes *P*
 (*e ex i m2*) *dō C* 14 liberalitatis *P* (*ali s. u.*) 15 et ornandum *B*
 19 is *P* his *cet.* 20 igitur *P* (*corr. m2*) *B* (*agitur in mg. m2*) (*C*
 23 perfossus *B m2 in mg. DP'* 24 uiderit *P* 25 sed *P m1 B m1* sed ad *P m4*
B m2 cet. exaggerandum *PDP'* et ad *B* (*ad s. u. m2*) *DP'* acerbandum *B*

aduertit a domino datam in se aduersario temptandi sui
 potestatem. et quamuis sagittas domini in corpore suo esse
 sentiret, quibus se compungi diceret, tamen quasi bonus
 athleta. qui dolori non cederet nec dura certaminis recusaret,
 5 addidit: incipiens dominus uulneret, in fine autem
 non me perimat. quae enim mea uirtus, quia
 sustineo, aut quod meum tempus, ut sufferat B
 anima mea? numquid fortitudo lapidum fortitudo
 mea aut carnes meae sunt aereae? aut non in ipso
 10 confidebam? adiutorium autem a me recessit,
 uisitatio autem eius despexit me. nonne tempta-
 mentum est uita hominis in terra et sicut mercen-
 narii cottidiani uita eius aut sicut famulus timens
 dominum suum, qui se sub umbra optegat, aut
 15 sicut mercennarius expectans mercedem suam?
 sic et ego expectaui menses uacuos, noctes autem
 dolorum datae sunt mihi. si quiescam, dico: quando
 dies? si surgam, iterum: quando uesper? plenus C
 sum doloribus a uespere usque mane. fermentatur
 20 mihi corpus in putredine uermium, liquefacio
 autem glaebas terrae saniem radens ulcerum. uita
 autem mea leuior est fabula, in spe uacua perit.
 dicam: consolabitur me lectus meus. terres me in
 somniis et in uisionibus me percellis.

25 Quam misera hominis condicio, quae quasi mercennaria D
 aliis laborat, sibi indiget et nisi aliena misericordia sustentare
 se nequit! cottidie sub formidine, sub timore grauem tolerans
 seruitutem et, ne deprehendatur a domino, erratica atque E
 fugitiua sub umbra quadam saeculi huius putat se posse

1 Iob 2, 7 2 Iob 6, 4 5 Iob 6, 9 et 11—14 11 Iob 7,
 1—6 et 13 sq.

3 a quibus B (a in *mg.* m2) D 6 me om. DP' quia B (3τ LXX)
 qui cet. 7 susteneo P 9 aereae sunt B 12 in B super terrā DP'
 19 usque ad D 20 pudridine P 21 glebas B (in *mg.* m2) cet. 22 fa-
 bula PB fauilla P in *mg.* m2 B in *mg.* m2 cet. 23 lectulus B (lu s.
 u. m2) D 27 cottidine P (n del.) 29 futigitiua P (ti pr. del.)

delitiscere. considera illum, de quo ait in Ecclesiastico Sirach:
 omnis homo transgrediens in lecto suo, contem-
 nens et dicens in anima sua: quis me uidet?
 tenebrae circumdant me et parietes. quem uereor?
 nonne tibi uidetur iste uere esse mercennarius, qui 5
 prodegerit ut ille adulescens in euangelio, qui legitur acceptae
 a patre substantiae portionem et egens atque inops, F
 quo famem leuaret, pascere greges coepit alienos, ut mercede
 sumptum exerceret suum? sed ille tamen aliquando conuersus,
 quia reuertit ad patrem et peccata sua non repressit, sed 10
 prodidit: hic autem qui se existimat ab eo qui omnia uideat
 non uideri et tenebris putat commissa sua posse celari
 umbram praetendit, sed frustra latere se credit, cum oculus
 domini lucidior sole occulta omnia deprehendat, tenebrosa 628
 inluminet et intimi cordis penetret conscientiam atque in alta 13
 et profunda descendat. uanus ergo qui putat tenebris esse
 se tutum, cum lucem uitare non possit, quae lucet in tenebris
 et tenebrae eam non comprehendunt. quasi fugitiuus itaque et
 malus mercennarius deprehenditur et antequam se occultet
 agnoscitur, quia domino omnia antequam quaerat cognita sunt 20
 7 non solum quae facta, sed etiam quae futura. perit igitur in B
 uacua spe qui putat quod suum crimen abscondat: fabula est
 ista, non ueritas. denique fabula peccantium odiosa,

2 Sir. 23, 18 (25 sq.) 6 Luc. 15. 12 sqq. 13 Sir. 23, 19 (28)
 17 Ioh. 1, 5 23 Sir. 27, 13 (14)

1 delitescere *P* (e alt. ex i m2) cet. ecclesiasticos; *P* (s del.) ira
PC sirach *B* (ch s. u. m2) syrac *D* sirac *P'* 2 contempnens *PDP'C'*
 contempnens *B* (t eras., n s. ras.) 3 uidit *P'* 4 circumdant *B* (dant
 ex dabunt) parietes *P* (es ex is m2) 5 uere *PBD* uir *P'C'* la-
 cunam *significaui*, sua *add. ed. Rom.*, sed *plura excidissee uidentur*, fort.
 aliis laboret, cum sua 6 prodiderit *DP'* utile adulescens *P* ac-
 cepte *PBDP'* accepisse *B m2 in mg. C'* 7 lacunam *indicaui* 9 conuer-
 sus est *B* (est s. u. m2) *DP'* reuertitur *B* (ur s. u. m2) *DP'* 11 uideat *B*
 uidet *DP'C'* 16 in tenebris *C'* 17 s: esse *B*, se om. *C'* totum *PC'*
 21 fort. facta sunt futura sunt *DP'* repperit *D* (rep postea
add.) *P'* 23 odiosa *B* (προσέχθησαν LXX) otiosa cet.

non habens fructum, sed gemitum. narratio enim fatui sarcina in uia. quid enim est aliud peccatum nisi sarcina, quod huius saeculi onerat uiatorem graui depressum fasce delicti? qui si nollet oneri subiacere, debuit audire dicentem:
 5 uenite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam.

8 Quid autem aerumnosius, cum ipse lectus communem ad C quietem datus graue uulnus infligat? tunc enim solemus quae fecimus recordari, et factorum suorum stimulis compungitur
 10 interior conscientia. unde et scriptura ait his: quae dicitis in cordibus uestris et in cubilibus uestris compungi-
 mini? remedium quidem debiti, sed tamen conscientiam uulnerauit. sed esto ut aliquando fessis somnus obrepat, terremur insomniis, exagitamur uisionibus, ut iam non requies
 15 ista, sed poena sit. ita enim abeunt diuitiae saeculi uelut D somnium exurgentis. surrexit aliqui istius corporis somno, et nihil possedit idque ipsum quod se credebat habere amisit.
 9 constituite mihi nunc diuitem illum, qui cotidiana lucra et quaestus uarios congerebat et exagitabatur cupiditatibus suis,
 20 subito resipiscentem considerantemque secum quia non cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus eius et quod ea quae possidet in E hac uita habeant aliquid uoluptatis, non etiam in futurum,

1 Sir. 21, 16 (19) 5 Matth. 11, 28 10 Psalm. IIII 5 16 Esai. 29, 7 Psalm. LXXII 20 20 Psalm. XXXXVIII 18

2 quid . . . sarcina *s. u. m2 P* 3 quod *PC* quae *BDP'* 4 dilecti *P*
 (*corr. m2*) 5 laboratis *P* (*i ex e*) 7 autem] enim *B* ad com-
 munem *DP'* 10 et *om. DP'* 12 *fort.* quidem dedit 13 fes-
 sis *B* (*corr. m2*) fessos *DP'* 14 insomniis *P* (*i tert. s. u. m2*) non
 iam *DP'* 15 ista *om. DP'* abeunt *PBC* habentur *B m2 in mg. DP'*
 ueluti *DP'* 16 exurgentis *P* (*i ex e*) aliquis *P* (*s s. u. m2*) *cet.*
 ex istius *B* 17 possedit *P* (*i ex e*) possidet *B* habere cre-
 debat *B* 18 constitue *B* mihi *s. u. m2 B* nunc *C m1* mihi
 nunc *m2* nunc *s. u. D* 19 exagibatur *P* exagebatur *DP'* 20 con-
 siderate questum *DP'* non *om. DP'* 21 simul *om. DP'* discen-
 dit *P* 22 quod] cum *DP'* possedit *P* (*i ex e*) *C'*

aperientem oculos ad caelestia. nonne tibi uidetur sicut qui in somnis bibebat bibisse et sicut qui in somnis epulabatur epulatus, aperuisse autem oculos et cognouisse quod anima eius inane sperauit et adhuc esuriat et adhuc sitiatur, quia modum non habet auaritia nec rapiendo expletur, sed incitatur hoc egentior, quo plura quaesiuerit? et hic ergo surrexit, et uanum est somnium.

- 4, 10 Sed iterum ipsum audiamus dicentem. incumbabant illi amici, qui ad consolandum uenerant, et quasi inimici amaris eum perurguebant sermonibus. unum enim solacii genus est in aerumna et amaritudine constitutis culpa uacare, ut ea quae perpetiuntur aduersa non pro delicti pretio sustinere uideantur. hoc quoque uiro sancto adimere gestiebant, ut uideretur ipse suae auctor aerumnae, qui peccatis grauibus domini contraxisset offensam et pro impietatibus suis illa toleraret, describentes impiorum supplicia, qui uitia sererent et meterent sibi dolores, quod mandato perirent dei et spiritu irae ipsius interirent, qui insufflaret domos luteas inhabitantibus et arescerent, cogitationes destitueret uersutorum, os obstrueret iniusti. quae uera quidem de domini potestate, sed non conuenientia tanti uiri meritis adserebant. his ergo respondit: in ueritate noui quia ita est. quomodo enim iustus mortalis apud dominum? si enim uoluerit iudicio contendere cum eo, non audiet illum, ut non ad unum uerbum eius mille sermonibus contradicat. sapiens est enim intellectu et

16 Iob 4, 8 sq. 18 Iob. 4, 19 et 21 19 Iob 5, 13 et 16 22 Iob 9, 2—11

1 aperiant *DP'* 2 somnis *B* (*ex* somniis) somniis *DP'* bibebat
... somnis *om. DP'* epulatur epulari *DP'* 3 autem *om. DP'* 4 et *alt.*
om. DP' 5 auaritia *P* (*a ult. ex ā*) 6 quaesierit *B* 10 unum] ut *D*
(*t in ras.*) *P'* 11 et] et in *DP'* constitutus *P* a culpa *DP'*
12 delicti *B* (*i alt. ex a m.2, om. non*) 15 contraxisse *B* 16 tolerasset *B*
17 mandato *B* (*-ta m.2*) mandata *cet.* perirent *BP'C*
operirent *PD* 18 irae *ed. Rom.* (ὀργῆς *LXX*) uitae libri 19 ari-
scerent *P* destituerent *B* 23 enim est *B* deum *B*

fortis et magnus. quis tam durus, ut in conspectu
 eius possit subsistere? qui facit montes inuete-
 rescere, et nesciunt, et euertit eos iracundia: qui
 commouet orbem terrarum a fundamentis, et
 5 columnae eius mouentur: qui dicit soli, et non
 oritur, aduersus sidera autem consignat: qui
 extendit caelum solus et ambulat sicut in pavi-
 mento supra mare: qui facit uirgalias et uesperum D
 et septentrionem et austri ministerium: qui facit
 10 magna et inuestigabilia, gloriosa et inmensa,
 quorum non est numerus. si praeterierit me, non
 uidebo et si praetergressus me fuerit, nec sciam.
 quanto uehementiore tuba iste increpuit de domini potestate?
 sed in ea iustorum auxilium, non ruina est. denique uidetur
 15 exprimi potentia, sed magis redemptionis nostrae mysteria
 declarantur.

12 Qui sunt enim montes quos inueterescere fecit nisi Moyses. EF
 Aaron, Iesus Naue, Gedeon, prophetae, omnes libri ueteris
 testamenti? uenit Iesus dominus: nouum detulit testamentum.
 20 et illud quod erat uetus factum est. innouatus est Christianus.
 inueterauit Iudaeus: renouata est gratia, inueterauit littera.
 euertit montes et conuertit. euertit enim et subruit intellectum
 secundum litteram et statuit intellegentiam spiritalem. intel-
 lectus ergo legis ille carnalis euanuit: facta est spiritalis.
 25 unde apostolus ait: scimus autem quia lex spiritalis 630 A
 est, ego autem carnalis sum. sed et ipse qui carnalis
 erat factus est spiritalis, sicut ipse asseruit dicens: puto

25 Rom. 7, 14 27 I Cor. 7, 40

2 inueteriscere *P* inueterascere *DP' C'* 6 autem sidera *BDP'* 8 uer-
 galias *B* uigalias *DP'* uigalias *C'* 9 septentrionem *BP'* 10 inuisti-
 gauilia *P* 12 fuerit me *B* 15 nostrae *om. DP'* misteria *PB*
 17 inueteriscere *P* inueterascere *DP' C'* facit *BDP'* 18 aron *P*
 moyses: et helyas: aaron *DP'* iesu *B* profete *P (semper)*
 19 dñs ihs *BDP'* 20 factum est nouum *BDP'* 22 et *pr. B* ut *cet.*
 24 ille legis *DP'* facta *P* lex facta *B* et factus *DP'* factus *C'*
 27 aseruit *P*

- enim et ego spiritum dei habeo. hos ergo montes inueterauit Iesus, et Iudaei nesciunt. si enim cognouissent, numquam dominum maiestatis crucifixissent, numquam Iudaica adhuc deliramenta sequerentur. ipsi sunt ergo qui nesciunt. unde et in euangelio dicit dominus Iesus: dimitte illis, 5
 13 pater, quia nesciunt quid faciunt. sed non excusantur, quia nesciunt, cum scire nolint quod debuerunt cognoscere. B
 certe non illis inuidemus, domini si sententiam sequantur: sententia enim superiora solet absolvere, non futura. sed nec ille immunis a scelere qui crucifixit suae auctorem salutis et 10
 postea ueniam non poposcit. esto ut ante ignorauerit quem persequebatur: in cruce tamen positum debuit recognoscere uniuersorum esse dominum elementorum, sub quo omnia elementa tremuerunt, caelum obscuratum est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulchra patuerunt, mortui uiuentium 15 C
 recepere consortia. unde et centurio dixit: uere filius dei erat iste. centurio agnoscit alienum, Leuita non recognoscit suum: gentilis ueneratur, Hebraeus abiurat. non inmerito ergo columnae orbis terrarum motae sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum: sed motae sunt ueteres. ut nouae 20
 confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere: ego confirmaui columnas eius. audi quas columnas confirmauerit: Petrus et Iacobus et Iohannes. qui uidebantur D
 columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae communionis. 25
 14 Quomodo ergo excusant nescisse se, quorum alii uiderunt, alii cognouerunt solem non expleto diei curriculo recepisse se et rursus ante peractum spatium noctis egressum noctem in

5 Luc. 23, 34 14 Matth. 27, 51—53 Luc. 23, 44 sq. 16 Matth. 27, 54
 18 Iob 9, 7 19 Matth. 26, 60 sqq. 21 Psalm. LXXIII 4 23 Galat. 2, 9

1 post enim add. quia C habere DP' montes om. B 5 et
 om. B 7 nolunt DP' 8 si domini sententiam DP' 11 ignorauerat
 DP' 15 sepulchra P 16 recipere P (corr. m2) C' receperunt DP'
 dei filius BDP' 18 hebraeus P 23 iacob et iohannis P 25 com-
 munionis PDP' societatis BC 26 se nescisse DP' 27 recipisse (om.
 se) P recessisse DP'

die fecisse, in nocte diem. utique intellegere debuerunt quia sol iussus se recepit et iussus exiuit. praescripserat enim dominus quia tribus diebus futurus erat in corde terrae et tribus noctibus: didicit hoc sol, seruabat praeceptum. dubi- E
 5 tabat ergo dicens: quid facio? orior et dies est, occido et nox est. si cursum meum seruauero, demorabor mundi salutem. festinemus ad redemptionem etiam nostram: festinare debeo etiam ipse ad nouam uitam; erit enim beneficio crucis, qua uniuersa renouantur, et sol nouus et caelum nouum. festino
 10 ergo ut illum possim uidere solem iustitiae inluminantem animas uniuersorum. sed quid faciam? ipse uult post triduum fieri resurrectionem. inueni quid faciam, ut et moras non F
 faciam et numerum dierum custodiam. non faciam integrum diem et integram noctem. adbreuiabo horas, ut tribus quidem
 15 diebus et noctibus sit inter mortuos dominus Iesus, citius tamen quam trium dierum et noctium interualla patiuntur resurgat a mortuis. adbreuiabo igitur horas, ubi ascenderit crucem. a sexta hora statim fiat nox, ne uideam domini passionem, sed fugiam parricidalis persecutionis spectaculum.
 20 occidam et erit nox horarum trium, egrediar et innouabo diem, ut sit horarum trium: percursus est primus dies, sequetur nox secunda spatio suo, sequetur similiter dies: 631 A
 incipiet nox tertia, resurget dominus in nocte, et erit dies in lumine resurgentis, ut compleatur illud: et nox tamquam

2 Matth. 12, 40 9 Apoc. 21, 1, cf. Petr. II 3, 13 10 Malach. 4, 2 Ioh. 1, 9 24 Psalm. CXXXVIII 12

1 in nocte diem *D* in diem (die *BP'*) noctem *cet.*, *fort.* diem in nocte; in diem noctem mutauisse *Henricus Schenkl* 2 recipit *P* prae-
 dixerat *DP'* 3 erat *om. B* 4 didicerat *DP'* 7 etiam
 ad redemptionem *BDP'* 8 ipsam *B* quia *B* 9 renouantur uni-
 uersa *DP'* 12 et *s. u. D* 13 dierum meorum *B* 14 adbreuiabo *P*
 adbreuiabo *B* adbreuiando *C'* oras *P* quidem horas in tribus *B*
 15 et *PP'(C'* ac *D* et tribus *B* citius... trium *om. DP'* *spatio relicto*
 17 adbreuiabo *P* adbreuiando *C'* 21 percussus *PB(C'* 22 sequetur
Gelenius sequitur *libri* secunda *C'* secundo *cet.* sequetur *B* sequi-
 tur *cet.* 23 resurgit *PDP'* 24 tamquam] sicut *DP'*

dies inluminabitur. hic est ille dies magnus. quem Abraham uidit et gauisus est. de quo et David dixit: hic est dies. quem fecit dominus: exultemus et laetemur in eo. cui non ministerio laboris. sed fructu exultationis interero.

5

15 Ipse ergo dominus diem ducet. et ante mundi consummationem mundi uidebitur lumen. quod inluminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. ipse est dominus qui signat et numerat multitudinem stellarum: ipse est qui caelum solus extendit. qui ambulauit tamquam in pauimento super mare. 10 quando Petrus eum uidit ambulante et dixit: domine. iube me ad te uenire super aquas. et iussit dominus. sed ille titubauit et nisi porrexisset ei dexteram dominus. demersus fluctibus occidisset. titubauit caro. saluauit dextera. et ait illi: modicae fidei. quare dubitasti? fides ergo 15 C ambulauit in apostolo. non caro. denique fides titubauit. et caro coeperat sentire naufragium. quod non inproprie dictum est. quia caro nauis est animae. sicut scriptum est: qui descendunt mare in nauibus et alibi: ibi dolores sicut parturientis. in spiritu uehementi conteres 20 naues Tharsis. animae enim nostrae cum uerbum parturiunt. edunt dolores: quae autem peperit iam non meminit tristitiae propter gaudium. quia natus est illi homo. qui mundum redemit. naues ergo Tharsis. id est intellegibiles. quae D

2 Ioh. 8. 56 Psalm. CXVII 24 7 Ioh. 1. 9 9 Psalm. CXXXVI 4
10 Iob 9. 8 Matth. 14. 25 11 Matth. 14. 28—31 15 Psalm. CVI 23
19 Psalm. XXXVII 7 sq. 22 Ioh. 16. 21

1 dies ille *B* 2 haec . . . quam . . . ea *B* 6 ducet *B* ducit *cet.*
consumationem *PB* 7 mundi *om. DP* 9 est *dn̄s* qui *DP*
10 ambulauit *P* (v. s. o. m. 4) ambulat *DP* 11 uidit eum *DP* 12 uenire
ad te *BDPC* 15 dubitasti *DP* dubitabitasti *B* titubasti *PC* (cf.
Epist. LXXVIII 8) 17 cepit *B* 19 descendunt *P* e. ex i) 20 con-
terens *PB* nauis *P* naues *cet.* 22 tristitiae pressure *DP* 23 illi
homo *DP* illis homo *PC* homo illis *B* 24 redimit *P* (*corr. m2*)
ergo *om. DP*

Solomoni aurum ferebant atque argentum, id est corpora nostra, quae habent thesaurum in uasis fictilibus, ut apostolus dixit, uel quod etiam hic partus dubio conteruntur, iuxta quod dictum est: uae praegnantibus et nutrientibus!

5 — nam cum anima quatitur, caro fluctuat — uel spiritu uehementi exagitabuntur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est: ueni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et uiuent. unde et ipse E Iob in posterioribus dicit: noui enim quia aeternus et

10 potens est qui soluturus est me in terra resuscitare meam pellem, quae portauit. conteruntur autem, quia in iudicium resuscitantur. est autem bona contritio; cor enim contritum et humiliatum deus non spernit et alibi: sana contritiones eius. sed et ad Iosaphat

15 dictum est: contritae sunt ire in Tharsis, eo quod se sacrilego miscuisset. utrumque igitur contritio significat, quia utrumque est in die iudicii, quando omnes qui in monumentis sunt audient uocem fili dei et F procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem

20 uitae, qui male egerunt in resurrectionem iudicii. quod etiam Dauid propheta significat dicens: ibi dolores parturientis. sicut audiuius, ita et uidimus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri. namque et dolorem futurum et laetitiam comprehendit, dolorem

25 de iudicio, de absolute laetitiam.

1 Reg. III 10, 22 2 II Cor. 4, 7 4 Luc. 21, 23 7 Ezech. 37. 9
 9 Iob 19, 25 sq. 13 Psalm. L 19 14 Psalm. LVIII 4 15 Paralip.
 II 20, 37 17 Ioh. 5, 28 sq. 21 Psalm. XXXVII 7 et 9

1 salomoni *P* (a ex o m4) *cet.* 2 thesaurum *P* (n del.) thesaurum *cet.* 10 resuscitare . . . portauit *om.* *DP'* spatio relicto 11 portauit <haec> (ταῦτα *LXX*) *ed. Rom.* quia] qui *D* 12 resuscitantur in iudicium *P'* in iudicium s. resuscitantur *D* 14 contritionis *P* iosaphat *P* iosaphath *B* lacunam indicaui. sunt ire *PC* sunt naues ire *B* sunt ire naues *DP'*; fort. scripsit Ambrosius: sunt <naues tuae et non potuerunt> ire 16 se sacrilegio *DP'* sacrilegio se *B* 18 audient . . . fecerunt *om.* *DP'* filii *P* filii *cet.* 20 qui uero mala *B* 22 fort. <sicut> parturientis (ὥς τὰ τοῦ τῆς *LXX*, cf. p. 220 u. 20; ut parturientis C

- 6, 16 Sed ad propositae nobis interpellationis seriem reuertamur. 632
 multas inquit contritiones fecit mihi. respirare me
 non sinit, impleuit me amaritudine; et quia uirtute
 est potens, nemo potest iudicio eius resistere. si
 iustus sum corde, lingua mea errat. magnum et 5
 potentem disperdit ira. improbi in morte graui,
 iusti autem inridentur; dati sunt enim in manus
 impii. uide singula. potentibus ira sua est grauis, improbis
 nequitia. iustis condicionis infirmitas. ita nihil periculo uacat.
 fortitudo et magnitudo uiri sua potestate decipitur, improbitas 10 C
 afflicatur, uirtus ridetur. ille, quia plus potest, labitur, iste,
 quia nihil potest, adfligitur. condicionis est uitium, quia uita
 nostra leuior est cursore; transiuit, et nihil uidit.
 tamquam nauis uestigium aut aquilae uolantis
 quaerentis escam, ita praeterit et uita hominis. quod 15
 loquimur, obliuiscimur, nec ullum transitus nostri insigne
 deprehenditur nisi quod sit plenum maeroris et gemitus.
 concutior inquit omnibus membris. utinam sit me- D
 diator noster et arguens et diiudicans inter utrum-
 17 que nostrum. dicam domino: quare sic me iudicas? 20
 an bonum tibi est ut ego iniustus sim, quia rep-
 pulisti opera manuum tuarum et consilio impiorum
 intendisti? numquid sicut mortalis uidet, sic
 uideas? aut uita tua sicut hominis aut anni tui
 sicut uiri, quia exquisisti iniquitates meas et 25
 peccata mea inuestigasti? nosti enim quia impie
 non gessi; sed quis est qui de manibus tuis eruat?

2 Iob 9, 17—20, 22—24 12 Iob 9, 25 sq. 18 Iob 9, 28 et 33
 20 Iob 10, 2—7

4 eius iudicio *B* 9 uagat *P* 11 ridetur *C* ridetur ridetur *P* (*alt.*
 ridetur *s. u. m2*) *cet.* 14 uolantis et *DP'* 15 hominis *P* (*i alt. ex e*)
 19 et arguens et *scripsi* (καὶ ἐλέγχων καὶ διακρίων *LXX*) et arguens
PDP'C arguens et *B* 21 iniustus *B* (*in s. u.*) iustus *DP'* 22 et *DP'*,
om. cet. 23 uides *B* 26 non impie gessi *B* 27 eruatur *DC*

- magna fides, magna auctoritas conscientiae deum testem suae E
 mentis arcessere. quod condicionis est non negat, quod impie-
 tatis repellit, quod infirmitatis fatetur. peccasse condicionis
 est, quia nemo immunis est lapsus: impie agere non condici-
 5 onis, sed perfidiae et nequissimae mentis uenenum est. non
 agnoscit hoc iustus, sed absolutio hominis in dei miseratione,
 18 non hominis potestate est. manus tuae inquit plasma-
 uerunt me: postea conuertisti et perculisti me.
 memento quia lutum me fecisti et in terram me F
 10 resolves. numquid non ut lac me mulsisti, confe-
 cisti me sicut caseum? corium et carnem me
 induisti, ossibus et nervis me inseruisti: uitam
 autem et misericordiam posuisti in me, et uisitatio
 tua protexit spiritum meum. quanta deploratio sancti
 15 uiri pro communi infirmitate, quanta conuentionis auctoritas,
 quod deus hominem manibus suis fecerit? excusatur culpa
 infirmitatis optentu, commendatur gratia priuilegio operationis
 aeternae et protectionis dignatione caelestis. de quo loco
 etiam Dauid pulcherrime locutus est dicens: quid est homo
 20 quod memor es eius, aut filius hominis nisi quia
 uisitas eum?
- 19 Haec inquit habens in te noui quia omnia potes, 633 A
 impossibile autem tibi nihil. si enim peccauero,
 custodies me, ab iniquitate autem immaculatum
 25 me non fecisti. si impius fuero, uae mihi! si sim
 iustus, non possum me erigere; plenus enim sum

7 Iob 10, 8—12 19 Psalm. VIII 5 22 Iob 10, 13—16

1 mentis suae accersiri *DP'* 2 impietatis est *DP'* 4 lapsus est *B*
 conditionis est *DP'* 5 perfidiae est et *B* est *om.* *DP'* 6 misera-
 tione est *B* 7 non *P* non in *cet.* est *om.* *BDP'* inquit tuae *B*
 plasmauerunt me et fecerunt me *B* 8 percussisti *DP'* 9 terram *B*
 terra *P'* (*in quo* terra in) *cet.* 11 corio et carne *DP'* 13 autem
om. *P'* 14 protexit] custodiuit *B* 19 pulcherrime *P* (*r pr. s. u.*)
 20 hominis *P* (*i alt. ex e*) 22 habens *B* (*ἔχει LXX*) habes *cet.*
 23 tibi *B.* *om.* *cet.* 26 erigere *P* (*i ex e*) sum enim *B*

confusionis. inuestigor sicut leo ad necem. uide
 tria: si peccauero, inquit custodies me: et ideo, o homo,
 fatere peccatum, ut ueniam consequaris. dic iniquitates
 tuas, ut iustificeris. quid erubescis fateri eas, in quibus
 natus es? negantis, non fatentis est crimen negare quod 5 B
 natus sis. quod accepisti utinam serues. cur putes te habere
 quod non acceperis? ergo peccator fateatur, impius ingemiscat,
 iustus non se erigat et extollat, ne per arrogantiam fructum
 20 iustitiae amittat. et pulchre ait: si iustus sum, me non
 possum erigere; plenus enim sum confusionis. 10
 iustus enim aduertit magis fragilitatem suam quam in
 sapiens agnoscit, non agnoscit insipiens. denique lapsibus
 suis sapiens compungitur, insipiens delectatur: iustus C
 accusator est sui, iniustus adsertor; iustus praeuenire
 uult accusatorem confessione peccati, iniustus peccatum suum 15
 occultare desiderat. ille in principio sermonis occurrit, ut
 prodatur errorem, iste multiloquio sermonis sui somnum accusa-
 tionis inuoluit, ne prodatur errorem.

7, 21 Iterum adiciens dicit: quare adscripsisti aduersum D
 me mala et adposuisti mihi adulescentiae peccata? 20
 pulchre id aetatis arripuit ad querellam, quae magis ad
 uitium lubrica esse consuevit. habet enim pueritia innocentiam,
 senectus prudentiam, ipsa uicina adulescentiae iuuentas bonae

3 Esai. 43, 26 5 Psalm. L 7 13 Prouerb. 18, 17 19 Iob
 13, 26

3 dic <inquit> *tacite Maurini* 4 erubescis *P* (*s alt. ex t; e alt. ex i m4*)
 fateri *DP'* negare *cet.* 5 es *B* est *P* (*t del.*) *C* (*in quo est natus*) *DP'*
 6 putas *DP' C* 7 acciperis *P* (*corr. m4*) 8 erigat *P* (*i ex e*) 9 et
 21 pulchre *P* 9 non possum me *D* 10 sum enim *B* 11 magis aduertit *B*
lacunam indicaui; quam insipiens agnoscit *PDP'* quam insipiens.
 et iniustus lapsus suos (*ex soos*) agnoscit *B* quam insipiens. et sapiens
 agnoscit (*C*). quam in<iustus et lapsus suos> sapiens *Gelenius. fort. recte*
 16 occurrit *om. DP'* 17 iste *s. u. B* sonum *Uaticanus 287* somnium
Henricus Schenkl. fort. recte 19 abscripsisti *P* asscripsisti *B* ascri-
 psisti (*C*) obscripsisti *DP'* 20 me mala] mela *P* mihi] aduersum
 me *B* 21 querellam *P* querelam *cet.* 23 iuuentus *DP'*

existimationis intuitum et uerecundiam delinquendi: adulescentia sola est inualida uiribus, infirma consiliis, uitio calens, fastidiosa monitoribus, inlecebrosa deliciis. in tanto igitur et tam confragoso et procelloso mundi istius turbine, cur tam
 5 crebra naufragia inprouidae adscribuntur aetati? unde praeclare Daud totius temporis eius ueniam sibi a domino F postulauit dicens: delictum iuuentutis meae et ignorantiae ne memineris, quia tunc maxime calor corporis feruet et aestu sanguinis uaporantis ignescit.

10 Sed iterum ipsum audiamus. mortalis inquit filius mulieris breuis uitae est et plenus iracundiae, qui sicut flos floruit et cecidit, discedit autem ut umbra et non resistit. nonne et ab hoc ratio quaeritur, et hunc fecisti intrare in iudicium sub
 15 conspectu tuo? quis autem mundus est a sorde? sed nemo, etiam si unius diei sit uita eius super 634 A terram. uere miserabilis condicio, ut peccati sui, quod uitare non possit, rationem praestare cogatur, iudicium intrare, in conspectum subire domini omnipotentis compellitur. edere
 20 causas gestorum suorum, quae tot uitae suae aetatibus percurrerit, cum mundus a peccato quiuisset esse non possit, ut ab ipsis incunabulis prius obrepat infantiae culpa quam sit ullus sensus erroris. quamque illud miserabile, ut breuis sit uita eius, dulcis inlecebra, multiplex aerumna, iracundia B
 25 cottidiana. itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est. est inquit arbori spes; si enim fuerit excisa, uiridescet et, si in petra mortuus ramus eius

7 Psalm. XXIII 7 10 Iob 14, 1—5 26 Iob 14, 7—11

3 et tam B et iam P et C. om. DP' 4 ante et add. atque importuoso B uel procelloso et periculoso P' 7 delictum (m2 ex dilectum) P delicta B ignorantiae meae B 8 memineris dñe DP' 10 ipsum inquit audiamus B 12 descendit B 15 autem] fort. enim (γὰρ LXX) 17 terra P 19 in om. B omnipotentis dñi C' 20 percucurrerit B 22 cunabulis BDP' 24 cuius B 25 perpetua amaritudo B 27 uiridescet B uiridescit cet. et si B et cet. petra PBC' terra DP'

fuerit, ab odore aquae florebit, faciet autem messem sicut nouella. uir autem defunctus abiit. cadens autem mortalis homo non ultra est. tempore autem fluctuat mare. spectauimus prophetici sermonis <seriem> ex duobus inferioribus elementis, terra ac mari, 5 quae omni iniuriae crebrisque tempestatibus subiacent. quam ualidum argumentum nostrae expressit aerumnae! terrena, inquit, uirgulta nemorosaque arborum. etiam cum fuerint mortua, in usus uitales resurgunt. mare quoque ipsum temporum solet uicibus fluctuare. at uero caro nostra semper 10 exaestuat sibi que ipsa tempestas est nec umquam a motibus procellarum miserandisque naufragiis feriatur.

24 Cum autem dormierit, non resurget usque dum caelum non adsuatur. quod uidetur declarare, donec 15 caelum nouetur; erit enim caelum nouum et terra noua, sicut scriptum est. quod enim adsuitur uetus est, quod uetus est mutabitur. denique audi dicentem: initio terram tu fundasti, domine, et opera manuum tuarum sunt caeli. ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut uestimentum ueterescent, et sicut operto- 20 rium mutabis eos et mutabuntur. possumus etiam illud adtexere, quoniam quod uetus est adsuitur, quod nouum cogitur. a diebus autem Iohannis Baptistae regnum caelorum cogitur, et cogentes diripiunt illud. adsuebat ergo illud synagoga in paucis, ecclesia cogit in 25

13 Iob 14, 12 15 Esai. 65, 17 16 Matth. 9, 16 17 Psalm. CI 26 sq. 23 Matth. 11, 12

1 ab (d s. b m2) odorem *P* ad odorem *P'C* 4 spectauimus *P* (s *pr.* ex ex) expectauimus *DP'C* 5 seriem *add. Gelenius* ac] et *B*
6 crebrisque *P* (r *pr.* s. u.) quam] quod *B* 10 uicibus solet *DP'*
ad *P* 11 aestuat *B* 12 miserandis (*om.* que) *B* 13 resurget (*C* resurgit *cet.* 14 non *om.* *B* 15 enim *om.* *DP'* nouum celum *D*
terra* noua* *P* (m *bis eras.*) 17 est *om.* *DP'* mutabitur *B* (bi s. u.) audi dauid dic. *DP'* in initio *B* tu *om.* *B* 19 et omnes *om.* *DP'* 20 ueterascent *BP'C* opertiū (*eras.*) opertorium *P*
21 mutuabuntur *P* (u *alt.* s. u.) 24 et gentes *DP'* 25 synagoga *P*
synagoga illud *B*

milibus, uel quia nunc adsui caelum uidetur nebulis et
 caligine nocturnisque tenebris et eroceo diei surgentis rubore.
 diuersa ac discolora specie saepe contextum — tunc autem nox
 non erit amplius et non indigebunt luce lucernae
 5 et lumine solis, quia dominus inluminabit super
 eos, sicut dixit Iohannes — uel quia uae his qui adsuunt
 5 ceruicalia ad euertendas animas populi. deploranti F
 prophetae miseriam nostrae fragilitatis, quae et in hac uita
 requiem non haberet et uniuersa subito incursu mortis amit-
 10 teret, spiritus sanctus infudit tamdiu non resurrecturos homines,
 donec ueniret qui non adsueret uetera nouis nec uestimentum
 nouum committeret in uestimentum uetus, sed omnia faceret
 noua, sicut ipse dixit: ecce faciam noua. ipse est enim
 resurrectio, primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem 635 A
 15 praerogatiuam futurae resurrectionis accepimus: solus tamen
 adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

26 Audito igitur quid locutus esset in eo deus et cognito per B
 spiritum sanctum quod filius dei non solum ueniret in terras,
 sed etiam descensurus esset ad inferos, ut mortuos resusci-
 20 taret — quod tunc quidem factum est ad testimonium prae-
 sentium et exemplum futurorum — conuersus ad dominum
 ait: utinam in inferno me conseruares, absconderes
 autem me, donec desinat ira tua et statuas mihi
 tempus, in quo memoriam mei facias. si enim mortuus
 25 fuerit homo, uiuet consummans dies uitae ipsius.

2 Uerg. Georg. I 447 3 Apoc. 22, 5 6 Ezech. 13, 18 11 Matth.
 9, 16 13 Apoc. 21, 5 Ioh. 11, 25 14 Coloss. 1, 18 Apoc. 1, 5
 22 Iob 14, 13—17

3 discolore B discolori DP' 5 illuminabit dñs P' 6 adsuunt P
 (u alt. s. u.) adsumit C' 10 resurrecturos P (o ex corr. ut uidetur)
 resurrectionis B 11 uenirit P (i pr. ex e) adsueret P (e alt. ex i)
 12 omnia om. C' 13 noua facio omnia B 14 ipse primogenitus D
 16 resurrexit P resurrexit cet. 17 quod B 18 dei filius B 19 ut]
 et C resuscitaret P (e alt. ex i) 20 est om. DP' praesentium
 B (s ex d) 22 me om. DP' conseruares absconderes P (-es bis ex
 -is) 25 uiuit DP' uiuet et C'

sustinebo donec iterum fiam. deinde uocabis me, ego autem te obaudiam, opera uero manuum tuarum ne despicias. numerasti autem meas adinuationes, nec praeteribit te quicquam ex peccatis meis. signasti autem iniquitates meas in sacculo et notasti, si quid 5 inscius praeteriui. quam suavis locus, qui nos de resurrectione confirmat et quam uidetur uoci dominicae, quae legitur in euangelio, conuenire, ubi ait: tunc incipient dicere montibus: cadite super nos, et collibus: operite nos. erit enim in consummatione saeculi ira domini. recte 10 ergo sanctus in iudicium mauult resurgere quam in tempus diuinae iracundiae, quae terribilis etiam innocentibus est. 27 simul etiam illud prophetare intellegitur dicendo: statues mihi tempus, in quo memoriam mei facias, quod in passione domini resuscitandus foret, sicut in fine libri istius 15 demonstratur, nec tamen deplorare desinit et quo magis intellegit sibi resurrectionem esse propositam, uitam hanc fugere desiderat, uidens se in manus traditum aduersariorum, proiectum se in potestatem impiorum, cui etiam amici in inimicos conuersi sint, qui cum debuerint consolari, ruinam 20 supra ruinam inferant. memor tamen conscientiae suae purae et mundaе orationis ait: terra non cooperias in sanguine carnis meae, ut oratio eius sicut incensum dirigatur ad dominum, non in terra deuersetur. sancti enim oratio nubes penetrat. peccatoris orationem, sicut a deo Cain dictum est 25 parricidae, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit.

8 Luc. 23. 30 15 Iob 42, 18 22 Iob 16, 18 23 Psalm.
CXXX 2 24 Sir. 32 (35), 21

6 praeteriui *B* (*u ex corr.*) 8 euangelio *P* (*i s. u.*) 9 montibus
dicere *B* cadite *P* (*e eras.?*) 12 iracundiae *ex iracontiae P*
13 illud *om. B* 16 quo *P* (*o ex corr.*) 17 esse *om. B* propositam
P (*pr in ras.*) 19 se *om. B* potestate *B* in *s. u. P, om. C*
20 sunt *DP'* 21 super *DP'* 22 non] ne *B* in (*s. u.*) sanguinem
meum *B* 23 carnē meā *B* carnes meas *DP'* dirigatur *P' C* dirigetur
P et (a s. e) D dirigeretur *B* 24 diuersetur *P* (*i ex e) DP' C* 25 deo
ad cain *B* dicitur (*om. est) P* 26 parricidam *P* (*am eras.*) parricidā *B*

maledictus inquit a terra, quae aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua, quoniam operaberis terram.

Flebiliter itaque sanctus deplorat uitae istius tempora.
 5 pereo inquit et spiritu circumferor, oro autem sepul- 636 A
 turam et non in petro. precor laborans. et quid faciam?
 dies mei transierunt in horrore. disrupti sunt articuli
 cordis mei. nec tamen usquam derogat iudicio dei; scit
 enim profundam esse altitudinem sapientiae et scientiae dei
 10 et inscrutabilia iudicia eius atque inuestigabiles uias eius.
 non calcauerunt inquit eas filii glorificantium, nec
 transiuit per eas leo. quis enim potuit uias eius compre-
 hendere, quis abdite occulta penetrauit? unde inquit inuenta B
 est sapientia aut quis locus disciplinae? nescit mor-
 15 talis homo uiam eius. nec inuenta est in hominibus.
 abyssus dixit: non est in me, et mare dixit: non est
 mecum. non tibi licet scire, o homo, alta sapientiae; ideo
 tibi scriptum est: noli altum sapere. sed time. quid
 curiose cupis inuestigare quod tibi scire non expedit nec
 20 cognoscere datur? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiae,
 quae prohibitus est aliis intimare, et ideo raptus est in
 paradisum, raptus usque ad tertium caelum, ut audiret ea C
 quae positus in terris audire non poterat. si quae audiuit
 homo, non licuit ei loqui, quemadmodum quod non audiuit
 25 inquit? imperatoris tibi huius in terris non licet scire

1 Gen. 4, 11 sq. 5 Iob 17, 1 sq. et 11 10 Iob 5, 9 Rom. 11, 33
 11 Iob 28, 8 12 Iob 11, 7 13 Iob 28, 12—14 18 Rom.
 11, 20 20 II Cor. 12, 2—4

6 et *pr. om. B* 7 in horrore *ed. Rom.* (ἐν φόβῳ LXX. *cf. Aristot. de mundo* 4, 396^a 12 *Diod. Sic. V 7 Flor. II 6 (I 22, 14)*) in honore *PBDP'*
 inhonori *C* disrupti *P* disrupti *cet.* 8 mei cordis *B* usquam *DP'*
 dñi (*C* 10 atque] et *P'* 13 quis *B* qui (*C* quae *PDP'*. *fort. quae-*
 <que> abdite *P* (d ex t) abdite *DP'* abdita et (*C* eius *B* inde *P'*
 17 licet tibi o homo scire *P'* 18 tibi *om. B* 19 quaeris *D* (*s. t*
cupis) 20 aliqua *om. B* 23 terra *B* 25 non inquit *B* tibi
post licet transponunt BDP' in terris in *mg. B*

consilia, et uis scire diuina? non licet tibi curiosius inuestigare quae in terris geruntur, et curiosius requiris quid supra caelum agatur? cur tu disputas unde nata sit sapientia? nescit homo uiam eius, nec in hominibus inuenta est perfecta sapientia. non in Moyse, non in Aaron, non in Iesu Naue 5 D fuit, non in ipso Dauid qui ait: incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi, quia ipse dixit in posterioribus: uelut iumentum factus sum apud te. supra te est scire, o homo, altitudinem sapientiae, satis est tibi ut credas. si enim non credideritis, inquit nec intel- 10 legetis. abyssum scire non potes, abyssum non potes comprehendere, quomodo altitudinem sapientiae comprehendes? abyssus dixit: non est in me, et tu potes dicere quia in te est sapientia?

30 Abyssus ergo dixit: non est in me, quia ipse dominus 15 E dixit: non derelinques animam meam in infernum. et apostolus dixit: quis descendit in abyssum? hoc est Christum ex mortuis deducere. ergo si interrogatur abyssus: ubi est sapientia? respondet: non est in me, quia resurrexit. si interrogatur mare: ubi est sapientia? dicit: 20 non est mecum, quia calcavit me nec fluctus mei eam turbare potuerunt. et tu ergo in hoc saeculi istius positus freto noli perfectam illam dei sapientiam in hoc mundo quae- 25 rere, quia mundus eam non cognouit. sed si uis eam inuenire, calca fluctus istius mundi, sicut calcavit Petrus, et ambula 26 super aquas istius saeculi. porriget tibi dexteram sapientia,

6 Psalm. L 8 8 Psalm. LXXII 22 10 Esai. 7, 9 16 Psalm. XV 10 17 Rom. 10, 7 21 Matth. 14. 26 25 Matth. 14. 29

5 aron *B* 7 tuae *om.* *P* (τῆς σοφίας σου *LXX*) 9 scire est supra (*om.* te) *C* scire est *B* 10 inquit *om.* *B* nec] non *B* intelligitis *B* 11 abyssum *pr.* (*y ex i*) *P* 13 tu *s. u.* *P* 16 inferno *P* (*o ex u*) 17 qui *DP'* 19 abysus *P* respondet *P* (*e alt. ex i*) 20 est *om.* *D* 21 mecum non est *DP'* quia *om.* *B* 23 quaerere in hoc mundo *B* 25 huius mundi *B* 26 aquas] undas *B* porriget *P* (*e ex i*) *B* porrigit *C* et porriget *DP'* dexteram *P* (*x s. u.*) sapientia dexteram *B*

sicut porrexit et Petro, quia nemo fuit quem non saeculi istius
 unda turbauerit. turbauit et Abraham, turbauit et Moysen,
 turbauit et Petrum. Moyses per mare transiuit et per mare
 peditem duxit exercitum, sed ante ipse turbatus est. Petrus
 5 super aquas calcauit. sed mersus fuerat corpore, quia infirmioris
 fidei uestigio claudicauit. ergo noli sapientiam in mari quaerere,
 quia non dixit cum mari se futurum dominus Iesus, sed cum 637 A
 apostolis suis, ut aliqua eum ex parte cognoscerent, quibus
 ait: ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem
 10 mundi. beati cum quibus est: utinam et nobiscum sit, sed
 nobiscum mare est. Petrus cum Christo, quia et ipse calcauit
 mare: nobis aurum cordi atque argentum est. sapientia autem
 supra aurum, non in auro est. ideo qui sapientiam habere
 cupiebat argentum inquit et aurum non habeo, sed
 15 quod habeo do tibi. in nomine Iesu Christi Nazaraei B
 surge et ambula. quia aurum non habebat, in nomine Christi
 habebat operationis piae gratiam. ideo et tibi dicitur: at-
 trahe sapientiam in interiora. latuit inquit omnem
 hominem, et a uolatilibus caeli abscondita erat. nec
 20 homines sciebant ubi erat nec angeli, quia ipsi sunt aues
 caeli, de quibus dictum est: et uidi angelum uolantem
 per caelum.

31 Nemo potuit nosse sapientiam, quia nemo nouit filium
 nisi pater et nemo nouit patrem nisi filius et cui C
 25 uoluerit filius reuelare. ipse ergo reuelauit Iohanni, cum

1 Matth. 14, 31 3 Exod. 14, 15 4 Matth. 14, 30 9 Matth.
 28, 20 12 Sap. 7, 9 14 Act. 3, 6 17 Iob 28, 18 18 Iob 28, 21
 21 Apoc. 14, 6 23 Matth. 11, 27

1 et petro porrexit B ett P (t alt. eras.) nemo P (e ex o)
 2 et bis om. B 3 turbabit P 4 ante et B 5 super om. B 7 se
 cum mari C 8 discipulis suis DP' ex parte eum BDP' 9 ego om. B
 consumationem P 10 mundi] saeculi DP' 12 aurum atque argentum
 cordi B 13 auro P (u s. u.) 15 nazarei P nazereni B nazareni cet.
 16 ambola P (v s. o) 17 piae operationis BDP' attrahe P (h del.)
 adtrahe DP' 18 sapientia P ueri simile ante latuit intercidisse et
 infra, quod inseruit ed. Rom., uel et paulo post 20 sciebant P (n s. u.)
 erant B aues celi ex angeli B 23 nusse P nouit om. B

quo esset sapientia, et ideo dixit ille non quod suum erat, 638
 sed quod sapientia infudit ei: in principio erat uerbum
 et uerbum erat apud deum. nescit sapientiam interitus,
 nescit malitia. interitus enim eam tenere non potuit, quae
 dixit: ubi est, mors, uictoria tua? ubi est, mors, 5
 aculeus tuus? nescit eam malitia, quia dixit: quaerent
 me mali et non inuenient. possunt dicere: audiuius
 gloriam eius. solus est deus, qui nouit eam. quia deus
 inquit bene constituit uiam eius, ipse nouit locum
 eius. quod sit receptaculum sapientiae audi discipulum eius 10
 dicentem: unigenitus filius, qui est in sinu patris, B
 ipse enarrauit. agnouit enim patrem filius, quia ipse ait:
 sicut agnoscit me pater, et ego agnosco patrem. aequa
 mensura est cognitionis, ubi unitas potestatis est. pater ergo,
 qui omnia nouit, uentorum libram, aquarum mensuram, ipse 15
 uidit sapientiam et enarrauit eam per prophetas suos, quia
 pater enarrauit sapientiam et inuestigauit eam. sicut et filius
 patrem enarrauit, quem nihil praeterit, et dixit: o homo, quid uis
 profunda scire sapientiae, quae supra uos sunt? timere deum C
 sapientia est, abstinere autem a malis disciplina est. 20

2 Ioh. 1, 1 5 I Cor. 15, 55 6 Prouerb. 1, 28 7 Iob 28, 22
 8 Rom. 16, 27 Iob 28, 23 11 Ioh. 1, 18 13 Ioh. 10, 15 15 Iob
 28, 24 sq. 16 Iob 28, 27 19 Iob 28, 28

1 ille dixit B 4 eam *tacite Maurini* eum *libri* quae P qui *cet.*
 5 est *alt. om. BD* 6 aculeus] stimulus B et (*in mg.* aculeus) D eam]
 enim DP' 9 ipse enim B 12 narrauit B 13 agnosco P (s s. u.)
 14 potestatis P (i ex e) 16 narrauit (s. uidit) B nouit P' 17 pater
 BC patrem P patrē D et (pater *corr.*) P' sapientia P 18 nil B
 (i s. u.) 19 uos] te DP' 20 sapientia P (a *alt. s. u.*) est *alt.*
om. DP' EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII DE INTERPEL-
 LATIONE SCI IOB. INCIPIT TRACTATUS SCI AMBROSI DE INTER-
 PELLATIONE DAUID P EXPLICIT DE IOB ET DE HOMINIS IN-
 FIRMITATE. INCIPIT EIUSDEM DE DAUID INTERPELLATIONE R
 EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII DE INTERPELLATIONE. IN-
 CIPIT TRACTATUS EIUSDEM DE INTERPELLATIONE DD C EX-
 PPLICIT TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCI IOB ET HOMINIS
 INFIRMITATE. INCIPIT (ITEM P') TRACTATUS DE INTERPELLA-
 TIONE EIUSDEM DP'

<II.> (III.).

DE INTERPELLATIONE SANCTI IOB.

1, 1 Superior nobis disputatio fuit de interpellatione sanctorum, 653 A
 quod fragilis et inbecilla condicio humana, quae nusquam sui B
 5 habeat firmitatem nisi in protectione caelesti: hodie nobis ea
 sumenda est, quod uulgus hominum, plerique etiam pruden-
 tium ualde mouentur, cum uident iniustos affluere rebus
 secundis, iustos autem frequenter adfligari in hoc saeculo. et
 uere lubricus hic locus, in quo etiam sancti uix potuerunt
 10 uerae opinionis tenere uestigium. denique turbatus est et
 ipse Daud, qui in superioribus dixerat: occulta sapientiae
 tuae manifestasti mihi. uerum tamen confirmauit se ipse C
 postea et perfectae rationis uiam inuestigauit. Iob quoque
 sanctus cum tribus illis ueteribus amicis, qui ad consolandum
 15 uenerant. de ea opinione in sermone luctatus est. utriusque
 igitur disputationes in medium proferamus. digni sunt enim,
 qui nobis magisterium uiuendi adferant, quandoquidem in
 aduersis positi plus deo placere meruerunt. audiamus igitur
 2 utrumque suo ordine. increpauerant uehementer sanctum Iob
 20 Eliphas Themanorum rex et Baldad Saucheorum tyrannus et D
 Sophar Minaeorum rex, eo quod propter peccata sua tantum
 supplicii sustineret. infirmo etenim ingenio non aduertebant
 quod dominus eum temptandum dedisset, ut athleta Christi
 temptationibus eruditus maiore ad coronam gloria perueniret.

11 Psalm. L 8 15 Iob c. 4—37 20 Iob 2, 11

4 inbe*cilla *P* condicio <sit> *α*, fort. fragilis <sit> 5 hotie *P* (d s.
 t m2) ea postea add. *C*, om. *DP'* 6 quod *B* qua *C* quo cet.; su-
 menda <inde> est quo *Henricus Schenkl* 7 iniustos *P* (o ex u) afflu-
 ere *P* 8 secundis *P* (i ex u) affligi *DP'* 9 potuerent *P* (v s. e
 alt. m3) 12 tuae om. *PC* (τῆς σοφίας σου *LXX*) 14 sanctus om. *B*
 ad consolandum qui se uenerant *B* 15 uenerant *P* (n s. u.) in
 sermone om. *B* 17 quo *DP'* magisterium *P* (i alt. s. u.) adfe-
 rant *P* (v s. a alt. m3) 18 placere *P* (l s. u.) 19 increpauerant *DP'*
 20 elifas *P* elifaz *B* eliphath *DT* elipha *C* baldac *D* baldach *P'*
 asaucheorum *PC* saucheorum *B* suitheorum *DP'* 21 sofah *PB* mi-
 neorum *PB* (naamathenorum *DP'* 23 temptandum *P* (p s. u.) Chri-
 sti] dei *B* 24 ad maioris cor. gloriae *DP'*

non uidentes itaque tantum sapientiae sacramentum angusti
 cordis timore, ne uiderentur iniustitiae deum arguere, qui
 poenis adfici innoxium perpeteretur. in sanctum Iob poenarum E
 merita retorquebant dicentes quia omnis uita impii in
 sollicitudine et diuitiae iniuste congregatae euo- s
 mentur; omnia quae patiatur homo grauia in terra propter
 peccata sua eum perpeti, qui etiamsi in rebus prosperis sit,
 perpetuari ei secunda non posse et tamquam somnium cito
 euanescere, ut non inueniatur locus eius; laetitiam autem
 impiorum esse grauiorem ruinam, ideoque etiam sanctum 10
 Iob a prosperis in aduersa mutatum et delictorum suorum
 pretio ex summis in ultima corruisse: labi eum qui se adsereret F
 innocentem, cum portio impii huiusmodi sit, ut superueniens
 in eum a domino indignatio ningat ei dolores et interitus
 domum eius inuoluat. 15

2, 3 Audiebat haec sanctus Iob et quasi athleta fortis, in stercore 654
 sedens, in tantis uibicibus et saeui doloribus uulneris, totum
 corpus diris perfusus ulceribus mysteria loquebatur nec
 anquirendis propriae remediis aegritudinis, sed sacris uacabat
 sermonibus. fortiores itaque sermones aegri hominis quam 20
 illorum qui non aegrotabant. illi enim loquebantur iniustitias.
 sed non secundum scientiam: praedicabant diuina iudicia,
 poenas reorum, praemia sanctorum, sed reum a iusto discer-
 nere nesciebant. denique quem dominus deus iustum pronun-

4 Iob 15, 20 5 Iob 20, 15 7 Iob 20, 7—9 9 Iob 20, 5
 13 Iob 20, 28 sq. 14 Iob 20, 23 16 Iob 2, 7 sq.

2 iusticiae *B* 3 affixi *B* 6 patitur *DP'* grauia *P* (a *pr. s. u.*)
 8 ei sc̃la posse *B* 9 euanescere *P* (e *alt. ex i m2*) 10 esse (*eras.*) grauiorem
 esse *B* 11 et *del. ed. Colon., fort. recte* 12 summis *P* (s *pr. et in pr. s. u.*
m2) labi *P* (b *ex p*) assereret se *B* 13 huiusmodi *P* (i *pr. ex u*)
 14 indignatio a dno *B* ningat *P* iungat *cet.* interitū *B* 16 ster core
 (r *pr. extra u.*) sedens (se *s. u.*) *P* 17 uiuicibus *P* uiuacibus *C* iudicibus
D indicibus *P'* (in *ex iu*), *om. B spatio relicto* saeuis *P* (s *alt. s. u.*
m2) *C* 18 perfusū *B* 19 acquirendis *BP'* acquirendis *DC* 20 for-
 tiores *P* (i *s. u.*) sermones (es *ex is*) aegri (i *postea add.*) hominis
 (mi *s. u. m2*) *P* 21 iustitias *BDP'C* 24 deniqu (*C* de quo *cet.*
 deus] ihs *DP'*

tiauit, eum condemnabant iniustitiae, arcessebant iniquitatis. C
 ignorabant ergo quid cuique conueniret. at uir sanctus Iob
 discernebat spiritu quomodo cuique eum oporteret loqui;
 fortior ergo quam illi qui sani et incolumes uiderentur. et
 5 quid dico fortiozem inuentum ceteris? fortior [erat aeger
 quam cum sanus esset] se ipso inuentus est; fortior enim
 erat aeger Iob quam sanus fuerat, secundum quod scriptum
 est quia uirtus in infirmitatibus consummatur. ergo et
 Iob cum infirmaretur, tunc ualidior erat. non enim aegrotabat
 10 animo, etsi doleret corpore, quia non erat in carne anima eius, D
 cuius passionibus non adhaerebat, sed in spiritu, cuius uirtute
 4 se texerat. ideo ergo non carnis gemitus et corporis infirmitates,
 sed uoces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus
 cederet. et primo quidem lenius, ut illis pudorem incuteret.
 15 quia urgebant iustum iniuste dicentes quod minora peccatis
 suis supplicia sustineret, et non erubescabant ipsi peccatores
 accusare falsis innocentem. 'esto' inquit 'ego errauerim et apud E
 me deuius ille inhabitet, qui mentibus hominum offundit
 errores, ut loquar sermones quos non oportet, sicut uos
 20 dicitis, et errent uerba mea nec oportune meus sermo promatur:
 cur uos in me insilitis et conuiciamini non considerantes quia
 a domino mihi uenit ista temptatio, qui me uallo quodam
 perturbationum arbitratus est saepiendum. exerceor aduersis,

8 II Cor. 12, 9 9 II Cor. 12, 10 17 Iob 19, 4—8

1 eum *om.* B arcersebant *P* accersebant *C* accersibant *DP'* ini-
 quitates *DP'* 2 unicuique *DP'* uir *DP'* uer *P* uero *BC*, *fort. recte*
 3 enim (*eras.*) cuique (*om.* eum) B unicuique (*om.* eum) *DP'* 4 ergo
om. B fortiores ergo numquam illo ('illo' numquam *D*) *DP'* 4 uide-
 rentur *P m1 B* uidebantur *P m2 cet.* 5 dicam *DP'* fortiore *P*
 fortior erat aeger quam cum sanus esset se ipso inuentus est. fortior
 enim erat aeger iob (aeger iob erat *B*) quam sanus fuerat secundum
PBC fortior erat aeger iob (iob *om.* *P'*) quam cum sanus esset secundum
DP', *qui om.* fortior se ipso inuentus est; erat aeger quam cum sanus
 esset *del. ed. Rom.* 8 infirmitate *B* et *om.* *B* 10 dolebat *B* eius anima
DP' 18 deuius] deus *DP'* offundit *P* (*n s. u.*) effundit *BC* offen-
 dit *DP'* 20 errent α errant *libri* ne *B* sermo meus *BDP'*
 21 non *om.* *DP'*

circumuallatus undique laboribus et periculis: et insultatis
 adhuc uolentes opprimere quem deberetis iuuare. ecce rideo F
 in opprobriis et non loquar nec respondebo conuiciis uestris.
 non enim uos estis qui iudicatis. sed qui iudicat me dominus
 est, et ipsius tamen iudicii nondum tempus aduenit. quid s
 opus est clamare ante iudicium? bonum est tacere dum 655.
 expectatur qui iudicat, bonum est conuicium conuicio non
 referre, ne et nos inter detrahentes adnumeremur.'

- 5 Initemur ergo hunc uirum, qui silentio suo redarguebat
 conuiciantes. ostendebat enim uirtutem animi sui, quem 10
 contumeliae non mouerent, et conscientiae innocentiam mani-
 festabat, qui obiecta non recognosceret, sed quasi a se aliena
 rideret. at uero nos quasi aliquid nobis obiciatur, dum pur-
 gare uolumus. acerbamus: dum ulcisci cupimus, confitemur, B
 cum dicat scriptura ut auertas dedecoris sermonem et 15
 auferas uestimentum tuum: praeterit enim iniuriosus.
 taceamus ergo, ut praetereat. ne uestimentum nostrum pro-
 uocatus exurat; scriptum est enim: noli incendere car-
 bones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammae
 eius. propterea ergo sanctus tacet, etsi seruus proteruit; 20
 etsi pauper conuiciatur, tacet iustus; etsi peccator opprobria
 iacit, iustus ridet: etsi infirmus maledicit, iustus benedicit.
 6 tacebat David, cum Gera filius Semei malediceret, Iob ridebat. C
 Paulus benedicebat, sicut ipse ait: maledicimur et bene-
 dicimus. magisterio quippe diuino processus humanae uirtutis 25

1 Iob 19. 8 Ter. Adelph. III 2, 3 15 Prouerb. 27, 11 16 Prouerb.
 27, 13 18 Sir. 8, 10 (13) 23 Reg. II 16, 5 sqq. 24 I Cor. 4, 12

2 adhuc *om. B* deberetis *ex* deuiritis *P* iubaret *P* (-ret *m3*, sed
 t̄ *eras*.) adiuuare *B* 3 in . . . loquar *om. DP'* oppropriis *P* 5 tem-
 pus nondum *DP'* 6 est *om. DP'* 7 conuitium *BDP'* 9 immite-
 mur *P* 10 conuitiantes *B et* (con *eras*.) *D* uiciantes *P'* sui *om. B*
 12 aliena a se *B* a se *om. DP'* 13 quasi] si *B* quasi nobis
 (*om. postea nobis*) *DP'* nos purgare *DP'* 14 acerbamus *P* (v s. b
m3) 17 exurat prouocatus *B* 18 scribtum *B* (r s. u.) 19 pecca-
 toris *om. B* 21 conuitiatur *BP* 23 iera *B* 24 ait] dicit *B*
 25 magisterio *P* (i pr. s. u.)

excreuit, quia iam uenerat qui ex infirmis faceret fortiores, et audierat dicentem: benedicite maledicentes uobis et orate pro calumniantibus uos. quod uerbo dixit et exemplo probauit. denique in cruce positus de persecutoribus suis
 5 conuiciantibus sibi dicebat: pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciant, ut oraret pro calumniantibus, quibus D poterat ipse dimittere. Iob ergo ridebat, quia nondum uenerat Christus, cui soli seruabatur magnarum praerogatiua uirtutum. quia ipse est uirtutum principium, sicut dixit: dominus
 10 creauit me principium uiarum suarum.

7 Et ridens tacebat. qua ratione tacendum sit docet: clamabo. E et nondum iudicium. 'ipse' inquit 'uoluit me haec perpeti. tamquam muralibus temptationibus clausus non possum fugere, donec placeat deo destruere altitudines temptationum mearum.
 15 nunc enim si clamo, nondum iudicium. adhuc in agone sum, F adhuc luctor, adhuc certamen superest mihi; nondum enim exiuit corona; nemo autem nisi qui legitime certauerit coronatur'. debebatur illi certamen tertium. amiserat omnia sua, id est patrimonium cum filiis, patiebatur uulnera caro eius:
 20 manebat ut temptationes uerborum uinceret. non mediocre certamen. sermone deceptus est Adam, uerbo uictus Sampso; 656 A nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus, nihil iterum sic mordet ut durior sermo. multi cum uicerint adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerunt.

2 Luc. 6, 28 5 Luc. 23, 34 9 Prouerb. 8, 22 11 Iob 19, 7
 17 II Tim. 2, 5 21 Gen. 3, 6 Iudd. 16, 6 sqq. 22 Prouerb. 15, 1

1 infirmis; *P* infirmis *cet.* infirmioribus *tacite Maurini* fortioris *P* fortes *C'* 2 audierat *P* (at *ex* at) bened. maledicentibus uobis benedicite et nolite maledicere *B* (*om.* et orate pro c. uos) 3 uero *BC'* et *om.* *B* 4 et in *DP'* 5 dicebat] ait *DP'* 6 faciant *P* (v s. a *ult. m2*) faciunt *cet.* 11 faciendum *DP'* 12 nondum *P* (n *pr.* in *ras.*) 13 mirabilibus *DP'* effugere *B* 14 destruere *P* 15 agone *P* (o *ex* u) 17 nemo *P* (e in *ras.*) coronabitur *B* 19 omne patrimonium *B* 20 temptationes *P* (p s. u. *m2*) 21 sampson *P* (n *add. m2*) samson *B* sanson *cet.* 22 animam *om.* *B* 23 sicut sermo durior (durior in *ras.*) *B* multis *P* uincerent addebita *B* 24 sustinuerunt *P*

laborabat Iob, sed sustinebat et uerborum iuxta uulnerum onera portabat. uidit eum agonotheta suus, de nube et turbine manum laboranti dedit et obluctantes graui lapsu cecidisse pronuntiauit, uictorem adseruit, coronam detulit.

9 Quid autem pulcrius quam ridere. cum maledicatur nobis? 5 B
gaudere enim debemus, si aliena dicantur. primum quia uolens inimicus aliquid aduersum nos dicere, quo crimen adfigeret. non inuenit quod uerum est, sed falsa pro ueris composuit. deinde quia dixit ipse dominus in euangelio de huiusmodi criminatione, quae innocentibus falso inrogaretur propter 10 iustitiam: gaudete et exultate, quoniam merces uestra multa est in caelo. tacere ergo debet qui recognoscit obiectum, ne uulnus exasperet et scindatur cicatrix, tacere et C
qui non recognoscit; audit enim alterius, non suum crimen. quod si referat, suum facit: si taceat, retorquet et conuici- 15 antem uulnerat. tacere debet etiam ille qui de memorata mercede praesumit; non enim patitur praeiudicium, cui non est iudicium. et si fuerit praeiudicium in saeculo, non erit in iudicio dei. denique ut cognoscas quia non praeiudicat contumelia bonae conscientiae, audi sanctum Iob dicentem. 20 locupletiore utique testem quam si imperio orbis Romani D
potitus esset: nunc ommutescam et derelinquam: si nunc mihi praeiudicium est, tunc a facie tua non
10 abscondar. haec ergo parcius in exordio respondit, ut admoneret illos iudicii dei atque ab insolentia et furore 25

22 Iob 13, 19 sq.

1 uulnera *DP'* 2 agonotheta *P m1* agonitheta *P m2 cet.* 3 cor-
ruisse *B* 5 pulchrius *P (h s. u.) cet.* 6 debetis *DP'* 7 aliquid
dicere aduersum nos *DP'* aduersum nos aliquid dicere *C'* quo *P (o*
in ras. m2) 9 ipse dixit in euangelio *dns B* 10 criminatione *P*
(i pr. s. u.) 14 et non *B* crimen *P (i s. u.)* 15 tacet *DP'*
16 etiam *om. B* 17 mercedem *P* praesumit] loquitur *B* 18 in
saeculo *in mg. B* in iudicio dei non erit *B* 20 conscientiae bonae
contumelia *B* 21 locupletiore *P (m pr. eras.)* romani orbis *B*
urbis romane *DP'* 22 ommutescam *P obtescam B obmutescam cet.*
23 praeiudicio *B (ū s. o m2)* non *s. u. B* 25 atque illos ab ins.
reuocaret et furore et quasi *B*

reuocatos quasi bonus **medicus** faceret resipiscere. sed posteaquam eos aduertit **perseuerare** in contumeliis, plura fortiora repetiuit et tamquam **pugno** eos ualidiore percussit, qui uerborum **suorum saxis lapidabant** innoxium. audite, inquit E
 5 **audite uerba mea, non sit mihi a uobis consolationem quaerere: portate me**, quia fortiora loquar. graue erit **pondus uerborum** meorum. dicam et ego secundum uestram **opinionem**, eo quod multi abundant in hoc saeculo rerum **secundarum** successibus et alii grauantur, in aerumna positi
 10 **sunt**: et uidetur hoc secundum peccatorum merito deferri. quod etsi dicam, nolite ridere, quasi uobis adqueuero. etsi peccator sum, non sum homini reus, quia sub peccato est F et ipse qui iudicat et sibi in me potestatem uindicat. aut si iudicor quasi homo. commune istud est. increpari non debeo:
 15 infirmitas condicionis est, non specialis improbitas.

l, 11 Sed dicite mihi: si propter peccatum meum hoc patior, 657 A
 sicut obicitis, quare impii uiuunt, nec solum uiuunt, sed etiam repleti sunt diuitiis et fructus multiplicant, sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? haec euidenter specie
 20 bona, sed altiore mysterio inuenies, quoniam quae putantur bona non sunt bona et quae putantur mala potiora illis
 12 aestimantur. inueterauerunt inquit in diuitiis. **πεπαλαίωνται** C dixit, ut non tam diuturna diuitiarum possessio quam inueterata molestia copiarum significata uideatur, sicut uidit Eccle-

4 Iob 21. 2 sq. 17 Iob 21. 7 22 Iob 21. 7 24 Eccl. 5, 12 sq.

1 reuocatos *P* (o *alt.* *ex u*) faceret *P* (*s. u.* *m1 et m2 e alt.* *ex i*) 2 perseuerare *P* (*t eras.*) fortiore *P* fortior *C*; neque fortiore *uoce* neque fortius *ueri simile esse uidetur* 5 *alt.* audite *om.* *B* 7 opinionem uestram *BDP'* 8 secundarum rerum *B* 9 et in *BC'* *er uel es* in *P* (*er uel es s. u.*) *ere* in *DP'* 10 secundum *PB* scdm *DP'* seculum *C* merita *BC* deseri *DP'* 11 etsi] si *B* 12 peccator *B* (*pecca in ras.*) non (*om.* *sum*) hominis *DP'* 13 si uideor *DP'* 14 illud *B* 17 nec solum uiuunt *om.* *B* 18 diuitiis . . . potiuntur *om.* *B* 20 altiori *P* (*i alt.* *ex e m2*) *cet.* 21 mala non sunt mala et *B* 22 aestimantur *BP'* aestimentur *P* (*s. u.*) **ΠΕΠΑΛΕΩΝΤΕ** *P* **ΠΗΠΑΛΕΩΝΤΗ** *B* **ΠΕΠΑΛΕΩ** *D* **ΠΕΠΑΛΕΩ** *P'* **ΠΕΠΑΛΕΩΝΤΕ** *C* 23 non eam tam *B* possessio *P* (*s tert. s. u.*)

siastes diuitias custodiri in malum possidenti eas, quae pereunt in summa distentione ac sollicitudine. pereunt enim quae hic relinquuntur et mortuo prodesse non possunt. habuit igitur defunctus ex illis sollicitudinem, requiem inuenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret nec secum abstulit quod teneret, ^s D longe dispar ab eo de quo scriptum est: ~~beatus~~ homo, qui repleuit desiderium suum ex his; ~~non confundatur~~, cum loquitur inimicis suis in porta. cui ~~hereditas~~ dominus est et merces ex Mariae uirginis partu, hic in ~~exim~~ sapientiae laudibus praedicatur, quoniam non habuit quod ¹⁰ erubesceret qui nihil eorum quae sunt saeculi concupiuit, sed aduersarium depositis ueteris hominis exuuiis telo continentiae uulnerauit, ut obstrepere ei in istius uitae fine non posset ^E uulnere claudus et uirtutum admiratione confusus. habes ergo non esse laudabilem qui inueteratus in pecuniae cupidi- ¹⁵ tate sit, non renouatus in perceptione gratiae.

- 13 Uideamus aliud: semen eorum inquit secundum animam, id est non inter iustos habentur. iusti enim in spiritu seminant et de spiritu metent uitam aeternam, illi uero qui secundum animam seminant spiritalia metere non possunt. ²⁰ quia animalis homo non percipit quae sunt spiritus dei; stultitia enim illi est et non potest scire quae sunt spiritus ^F
- 14 et ideo non repletur spiritalibus, sed iudicatur. filii eorum in oculis, id est quae faciunt ideo faciunt, ut uideantur ab hominibus. non quia boni consulant ut hoc eligant, quod ²⁵ futuro iudicio conprobetur. filios ergo scriptura pro operibus

6 Psalm. CXXVI 5 12 Ephes. 4, 22 Coloss. 3, 9 17 Iob 21, 8
18 Galat. 6, 8 19 I Cor. 9, 11 21 I Cor. 2, 14 23 Iob 21, 8

2 distentione *Hieronymus*, cf. *Sabatier II 362 a* (περιπατω LXX)
distinctione *PDP'* distictione *BC'* 3 demortuo *D* et (de *exp. m2*) *P'*
4 sollicitudinem *P* (i *tert. s. u.*) non potuit inuenire requiem *B*
6 homo] uir *P'* 7 his] ipsis qui *B* 8 loquitur *P* loquetur *cet.* 9 uir-
gini *P* 11 concupiscunt *D* concupiuit *P'* (uit in *ras. m2*) 13 ut] et *DP'*
posset *P* (e *ex i m2*) possit *DP'* 18 habetur *DP'* in *om. P*
19 de *psu P* metunt *B* 21 quae] ea quae *DF'* 22 stultitia *P*
(ti *alt. s. u.*) 24 faciunt *alt. P* (u in *ras.*)

frequenter declarat, eo quod locupletior in bonis factis quam
in filiis sit nostra posteritas. unde et Ezechias de graui
aegritudine liberatus ex hodierno inquit filios faciam, qui
nuntiabunt iustitiam tuam, domine salutis meae, et
5 non cessabo benedicens te cum psalterio omnes dies
uitae meae; bona enim posteritas deuotionis et fidei, quae
captiuitati nesciuit succumbere, quam Ezechiae filii pertulerunt.
.5 et addidit dicens quia non est illis timor, non est 658 A
flagellum a domino. iustus autem dicit: quoniam flagel-
10 latus sum tota die et optat flagellari, ut recipiatur a domino,
et uult timere deum, quia timor domini initium sapientiae
est. nec beatitudinem putat, si non abortit bucula sua,
sicut putant stulti. per bouem enim quid significatur nisi
ruralis culturae labor. qui semper in orbem redit et numquam
15 desinit, sed cum expleri uidetur, reuocatur in exordium? isti
sunt qui colunt Sodomam et Gomorram. ergo qui colunt B
Aegyptum glaebasque terrarum aratro quodam solidae mentis
inuertunt laborem sibi pariunt et dolores metunt. ideo bucula
eorum non abortit, sed parit, ut augeatur labor eorum, et
20 quae conceperunt omnia generant sine timore dei, iusti
autem longe aliter gloriantur; non enim in abundantia
diuitiarum nec in partu pecorum, sed in domino gloriantur
dicentes: de timore tuo in utero accepimus et partu-
riuimus spiritum salutis. de iustis ergo dicitur quia C
25 salutis spiritum generauerunt, quem acceperunt de timore dei,

3 Esai. 38, 19 sq. 8 Iob 21, 9 9 Psalm. LXXII 14 11 Psalm.
CX 10 12 Iob 21, 10 12 Iob 4, 8 23 Esai. 26, 18

1 frequenter *P* (r *pr.* s. u.) 2 ezechias *P* (c s. u.) 4 $\overline{\text{dñe}}$ dñs *DP'*
5 te benedicens *DP'* psalterio omnes *P* (o o *ex* um) 6 enim *P* (i
s. u.) 8 quia s. u. *P* 11 dñm *PC* $\overline{\text{dñm}}$ *BDP'* 12 abortit *C* auortit
P auertit *cet.* baculos suos *B* 14 ruralis *P* (l *in* ras.) reddi in
orbem *DP'* 15 expleri *P* (i *ex* e) explere *DP'* 16 gomorra *P*
17 glebasque *libri* solide *P* (li s. u.) solitae *B* 18 baculos *B*
19 abortit *DP'* auortit *P* et (o *ex* e) *C* ouortit *B* 20 conceperint *DP'*
22 de (*del.*) pecorum *P* gloriantur *P* (ria s. u.) 24 iusti *P*
25 spiritum salutis *BDP'* $\overline{\text{dñi}}$ *BC*

non de malitia istius saeculi, de qua legimus: ecce partu-
riuit iniustitiam et concepit laborem et peperit
iniquitatem. melior ergo abortus quam partus est saecu-
larium. denique de homine, qui in hoc saeculum uenit et
uanitatem mundi huius et tenebras pertulit longaeuitate 5
diuturna, Ecclesiastes pronuntiauit quia melior illo abortus.
huic enim requies magis quam illi, quia non expertus est D
uarietatem saeculi, in qua etsi mille annos qui uixerit, quod
bonum est uidere non potuit. fugisse ergo haec magis est
gratiae quam subisse est. 10

16 Sed fortasse illud moueat quod adiunxit quia manent
sicut oues aeternae, pueri autem eorum ludunt
accipientes psalterium et citharam et delectantur
uoce psalmi. consummarunt autem in bonis uitam
suam, in requie autem inferni dormierunt. distingue 15
haec et quia spiritalis es diiudica. impii sicut aeterni sunt, E
non aeterni, quia non possunt aeternitatem accipere ab eo qui
non sit aeternus. non ergo potest dare quod non habet nec
potest inluminare qui non possidet lucem, sed transfigurat se
in angelum lucis, ut decipiat incredulos. transfigurat autem 20
se simulatione falsae lucis, non splendore perpetuae claritatis.
unde et saluator ait: uidebam Satanam sicut fulgur
cadentem de caelo. nec fulgur est, sed sicut fulgur.
considera haereticum aliquem intentum abstinentiae corporis F
et cognitioni caelestium sacramentorum: sicut aeternus putatur, 25
non habet aeternae uitae stipendium, quia falsam habet

1 Psalm. VII 15 6 Eccl. 6, 3 11 Iob 21, 11—13 19 II Cor.
11, 14 22 Luc. 10, 18

1 istius] huius *B* 2 et *pr. om. P'* dolorem *BDP'* 3 abortinus *DP'*
est abortus *C* est *om. DP'* sc̃lorum *DP'* 4 sc̃lo *DP'* 5 longē
uitē *B* 6 abortius *DP'C* 7 non *P* (*n alt. s. u. m2*) (est *om.*)
uarietate *DP'* 8 qui *DP'* quid *P* quis *BC* 10 est *om. B. & P'*
11 manent *B* maneant *cet.* 16 impii autem *DP'* 17 non *s. u. P*
accepere *P* 19 *sq.* transfigurat *P* 21 claritatis *om. DP'* 22 sata-
nam *DP'C* 22 *sq.* fulgor *P* 23 de caelo cadentem *B* 24 here-
dicum *P* 25 cogitationi *B* 26 habe *P*

imitationem qui fidei non habet ueritatem. huius paruuli
ludunt sicut illa quae cum luxuriata fuerit, nubere uult.
luxuriata est in psalterio et cithara. id est in sono uocis,
non in sacramentorum profundo, ut labiis resultaret, non in
5 corda conferret.

17 Huiusmodi itaque in bonis saeculi consummauerunt uitam 659 A B
suam, hanc utique quam uiuebant, non illam cuius mercedem
sperabant, et ideo in requie inferni dormierunt, non in requie
caelesti. nos autem oremus hic potius laborem subire, ut in
10 regno caelorum consolationem quietis aeternae mereamur
adipisci. magna enim inlecebra delinquendi est rerum affluentia
secundarum: in superbiam extollit, obliuionem auctoris infundit. C
considera illum diuitem in euangelio supra ostrum et pur-
puram recumbentem, cuius de mensa micas iustus ille pauper
15 Lazarus colligebat: nonne uidetur tibi diues ille ad deum
dicere: discede a me; uias tuas scire nolo. et uere
nolunt scire huiusmodi uias domini; si enim uellent, cogno-
scerent, sed quia plenae sunt laboris, fugiuntur et declinantur
a perditis. quasi ebrius itaque non recognoscit salutis auctorem.
20 deinde conuersus ad conpotores suos manducemus inquit D
et bibamus. quid prodest, si seruiamus ei? aut
quae utilitas, si obseruemus eum? haec itaque dicit
saecularium rerum abundantia temulentus, quia non continuo
in saeculo scelerum merita rependuntur; supinabatur enim,
25 quia in manibus ei ad uoluptatem omnia suppetebant, et
consciis impietatis suae, cuius poena sequestrabatur, putabat

2 I Tim. 5, 11 6 Iob 21, 13 13 Luc. 16, 19—21 16 Iob
21, 14 20 Esai. 22, 13 21 Iob 21, 15

4 non *pr.* (*om.* in) *D* 7 qua *B* 11 adipisti *P* delinquendi *P*
(in *in ras. ex i. u s. u.*) 12 in *eras. D, om. P'* infundit *P*
13 diuitem *om. DP'*, diuitem qui *B* 14 migas *P* 15 uidentur *P*
(n *eras.*) tibi uidetur *BDP'* 16 discedere *P* 17 nolunt (n *pr. in*
ras. ex u) scire* (m *eras.*) *P* scire nolunt (noluit *DP'*) *BDP'* 18 la-
boris sunt *B* labores *DP'* fugiunt *BDP'* declinant *DP'* 19 re-
cognoscet *P* 20 cōpotores *D* († tato s. to) cōpotatores *P'* 23 abun-
dantia *P* (n *alt. s. u.*) 24 supinabitur *B* 26 poena *P* (a *in ras.*)

18 quod deus impiorum scelera non uideret. huic ergo opinioni
 eius respondit sanctus Iob: noli esse securus ac dissolutus
 aestimare quod ad te in hoc ipso saeculo domini flagella non
 ueniant. etiam impiorum lucerna extinguitur. ad
 tempus lucet, non habet lumen aeternum. et ipsis quamuis
 saeculum faueat, quia eius qui principatum habet in saeculo
 faciunt uoluntatem, solet uenire rerum conuersio et dolores
 ab ira et indignatione caelesti, ut uentilentur sicut paleae a
 uento. iniusti sicut paleae uentilantur, iusti sicut triticum.
 denique audi dicentem Petro dominum: ecce Satanas
 expetiuit ut uos uentilet sicut triticum; ego autem
 rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. deficiunt illi
 qui sicut paleae uentilantur, non deficit qui ad similitudinem
 illius grani est, quod cecidit et resurrexit plurimorum fruc-
 tum accessione cumulatum. ideo dicit propheta: heu me,
 quia factus sum sicut qui colligit stipulam in
 messe! stipulae igitur, quae cito exuritur, impietas comparatur,
 et pulueri. ideo postquam dixit: erunt sicut paleae a
 uento, subtexuit uersiculum statim dicens: aut sicut
 puluis, quem abstulit uentus. denique ut cognoscas
 quia impius sicut puluis cito fatiscit atque euanescit, habes
 in primo psalmo dictum: non sic impii, non sic. id est:
 non sicut iusti, sed tamquam puluis, quem proicit
 uentus a facie terrae.

19 Et facit discretionem inter iustum et impium. hic inquit
 moritur in simplicitatis suae potentia, totus in
 abundantia et gratia, interiora autem eius plena

4 Iob 21, 17 6 Ioh. 14. 30; 16, 11 8 Iob 21, 18 10 Luc.
 22, 31 sq. 14 Luc. 8, 8 15 Mich. 7, 1 18 Iob 21. 18 19 Iob
 21, 18 22 Psalm. I 4 23 Psalm. I 4 25. Iob 21, 23—25

1 uideret *P* (e *alt.* ex *i*) huic (u s. u.) *P* 2 respondet *B* 3 aesti-
 mare *D* aestima *P'* ipso *om.* *DP'C* saeculo *P* (o *ex* u) 4 lucerna
 impiorum *DP'* 5 lume *P* 6 faueant *B* 10 domino *PC* 11 uos
 ut *C* 15 heu *P* (h s. u.) 17 exuruntur *B* 21 cito... tamquam
 puluis *om.* *B* fatescit *PDP'* 25 discretiones *DP'* 26 sententiā *DP'*
 27 eius autem *D*

sunt adipis, medulla eorum superfluit. ille autem B
 conficit in amaritudine animae cursum uitae
 istius nihilque boni epulatus finem accipit. cui
 pro meritis suis quid potest dignum repraesentari? in sepul-
 5 chra inducitur et in tumulo uigilat suo. ne haec quidem
 poena mediocris, mortis requiem non habere, deferri eum non
 ad terram uiuentium, sed ad tumulos mortuorum. qui uiuit
 enim non inter mortuos quaeritur, sed in Abrahae sinu uitam
 carpit aeternam. ideoque uiri illi duo in ueste fulgenti dicebant
 10 ad mulieres: quid quaeritis uiuentem cum mortuis? C
 20 deinde enumerat scelera impiorum, quod confinia transcenderint;
 et cum pastore diripuerint gregem, subiunctorium pupilli
 abduxerint, pignorauerint uiduae bouem, agrum demessuerint
 non suum, infirmi autem in uineis eorum sine mercede et
 15 cibo operati sint, detractis uestimentis nudos fecerint dormire
 plerosque, quorum animae operimentum ademerint. stillicidiis
 umescebant montium et, quia integumentum deerat, petra sese D
 operiebant. rapiebantur pupilli ab uberibus matrum suarum,
 lapsi opprimebantur qui magis erigi debuissent. esurientes
 20 fraudabantur cibo, anima infantulorum grauiter ingemescebat.
 21 numquid haec ignorare potuit quem nihil praeterit? nuda
 inferna in conspectu ipsius et non est amictus
 nequissimis. quia latere non possunt. extendit Borean
 pro nihilo, suspendit terram in nihilo, alligans

4 Iob 21, 32 7 Luc. 24, 5 8 Luc. 16, 22 10 Luc. 24, 5
 11 Iob 24, 2—12 21 Iob 26, 6 23 Iob 26, 7 et 8. 11—14

1 adipe *DP'* medulla autem *DP'*, recte *puto* (μελλὸς δὲ *LXX*)
 2 in amaritudine animae conficit *C* animae suae *DP'* 3 ac-
 cepit *DP'* 4 sepulchra *P* (h s. u.) sepulchro *BP'* 5 tumulo *P*
 7 uiuet *P* 9 ideo *DP'* 10 mortuis *P* (r s. u.) mortuis? non est
 hic *DP'* 11 enumera *P* transcenderent *PDP'* 12 pupilli *P*
 13 abduxerunt pignorauerunt bouem uiduae *DP'* demessuerunt *DP'*
 15 sunt *DP'* fecerunt *DP'* 16 plerique *ex* plerosque *D* opera-
 mentum ademerint *P* (ri *ex* re) 17 tegumentum *BDP'C* 20 et anima
DP' ingemescebant *P* (n *alt. eras.*) ingemiscebat *BDP'* 22 con-
 spectu *P* (u *ex* o) ipsius *P* eius *cet.* 23 boreā *BDP'C*

aquam in nubibus suis, et non est rupta nubes sub
 pedibus eius. columnae caeli dissiluerunt et
 timuerunt ab increpatione eius. uirtute conpe-
 scuit mare, disciplina autem strauit cetum maris.
 claustra caeli reformidant eum: praecepto morti- 5
 ficauit draconem praeuaricatore. uirtutem toni-
 trui eius quis intellegit? in tantis ergo flagitiis quae
 spes impio est? numquid si confidat in domino
 saluabitur? dicam inquit uobis quid sit in manu
 domini et desinite inania inanibus addere. 10

22 Et describit quam miserabilis impiorum portio sit, quod F
 etsi plures habeant filios, sine posteritate sint, quibus deest
 bonorum meritorum successio; illa enim uera posteritas, quae
 non in terris, sed in caelo est. huiusmodi ergo uiris hereditas
 inopia est et mors successio. cum diuitias coaceruauerint, 15
 mendicabunt, quia cum mortui fuerint, indigebunt qui requiem
 inuenire non possunt. uiduas eorum nemo miserabitur, sed
 manebunt desertae atque omnis copulae solacio destitutae.
 etsi congregetur pecunia sicut terra atque ut lutum prae-
 paratum fuerit aurum, inanis erit sicut aranea eorum sub- 20 661
 stantia et omne nominis eorum patrimonium tamquam tineis
 consumetur. dormiens diues nihil adiciet, aperuit
 oculos suos et iam non est. in doloribus permanet. nihil
 ergo sunt omnia quae in hoc mundo sunt. aurum in metallis,

7 Iob 27, 8. 11. 12 11 Iob 27, 14 sq. 16 Iob 27, 14 17 Iob
 27, 15—18 22 Iob 27, 19 24 Iob 28, 1 sq.

1 rapta *PBC* 4 strauit *Dionysianus Maurinorum et ed. Rom.* struit
cet. 5 claustra *P* (u s. u.) reformitant *P* 6 draconem*** *P*
 8 est impio spes *B* impio eius (*om. est*) *DP'* confidit *DP'* 10 dif-
 finite *B* inanibus inania *DP'* inanibus *P* (i *alt. s. u.*) 12 sunt *DP'C*
 14 uiri *B* 15 cum] cuius *B* coacerbaberint *P* 17 miserebitur
DP'C 18 deserte... destitute *C* deserti... destituti *cet.* 20 inmanis *P*
 arena *DP'* substantia eorum *B* 21 patrimonium eorum (*om. no-*
minis) *DP'* a tineis *B* 22 consummetur *D* (inabi s. me) consuma-
 bitur *P'* 24 ergo] enim *DP'*

argentum in metallis: de metallo eruitur et in metallum
 reuertitur. quid enim aliud nisi metallum est mens auari?
 quae tamquam defossum tenet quidquid acceperit et in uenis
 terrae ac latibulis abscondit, eo quod uti nesciat. de metallis B
 23 5 cottidie aurum promitur: de auaro proferre quis potuit? cum
 igitur nihil prosit uana fames auri. quia quidquid congrega-
 uerit labitur, miserandi profecto qui deseruerunt uiam iustam
 et obliti sunt eam, cui pretiosi lapides haudquaquam sunt 662 A
 comparandi. difficilis inuestigatu, inperuia superbis, interclusa
 10 iactantibus, humilioribus plana, aperta sapientibus. et ideo
 sapientiam debemus quaerere, ut ambulemus in uia iusta, per
 quam aduersarius ille sicut leo rapiens et rugiens, qui per-
 currit hunc mundum, transire non potuit. sed qui uult
 sapientiam inuestigare, non in abyssu eam quaerat sicut
 15 philosophi, qui arbitrantur quod ipsi sua sponte suo ingenio
 profunda eius possint cognoscere, non in mari eam requirat B
 — etenim ubi tempestas, ubi procella uenti est, non potest
 ibi esse sapientia — sed ibi quaerat, ubi est tranquillitas
 mentis et pax, quae super omnem intellectum est.

6 Uerg. Aen. III 57 12 I Petr. 5, 8 14 Iob 28, 14 16 Iob
 28, 14 19 Philipp. 4, 7

1 metallum *P* (u *ex o*) 3 acceperit *P* (c *pr. in ras.*) deceperit *DP'*
 4 abscondit *P* (*ex abscondet*) *C* abscondet *cet.* 5 promittitur *DP'*
 6 nihil *P* (l *s. u.*) 8 haudquāquam *P* (*uirgula s. a erasa*) *B* hautquaquam *C*
 haudquacum *DP'* 9 inuestigatu* *P* 11 uia *P* (i *in ras.*) 12 illius *B*
 rugiens *P* (i *s. u.*) percurrit *BC* percucurrit *cet.* 13 sapientiam uult
DP' 15 filosofi *P* 16 requirat *Costerius* requirant *libri* 18 ibi *alt. ex* ubi *P*
 sapientiā *P* quaerat *Costerius* quaerant *libri* tranquillitas *P* (n *eras.*)

EXPLICIT INTERPELLATIO SCĪ IOB *P* DE INTERPELLATIONE
 DAUID *B* EXPLICIT TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE INTERPEL-
 LACIONE SCĪ IOB. INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM SCĪ AMBROSII
 DE INTERPELLACIONE DAUID *C* EXPLICIT TRACTATUS DE IN-
 TERPELLATIONE SCĪ IOB. INCIPIT TRACTATUS DE INTERPEL-
 LATIONE SCORUM IOB ET DAUID *DP'*

III. (III.)

DE INTERPELLATIONE DAVID.

1,1 Decursa est interpellatio sancti Iob: nunc adoriamur eam 661
interpellationem, quam repperimus in psalmis. ipse quidem
David pluribus locis de saeculi uanitate non tacuit et inania 5
esse quae putantur bona istius mundi frequenter adseruit et
maxime in psalmo tricensimo octauo, in quo dicit: uerum-
tamen uniuersa uanitas, omnis homo uiuens. quam-
quam in imagine dei ambulet homo, tamen uane
conturbatur; thensaurizat et ignorat cui congregat 10
ea, et alibi: usquequo peccatores. domine, usquequo
peccatores gloriabuntur? quod hic habeant umbratileni E
gloriam, ubi de saeculo excesserint, fructum consolationis
inuenire non possint. idem tamen inseruit psalmum LXXII, in
quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod eius primo 15
fuerit prolapsionis, ut non mediocri dolore perstrictus sit,
cum uideret peccatores in hoc mundo affluere diuitiis,
abundare rebus secundis, se autem, qui iustificauerit cor
suum, esse in afflictionibus et aerumnis nec mediocrem F
traxisse offensam in exordio, sed postea per domini flagella 20
correctum et inluminatum diuinæ cognitionis gratia seriem
2 uerae didicisse traditionis. nusquam autem inuenio sanctum
Asaph aliquibus aduersis fuisse uexatum, at uero sanctus
David plurima grauia et periculorum plena tolerauit; de suis
enim laboribus dicit, unde et psalmus non quasi sancti Asaph, 25 662

7 Psalm. XXXVIII 6 sq. 11 Psalm. XCIII 3 14 Psalm.
LXXII 1

7 psalmo *P* (l s. u.) XXX octauo *B* tricensimo *P* tricesimo
DP' C octauo *P* (o alt. in ras.) dicit *P* (d in ras.) 8 uniuersa
om. B 9 imagine *B* imaginem *cet.* 10 conturbabitur *P* (bi s. u.) *BC*
thensaurizat *P* thesaurizat *cet.* 11 sq. peccatores *P* (es ex is)
14 psalmum *P* (u ex o) in psalmum *B* psalmo *C* LXXII *P* LXXV *B*
septuagesimum secundum *DP'* septuagesimo secundo *C* 15 asaf *P* (f
in ras.) 16 mediocri *P* (d in ras.) perstrictus (*osterius* prescriptus
B prestrictus *cet.* 17 affluere *P* 19 afflictationibus *P* (ta s. u.) *BDP'*
21 cogitationis *B* 22 dedicisse *P* dedisse *cet.* 23 sqq. asaf *P*
25 enim] fort. ergo et *P* (t postea add.) ei *DP'*

sed quasi sancto Asaph, ut docet titulus, superscribitur, quod ex graeco psalterio apertius manifestatur, ut uideatur Dauid etiam huic Asaph sicut et aliis canendum quem scripserat ipse psalmum dedisse. sed quia scriptum est in ipso titulo
 5 defecisse psalmos Dauid — quomodo autem defecerunt, cum decursis his decem psalmis postea psalmos Dauid titulorum inscriptio comprehendat usque in ultimum finem? — ideo sequestrata huiusmodi definitione quae sit psalmi series D consideremus et a primo uersiculo interpellationis prophetae
 10 ducamus exordium.

3 Quam bonus deus Istrahel rectis corde! elucet in E principio emendationis profectus. nemo enim potest deum bonum uere fateri nisi is qui non ex sucessibus commodorum suorum, sed ex caelestium mysteriorum profundo et diuinae
 15 dispositionis altitudine bonitatem eius agnoscit, quae non specie praesentium, sed futurorum utilitate pensanda est. F iusto itaque semper bonus est deus et cum torquetur doloribus corporis et cum affligitur acerbitate poenarum, semper dicit: si bona accepimus de manu domini, quae mala
 20 sunt cur non sustinemus? gratulatur hic se conteri, ut in futurum consolationem inuenire possit sciens quoniam qui bona receperit in hac uita habet mercedem suam. futura praemia sperare non poterit qui non luctatus, non exercitus 663 A sit diuersorum certamine proeliorum. qui uero siue iuste siue

5 Psalm. LXXI 19 11 Psalm. LXXII 1 19 Iob 2, 10
 22 Matth. 6, 2

1 suiperscribitur *P* (*e postea add.*) 4 titulum defecisse *P* 5 psalmos *B* psalmus *cet.* 7 inscriptionem *DP'* comprehendit *DP'*
 8 huiusmundi *PP'* huius *B* diffinitione *BDP'C* sit *om. B* 9 interpellatione *B* 10 ducamur *P* dicamus *B* 11 bonū *B* deus ishrl̄ (*ishrl̄ DC*) *PDC* ishrl̄ deus *BP'* 12 dñm *B* 13 uere *om. DP'* his *PC* commodorum *P* (*d ex t*) 14 caelestium *P* (*i ex u*) 15 altitudine *P* (*d ex corr.*) cognoscit *D et* (*i ex e*) *P'* 19 accipimus *P* suscepimus *B* 20 sustineamus *BDP'* 21 futurum *P* (*u tert. ex o*) futuro *C* 22 receperit *B* receperint *cet.* et futura *C* 23 non possunt...luctati...exercitati sint *C* exercitatus *BDP'* 24 proeliorum *P*

iniuste adficitur in hoc saeculo gratulatur uel quod hic soluat pretia delictorum suorum uel quia nouit eam esse apud dominum uberiores gratias, si iniuste pro eius nomine aut pro bono aliquo opere acerba patiatur, secundum quod scriptum est quia nulla gloria est, si peccantes punimini et suffertis, sed si beneficientes et patientes, haec est gratia apud deum. in hoc enim uocati estis, quia et Christus pro uobis mortuus est relinquens uobis exemplum, ut sequamini uestigia eius, qui peccatum non fecit nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non remaledixit, cum pateretur, non comminabatur. ergo iustus etiam si in eculeo sit, semper iustus est. quia iustificat deum et minora se peccatis suis dicit sustinere, semper sapiens est; non enim aufertur eculei tormentis uera et perfecta sapientia, non amittit quod est, quia timorem excludit foras studio et proposito caritatis: nouit ut sapiens dicere quia indigna sunt quae in hoc corpore sustinemus remuneratione futurae gloriae et omnes huius temporis passiones superuenturam mercedem aequare non possunt. bonus igitur huic semper est deus, qui nouit quo tempore metat. et ideo quasi bonus agricola hic arat agrum suum quodam abstinentiae rigidioris uomere: hic stirpat quadam falce uirtutum amputatrice uitiorum: hic stercoreat humiliando se usque ad terram sciens quia deus de terra suscitatur inopem et de stercore erigit pauperem, denique apostolus Paulus nisi aestimatus esset stercorea, numquam Christum sibi potuisset adquirere: hic custodit

5 I Petr. 2, 20—23 13 Luc. 7, 29 16 I Ioh. 4, 18 18 sq. Rom. 8, 18 21 Ioh. 15, 1 24 Psalm. CXII 7 26 Philipp. 3, 8

3 dnm *PC* dñm *cet.*, *fort. recte* 4 acerba aliqua *DF'* patitur *D*
5 est gloria *DP'* 6 et] ut *DP'* 8 et *om.* *DP'* mortuus *P* (us
ex os) 9 sequamur *B* 11 non maledixit *BDP'C* 12 si *ante* iustus
transponit B 13 aculeo *D* et (*† e s. a*) *P'* semper *pr. in ras. B*
qui *B* 15 aculei *D* et (*† e s. a*) *P'* 16 propositione *B* 18 remuneratione *D* (*s. † memora*) rememoratione *P'* (*s. † une*) 19 omnes *P*
(*e ex i*) 22 rigidioris abstinentiae *DP'* 23 amputatricem *PB*

fructus suos, ut illic securus recondat. semper itaque ei bonus est deus, quia semper quae bona sunt de deo sperat.

- 4 Accipe aliud. quam bonus inquit deus Istrahel rectis corde! non ergo omnibus bonus est deus? ille quidem
 5 omnibus bonus est, quia saluator est omnium hominum, maxime fidelium. et ideo uenit dominus Iesus, ut saluum E faceret quod perierat; uenit enim, ut peccatum mundi tolleretur, uulnera nostra curaret. sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis conpungatur
 10 uis ulceris, ideo uolentes curat, non adstringit inuitos. accipiunt igitur sanitatem qui medicinam expetunt, illi autem qui refutant medicum nec requirunt bonitatem medici quam non experiuntur sentire non possunt. qui autem curatur etiam F sanatur, ideoque his bonus est medicus quos sanauit. his
 15 igitur bonus deus quibus peccata donauit; qui autem insanabile peccatum habet mentis suae ulcere quomodo potest medicum bonum aestimare, quem refugit? pulchre itaque apostolus, ut praemisimus, explanauit quia et omnibus bonus est deus, qui uult omnes homines saluos fieri. et
 20 maxime fidelibus diuinae bonitatis praerogatiua seruatur, quibus et uoluntas dei opitulatur et gratia. sed et psalmista 664 A dicendo: quam bonus deus Istrahel rectis corde! ad ipsorum sententiam rettulit qui aliter de deo sentire non norunt nisi quia bonus ad omnia et in omnibus est.
- 5 25 Denique sequentibus exponit ipse quid senserit, dicendo: B mei autem paene moti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelauit in peccatoribus pacem

6 Luc. 19, 10 7 Ioh. 1, 29 19 I Tim. 2, 4 26 Psalm. LXXII 2 sq.

1 fructuos *P* securos *B* securius *DP'* 2 est *om.* *DP'* 3 illud *B*
 inquit *s. u.* *P* ish~~l~~ *P* isr~~l~~ *cet.* 4 ergo (*e in ras.*) omnibus (*o s. u.*) *P* 5 hominum *om.* *DP'* 7 enim ergo *P* ergo *C* 10 adstringit *P* (*n s. u.*) 11 expectant *P* (*c eras.*) 15 bonus est *DP'* 16 peccatum *P* (*p ex m*) 17 aestimare] habere *DP'* fugit *B* pulchre *P* (*c postea add.*) 20 pietatis *DP'* 21 dei *om.* *B* 22 istrachel *P* isr~~l~~ *cet.* 23 rettulit *P* (*t pr. s. u.*) retulit *cet.*

peccatorum uidens. non utique pedes corporis <dicit et>
 gressus, sed directionem mentis et gressum, de quo alibi
 dicit: non ueniat mihi pes superbiae et manus pec-
 catorum non moueat me. ideo semper petendum est ut
 dirigat dominus nostrorum animorum uestigia. ne labantur et
 lubrico quodam erroris effusa stabilitatem sui tenere non
 possint. prolapsionis autem causa ea est quod pacem aemu-
 latus est peccatorum. aemulari autem debemus quae bona
 sunt, non ea quae plena dedecoris, sicut et apostolus Paulus
 expressit dicens: bonum autem aemulari in bono semper. 10 I
 6 nec te moueat quod pacem in malo posuit. denique et in
 euangelio habes esse pacem, quam respuit Christus, ut ipse
 ait: pacem meam relinquo uobis, pacem meam do
 uobis: non sicut mundus dat, ego do uobis. est enim
 pax quae non habet offendiculum, est quae habet. quae ex 15
 dilectione est non habet offendiculum, quae ex simulatione
 habet. ideo et propheta dicit: pax, pax; et ubi est pax?
 refugiamus ergo pacem peccatorum; conspirant enim aduersum I
 innocentem, coeunt ut iustum opprimant. uiduam exterminent
 7 uel expugnent eius pudorem. et ideo non est reclinatio 20
 morti eorum, non declinatio, ut plerique codices Latini
 scripti sunt, sed reclinatio. quando enim laboramus et
 incuruamur ad opus aliquod atque inclinamur, nos reclinare
 consueuimus; peccatores autem grauium scilicet delictorum
 et maxime impii se reclinare non possunt, de quibus dictum 25
 est: et dorsum illorum semper incurua. non enim se I
 erigunt ad caelestia qui Christo non adhaeserunt. et ideo nec

3 Psalm. XXXV 12 10 Galat. 4, 18 13 Ioh. 14, 27 17 Ezech.
 13, 10 19 Sap. 2, 12 20 Psalm. LXXII 4 26 Psalm. LXVIII 24

1 peccatorum *om.* *B* uidens *s. u.* *P* dicit et *addidi*, appellat
Gelenius 2 mentes *P* 5 amicorum *B* 6 errore *B* 7 ea causa *DP'*
 10 expressit *P* (*r s. u.*) 11 malū *B* et *om.* *B* 12 pacem esse *B*
 13 meam *om.* *DP'* 14 enim *P* (*i s. u.*) 15 est] et *DP'* habet ...
 quae ex *om.* *DP'* 16 simulationem *DP'* 17 ubi] non *B* 19 iustos *D*
 23 aliquid *B* 25 impiis *B* (*s eras.*) 26 dorsa *B* 27 quia ñ *B* (ñ
eras.) nec *PP'* non *BC* non nec *D*

resurgunt cum eo quorum mors pessima, sicut scriptum est: mors peccatorum pessima. qui autem Christo commoritur et consepelitur cum illo non solum reclinatur, sed etiam resuscitatur. de quo pulchre illud conuenit dictum: uniuer-
 5 sum stratum uersasti in infirmitate eius, maxime si martyr sit, cuius infirmitas passione soluitur, mors resurrectione.

8 Uidimus illum diuitem, qui indutus purpura et bysso in 665 A
 hoc saeculo recumbebat et epulabatur cottidie splendide, de
 10 cuius mensa quae cadebant pauper Lazarus colligebat, quem-
 admodum in tormentis positus in inferno se reclinare non
 poterat, sed uix ad Abraham non totum se, sed solos oculos
 erigebat rogans ut mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui
 in aquam tingeret et linguam eius refrigeraret. ergo morti
 15 reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga eius. B
 9 nihil enim prosunt flagella post mortem. et ideo Dauid dum
 esset in istius corporis uita, in flagella se praeparabat, ut
 eum dominus reciperet castigatum. considera iterum mihi
 sanctum Iob, qui perfusus erat ulceribus et concutiebatur
 20 omnibus membris et plenus erat totius corporis sui doloribus,
 glaebas terrae uulnerum suorum sanie et umore dissoluens,
 quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non C
 posset, requiem mortis inuenerit. ideoque conscius sui dixit:
 mors uiro requies. is igitur in plaga non motus est nec
 25 nutauit sermonis sui lubrico, qui in omnibus illis nihil
 peccauit labiis suis, sicut scriptura testatur, sed magis
 plagae suae repperit firmamentum, per quam confirmatus in

2 Psalm. XXXIII 22 II Cor. 7, 3 Rom. 6, 4 4 Psalm. XXXX 4
 8 Luc. 16, 19—24 14 Psalm. LXXII 4 19 Iob 2, 7 sq. 24 Iob
 3, 23 25 Iob 2, 10

1 sicut *om.* B 2 commoritur P (o *pr.* *ex* u) moritur B 4 se pul-
 chre DP' 6 cuius P (i *longum*, i *eras.*) 9 splendide P (d *alt.* *ex* t)
 12 uix ab B se totum (*om.* *sed*) B se s. u. P 14 aquam B
 aqua *cet.* intingueret DP'C illius ergo B 15 in plaga *om.* DP'
 23 posset P (e *ex* i) ideo (*om.* *que*) B conscius P (u *pr.* *del.*)
 24 requies uiro C his PC placa P 25 nutauit B nutauit *cet.*
 27 repetierit DP'

Christo est. ergo et Iob et Daud, quia hic flagellati sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua, quia flagellat pater filium quem suscipit, qui autem hic non flagellantur ibi non suscipiuntur ut filii. ideoque in laboribus hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur, ut in perpetuum cum diabolo flagellentur.

- 4, 10 Ideo optinuit inquit eos superbia eorum, cooperti sunt iniquitate et impietate sua. malum uestimentum iniquitas, quod si qui uoluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudicium uenire nobiscum. et si qui tunicam nostram quam accepimus spiritalem auferre conetur, remitte pallium iniquitatis, sume operimentum fidei atque patientiae, quo se operibat Daud in ieiunio, ne amitteret integumenta uirtutis. ipsum ieiunium operimentum est. denique nisi sanctum Ioseph texisset ieiuna sobrietas, adulterae proteruitas exuisset. quo ieiunio si se tegere uoluisset Adam, nudus non fuisset effectus. sed quia de ligno scientiae boni et mali contra interdictum caeleste gustauit et imperatum ieiunium praeuaricatus est incontinentiae cibo, nudum se esse cognouit. quod si ieiunauisset, et fidei seruasset exuias nec se aspexisset intectum. non ergo nos induamus iniquitate et impietate. ne de aliquo nostrum dicatur: et induit se maledictionem. male se induit et Adam, qui dum quaerit integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam. induerunt se maledictione Iudaei, de quibus scriptum est:

2 Prouerb. 3. 12 Hebr. 12, 6 5 Psalm. LXXII 5 7 Psalm. LXXII 6 15 Gen. 39, 12 17 Gen. 3, 6 sqq. 22 Psalm. CVIII 18

3 recipit *BP'* 4 suscipiuntur *B* (u *alt. ex ei*) 5 perpetuum *B* perpetuo *cet.* 7 eos inquit *B* (*om. eorum*) cooperti *P* (*i s. u.*) 8 sunt *om. DP'* 9 quid si *P* 9 et 10 qui *P* quis *cet.* 10 incipiat *om. B* 13 operiebat *BDP'C* 14 integumenta *B* tegumenta *DP'C* 15 nisi *P* (*s in ras.*) ieiunia *C* sobrietas ieiunia *DP'* 16 tegeret *P* (*et ex it*) 18 contra *P* (*a in ras.*) 20 ieiunasset *BP'C* et *om. BDP'* 21 intellectum. nos *B* 23 quaereret *DP'* 24 integumenta *BP' et* (*u in ras.*) *D* tegumenta *C* foliarum *P* (*o s. a*) filiorum *B*

prodiuit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis. ab adipe adipale enim dicitur, id est pingue. sicut enim anima bonis pasta et referta uirtutibus tamquam adipe et pinguedine repletur, ut scriptum est, 5 sic iniquitas, quae quasi ex adipe procedit, non tenuis et B exilis significatur, sed plena uitiorum. denique non fortuito quodam lapsu in errorem incidere, sed consilio et dispositione in sacrilegium transierunt.

12 Posuerunt in caelum os suum, et lingua eorum C
10 transiuit super terram. ponere in caelo os suum quid sit docet nos ille ex fratribus adulescentior, qui regressus ad patrem dixit: pater, peccaui in caelum et coram te. ponunt autem in caelum os suum qui sibi criminum auctori- D tates natiuitatis putant quadam necessitate deferri. hi nec 15 caelo nec terris parcere solent, ut cursu quodam stellarum arbitrentur uitam hominis gubernari. nihil prouidentiae, nihil bonis moribus derelinquunt. atque utinam et isti sicut ille unus de duobus adulescentibus reuertissent: bonus dominus remedium non negasset. et tamen etiamsi ipsi nolint sanari, 20 reseruat dominus regressionis gratiam, ut qui in Istrahel expulsi sunt per cordis proprii caecitatem per plenitudinem E ecclesiae reuertantur et non uacuos dies uitae istius ducant, sed plenos habeant bonae operationis et fidei, cum repleuerit eos dominus gratia spiritali. quomodo autem reuertantur 25 accipe. quia caecitas inquit ex parte Istrahel contigit,

1 Psalm. LXXII 7 4 Psalm. LXII 6 8 Psalm. LXXII 9
12 Luc. 15, 18 25 Rom. 11, 25 sq.

1 prodiit *DP' C* 2 adipale *scripsi* adipsal *PC* adeps *B* et (*in quibus antea spatium est 5 fere litt.*) *DP'* id est *om.* *DP'* 5 sicut *BC*
*et *P* (*s eras.*) 6 fortuitu *DP'* 7 labso *P* 10 trans. in terra *B* ponere *P* (*re s. u.*) caelum *B*, recte puto, cf. *u. 13* 13 autem *om.* *B*
14 natiuitatis *C* natiuitates *PB* uanitates *DP'* hic (*c eras.*) *P* hii *DP' C* nec] in *DP'* 15 celo *P* (*c s. u.*) cursu *P* (*u alt. ex o*)
17 moribus bonis *B* derelinguunt *P* 18 reuersi essent *B* reuertentur *DP'* 19 etiam ipsi si nolunt *DP'* 20 istrahel *P* (*e s. u.*) *isrl̄ cet.* 24 dominus *om.* *DP'* 25 sq. istrahel *P* *isrl̄ cet.*

donec plenitudo gentium intraret et sic omnis Istrahel
saluus fieret. sed quia mysterium oportebat impleri ut
concluderet deus omnia in incredulitate, id est redargueret
atque conuinceret — cum enim duo contendunt, si unus F
superior sit, dicitur: conclusit illum alterum — ideoque per 5
suam misericordiam, ut subditus fieret deo mundus, regressus
est quidem populus in heredibus, <sed> seri sceleris errore
traductus est, ut deum non crederet occultorum esse praescium.
sed dominus illis ut quandoque redimantur, salutis futurae
gratiam reseruauit dicens: ideo reuertetur huc populus 10
meus. quid est huc? id est ad me, ad aequitatem et
13 iustitiam meam, ad cultum meum. et implebit dies uitae
suae. quod utique sic accipies, ut populus quidem redimatur, 667
qui crediderit. in quo etsi non redimantur qui non crediderunt,
14 tamen redemptio populi dei praerogatiua defertur. isti ergo in 15
errore positi dixerunt: quomodo sciuit deus? et si est
scientia omnis in altissimo? putant enim non esse in
deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis saecularibus.
et adhuc inducit eos loquentes: ecce ipsi peccatores et
abundantes in saeculum optinuerunt diuitias. habes 20
hoc in euangelio planius expressum, ubi Simon ille Pharisaeus B
uidens quod mulier illa peccatrix uenit in domum eius et
super pedes Christi effudit unguentum dicebat intra se: hic
si esset propheta, sciret utique quae et qualis mulier,
quae tangit eum, quia peccatrix est. sed patientia dei 25
non praeiudicat ueritati et praescientia eius ac prouidentia

2 Rom. 11. 32 5 Reg. I 26, 8 10 Psalm. LXXII 10 12 Psalm.
LXXII 10 16 Psalm. LXXII 11 19 Psalm. LXXII 12 23 Luc. 7, 39

6 misericordiam *P* 7 est *om.* *DP'* populos *P* sed *addidi* sed
is celeri *scr. Costerius* seri *PC* seris *B* seu *D* sui *P'* sceleri *PDP'*
8 traditus *DP'* ut *C* et *cet.* 10 ideoque *DP'* reuertentur *PC*
reuertatur *DP'* 11 et] ad *B* 12 meum *om.* *B* implebit *ed. Rom.*
impleuit *libri* 14 crediderit in eo (*om.* in quo) *DP'* 15 redemptio
scripsi redempti *P* (*p s. u.*) *cet.* ergo *P* (*r ex c*) 16 sciuit *P* (*s.*
u ras.) scit *B* 19 et *om.* *B* 20 scio *B* 21 plenius *B* farisaeus *P*
24 qualis esset *B* qualis est *P'C* 25 peccatrix *P* (*i s. u.*)

hoc ipso amplius probatur quod in peccato positus successu
affluit saecularium prosperorum. quod fortior uidens ridet,
incautus transducitur et mouetur. C

5 Denique psalmista dicit dixisse se: ergo sine causa
5 iustificaui cor meum et laui inter innocentes manus
meas, hoc est: uideo illos abundare, uideo illis commoda D
omnia secundare, me autem conteri atque exagitari temptati-
onibus plurimis. frustra ergo dedi me innocentiae atque ad
studium sobriae conuersationis intendi. et pulchre ait: laui
10 inter innocentes manus meas, ut non adrogare sibi
summam innocentiae, sed sedulum deferre studium uideretur.
16 interea non inpune huiusmodi a se sermonem exisse testatur.
nam tota die flagellatum esse se memorat, quia frustra iusti- E
ficasse se domino cor suum dixerat; post flagella autem
15 continuo secuta est prauae opinionis correctio. statim enim
index meus inquit in matutinis, id est in aperto et
perspicuo; lux enim ueritatis comprehendens eum non siuit
haec sentire quae dixit. reuincebat itaque et redarguebat me
ueritatis lumen offusum animo meo, eo quod non recte dixerim:
20 sine causa iustificaui cor meum. locutus enim illa sum
tamquam in tenebris constitutus et recordanti illa mihi cor F
conpungebatur, conpuncto autem corde inluminabatur affectus,
ut fieret in corde meo ignis flammigerans, qui faciebat in me
diei spiritale principium. inluminata itaque oriente mihi die
25 et quasi in multis matutinis positus intellegebam quia extra
constitutionem generationis filiorum dei factus sum, qui cum
primo credidissem eo quod operator mundi prouidens genera-

4 Psalm. LXXII 13 13 Psalm. LXXII 14 16 Psalm. LXXII 14
23 Hier. 20, 9

1 successum (in *del.*) affluit *P* 2 prosperitatum *B* 4 dicit dixi
(dixit, t *eras. P'*) ergo *DP'* iustificaui sine causa *C* 5 nocentes *B*
9 sobriae *P* probe *D* (prob in *ras.*) *P'* pulchre *P* (r s. u.) 10 sibi
om. B 11 sed sedulum] sed ullum *DP'* 13 se esse *DP'*, se *om. B*
15 correctio *DP'C* 16 uindex *DP'* aperto *P* (a s. u.) 19 effusum
DP'C 20 sum enim illa *DP'* 21 et *om. DP'* 26 constructionem
DP' 27 operator *P* (u ex o) *DP'*

- tioni humanae omnia ad utilitatem nostri uel tristia uel ea
 quae parum delectent fecerit, tam bonam sententiam postea
 17 prauis opinionibus turbatus amiserim. conferebam itaque cum
 corde meo et dicebam mihi: si narrabo sic quia sine 668
 causa iustificaui cor meum; occurrebat mihi dei uox 5
 dicens: ecce generationi filiorum tuorum, cui disposui,
 id est: ecce in scripturis inuenis quia disposui, o tu Adam,
 generationi filiorum tuorum quia fortuito diuitiae ad impios,
 non aliquo merito deferantur. nec praemia uirtutis sunt
 emolumenta thesauri, ut e contrario <non> inopia poena 10
 peccati est, sed indiscrete ueniunt ista, quae modo fluminis
 18 quodam saeculi profluuio uolutantur. et existimabam et B
 uidebar mihi cognoscere hoc esse uerum, hoc congruere
 diuinae prouidentiae et conuenire, me autem frustra in his
 turbatum esse in quibus inhaerere non debui. 15
 7, 19 Itaque quia uidebar mihi ueram sententiam comprehendisse C
 et cognitionem esse rei ipsius adsecutus, dicebam mihi: hoc
 labor est ante me, donec introeam in sanctuarium
 dei et intellegam in nouissimo, id est: solus mihi labor
 superest, ut ingrediar in sanctuarium dei, ubi est Cherubin, 20 D
 id est cognitionis profundum, et non laborem in incertis et
 uanis opinionibus; narratio enim fatui sicut sarcina in
 uia. ideo ingrediamur adytum cognitionum sacrarum atque
 interiora penetralia ueritatis, ut non sit in nobis labor;
 sapientia enim nos a sensu laboris abducit. denique non est 25
 labor in Iacob, causa autem laboris ignorantia est, quoniam

4 Psalm. LXXII 15 sq. 6 Psalm. LXXII 16 12 Psalm. LXXII 16
 17 Psalm. LXXII 16 sq. 20 Exod. 25, 17 21 Philo de uit. Moys. III
 8 (II 150, 15) 22 Sir. 21, 16 (19) 26 Gen. 27, 20

1 tristitia *P* (ti alt. s. u.) *B* (ti alt. eras.) 2 fecerint *P* (n s. u.
 eras.) 3 amiserim turbatus *B* 6 generationi *P* (e s. ras.) 7 id est]
 adest *DP'* in] his *DP'* scribitur *P* (i pr. s. u.) 8 tuorum om. *B*
 fortuitu *DP'* et *m2 B* 10 thesauri *P* (n s. u.) thesauri cet. ut
PBDP' et *C* nec *α* non addidi 12 et (e in ras.) uidebar (r in
 ras.) *P* 14 prudentiae *B* 17 rei ipsius esse *C* 18 sanctoaurium *P*
 21 cogitationis *DP'* et non est labor *B* 23 aditum libri 24 non
 om. *DP'* in om. *B* 25 nos om. *B*

qui nescit iustis reposita esse praemia non reficitur a laboribus,
 sed magis imprudentiae suae labore curuatur et frangitur. E
 ingrediamur ergo sanctuarium dei, ubi sunt Cherubin, in
 quibus est recordantia sacrae cognitionis et ueri illius atque
 20 aeterni luminis. in illo candelabro imago resplendet, quo
 possimus intellegere in nouissimo. sanctus etenim in ultimo
 cognoscit et perfectam sapientiam processu aetatis adipiscitur
 dicens: notum mihi fac, domine, finem meum et
 numerum dierum meorum qui est, ut sciam quid desit
 10 mihi. qui est finis nisi ille, cum traditur regnum deo patri, F
 quando reuelantur occulta sapientiae? hunc finem nostri
 certaminis requirebat propheta cupiens cognoscere quid deesset
 suae perfectioni; finis enim disciplinae nostrae et studiorum
 perfectio est.

115 Haec ergo prima uerae ratio cognitionis, quia fortuito
 accidunt quae in saeculo sunt: secunda illa, quia propter
 eorum tergiuersationes posuisti eis successus profluos
 saecularium commodorum et abundantiam diuitiarum, ne
 causarentur propter inopiam se et acerbitem alicuius doloris
 20 et luctus minus fuisse deuotos atque in culpam latrocinii et
 direptionis studium necessitate egestatis impulsos. non enim 669 A
 ad tranquillitatem uitae usuramque laetitiae diuitiis opinati
 aut honoribus eleuati sunt, sed ut querella excluderetur,
 2 coaceruaretur aerumna. deiciuntur itaque dum eleuantur

5 Exod. 25, 30 6 Sir. 48, 24 (27) 8 Psalm. XXXVIII 5
 11 Psalm. L 8 16 Psalm. LXXII 18 24 Psalm. LXXII 18

3 ergo] igitur *DP'* 4 recordatio *BDP'* 5 resplendet *P* (et *ex* it)
 7 adipiscetur *P* (e *ex* i) 8 mihi fac *dñe P* mihi *dñe* fac (*C'* fac mihi
dñe DP' et (*qui domine post meum transponit*) *B* 9 qui *P* quid (*C'*
 quis *cet.* 10 qui *PC'* quis *cet.* fines *P* 11 sapienae *P* hunc *P'*
 (nc *in ras.*) 13 uestrae *B* 15 ergo *om. B* uera *DP'* cogni-
 tiones *P* quia *P* (i *eras.*), *om. B* fortuitu *DP'C* 16 in] a *B*
 17 tergiuersationes (es *ex* is) posuisti (i *alt. postea add.*) *P* successus
P (c *pr. ex* b) 18 commotorum *P* (o *alt. ex* u) abundantiam *P*
 (dan *s. u.*) nec auferentur *B* 19 se *eras. B* acerbitem *P* (b
ex u) 22 laetitiae] legitime *DP'* opinati *B* 23 quaerella *P* querela
cet. 24 coacerbaretur *PBC* coaceruaretur *D* (u *pr. ex* b) dum] de *B*

huiusmodi uiri. non enim gratia, sed ruina est, ubi nec
 diuturni usus muneris reseruatur et adimitur excusatio delin-
 quendi, quod enim grauioris pondus querellae quam illud
 diuinum quod habes in Michaeae libro prophetae: popule
 meus, quid feci tibi aut in quo contristavi te aut 5 B
 quid molestus tibi fui? responde mihi. nonne eduxi
 te de terra Aegypti et de domo seruitutis liberaui
 te? ecce quomodo deiciuntur impii, dum adleuantur, querella
 eorum excluditur, poena aceruatur. caelestibus enim beneficiis
 inuitati deserere non debuerunt uitae securitatis et prosperi- 10
 tatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. sed sicut
 iustitia dei magna ita etiam seuera uindicta. quando enim
 impius perseuerare consuevit, de quo et alibi habes scriptum: C
 uidi impium superexaltatum et eleuatum super
 caedros Libani et transiui, et ecce non erat: et 15
 quaesiui eum, et non est inuentus locus eius?
 incredibilis celeritas extinctionis eius. uides subito impium in
 hoc saeculo potentem: dum tu transis, ille iam non est.
 quanta est enim umbra in terra, quam non diuturna! trans-
 pone uestigium, et umbra praeteriit. aut si hic aliquid mouet, 20
 ad ea quae futura sunt attolle mentis uestigium et inuenies
 illic impium non futurum, quem hic esse credebas; non D
 enim est qui nihil est. denique dominus eos cognouit
 qui sunt ipsius; qui autem non sunt eos non agnoscit,
 quia ipsi eum qui est non agnouerunt. 25

4 Mich. 6, 3 sq. 14 Psalm. XXXVI 35 sq. 23 II Tim. 2, 19

1 enim uiri gratia *B* 3 querellae *P* querelae *cet.* illū *B* 4 ex
 popule *P* (le ex lae) 5 constravi *B* 6 fui tibi *P' C* 7 seruitutes *P*
 8 querella *P* querela *cet.* 9 aceruatur *DP'* acerbatur *cet.* celesti-
 bus *P* (i s. u.) 10 securitatis et *Erasmus* securitatis sed *DP'* setutilitatis
 sed *P* utilitatis et *BC* 11 obtemptare *B* 13 alibi *P* (a s. u.)
 14 super] sicut *B* 17 incredibilis *P* (e pr. del.) 19 enim est *B*, est
om. P' non *om. DP' C* diu+turna *P* (r eras.) 20 mouet *ed. Rom.*
 mouent *PBD* mouerit *P'* mancant *C* 22 credebas *P* (e pr. s. u.)
 23 denique *P* (i ex e) 25 eum *P* (u in ras.)

23 De ipsis ergo et hic dicit: defecerunt et perierunt E
 propter iniquitatem suam uelut somnium exur-
 gentis, id est: ita deficiunt et euanescent impii, sicut
 somnium exurgentis e somno primum, quia in tenebris sunt
 5 et in tenebris ambulauerunt nec residet aliquod eorum boni
 operis uestigium, sed similes eorum qui somnium uident. qui
 autem somniat in nocte somniat, nox autem in tenebris. filii
 tenebrarum sunt priuati sole iustitiae et splendore uirtutis, F
 dormientes semper et non uigilantes, de quibus bene dicitur:
 10 dormierunt somnum suum et nihil inuenerunt. etenim
 cum animae eorum a corpore <sint> separatae, tamquam
 resoluti a corporis somno nihil inuenient, nihil tenebunt et
 quod tenere se arbitrabantur amittent, quoniam stultus et
 insipiens cum diuitiis exundauerit, relinquet alienis diuitias
 15 suas neque simul ad inferna descendet cum eo gloria domus
 24 eius. sequentia quoque demonstrant quomodo ipsius non in-
 ueniatur imago, sed intereat, quoniam imago eius in ciuitate
 domini illa superiore Hierusalem non inuenitur. dominus enim
 pinxit nos ad imaginem et similitudinem suam, sicut ipse
 20 docet dicens: ecce ego, Hierusalem, pinxi muros
 tuos. si bene egerimus, manet in nobis ista imago caelestis; 670 A
 si male quis agit, deletur in illo haec imago, illius utique
 qui descendit e caelo, et est in eo imago terreni. unde et
 apostolus dicit: sicut portauimus imaginem illius

1 Psalm. LXXII 19 sq. 5 Psalm. LXXXI 5 8 Malach. 4, 2
 10 Psalm. LXXV 6 15 Psalm. XXXXVIII 18 16 Psalm. LXXII 20
 20 Esai. 49, 16 24 I Cor. 15, 49

4 e] a B 5 residet P (e *alt.* ex i) resedit DP' aliquod P (o ex i)
 6 similes C similis cet. 8 tenebrarum P (ene s. u.) 10 somnium PD
 11 sint *addidi* 12 nihil *alt.* | nil DP C 13 se tenere DP'
 14 exundauerit (C exundauerint P (ri s. u.) cet. relinquet (C relinquent
 cet. 15 eo PBC eis P', om. D (in quo eum pro cum) 16 eius PBC
 eorum (om. domus) DP' demonstrant P (s s. u.) ipsius] impius *ed.*
Rom. 17 imago B, om. cet. inueniantur, sed intereant DP' 18 hie-
 rusale P 20 dicens P (i ex o) hierusale P (a s. u.) murus P
 22 et si DP' qui B 24 imaginem om. B

terreni, portemus et imaginem huius caelestis. bonorum ergo imagines perseuerant et in illa dei ciuitate resplendent. si quis autem ad grauiora peccata deflexerit nec egerit paenitentiam, imago eius aboletur uel eicitur, sicut Adam de paradiso eiectus est et exclusus. quicumque autem 5 B pie honesteque se gesserit intrat in ciuitatem dei et infert imaginem suam, ut in illa dei fulgeat ciuitate. domine, in ciuitate tua imagines ipsorum ad nihilum rediges, quia isti in lumine fulgere non possunt qui tenebrosis se operibus induerunt. exemplum arcessamus de saeculo. uide 10 quemadmodum in ciuitatibus bonorum principum imagines perseuerent, deleantur imagines tyrannorum.

9, 25 Haec ergo considerans animoque intendens sanctus propheta C delectatus est, qui fuerat ante turbatus. unde ait ipse: quia delectatum est cor meum et renes mei resoluti 15 D sunt. et ego ad nihilum redactus sum et nesciui et uelut iumentum factus sum apud te. et ego semper tecum. 'cum cognouissem' inquit 'quia deus humana curat et respicit, requieuerunt renes mei,' hoc est: ex maxima fatigatione ueteris imprudentiae requieui per 20 agnitionem boni caelestis et gratiae. sunt etiam quidam renes animae, qui uexantur in nobis per ignorantiae laborem: hi resoluuntur ad requiescendum caelestis agnitione doctrinae et quasi fulcro quodam caelestium praeceptorum subnixi fouentur. E 'tunc' inquit 'intellexi quia uane fatigabar, quoniam id quod 25 26 uerum est nesciebam.' et uelut iumentum factus sum.

6 Apoc. 3, 12 7 Psalm. LXXII 20 14 Psalm. LXXII 21—23

3 autem *om. B* 6 se *om. DP'* 8 imaginis *P* redigis *P* 9 tenebris *B* 10 accersemus *DP'* accersiamus *C* 12 imaginis *P* 15 meum *P* (*u s. u.*) 15 et 19 renis *P* 18 cognouissem *P* (*s pr. s. u.*)
19 humana *P* (*na s. u.*) 21 etiam] enim *Costerius* renes *P* (*e alt. ex i*) 22 hi *B* hii *cet.* 23 requiescendum *P* (*d ex t*) 24 fulchro *C* pulchro *P* (*r s. u.*) *cet.* post quodam in *DP'* spatium est 6 litt. quodam fulcro *α et liber bybliothecae canonicorum s. Ambrosii* 25 fatigabar *P* patiebar *DP'* 26 est *om. DP'* factus *P* (*s in ras.*)

pulchre addidit apud te; comparatione enim caelestium homo quid est nisi iumentum inrationabile? nam et stellae, cum sint lucidae, uanescunt solis exortu. et Moyses ait: non sum idoneus ab hesterno die. ex quo coepisti
 5 loqui cum seruo tuo. et tenui inquit uoce et tardi- F
 locus sum. ita ergo et homo, non dicam Christi, sed angelorum comparatione mutum uidetur esse iumentum. sed tamen nemo desperet, quia homines et iumenta saluos facit dominus. et ideo quia non ex me, sed ex te didici, tibi
 10 adhaerebo semper, ut desinam esse iumentum, et dicas mihi: tu autem hic sta mecum. circumfusus enim dei gratia incipit homo esse qui per imprudentiam praetendebat insensibilitatem et inscientiam bestialem; homo enim eo probatur, si capax sit rationis et gratiae, itaque a mutis animalibus
 15 separatum esse se gaudet et in hominum adscitum esse consortia, quae deus uisitat et tuetur. quid est enim homo nisi quia eius memor est dominus aut quia a domino uisitatur?
 7 Unde quasi uisitatus ab eo dicit: tenuisti manum 671 A B
 dexteram meam et in uoluntate tua deduxisti me
 20 et cum gloria adsumpsisti me. sic accepimus et secundum Graecum sic conuenit. dixit enim Graecus: ἐκπάτρησας τῆς χειρὸς, id est tenuisti manum, τῆς δεξιᾶς μου dexteram meam. bene dirigitur cuius dexteram deus manu sua tenet. potest dicere: dominus a dextris meis, ne commouear.
 25 Adam si a dextris suis dominum habere uoluisset, non esset

3 Exod. 4, 10 8 Psalm. XXXV 8 11 Deut. 5, 31 16 Psalm. VIII 5 18 Psalm. LXXII 23 sq. 24 Psalm. XV 8

1 addidit *P* (d tert. ex t) 2 et (in ras.) *P*, om. *DP'* 3 soles *P*
 4 idoneus *P* (o ex e) 5 uoce *B* uocem *cet.* tardiloquus *ed. Rom.*
 (tardilocus *scripsi*) tardilocutus *PB* tarde locutus *cet.* 6 ego *P* 8 desperet *DP'* desperat *cet.* homines *P* (e ex i) fecit *C* 9 deus *DP'*
 qui non *DP'* 15 alt. esse om. *B* 16 enim est *D* (enim s. u.) *P'*
 20 suscepisti *B* accipimus *DP'* 21 Εκπατρησας τῆς χειρὸς libri, *corr. Erasmus* 22 id . . . manum om. *C* ΤΗΘΔΕΞΙCΜΟΥ *PB* et magis corrupta *C* ΤΗΘ et deinde spatium 10 fere litt. *D*, om. haec et uerba dexteram meam spatio relicto *P'*, *corr. Gelenius* 25 suis om. *B* habere om. *DP'*

a serpente deceptus. sed quia oblitus est mandatum dei et uoluntatem serpentis impleuit, manum eius diabolus tenuit C et ad lignum scientiae mali et boni fecit extendi, ut interdicta decerperet. praeiudicatum est in illo omnibus et coepit uniuersis aduersarius ad dexteram stare. unde et illa in Iudan 5 maledicti forma processit: et diabolus stet a dextris eius. si illud maledictum graue, maxima est ista benedictio, qua maledictionis durae uincla laxantur. ideo dominus Iesus ad dexteram sibi diabolum statuit, sicut in Zacchariae legimus libro; hominis enim causam locumque suscepit. ibi ergo 10 D stetit, ubi Adae stabat hereditas. quasi bonus athleta permisit eum ad dexteram sibi stare, ut eum retrorsum repelleret dicens: uade retro, Satanas. itaque aduersarius loco deiectus recessit; tibi autem ne diabolus staret a dextris, ait: ueni, sequere me. praeuidens igitur Daud aduentum 15 domini, qui nos a potestate aduersarii liberaturus descendit e caelo. ait: dominus a dextris mihi, ne commouear. cui autem a dextris erat diabolus mouebatur. merito ergo et E hic ait: tenuisti manum dexteram meam, id est: ut iam peccare non possim, ut ille lubrico ante fluctuabundus 20 uestigio fida possim statione consistere. quam bene hoc apostolus dixit, quando turbatum eum dominus uidit et extendens suam dexteram titubare non passus est atque intrepido firmavit incessu. liberatus itaque Petrus quid aliud est locutus nisi hos propheticos uersus: tenuisti manum 25

6 Psalm. CVIII 6 9 Zach. 3, 1 13 Matth. 4, 10 15 Matth. 19, 21 20 Matth. 14, 30 sq.

2 et manum *DP'* 3 boni (bonū *B*) et mali *BC*, fort. recte 5 ad dexteram *om. DP'* iudan *BDP'C* 6 furma *P* 8 qua *DP'*, *om. cet.* uingla *P* 9 diabolum *P* (*o ex u*) zachariae *BDP'C* libro legimus *BDP'C* 11 stabat] stetit *B* athleta *P* (*e postea add.*) 12 eum *pr. post* sibi transponit *P'* sibi *om. B* 14 a] ad *P* 16 descendit *P* 17 dextris est *DP'* 19 manu *P* est] es *P* 21 fidei *DP'* hic *DP'* apostolus hoc *B* 22 apostolus *P* (*o alt. ex u*) quantum *B* eum turbatum *DP'* uidit dominus *DP'* 23 manum (*s. dexteram*) suam *D* manum dexteram suam *P'* 24 intrepito *P* aliut *P* 25 nisi *P* (*ni s. u.*) propheticos hos *B* manu *B*

dexteram meam, et in uoluntate tua deduxisti me
et cum gloria adsumpsisti me? quae est dextera nisi F
actuosa animae uirtus? quae si uoluntate domini dirigatur,
nihil aliud desiderat, nil requirit, nullas mundi huius opes,
5 nulla adiumenta deprecatur.

8 Ideo dicit sanctus: quid enim mihi restat in caelo?
et a te quid uolui super terram? id est: tu portio 672 A
mea es, abundas mihi ad omnia, nihil quaesiui aliud nisi ut
te partem haberem, nulli me caelesti, ut gentiles faciunt,
10 subdidi creaturae, nullas saeculi huius diuitias et uoluptatum
inlecebras concupiui. nullius egeo, qui a te adsumptus sum,
nec superest in caelestibus quod amplius quaeram. nihil
habens omnia habeo, quia Christum habeo, cui pater altis-
simus non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit
15 eum; quomodo ergo non cum illo omnia nobis
donauit? sicut apostolus dixit; omnia enim in Christo, B
per quem omnia et in quo constant omnia. omnia ergo in
illo habens aliam non quaero mercedem, quia ipse merces est
uniuersorum. ideoque perfecto dixit: tolle crucem tuam
20 et sequere me. qui illum sequitur non praemio ducitur ad
perfectionem, sed perfectione consummatur ad praemium.
imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro
amore uirtutis; Christus enim per naturam bonus, non propter
praemii cupiditatem. ideo passus est, quia eum benefacere C
25 delectauit, non quia incrementum gloriae ex sua passione

6 Psalm. LXXII 25 14 Rom. 8, 31 sq. 16 Coloss. 1. 16 sq.
19 Marc. 8, 34

1 me *P* (e s. u.) 2 suscepisti *DP'* nisi *P* (si s. u.) 3 actuosa
P (u ex o) domini uoluntate *DP'* 4 quaerit *DP'* 6 enim *P* (i
s. u.) mihi om. *B* 9 haberem partem *B* caelesti *D* et (s pr.
eras.) *P'* gentiles *P* (e alt. ex i) 10 subdidi *P* (d alt. ex t) huius
om. *P* 11 nullius (u alt. s. u.) *egeo *P* 15 eum] illum *DP'* 16 dona-
bit *P* dixit *PD* dicit *P'* ait *BC* 17 quo stant *DP'* 18 quia *P*
(a s. u.) 19 perfecte *DP'* 21 perfectionem alt. *P* (m eras.) 22 imi-
tatores *P* (i alt. s. u., e ex i) 24 benefacere *P* (bene s. u.) benefa-
cere eum *DP'*

quaerebat. ideo qui illum imitari cupit non quod sibi, sed quod aliis prosit operatur. unde non inmerito deficit sibi, aliis
 29 autem uirtutis incremento ualescit. et conuenienter dicit: defecit cor meum et caro mea, deus cordis mei. neque enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. s deficit ergo caro, quando mortificantur quae sunt carnalia, deficiunt et illi qui mortificationem Iesu Christi in sua carne D circumferunt; mors enim Christi in illis operatur, ut omnis errorum moriatur inlecebra. unde colligitur quia et cor hominis deficit, quando mortificantur cogitationes malae, quae 10 de corde procedunt, ut terrena omnia abscondat obliuio et fiat deus cordis eorum qui beati mundo corde deum uidere mereantur, ut adpropinquent tibi et non se segregent. deus enim adpropians, non repulsor adpropinquantium est; omnibus E enim uult salutis causa esse, non mortis. denique neminem 15 repellit nisi qui se ab eius conspectu putauerit sequestrandum. 30 quoniam ecce inquit qui elongant se a te peribunt. unusquisque enim operibus suis pietati tuae sese aut iungit aut separat: fugit enim deum qui operatur ea quorum cognitione metuat deprehendi, sicut ille qui tectus parietibus et 20 circumfusus tenebris a domino deo sese existimat non uideri, F uidetur autem, cum dicitur: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. sicut enim mulier quae fornicatur non adhaeret uiro nec una caro cum uiro suo nec unus spiritus est, sed diuidit sese ac separat fornicando, ita quaecumque 25 anima non adhaeret deo, sed uanis idolorum cultibus inseruiens fornicatur diuidit se sacrilegii scaeuitate et longe fit a domino,

4 Psalm. LXXII 26 7 II Cor. 4, 10 12 Matth. 5, 8 13 Iacobus 4, 8 17 Psalm. LXXII 27 20 Sir. 23, 18 (26) 22 Psalm. LXXII 27 24 I Cor. 6, 15 sq.

9 error *B* 10 cogitationes *P* (e *ex i*) 11 de *s. u.* *P* 12 mundi *BC* 13 segregentur *DP'* (*om. se*) 14 appropiantium *DP'* adpropinquantum *B* 15 causa non mortis esse *B* 18 suae *B* 19 cognitione *B* cognitionem *P* (e *in ras.*) *C* cogitationes *DP'* 20 sicut *P* (t *s. u.*) 21 non existimat *B* 22 omnē qui fornicatur *B* 24 cum uiro suo *om. B* 27 sacrificii *B* scaeuitate *P* obscenitate *B* (*ob s. u. m2*) scenitate *cet.*

quae prope esse deberet; perit autem qui separatur a domino.
unde sanctus, qui dei iudicium reformidat, semper adhaerere
uult Christo et in eo spem suam ponere, ut laudet dominum,
cui est honor, gloria, perpetuitas a saeculis et nunc et
semper et in omnia saecula saeculorum. amen.

<III.> (II.)

DE INTERPELLATIONE DAUID.

Multi quidem deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanae, 637 DE
excellentius tamen ceteris sanctus Iob et sanctus Dauid. ille
superior directus uehemens acer et quasi grauibus exasperatus
doloribus maiore coturno: hic blandus et placidus atque man-
suetus, mitiore affectu, ut uere quem imitandum sibi proposuit
cerui imitaretur affectum. nec te moueat, si tantum prophetam
ferae similitudine uidear praedicare, cum legeris ad apostolos F
dictum: estote astuti sicut serpentes, simplices
sicut columbae. sed tamen quamuis istiusmodi similitudines
piis adstruantur exemplis sitque innocens et mitis natura
ceruorum, illum ceruum ad imitationem prophetae propositum
hoc loco arbitror, de quo Solomon paternae mentis adsertor
in Prouerbiis dixit: ceruus amicitiae et pullus gratia-
rum confabuletur tibi. uerus enim dei filius in semet

2 Psalm. LXXII 28 13 Psalm. XXXXI 2 15 Matth. 10, 16
20 Prouerb. 5, 19

2 semper reformidat semper *B* 4 et gloria *B* 5 seculorum *P*
EXPLICIT TRACTUS (TRACTATUS *C*) S̄C̄I AMBROSI DE INTER-
PELLATIONE SC̄ORUM ET DAUID (i ex u *P*). INCIPIT TRAC-
TATUS EIUSDEM DE APOLOGIA PROFETAE DAUID AD THEO-
DOSIUM AUGUSTUM *PC* EXPLICIT TRACTATUS S̄C̄I AMBROSII
DE INTERPELLATIONE SC̄ORUM IOB ET DAUID. INCIPIT DE
INTERPELLATIONE DAUID ET IOB *DP'* EXPLICIT TRACTATUS
S̄C̄I AMBROSII EPI DE INTERPELLATIONE IOB ET DAUID. IN-
CIPIT EIUSDEM DE TOBIA *B* 9 excellentius *P* 10 et acer *B*
gravidus (in *mg.* *m2* grauibus) *B* 11 placitus *DP'* 12 mitiori
DP'C 14 uidear similitudine *DP'* 15 et simplices *DP'* 18 pro-
positum *P* (po s. u.) 19 solomon *P* salomon *cet.* mentes *P*

ipso naturam, quam animantibus ipse donauit, expressit, qui 6⁵
in hunc mundum tamquam ceruus aduenit et cum iis se
mira simplicitate iungebat a quibus ei parabantur insidiae.
fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, ut cum se
exagitari uiderint, iis sese equitibus adnectant, qui ministerio 5
fraudis adpositi specie fugae ac simulatione societatis inductos
ad retia usque deducant. ita ergo dominus tamquam ignarus
periculi atque inprovidus Iudaeis dolum sibi struentibus
admiscebatur ~~et~~ societatem sibi Iudae proditoris adsciuit. E
cuius simulatione funesta usque ad crucis laqueos et retia 10
passionis accessit. unde conuersus ad eum dixit: Iuda, osculo
filium hominis tradis? et hoc quidem modo uenit ad
synagogae retia uolensque se induit. sed non implicatus est
3 nec instrictus, qui omnes resoluit. denique eminebat super
retia. et quia sui eum non susceperant, uocabat ecclesiam et 15
ei suam gratiam conferebat, sicut ipsa sacrosancta ecclesia in
Canticis protestatur dicens: adiuraui uos, filiae Hieru- F
salem, in uirtutibus et fortitudinibus agri, si
suscitaueritis et resuscitaueritis caritatem usque-
quo uoluerit. petit ergo in odore agri, quem olebat sanctus 20
Iacob, id est illa fide, illa deuotione excitari sponsum suum
a filiabus Hierusalem, ut festinet ad sponsam, et excitari in
se eius caritatem aut etiam ipsum excitari, quia caritas
sponsus est. deus enim caritas est. sicut dixit Iohannes.
sed ille non passus se ab aliis excitari, qui sponte properabat, 25

9 Matth. 10, 4 11 Luc. 22, 48 13 et 14 Cant. 2, 9 17 Cant.
2, 7 20 Gen. 27, 27 24 I Ioh. 4, 16

1 qui (s. u. cum) *D* cum *P'* 6 fraudes *P* societates inductos (os
ex us) *P* 9 iudae proditoris sibi *B* 10 passionis retia peruenit *B*
11 osculo *P* 12 uenit *om.* *B* 13 uolens se inducit *B* induxit *C*
implicatus *BDP'C* 14 instrictus *B* instructus *cet.* 16 suam ei *B*
sancta *B* 18 agri si *DP'* agris *P* (s. s. u.) agri ne *BC* 19 et ne
resuscitaueritis *B*, et resuscitaueritis *om.* *C'* 21 iob *DP'* sponsam
suam *B* 22 sponsam *ed. Rom.* sponsum *P* (s. pr. s. u.) *cet.* exitari *P*
eius in se *B* 25 est passus *B* se *om.* *B*, est *P'* aliis] eis *B*
quia *B*, fort. recte

egressus de thalamo suo exultabat ut gigans ad currendam
uiam. uidit eum sponsa et uocem uenientis audiuit subitoque 639 A
conuersa ait: ecce hic aduenit saliens super montes,
transiliens super colles; maiores enim salit, minores
5 transilit, ne piaie festinationis impedimenta patiatur. similis
inquit est consobrinus meus capreolae aut inulo
ceruorum super montes Bethel. bonus ceruus, cuius
mons domus est dei, in quam tanta celeritate currebat, ut
sponsae uota et desideria praeueniret. denique quem de lon-
10 ginq̄uo uenientem uiderat, repente sibi adesse cognouit, unde B
et ait: ecce hic post parietem nostrum, prospiciens
per fenestras, eminens per retia. respondit conso-
brinus meus et dixit mihi: exurge, ueni, proxima
mea, formonsa mea, columba mea, quia ecce hiems
15 praeteriit, imber abiit; discessit sibi; flores uisi
sunt in terra. hiems synagoga est, imber populus Iudaeorum,
qui solem uidere non potuit, flores apostoli sunt. et addidit:
messis incisionis aduenit, uox turturis audita est
in terra nostra. messis illa ecclesiae fides est, uox turturis
20 pudicitia est.

4 Nec his solis sed etiam cerui similitudinem suscepit C
Christus, quia ueniens in terras serpentem illum diabolum
sine ulla sui offensione protriuit, cui calcaneum suum obtulit,
sed eius uenena non sensit. unde dictum est ei: super
25 aspidem et basiliscum ambulabis. sinus ergo et nos

1 Psalm. XVIII 6 3 Cant. 2, 8 5 Cant. 2, 9 8 Gen. 28, 17 11 Cant.
2, 9—12 18 Cant. 2, 12 23 Ioh. 13, 18 Gen. 3, 15 24 Psalm. LXXX 13

1 egressus *P* (e *alt. s. u.*) suo *om. B* exultauit *B* gigans *P*
gigas *cet.* 4 super *om. B* maiores *P* (e *ex i*) 6 est inquit *B*
aut inulo *P* aut hinnulo *DP' C* hinuloque *B* 7 bether *P* 8 est
domus *B* et (*eras.*) in *P* 9 uota sponsae *DP'* 11 hic est post *B*
prospiciens *P* (*s pr. s. u.*) 14 formonsa *P* formosa *cet.* 15 praeter-
iit imber in *ras. P* apparuerunt (*s. & uisi sunt, D* 16 est *P* (*s*
s. u.) 17 flores *P* (e *ex i*) 21 lacunam indicaui, quamquam fort.
etiam (eo) *sufficit*; contentus post solis *add. in mg. m2 B* suscepit
DP' suscipit *cet.* 23 sui *om. DP'*

cerui, ut super serpentes ambulare possimus. erimus cerui,
 si uocem Christi sequamur, quae praeparat ceruos et facit
 morsus serpentium non timere ac si qui forte fuerint uulnerati,
 aufert eorum dolorem soluendo delictum. de his ceruis dicit D
 dominus ad Iob: custodisti partus ceruorum? nume- 3
 rasti autem menses eorum plenos partus, partus
 autem eorum soluisti uel enutristi filios eorum,
 ut non timeant? audi quomodo non timeant filii ceruorum
 talium. doceat te Esaias dicens: et puer paruulus mittet
 manum in cauernam aspidum, et non illi nocebunt. 10
 et ut agnoscas quod ecclesiae filios significare uidetur addidit:
 partus autem eorum emittes? dirumpent filii eo- E
 rum et multiplicabuntur in generatione. exhibunt et
 non reuertentur retro. nemo enim mittens manum in
 5 aratrum et aspiciens retro habilis est regno dei. me- 15
 rito ergo ceruus factus est dominus. ut tales sibi ceruos uox do-
 mini praepararet, de quibus ait: in nomine meo daemonia
 eicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent
 et si mortiferum quid biberint, non illis nocebit.
 tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti apostoli 20
 de latebris corporum eruerent nequitias spiritalis, nec uenena
 mortifera sentiebant. denique cum exiliens de sarmentis F
 Paulum uipera momordisset, uidentes barbari pendentem
 uiperam de manu eius, putabant repente moriturum. at ille

5 Iob 39, 1—3 9 Esai. 11, 8 sq. 12 Iob 39, 3 sq. 14 Luc.
 9, 62 17 Marc. 16, 17 sq. 21 Ephes. 6, 12 22 Act. 28, 3—6

1 possemus *P* 2 sequamur et quae nos *B* 3 at *B* (*in mg. m2 at ac*)
 4 delictum *ex dilectum P* 7 enutri *B* (*in mg. m2 at enutristi*) 9 esaias *P*
 10 manum suam *P' C* non illi *C* non illis *PBD* illi non *P'*; *sed fort.*
illis utpote ex illis u. 19 ortum delendum est; *cf. LXX* 11 uideretur *B*
 12 dirumpent *P'* dirrumpent *B* 14 manum suam *P'* in] ad *BC*
 15 aspiciens *P* (*n s. u.*) respiciens *DP'* 16 talem *P* (*s s. m*) dominus (*om.*
uox) *B* 17 praepararet *P* (*ra s. u. m2*) 18 eicient *P* (*e alt. ex u*
m2) 19 biberint (*ex beberent*) *P* illis] eis *B* 20 sui* *P* 21 eru-
 erunt *P* euterent *B* (*in mg. m2 at eruerent*) spiritalis *P* (*es ex is*)
cet. 24 ad *P*

stabat intrepidus nec uulnere monebatur nec ueneno infunde-
batur. unde uidentes eum non tamquam hominis condicione
genitum, sed tamquam dei gratia editum supra homines esse
arbitrabantur. uide ceruum uiperas de latebris eruentem
5 spiritu diuino, qui erat in naribus eius, sicut dixit 640 A
Iob. conuersus inquit Paulus in spiritu et respiciens
cum dolore ad pythonem ait: praecipio tibi in
nomine domini Iesu Christi continuo exire ab ea.
et exiuit eadem hora. uide ceruum quando uenit ad
10 baptismum et sacri fontis ablutus in riguo omnia persecutionis
uenena reiecit. uide ceruum dominum Iesum, quando uenit
ad Iohannem Baptistam et dicenti sibi Iohanni: ego a te
debeo baptizari, et tu uenis ad me? respondit: sine
modo. et hoc dicto in aquas salutem sitiens publicam tota B
15 auiditate descendit. sed iam satis nobis in exordio tractatus
sicut in principio anni more uulgi ceruus adlusit. pergamus
ad cetera.

6 Interpellat, ut dixi, Dauid dicens ad dominum: sicut C
ceruus desiderat ad fontes aquarum ita desiderat
20 anima mea ad te, deus. sitiuit anima mea ad deum D
uiuum. quando ueniam et parebo ante faciem dei?
aestuat sanctus nec sese capit — maior est enim animi
magnificencia quam cuiuslibet corporis magnitudo — et securus
meriti de terris ad caelestia euolare desiderat, sicut et alibi

5 Iob 27, 3 6 Act. 16, 18 9 Psalm. XXXXI 2 12 Matth.
3, 14 sq. 16 cf. Ducange Gloss. med. et inf. lat. s. u. ceruula T. I
p. 277 (ed. Favre) 18 Psalm. XXXXI 2 sq.

1 intrepitus *P* 4 uiperā *B* 6 dns ad iob *B* 7 ad pytonem (phy-
tonem *C*) ait *PC* ait ad phitonem *B* ad phytonem *DP'* 8 domini *om.*
DP', domini nostri *B* xpi ihu *P* ea *ed. Paris. a. 1569 eo libri*
9 uenientem (*om.* quando) *B* 10 fontes *P* fontis unda *DP'* in regno
DP' 11 uenit post Baptistam *transponit D* 12 dicente *P* (te ex ti
m2) *C* iohanne *B* 13 uenis *P* (u s. u.) 14 dicto] moto *D* modo
(d ex t) *P'* puplicam *P* 17 ad *B* (*in mg. m2*) *DP'*, *om. PC'*
18 diximus *DP'* 21 apparebo *BP'* ant faciem *P* 22 animi**
(ne *eras.*, *om.* est enim) *B*

dicit ipse: quis dabit mihi pinnas sicut columbae:
 et uolabo et requiescam. hic enim laquei, quibus etsi
 non implicatur iustus, tamen impeditur: hic dolores et sollici-
 tudines, illic laetitia, ubi gratia: hic postremo corporis
 uincula, quae Paulus soluere gestiebat, ut omnibus exutus 5 F
 impedimentis domino liber adsisteret. hoc ergo sitiebat anima
 Daud, ut iam non per fidem, sed faciem ad faciem deum
 uideret, nec solum peregrinaretur a corpore, sed corpore
 solueretur; dissolui enim et cum Christo esse multo melius,
 quia iusto mori est lucrum. et grande quidem lucrum carere 10
 peccato, delictorum inlecebris non moueri. quis enim mundus
 ab sorde, quando nec unius diei uita hominis in terra caret
 delictorum contagione? uiuendo ergo innocentiae damna con- F
 trahimus, morte finem erroris adipiscimur. lucrum ergo morte
 acquiritur, uitae autem usu tamquam miseris debitoribus 13
 usurarii nominis ad reatum faenus augetur. et bene sitit
 anima, quae festinat ad fontem, non aquae istius, sed uitae
 aeternae, de quo supra dixit: quoniam apud te fons
 uitae et in lumine tuo uidebimus lumen. merito
 ergo Daud properabat peruenire et apparere ante faciem dei, 20 64
 cuius uultus lumen est, quia omnes quos dominus spectat
 inluminat.

7 Fuerunt inquit mihi lacrimae meae panes die ac
 nocte, dum dicitur mihi cotidie: ubi est deus tuus?
 ibi bene lacrimae panes sunt, ubi esuritur iustitia. beati 25

1 Psalm. LIII 7 5 Philipp. 1, 23 7 I Cor. 13, 12 9 Phi-
 lipp. 1, 23 10 Philipp. 1, 21 12 Iob 14, 4 sq. 18 Psalm. XXXV 10
 21 Psalm. III 7 Ioh. 1, 9 23 Psalm. XXXI 4 25 Matth. 5, 6

1 pinnas *P* pennas *cet.* 2 enim sunt laquei *B* 4 ubi | ibi *B*
 5 uingula *P* 6 impedimentis *P* (*p ex m*) 7 faciem *pr.* *P* facie *cet.*
 9 solueretur *B* resolveretur *P* (*l s. u.*) *cet.* dissolui *P* esse cum
xpo DP' multo *P* (*o ex um*) 10 iusto *P* (*o ex u*) 11 delictorum *P*
 12 ab *P* a *cet.* 13 delictorum (*ex dilectorum*) contagionem (*m del.*) *P*
 contrahimus damna innocentiae *B* 18 te est *BDP'* 20 uenire *DP'*
 21 spectat *ed. Paris. a. 1569* expectat *libri* 23 mihi *om. B* 25 panes
P (e ex i)

enim qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. sunt igitur lacrimae quae panes sunt et confirmant cor hominis. cui disputationi etiam illud Ecclesiasticum conuenit dictum: mitte panem tuum ante
 5 faciem aquae, quia ibi panis caelestis, ubi aqua gratiae, B quoniam recte accipiunt substantiam uerbi et mysticae rationis alimentum quibus flumina aquae uiuae de uentre labuntur. similiter quoque ibi panis hic uiuus, ubi aqua lacrimarum et fletus est paenitentiae. sic enim scriptum est:
 10 in fletu exierunt, et in consolatione reuocabo eos. beati ergo quorum lacrimae panes, qui ridere meruerunt, quia
 1 beati qui fletis. horum memor inquit effudi super me animam meam. sanctus colligit ab his quae foris sunt et supra se effundit animam suam, ut anima supra corpus effusa C
 15 infirmitatem carnis abscondat, tegat corporis adpetentiam et uirtus ubique animae mentisque praetendat. unde et in posterioribus dicit: effundam in conspectu eius orationem meam. ubi effunditur oratio, ibi tecta peccata sunt. quorum autem memorem se dicit? eorum utique quae desiderabat, ut
 20 ueniret et appareret in conspectu dei, ut eius aulam illam uideret aeternam, in qua spatiabatur animo et praesumpto delectabatur ingressu. quoniam ingrediar inquit in locum D
 tabernaculi admirabilis usque ad domum dei in uoce exultationis et confessionis sonitus epulantis.

3 Psalm. CIII 15 (16) 4 Eccl. 11, 1 7 Ioh. 7, 38 8 Ioh. 6, 51 10 Hier. 38 (31), 9 11 Luc. 6, 21 12 Psalm. XXXXI 5 17 Psalm. CXXXI 3 (2) 18 Psalm. XXXI 1 Rom. 4, 7 22 Psalm. XXXI 5

5 ubi *P* (ibi *m2*) *B* panis *P* (i ex e) ibi *B* 6 mysticae *PBDC*
 8 hic panis ibi *B* 11 panes lacrimae *B* redire *PC* et (in *mg. m2* a^t ridere) *B* 13 collegit *DP' C* 14 effudit *DP'* 15 corporis *PBC*
 corpus *DP'* adpetentiam *scripsi* ad penitentiam *PBC* per penitentiam *DP'*
 16 uirtus (in *mg. m2* a^t uirtutē) *B* uirtutes *DP'* mentisque *P* (i ex e) mentesque *D* 17 eius] tuo (*om. meam*) *DP'* 18 tecta
om. B (*add. in mg. m2*) 20 ueniret *P* (et *ex it*) uenirent *B* con-
 spectu *P* (u ex o) 21 uideret *P* (e *alt. ex i*) uiderent *B* 24 sonitus
P sonus *cet.*

non inmerito flebat, quoniam uersaretur in terris, cui caelestia
tabernacula deberentur et quem aulae potentis expectaret
introitus. denique illam solam omnibus regni sui opibus prae-
ferebat, sicut ipse testificatus est alibi dicens: unam petiui
a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo 6
domini omnes dies uitae meae et ut uideam 7
delectationem domini. delectatio domini in ecclesia est.
ecclesia est imago caelestium; etenim postquam umbra prae-
teriit, imago successit. umbra synagoga est: in umbra lex,
in euangelio ueritas. ideo in euangelii lumine ueritatis imago 10
resplendet. flebat igitur propheta quia differebantur plena
gratia bona et referta laetitiae.

3, 10 Denique et in posterioribus dicit: heu me quod incolatus 11
meus prolongatus est! et ideo interpellabat dominum,
quia ad meliora properabat. in ipsis tamen afflictationibus 15
saeculi magna erat consolatio praesentium, spes futurorum.
quis enim non erigeret animum, qui posset sperare in taber-
naculo caelesti beata illa sibi consortia reseruari? sed quia 64
infirmas conditioni plerumque futura taedio sunt, praesentia
uexationi, ideo et sancti prophetae insurgentibus corporis 20
11 fluctibus anima turbabatur. nolo enim mireris si propheta
animam suam dicit esse exagitata, cum dixerit ipse dominus
Iesus: nunc anima mea turbata est. qui enim suscepit
nostras infirmitates nostrum quoque suscepit affectum, in quo

4 Psalm. XXVI 4
CXVIII 5 23 Ioh. 12, 27

8 Hebr. 10, 1 Col. 2, 17

13 Psalm.

1 quoniam] quomodo *DP'* uersaretur *P* (re s. u.) 3 sui *om. D*
opibus *B* operibus *cet.* 4 petii *BP'* 6 omnibus diebus *BDP'*
7 uoluntatem (*del. m1 et s. scr. delectationem*) *B* domini] enim *DP'*
9 successit *P* (c s. s) synagoga *PB* 11 resplendet *P* (et ex it) re-
fulget *B* differebantur *P* 12 gratiae *BC* ferta (*in mg. m2 ad*
referta) *B* laetitia *DP'* 13 quod *PC* quia *cet.* 15 afflictionibus
BP' 17 animam *B* possit *PDI'* 18 reseruare *PDP'* 19 prae-
senti *B* 20 uexationi *P'* (*in ras.*) uexatione *B* uerationi (*in mg. uene-*
rationi) *D* 22 suam *om. B* (*in mg. m2 ad animam suam*) 23 quis *B*
(s eras.) suscipit *P* (*corr. m2*) *B* 24 infirmitates nostras *B*

et tristis erat usque ad mortem, non propter mortem; mors enim uoluntaria maestitiam habere non potuerat, in qua futura B erat uniuersorum laetitia, uniuersorum refectio. de qua et alibi dixit: et surrexi et uidi, et somnus dulcis mihi
 5 factus est. bonus somnus qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem prae-
 parauit. quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? tristis ergo usque ad mortem, donec consummaretur gratia. quod probatur ipsius testimonio
 10 dicentis de morte sua: baptisma habeo baptizari. et C quomodo angor, usque dum perficiatur? turbatus igitur Dauid lubricis saeculi huius anfractibus dicit: quare tristis es, anima, quare conturbas me? spera in deum, quoniam confitebor illi: salutare uultus
 15 mei et deus meus. ergo quando anxii et solliciti sumus, spes nos futurorum expectatione confirmet. uide singula. spera, quoniam confitebor, inquit, non 'confiteor,' sed 'confitebor'; hoc est: tunc melius confitebor, quando reuelata D facie gloriam dei speculatus in eandem imaginem reformabor.
 20 subito cum se consolaretur, in se reuersus ait: ad me ipsum anima mea turbata est, id est: qui alios confirmare debeo ipse conturbor, et quia ex me non habeo firmamentum, de auctore sumamus.

4 Propterea inquit memor ero tui, domine, de terra EF
 25 Iordanis et Hermonin. memor est de terra Iordanis,

1 Matth. 26, 38 4 Hier. 38, 26 10 Luc. 12, 50 12 Psalm. XXXXI 6 18 II Cor. 3, 18 20 Psalm. XXXXI 7 24 Psalm. XXXXI 7

2 poterat BDP' 4 factus est mihi B 8 tristis P (is alt. ex es)
 10 dicentis P (is ex es) pabisma P (corr. m1) baptisate B 11 us-
 que om. B (in mg. m2 at usque dum) 12 anfractibus saeculi (om. huius) B
 dixit BD 13 anima mea BDP'(et quare BC 14 deo
 quoniam adhuc B 15 sumus et solliciti B 16 nos post expectatione
 transponunt DP' confirmat DP' 19 dñi B eadem imagine B

eadem P 20 reuersus] rursus DP' 21 mea om. B (in mg. m2 at
 anima mea) 24 domine om. B (in mg. m2 at tui domine) 25 ior-
 danes P hermonin PB hermoniim (ii m2 ex u) DP' hermonii C
 iordanis P (i alt. ex e)

in quo gratia memoriam deuotionis accumulat. in Iordanen
 Neman Syrus ille descendit et mundus a lepra factus est. in
 Iordane baptizatus est Christus, quando formam lauacri salutaris
 instituit. Iordanis nomen descensionem significat, quam de-
 scendit dominus Iesus, qui a contagio delictorum uicinos 5
 Iordanis fluminis emundauit. hic fluuius exit de Aegypto et
 diuidit terram repromissionis. ergo qui turbatur, si boni
 consulit, ex Aegypto exit et sequitur uiam lucis; Hermonin
 enim uiam lucernae interpretati sunt. exi ergo prius ex Aegypto,
 si uis lumen Christi uidere. exiuit Chananaea a finibus gentium 10 643
 et Christum inuenit, cui dicebat: miserere mei, fili David!
 exiuit ex Aegypto Moyses et propheta factus est et remissus
 ad populum, ut de terra afflictionis eorum animas liberaret.
 lucerna autem Christi in corpore. haec tibi lucerna uiam
 monstrat. unde et sanctus ait: lucerna pedibus meis 15
 uerbum tuum, lucerna, quod inluminauerit animas uniuersorum
 et in tenebris uiam monstrauerit. euangelium uia
 lucernae est; in umbra lucet, id est in saeculo. unde et alibi B
 habes: niue dealbabuntur in Selmon, id est in obum-
 15 bratione. Iordanis quoque Christus, qui diuidit terram, quo- 20
 modo diuidat audi: et tuam ipsius animam pertran-
 sibit gladius ad reuelandas multorum cordium
 cogitationes, eo quod sit nostrarum diuisor animarum, qui
 in intima cordis secreta descendat et cogitationes mentium

1 Reg. III 5, 14 3 Matth. 3, 13 sqq. 4 Philo Legg. alleg. II 22
 (83. 1) 6 Philo Legg. alleg. II 15 (77, 7) 8 Philo de migr. Abr. 14
 (448. 20) 10 Matth. 15, 22 12 Exod. 2, 15 13 Exod. 3, 17 15 Psalm.
 CXVIII 105 16 Ioh. 1, 9 19 Psalm. LXVII 15 21 Luc. 2, 35

1 iordanem *DP'C* 2 neman *P* naama *C* naaman *cet.* lebra *P*
 4 instituti *P* descensionis *B* quam *P* quia *B* (*in mg. m2 a1 qua*)
DP' qua *C* 5 qui a] qua *B* 6 aegypto *P* (*y ex i*) 7 bonis *B* (*in*
mg. m2 a1 boni) 8 hermonin *PB* hermonum *P'* (*m2 -iim*) *DC* 9 enim]
 etiam *B* lucernae *P* (*e s. u.*) 10 cananea *PB* 12 exiuit ergo
 moyses ex aegypto *B* 13 eorum animas] populum *B* (*in mg. m2 ani-*
mas eorum) 14 in xpi *B* 15 sanctus dauid *DP'* 19 umbratione *B*
 22 cogitationes cordium *B* 24 intima *B* intimo *P* intimi *cet.* de-
 scendat *P* (*e pr. ex i*) cogitationes *P* (*e ex i m2*)

deprehendat. hic gladius uerbum est dei uiuum. denique ad
 Hebraeos sic legis: uiuum enim uerbum dei et ualidum C
 et acutius omni gladio acutissimo penetrat usque
 ad diuisionem animae et spiritus artuumque et
 5 medullarum. hic est fons Siloa, qui dicitur missus,
 quoniam Christus a patre dixit esse se missum. est et illa
 diuisio, quae colligitur ex eo quod ripam utramque Iordanis
 tribus incoluerint Iudaeorum, quoniam filius hominis, qui
 posterioribus temporibus descendit e caelo, uerus ille Iordanis,
 10 uerus ille diuisor terrestrium atque caelestium diuidnam D
 possessionem patribus dedit, unam quae possideretur in terris,
 alteram quae futurae uitae meritis seruaretur. quorum utrumque
 soli conuenit Christo, uel caelestia diuidere uel occulta
 deprehendere; interiora enim diuidit qui occulta deprendit,
 15 quod est utique diuinitatis insigne. denique sic habes scriptum
 quia deus dixit: laetabor et diuidam Sicima. haec est
 illa magnifica portio, quam Iacob filio suo Ioseph praestan-
 tiorem omnibus deputauit. unde ait: ego autem do tibi
 Sicima magnificam super fratres tuos, quam accepi E
 20 de manibus Amorraeorum in gladio meo et sagitta,
 quod diuisio soli domino deberetur, quae uerbo, hoc est

2 Hebr. 4, 12 5 Ioh. 9, 7 16 Psalm. LVIII 8 18 Gen.
 48, 22

1 uiui *B* (*in mg. m2* at uiuum) 2 uiuum est dei uerbum *B* 3 agu-
 tius *P* penetrat usque *PC* penetraturque *B* (*in mg. m2* at penetrat-
 que) penetrans usque *DP'* (ἐκκινούμενος *LXX*), *fort. recte* 5 est *om.*
DP' 6 se esse *BDP'* 7 utramque ripam *B* 8 incoluerit *B* (*in mg.*
m2 at incoluerint) incoluerat *DP'* 9 descendit *P* (*e pr. ex i*) 10 di-
 uisor *PC* *et post* caelestium *transpositum B* promissor *DP'* tere-
 strium *P* possessionem diuidnam *B* 12 uitae futurae *P'* 13 con-
 uenit soli *B* 14 deprendit *P* deprehendit *cet.* 16 dns *B*

Sicima *scripsi* sicimam *P* sycimam *B* sycçimam *D* siccimam *P'* sichi-
 mam *C* 17 magna *DP'* ioseph *in ras. B* praestantiorē *P* (*s*
s. u.) 18 unde ait *P s. u. m2* autem *om. B* 19 sicimam *B* sy-
 cima *D* sycçima *P'* sichimam *C* magnificam *C* magnificum *cet.*
 20 manu *B* 21 quod] quae *B* deberetur *B* (*in mg. m2* at debetur)

spiritali illo ueri Solomonis gladio comprehenditur. quid est soli? patri sine Christo aut Christo sine patre? minime. cum solum dico patrem, filium non separo, quia in sinu et secreto patris filius est. cum solum filium dico, et patrem iungo, sicut iunxit et filius dicens: ecce uenit hora, ut me solum 5 relinquantis; sed non sum solus, quoniam pater mecum est. sic ergo et pater beatus et solus potens F dicitur, ut ab eo filius non sequestretur, qui in patre semper est. denique praeclare Iohannes: in principio erat uerbum, sed sine patre non erat. et deus pater erat, sed non erat sine 10 uerbo, quia uerbum erat apud deum.

- 16 Haec Sicima ecclesia est; ipsam enim elegit Solomon, cuius latentem distinxit affectum. haec Sicima est Maria, cuius animam gladius dei transit et diuidit. haec Sicima est ascendens, sicut interpretatio habet. quae sit ascendens, audi 15 dicentem de ecclesia: quae est, quae ascendit dealbata innitens super fratrem suum? haec est actiosa, quae graece ἐναργής dicitur, quod fide operibusque resplendeat. cuius filiis dicitur: opera uestra luceant coram patre 644 A
- 17 meo, qui in caelis est. memor ergo est dei Dauid de 20 terra Iordanis et Hermonin a monte modico. quis est iste mons modicus? consideremus ne forte diuinitas Christi mons

1 Reg. III 3, 24 3 Ioh. 1, 18 5 Ioh. 16, 32 7 I Tim. 6, 15
8 Ioh. 10, 38 9 Ioh. 1, 1 11 Ioh. 1, 1 12 Reg. III 3, 27
13 Luc. 2, 35 16 Cant. 8, 5 19 Matth. 5, 16 21 Psalm. XXXXI 7

1 gladio *ante* illo transponit *B* 2 sine *post* patri *s. u. m2 P* 3 patrem dico *D* patrem... filium dico *om. B* sinu *P* (nu *in ras.*) 4 est filius *DP'* 5 iunxit *P* (nxit *in ras.*, fuit fort. iunxit) et iunxit filius *B* filius *P* (l *s. u.*) 10 sine uerbo non erat *B* 12 *sqq.* syccima *BD* syccima *P'* sicbima *C* 13 distinxit] elegit *B* maria est *B*
14 dei *om. DP'* ascendens *P* (*s alt. s. u.*) 15 habet *ex* auit *P*
16 est ista quae *DP'* 18 ἐναργής scripsi ωNIATIT *PC* ωNATIT *D* et (*in mg.*) *P'* ωNYATYΘ *B*; cf. praefationem quod (*d s. u.*) fide (*i ex e*) *P* splendeat *B* 19 filiis *P* et (*iis ex ius*) *DP'* filius *BC*
dicitur *P* (*lineola deleta*) dicit *BC* quoram *P* 20 in *P s. u. m2*
21 ermonin *P* hermonin *B* hermoniim *P'* hermonum *D* hermonii *C*
iste *DP' C* este *P*, *om. B* 22 mons (*s s. u.*) magnus *P* (*✓ bis m2*)

magnus. denique caelum et terram compleo dicit
 dominus. si ergo diuinitas Christi mons magnus est, utique
 incarnatio eius mons exiguus est. utrumque ergo Christus, et
 magnus mons et minor: magnus uere, quia magnus
 5 dominus et magna uirtus eius, minor, quia scriptum B
 est: minorasti eum paulo minus ab angelis. unde
 Esaias dicit: uidimus eum, et non habebat speciem
 neque decorem. idem tamen et ex magno minor factus et
 ex minore magnus: ex magno minor, quia cum in forma
 10 dei esset, semet ipsum exinaniuit et formam serui
 accepit, et ex minore magnus, quia dicit Daniel: et lapis,
 qui elisit imaginem, factus est mons magnus et
 impleuit omnem terram. lapis hic si requiris qui sit,
 agnosce: lapidem quem reprobauerunt aedificantes, C
 15 hic factus est in caput anguli. idem tamen et cum
 exiguus uideretur, magnus erat. cui rei adstipulatur Esaias
 dicens: puer natus est nobis, filius datus est nobis,
 cuius initium super umeros eius, et uocatur magni
 consilii angelus. omnia propter te Christus, lapis propter
 20 te, ut tu aedificeris, mons propter te, ut tu ascendas. ascende
 ergo supra montem, qui caelestia petis. ideo inclinauit caelum,
 ut tu esses uicinior, ideo adsurrexit in uerticem montis, ut D
 18 <te> eleuaret. non inmerito ergo abyssus abyssum inuocabat,

1 Hier. 23, 24 4 Psalm. CXXXVI 5 6 Psalm. VIII 6 7 Esai.
 53, 2 9 Philipp. 2, 6 sqq. 11 Dan. 2, 35 14 Psalm. CXVII 22
 17 Esai. 9, 6

2 utique *P* (i s. u.) 3. 16. p. 280, 1 exicuus *P* 4 mons magnus *B*
 5 scriptum *P* (p s. u.) 6 minurasti *P* unde et *D* 7 eseias *P*
 (e alt. s. u.) et s. u. *P*, om. *DP'* habentem *DP'* 9 mi-
 norem *P* (m alt. del.) magnus factus *B* 10 exinnaniuit *P* (n pr.
 del.) 11 ut *P* (e s. u) et *C*, om. cet. 13 quis *DP'U* qui sit si
 requiris *B* 15 item *P* et (corr. m2) *D* cum et *B* 17 et filius *DP'*
 18 humeros *P* (o ex u) cet. uocabitur *DP'C* 19 christe *B* (in mg.
 m2 at christus) 21 super *B* ideo *Costerius* inde libri 22 surre-
 xit *B* 23 te add. ed. Rom. eleuaret *P* (et ex it) merito *P*:
nihil lucratur scribendo non merito... tuarum? abyssum *P* (s pr.
 s. u.) inuocat *DP'*

ut iste mons fieret exiguus, de quo ait propheta: abyssus
 abyssum inuocat in uoce cataractarum tuarum. non
 praeualebat uetus testamentum ad istius mundi redemptionem:
 inuocabat et quasi ad auxilium arcessebat nouum testamentum.
 clamabat lex adnuntians euangelium. erat enim semiplena et
 ideo erat necessarium, ut ueniret qui legem inpleret. finis
 enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, qui
 uenit legem implere, non soluere. quomodo abyssus lex audi
 dicentem: iudicia tua sicut abyssus multa. simul hinc
 intellege utrumque unius esse sapientiae testamentum, quod
 quasi suum uenit implere. cataractas autem intellegimus pro-
 funda uerborum et uim caelestis eloquii, quae fluxere nobis
 sicut imber e caelo. ergo remedium taediorum omnium
 Christus et scriptura diuina atque in temptationibus unum
 perfugium.

5, 19 Denique ubi aduertit Dauid quod eleuationes fluctuum
 saecularium super se uenirent, quas necesse est plurimas
 subeamus in istius salo uitae, memor domini miserationum,
 quas innumeris promisit oraculis, ad precem conuersus inter-
 pellat deum sciens quod misericordia eius in luce mandatur,
 id est in lege, quia lux praecepta tua, in temptationibus
 autem quasi in noctis tenebris manifestatur. unde tamquam
 uiator, qui repatriare desideret et peruenire quo tendit, con-
 fragoso tamen uitae huius itinere fatigatus ducem arcessit
 et adleuamentum obsecrat. apud me inquit oratio deo
 uitae meae; dicam deo: susceptor meus es. bene nota

1 Psalm. XXXXI 8 6 Rom. 10. 4 6 et 8 Matth. 5. 17 9 Psalm.
 XXXV 7 12 Sir. 39, 6 (9) 21 Esai. 26, 9 25 Psalm. XXXXI 9 sq.

4 arcessiebat *B* accersiebat *DP'* arcerecebat *C'* 5 seminis plena *DP'*
 6 necessariū *P* necessarius *BDP'* 8 abysbus *P* (b *alt. eras.*) audi
 dauid dicentem *B* 13 taetiorum *PC* 15 remedium *B* (in *mg. m2*
 refugium) 16 eleuationes (es *ex is*) *m2 P m1 D* 17 uenerint
P (corr. *m2*) *DP'* 21 lux *ed. Rom.* (ζῶς *LXX*) lex libri 22 inno-
 centis *PP'* et (en *eras.*) *BD* tenebras *DP'* 23 desideret *P* (a *s. e*
tert.) desiderat *C'* tendat *B* 24 accersit *P'* (e *pr. s. u.*) acersit *D*

iam sibi quaerit auxilia et promissi auctorem conuenit atque B
 usitati muneris praebitorem, ut in subueniendo, si meritum
 hominis offendit, diuinum non offendant exemplum. dicit aliqui:
 ‘quando suscepit eum deus’? ut hoc adstruamus, ueni mecum
 5 ad scripturae sacrae exordium, uide quomodo dominus mani-
 bus suis de luto hominem figurauerit, unde et hic ipse in
 posterioribus dicit: manus tuae fecerunt me et plasma-
 uerunt me. quasi figulus quidam deus fabricam carnis est
 operatus humanae. et ad Hieremiam dicitur: descende in
 10 domum figuli, et illic audies uerba mea. figulo utique C
 saepe contingit, ut dum uas fingitur, cadat de manibus eius
 et iterum colligat lutum, ut uas reformet. denique et Hieremias
 dicit: descendi et uidi quo modo cecidit uas, quod
 ipse faciebat in manibus suis. et iterum inquit: fecit
 15 uas aliud quo modo placuit illi. recte ergo susceptor
 dicitur, quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse formauit.
 humani figuli uasa sunt illa, alia in honorem, alia in contu-
 meliam. omnes sumus fictilia uasa: etsi rex sit aliqui, uas D
 fictile est: etsi apostolus, uas est. unde et Paulus: habemus,
 20 inquit thesaurum istum in uasis fictilibus et propheta
 de rege dicit: depretiatus est Iechonias sicut uas,
 cuius opera non est necessaria. et addidit: terra, audi

5 Gen. 2, 7 7 Psalm. CXVIII 73 9 Hier. 18, 2 13 Hier. 18,
 3 sq. 14 Hier. 18, 4 19 II Cor. 4, 7 21 Hier. 22, 28 22 Hier.
 22, 29 sq.

1 iam P (m *del. lineola, sed ea erasa*), om. C' sibi om. B 2 prae-
 uitorem P praeuisorem D (in *mq.* † promissorem) promissorem P' 3 di-
 cunt B aliquis P (s s. u. m2) C aliquando (om. quando) DP' 4 sus-
 cepit P (e *ex* i m2) 5 escripturae P (e *pr. eras.*) 7 plasmauerunt P
 8 ficulus P (item 10. 17) dī P (dñs m2), deus om. B (in *mq.* m2 at
 quidam deus) 10 audies illic B uerba P (r s. u.) itaque DP'
 11 contigit P fingit C' 12 ieremias P 13 descendi P (e *pr. ex*
 i m2) 14 in om. B 15 aliut P illi] ei B 16 suscepit P (e *ex*
 i m2) plasmauit B 17 humanis P 18 uasa fictilia B aliquis
 P (s s. u.) BC' aliquod DP' tamen fictile uas est (om. etsi a. uas
 est) B 19 uas fictile est *tacite Maurini* 20 thesaurum P thesaurum
cet. istum om. DP' 21 demptiatus B (in *mq.* m2 at deprecatus)
 22 est PC' sunt *cet.*

uerbum domini, scribe uirum istum abdicatum. quasi
 patrio iure deus noster filios solet abdicare degeneres; ideo et
 terra eos scribit qui filii terrae sunt. unde cum Iudaei accu-
 sarent adulteram, dominus Iesus digito scribebat in terra. E
 iusti autem non in terra scribuntur, ut legimus. quibus dicitur: 5
 gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in caelo.
 21 suscepit ergo nos dominus, quando nos finxit: suscipit et
 quando iubet nasci. unde ait iustus: suscepisti me ex
 utero matris meae. cuius matris? priusquam te forma-
 rem in utero, noui te. quos format et suscipit; exeuntes 10
 quoque suscipit: et priusquam exires de uulua matris,
 sanctificaui te. susceptor est qui suscepit manibus, ut
 generis operator humani susceptor dicitur, et qui uisitatione F
 suscepit, ut protegat. unde alibi ipse dicit propheta: qui
 habitat in adiutorio altissimi, dicet domino: sus- 15
 ceptor meus es tu et refugium meum. prima susceptio
 est operationis, secunda defensionis. denique audi Moysen
 dicentem: extendens alas suas adsumpsit eos et susce-
 pit eos super scapulas suas. sicut aquila suscepit, quae
 fetus suos examinare consuevit, ut teneat atque enutriat qui- 20
 bus ueri indolem partus et incorruptae gratiam naturae ad-
 stipulari aduerterit aut repellat in quibus degeneris originis
 infirmitatem in tenera adhuc aetate deprehenderit.

3 Ioh. 8, 6 et 8 6 Luc. 10, 20 8 Psalm. CXXXVIII 13
 9 Hier. 1, 5 11 Hier. 1, 5 14 Psalm. LXXX 1 sq. 18 Deut. 32, 11

2 ideo et terra *PBC* si dñs in (in *in ras.*) terra *D* sic dñs in (c dñs in
in ras.) terra *P'* 3 quia *BD* 5 post iusti *add. B uerba uu.* 8—10
 suscepisti me... noui te (*in mg. m2* hæc in altero codice uetusto non
 habentur) 5 ut legimus *om. B (add. in mg. m2)* 6 quia *PDP'* quod
BC 7 suscipit *pr. P* suscepit *alt. P'* 8 quando nos *B* unde et iustus
 ait *B* suscepisti *P* (c *ex i*) *B* suscepit *cet.* ex] de *DP'* 12 san-
 ctificaui *P* (n *s. u.*) 13 operator *om. B (in mg. m2* generis operator)
 dicitur *P* (a *s. i alt. m2*) uisitatione *B* uisitationem *P* (si *s. u.*)
DP'C 15 dicit *P* 19 suscipit *B* 20 nutriat *B* 21 uere *B*
 indolem *D* (*ex indolens*) indolens *P* (n *del.*) indolis *B* indoles *P'C*
 22 repellit *B (in mg. m2* at repellat) indignis *B (om. in)* 23 ad-
 huc infirmitate *B (in mg. m2* at adhuc aetate)

2 Quare me oblitus es et quare me reppulisti? deus non 646 A
obliuiscitur — impossibile est enim ut obliuiscatur, cui omnia B
quae sunt facta et futura praesentia sunt —, sed nostra pec-
cata meritum ei obliuionis infundunt, ut oblitteret eos quos
5 indignos sua uisitatione cognouerit; eos enim cognoscit
dominus qui sunt ipsius. tamen ubi aliqui iniquitatem
operantur, his dicit: non noui uos. quis est ergo qui possit
deo dicere: quare me oblitus es? sed tamen commune hoc
sanctis nobisque infirmibus est. sanctus dicit quasi meriti sui C
10 conscius, et tamen quo sanctior, hoc humilior. quodsi uix
sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam:
quare operis tui oblitus es, quare uisitationis tuae oblitus
es, postremo quare infirmitatis meae oblitus es? quid est enim
homo nisi quia uisitas eum? non ergo obliuiscaris infirmum.
15 memento, domine, quia infirmum me fecisti, memento quia
puluerem me finxisti. quomodo stare potero, nisi solidaturus
hoc lutum semper intendas, ut de uultu tuo soliditas mea D
prodeat? cum auerteris faciem, turbabuntur omnia: si
intendas, uae mihi. non habes quod in me aspicias nisi con-
20 tagia delictorum; nec deseri utile nec uideri est, quia dum
uidemur offendimus. possumus tamen aestimare quia non re-
pellit quos uidet, quia emundat quos aspicit. ignis ante eum

1 Psalm. XXXXI 10, XXXXII 2 5 II Tim. 2, 19 7 Matth.
7, 23 12 Hebr. 6, 10 14 Psalm. VIII 5 (6) Hebr. 2, 6 15 Psalm.
CII 14 17 Iob 10, 9 18 Psalm. CIII 29 22 Ioel 2, 3

1 me *pr.*] mei B 2 enim P (i s. u.) 4 obliuionis ei B oblitteret P
oblitinteret C obliget DP' obliuiscatur B 6 ipsius] eius BC ope-
rantur iniquitatem DP' 7 operantur P (n s. u.) uos P (o ex u)
est om. B possit P (it m2 ex e) posset DP' 8 deo dicere] non
timere DP' tamen] nomen DP' 9 nobis (om. que) DP' infir-
mib. P infirmus (C firmis DP' inferioribus B (in mg. m2 at infirmiori-
bus) quasi P (si s. u.) 10 sanctior P (c s. u.) 12 post oblitus
es add. postremo PDP'C quare uisitationis tuae oblitus es om. B
13 postremo quare inf. meae oblitus es om. C 14 non P (n alt. s. u. m2)
18 prodeat P (d in ras.) 19 intendis DC habes P (b ex u)
quid B 21 repellit P (i s. e tert., sed hoc e ipsum ex i factum esse
uidetur) 22 uidet P (e ex i)

23 ardet, qui crimen exurat. bonum est ergo nobis, ut non
 repellamur. ideo queritur Daud, quia repulsum se credidit,
 qui fuerat ante susceptus. denique in posterioribus dixit: in E
 te confirmatus sum ex utero. sed et supra scriptum
 habemus: in te proiectus sum ex utero de uentre 5
 matris meae deus meus es tu. bonum est et proici, sed
 in deum. denique ex persona Christi hoc in XXI psalmo
 dicitur, qui uere in patrem de utero proiectus est uirginis;
 non enim terrena eum excepere morientem. unde in cruce
 positus, cum emitteret spiritum, ad patrem dixit: in manus 10
 24 tuas commendo spiritum meum. non ergo aliqui ad- F
 dant: domine, ut psaltae faciunt, quod neque in Latino
 codice inueni meo neque in Graeco neque in euangelio,
 quod est euidentius. denique supra dixerat: pater, dimitte
 illis hoc peccatum, et ideo tamquam patri in manus 15
 eius commendare se spiritum suum. in cuius sinu semper
 est filius. quamquam etsi addant quod dixerit domine, con-
 siderent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur.
 25 ergo proiectus est de utero in patrem, de uentre matris suae,
 hoc est: definiuit quod ille uterus qui proiecit eum uenter est 20
 matris. pater autem dicit: ex utero ante luciferum genui
 te. non proiecit utique filium pater, a quo numquam egressus
 est filius, sicut ipse ait: traditus sum et non egrediebar.
 non proiecit eum, cui eiusdem substantiae unitate conecitur. 647

3 Psalm. LXX 6 5 Psalm. XXI 11 10 Luc. 23, 46 14 Luc.
 23, 34 16 Ioh. 1, 18 21 Psalm. CVIII 3 23 Psalm. LXXXVII 9

1 exuret *B* (*in mg. m2* exurat) exurit *DP'* 3 dicit *B* 5 proiectus *P*
 (*m del.*) 6 et *om. DP'* 7 uicesimo primo *DP'C* 9 terrana *P* (*æ ex a*
pr. m2) 10 dixit] ait *B* 11 *post* tuas *add. dñe D (eras.) cet. (in B haec*
adscripta sunt in mg. m2: at in manus tuas dñe... in latino) aliqui
om. B (add. in mg. m2) addant *D (e s. q)* 12 quod neque *B m2 in mg.*
quodque P (d s. u.) quoque B quod nec cet. 15 hoc *om. DP'* 16 com-
 mendare *P (d in ras.) commendabat DP'* se *om. DP'C* 16 sinum
P (m del.) 18 hec *P'* 19 est *om. DP', post utero transponit B*
 20 definiuit *BDP'* 21 dixit *B* luceferum *P* 22 pater filium *B*
 digressus *B*

potest ergo et sic legi: in te proiectus sum ex utero de
 uentre matris meae, ut sequatur: deus meus es tu, ne
 discedas a me. potest et sic: de uentre matris meae
 deus meus es tu, quoniam et in utero positus a te num-
 5 quam recessi; tecum eram qui tamquam Ionas in utero ceti
 positus te pro populo deprecabar. et uere de uentre matris
 suae cum deo erat, secundum quod scriptum est: quoniam
 priusquam sciret puer bonum aut malum, elegit quod
 bonum est et: antequam patrem uocaret aut matrem, B
 10 uirtutem Damasci et spolia Samariae depraedatus
 est, ut gentibus euocatis regnum patri piaae cultu deuotionis
 adquireret.

26 Uideamus cetera. quare inquit me reppulisti et quare C
 tristis incedo, dum adfligit me inimicus, confringit
 15 ossa mea? exprobrauerunt mihi qui tribulant me, dum
 dicitur mihi cottidie: ubi est deus tuus? quare tristis
 es, anima? et reliqua. prima interpellatio querellam habuit, D
 quod conperendinarentur bona, quorum iam fructus desidera-
 batur. secunda interpellatio, quod expectatus prudentibus
 20 Christi differebatur aduentus, quem lex adnuntiauerat, quem
 prophetae pollicebantur, et eo impatientius aestuabant corda

1 Psalm. XXI 11 2 Psalm. XXI 11 (12) 5 Ion. 2, 1 7 Esai.
 7, 16 9 Esai. 8, 4 13 Psalm. XXXXI 10 sqq.

5 Ionas om. B (in mg. m2 at tamquam Ionas) coeti P ceti BD
 6 matris uentre suae B 7 secundum P (n s. u. m2) 8 elegit P (e
 alt. ex i) eligit C 9 uocaret patrem DP' 10 spolia Damasci B (in
 mg. m2 at spolia samarie) 11 est P (t s. u.) cultu om. B 13 me
 inquit B reppulisti P (p alt. s. u.) 14 incedo P (e ex i) inimi-
 cus P (u ex o) inimicus meus DP' 15 post me add. inimici
 mei B 16 mihi om. DP' 17 anima mea D et (qui add. et quare
 conturbas me) P' querelam BDP' C 18 cumperendinarentur B
 (om. quod; in mg. m2 at quod cōperendinarētur), om. spatio relicto
 P' corum P 19 interpellatio P (l alt. s. u.), om. DP' 20 de-
 siderauerat B (in mg. m2 at adnuntiauerat) 21 pollicebantur P (l
 alt. s. u.)

iustorum, quoniam ad omnium redemptionem cognouerant esse uenturum quoque uniuersorum, quibus euangelico tramite uiam uirtutis aperiret bonorumque operum semitas demonstraret, sicut ipse dixit in Prouerbiis: dominus creauit me principium uiarum suarum. ideo ergo dicebatur ei: ubi est deus tuus? quia adhuc non uenerat Christus, sed sperabatur. saeuiebat ergo diabolus, ut obtereret quos sciebat in aduentum domini credituros, et <eos> diuersis adflictabat exitiis. interpellat ergo Dauid. ut morantem excitet questu prophetico, festinare urgeat, admoneat subuenire. habemus similitudinem huius interpellationis etiam in posterioribus, ubi dicit idem propheta: ut quid reppulisti nos, deus, in finem? et ibi aperte quod congregationis suae oblitus sit et uirgam suae hereditatis abiecerit flebiliter deplorauit et quod in plebem dei insurrexerint eius inimici, de quibus ait: et gloriati sunt qui oderunt te in medio festi tui. forte hic uersiculus uideretur Assyrios declarare, qui triumphauerunt populum Iudaeorum, nisi sequeretur: posuerunt signa sua signa, et non cognoui. signa semper in bello sunt, quae proeliaturos praeire consuerunt et agmen ducere militare. unusquisque numerus aut legio signa sequitur sua. et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eo ubi signa sua esse per-

4 Prouerb. 8, 22 12 Psalm. LXXIII 1 13 Psalm. LXXIII 2 sq.
15 Psalm. LXXIII 4 18 Psalm. LXXIII 4 sq.

1 lacunam *significaui*; *excidit fort.* mentes inluminaturum; quoniam ad omnium (ad omnium *om.* *C'*) redemptionem cognouerant esse uenturum (uenturam *C'*) quoque (quodque *P* d *s. u.*, et *DP'*. *qui om.* quoque) uniuersorum *PDP'* (*C'* quoniam ad omnium corda iustorum redemptionem gentium cognouerant esse uenturum quorum uniuersorum *B* (*in mg. m2* at quoniam ad redemptionem cognouerant uniuersorum. quorum uniuersorum?) 3 ueritatis *DP'* 4 dicit *DP'* 8 aduentu *BDP'* et eos *scripsi* et *BDP'*. *om.* *PC* 9 excidet *P* (*i pr. eras.*, e *alt. ex i*) questu *P* questu (*in mg. m2* at et questu) *B* 15 insurrexerint *P* (*n alt. s. u.*) 16 oderant *P* 17 triumphauerunt *P* triumpharunt *P'* 20 consueuerunt *DP'* 21 et unusquisque *B* sua sequitur *B* 22 prospererint esse *B*

spexerint quam<quam> longe positi reuertuntur. unusquisque 648 A
 ductor haec signa constituit et sequenda praescribit. sed sunt
 etiam alia signa, quae uictor hostis inponit et tamquam cap-
 tiuis obseruanda decernit, sed qui fidelis est miles propria
 27 5 signa sequitur, non cognoscit aliena. quae sint aliena signa
 intentius et inpensius consideremus. signum suum posuit
 Christus in frontibus singulorum; ibi quoque antichristus signa
 sua ponit, ut proprios recognoscat. sed qui in occulto Iudaeus B
 est, illi uerus confessor dicit: posuerunt signa sua signa,
 10 et non cognoui. posuerunt diabolus et ministri eius, sed
 ego nesciui illa, quia non consensi artibus eius, non adqueiui
 eius imperiis. posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris
 Hebraeorum et mutauit illis nomina et praecepit, ut adorarent
 imaginem eius et recederent ab sollemnibus patrum suorum
 15 ritusque Chaldaeos posthabita dei lege sequerentur. constituit
 hoc rex, sed statuit Daniel in corde suo, ut regalis mensae C
 contagia declinaret. recte ergo ei conuenit dicere quia signa
 non cognouit aliena. iussum erat ut Hebraei pueri adorarent
 imaginem regis; responderunt ei: non adoramus imaginem
 20 tuam. apte ergo dixit unusquisque eorum: posuerunt signa
 sua signa, et non cognoui, id est non sum expertus, non
 ullo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli.
 unde et de dei filio legimus quia peccatum non cognouit. et
 alibi habes: quoniam qui custodit mandatum non D

6 Apoc. 7. 3; 9, 4 13 Dan. 1. 6 sq. 19 Dan. 3, 18 23 II
 Cor. 5, 21 24 Eccl. 8, 5

1 quamquam *scripsi* quamlibet *B* quam *cet.* longe *P* (n s. u.)
 positi fuerunt *D* 2 doctor *D* (u s. o) 3 in captiuis *DP'* 5 agno-
 scit *BC* 6 signa sua *DP'* 7 Christus] deus *B* antecristus *I'*
 sua signa *B* 8 ponet *B* posuit *DP'* 9 illi *DP'* ille *cet.* signa
alt. P (g ex i) 10 eius signa sed *DP'* 11 non *alt. PDC* et non *B*
 nec *P'* 12 imperiis eius *B* adsyrius *P* nabuchodonosor (u ex o) *P*
 13 mutabit (u s. b) *P* 14 ab *scripsi* ad *P* a *cet.* 15 chaldeos *P m1*
 chaldeorum *P m2* caldeorum *C* legē *P* lege dei *DP'* 16 daniel *D*
 18 cognouit *B* (*in mg. m2* cognoui) 19 adorabimus *P'* 20 aperte
 (*om. ergo*) *B* 21 signa *P* (i s. u.) 22 sensu *DP'*

cognoscit uerbum nequam, cum liquido clareat quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. ipse etiam David in posterioribus dicit: declinantes autem a me malignos non cognoscebam, ubi autem uoluerint haec signa aduersarii ponere declarat. sicut in uia inquit 5 supra summum. quasi in silua lignorum securibus conciderunt ianuas eius in id ipsum, bipenni et ascia deiecerunt illud. quid sibi hoc uult nisi ut ostendat quia fides nostra non quasi in uia esse debeat, ne ueniant uolucres caeli et auferant eam, sicut uerbum illud, 10 E quod legis in euangelio, non debere circa uias et semitas seminari?

28 Ergo uolentes fidem sancti huiusce eradicare aduersarii, qui non uident signa sua in corde eius, temptauerunt quasi in uia, id est in peruiio conlocare; cor autem in summo est, 15 quia oculi sapientis in capite eius. et posuerunt signa quasi in silua lignorum, quae cito exuruntur igne aut securibus conciduntur; exit enim ignis de silua et exurit etiam caedros F Libani. hoc autem faciendum putarunt, ut polluerent diuini nominis tabernaculum, quod in nobis est. sicut enim templum 20 dei sumus, ita sumus. et tabernaculum dei, in quo domini festa celebrantur. ergo tu, o homo, summum tuum custodi, ut conquasses capita inimicorum uerticem capilli

3 Psalm. C 4 5 Psalm. LXXIII 5 sq. 10 Luc. 8, 5 16 Eccl. 2, 14 Psalm. LXXIII 4 sq. Hier. 26 (46), 22 sq. 18 Zach. 11, 1 20 I Cor. 3, 16; II Cor. 6, 16 23 Psalm. LXVII 22

1 cognoscet *B* (γινώσκειται *LXX*), fort. recte 3 malignos a me *B*
 5 deponere *B* in om. *DP'* 6 supra om. *B* 7 conciderunt *P* (ci
 s. u.) indipsum *P* 8 deiecerunt *P* (c ex r) illud *P* hoc sibi *B*
 10 uolucres *P* (c ex i m2) 13 sancti ante uolentes transponit *B*
 huiusce *Erasmus* cuiusce *PBC* cuiusue *DP'* aduersarii era-
 dicare *B* 14 quae *B* uident *B* uidentur *P'* (ur *eras.*) cet.
 signa *P* (g s. u.) 15 somno *B* (in *mg. m2* sūmo) 16 oculus *B*
 sapientis *P* (is ex es) 18 exiit *DP'* siluis *B* 19 putauerunt
BDP' 20 est in nobis *B* 22 summum *DP'C* somnum *P* somnium
 (in *mg. m2* sūmum) *B*

perambulantium — in superfluis enim perambulant, non in sanctis: in uertice capilli, non in uertice deuotionis et fidei —, et si spiritus potestatem habentis in te ascendat, ut habes in Ecclesiaste, locum tuum non derelinquas. 5 etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem dei fecit. tene ergo superiorem fidei et pietatis locum, quem a Christo accepisti, ut superior factus ascendentem de inferio- 649 A ribus, hoc est de terrenis et saecularibus spiritum nequam facile repellas et signa eius non suscipias in pectore tuo. non 10 occupet animae tuae uestibula nec introitus mentis tuae et quasi in silua lignorum ignibus suis fragilia et caduca populetur aut securibus suis ianuas tui cordis excidat. sit igitur in nobis non silua, sed uinea: sit porta nostri oris et cordis clausa diligentius, ne hostis introeat. cito diffindit 15 ianuam, si patentem inuenerit; at uero Christus pulsat, B non deicit, qui confortauit, o Hierusalem, seras portarum tuarum. Christus manu pulsat, ut aperias, aduersarius securibus concidit, et ideo scriptum est, ne securis et malleus in domum dei intret. foris debet esse superbia ac 20 fallacia, non intus; foris enim pugnae, pax intus, quae supra omnem intellectum est. non scindatur ferro anima tua, sed ut anima Ioseph ita anima tua ferrum pertranseat, ne principale tuum uelut quoddam tabernaculum uerbi in ipso fidei prin- C

2 Psalm. LXVII 22 3 Eccl. 10, 4 5 Gen. 1, 26 sq. 11 Psalm. LXXIII 5 sq. 15 Cant. 5, 2 Luc. 12, 36 16 Psalm. CXXXVII 1 sq. (12 sq.) 18 Reg. III 6, 11 (7) 20 II Cor. 7, 5 Philipp. 4, 7 22 Psalm. CIII 17 sq.

1 perambulantium *P* 3 habens *B* 4 non] ne *B* relinquas *DP'* 5 te xps superiorem *DP'* quem *P'* et (post dei transpositum) *B* quia *DP'* 7 a Christo *om.* *B* (in *mg.* *m2* quem a christo) 8 se (*eras.*)| saecularibus *P* 9 eius *om.* *C'* 11 caduca et fragilia *B* 14 diffindit *scripsi* diffidit *DP'* defidit *P m1* defigit *P m3 C'* deficit *B* (in quo ianna; in *mg.* *m2* at] deijcit ianuã) 15 patentem eam *B* at] a *P* 16 ducit *B* (in *mg.* *m2* at] deijcit) quia *DP'* hierusalem *P* (e *pr. s. u. m2*) serras *P* 19 malleus *P* (e *ex i m2*) domo *DP'* ac] et *B* 20 enim *om.* *DP'* 22 per ferrum pertranseat *B* (per *alt. postea add.*)

cipio et doctrinae spiritalis diruatur ingressu. fundatus enim usu atque exercitatione immobilis perseuerat nec locum dat ei qui in summum quasi transfigurans se in angelum lucis conatur ascendere. qui si in nobis sua signa non uiderit, auctoritatem resistendi habere non poterit. ergo ne adfligat 5 nos inimicus, ne ossa nostra confringat, non deficiamus perseuerare in Christo, ut dicat de nobis: triduum habent quod perseuerant mecum, et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in uia. beatus, cui ipse cordis dederit firmamentum, ut deficere non possit in istius uitae tramite 10 D constitutus. non deficit qui sperat in domino atque ei intimo confitetur affectu, quandoquidem etiam eques ille, cuius equi calcaneum serpens momordit, etsi retro cecidit, deceptus tamen non est, quia salutem expectauit a domino.

8, 29 Tertia quoque interpellatio, quod in medio hominum 15 E nequitas exercentium constitutus causam suam ab eorum contagio cupiat separari. quod multi ad dominum Iesum referendum putant, eo quod ipsius solius est non timere iudicium, qui uincit cum iudicatur. habet enim a uiro iniquo iudicium, in quod uolens Christus ingreditur, ut habes scriptum: 20 F populus meus, quid feci tibi aut quid contristauite? ceterum cum ipsi omne iudicium dederit pater, non quasi infirmo utique, sed quasi filio, quod potest ipse subire iudicium? si iudicium patris arbitrantur filio esse subeundum, pater

3 II Cor. 11, 14 6 Psalm. XXXXI 11 7 Matth. 15, 32
9 Psalm. XXXXII 2 11 Prouerb. 28, 25 Psalm. XXXXI 6 et 12
12 Gen. 49, 17 sq. 15 Psalm. XXXXII 1 21 Mich. 6, 3 22 Ioh. 5, 22
24 Ioh. 5, 22 sq.

3 transfigurans *P* (s *pr.* s. *u.*) in *om.* *B* 4 uideret *P* (-it *corr.*)
DP' 7 habet *DP'* 11 intimo ei *DP'* 12 ille eques *BC* 15 metio
P (d s. t *m2*) 17 contagione *D* 18 est *om.* *B* 21 popule *DP'*
quit *alt.* *P* in quo *B* 22 ipsi omne iudicium *PDP'* omne iudicium illi
(ipsi *C*) *BC* 23 utique infirmo *DP'* sed quasi filio *B* (*om.* quod
... dedit filio; in *mg.* *m2* ∴ Deest, quae infra in *mg.* add. at sed quasi
... iudicium subire ... ut omnes etc. Vel sic: sed quasi ... subire iudicium
... pater utique etc.)

utique non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. pater honorat filium, et tu diiudicas? hoc eo posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quae- 650 A
 3 stionis in locum domini subrogare personam prophetae, cum sanctus Dauid praeuidens spiritu insurrecturos Iudaeos aduersus domini passionem iudicium suae fidei non pertimescat, discerni quoque causam suam a persecutorum gente deposcat, ne malis generis sui et posteritatis heredibus prosapia totius
 30 10 Iudaici generis implicetur. non inmerito ergo turbatur, qui uidet sibi aduersus carnem et sanguinem esse luctamen, atque B
 in se ipso sibi graue esse naufragium, in suo corpore tempestatem, quam sustinere non ualeat, nisi caeleste auxilium suffragetur; nemo enim grauior hostis homini quam domestici
 15 eius. quid autem tam domesticum quam sibi homo et suae carnis infirmitas? et ideo festinat propheta et toto precatur affectu, ut Christus adueniat, fortitudo uniuersorum, qui suscipiat omnes infirmitates et faciat utraque unum conpug-
 nantesque sibi mentis et carnis inimicitias sublato soluat
 20 pariete, qui internum quominus in concordiam conueniret C
 diuidebat affectum. ergo quia in se ipso sibi erat pugna, erat a proximis, qui legis et aequitatis inmemores laqueos fraudis et insidias praeparabant, speratumque differebatur remedium, repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret uenire
 25 qui promiserat remedio se futurum, et tamquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda reuocatus orabat, ut squalorem huius saeculi repulsura lux inradiaret, aeterna

14 Mich. 7, 6 18 Ephes. 2, 14 sq. 27 Psalm. XXXII 3

3 honorificat *DP'C* 4 posuimus *P* (i s. u.) arbitretur *DP'*
 quasi in estu *B* (in *mg. m2* at metu) 7 suae fidei] domini *B* per-
 timiscat *P* 8 **** gente deposcit (i ex a) *B* 11 uidet *P* (e ex i)
 luctamen *P* (c s. u.) 14 homini hostis *B* 17 xps *P'C* et (s ex i
m2) *B* xpi *PD* 18 compugnantes *B* (om. que et unum; in *mg. m2* at
 utraque unum, uidelicet compugnantes) 19 mentes *DP'* soluat om.
B (in *mg. m2* at sublato soluat) 22 proximis *P* (r s. u., i alt. ex u)
 26 lucescentis *P* (e pr. ex i *m2*) 27 repulsa *DP'*

adesset ueritas, quae fallacem imaginem mundi huius aboleret. D

31 adfuit deus uotis, qui solet et inprouisus adsistere et non
rogantibus se manifestare, sicut ipse ait: palam factus
sum non quaerentibus me, et piis adstipulatus oratis
uotorum seriem celeri praeuenit effectu subitoque in ecclesiam 5
et in tabernacula sua sanctum prophetam deduxit in spiritu
atque ante oculos eius sacrum altare constituit, in quo futura
esset totius mundi redemptio et uniuersorum toto orbe remis- E
sio peccatorum.

9, 32 Uidens ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum 10 F
caelestium, illam mensam, quae repellit insidias adterentum,
sicut ipse in superioribus dixit: parasti in conspectu
meo mensam aduersum eos qui conterunt me, ait:
et introibo ad altare dei mei, ad deum, qui laeti-
ficat iuuentutem meam. pulchre dixit quasi Adam: et 15
introibo. eiecti enim eramus de paradiso domini, ex quo
Adam peccati sui conscius uultum domini declinauit. decore
quoque addidit: et introibo ad altare dei, quasi in con-
spectum dei rediret. auersus enim erat a muneribus nostris,
quando Cain parricidae illius munera non probauit. latebat Cain 20 651
alienus a domini conspectu: furens effera uis animi, quod in fratris
sui dominus respexerat munera, sub offensione proprios reliquit
heredes. occiderat Abel non sibi, cuius et sanguis clamabat
ad dominum, sed occiderat omnibus nobis. nullius prope iam
sacrificium probabatur. quia non erat qui faceret bonitatem, 25
non erat usque ad unum, quando nec deo fides nec fratris

3 Esai. 65. 1 6 Psalm. XXXII 3 12 Psalm. XXII 5 14 Psalm.
XXXII 4 17 Gen. 3, 8 20 Gen. 4, 5 21 Gen. 4, 5 sq. 23 Gen. 4, 10

5 ecclesia *P* (c s. u.) ecclesia *P'* 8 totius mundi esset *B* 11 atte-
rentium *DP'C'* 12 dixit] ait *B* 13 conterunt] tribulant *B* me]
nos *DP'* ait *om. B* (dicit s. u. m2) 15 pulchre *P* (r s. u.) adam]
ad dñm *DP'* 17 decore] de qua re *DP'* 18 conspectum *scripsi* con-
spectu *libri* 19 aduersus *PB* a *om. B* 21 conspectu *P* (s s. u.)
conspectu dñi *DP'* uis *PC* ui *B* lis *DP'* 23 occideret (*in mg. m2*
occiderat) autem *B* 25 bonum *B* (*in mg. m2* ad bonitatem) 26 fratri
germanitatis *B* (*in mg. m2* ad fratris germanitati)

germanitati pietas reseruata est. uenit dominus Iesus, ut B
 resuscitaret Adam, resuscitatus est et Abel, cuius munera
 placuerunt deo. optulit semet ipsum dominus Iesus, id est
 primitias sui corporis in sanguinis aspersione melius loquente
 5 quam sanguis Abel locutus in terra est. respexit deus in eius
 munera, ex quo ipse reconciliationis diuinae gratiam bonis
 reliquit heredibus. recte igitur sanctus Dauid, quasi ex persona
 reconciliati hominis ait: et introibo ad altare dei mei,
 33 ad deum, qui laetificati uentutem meam. adstruamus C
 10 hunc locum, si possumus, etiam alterius prophetae exemplo,
 quemadmodum hominis et auersatus sit dominus prius sacri-
 ficia et postea sit eidem reconciliatus. habemus in Esaiae
 libro scriptum dicente deo: quo mihi multitudinem
 sacrificiorum uestrorum? dicit dominus. plenus
 15 sum, id est: abundo meis, uestra non quaero, holocaustomata
 arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum
 nolo, nec sic ueniatis in conspectum meum. et utique a fetu D
 pecorum optulerat Abel sacrificium, in quo placuerat deo, sed
 typum non requirebat, qui expectabat sacrificii ueritatem;
 20 expectabatur enim passio domini salutaris. quis enim inquit
 ista requisiiuit de manibus uestris? calcare regiam
 meam non adponetis. et infra: cum extenderitis
 manus ad me, auertam faciem meam a uobis. sed
 lauamini, mundi estote, auferite malitiam ab animis
 25 uestris. iudicate pupillo et iustificate uiduam et
 uenite disputemus, dicit dominus. claret igitur quod E

4 Gen. 4, 4 Hebr. 12, 24 8 Psalm. XXXII 4 13 Esai. 1, 11
 20 Esai. 1, 12 sq. 22 Esai. 1, 15—18

3 fort. placuerant dominus Iesus om. B (in mg. m2 at ipsum dominus
 Iesus) 4 corporis sui B 5 est in terra BP' 11 et hominis Erasmus
 aduersatus B (in mg. m2 at auersatus) prius C praeter B
 (in mg. m2 primum) cet. 12 eidem] ei DP' 18 dno BDC. recte puto
 15 olocaustomata P (s s. u.) holocaustomata cet. 17 conspectum P
 conspectu B meo P (ex meum) B 20 saluatoris DP' 22 non P
 (n alt. s. u.) 25 popillo P 26 igitur P (i alt. s. u.)

et ante auersus sit dominus a sacrificiis hominis et postea reconciliatus, ut respicere in nostra sacrificia dignaretur.

34 Ideo ergo securus intrat qui ad domini ingreditur miseri-
cordiam. denique bono seruo dicitur: intra in gaudium
domini tui, de seruo autem nequam dicitur: tollite illum 5
in tenebras exteriores. ideo et Adam eiectus de patria
caelesti et illa sede paradisi in insulam peccati est relegatus.
recte ergo dicit scriptura: renouamini, insulae, quia F
peccatorum fluctibus sicut insulae in istius mundi freto
circumuenimur. istae ergo insulae per aduentum domini pec- 10
catorum remissione renouatae sunt, id est homines in lauacro
medii inter aquas quasi insulae constituti tundeantur undarum
molibus sicut insulae sonoris peccatorum relidentibus fluctibus,
sicut insulae, in quibus ante uelut fraudum scopulis erant
simplicibus crebra naufragia, quia dolus erat in corde et in 15
ore blanditiae. at uero posteaquam dominus Iesus, in quo 652
dolus non est, adueniens in hunc mundum caelestis expositione
doctrinae humanarum profunda mentium serenauit et tran-
quillitatem refudit affectibus singulorum auferens saepem
discordiae, quasi quaedam portuum coepere adpropinquantibus 20
esse suffragia, ut unusquisque nauigium suae quietis in
proximi aut fratris constituat affectu et in secessu quodam
35 piaie mentis haereat litorali. non inmerito ergo tamquam
renouatus clamat Daud: et introibo ad altare dei mei, B
ad deum, qui laetificat iuuentutem meam. ut qui 25
supra se inueterasse inter inimicos suos dixerat, uti

4 Matth. 25, 21 5 Matth. 25, 30 8 Esai. 41. 1 17 I Petr.
2, 22 24 Psalm. XXXII 4 26 Psalm. VI 8

1 aduersus B a om. B 2 reconciliatus P (re s. u. m2) 3 mise-
ricordiam P 4 gaudium P 6 exterioris P Adam . . . sede s. u. m2 P
deiectus D 9 in***sulae P 11 homines P (e ex i) 12 quasi in-
sulae P (si in in ras.) 13 insulae om. DP' consonoris B 14 frau-
dium B (r ex l) scopulis P (v s. o alt.) 15 et (eras.) P, om. cet.
16 ad P 17 hunc P (n s. u.) 18 tranquillitatem P 19 aspectibus
B (in mg. m2 at affectibus) 21 naufragia DP' quietis P (i alt.
ex e) 22 fratris P (i ex e) 23 mentis P (i ex e) 26 uti] ut BC

in sexto legimus psalmo, hic ait iuventutem sibi ex inueterata prolapsionis humanae senectute renouatam. renouamur enim per lauacri regenerationem, renouamur per spiritus sancti effusionem, renouabimur etiam per resurrectionem, sicut in
 5 posterioribus dicit: renouabitur sicut aquilae iuuentus tua. quomodo renouemur audi: asperges me hysopo et C mundabor, lauabis me et super niuem dealabor. et in Esaia ait: si fuerint peccata uestra ut foenicium, ut niuem dealbabo. recte renouatur qui de tenebris pec-
 10 catorum in lucem uirtutum mutatur et gratiam, ut qui taetra prius conluuione sordebat supra niuem albenti nimis fulgore resplendeat.

,36 Confitebor tibi in cithara, deus meus. habet D citharam suam anima nostra; neque enim diceret Paulus:
 15 orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente, nisi haberet citharam, quae plectro sancti spiritus resultaret. cithara est caro nostra, quando peccato moritur, ut deo uiuat: cithara est, quando septiformem E accipit spiritum in baptismatis sacramento. testudo enim dum
 20 uiuit, luto mergitur; ubi mortua fuerit, tegmen eius aptatur in usum canendi et piaie gratiam disciplinae, ut septem uocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. similiter caro nostra, si uiuat inlecebris corporalibus, in quodam caeno uiuit et uoragine uoluptatum: si luxuriae moriatur atque incon-
 25 tinentiae, tunc ueram uitam resumit, tunc edere incipit F bonorum operum dulce modulamen. dulcis sonus est casti-

5 Psalm. CII 5 6 Psalm. L 9 8 Esai. 1, 18 13 Psalm. XXXII 4 15 I Cor. 14, 15 21 Uerg. Aen. VI 646

1 sexto *P* (se s. u. m2) 2 enim] ergo *DP'* 3 sancti spiritus in-
 fusionem *B* 6 asperge *P* 8 eseia *P* (a s. u.) ut *P* et (in *mg.*
m2 at sicut) *B* sicut *cet.* foenicium *P* (o s. u.) *D* fenicium *P' C*
 coccinium *B* (in *mg.* m2 at fenitium) 10 lucem *P* (c s. u.) 11 nimis]
 niuis *DP'* fulgore *P* (o ex u) fulgure *P'* 13 deus deus meus *B*
 16 psallam... mente *om.* *DP'* psallam *P* (s s. u.) 21 gratiam
P gratia *B* (in *mg.* m2 at gratiam) *cet.* 22 modolantibus *P* (v s. o alt.)
 24 uoraginem *P* (m del.) luxoriae *P* 25 resumit *P* (u s. u.)

moniae, dulcis sonus timentium deum. denique in omnem terram exiuit sonus eorum. dulcis sonus est fidei, quae adnuntiatur, ut scriptum est, in uniuerso mundo. hic sonus a nobis exeat ad deum, sicut exiuit etiam a Thessalonicensibus, ut etiam non canentes canamus et bonorum 5 concentu operum dominum praedicemus, cui est honor gloria perpetuitas a saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum. amen.

1 Psalm. XVIII 5 2 Rom. 1, 8 4 I Thess. 1, 8

2 que *P m1* qui *P m2 C* 3 adnuntiaturis *P* (is *exp. m2*) scrib-
tumtum *P* (*alt. tum eras.*) 4 exeat a nobis *DP'* etiam *del. m2 B,*
om. DP' tehessalonicensibus *P* (*h ex corr., s pr. s. u.*) 6 concentu
C conceptu *PDP'* operum contēptu *B* (*in mg. m2* concentra) 7 nunc
***** *B* semper *P* (*m s. u.*) 8 secusorum *P* EXPLICIT TRAC-
TATUS SCI AMBROSI EPI DE DISPUTATIONE ADSUMPTA DE SCO
IOB ET DE PSALMO SEPTUAGESIMO SECUNDO (*N s. u.*). INCIPIT
TRACTATUS EIUDEM SCI AMBROSI DE INTERPELLATIONE SCI
IOB *P* EXPLICIT DE INTERPELLATIONE SCI DAUID. INCIPIT
EIUDEM TRACTATUS DE INTERPELLATIONE SCI IOB *B* EXPLI-
CIT TRACTATUS SCI AMBROSI DE DISPUTACIONE ASSŪPTA DE
S. IOB. INCIPIT TRACTATUS EIUDEM DE INTERPELLACIONE
S. DD. *C* EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSI DE INTERPEL-
LATIONE IOB ET DD EX PSALMO XLI. INCIPIT DE HELIA ET IE-
IUNIO *DP'*

DE APOLOGIA PROPHEAE DAVID
AD THEODOSIVM AVGVSTVM.

- B* = Bononiensis 32 bybliothecae, quae est Bononiae in Galliae oppido, hodie Boulogne sur mer, saec. VII f. 1^r, initio mutilus; incipit p. 306 u. 8
- P* = Parisiacus 1732 (olim Thuaneus) saec. VIII f. 175^r; desinit c. 8 s. 41
- P'* = Parisiacus 12137 (olim Corbeiensis) saec. VIII f. 61^r
- O* = Oxoniensis Bodleianus 137, f. 1^r saec. XII
- R* = Remensis 229 saec. VIII f. 66^u
- B'* = liber musei Britannici Add Ms. 18332 saec. X f. 149^r
- A* = Aurelianensis 148 (125) saec. VIII p. 27
- C* = liber Sanctae Crucis, nunc Laurentianus XVII dext. 12 saec. XI f. 103^r
- D* = Dunelmensis B 4, 12 saec. XI f. 104^u
- D'* = Duacensis 227 saec. XII f. 32^u
- P''* = Parisiacus 11624 (olim Diuionensis) saec. XI f. 115^r
- T* = liber s. Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae urbanae Remensis 352 saec. XII f. 112^r
- B''* = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 59^r
- T'* = Treccensis 284 saec. XII f. 106^r
- L* = Laudunensis 178 saec. XII f. 160^r
- α* = editio Amerbachiana

, 1 Apologiam prophetae Dauid praesenti adripuimus stilo 675 A
scribere, non quo ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis B
enituit uirtutibusque effloruit, sed quia plerique gestorum
eius lecta serie non introspicientes uim scripturarum uel
6 occulta mysteriorum mirantur quomodo tantus propheta
adulterii primo, deinde homicidii contagia non declinauerit.
2 ideo nobis studio fuit ipsam recensere historiam, quae patuisse
peccato uidetur. namque in secundo Regnorum legimus libro C
quoniam deambulans Dauid in domo sua regia prospexerit
10 lauante[m] mulierem — nomen illi Bersabee — formae egregiae
et gratia et uultu decoram praestantique admodum facie.
quibus inlecebris delenitum potiendi eius sumpsisse affectum.
erat autem mulier uiro nupta; Uri nomen marito, cui man-

8 Reg. II 11, 2 sqq.

INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM DE APOLOGIA PROPHETAE
DAUID AD THEODOSIUM AUGUSTUM P INCIPIT LIBER SCĪ AM-
BROSII AD THEODOSIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID D'
INCIPIT APOLOGIA DAUID RB' AD INCIPIT DE APOLOGIA SANCTI
DAUID TL SCĪ AMBROSII INCIPIT DE APOLOGIA SANCTI PATRIS
DAUID C TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE DAUID T'. *deest inscriptio*
in P' et spatio uacuo relicto in B'. de P' confer praefationem 1 apo-
logian O apollogiam (l exp. m2) P' 2 quod C (d s. u. m2) B'
4 tecta P'D'O lecta (t t s. l) P'' intro aspicientes P'ADT' 5 mi-
steriorum P 6 primo (s. t primum) P' primum D' 9 regali P'D'OT'
regia (s. t regali) P'' 10 bersabee D'O bethsabeae AB''L et (h s. u.
m2) T bersabeae cet. formae egregiae et gratia et uultu decora PB''
et (in mg. m2 add. at) T' (eadem praebet Thuanus recentior a Mau-
rinis adhibitus, in quo legitur decoram, quod recepi) formae gratia (grate
O) et uultus decore T' (in textu) cet. 11 praestanti (om. que) P'D'O
facie om. P' 12 delenitum P m1 delinitum P m2 P' (li ex le) cet.
13 urie P' (e s. u. m2) T (e eras.) uriae P'D'T' uiri A (in quo uriae
pro marito) nōmendatis (a s. e) P'

datis regiis composita scaena est necis. nam etsi nihil ad
 impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad uerecundiam
 3 adulterii obstare uita eius aestimabatur. itaque ut a planioribus D
 exordiamur, quem deus iustificauit ne tu diiudices. pro
 minimo mihi est inquit Paulus ut a uobis diiudicer 5
 aut ab humano die, sed neque me ipsum diiudico. 676
 et adhuc erat in corpore situs, adhuc temptationi obnoxius,
 sed ideo se non diiudicabat, quia spiritalis a nemine diiudi-
 catur nisi a solo deo. denique subdidit: qui diiudicat me
 dominus est. itaque nolite ante tempus quid iudi- 10
 care. sed Dauid iam tempus inpleuit et gratiam meruit et
 iustificatus a Christo est, quandoquidem Dauid se dici filium
 ipse dominus gratulabatur et qui eum ita confitebantur in-
 luminabantur. cur hominem dei a praemio in iudicium uocas? B
 iudicauit iam de eo dominus, de quo dixit ad Solomonem: 15
 si ambulaueris in conspectu meo, sicut ambulauit
 Dauid pater tuus in sanctitate cordis et iustitia
 ad hoc, ut faceret secundum omnia quae mandauit
 ei. hic ergo iudicio dignus an praemio est, qui fecit secundum
 omnia mandata caelestia ambulans in sanctitate et iustitia 20
 cordis? ubi aliorum peccata et uitia delitescunt, ibi Dauid

4 I Cor. 4, 3 8 I Cor. 2, 15 9 I Cor. 4, 4 sq. 12 Matth.
 15, 22; 20, 30 sqq. 16 Reg. III 9, 4

1 regiis *P''* (i *pr. s. u.*) regis *RB'ACT'* scena libri est scena
LTT' 2 impedimentum (in *ex im*) *P* 3 uitae (e *exp. m2*) *P'* aesti-
 mabatur (*s s. u.*) *P* 4 exordiamur *B''L* exoriamur *cet.* ne *PB''* et
 (*s. u. m2*) *R*, *om. cet.* diiudices *P* (es *ex is*) diiudicas *P'CLOTT'*
 et (di *s. u.*) *P''* iudicas *AD* 5 minimo (mi *ex me*) *P* diiudicer *P'*
 (di *ex de*) *D'* (di *s. u.*) iudicer *AOT'* 6 iudico *AD* 8 diiudicabat
 (di *ex de*) *P'* anemine *R* animi ne (est *m2 s. ne*) *B'* diiudicatur
P' (di *ex de*) et (e *m2 s. a*) *B'* 10 quid *PD'O* et (d *s. u. m2*) *P'*,
om. cet. diiudicare *P'P''B''D'T'* 12 quandoquidem (n *s. u. m2*) *P*
 13 confitebantur (n *alt. s. u.*) *P'* 15 solomonem *P* salomonem *cet.* 18 se-
 cundum . . . ei *infra in mg.* *P'* 19 iudicio dei *P'* (dei *s. u. m2*) *D'O*
 an praemio est qui fecit] a peccato uidetur *P'D'* aut praemio uidetur
L aut praemio uidetur ambulans *T* (*in ras., in quo ambulans deinde*
deletum est) 21 uitia et peccata *P''T'*

uirtutis et gloriae suae diuinum accepit testimonium. et de
eius peccato disputamus otiosi, pro cuius merito et gratia C
aliorum peccata reuelata sunt! nam cum offendisset Solomon,
quod non custodisset mandata domini, et regnum eius
5 disposuisset deus scindere in plurimas partes, ait ad eum:
uerum tamen in diebus tuis non faciam haec
propter Daud patrem tuum. de manu filii tui
accipiam illud. uerum tamen non totum regnum
accipiam, sceptrum unum dabo propter Daud
10 seruum meum. iustificante igitur domino quis est qui
tantum diiudicat uirum? quod deus inquit mundauit tu D
commune ne dixeris. saluo tamen iudicio caelesti, quo
etiam ipse honorifices tantum prophetam, in eius actus
moresque ingredere. non miraris hominem et angelis adae-677 A
15 quandum iudicas plurimum uitae suae, immo a pueritia in
diuitiis honoribus imperiis demorantem, in multis temptatio-
nibus positum semel tantum locum errori dedisse et ei errori,
quo etiam angeli caelorum, ut scriptura memorat, de sua
gratia et uirtute deiecti sunt? sane et alter legitur error
20 ipsius, quod numerari fecerit populum.

5 Unusquisque nostrum per singulas horas quam multa B
delinquit, et tamen unusquisque de plebe peccatum suum
confitendum non putat: ille rex tantus ac potens ne exiguo

6 Reg. III 11, 12 sq. 11 Act. 10, 15 18 Gen. 6, 2 19 Reg.
II 24, 10

3 releuata *AT'*, ex reuelata *m1 P''B'' m2 C* redeitata (s. *m2* releuata) *O*
solomon *P* salomon *cet.* 6 hoc *O* 9 post dabo excidisse uidetur
filio tuo (τῷ υἱῷ σου *LXX*); tibi post dabo *add. O* s. u., illi s. u. *P'D'*,
tibi *add. post* meum *B''(DLT)*, post unum *T'* 11 diiudicat *P* (di ex
de) et (e s. a) *P''* diiudicet *B''T'* 12 ne commune *LT* 13 honori-
fices (es ex is) *P* honorificat *P'D'O* actis *R* actis (u s. i *m2*) *B'*
14 non ex nom *L* nam *AB''T'* miraris *B'* (e s. a *m2*) adaequan-
dum *P'* (um ex am) *B'* (um ex o *m2*) 16 diuitiis (i alt. s. u.) hono-
ribus (ri s. u.) *P* 17 locum s. u. *P'* errori locum *T'* -errori (t
eras.) *R* eo *R* eq (i s. q) *P''*, om. *A* 23 confitendum non *PP'B''D'O*
non confitendum *cet.*

quidem momento manere penes se delicti passus est conscientiam, sed praematura confessione atque immenso dolore reddidit peccatum suum domino. quem mihi nunc facile repperias honoratum ac diuitem, qui si arguatur alicuius culpa reus, non moleste ferat? at ille regio clarus imperio, tot diuinis probatus oraculis, cum a priuato homine corripere-
 retur quod grauiter deliquisset, non indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpa dolore. denique dominum dolor intimi mouit affectus, ut Nathan diceret: 'quoniam paenituit te, et dominus transtulit peccatum tuum.' maturitas itaque ueniae profundam regis fuisse paenitentiam declarauit,
 6 quae tanti erroris offensam traduxerit. alii homines cum a sacerdotibus corripuntur, peccatum suum ingrauant, dum negare cupiunt aut defendere, ibique eorum maior est lapsus, ubi speratur correctio. sancti autem domini, qui consummare certamen pium gestiunt et currere cursum salutis, sicubi forte ut homines corruerunt naturae magis fragilitate quam peccandi libidine, acriores ad currendum resurgunt pudoris stimulo maiora reparantes certamina, ut non solum nullum adtulisse aestimetur lapsus impedimentum, sed etiam uelocitatis incentiua cumulas-
 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155 160 165 170 175 180 185 190 195 200 205 210 215 220 225 230 235 240 245 250 255 260 265 270 275 280 285 290 295 300 305 310 315 320 325 330 335 340 345 350 355 360 365 370 375 380 385 390 395 400 405 410 415 420 425 430 435 440 445 450 455 460 465 470 475 480 485 490 495 500 505 510 515 520 525 530 535 540 545 550 555 560 565 570 575 580 585 590 595 600 605 610 615 620 625 630 635 640 645 650 655 660 665 670 675 680 685 690 695 700 705 710 715 720 725 730 735 740 745 750 755 760 765 770 775 780 785 790 795 800 805 810 815 820 825 830 835 840 845 850 855 860 865 870 875 880 885 890 895 900 905 910 915 920 925 930 935 940 945 950 955 960 965 970 975 980 985 990 995

6 Reg. II 12, 1 sqq. 10 Reg. II 12, 13

1 penes *P* 2 praematura (ur s. u. m2) *P'* premitur a *D'* immenso (o ex e) *P'* immense (o s. e m2) *A* 4 honoratum ac diuitem in ras. *T* diuitem ac honoratum *B'T'* diuitem ac (ac s. u.) honoratum *P'* diuitem honoratum *AC* ac diuitem honoratum *R* et (ac eras.) *D* arguatur *P'* (ur postea add.) 5 ad (t s. d) *P* 6 cumque *RB''C* et (que eras.) *P'DT* 8 pro culpa *B'* ** culpa *T* dolore *PL* dolorum *RB'* dolorem *T* (m exp.) cet. doloris *P'* (is s. u. m2) *D'* 9 affectu *D'* 12 transduxerit *P'T'* et (ns s. u.) *P''T* traduxerit ad ueniam (ad ueniam add. m2) *B'* 17 corruerunt *PB''* conruerint *P'R* (hi int ex unt) cet. 18 acrius *P'D'O* 22 ceciderunt *PRCT* ceciderint *P'* (int ex unt) cet. luctantium *P'D'LO* et (c s. u.) *T* laetantium cet. contentio *PRB'ACD* contentio est *P'D'LOT'* et (est s. u.) *T* contentio (s. l cunctatio est) *P''* continentia *B''*

sed inoffensa manent certamina, quin etiam plerique post unum aut alterum lapsum gratia maiore uicerunt: quanto magis agonem pietatis ingressi non debent unius prolapsionis offensione censi, cum beatus sit qui se potuerit reparare F
 15 post lapsum, quoniam post mortem quoque resurgere munus beatorum est.

Alias quoque prodesse peccatum possumus comprehendere et prouidentia domini sanctis obrepisse delicta. propositi enim ad imitandum nobis sunt, et ideo curatum est, ut et ipsi
 10 aliquando laberentur. nam si inoffensum a uitiiis inter tot lubrica huius saeculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus aestimandi cuiusdam superioris eos naturae ac diuinae fuisse, ut delictum recipere et culpa
 consortium habere non possent, quae opinio utique ut exortes
 15 nos illius substantiae ab impossibili imitatione reuocaret. praeteriit igitur illos paulisper dei gratia, ut nobis ad imita- 678 A
 tionem uita eorum fieret disciplina et sicut innocentiae ita etiam paenitentiae magisterium de eorum actibus sumeremus. ergo dum lapsus eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis
 20 agnosco: dum credo consortes, imitandos esse praesumo. admonet etiam apostolus Paulus prospexisse dominum deum nostrum, ne uel reuelationum sublimitate uel secundo operum
 continuante processu humanus etiam in sanctis extolleretur adfectus nec sibi deputarent uirtutisque adtribuerent suae quod B

21 II Cor. 12, 7

1 quid *P'D'LO* et (quid ex quin) *T* etiam quod *L* et (quod *add.*
m2) *T* 4 censi *R* (e *alt. m2 in ras.*) et (i s. e *alt.*) *B'* 8 sancti
P et (sanctis *m2*) *P'R* obrepisse *R* (*m2 ex* opripisse) opripisse (b
s. p) *B'* obressissae *A* obrepisse *C'* 9 nobis ad imitandum *LTT'* et
(*add. dati*) *D'* 10 inoffensam *P'* inoffensa *B''* (in s. u.) *D'O* 11 curri-
cula *P* (r *pr. s. u. m2*) *P'B''D'O* et (v *ex a*) *P''* 13 immo (*m2 s. u.*)
naturae *B'* ac *PP'B''D'O*, om. *cet.* 15 in (*eras. R, exp. P''T*) illius
RB'CP''T 17 uita *PP'B''O* uitae *T* (in *mg. m2 a* uita) *cet.* 18 etiam]
et *P'D'O* 19 consortes (es *ex is*) *P* 22 reuelationum (la s. u.) *P*
uel *pr. in ras. m3 T'*, om. *CDLT* opere *P'D'O* 23 continuato
(to *ex nt*) *R*

diuina sibi operatione conlatum foret. ergo ne in tantum iudicium ruerent atque in perfidiae foueam deciderent, passus est illis dominus subintrare culpam, ut et ipsi aduerterent diuinis se auxiliis indigere ducemque salutis suae quaerendum esse cognoscerent. denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur dicente domino roganti sibi, ut a se stimulus carnis suae discederet: sufficit tibi gratia mea; nam uirtus in infirmitate consummatur. meritoque gloriatur in infirmitatibus; sciebat enim uirtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio conruisse. quanto igitur commodius uni aut duabus reprehensionibus locum dedisse quam traxisse in perpetuum diuinitatis offensam!

3, 9 Quid etiam illa adiciam quae ex ipso usu mundi conicere possumus, quia plerosque cum in aliquo probauerimus officio, eosdem quasi industrios atque inpigros in alio munere uolumus experiri? quam multi athletae cum isto certandi genere praeualuerint, ad aliud genus uocantur certaminis! quid, si et te dominus deus tuus, cum aliquod specimen uirtutis dederis tuae, in alio uirtutum genere uult probare? Iob sanctum currentem inoffense temptari tamen filiorum interitu et corporis totius ulceribus passus est, ut in hoc quoque eius uirtutem probaret, si nec iniuriis et acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret affectus. non liquet quod etiam sanctum Daud fide nobilem, praestantissimum mansuetudine, manu fortem probare uoluerit, quemadmodum uitium

6 II Cor. 12, 7—9 8 II Cor. 12, 9 20 Iob 1, 19; 2, 7

1 operationem (m *eras.*) *R* furet *P* 3 illos *P''B''CDLF* sub-
introire *RB'AP''CDT'* subire *LT'* 6 dno *PP'B''D'O* dō *cet.* 11 uni
aut duabus (*ex* duobus *m2 D*) reprehensionibus *P'DD'LOT'* et *ex corr.*
P''T uno (unū *B'*) aut duobus reprehensioni *P''T* (*hi ante corr.*) *c:t.*
13 illam *RB'AC* et (m *eras.*) *T* quam *RB'AP''C* quae (*ex* quam) *T*
18 quid] qui (*DO* si et *C* (et *s. u. m2*) et si *LTT'* cum alio *P'D'*
19 alio te *P'* (te *s. u. m2*) *T* (o *in ras.*) *D'L* aliquo *RB'AB''CD* ali-
quo *P''* 21 totius corporis *LTT'* ulceribus *om. R* (*in mg. m2* aegri-
tudine) 22 probarent (*n del. m2*) *P* sic (*c del.*) *RP''* et] nec *T'*
23 no *P* nam (*ex non*) *T* nunc *D*

tegeret, lapsum emendaret, ut nos doceret quemadmodum possemus admissum operire peccatum? nisi forte uilis causa alicui uidetur, ut propter nostram correctionem tantus errarit propheta, cum propter omnium redemptionem infirmitates nostras Christus suscepit, qui peccatum pro nobis factus est, cum peccatum non cognouerit. et indignum aestimatur nec ueri simile creditur quod Daud propter posteritatis profectum unius lapsus opprobrium inciderit, cum ipse dominus pro nobis sit factus obprobrium, sicut ipse ait: ego autem sum uermis et non homo, obprobrium hominum et abiectio plebis et alibi: et opprobria exprobrantium ceciderunt super me? ergo futurae dispensationis mysterium 679 A in suis ante praemisit, et seruuli quidem condicionis suae peccata portarunt, ideo non potuerunt etiam ipsi exortes esse peccati: dominus autem onus suscepit alienum, ideo solus fuit sine consortio delictorum.

Ad summam apostolo quoque docente cognouimus in figura gesta esse conpluria, quae temporibus gesta superioribus sunt. nam cum dixisset in deserto patres a serpentibus uulneratos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspendisset aereum. quo uiso letales illi morsus atque infusiones ueneni noxiae curabantur, subiecit: haec autem in figura facta sunt illis ad nostram conrectionem. in figura aereus ser-

5 II Cor. 5, 21 9 Psalm. XXI 7 11 Psalm. LXVIII 10 19 I Cor. 10, 9 Num. 21, 8 sq. 22 I Cor. 10, 11

2 possemus *RB'AP'T'* possimus *cet.* 3 nostram *s. u. m2 P'* er-
raret *P* (et *ex it*) *cet.* 7 ueri *ex uiri m2 P* 8 opprobrium (*u pr. del. m2*) *P* 9 *sqq.* opprobrium (*p pr. ex b*) *P* 10 opprobrium (*o alt. ex u*) *P* 11 et *alt. PP'B'D'O, om. cet.* exprobrantium tibi *B''CDD'LOTT'* (*τῶν ὀνειδίζόντων σε LXX*) 15 onus *om. RB'A, s. u. P''* solus (*o ex u*) *P* 17 summa *RB'T* summā (*ā m2 ex a*) *D*, ad summam *om. D'* figuram *P'D'* figura *T* 18 conpluria (*a s. u.*) *P* quam plura *B''DT'* conplura *cet.* 19 uulneratos (*os ex us*) *P* 21 aeneum *B''T'* letalis *P* morsum *P* infusiones *P* (*es ex is*) *R* (*es ex em*) infusionem *B'A* infusio *P''LT* 22 figuram (*in eras.*) *P* 23 correptionem *RB'ACDP'T*

pens tamquam confixus cruci, quia uerus crucifigendus generi
 adnuntiabatur humano, qui serpentis diaboli uenena uacuaret,
 in figura maledictus, in ueritate autem qui totius mundi
 maledicta deleret. alibi quoque, id est ad Galatas ait quia
 duos filios habuit Abraham, unum de ancilla et C
 unum de libera et subdidit: sed is quidem qui de
 ancilla secundum carnem natus est, qui autem de
 libera per repromissionem. quae sunt per allego-
 rian dicta. quid sit per allegorian sequentibus exposuit
 euidenter dicens duas illas generationes, unam de ancilla, 10
 alteram de libera, duo esse testamenta, unum quidem a monte
 Sina in seruitutem generans, in quo monte legem Moyses
 accepit a domino, alterum autem ab Hierusalem, quae est
 libera, quae in Isaac filios, hoc est in libertate gratiae, non D
 litterae seruitute generauit; seruis enim poena decernitur, 15
 liberis confertur gratia. nonne in typo geminae plebis Iacob
 duas accepit uxores, ex quibus diuersam subolem procreauit?
 cur patriarcha Iudas propriae nurus post filii sui mortem
 legitur expetisse concubitum, quo geminorum partus est
 editus, nisi ut figura praecederet utroque Iesu domini testa- 20
 mento, quorum alterum in typo futurae mortis eius est con- E
 ditum, alterum in euangelii ueritate, duos populos esse

4 Galat. 4, 22 6 Galat. 4, 23 sq. 16 Gen. 29, 25 et 28 18 Gen.
 38, 11 sqq.

4 idest (m s. st m2) *P* idem *T* (em ex ē) *A* (*'DLT'* idestē (stē *eras.*)
P'' galatas *PO* galathas *cet.* 6 his *P* (h *exp.*) *R* (h *eras.*) *B'*
 quidem *om.* *AP''B''T'* 8 inde a uerbo repromissionem *incipit B*
 allegorian *B* allegoriam *cet.* 9 allegorian *B* et (m2 allegoriā in) *P*
 allegoriam *cet.* in sequentibus *P'* (in s. u. m2) *D'* 10 generationes
P (es ex is) 12 seruitute *ALT* monte post Moyses *transponunt*
RB'AC'D. in monte *T* 14 isac *B* isaac (a *alt.* s. u.) *P* filio *LT*
 in *om.* *BP'O* non *BPP'AD'O* non in *cet.* atramento in uu. 16—20
de trito paucae tantum scripturae libri B dignosci possunt 17 duabus
 (s s. bus) *P'* uxores *P* (es ex is) 20 ihu dni *PRDO* dni ihu *B''T'*
 ihs dns *BP'D'L* iesus (s *alt.* postea *add.*) dns (s in *ras.*) *T* ihu dno
B'AC''ihu dno (i s. o) *P''* 21 coram *RB'*

generandos, quorum posterior in crucis signo saepem omnem
ac munitionem populi superioris incideret — hic est populus
manu prior, ortu posterior — uel quia ipse dominus Iesus natus
ex tribu Iuda opera sua ante praemisit quam nobis ex uirgine
5 nasceretur?

12 Quid de Ioseph loquar, qui a fratribus adpetitus, exutus
patrio uestimento, in lacum missus, in seruitutem uenditus
euidens dominicae incarnationis expressit indicium, eo quod
ille dilectus patri cum esset in dei forma, non rapinam arbi- 680 A
10 traretur esse se aequalem deo, sed ipse se exinaniret, ut
formam serui accipiens ueniret et se usque ad mortem crucis
humiliaret, cuius pretio et emptus et uenditus a suis fratribus
genus redemit humanum? in cuius typo Dauid minor electus
ex fratribus, unctus in regnum solus belli grauis periculo
15 singulari certamine uniuersum populum liberauit, triumphauit
in decem milibus, ita ut puellae cum tympanis psallerent:
Saul triumphauit in milibus, Dauid in decem B
milibus. quae figura in illis iuueniculis nisi animarum, quae
triumphalem psalmum concinunt Christo? genuit ex se filios,
20 unum incestum et alium parricidam, eo quod incestus et
parricidalis populus adfixam patibulo crucis carnem proprii
uiolaturus esset auctoris. denique in tertio psalmo Abessalom

1 Psalm. LXXXVIII 41 6 Gen. 37, 23 sqq. 9 Philipp. 2,
6—8 12 Matth. 26, 14 sq. 13 Reg. I 16, 11 sqq. 15 Reg. I 17,
32 sqq. 17 Reg. I 18, 7 19 Reg. II 13, 1 sqq.; 17, 4 22 Psalm. III 1

1 saepe *RB'AB''C* saepem (*s. ras.*) *T* 2 ac *BP'DD'LT'* et *T* (omnem
ac *in ras.*), *P* (*ex haec*), *P''* (*ex hanc*), hanc *B''* (*n s. u.*) *cet.* 3 ortu
posterior *om. BP'DO* 4 ante praemisit opera sua *CDLT* 6 quid
(*d s. u.*) *P* 10 ipse se *BP'O* se ipse *D'* se ipsum *B''* semet ipsum
P''T' ipsum se *cet.* et formam *BP'D'O* 11 usque adque (adque
del.) *P* 15 triumphauit *BPRO* 16 decem (*e alt. ex i*) *P'*, .X. (*s. de-*
cim) *R* puella *RB'* 17 triumphauit *BPO* 19 triumphalem *BPO*
filios (*o ex u*) *P*, (*o in ras.*) *T* 20 et *om. T'* 21 populus (*u alt.*
ex o) adfixam (*x m2 s. ras.*) *P* patibulis *RB'AC* et (*o s. is*) *P''* pati-
bulo (*o in ras. ex is*) *T* carne propius *RB'* carnem propius *C* 22 sola-
turus *RB'AC* uiolaturus (*s. uio ras.*) *P''* et (*ex solaturus*) *T* deque
RB' de quo *AP''T'* habessalom *BP* abissalon (*n ex m*) *P'* abessalon *RB'*

- 13 titulus praemittitur et passio domini prophetatur. quid de
Solomone sancto loquar, cuius posteriora cum graui errore
non careant, uulgus tamen Iudaicum ipsum aestimat uenisse C
pro Christo? et quam multos grauis erroris offensa reuocauit!
maior itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur 5
qui uitio non caruisset humano. fuit igitur in eo inuidiosa
14 sapientia et culpa suasoria, quae hominem conprobaret. quid
igitur obstat, quominus etiam Bersabee sancto Daud in figura
sociata fuisse credatur, ut significaretur congregatio nationum,
quae non erat Christo legitimo quodam fidei copulata conubio, 10 D
quod auersariis quibusdam foret uestibulis in eius gratiam
praeter legis ingressura praescriptum, in qua nuda mentis
sinceritas et aperta simplicitas lauacri iustificante mysterio
ueri Daud et regis aeterni mentem transduceret, laceraret
caritatem? merito uenit occultus et qui falleret principem 15
mundi tamquam Uri illum, qui interpretatione dicitur lumen
meum, transfigurantem se in angelum lucis. uenit inquam in
hunc mundum et uenit occultus, tamquam adulter intrauit, E
ut ius legitimum uindicaret.
- 4, 15 Distinximus allegationes ualidas, ut arbitramur, et in figura 20
fuisse textum huius historiae conprobauimus: nunc superiora
repetamus et tamquam exutum spiritalibus indumentis intro- 681 A

2 Reg. III 11, 4 sqq. 17 II Cor. 11, 14

1 profetatur BP 3 aestimant RB'ACP''T' et (n exp.) T estimauit
D (uit in ras. m2) uenisse (s pr. s. u. m2) P 4 graues errores
RB'ACDP''T', grauis erroris in ras. T offensa P' (a m2 ex e)
uerba inde a reuocauit usque ad p. 309 u. 20 tam facile desunt in B,
in quo excidit folium 8 bersabee PP'D' bersabee RB'CO bethsabee
D (ts in ras., h s. u. m2), bethsabee, bethsabee, bethsabee cet. sancto
om. P'D' 10 erant RB'AP''B'' conubio P' (b ex u) conuiuio O
coniugio T (in ras.) L 11 auersariis scripsi aduersariis P transuersa-
riis cet. 12 leges (es ex is) P ingressura PP'D'LO et (in spatio
uacuo postea add.) T iura cet. praescribo P praescripta DT' 14 ueri
(e ex i m2) P transduceret P (tra in ras.) traduceret L 15 et om.
RB'ACDP''LT' 16 urie (e s. u. m2) P' urie D' uirū A (in ras., s.
m2 t uria) huriam P'' uriam T' 20 allegationes PAD (hi e pr. ex i)
P'D'LO alligationes cet. 22 uestimentis RB'ACP''LTT'

spiciamus errorem. peccauit David, quod solent reges, sed
 paenitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent reges,
 confessus est culpam, obsecrauit indulgentiam, humi stratus
 deplorauit aerumnam, ieiunauit, orauit, confessionis suae
 5 testimonium in perpetua saecula uulgato dolore transmisit.
 quod erubescunt facere priuati rex non erubuit confiteri. qui
 tenentur legibus audent suum negare peccatum, dedignantur
 rogare indulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur B
 humanis. quod peccauit condicionis est, quod supplicauit
 10 correctionis. lapsus communis, sed specialis confessio. culpam
 itaque incidisse naturae est, diluisse uirtutis. quis gloriatur
 inquit castum se habere cor? nec unius diei infans
 16 mundus esse scripturae testimonio declaratur. da mihi aliquem
 sine prolapsione delicti. ualidissimus omnium Sampson legitur,
 15 qui leonem etiam suis manibus strangulauit; sed utinam C
 amorem suum suffocare potuisset! messes incendit allophylo-
 rum et ipse mulieris unius arsit igniculo. Iephthae uictor ab hoste
 remeauit, sed uexilla referens triumphalia suo uictus est
 sacramento, ut pietatem occurrentis filiae parricidio remune-
 20 randam putaret. primum omnium quid opus fuit tam facile
 iurare et incerta uouere pro certis, quorum nesciret euentum?

3 Reg. II 12, 13 sqq. 11 Prouerb. 20, 9 12 Iob 14, 4 sq.
 15 Iudd. 14, 6 et 17 16 Iudd. 15, 5; 16, 4 sqq. 17 Iudd. 11,
 30 sqq.

3 obsecrauit (c s. nī m2) P' humo B''CDLT stratis (v s. i)
 P'R 5 et (eras. R) testimonium RB'A perpetua (a m2 ex um) P'
 8 tenebantur P 9 supplicauit (p s. b m2) P supplicauit cet. 11 delisse
 (e s. i m2) P' delesse P'' (ex diluisse) D'OT' diluisse (s. m2 † delesse) T
 gloriabitur AB''DP''TT' 13 *** aliquem P' 14 promissione (lap s. mīš)
 B' sampson P' sanson AD' samson cet. 15 leonem etiam PP'B''D'O
 etiam leonem cet. strangulabit (v s. b m2) P utin RB' 16 allo-
 phylo- P (ph ex f m2) allophilorum AB''DD'T' allofilorum cet.
 17 arsit (r ex s) P'' cersit RB' cessit B''CDLT iephte D'T iepthē
 PAP''T heptae (h eras.) R hieptē B' iepthe O iepthe cet. 18 uexilla
 (e ex i) P triumphalia (ph ex f m2) P 19 filio B' 20 quid (i ex
 o) P'' quod RB'AB''

deinde aliquis sacramenta tristia domino deo reddit, ut
cruentis soluat sua vota funeribus?

- 17 Nec de sacerdotibus silendum arbitror. ne nostra uidear
dissimulare delicta. Aaron ipse summus sacerdos, quo duce
pariter ac Moyse rubrum pedes mare transiuit populus 5
Hebraeorum, rogatus a plebe ut deos sibi faceret quos adora-
rent aurum poposcit, in ignem misit, et caput uituli figuratum
est, cui sunt oblata sacrificia. quo indicio claruit auri cupidi-
tatem materiam esse perfidiae et auaritiae studio sacrilegia
solere generari. iterum tantus sacerdos locum incidit offensionis 10 E
cum sorore sua Maria. nam dum fratri uterque obtrectant
quod alienigenam accepisset uxorem, ilico Mariam contagio
18 maculosae carnis effloruit. quo loci euidentis fuit figura
mysterii, quod sacerdotalis ille populus patrum fraterno
populo posterioribus temporibus derogaret Aethiopissae illius 15
nesciens sacramentum. nam si cognouisset, non reprehendisset
quod cum ueteri mysterio conueniret. itaque cum Iudaeus F
eum qui ex gentibus credidit dicit esse communem et uult
a lege secernere, lepram habet, quam non poterit euadere,
nisi spiritalis ei legis agnitio ad ueniam fuerit suffragata. 20
19 ergo et Daud, qui sciret hominem se esse natum lapsui,
ueniam postulauit, domini autem non desperauit miseri-
cordiam.

4 Exod. 32, 4 10 Num. 12, 1 sqq. 15 Num. 12, 1

1 aliquis (ali eras.) *T* quis *LT'* quod *B''* tristitia *PC* tristitiae
BP'D'O reddidit *RCDP''LTT'* 3 uidear *BPP'D'O* uideatur *R*
(tu eras.) *B'P''* uideamur *cet.* 4 delicta (i ex e) *B* 5 pedes *BPP'I'*
pede *cet.* 6 rogatur *RB'* facerent *RB'* quod (s s. q) *P'* 8 cu-
pидitate materia mense *R* (materiam esse *corr. m1*) *B'* 10 indicit
RB'ACT et (*corr. m1*) *B''* incidit (cid in *ras. m2*) *D* incidiçat (ci s. u.) *P''*
11 dum *BPP'B''D'O* cum *cet.* obtrectant *T* obtrectat *BP'P''B''D'LO*
12 accepisset *BPP'B''D'LO* et (in *ras.*) *T* duxit *cet.* ilico *T* (in *ras.*)
P'' (co in *ras.*) igitur *RB'AC* mariam *P* maria *cet.* 13 quod *PB''*
loci (i ex o) *P''* loci (o s. i m2) *P'* loco *DD'* euidentis *P'* euidenti
RB'A euidenti *C* 14 misterii *P* 15 posteriori *BP'D'* et (-rū *corr.*) *O*
tempore *D'* derogaret (et ex it) *P* 17 conuenerit *R* (o ex u) *B'C*
conuenit *D* conueniret (iret in *ras.*) *T* 18 et] ut *P*

, 20 Nec parabola uidetur a mysterio discrepare. quis enim diues 682 A
nisi dominus noster Iesus, qui de se ait, ut hodie lectum est,
quod homo quidam cum diues esset, abiit in
regionem longinquam accipere regnum et reuerti. B
5 et uere diues erat maiestatis suae opibus et diuinitatis pro-
priae plenitudine, cui angeli et archangeli, uirtutes et pote-
states et principatus, throni et dominationes, Cherubin et
Seraphin indefesso obsequio seruiebant. sed tamen cum diues
esset, reliquit XCVIII in montibus oues et unam ouem, quae
10 lassa remanserat, requisiiuit. hanc princeps istius mundi con-
templatione illius diuitis egenus et pauper 'quasi filiam
alimentis propriis nutriebat. merito itaque defecerat cui sub- C
stantia erat cibus saeculi. errauerat haec ouis in Adam insidiis
21 sollicitata serpentis. et non mala ouis, quae erat uerbi plena,
15 utpote rationabilis ebdomadis filia et sancti munus auctoris:
tamen non pretiosis aliquibus, sed uilibus pauperis diu opibus
alebatur. denique de pane inquit eius manducabat et
de calice eius bibebat et in sinu eius dormiebat.
non bona esca Aethiopum, noxius calix aureus Babylon, qui
20 gentes inebriat: non utilis somnus est dormientibus, malo D

3 Luc. 19, 12 6 Coloss. 1, 16 9 Matth. 18, 12 Luc. 15, 4 11 Reg.
II 12, 3 15 Philo quod det. pot. ins. 46 (223, 18) 17 Reg. II 12, 3
19 Psalm. LXXIII 14 Hier. 28, 7 (51, 7) (Apoc. 17, 4 sq.)

2 iesus s. u. P' , \overline{ihs} \overline{xps} $CP''TT'$ 6 et uirtutes et potestates et
 $BP'D'O$ et potestates uirtutes et PB'' 7 cherubin^m et serafin^m P che-
rubin et serafin B cherubim et seraphim $P'RB'$ 9 XCVIII P XC et
VIII $BP'O$ XC et nouem $RB'AP''$ nonaginta nouem $B''T'$ nonaginta
et nouem *cet.* 13 ouis (is *ex* es) P insidiis *in mg.* $m2 P'$ 15 ut-
pote (o *ex* u $m2$) P' rationeabilis (e *eras.*) P ebdomadis (d *alt. ex t*) P
sancti munus auctoris] sanctimonii sanctioris $RB'ADP''T'$ et (in quo
sanctionis) C sancti munus auctoris T (munus auctoris *in ras.*) et sic T'
in mg. auctoris (u s. u.) P 16 uerba inde a tamen non usque ad
p. 313 u. 16 regenerationis *desunt in B, in quo excidit folium* 17 ele-
uatur $RB'AC$ alebatur (*ex* eleuatur) $P''T'$ inquit de pane eius
 $RB'ACDP''LTT'$ 19 calix (i *ex* e) P aureū RB' babyllon P
Babylonis α (Βαβυλών LXX)

uigilare. denique turbati sunt omnes insipientes corde, obdormierunt somnum suum et nihil inuenerunt. hospitii igitur gratia, quia suscepit hospitem, ut ei epulas exhiberet, illam pauperis ouem abstulit; de suis enim uel gregibus uel armentis si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat, quos nisi immolasset, non redemisset.

22 Infirmities igitur nostrae fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu, cuius leuandae causa uel potius reficiendae carnem suam salutari illi optulit passioni, ut cibum nobis uitae praeberet aeternae. et bene agnam dixit scriptura, quia erat uirginis partus. bene dignus morte pronuntiatur diues iste iudicio prophetico. quia et Caiphas prophetauit dicens: expedit unum hominem mori pro populo. solus autem dominus Iesus tali dignus electus est morte, qua tolleretur peccatum mundi. pulcre quoque addidit: agnam restituet, quia carnem propriam resuscitauit, carnem illam uirginalis integritatis reddidit. nec illud otiosum quod ait: in quadruplum restituet; quadruplatur enim resurrectio mortuorum, sicut docet apostolus dicens: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione; se-

1 Psalm. LXXV 6 11 Reg. II 12, 3 12 Reg. II 12, 5 14 Ioh. 11, 50 16 Ioh. 1, 29 Reg. II 12, 6 19 Reg. II 12, 6 20 I Cor. 15, 42—44

2 dormierunt *LT* somnium *P'O* 3 hospiti *R* hospitis (*s postea add.*) *A* hospitem (*t ex d m2*) *P* 4 ei| et *PB''* epulas *P*
 abstulit (*v s. o*) *P* 5 immolaret (*m alt. et e s. u.*) *P* 6 quod *ACDLT* et (*corr. m1*) *P''* redimisset (*et ex it*) *P* redemisset (*de ex di m2*) *P'* 8 infirmitates (*e m2 ex i*) *P'O* infirmitatis *RB'C* infirmitates (*te s. u. m2*) *T* 9 lauandae *T* (*a pr. ex e*) *L* effectu *RB'AC*
 10 obtulit (*b ex p*) *P* optulit *CDLT* obtulit *cet.* 11 scriptura *om. RB'ACD*, *s. u. T*, *in mg. P''* 12 quia *PAB''CDT* et *m2 T'* qui *T' m1 cet.* dignos *R* (*-us corr.*) *B'* 13 este *P* isto *R* (*corr. iste*) *B'AC* iste (*e in ras.*) *T* caiphas (*ph ex f m2*) *P* 16 pulchre (*h s. u.*) *P* pulchre *cet.* agnam *PP'B'D'LO* et agnam *T* (*et eras.*) *cet.* 18 illum *RB'* 19 restituit *PRB'* 20 docet (*o ex e*) *R* 21 surget *AD'LTT'* in corruptione *R* seminatur... gloria *om. R. infra in mg. m2 C'*

minatur in ignobilitate, surgit in gloria; semina-
tur in infirmitate, surgit in uirtute; seminatur
corpus animale, surgit corpus spiritale. restituet
plane in quadruplum agnam etiam illo modo, quo potest iam
5 homo dicere: si cui aliquid abstuli, reddo quadru-
plum. conuenienter etiam illud adiecit: quia non peper- 683 A
cit; non enim pepercit sibi Christus, ut omnibus subueniret.
3 ideoque dictum est a domino Iesu Christo ad seruum suum
Dauid, ut mysterium declararet: quoniam tu hoc fecisti
10 in occulto, et ego faciam hoc uerbum coram omni
Istrahel in conspectu solis huius. et primo quidem
nesciens sacramentum commotus est Dauid indignatione, sed
non errauit affectu. postea uero ubi cognouit mysterium ma-
gnum — magnum enim sacramentum Christi et ecclesiae —, B
15 uidens remissionem futuram omnium peccatorum, praeuidens
fulgorem gratiae per lauacrum regenerationis et infusionem
spiritus sancti ait securus ueniae: peccaui domino, ut et
ipse in eorum ueniret consortium quibus culpa remissio pro-
ueniret. aduertis quemadmodum peccatum proprium deplora-
20 uerit? quis igitur ei miretur esse dimissum?

24 Nunc consideremus opera eius, quibus potuit tegere pecca- C
tum. etenim quia non potest sine peccato esse humana fragi-
litas. cauendum ne plura peccata sint quam opera uirtutum.
quod magna ui sapientiae suae sanctus Paulus expressit di-

5 Luc. 19, 8 6 Reg. II 12, 6 7 Rom. 8, 32 9 Reg. II 12, 12
14 Ephes. 5, 32 16 Tit. 3, 5 17 Reg. II 12, 13

1 *sq.* surget *AD'LT'* 3 surget *P'AP''D'LT'* 4 quadruplum (u
tert. ex o) *P* quo *PI'B''D'LOT'* et *m2 T* quod *T m1 cet.* pote
est *P* *iam *R iam (s. m2 etiam) T* etiam *P'D'LO* 8 ideoque ei
P (ei *s. u.*) *P'B''D'O*, fort. ideoque et *scriptum fuit* 9 misterium
PR quem *B'* 11 istrabel *P isrl cet.* et in *B''L*, recte puto (*καὶ*
ἀπέναντι: LXX) primum *B* 15 futurae *P futura R* 16 infusione
B infusionis (e s. is) P'' 19 deplorauit *LT* 20 igitur ei] igitur et
RB'A igitur ñ et *P''* igitur *CD* miretur ei (*i alt. in ras.*) *T'* 22 hu-
mana (*na ex no m2*) *P* 23 cauendum est ne *ACDP''D'LTT'* 24 suae
om. BP'O

cens: quorundam hominum peccata manifesta sunt
 praecedentia ad iudicium, quosdam autem et sub- D
 sequuntur, hoc est: non inuenitur quisquam inlibatus a
 culpa; habet quis bona merita, habet et uitia atque peccata.
 omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur. si bonis 5
 igitur factis peccata praeponderant, praecedunt ad iudicium;
 uergunt enim peccata quasi in profundum, uergunt quae ma-
 nifesta sunt uel pondere atque acerbitate uel multitudine.
 quosdam autem inquit et subsequuntur, hoc est eos
 qui se egerint sobrie, sed fragilitate condicionis dederint ali- 10 E
 quando etiam errori locum bona facta praecedunt, mala se-
 quuntur. hi honestiores, sed tamen homines lapsi leuioribus
 uitiiis et erratis. ergo iustos sequuntur peccata, non prae-
 iniustos praecedunt. praeponderant peccata quae uergunt, se-
 quuntur autem si quae recte facta sunt quasi quodam prae- 15
 iudicio peccatorum prae-euntium prae-grauata. similiter et facta
 bona manifesta sunt. lucent enim opere uirtutum et splendore
 meritorum et quae aliter se habent abscondi non possunt. F
 ergo talia non teguntur, non obumbrat ea caritas quae operit
 multitudinem peccatorum, non operit operum bonorum gratia, 20
 non abscondit multitudo uirtutum: quasi nuda et intecta pro-
 duntur. non est enim in his qui dicat: sub umbra alarum
 tuarum protege me; crux enim domini omnes abolet atque
 25 abscondit errores. quis igitur magis operuit et textit quam

1 I Tim. 5, 24 17 Matth. 5, 16 19 I Petr. 4, 8 22 Psalm. XVI 8

2 praecedentia (ce ex ci) P subsequuntur PB'' subsequuntur P''D'T'
 subsecuntur RB'ACDL subsequuntur P' (v s. e alt.) T (que in ras.) BO
 6 praeponderantur RB'AI''B''T' et (n alt. s. u. m2, ur eras.) D 7 quae
 in ras. T, quia et RB'ACDP''T' 8 acerbitate (u s. b m2) P 9 sub-
 sequuntur P (u tert. s. u.) BP'B''D' subsequuntur A subsecuntur cet.
 11 et 13 sequuntur BPP'RB''D'T' secuntur cet. 12 hii BRB'DD'L
 14 sequuntur P sequuntur BP'B''D'T' secuntur cet. 16 bona facta D'LT
 17 opera P'D' 18 quae (ae e.c a) P' 19 alia RB'ACD et (s. m2
 talia) T' 21 quasi BPP'B''D'O quia cet. intecta BPF'CDD'LT
 intacta cet. 22 dicant PRB' 24 errores (es ex is) P operit
 RB'AP'D

sanctus Dauid, qui et alibi ait: et in umbra alarum tuarum speravi, donec transeat iniquitas, et sic dilexit dominum, ut nimia caritate peccatum omne tegeret atque absconderet. etenim si sanctus apostolus Petrus lapsum suum 684 A
 5 confessione caritatis aboleuit et ille interrogatus a domino dicente ei tertio: Simon Iohannis, amas me? ut quem tertio negauerat tertio fateretur atque ita trino quodam dilectionis uelamine lapsum trinae negationis absconderet: si quia semel fleuit Petrus ueniam reportauit, quanto magis Dauid,
 10 qui lauabat per singulas noctes lectum suum et lacrimis stratum suum rigabat, cui erant lacrimae suae panis die ac nocte, qui cinerem sicut panem manducabat et potum suum cum B
 fletu miscebat! etenim si eius qui conuersus ingemuerit miseretur Iesus, si Petrum aspexit et ille fleuit, quanto magis
 15 qui diu fleuit a conspectu domini non recessit? negauit Petrus et non fleuit, quia non respexerat Iesus: negauit secundo et non fleuit, quia non respexerat dominus: negauit tertio, respexit Iesus, et statim fleuit et fleuit amarissime. ideo Dauid, qui semper flebat, dicebat: oculi mei semper ad domi-
 20 num, qui semper uidebatur a Christo, dicebat: per exitus C
 aquarum descenderunt oculi mei.

6 Sed iam etiam facta eius consideremus. quis non tantarum laude uirtutum unius criminis obumbraret inuidiam? diuino

1 Psalm. LVI 2 6 Ioh. 21, 16 7 Matth. 26, 69 sqq. Luc. 22, 56 sqq. 10 Psalm. VI 7 11 Psalm. XXXXI 4 12 Psalm. CI 10 14 Luc. 22, 61 19 Psalm. XXIII 15 20 Psalm. CXVIII 136

2 sperabi *P* sperabo *TT'* et (ui *s.* *hō*) *O* e sic *P* 4 absconderet (et *ex* it) *P* sanctus *om.* *BP'D'O* apostulus *P* 6 iohannis (is *ex* es *m2*) *P'* 7 quodam *R* (o *ex* a, *s.* o *ras.*) quadam *B'* 8 abscondere *P* 11 panes *ACDP''D'LTT'* 12 cinerem *P* sicut] tāquam *D* putum *P* 13 fletu (u *ex* o) *P* 14 petrū§ *P'* 17 dominus] *ihs dñs RB'CDP''* et (*ihs eras.*) *AT ihs B''T'* 19 dicebat *s. u. T, om. RB'ACDP''* dicens *T* 20 qui *ex* quia *T*, quia *RB'ACDP''* 22 tanta *BP'D'O* 23 obumbraret (et *ex* it) *P* obumbret *BP'LO* et (*ex* obumbraret) *T*

electus examine statim probauit indignum se tanto non esse
iudicio. processit in proelium et trepidantibus ceteris solus
allophylum Goliam uerborum iactantia et inmanis corporis
mole terribilem concurrenti simul fide ac uirtute prostrauit.
unius fortitudo facta est uniuersorum uictoria. conferatur, si
placet, priuatum crimen et triumphus omnium, mors unius
27 et tantorum quos liberauit a morte uita populorum. ueniamus
ad alia. insidias patiebatur a rege; uitam eius quaerebat ex-
tinguere, sed dispositione diuina in eius rex potestatem tra-
ditus cum totus pateret ad uulnus, ferituris sociis David 10
sanctus occurrit et a corpore perituri uulnus letale detorsit
dicens: nolite tangere christum domini. quin etiam
inimici illius ultus est mortem, flebiliter satis deplorauit inte-
ritum et debitum sibi imperium diu distulit, quod sciebat
deo auctore deberi. quo solo docuit omnes homines non prae- 15
ripiendum regnum, etiamsi debeatur, sed expectandum ut suo
tempore deferatur. utinam hunc uirum imitati essent posteri!
non tantas bellorum pertulissemus acerbitates. arguis quod
unum occiderit, non consideras quod docuerit quemadmodum
pax orbi Romano perpetua seruaretur. quam graui adhuc lu- 20
imus uastitate, quam publico quodam totius orbis funere ad-
petiti necem regis exsoluimus? heu dura supplicia! inde adhuc

2 Reg. I 16, 12; 17, 3 sqq. 12 Reg. I 24, 7. cf. Paralip. I 16, 22
13 Reg. II 1, 14 sqq.; 5, 3 sqq.

1 non esse tanto *B''* non esse *om. C'T, s. u. m2 D* 3 allophylum
RA allofylum (f *ex p*) *P* allofilum *BP'CP''OT* allophilum *cet.* golian
RB' inmani *R* 4 terribilem *P* concurrenti *BPP'RB'B''D'O et*
(i *ex e*) *LT* concurrentē *C* concurrente *cet.* 5 uictoria uniuersis *CDLT*
6 triumphus *BP* triumphos (v s. o) *P'* 9 potestate *BP'AD'LOT* 10 fe-
rituris sociis] feritur issotiis *R* feritur in sotiis *B'* feritur his sotiis *AP''*
uulnus separatus (-atur *B*) a sociis *BP'D'O* 11 sancto *BP'D'O* de-
torsit *BP'B''O* titursit *P* retorsit *cet.* 13 fleuiliter *PRB'* fideliter
BP'D'LO et (ex fleuiliter) T, om. B'' 15 deo (o s. u.) *P'* de *B* dño *T*
debere *P''O* non *BP'D'OT'* ad non *cet.* 17 essent (n s. u.) *P*
18 pertullissemus *B* acerbitates (b *ex u m2*) *P'* 19 quid docuerit
BP'D'O 20 pars (x s. rs) orbi (v s. o) *B'* 21 uasstitate *RB'* ur-
bis *RB'* 22 exoluimus *B* eu *B'* heu (h s. u. m2) *A* etu *R* et *CD*
dira *B''D'* dura (s. u. m2 † dira) *T'*

nobis barbarus hostis insultat, dum parata aduersum se in nos
arma uertuntur. sic uires ceciderunt publicae, sic Romana
uirtus suis motibus fracta consenuit, dum publico rapitur
parricidio, quod paternae sollicitudinis religione suscipitur.
5 idque eo usque praecauit, ut cum Adoniam filium regnum sibi
usurpare conperisset et serere conuentus, non eum qui prae-
8 ripere gestiebat, sed eum qui expectaret eligeret. saltabat ante 685 A
arcam domini potentissimus regum et, cum a proprio repre-
henderetur uxore, quod denudatus esset ante faciem puellarum,
10 respondit: coram domino nudabor adhuc et ero nu-
gas ante oculos tuos, ut honorificetur inquit domi-
nus, qui me pro patre tuo adsciuit in regnum, do-
cens contuitum regalis potentiae non habendum, ubi religioni
exhibetur obsequium. honestum est enim pro religione facere,
15 etsi id incongruum potestati sit.

9 Specta aliud memorabile. parricida filius regnum patrum B
uiolenter inuaserat. cedebat primo pater eius furori et locum
proelii declinabat, ut uel sic impius a furore resipisceret. bello
quoque interesse noluit, rogauit ad proelium profecturos ut
20 parcerent filio. securus erat uictoriae, qui rogabat ut parce-
rent, nec pietatis alienus, qui perire debere etiam inpium filium
non putabat. fleuit et magno luctu deplorauit exitum parri-

5 Reg. III 1, 5 sqq. 10 Reg. II 6, 21 sq. 16 Reg. II 15, 1
sqq. 19 Reg. II 18, 5

1 aduersus *RB'ACDT'* aduersus (s *alt. eras.*) *T* aduerse (*om. se*) *B''*
5 adoniam *D'L et D* (*in ras. m2*) *A* (*ad s. u. m2*) adorniam *P'* (*ad s.*
u., r eras.) orniam *B* (*r eras.*) *O* (*r exp. m2*) *T* (*r s. u.*) *RB'* oriam *PB''*
oniam *CP'T'* 6 et *om. R* 7 ante *s. u. P* 8 potentissimum *RB'*
9 est *RB'ADP''*, *om. C* 10 nugas *PRB'C et* (*x s. § m2*) *P''* nugax
DB''T' nudans *BP'LO et* (*dans in ras. 3 litt.*) *T* nudus *A* ludens *D'*
11 ut *ex et P* 14 religione (*li s. u.*) *B* faceret *B'* 15 sit pote-
stati *B''T'* 16 alium *RB'P''* patrum (*i s. u., eras.*) *B* patrum (*is*
s. um) *P'* patris *D'O* 17 furori (*i ex e*) *P'* et locum... furore *om.*
P'D' 18 ut (*s. u.*) resipisceret *P'D'* bellum (*o s. um*) *P* 19 profec-
turus *PRB'* 20 uictoriae *BP'DD'OT'* de uictoria *PB''* ex uictorie *P''*
et uictoriae *cet.* rogabatur *RB'* 21 deberit *P* deberet *RB' et* (*t*
eras.) *P'AT* deber& (*e s. &*) *P''* 22 lucto *P*

cidae dicens: filius meus Abessalom, quis dabit
 mihi mortem pro te, filius meus Abessalom? uindi-
 candum putabat eum qui pro paternae uindicta pietatis occi-
 30 derat. quam uero iniuriae patiens et doloris! cedebat, ut dixi,
 fili sui Abessalom furori uallatus dextra laeuaque ualidis bel- 5
 latoribus, maledicebat ei uir, cui nomen Semei, cruentum
 appellans et uirum sanguinis dignoque iudicio domini deiec-
 tum esse de regno: sed ne talibus quidem mouebatur conui-
 ciis, mouebantur autem comites eius. denique unus ex sociis D
 — Abessa nomen uiro — minitatus est quod iniuriae pretium 10
 caput eius auferret. sed rex conuersus ad Abessa quid mihi
 inquit et tibi est, fili Saruiae? ideo maledicit mihi,
 quoniam dominus dixit illi, ut maledicat. quam
 moraliter docuit quod iniuriarum uel periculorum nostrorum
 tempora temptationum certamina et examina probationum sint 15
 et ideo non sine diuino ea inrogari solere iudicio? exercetur
 bonus athleta conuiciis, exercetur laboribus et periculis, ut E
 dignus sit cui deferatur corona iustitiae. et ideo ferenda pa-
 tienter sunt quae putantur aduersa. denique et alibi id te
 docet scriptura diuina dicente iusto: si bona accepimus 20
 de manu domini, quae mala sunt cur non sustinea-
 31 mus? et addidit sanctus propheta dicens: ecce filius

1 Reg. II 18, 33 3 Reg. III 2, 5 11 Reg. II 16, 10 17 II
 Tim. 4, 7 sq. 20 Iob 2, 10 22 Reg. II 16, 11 sqq.

1 abissalon *PP'* absalon *P''B''D'T'* abessalon *cet.* mihi dabit
RB'ACDP''LTT' 2 et 5 abissalon *P'* absalon *P''B''D'T'* abessalon
cet. 4 faciens *RB'* 5 fili *B'* filii *cet.* 7 dignoque (que *s. u. m2*) *D*
 digno *T'* dei *O* (corr. dni) *T'* 8 ne talibus *BPP'B''D'LO* et (ne
 t et bus *in ras.*) *T* et alibus *T'* (non *add. ante* mouebatur) et alii *CD*
 et alibi *cet.* 10 abisai *P'D'T* abissai (*s pr. s. u.*) *O* abysai *B'T'*
 abysa *L* minitatus *BPP'B''* minatus *cet.* 11 abessa *P* abisai *D'*
 abysai *T'* abysay *B''* abisan *P O* abessan *cet.* 12 inquit *in ras.* *T.*
post tibi transponit P'P''D. om. C. ait L saruia *BRB'* 14 mora-
 biliter *P'* morariliter *R* (ri *eras.*) *B'* 15 temptationum (ta *s. u.*) *P*
 16 eo (a *s. o*) *P'* 17 atleta *R* adleta *B'* 20 accipimus *BO* accepi-
 mus (e *ex i*) *P'* suscepimus *P''T'* 21 sustineamus *PCP''B''D'LO* sus-
 cipiamus *T'* sustinemus *cet.*

meus, qui exiuit de uentre meo, quaerit animam
meam. si autem Iemineus maledicit mihi, dimitte
illum ut maledicat, quoniam dixit illi dominus,
ut uideat humilitatem meam, et retribuet mihi
5 dominus pro maledicto hoc. o altitudo prudentiae, o F
insigne patientiae, o deuorandae contumeliae grande inuentum!
moueris, inquit, Abessa, quod mihi maledicat extraneus, quem
parricidio petit filius? dominus dixit ei ut maledicat mihi. sed
32 non est maledicus dominus nec delectatur contumeliis. uide
10 quam singula diligenter custodiat. non accusat dominum quasi
auctorem iniuriae, sed magis laudat quod patiatur. nos minora
perpeti, ut maiorum ueniam peccatorum adipiscamur. ecce
uerborum contumelia parricidii lenauit aerumnam, absoluit
procacem, cuius maledicta plus prosint, quae diuina remune-
15 ratione donantur. quis secum talem non compenset iniuriam, 686 A
ut quem homo laesit eum deus meliorum retributione soletur?
33 Alia quoque eius gesta consideremus. pugnavit aduersus B
progeniem gigantum, quando unus ex illis uersantem in proe-
lio regem paene percusserat, quos ausus tamen aduersarius
34 20 exceptae pretio mortis exsoluit. hoc quoque percepto uictae
gentis ferocis triumpho iterum in ualle Titanum bellum in-
mane suscepit, non minus aduersus hostem quam aduersus C
naturam. sitiens enim cum uersaretur in bello, quod biberet

17 Reg II 21, 15—22 21 Reg. II 23, 13

2 iemineus *BP'AB''D'* iemnaeus *P* gemineum *C* gemineus *cet.* de-
mitte *BP* et (i *s. e pr.*) *A* 4 retribuet (et *ex it*) *P* 7 abisai *P'B''D*
abissai *O* 8 ci *s. u. m2 P'* tibi *RB'* tibi (*s. m2 michi*) *A, om. T'*
9 maledictus *A* (et *m2 ex c*) *B''* (t *del. m2*) 10 diligenter singula *LT'*
costotiat *P* accusat (c *pr. s. u. m2*) *P'* quiasi (i *pr. eras.*) *R*
12 lacunam indicaui; excidit fort. non sumus parati; nolumus *add.*
AP''T' 12 pectorum *B* adipiscamur peccatorum *CDLT* criminum
uen. adip. *T'* 15 quis (*s s. u.*) *B* 16 dns *BP'D'LO* et (*ex dš*) *T*
meliozem *B'* 18 gygantum *BP'* aduersantem *P'D'* proelio (e
s. u. m2) *P* 19 poenae *RB'* 21 gentes feroces *BP'D'O* ferocis
om. B''T' triumpho *BP* uallem *RB'AP'* in manu *RB'ACD*
23 uersaretur (r *pr. s. u.*) *B*

non habebat. quis mihi potum inquit dabit de lacu qui
 est in Bethleem ad portas? erat autem inter lacum et
 sanctum Dauid interfusus hostis et media hostilium saepta
 castrorum. praeciderunt tres uiri multitudinem aduersariorum
 et inpleuerunt aquam de lacu, qui erat in Bethleem, et optu- 5
 lerunt regi bibendam. sed rex noluit bibere et profudit illam
 domino — dignum etenim tanto munere fuit, ut quae erat
 uiuidae uirtutis insigne fieret pietatis sacrificium — dixitque D
 dignam prophetico spiritu sententiam: non contingat mihi
 hoc facere, ne sanguinem uirorum qui abierunt 10
 ex animis illorum bibam. uicit ergo naturam, ut sitiens
 non biberet, et exemplum de se praebuit. quo omnis exercitus
 tolerare sitim disceret. exercuit etiam subditos ad uirtutis
 officium, ut etiam per pericula regali imperio uoluntarii
 milites obtemperarent. quod autem noluit bibere declarauit 15
 probandorum militum se imperasse gratia, non sitis uictum E
 necessitate, prospexisse etiam ne cui regum bibendi usus
 alienis periculis quaereretur, postremo piaе uulnus conscientiae
 deprecatur, eo quod aqua tot uirorum quaesita sanguine sua-
 uitatem bibendi habere non posset. quae propositae mortis 20
 35 horrore constaret. quod si altius uelis spectare et introspicere
 mysterium, sitiebat Dauid non aquam de lacu, qui est in
 Bethleem, sed oriundum ex uirgine Christum in spiritu prae- F

1 Reg. II 23, 15 4 Reg. II 23, 16 sqq. 9 Reg. II 23, 17

1 non (n *alt. s. u.*) *P* habebant *B* et (n *exp.*) *P'* potum inquit
BPP'B''D'O inquit potum *cet.* 2 bethlem *BP* betlem *P'* autem
BPP'B''D'O enim *cet.* 3 hostalia *RB'* hostilia *ACDP''* hostilia *T*
 (ū *ex a*) *T'* (ū *in ras. m3*) 5 bethlem *BPP'* obtulerunt *P'* 7 erat
 ut uide *RB'* 8 insigne (e *alt. del. m2*) *P* 10 sanguine *PRR'* et
 (-ē *corr.*) *P'* habierunt *P* 11 exanimis (is *ex es*) *P'T* exanimes
D'LO 12 de se *BPP'B''D'L* et (de *in ras.*) *T. om. O, ex se cet.*
 13 tollerare *PB'* subditus *P* 15 declarabet *P* 16 se] si *RB'* 17 usus
 (u *pr. ex ui*) *PT* 19 uiroru *P* suauitatem (u *pr. s. u.*) *B* 20 posset
 (e *ex i*) *T m1 T' m2* possit *ACDP''* 21 horrore (r *pr. s. u.*) *P* uelis
 (is *s. u.*) *P* uellis *B'* 22 aquam] quam *P'L* 23 bethlem *BP'* uri-
 undum *P* in *om. RB'ACDP'T*

uidebat. uolebat ergo bibere non aquam fluminis, sed potum gratiae spiritalis, hoc est: non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. denique non bibit oblatam aquam, sed domino fudit significans sitire se Christi sacrificium, non naturae fluentum, illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem aeternum, non qui periculis quaereretur alienis, sed pericula aliena depelleret.

36 Tot igitur operibus tam mirandis unius sanguinem tectum non credimus? merito uox sanguinis Abel iusti clamabat ad dominum, quia nullis Cain impius bonis operibus tegebatur, quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed 687 A negabat. Dauid uero occiderat quidem uirum minime reum, sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed ut obumbraret pudorem, tegeret uerecundiam concupiscentiae. non 15 audeo dicere quod ui criminis fuerit oppressus — neque enim oppressus est qui sciuit quemadmodum a ruina illa peccati se posset leuare —, dico tamen quod ui temptationis inflexus sit. dixerat enim supra: proba me, domine, et tempta me, ure renes meos et cor meum et alibi: ego autem B 20 dixi in mea abundantia: non mouebor in aeternum et: igne me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas. uoluit eum subiacere dominus temptationi, ne supra hominem sibi aliquid adrogaret; nam uirtus in infirmitate consummatur. neque enim cruento fecit affectu: nihil

6 Psalm. XXXXI 2 9 Gen. 4, 10 11 Gen. 4, 9 18 Psalm. XXV 2 19 Psalm. XXVIII 7 21 Psalm. XVI 3 23 II Cor. 12, 9

1 uolebat *om.* BO et qui desiderabat *add. post* bibere P' m3 D' 2 elementum (e s. i m3) P' 7 sed qui AT' depellere RB' 8 sanguine B et (corr. -is) T 9 clamabat BPP'B'D'O clamat cet. 10 dnm BPP'DB''D'O dnm cet. impius PP'B'' impii cet. 13 crudelitatis studio L et (studio s. u.) T 15 obpressus RP' neque enim oppressus est s. u. m2 B' 16 obpressus R 17 possit RB' 20 abundantia (dan s. u.) P 21 et ante non *om.* RB', s. u. A 22 eum] enim eum P' (eum s. u. m2) T (enim s. u. m2) LO enim AB''D'T' eum dominus subiacere DL dominus eum subiacere T' subiacere eum dominus D' dominus s. u. P' 24 consummatur BPRB'AP''T' perficitur T (*in ras.*) cet.

minus sancto prophetae adscribi potest, qui etiam uita de-
 dens suprema uoce conuenit Solomonem filium, ut innocentem
 sanguinem a se tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, C
 quando Abenner, cum de ineunda societate tractaret, dux
 licet aduersarii agminis insidiis adpetitus occubuit. quem fleuit 5
 et post lectum eius ambulans depositis infulis potestatis
 exsequiarum iusta curauit. quo facto docuit etiam aduersariis
 fidem promissam esse seruandam, honorandam quoque et in
 hoste uirtutem. nonne tam mitis suae hereditate pietatis etiam
 37 huius naeuum deterisit erroris? quam praeclarum autem quod 10
 tribus sibi oblatis condicionibus, quam uellet eligeret, quando D
 numerato populo contraxit offensam, cum propositum esset
 utrum triennio famem super terram fieri uellet aut tribus
 mensibus fugere a facie inimicorum suorum persequentium se
 aut triduo mortem fieri in terra, tertium elegit, quod domini 15
 mallet se quam hominum committere potestati; dominus enim
 cito miseratus ignosceret. itaque sic ait: angustiae mihi
 sunt ualde in his tribus, sed magis incidam in
 manum domini, quoniam magna est misericordia E

1 Reg. III 2, 5 sq. 2 Reg. II 3, 28 3 Reg. II 3, 27 6 Reg.
 II 3, 31 10 Reg. II 24, 12 sq. Paralip. I 21, 11 sq. 17 Reg. II 24,
 14 Paralip. I 21, 13 sq.

1 sancto] $\overline{\text{spo}}$ B $\overline{\text{spui}}$ P' (i postea add.) O (i s. u. m2) spiritui D'
 potest (st in ras.) P 2 suprema PP'RB'AP''DT solomonem
 BP salomonem cet. 3 ioab (b ex h ut uidetur) B 4 abaenner P (a
 alt. del.) abenner R (en eras.) B' abner cet. ineunda B''D'T' et (in
 s. u. m2) D adeunda BP'LO et (ade in ras. m2) T eunda cet. trac-
 tarit P 5 obcubuit P 6 lectum scripsi ($\kappa\lambda\acute{\iota}\nu\tau\iota$ LXX) luctum
 BPP'B''D'LO et (luc in ras.) T feretrum T' fletum cet. est (om. eius)
 ambolans P 7 exsequiarum PRB'(B''T' exequiarum cet. iusta (b s. i)
 P' busta D' lustra (r s. u.) A (in mg. m2 busta) bella T' aduersa-
 rius B' 9 honeste B (ne eras.) C non tam PB'' mitis PB'' miti
 cet. hereditatem P, fort. mitis suae hereditatis pietate etâ P
 10 deterrit R 11 ut quam L elegeret B 13 uellit RB' uellet A
 (l pr. s. u., et ex it) uelit P'' et (m2 uellet) D'T aut BPP'B''D'O
 an cet. 14 fugeret BPP'B''D'O et (t s. u.) T 15 tertium B'', om.
 cet. 17 sunt mihi D' 19 manu P''T' manus LT quoniam ex quam
 B' quia T' misericordia magna est BP'D'O

eius ualde, quam in manus hominum incidam. hac
humilitate prudentia mansuetudine fecit, ut uerbis scripturae
utar, habere dominum propriae commotionis paenitentiam.
denique sic scriptum est quia paenitentiam habuit
38 5 dominus super malitiam. quam uero etiam illud
admirabile, quod angelo ferienti plebem se obtulit dicens:
grex iste quid fecit? fiat manus tua in me et in
domum patris mei! quo facto statim dignus sacrificio iudi-
catus est, qui absolute aestimabatur indignus. nec mirum F
10 si tali sua oblatione pro populo peccati sui adeptus est
ueniam, cum Moyses offerendo se domino pro plebis errore
etiam plebis peccata deleuerit.
39 Textit igitur peccata sua an non? sed quis hoc neget, cum
hic ipse docuerit propheta quod remittantur iniquitates,
15 tegantur peccata, non inputentur a domino? peccatum remissum
sibi ipse docuit, sicut scriptum est: delictum meum 688 A
agnosco et iniustitiam meam non operui. dixi:
pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam do-
mino, et tu dimisisti impietatem cordis mei. si dixit
20 pronuntiabo et ueniam meruit antequam pronuntiaret,
quanto magis, ubi de se pronuntiauit dicens: iniquitatem
meam ego agnosco, remissum est ei omne peccatum.
licet specialiter de hoc et Nathan propheta responderit: et

4 Paralip. I 21, 15 Reg. II 24, 16 7 Reg. II 24, 17 Par. I 21, 17
8 Reg. II 24, 25 16 Psalm. XXXI 5 21 Psalm. L 5 23 Reg. II 12, 13

1 eius PB'' illius cet. incidam hominum DB'' haec R (e eras.)
B'AP''T' 3 ut R utrum A usus P'' dm P'D'LT 8 domo BP'D'O
9 aestimabitur B' 10 ablutione AF'' obiectione T' 11 pro plebes
(i s. e) P' 12 deluerit RB' dilueret A diluerit (DP''T' 13 igitur in
mg. P' 14 hic s. u. T, om. RB'ACDP'' 16 edocuit B'AD uerba
sicut... operui transponit post cordis mei (u. 19) P' siglis ./. supra sicut
et dixi additis 18 aduersum me s. u. T, om. CD 19 dimisisti P
22 enim meam LT agnosco (s s. u.) P post agnosco add. et de-
lictum (peccatum T') meum contra (coram D) me est semper RB'ACDLTT'
23 natham BP propheta om. BP'D'O et dominus traduxit (ex
transuxerit) s. u. m2 P'

- 40 dominus traduxit peccatum tuum. ergo et remis-
 sionem meruit iniquitatis et textit caritate atque operuit
 peccata sua et textit operibus bonis. nec inputatum est ei
 peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiae, sed lapsus
 erroris. deinde quia non fuit improbitatis aestus, sed umbra
 mysterii. et tamen confessus est delictum suum, agnouit
 iniquitatem, uidit lauacrum et uidit et credidit. dilexit multum,
 ut nimia caritate tegere quemuis posset errorem.
- 8, 41 Sed iam se ipse defendat; nam quinquagensimum psalmum
 ad eam scripsit historiam. et cum priorum gestorum suorum
 historiam subiecerit, ut de proditione Doec Syri, cuius est
 titulus in psalmo quinquagesimo primo, et Ziphaeorum, quae
 comprehendi titulo uidetur psalmi LIII, istam quae posterior
 est praemisit historiam, cum Doec ante prodiderit uel Ziphaei
 quam regnum Dauid propheta susciperet, quandoquidem regem
 Saul fugiens adhuc per diuersa secreta exul errabat, Bersa-
 bee autem iam cum regnaret accepit. cur ergo secundum

7 Luc. 7, 47 11 Psalm. LI 2 12 Psalm. LIII 2 16 Psalm. LI 2

1 transduxit *PB''T'* transtulit *D'* traxit *C* 2 textit (t *pr. s. u.*) *P*
 a caritate *RB'* 3 et *om.* *BP'D'LO* et (t *pr. in textit in ras.*) *T*,
 atque operuit et textit *om.* *T'* est *om.* *B'* 5 improbitatis (is *ex e*
m2) *P'* 6 misterii *P* 7 lauachrum *RB'* direxit *P* maltum
 multum *B* (*alt. del.*) 8 tegeret *P* et (t *alt. s. u. m2*) *A* tegere *B''*
 (e *ult. in ras.*) quēmuis *B* (quemuis *del. m1*) quamuis *P'* (*exp.*) *B'*
 quauis (a *ex ā*) *A* quēuis *ex* quaeuis uel quauis *P''* 9 iam se ipse *T* ipse
 iam *T'* (iam se *m3*) *P''* quinquagensimum *BRB'* quinquagesimum
cet. 10 suorum *om.* *I'D'* 11 historiam *om.* *B'* subiecerit *P'* (e
s. i alt.) *T* (*ex* subiceret) subieceret *RB'* subiceret *ACDT'* 11 doec
BP'RB'D' dohec *P* (*qui desinit in hoc uerbo; cetera exciderunt*) *T* do-
 haec *A* doech *cet.* 12 quinquagesimo primo *B* LI *R* L. I. *A* licet
 (*om. deinde et*) *B'* L^{mo} primo *P''* quinquagesimo primo *cet.* zyfeorum
BP'RL zypheorum *O* zifeorum *B'P''T* zafeorum *B''* zipheorum *D* (i *ex*
y ut uidetur) *cet.* 14 doec *BP'D'* doaec *A* dohec *T* doech *cet.* ziphaei
B'' et (zi *ex ze*) *P''* zyfei *BP'O* zyephaei *RB'* zyphei *D'* zyphaei *T'* ziphei
AD zifei *CT* zifaci *L* 15 susciperet (i *ex e*) *B* suscepit *O* 16 ber-
 sabe *B* bersabee *P'RR'C* bersabee *O* betsabee *AT* bethsabeae *P'T'*
 bethsabee *D* (beth *m2 in ras.*) *cet.* 17 cum iam *B''D'L*

gestorum ordinem psalmorum quoque ordo non quadrat? E
quia non tam ordinem ordini quam mysterium gestis uoluit
conuenire ideoque numerum remissionis aptare huic uoluit
historiae. quinquagensimus enim numerus remissionis est
5 numerus, sicut in euangelio dominus ipse nos docuit dicens:
duo debitores erant cuidam faeneratori. unus
debebat denarios quingentos, alius quinquaginta.
non habentibus illis unde redderent donauit utris-
que. quis ergo eum plus diligit? et in lege habes quia
10 iubeleus dicitur numerus quinquaginta annorum recursus F
celebrabilis admodum, quo debita uacuantur, confirmantur
Hebraeorum libertates, possessionum refusiones. hunc numerum
laeti celebramus post domini passionem remisso culpae totius
debito chirographoque uacuato ab omni nexu liberi et susci-
15 pimus aduenientem in nos gratiam spiritus sancti: die pente-
costes uacante ieiunio laus dicitur deo, alleluia cantatur.
denique et puellae pater illius, quae per uim concubitus nulli 689 A
desponsata pertulerit, quinquaginta didragma argentea accipit,
ipsa autem in coniugio permanebit. hoc ergo numero etiam
20 uitia uertuntur in gratiam. magnus igitur psalmus, quo
docemur quemadmodum agenda paenitentia sit.

6 Luc. 7, 41 sq. 9 Leuit. 25, 10 sq. 17 Deut. 22, 28 sq.

2 est (x s. st) gestis *P'* ex gestis *D'* 3 huic uoluit historiae *BP'D'O*
uoluit huic (uhic *R*, hic *B'*) historiae *cet.* 4 quinquagensimus *BRB'*
quinquagesimus *cet.* 8 reddere *RB'* utrique *B* 10 iubileus *LT'*
11 uacuantur *BP'B'D'LO et (in ras.) T* celebrabantur *C* caelebrantur
RB' celebrantur *T'* (s. m2 & uacuantur) *ADI''* 12 haebreorum *B*
13 remissi *B* remisso (o *ex i*) *P'* remissio *P''B''C et (i alt. eras.) T* re-
missione *T'* 14 cirografoque *B* cirographoque *O* (o *pr. m2 ex e*) ciro-
graphorum *B''* cyrographoque *cet.* suscepimus *RB'CF''* 15 pente-
costen *BP'D' et (n alt. exp.) O* 16 uacante ieiunio *BP'D'O* uacant a
(a s. u.) ieiunio *D* uacant (uacuant *T'*) ieiunia *cet.* aleluia *B* 17 pu-
ellam *RB'AP''* puella *D* propter puellam *T'* fort. concubitum
18 disponsata *A* (e s. i) *BP'RB'CD* didragmata *P'* (ta s. u.) *DD'*
didragmas *AC* argenti *A* argenteas *C* accipit *B''D'LTT'* et
(i *pr. ex e*) *BP'* accepit *cet.* accipiet *a*

43 Miserere mei inquit, domine, secundum magnam
 misericordiam tuam. et secundum multitudinem
 miserationum tuarum dele iniquitatem meam. in
 multum laua me ab iniustitia mea et a delicto
 meo munda me. quoniam iniquitatem meam ego 5 B
 agnosco et delictum meum contra me est semper.
 tibi soli peccaui et malum coram te feci, ut iusti-
 ficeris in sermonibus tuis et uincas, cum iudicaris.
 ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in
 delictis peperit me mater mea. quis nostrum etiamsi 10
 confiteatur delictum suum, non perstringendum potius quam
 repetendum putet? quis secundo repetat aut tertio? uide
 quot uersibus tantus propheta peccatum suum resonet, quam
 nullus uersus sine confessione delicti sit. congeffit omnia C
 simul iniquitates suas et iniustitiam personando iungens 15
 delicta peccatis atque ea saepe repetendo merito magnam
 misericordiam poscit, nec solum magnam misericordiam, sed
 etiam multitudinem miserationum. quod ergo peccatum talis
 non diluat deploratio, quam culpam precatio huiusmodi non
 emundet? ille pro uno peccato miserationum multitudinem 20
 deprecatur, nos pro pluribus peccatis uix semel eius miseri-
 cordiam credimus obsecrandam. deinde legimus quia in D
 uirtute sua magna et brachio suo excelso populum suum de
 terra Aegypti liberauit, quando transduxit eum per mare

1 Psalm. L 3—7 23 Psalm. CXXXV 11 sqq..

1 ante hunc uersum in B'' haec leguntur: EXPOSITIO SCI AMBRO-
 SII IN PSALMO QUINQUAGESIMO inquit mei B''D'T' 6 coram
 P'(D'T' 11 praestringendum BD'LT perestringendum P' 12 qui
 BRB'A quis (s. s. u.) I' quam LT 13 quod BRP'' et (s. quot) A
 tantus om. BP'D'O propheta s. u. I' 14 sine s. u. m2 P'
 congeffit P (n s. u., ssit in ras.) 15 iniustitiam BP'AB''D'O iniu-
 stitias cet. 16 merito...poscit om. BP'D'O 17 nec solum] non so-
 lum D'O, s. u. m2 I', om. B 18 post multitudinem add. promeruit
 P' (s. u. m2) D'O 19 huiusmodi BP'B''DD'LO et (huius ex eius) T
 eiusmodi cet. 20 peccato] delicto RB'ACP''LTT' 23 sua B, om. cet.
 et BP'B'CB''D'O et in cet. brachio B brachio cet. 24 trans-
 duxit BP'OT' et (ns cras.) B'' traduxit cet.

rubrum, in quo fuit figura baptismatis. si ergo uirtus magna
in figura fuit sacramentorum, quanto magis in ueritate eorum
magna misericordia est. recte quoque illic poscitur misera-
44 tionum multitudo, ubi multitudo peccantium est. in multum
5 laua me ab iniustitia mea et a delicto meo munda E
me. non tam saepius quam plenius lauari petit, ut conceptam
sordem possit eluere. nouerat secundum legem pleraque
<qui>dem mundandi esse subsidia, sed nullum plenum atque
perfectum. ad illud ergo perfectum tota intentione festinat,
10 quo iustitia omnis impletur, quod est baptismatis sacramentum,
sicut ipse docet dominus Iesus. nam cum uenisset ad
Iohannem, ait Baptista: ego a te debeo baptizari, et tu
uenis ad me? respondit dominus: sine modo; sic enim
decet nos implere omnem iustitiam. sed posteaquam F
15 baptizatus est Christus et spiritus sanctus super eum tamquam
columba descendit et pater filium signauit e caelo, iustitia
omnis impleta est. ideo propheta dicit: in multum laua
me ab iniustitia mea; grandis enim squalor et macula
45 non exiguo, sed multo aufertur lauacro. quod si quis aliter
20 accipere uult, potest ita suum formare intellectum. mundat 690 A
sermo diuinus, mundat nostra confessio, ille dum auditur,
ista dum promitur; mundat bona cogitatio, mundat honesta
operatio, bonae quoque usus conuersationis. his mundatus
unusquisque facilius haurit et tamquam in se rapit splendorem

1 I Cor. 10, 2 4 Psalm. L 4 12 Matth. 3, 14 13 Matth.
3, 15 14 Matth. 3, 16 17 Psalm. L 4 23 Iac. 3, 13

2 fuit in figura *LT'* fuit in figura fuit *D* 7 pleraque quidem *scripsi*
plena quaedam *BP'B''D'O* et (quaedam *ex* quidem) *T* quaedam *L* plena
quidem *cet.* plura quidem *a* pleraque *tacite Maurini* 10 quo *BP'D'LOT'*
in quo *T* (in *eras.*) *cet.* 12 baptizari *B* 14 docet *B* postea
quando *P'D'* 16 e *BP'B''D'O* de *cet.* 17 omnis (i *ex* e) *B* 20 for-
mare suum *P'D'* 22 honesta] bona *D'T'* 23 bonae] bene *P'D'* boni
RP'AP'' bone (q *ex* i) *T* mundatur *BP'D'* 24 hauriet *B* haurit
(h *et* t *s. u.*) *P'* et tamquam *BP'B''D'LO* et (*ec* etiam suum) *T* et
infusū (infusū in *ras. m2*) *D* et etiam *T'* etiam suum *C* (in *mg. m2*
sensuum) *cet.*

gratiae spiritalis. denique non una infusione uelleris statim
pretiosus fucus inradiat, sed primum suco ignobili uellus
inficitur, deinde aliis atque aliis sucis naturalis eius species B
frequenter eluitur et diuerso saepius colore mutatur ac sic
postea uelut plenioris lauacri adhibetur infectio, ut purpurae 5
uerior atque perfectior fulgor inrutillet. sicut igitur muricum
plurimum in purpurae infectione ita in lauacro regenerationis
miserationum est multitudo caelestium, ut iniquitas deleatur.
itaque qui in multum lauatur ab iniustitia mundatur et a
delicto et peccandi quandam inolitam studiis ac moribus 10
deponit habitudinem et obliuiscitur qualitatem. et bene lauatur C
ab iniustitia uel iniquitate, quae maior est, emundatur a
delicto, quod minus est.

9, 46 Ideoque addidit: quoniam iniquitatem meam ego D
agnosco et delictum meum contra me est semper. 15
non mediocre est, ut agnoscat unusquisque peccatum suum.
ideoque et supra ait: lapsus quis intelleget? id est quis
est tantus ut intellegat? quomodo illud: quis habitabit
in tabernaculo tuo aut quis ascendet in montem
domini? non utique nullus, sed rarus; qui enim potest 20
agnoscere potest declinare, potest quid sequatur eligere. E
plerique in suis lapsibus gloriantur et putant ea laudi esse
quae crimini sunt, si alienum coinquinauit torum et pudicae

14 Psalm. L 5 17 Psalm. XVIII 13 18 Psalm. XIII 1 XXIII 3

2 praetiosus *P'* (u ex o) pretiosum *C'* focus (v s. o) *P'* fucus (s s. f)
O sucus *D* et (in quo sucus pretiosus) *T'* succus *P''L*, om. *C* igno-
bili *T* (ignob in ras.) *T'* (in ras.) in ouili *RB'ADP''* 3 sucus *B* sucis
(i ex o) *P'* fucis *T'* 4 eliditur *BO* et (v s. id) *P'* eluditur *D'* di-
uerso (i s. u.) *B* 6 perfectior *B* (r alt. s. u., sed eras.) irradiet *B'*
7 plurimum *BP'D'O* plurimorum cet. 9 in multis *BP'B''D'O* multum
LTT' et a *BP'D'O* a cet. 12 iniquitatem (m eras.) *B* a] et
a *P'D'* 16 unus (om. quisque) *RB'* 17 intelleget *RB'* intellegat *P''*
(i eras., e s. ras.) intellegatur *C* intellegit cet. 18 habitauit *RB'*
19 ascendit *BRB'AP''* ascendet (et ex it m?) *P'* requiescet (in monte)
CT' 22 plerique... crimini sunt uidelicet (ante si) infra in mg. m2
P', eadem in textu *D'* 23 criminis *RB'ACP''T'* quoinquinauit
RB'P''T'

feminae expugnauit affectum, si uiduae propositum aliqua fraude mutauit: alius nece hominis, latrocinii insidiis et rapto uiuere putat esse uirtutis: nonnulli circumuenire ac fallere arbitrantur esse sapientiae. ex his nullus potest dicere: 5 quoniam iniquitatem meam ego agnosco, sed ille qui potest dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem sua uitia compungunt. unde et propheta ait: quae F dicitis in cordibus uestris et in cubilibus uestris compungimini. plerique equorum cum ceciderint, se iactare 10 consuerunt et quos casus non laeserit iactando se debilitantur et franguntur. alii, qualis Graecorum equorum fertur natura, cum uel in certamine curuli elisi fuerint uel fortuito ceciderint, nequaquam se mouere consuerunt et quandam tenent quietis 691 A et patientiae disciplinam. his si casus non nocuit, quies 15 prodest; certe non acerbatur offensio. nonne mutis animalibus deteriores aestimandi qui se in flagitiis suis iactant et putant insigne esse uirtutis ubi lapsus est criminis? ideo quasi muto 47 dicitur iumento: peccasti, quiesce. unde pulchre addidit: et delictum meum contra me est semper. insipiens 20 enim delectatur erroribus suis et nouis uetera obumbrando B

1 Iob 24, 3 2 Quid. Met. I 144 5 Psalm. L 5 7 Psalm. III 5 18 Gen. 4, 7 19 Psalm. L 5

2 nece *ex* noce *P'* necem *RB'P''B''LTT'* insidiis *BP'D'O* et (-is *m2 in ras.*) *D* insidias *cet.* 3 uirtutes *BP'* et (i s. e *m2*) *O* 4 sapientiae *BP'B''D'O* sapientum *C* sapientiam *T'* (t e s. am *m2*) *cet.* 5 ego *om. BCT, s. u. m1 B'', m2 D* agnosco (s s. u.) *B* 6 qui s. u. *m2 P'* condemnare *P'RB'* deliquerit *B* et (*corr. m1*) *P'* dereliquerit *A* 7 suae uitiae *R* (e bis *eras.*) *B'* 9 compungimini *B* equorum *BB''O* eorum (*c eras., qu s. ras.*) *R* eorum *B'* eorum *P'D'* namque eorum *cet.* 10 consuerunt *BP'B''D'O* consueuerunt *cet.* et (t s. u. *m2*) *B* laeserit *RB'ACDP''T'* laeserunt *LT* laeserint *B* (n *exp.*) *cet.* iactandos et *R* (*corr. m1*) *B'* se iactando *B''* debilitantur *BP'O* debilitant *cet.* 11 franguntur *LT* frangunt *cet.* aliis *P'* (s *eras.*) quale (is s. e) *P'* 12 currili (i *pr. ex u*) *B* curruli *P'P''D'O* fortuito (v s. o *alt.*) *P'* fortuito *CP''B''D'LTT'* fortuiti *D* 13 consuerunt *BP'B''DD'O* consueuerunt *cet.* 15 prodest *B* acerbatur *P'B''D'L* 17 criminis (s *ex bus*) *P'*

peccatis se existimat adiuuari ideoque exultat in crimine. at
 uero sapiens aduersum se iudicat esse delictum suum et
 tamquam hostiles acies ita lapsus culparum suarum aduer-
 santium modo sibi arbitratur obsistere. quidquid personuerit,
 quidquid increpauerit, culpa ei propria semper occurrit: quid- 5
 quid fuerit dictum aut lectum in se dictum putat: quidquid
 intenderit, se nutu, se oculis signari putat. si epuletur, si
 cogitet, si oret ac deprecetur, ante oculos eius semper error C
 est proprius et momentis omnibus culpa pulsat conscientiam
 nec quiescere nec obliuisci sinit. uelut grauis censor exagitat 10
 se terrore perpetuo. omnia igitur aduersa habet qui ipse sibi
 displicet, ipse sui accusator, ipse sui testis est, nec inuenit
 quo fugiat qui ipse se perurget et stimulat. sed hoc bonae
 mentis est uulnus sentire peccati. nam qui expertes doloris
 sunt non sentiunt uulneris acerbitem, quod est inmedicabilis 15
 aegritudinis: qui autem dolore aliquo punguntur sicut doloris D
 sensu non carent ita non carent etiam sanitatis profectu. ubi
 enim doloris sensus ibi etiam sensus est uitae; sentire enim
 uitalis uigoris ac muneris est. unde et ille qui errorem suum
 non agnoscit insanit furit desipit, qui autem agnoscit utique 20
 resipiscit, non respuit remedia sanitatis, sed se ipse restringit,
 paenitet eum culpa, de ipsa semper cogitat et cogitando se
 ipse condemnat; iustus autem in primordio sermonis

15 Ouid. Met. I 120 23 Prouerb. 18, 17

1 exestimat *RB'* adiuuari (*ri ex re*) *B* at *ex ad B ad RB'*
 3 hostiis *RB'* hostilis *AC'* culparum suarum lapsus *B''* 4 sibi modo
OT' personauerit *R* persona iuuerit *B'* 5 quidquid *pr.]* quid *RB'*
 perincrepauerit *P'D'O* 7 se nutu se *BP'D'O* sese notis *P''* se notis
CB'' notis se *D* sese dotis propriis (*om. oculis*) *T'* se notis se *cet.*
 11 sed errore *B* se terrore (*t in ras.*) *P'* 12 sui *pr.]* sibi *P''T'*
 13 qui] quia *CDLT* quippe (*om. ipse se*) *R* quippe *B'* se perurget]
 perurguet *CP''* se purget *A* semper urget *O* 14 est *om. P'D'* ex-
 perts *R* (*i eras.*) *B'* 16 aliquo dolore *LTT'* 17 sensu ita (*ita s. u.*
m2) non carent non carent etiam *T* sensu ita etiam non carent *L* sensu
 carent ita etiam *D* 21 sed (*s. u. m2*) se *T'* se (*om. sed*) *CDB''*, se
om. cet. 22 paenitent *RB'(C* 23 ipsa *RB'AC'P''* ipsa *T* autem
BP'B''D'LO et (*s. u. m2*) *T*, *om. cet.*, enim *a*, recte puto

accusator est sui. qui se accusat iustus est; qui iustus E
est sobrius est, sanus est. iustus fauere sibi nescit, rigorem
iudicii etiam circa se non nouit inflectere, recordationem
lapsus proprii perhorrescit et commissum erubescit errorem,
5 omnem eius memoriam pauet metuit reformidat; grauem <se>
sibi iudicat, se ipsum arbitrum refugit nec sese sibi audet
committere, quod nullum putat sibi esse grauiorem quam
eum quem latere non possit, fallere non queat, fugere ac
uitare non reperiatur, nisi ut se sibi abneget et domini crucem F
10 tollat.

48 Magna uis obnoxiae conscientiae, magna supplicia. timebant
Eua et Adam et, cum domini uocem in paradiso ambulantis
audirent, cupiebant se abscondere, quos nemo quaerebat. Cain
quoque metuebat, ne omnis eum quicumque inueniret occi-
15 deret. ita in se ferebat ipse sententiam, quod dignus esset
cui nullus ignosceret. unde bene ait: et delictum meum
contra me est semper, hoc est: sine interuallo aliquo
recordatio et species ipsa mei me erroris inpugnat. considera
quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus, quomodo

9 Matth. 16, 24 Luc. 9, 23 11 Gen. 3, 8 13 Gen. 4, 14

1 sui est *RB'AP''LTT'* qui iustus est *om. BP'DD'O* 2 sobrius
est et *RB'ACDP''LT* faueri *BP'* 4 perhorrescit *RB'CT* com-
missum (o ex u) *B* erubescit (e alt. ex i) *B* 5 greue *RB'* graue
ADP''T graua *C* se sibi *scripsi* sibi se *α*, se *om. libri* 6 sese *P'*
(ex esse) *D'O* esse *BT'* se *cet.* 7 sibi putat *RB'ACD'TT'* 8 quaeat
B ac *BP''B''D'O* aut *cet.* 9 ut se sibi abneget et domini crucem
tollat (ut s. s. abn. et xpm sequatur *T'*) magna uis obnoxiae conscien-
tiae (conscientiae obnoxiae *B''*), magna supplicia. timebant *omnes praeter*
BP'D'O, in quibus haec leguntur: ut se obnoxium conscientiae fateatur.
magna supplicia timebant 11 supplicia *B'* 12 adam et eua *LT'*
euua (u pr. eras.) *B* ambulantis *BP'D'O* deambulantis *cet.* 14 me-
tuebant (n eras.) *R* non (e s. οη m3) *P'* omnis (i ex e) *B* 15 fere-
bat in se ipse *B''* in se ipse ferebat *T'* 17 coram *C* et (s. † contra) *B''*
alio *RB'* 18 mei s. u. *B* terroris *AP''LTT'* inpugnant
RB'CT' considerat *BP'O* 19 deliquimus *BP'O* delinquimus *C'* (n
s. u.) *cet.*

incurset oculos, quomodo in memoriam semper recurrat. quem commissi pudet nescit aliquid postea tale committere, 692
 49 unde similiter erubescat. praecedit autem iniquitas, peccatum sequitur. radix est iniquitas, fructus autem radicis est culpa. unde uidetur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum 5 ad prolapsionem corporis. grauior iniquitas tamquam materia peccatorum, leuius peccatum. denique iniquitas per lauacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis et tamquam alis operibus obumbratur. unde bene supra hic ipse ait: beati, B quorum remissae sunt iniquitates et quorum tecta 10 sunt peccata. caritas enim abscondit errorem et operit multitudinem peccatorum. multa quoque caritas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de muliere, quae super dominum fudit unguentum: remissa sunt peccata eius 50 multa, quoniam dilexit multum. sunt etiam qui acci- 15 piant priorem uersiculum de lauacro esse, secundum de paenitentia. qua gratia etiam Petrus, qui ante fuerat bapti- C zatus, interrogatur, postquam uisus est dominum negasse: Simon Iohannis, diligis me? dicit ei: utique tu scis, domine, quia diligo te. et iterum interrogatur: Simon 20 Iohannis, diligis me? et iterum respondet: tu scis quia amo te. et tertio interrogatur: Simon Iohannis, amas me? et contristatus est, quia dixit ei tertio: amas me, et dicit ei:

3 I Ioh. 3, 4 9 Psalm. XXXI 1 11 I Petr. 4, 8 17 Ioh. 21, 15—17

1 incurret *R* incuruet *C* oculus *BP'D'* in memoria *BO* et memoria *P'D'* 2 postea *post* similiter *transponit T'* 4 sequitur. peccatum radix iniquitatis est *B''* 5 ad mentis| odientis *B* et (*in mg. m2* ad mentis) *O* odientis ad *P'* (ad *s. u. m2*) *D'* 7 lauachrum *B'B''LO* 8 alis *ed. Rom.* aliis *BP'B''D'O* et (*m3 ex malis*) *T'* malis *cet.* 11 operit *B''D'* operuit *BO* et (*u eras.*) *P'* cooperit *cet.* 12 amittit *RB'AC* amittit (*re s. a m2*) *D* emittit *B''* abscondit *T'* 13 peccatum *RB'A* 14 eius peccata *P''B''TT'* ei peccata *C* peccata ei *D* 15 sunt *m2 ex* sicut *P'* 16 lauachro *RB'B''D'LOT'* 19 dicit... 21 diligis me *om. BP'D'O* 19 dixit *B''* 20 domine *ante tu transponunt B''L* interrogatus *RB'DP''* 21 et *om. B''* respondet *LT* respondit *cet.* quia ego *B''* 22 iohannes *P'* 23 qui *B* quia (*a s. u. m2*) *P'* dicit] dixit *DD'LT*

domine, omnia tu scis; tu nosti quia amo te. et dictum est ei trina uice: pasce oues meas; sequere me, quasi qui peccatum suum nimia caritate texisset. nec otiose D post confessionem nimiae caritatis iubetur plebem regere. qui etiam turbatus non amiserat quemadmodum ipse se regeret? hoc propter gratiam diximus caritatis, eo quod peccatum tegat. denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio, ut trinae lapsum negationis professio caritatis totiens repetita deleret.

, 51¹⁰ Sequitur: tibi soli peccaui. rex utique erat, nullis ipse EF legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a uinculis delictorum; neque enim ullis ad poenam uocantur legibus tuti sub imperii potestate. homini ergo non peccauit, cui non tenebatur obnoxius. sed quamuis tutus imperio deuotione tamen ac fide erat deo 15 subditus et legi eius subiectum se esse cognoscens peccatum suum negare non poterat, sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret maioribus uinculis se teneri, quia maiora deberet. quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est. possumus etiam et ita accipere. quis me diiudicat, cum 20 omnes sub peccato sint? denique dominus de illa adultera qui sine peccato est inquit prior lapidet eam. et 693 A nemo lapidauit. hoc igitur ait propheta: tibi soli peccaui,

2 Ioh. 21, 15—17, 19 8 Matth. 26, 34 et 69 sqq. 10 Psalm. L 6 18 Luc. 12, 48 21 Ioh. 8, 7

1 omnia tu] tu omnia *DLTT'* 2 ei *om.* *DB''* uoce *RB'P''*
3 quiasi *P'* otiosae *B* (a *exp.*) *A* 4 caritatis *om.* *RB'AC'D*, s. u. *m2 T* 5 se *om.* *CDLT* gereret *BP'* 6 haec *A* caritatis (ti s. u. *m2*) *P'* 7 iudeo *R* (u *eras.*) *B'* 8 quia (i s. u.) *P'* negatio *BP'AD'O* derogatio *P''* denegatio *cet.* 12 ullis (u *ex i m2*) *P'* tuti (u *ex o*) *R*, *om.* *BP'D'O* sub *BP'D'LO* et s. u. *m2 T*, *om.* *cet.*
14 totus (v s. o *m2*) *P'* erat (a *ex i m2*) *P'* deo erat subditus *B''* erat subditus deo *P''* subditus erat deo *T'* 15 legi eius] legibus *CDL* et (*in ras. m2*) *T* 19 etiam *BP'DD'O* autem *cet.* de- iudicat *B* et (*di- m2*) *P'* 22 lapidauit *B* (t *m2 ex corr.*) *P'D'O* eam lapidauit *cet.* profeta *B* soli *P'B''DD'LT'* et s. u. *T*, *om. cet.*

qui solus sine peccato es. qui autem peccato obnoxius est
 quasi peccatorem non potest iudicare. inexcusabilis est enim
 omnis homo, qui in alio ea quae agit ipse condemnat; in
 quo enim alium iudicat semet ipsum adiudicat. tibi inquit
 peccaui et malum coram te feci, ut iustificeris in 5
 sermonibus tuis et uincas, cum iudicaris. tibi pec-
 caui, qui me ad uirtutis studia prouocasti, qui me erudisti in
 lege tua. tibi soli peccaui, quem solum abscondita B
 52 cogitationum et mentis occulta non fallunt. et malum coram
 te feci, quem sola sanctificatio decet. hominis testimonium 10
 declinamus, sed in conspectu tuo ea quae sunt indigna com-
 mittimus. iniuria est homini spectare flagitia, deum arbitrum
 esse omnium scimus et eo ipso teste peccamus: et tamen in
 his iustificatur magis dominus deus noster, quia iniustitia
 nostra dei iustitiam commendat et mendacium nostrum con- 15
 celebrat ueritatem dei; sit enim deus uerax, omnis C
 autem homo mendax.

53 Ut iustificeris in sermonibus tuis. sermones dei
 pleni ueritatis sunt atque iustitiae ideoque uera sunt quae-
 cumque locutus est dominus de fragilitate humana, quia 20
 inclinatum est cor eorum ad nequitiam, propendit ad fraudem.
 et quia definiuit eo quod non sit homo qui non peccet —
 omnes enim declinauerunt et inutiles facti sunt
 —, ideo uincit, dum iudicatur, quoniam prolapsione uniuersorum D

2 Rom. 2, 1 4 Psalm. L 6 8 Rom. 2, 16 16 Rom. 3, 4
 18 Psalm. L 6 CXVIII 160 23 Psalm. XIII 3

1 qui *pr.* *BP'B''D'O* quia tu *A* quia *cet.* 2 quasi (*i s. u. m2*) *P'*
 inexcussabilis *P'* enim est *LT'* 4 aliū* (*s eras.*) *P'* 10 sola
 (*a in ras.*) *D'* solum *B''* et (*quem solum in mg.*) *D* 11 sed *BP'D'LO*
 et *T'* (*s. m2* sed) *cet.* 12 homini *BP'P''D'O* hominis *B''* (*is ex u*) *cet.*
 expectare *RB'AP''T'* *putaret (*del. m2 et s. scr. spectare*) *T* *dnm*
CDLT 13 omnium esse *P''L* 14 *Ñ* = noster *s. u. B*, non *P'D'*
 15 celebrat *DLT* celat *C* 16 ueritatem dei *BP'B''D'O* dei ueritatem
cet. enim *BP'B''D'O* autem *cet.* 17 mendat (*x s. t m2*) *P'* 21 pro-
 pendet *B''D'* 22 definiuit *B* definiuit (*de ex di m2*) *P'* diffiniuit *B''*
 23 declin'auerunt (*e pr. ex i, n pr. extra u. m2*) *B* 24 diiudicatur
AP''T'

probauit quaecumque de nostra iudicauit fallacia. ergo si
dixerimus quia iniquitatem fecimus, iustificamus deum in
sermonibus suis; si autem dixerimus quia non peccauimus,
mendacem facimus deum; sed impossibile est mentiri eum.
54 5 nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est. quantum
igitur crimen, ut homo se peccatorem neget, quoniam quantum
in ipso est summi dei uidetur arguere ac refutare mendacium, E
qui tam moderatus et patiens est, ut uincat, cum iudicatur.
uenitur enim ad iudicium: deus dicit: populus meus, quid
10 feci tibi aut quid contristauit te aut quid molestus
tibi fui? quia eduxi te de terra Aegypti, et de domo
seruitutis liberaui te et misi ante faciem tuam
Moysen et Aaron et Mariam. plebs mea, in mente
habeto quid cogitauerit de te Balac. singula in conspectu
15 tuo locat beneficia sua, ut tamquam de his iudices quae
seruare debueras, quo magis reus fias, qui diuinis non potueris F
stare beneficiis. quid feci inquit tibi? tamquam reum se
constituit et te iudicem. aut quid contristauit te? offensi
uultus non abnuat crimen, si tu deo es contristatus auctore.
20 aut quid molestus tibi fui? interpellationis iniuriam
confitetur, si molestior aestimata est: addit beneficia, quorum
gratia non erubuit qui existimabatur ingratus. in hac quoque
causa considera quomodo dominus se ipsi Dauid iudicandum 694 A

4 Hebr. 6, 18 Tit. 1, 2 5 Rom. 3, 9 9 Mich. 6, 3—5

1 probabit *BP'D'O* de nra *B'* densam *R* 6 peccatorem se *C*
8 et] ac *LT* 9 uenitis (*m2 ex* uenitur) *P'* ueniens *B''D'O* uenit *P''*
et deus dicit *A* deus et dicit *P''* et dicit tibi deus *T'* popule
P'B''CDD'T' quid (*d s. u. m2*) *P'* 10 quid *pr.*] in quo *B''T'* 11 fui
tibi *CD* feci tibi (*om. molestus*) *B''* eduxit (*t eras.*) *P'* de ante domo *s. u.*
m2 P' m1 D. om. BO 13 et aaron *om. BP'P''D'O*, et *om. T'* maria *B*
et (*ā m2 ex a alt.*) *P'* plebes *R* (*e alt. eras.*) *P''* (*e alt. s. u.*) 14 balach
ALTT' 15 +locat (*e ut uidetur eras.*) *R* iudicis *B* iuditiis *Rb'*
iudiciis *AP''T'* iudiceris *T* (*s. m2 t ces*) iudicii (*es m2 s. ii*) *C* 20 tui
fui *RB'AC* et (*tibi s. tui m2*) *DT* fui tibi *B''OT'* 21 addidit *A*
22 gratiam *RB'AB''CDLT* erubuit (*b ex p*) *P'* existimabatur
scripsi existimabat *BP'L'O* erat *T'* existeret *T* (*ex existeret*) *cet.*

praebuit, ut uinceret: dicit enim Nathan: haec dicit
 dominus deus Istrahel: ego unxi te in regem super
 Istrahel et ego liberaui te de manu Saul et dedi tibi
 omnia quae erant domini tui et uxores illius in
 sinum tuum dedi et dedi tibi domum ipsius Istrahel 5
 et, si pauca sunt, adiciam tibi. et quare pro nihilo
 duxisti dominum, ut faceres nequiter in conspectu
 eius? horum commemoratione conuentus cum uideret inferio-
 rem se esse, cum iudicat, ait: peccaui domino. ita iusti-
 ficauit dominum, qui peccatum suum negare non ausus est. 10 B
 55 possumus et ita accipere: iustificat dominum qui peccatum
 fatetur. denique in euangelio habes quia publicani iustifica-
 uerunt deum baptizati baptismo Iohannis. Baptista autem
 Iohannes baptismum fecit paenitentiae. qui autem agit paeni-
 tentiam delicta non abnuat. ergo quia Dauid contra se habebat 15
 semper delictum suum, utique non negabat quod et erube-
 scebat, non negabat quod et agnoscebat. non negando autem C
 utique commissi paenitentiam gerebat erroris atque ita confi-
 tendo delictum iustificabat dominum et ipse iustificabatur a
 domino. iustificatur enim dominus, dum eius praedicatur 20
 iustitia et ab eo uenia postulatur. simul et ipse iustificat
 confitentem et iustificatur in sermonibus suis, sicut scriptum
 est: dic iniquitates tuas, ut iustificeris.

1 Reg. II 12, 7—9 9 Reg. II 12, 13 12 Luc. 7, 29 23 Esai.
 43, 26

1 uiueret *P'* (in *mg.* *m2* † diceret) *D'* dicit (it *ex* et) *B* natham
B 2 *sqq.* *isrl* † *B* *isrl* *cet.* unxi *B* unxi *cet.* 4 uxores (es *ex* is
m2) *B* 4 dedi in sinum tuum *CDLT* 8 cōmemoratione (ne *ex* nu)
P' cum *ex* con *P'* audiret *LT* 9 cum *om.* *P O*, cum iudicat
om. *D'* iudicat *P'* iudicati *P'* iudicat* (ns s. †) *O* iudicatur *A*
 10 non est ausus *T'* 11 peccatum suum *B''D'T'*, fort. recte
 13 baptizatos *RB'I''* baptismum (o s. u) *B* baptismo (o *m2* in *ras.*) *P'*
 baptismo baptizati *O* 14 iohannes (es *ex* is *m2*) *BP'* penitentiam
m2 *ex* penitentiae ut uidetur *P'* 16 semper *BP'B''D'* et post suum
transpositum O, om. cet. erubescibat (be *ex* bi *m2*) *B* 17 et *om.*
CDT negandi *RB'AP''C* 20 dem (r s. e) *P'* 21 postolatur *P'*
 (r *m2*) postolatur (t s. m *m2*) *B*

, 56 Sequitur: ecce enim in iniquitatibus conceptus sum D
et in delictis peperit me mater mea. quis tanto adfectu
agit paenitentiam? humi stratus iacuit fusus in lacrimas,
cibum non gustavit, lauacro se abdicavit. quid iam reliqua E
dicam, quod abstinerit ornatu et comitatu regio? adiunxit
confessionem iniquitatis suae et in perpetua saecula toto
canendam orbe transmisit. ecce inquit in iniquitatibus
conceptus sum et in delictis peperit me mater mea.
auerte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniqui-
tates meas dele. ne proicias me a facie tua et spiritum
sanctum tuum ne auferas a me. libera me de sangui-
nibus, deus deus salutis meae. 'antequam nascimur,
maculamur contagio et ante usuram lucis originis ipsius F
excipimus iniuriam. in iniquitate concipimur' — non expressit
15 utrum parentum an nostra — 'et in delictis generat unum-
quemque mater sua'. nec hic declaravit utrum in delictis suis
mater pariat an iam sint aliqua delicta nascentis. sed uide ne
utrumque intellegendum sit. nec conceptus exors iniquitatis
est, quoniam et parentes non carent lapsu. et si nec unius 695 A
20 diei infans sine peccato, multo magis nec illi materni con-
ceptus dies sine peccato sunt. concipimur ergo in peccato
parentum et in delictis eorum nascimur. sed et ipse partus
habet contagia sua, nec unum tantummodo habet ipsa natura

1 Psalm. L 7 7 Psalm. L 7, 11, 13, 16 12 Augustinus contra
duas epist. Pelag. IIII 11, 29 (antequam... concipimur) et contra Iul.
Pelag. I 3, 10 (antequam... natura contagium) 20 Iob 14, 5

1 enim *om.* *RB'AP''B''T'* 3 lacrimis *P'D'T'* 5 abstinerit (*s s.*
u.) *B* comitatu *BP'B''D'O* contemptu *A* comptu *cet.* adiunxit
(*c s. u. m2*) *P'* 7 canendum *BP'D'O* canenda *T* orbi (*i ex e m2*) *B*
in *s. u. m2* *P'* 12 nascamur *ADP''B''D'T'O* et Augustinus l. pr.
13 antequam *P'* 14 iniquitatem *B* 15 nostris *BP'D'O* nostram *AP''*
unumquemque generat Augustinus 16 delictis *m2 ex* dilectis *B*
17 sint *BP'CB''D'O* sint et *cet.* 18 exors *BB''LOTT'* exors *cet.*
19 lapsum *RB'P''* 20 peccato est *D'* 21 sint (*v s. i*) *P'*, sunt *om. P''T'*
concepimur *RB'* 22 sed et *BP'DB''D'O* sed *cet.* 23 tantummodo
(*ñ s. o pr. m2*) *P'*

contagium. bonum quidem coniugium, sancta copula; sed tamen qui habent uxores ita sint ac si non habentes. ipse torus incoinquinatus et nemo alterum fraudare debet eo nisi forte ad tempus, ut uacent orationi: tamen secundum apostolum B
 non uacat orationi quis eo tempore, quo usum corporeae 5
 illius conuentionis exercet, et mulieri menstruatae coinquinatus est pannus nec potest illis diebus purgationis suae offerre sacrificium, et mulieris quae generauerit dies partus et plerique alii a sacrificio feriatum sunt, donec legitimo ritu feta
 57 mundetur. ideo in quo uoluit dominus nulla huiusmodi 10
 originis esse contagia, dicit illi dominus: priusquam te formare in utero matris tuae, noui te et, priusquam C
 exires de uulua, sanctificaui te et prophetam in gentibus posui te. quis tantus, cui tam magna delata sunt? numquid Hieremias? sed non ille utique in gentibus propheta 15
 propositus, sed in Iudaea tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quae in Iesum dominum crediderunt. uide tamen ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex uirgine, iamdudum erat et erat semper et operabatur etiam in utero Mariae constitutus et ita sanctus erat, ut sanctificaret pro- 20 D
 phetas suos. in quo solo et conceptus uirginalis et partus sine ullo fuit mortalis originis inquinamento. dignum etenim

1 Augustinus contra Iul. Pelag. II 7, 20 (bonum coniugium... exercet) 2 I Cor. 7, 29 3 I Cor. 7, 5 6 Leuit. 15, 19 sqq. 8 Leuit. 12, 2 sqq. 11 Hier. 1, 5 22 Augustinus contra duas epist. Pelag. III 11, 29 (dignum... uita)

1 quidem *om. Augustinus* copola *B* sed tamen *m1 P' T'* si tamen *P' m2 T' m3* si *D'* 2 habent (*n s. u.*) *B* 3 torus est *Augustinus* incoinquinatus *RB' P'* alterutrum (*corr. m2*) *P'* eo *om. BAO* 4 ad te ad tempus *B* tamen] iam *RB' AP' B' T'* 5 quis *D m2 P' D'* et (*s s. u.*) *T'* qui se *BO, om. LT*, qui *D m1 cet.* usum *BP' B' D' O* usus *cet.* 6 mulieris *ACDP' LTT'* quoinquinatus *B'* 7 pannus (*n pr. s. u. m2*) *P'* 8 generauerat *P'* (*era pr. s. u. m2*) *D'* generauit *LT* 11 illic *BO* illi. (*c eras.*) *P'* 15 ille non *P''* profeta *B* 16 propositus *BP' D' OT'* positus *cet.* autem *om. CD, s. u. T* etiam] etiam et *ACDP'* et *T'* 17 quae *BP' CDB' D' OT'* quae et *cet.* *dnm* *BP' D' O xpm dnm cet.* 18 nec (*c eras.*) *P'*

fuit ut qui non erat habiturus corporeae peccatum prolapsionis nullum sentiret generationis naturale contagium. merito ergo Dauid flebiliter in se deplorauit ipsa inquinamenta naturae, quod prius inciperet in homine macula quam uita.

, 58 5 Dum haec dicit et peccatorum specialium atque communium E
conluuiem confitetur, subito ei splendor ueritatis et candor
gratiae spiritalis offulsit. supergressus enim umbram spiritu
prophético ipsa uidit mysteriorum sacramenta caelestium, F
quorum typum Moyses praefigurauit in lege. uulneratus igitur
10 caritatis uulnere et indagandae captus ueritatis cupiditate in
superiora suae mentis extendit intuitum et in futura prospiciens
thensauos sapientiae et scientiae uidit in Christo,
praeuidit baptismatis sacramentum et miratus gratiam exclamauit
subito dicens: ecce enim ueritatem dilexisti:
15 incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. 696 A
non incerta mysteria, quia certa sunt, nec incerta secreta et
arcana sapientiae, sed non manifesta. hoc enim significat,
quia nullis essent manifestata; quod enim oculus non uidit
nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit,
20 hoc praeparauit deus diligentibus eum. uidens igitur ea
dicit: ecce iam non in umbra nec in figura, non in typo, sed

9 Exod. 24, 8 Cant. 5, 8 12 Sir. 1, 25 14 Psalm. L 8
18 I Cor. 2, 9 21 Coloss. 2, 17

1 ut] et B habitaturus (ta exp. m2) P' 3 dauid (d alt. ex t) P'
flebiliter (i pr. ex e) B 4 et quod Augustinus hominem RAP' T'
maculare (re del.) B 6 conluuionem LT ei] eis C enim B'', om. O
et candor gratiae spiritalis om. BP'D'O 7 offulsit BP'O effulsit
DB''D' obfulsit cet. umbra R spu. P 9 moeses B uulnera-
talis RB' et (m2 uulneratus) P'' uulnerata A uulnere T' 10 cupidi-
tate B (e eras.) 11 intuitum BDB''D'LO et (u ex u m2) P' intan-
tum T (s. m2 tuitum) cet. 12 thensauos B thesauos cet. uidit
(it ex et m2) BP' 14 dilixisti B 15 occulta (c pr. s. u. m2) P'
tuae om. B 16 misteria P' 17 archana B significat T' signi-
ficat. (ur s. ras.) P'' significans C significant P' (n alt. exp. m2) cet.
18 quia BP'D'O quae B'' quia adhuc P' in mg. ** hec que D haec quae
T' adhaec quae cet. 19 auris (is ex es m2) BP' 21 nec BP'D'O
non cet.

in ueritate lux aperta resplendet: ecce nunc ueritatem aspicio,
splendorem ueritatis agnosco, nunc te maiore, domine deus B
noster, ueneror adfectu. ecce enim ueritatem dilexisti:
non per speculum, non in aenigmate, sed faciem ad faciem
te mihi, Christe, demonstrasti; in tuis te inuenio sacramentis. s
haec sunt tuae uera sacramenta sapientiae, quibus mentis
59 occulta mundantur. itaque iam laetus atque securus, quod
uibrasset ei sapientiae plenitudo, dicit ad dominum: aspar-
ges me hysopo, et mundabor; lauabis me, et super
niuem dealbabor. bene et ueteris testamenti sacramenta 10 C
non euacuat et euangelica docet mysteria praeferenda. hysopo
mundari secundum legem postulat, lauari secundum euan-
gelium concupiscit et supra niuem se extimat, si lotus fuerit,
dealbandum. per hysopi fasciculum aspergebatur agni sanguine
qui mundari uolebat typico baptismo. lauatur autem qui 15
diluitur aeterni fontis inriguo et supra niuem dealbatur cui
culpa dimittitur. denique de ipsa anima dicitur: quae est
haec, quae ascendit dealbata? antequam baptizaretur, D
ipsa est quae dicebat: nigra sum et decora, filia Hie-
rusalem. erat enim nigra. tenebroso peccatorum horrore 20
deformis, sed posteaquam abluta per baptismum remissionem
meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. inde et per

4 I Cor. 13, 12 Deut. 34, 10 8 Psalm. I 9 11 Exod. 12, 22
12 Matth. 3, 13 14 Exod. 12, 22 17 Cant. 8, 5 19 Cant. 1, 5

2 maiorem *B* (m *alt. exp.*) *P'* (m *alt. eras.*) *P'* (i *m2 s. em*) maiori
AD' LTT' 4 faciem *pr.* *B* facie *P'* (in quo cie ad *extra u. m2*) *cet.*
5 demonstrasti *B* monstrasti *P'D'O* demonstrans *C* (n *alt. exp.*) *LT*
demonstras *cet.* in tuis te inuenio *BI'D'O* te in tuis teneo *cet.*
6 tua *P'D'* 8 asperge *B* asparges (e *m2 s. a alt.*) *P'* aspargis *RB'*
asperges *cet.* 9 hysopo *BP''T'* isopo *C* ysopo *cet.* 11 misteria *P'*
hysopo *BRB'AP''T'* ysopo *cet.* 12 postolat (v *s. o m2*) *P'* 13 su-
per *P''B''T'* se *s. u. m2 P'* 14 hysopi *BP''T'* ysopi *cet.* aspar-
gebatur *BRB'* et (e *s. a alt.*) *m2 P' m1 A* aspergebatur *cet.* 16 de-
albabitur *LT* 19 filiae *CP''B''T'* 20 enim torum horrore
om. nigra tenebroso pecca *B* tenebrosa *P'AP''D'* 21 abluata *RB'*

Esaiam dominus locutus est dicens: si fuerint peccata
 uestra sicut phoenicium, ut niuem dealbabo, id est: si
 cruenta, si tetra, mundabo. haec est nix intellegibilis, de qua
 ait in euangelio quod domini Iesu refulserint uestimenta sicut
 5 nix, eo quod peccatum non cognouerit, caro eius, quando se E
 induit ueniens in hunc mundum, ab omni fuerit munda delicto.
 quid miraris si uidit baptismatis sacramenta cum supra dixerit,
 ubi descripsit domini passionem: dominus pascit me, et
 nihil mihi deerit; in loco uiridi ibi me conlocauit,
 10 super aquam refectionis educauit me et alibi: uox
 domini super aquas, deus maiestatis? et de
 ipso sacramento plenius dixit: parasti in conspectu
 meo mensam; inpinguasti in oleo caput meum, et
 poculum tuum inebrians quam praeclarum est. F
 , 60 15 Merito ergo istis exultans ait: auditui meo dabis 697 A
 gaudium et laetitiam, exultabunt ossa humiliata.
 probasti, domine Iesu, quia numquam tua uerba praetereunt,
 probasti illud euangelicum quod dixisti: multi prophetae
 et iusti uoluerunt uidere quae uidetis et audire
 20 quae auditis. ecce Dauid solo laetatur auditu, quia futura

1 Esai. I 18 3 Matth. 17, 2 6 Ioh. 1, 9 8 Psalm. XXII
 1 sq. 10 Psalm. XXVIII 3 12 Psalm. XXII 5 15 Psalm. L 10
 17 Matth. 24, 35 18 Matth. 13, 17

1 fuerint (n s. u. m2) peccata (ta s. u. m2) \overline{ura} (\overline{ura} in ras.) P'
 2 fenicum B fenicium P' phenitium RB' 4 in euangelio quod dñi ihu
 T' dñs ihs in euangelio quod BD'O quod (s. u. m2) dñi ihu (ihu s. ras.
 m2) in euangelio P' quod dñi ihu in euangelio cet. refulserint P'
 (n s. u. m2) R (nt ex t) 5 eius] enim LT' fort. cognouerit <et>
 quando BP'D'O qua cet. 6 mundum et P' (et add. m2) P'D' 7 sa-
 cramentum LTT' dixerit BP'B''D'OT' dixit cet. 8 descripsit B et
 (corr. m1) P' 9 uiridi BP'B''D'O pascue uel pascue cet. 10 edocauit B
 11 maiestatis BP'D'O maiestatis intonuit cet. 14 poculum meum P'B''D
 et (tu s. mē) B' praeclarus RB'ACP'' 15 istis BD'O iste (iste A) quoque
 AP''T' istis quoque P' (m2 ex istis) D (quoque s. u.) cet. 16 exulta-
 bunt BRB'A et exultabunt cet. 17 Iesu] hunc BO hinc P' (i ex u
 m2) D' uerba tua P''T' 18 euangelicum (c s. u. m2) P' euglm AC
 dixisti illud (illud eras.) R 20 audistis B et (s pr. exp.) P'P''

esset remissio peccatorum, et prophetat quia exultabunt ossa humiliata. sicut omnia iusti ossa dicent: domine, quis similis tibi? sic exultabunt ossa humiliata, humiliantis scilicet animam suam iusti. dicuntur ergo ossa uirtutes, C dicuntur ossa uelut quidam animi motus uel animae, qui s motus humiliantur peccatis, exultant gratiae caelestis munere. dicuntur et ossa populi ecclesiarum, unde habes dictum in psalmo: non est absconditum os meum, quae fecisti in abscondito. os suum ecclesiam dixit et plebis deuotae conuentus sacros, quoniam sumus membra corporis Christi de 10 carne ipsius et de ossibus eius. hoc igitur dicit, quia ecclesia domini omnia opera diuina cognoscet et fidem resurrectionis D 61 accipiet. sequitur: auerte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniquitates meas dele. usitata est deprecatio, ut eos quos laesimus obliuisci offensionis propriae postulemus. 15 moraliter ergo deum rogat propheta, ut auertat faciem suam a peccatis eius et tamquam obliuia peccatorum eius adsumat. sed quia omnia spectat et nihil eum praeterit, obliuisci non potest sicut nos, quos breui interuallo temporis eorum quae E cognouimus memoria subterfugit. ideo bene ait, ut faciem 20 suam auertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus, sed a peccatis, ut uires non possint habere peccata ipsius. quos enim

2 Psalm. LXXXVIII 9 8 Psalm. CXXXVIII 15 13 Psalm. L 11
22 Psalm. LXVI 2 CXVIII 135

1 esset (t s. u.) B erat LT 2 ossa iusti DD' 3 tibi] tui AT'
si B' omnia ossa P''T' humiliantis DD'O humiliantes cet.
4 uirtutis BP'RB'ACD'OT 6 peccatis sed P' (m2 ex peccatis) D'O
exultat B exultant (n s. u. m2) P' exsultent A exaltentur T' cae-
lestis (s alt. s. u.) B 8 occultatum T' quod B''D' 9 abscondito
BP'D'O occulto cet. suum] sum B 11 dixit B'' quia] qui B
ecclesiam B aecclesiam (a pr. s. u., m exp. m2) P' 12 omni B omnia
(a s. u. m2) P' cognoscit B''D' 14 uisitata (i pr. exp.) BP'
15 offensiones (i s. e) P' postulemus (v s. o alt. m2) P' 16 mora-
liter om. BD'O, s. u. m3 P' 18 expectat B'' expectat BRB'AP''T'
20 subterfugit (git ex it) P'' 21 destitus B' 22 ut om. B
uires ut (ut m2, uirgulae m3) P' uires ut D'O habere non possint
P''T' non habere possint O

aspicit dominus inluminat et in uultu domini pietas atque
indulgentia est. ideoque hic ipse ait: de uultu tuo iudi-
cium meum prodeat; de uultu enim domini uenia, non
poena procedit. rogandus ergo, ut nos aspiciat, auertat autem
5 faciem suam a peccatis nostris, ut deleat ea. quae enim non F
aspicit delet et quae deleuerit ea memoria sepelientur, sicut
ipse dominus ait: ego sum, ego sum qui deleo iniqui-
tates tuas, et memor non ero; tu autem memor
62 esto et iudicemur. peccatum autem aut donatur aut
10 deletur aut tegitur. donatur per gratiam, deletur per sanguinem
crucis, tegitur per caritatem. similiter et iniquitas, quae
aestimatur habitudo mentis iniustae, licet Iohannes in epistula
eum qui fecerit peccatum et iniquitatem fecisse dixerit, sicut 698 A
habemus scriptum: omnis qui facit peccatum et ini-
15 quitatem facit. peccatum est iniquitas, quia in peccato
ipso iniquitas est; tamen, ut nobis uidetur, peccatum opus
est iniquitatis, iniquitas autem operatrix culpae atque delicti.
plus est ergo ut ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix et
seminarium peccatorum. tollatur mala radix, ne malos fructus
20 faciat, aboleatur erroris omnis affectus, uniuersa iniquitatum
63 genera tollantur. itaque quemadmodum intrans in animam B
sapientiae disciplina imprudentiam tollit et scientia ignorantiam,
sic perfecta uirtus iniquitatem et remissio peccatorum delet

2 Psalm. XVI 2 7 Esai. 43, 25 sq. 14 I Ioh. 3, 4

4 rogandus *BP'D'O* rogandus est *cet.* ergo *BP'B''D'O* enim *cet.*
autem *s. u. C, om. LT* 6 aspicit (it *m2 ex et*) *B* ea *BP'D'* et
(e *eras.*) *O, om. B'', cum T' et D (s. u.) C et cum P'' (et exp.) cet.*
sepelientur *BP'D'LOT'* sepeliuntur *P''* (un *s. u.*) *T'* sepelitur *cet.*
9 autem *om. BD'LO et m1 P'* aut deletur aut donatur *BD'O* "aut
deletur autem (autem *s. u. m3*) "aut donatur (*uirgulae „ m3*) *P'* 12 io-
hannis *B (-es corr.) RB'* epistula *B et m1 P'* epistola *P' m2 cet.*
16 peccatum *om. BP'D'O* 19 fructus malos *P''T'* 20 faciat (a *alt.*
s. u.) *P'* erroris omnis *BP'D'O* omnis erroris *cet.* 21 quaeāadmodum *B*
intrans (*s s. u.*) *P'* 22 sapientiae *BP'B''D'O* sapientis *cet.* disci-
plina (a *ex e*) *P'* scientiae *RB'ACP'LTT'* scientia (*s. a ras.*) *D*

omne peccatum. unde praeclare apostolus ait quia donauit nobis peccata dominus Iesus delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum inquit de medio tulit adfigens illud cruci. deleuit sanguine suo atramentum Euae, deleuit obligationem hereditatis obnoxiae. fides igitur peccatum minuit. et ideo dominus dimittens peccata dicebat: fiat tibi secundum fidem tuam.

- 14, 64 Sequitur: cor mundum crea in me, deus, et spiritum rectum innoua in uisceribus meis. superius mundari ab occultis petit, hic postulat cor mundum creari sibi, quod ei prouenit qui renouatur spiritu; in nouo enim homine cor mundum est, in quo ueterum delictorum fuerit deleta conluies nec inscripta remanserit aliqua iniquitatis effigies. grande autem munus cordis esse mundi. unde pulcre Solomon: quis gloriabitur castum se habere cor? et dominus in euangelio: beati mundo corde; ipsi enim deum uidebunt. propterea etiam Dauid cor mundum habere cupiebat, ne a facie domini proiceretur. in quo autem cor mundum est, innouatur in eius interioribus spiritus. uiscera

1 Colosæ. 2, 13 sq. 7 Matth. 8, 13 9 Psalm. I. 12 10 Psalm. XVIII 13 16 Prouerb. 20, 9 17 Matth. 5, 8

2 chirografum *B* chyrographum *P'* cirographum *B''D* cyrografum *OT* cyrographum *cet.* 4 delet *BB''D'* et (*m2* deleuit) *P'O* 5 aeue *B* 6 et *BP'D'O*, *om. cet.* 9 et *om. AP''LT'* 11 mundari ab occultis *BD'O* et (*c pr. s. u.*) *P'* ab occultis mundari *cet.* petit *BP'B''D'O* se petit *cet.* postolat (*v s. o alt. m2*) *P'* 12 prouenit *BP'D'O* procedit *cet.* 13 fuerat (*i s. a*) *P'* 14 deleta (*e alt. ex a m2*) *BO*, (*m2 ex conlata*) *P'* delata *D'* delicta *A* nec] ne *BP'B''D'O* scripta remanserit *B''* inscripta (*a m3 in ras. litt. ura*) remanserit *T'* in scriptura (*scribtura B*) manserit *BP'D'O* 15 grande. *R* (*s eras.*) est munus cordis *P'D'* munus cordis est (*om. esse mundi*) *D* munus est cordis *AP''T'* pulcre *B* pulchre *cet.* 16 solomon *B* salomon *cet.* castum] mundum *CDLT* 17 euangelio *P'* ipsi enim] quoniam ipsi *B''LTT'* 19 prohiberetur *L* prohibetur *B'* 20 eius interioribus spiritus *BP'B''D'O* interioribus eius spiritus *A* interioribus spiritus eius *L* interioribus eius spiritus eius *T'* eius interioribus eius spiritus *cet.*

enim uelut interiora sunt corporis; ita sunt et intellegibilia
 uiscera animae, ut sunt uiscera misericordiae, ut sunt interiora
 quae benedicunt dominum, de quibus ait: benedic, anima F
 mea, dominum et omnia interiora mea nomen
 5 sanctum eius. uiscera autem animae adinuationes sensuum
 sunt, bonae cogitationis studia, uirtutum perseuerantia, po-
 66 stremo illae quae graece *ἐννοιαί* dicuntur. rectus autem spiritus,
 qui bene dirigit, qui deducit in uiam rectam; hic est spiritus
 ueritatis uel certe recta hominis conscientia nullis inflexa
 10 peccatis uel spiritus, qui in homine est. non praetermisimus
 quid alii sentiant; tamen nobis uidetur <quod>, quoniam de 699 A
 misteriis dicit lectio et futurae gratia renouationis exprimitur,
 67 spiritus sancti infusio postulatur. denique sequitur: ne
 proicias me a facie tua et spiritum sanctum tuum
 15 ne auferas a me. si quis nos offenderit seruulorum, auertere
 ab eo uultum solemus. plerique autem diuitum amendare
 consueuerunt mancipia sua et per agellulos relegare, et haec
 poena grauior aestimatur. denique solent magis se offerre
 uerberibus. si apud homines hoc graue ducitur, quanto magis B
 20 apud dominum deum nostrum. quasi non hinc dolor parri-
 cidalis, reprimendus quidem, si qua eum pietas temperare

2 Coloss. 3, 12 3 Psalm. CII 1 13 Psalm. L 13

1 corporis *m2* ex corpus *P'* intellegibilia (le *ex* li *m2*) *P'* 3 ait]
 dicit *T* (s. u.) *L* 4 mea s. u. *m2* *P'*, om. *D'* 5 ei *R* adinuen-
 tiones (es *ex* is *m2*) *BP'* 6 cogitationis *BP'D'OT'* cogitationes *cet.*
 7 *ἐννοιαί* scripsi *ennome* *T'* *ennomine* *C* *sinnome* (s. *ἐ* *ennoie*) *D* *enno-*
niae *cet.* 9 nullis *BB''D'OT'* et (*ex* nullus) *P'* in nullis *cet.* 10 prae-
 termissimus *P'* 11 alii *B* aliis *B'* quod *addidi* 12 misteriis *P'*
 gratia s. u. *P'* gratiae *B''* et (*corr. m1*) *O* 13 spiritusque *P'* (que
postea add.) *D'O* postulatur *BP'D'O* prestolari *P''* et (s. *m2* postu-
 lari) *T'* postulari *cet.* 15 seruulorum offenderit *B''T'* 16 amendare
 scripsi amandare *Erasmus* emandare *A* emendare *cet.* 17 consueuerunt
BP'D'O consueuerunt *cet.* relegare *L* religare *cet.* 18 grauiora
RB'C et (a *eras.*) *P''* solent (n s. u.) *P'* solet *B''* se magis *P''B''T'*
 segmagis (*del. m1* et s. scr. magis) se *T* 19 homines (es *ex* is) *B*
 dicitur *BP'CB''D'* et (*m2* in *mg.* ducitur) *O*

potuisset, eruperit, quod faciem suam deus a Cain muneribus auertit, respexit autem super munera Abel. itaque tacito vultu alterum innocentem pronuntiauit, alterum peccatorem. ergo quasi ultimus seruus humiliat se et quasi in peccato deprehensus et offensae reus obsecrat, ut flagelletur potius quam
 68 proiciatur a facie domini. quomodo proiciat deus a facie sua C
 audi dicentem: tollite illum in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium. qui non emendatur a facie eius in tenebris constituitur. ideo iustus, ne tenebras patiatur, ait: uultum tuum, domine, requiram. ubi 10
 enim Domini uultus ibi lumen est, sicut scriptum est: faciem tuam inlumina super seruum tuum. denique
 69 ubi primum intuitus Petrum uidit, et inluminauit. grande D
 igitur supplicium proici a facie dei. proiectus est Adam de paradiso nec inmerito; ipse enim se ante absconderat a facie 15
 dei. exiuit et Cain a facie dei non solum post parricidale commissum, sed etiam postquam deum putauit esse fallendum, ut crimen negaret. peccator igitur excluditur a facie dei, iustus autem dicit: ecce ego. denique ipse Dauid cum uideret interire populum, semet ipsum optulit dicens: 'ecce 20

1 Gen. 4, 4 sq. 5 Psalm. LXXII 14 7 Matth. 22, 13 10 Psalm. XXVI 8 12 Psalm. CXVIII 135 13 Luc. 22, 61 14 Gen. 3, 8 et 24 16 Gen. 4, 8 sq. et 16 19 Esai. 6, 8 20 Reg. II 24, 17

1 eruperet (i s. e) P' a] ad P'' (d eras.) RB'A 2 auertat (i s. a) P aduertit B' 5 obsecratu ut B' flagellet R 6 dñs BP'DB''D'OT' dñs cet. 7 illum BP B''D'O illum ligatis (ligatis om. RB', post pedibus transponit C) manibus et pedibus et (et om. CDLT) mittite cet. 8 qui non emendatur BP'AD'O et m1 D qui (quis C) emendatur RB'CLT et (-tus) P''T', quia qui proicitur B'' (qui proicitur D m2), recte puto 9 tenebras RP''TT' constituitur (i alt. s. u.) A constitutus RB'CP''T constitutus est B'' 13 primus T primum est P''T' petrum om. DB'' 14 dñi D'T de paradiso BD'O et m1 P' cum de paradiso exiret P' m2 cet., recte puto 16 exiuit... dei in mg. m2 P' dei... dei] dñi ... dñi P''T' dñi... dñi B'' dñi... dñi D' parricidale (ci s. u. m2) P' 17 dñm BP'B''D'O, om. cet. 19 iustum (s s. m) B 20 interiore (o eras.) P' optulit B(CDL obtulit cet. ecce sum] ego sum AO ecce sum ego CD

sum, ego peccaui et ego pastor male feci', et sic ira E
domini mitigata est et uenia donata.

0 Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi proiciuntur.
ideoque seruanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata
5 nostra auferatur a nobis. non enim proicitur in quo sanctus
est spiritus, sed inoffenso muneris sui fructu studet se
domino semper offerre, sicut ille qui dicenti domino: num-
quid et uos uultis discedere? respondit: ad quem
ibimus? uerba uitae aeternae habes, et nos cre- F
1 10 dimus. simul illud considerandum, quia non aufertur spiritus
nisi domini uoluntate, sicut non datur nisi domini uoluntate.
qui utique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro
sua uoluntate diuiditur, sicut scriptum est dicente apostolo:
haec autem omnia operatur unus atque idem
15 spiritus diuidens singulis prout uult. cum igitur
non auferatur nisi domini uoluntate, apparet quia una trinitatis
uoluntas est.

72 Redde mihi laetitiam salutaris tui et spiritu 700 A
principali confirma me. cui debetur et redditur; redditur
20 rationabili naturae laetitia salutaris. laetitia autem et gaudium
fructus est spiritus; firmamentum quoque nostrum spiritus B
principalis est. denique is qui principali confirmatur spiritu
non est obnoxius seruituti, nescit seruire peccato, nescit flui-
tare, nescit errare nec studio nutat incertus, sed firmatus in

7 Ioh. 6, 67—69 14 I Cor. 12, 11 18 Psalm. L 14 24 Psalm. XXVI 5

2 dī/// P' dī D' et** P' 5 spiritus est sanctus B'B'' est spiritus
sanctus DT' spiritus sanctus est L 7 dicente P' (i s. e alt.) LT
8 respondit petrus P' (petrus in mg. m2) D' ad quem BO domine ad
quem P' (domine in mg. m2) cet., recte puto 10 auferetur RB'CDP''T
auferatur T' 11 nisi] nisi a B uoluntate bis B sicut...uo-
luntate om. R 16 auferatur (au s. u.) P' uoluptate (n s. p) P'
trinitates P' 17 uoluntate RB'P''T' 18 laetitia RB' 20 laetitiae
B et (corr. m2) P' 22 denique BP'D'O meritoque cet. his BP'B'
et (h eras.) D' 23 fluitare BP'B''D'O fluctuare cet. 24 nec*** B
(c in ras., nescit scriptum fuisse uidetur) studii CDLT nutat
BP'B''D'O niti T nutu P'' (ans s. u alt.) cet. incertus BP'B''D'O
incerto cet.

- 73 petra solido stabilitur uestigio. quem putamus dici spiritum
principalem? plerique spiritum rectum ad dominum referunt
Iesum, qui peccatum mundi abstulit et omne hominum genus
sui sanguinis effusione renouauit. et ideo dictum: et spiri- C
tum rectum innoua in uisceribus meis. spiritum s
autem sanctum, de quo dicit: et spiritum sanctum tuum
ne auferas a me, spiritum intellegunt ueritatis, spiritum
uero principalem deum patrem arbitrantur. quam moraliter
autem ait: ne proicias me a facie tua! fideliter timet
auferri sibi quam accepit gratiam. ideoque alibi ait: oculi 10
mei semper ad dominum et in posterioribus: ecce
sicut oculi seruorum in manibus dominorum suo-
rum et sicut oculi ancillae in manibus dominae D
suae ita oculi nostri ad dominum deum nostrum,
donec misereatur nobis. certe hic est spiritus auctor et 15
princeps, qui regat mentem, confirmet adfectum, quo uelit
74 trahat, in superiorem uitam dirigat. sunt et qui spiritum acce-
perint hominis, qui in ipso est. de eo ait apostolus: quis
enim scit hominum quae hominis sunt nisi spiri-
tus, qui in ipso est? qui potest scire omnia, quem hominis 20
occulta non fallunt potest habere in homine principatum. E
16, 75 Sequitur: docebo iniquos uias tuas et inpii ad te
conuertentur. ille praecipuus gubernator, qui scopuloso in F

3 Ioh. 1, 29 4 Psalm. L 12 6 Psalm. L 13 9 Psalm. L 13
10 Psalm. XXIII 15 11 Psalm. CXXII 2 18 I Cor. 2, 11
22 Psalm. L 15

3 qui *BP'CDB''D'O* quia *cet.* mundum *B'* 4 effusione *P'* (ne *ex*
nis) dictum et *BP'D'O* dictum est et *B''* dictum est *cet.* 5 *post*
meis *add.* sanctum *R* 6 sanctum *tuum P'* sanctum *post* ueritatis
transponit D' 8 patrem *om. P''T'* 10 auferre *B'* 14 *nn* (= nostri)
P' *N* (= nostrum) *B* 15 nobis] nostri *CDB''D'LT'* auctor *BP'D'O*
doctor *cet.* 16 regit *BP'D'O* confirmat *BP'D'O* quod *B'*
17 trahat et *D'* uiam *B'ADP''T', om. C* acciperint *B* acceperint
(*v s. i alt. m3*) *T'* acceperunt *B''* 18 homines *B* (-is *corr.*) *B''* de eo
BP'B''D'O ideo *cet.* 19 sunt hominis *T'*, sunt *om. B* in homine ha-
bere *D'* 23 praecipuus *ex* praecibus *B* praecipuus est *P'* (est *postea*
add.) *D'* gubernatur (*o s. u alt.*) *B* scopuloso (*v s. o alt.*) *P'*

litore nauem gubernat, ille doctor bonus, qui duriora acuit
 ingenia ad eruditionis profectum, ille bellator egregius, dux
 mirabilis, qui timidiores accendit in proelium et exploratis
 locorum fulcit ingeniis, ut infirma uirium commodae stationis
 5 oportunitate compenset: ille similiter magnus etiam fidei prae-
 dicator, qui iniquos docet. unde pulchre ait: docebo ini-
 quos. non dixit: docebo iustos — nouerunt enim iusti uias
 domini —, sed iniquos inquit docebo. denique auctor pru- 701 A
 dentiae et magister omnium dicit: non ueni iustos uo-
 10 care, sed peccatores. et medicus ille caelestis non opus
 76 est sanis inquit medicus, sed infirmis. siue igitur ex
 persona illius qui gentes uocauit siue ex sua bene posuit:
 docebo iniquos, quia commutare intimos adfectus potest
 propositumque conuertere doctrina caelestis et operatio diuina
 15 sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere, ut hi qui sine
 lege uiuebant conuertantur ad dominum uerum, qui ante auer- B
 tebantur, regalis quoque exemplo paenitentiae qui iniquitates
 et acerba exercent flagitia corrigantur et fide atque opere con-
 uersi doctrinae remedium salutaris accipiant, ingrediantur do-
 20 mini uias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla deuerticula

7 Psalm. I 6 9 Matth. 9, 13 10 Matth. 9, 12

1 nauim *A* (i *ex e*) *B''LO* 2 egregius *BP'B''D'O* gregius *A* regius
T (*s. m2* † egregius) *cet.* 3 exploratis *ex* expoliatis *P'* 4 infirma ui-
 rium (uirium *in ras.*) *L* infirmantium *BP'D'O* infirmabilium *B''* com-
 moda *CDLT* corda *BP'D'O* 5 fidei praedicator qui *A* (praedicator
ex praecator), *P''* (*ex* fide praecator, qui *s. u.*), *L* (*in quo* etiam fidei
 magnus praedicator), *D* (*in quo* praedicatur) fidei qui (*om.* praedicator)
BP'B''D'O fidei praecator (*om.* qui) *RT'* (in quibus praecator) *C* (*in quo*
 praecatur) *B'* praedicatur qui (*om.* etiam fidei) *T'* 6 pulchre *P'* 7 no-
 uerunt *B* (ue *s. u. m2*) *P'D'O* 8 inquit *om.* *P'CD'* 9 iustos uocare
BP'D' uocare iustos *cet.* 13 intimos *BP'B''D'O* uicium *L* initium *cet.*
 15 peccatoribus *P'* sine (i *ex e*) *P'* 16 dominum] dñm *ACDP''LTT'*,
recte puto, cf. Sap. 12, 27 Ioh. 17, 3 al. 17 qui] hii qui *RB'* hi qui
ACDP''B''T' iniquitatis *BB''O* et (*es ex is*) *P'* 18 acerba (*b ex u*)
P' acerue *R* acerue *B'* acerbe *A* 20 nullos *P'* (*os ex us*) *BAD'O*
 nullus *cet.* erroris (*is ex es*) *B* deuerticula *B* diuerticula *P'* (*di*
ex de) *cet.*

praecipitis prolapsionis offendant. sicut enim bonae uitae spe-
 cimen et uirtutis exemplar in his uiris est, qui inoffensa uitae
 suae tempora percucurrerint, ita qui ante actis renuntiantes C
 flagitiis uel incredulitatis erroribus emendauerint cursum po-
 steriors aetatis iis ad imitandum propositi sunt qui uel opere 5
 77 uel cogitatione labuntur. sequitur: libera me de sangui-
 nibus, deus deus salutis meae. et ad Uri mortem po-
 test referri, quod mandatae necis eius conscius ueniam tanti
 poscat admissi et quamuis rex legibus absolutus suae tamen
 reus sit conscientiae. quibus uinculis se enodare desiderans 10
 diuinum sibi precatur auxilium, ut ab omni criminis perpe- D
 trati labe mundetur. et reuera cum mitis et corde mansuetus
 egregia semper dederit sanctus propheta suae mansuetudinis
 et pietatis insignia, ita ut aduersariis suis frequenter igno-
 uerit atque ab eorum nece putauerit abstinentum, non est 15
 mirum quod tam grauer doleat fundendi sanguinis innoxii
 sibi obrepisse peccatum. ideo liberari se a sanguinibus, hoc
 est a peccatis mortalibus postulauit. laudauit dominum deum
 suum, iustitiam domini praedicauit ideoque addidit: exul- E
 tabit lingua mea iustitiam tuam. 20
 17, 78 Domine, labia mea aperies, et os meum adnun- F
 tiabit laudem tuam. qui enim laudat dominum ab ini-
 micis suis erit saluus, ut scriptum est. et certe supra dixerat

6 Psalm. L 16 19 Psalm. L 16 21 Psalm. L 17 22 Psalm.
 XVII 4 23 Psalm. XXXVIII 16

2 his (h s. u.) P' 3 percucurrerint BO percucurrerunt P'D' percur-
 rerint cet. 4 erroris B errorē B'' errores P' (es ex is) D'O 5 iis ex
 his P' 6 cognitione BRB' et (m2 cogitatione) P' 7 uri B uriae cet.
 8 mandatae BP'B''D'OT' et (m2 ex mandati) P'' mandati et cet. 10 se
 s. u. m2 P', om. D' eno+dare P' aenodare RA enodare (i s. e alt.)
 D' 12 et alt.] atque CDLT 13 aegregia B 15 eorumne R (ne eras.) B'
 17 obrepisse BO obrepisse P' (s pr. s. u. m2) et ideo P' (et s. u.
 m2) D'T' 18 peccatis in ras. R postolauit (v s. o alt. m2) P' lau-
 dabit RB' 19 ideoque (o s. u.) P' addit BO exultabit B (b ex
 u) P''T' et (u in ras.) D exultabit B'' exultauit cet. 21 domine...
 tuam om. B'' os (s in ras.) B adnuntiabit (b ex u) B et m2 P'
 23 saluus erit ACDP'LTT'

in XXXXVIII psalmo: peccatori autem dixit deus:
 quare tu enarras iustitias meas? cum ergo per os
 suum dixerit quod peccatorem prohibuerit deus suas enarrare
 iustitias, utique ipse enarrando iustitiam dei declarauit com-
 79⁵ missum hoc nequaquam sibi inputatum esse peccatum. et
 addidit: labia mea aperies, et os meum adnuntiabit
 laudem tuam. os peccatoris deus claudit, ne loquatur
 iustitias dei: iusti aperit, ut loquatur. cuius ergo labia aperit,
 hunc peccati absoluit reatu. illius autem aperit labia dominus
 10 qui accipit uerbum in apertione oris sui. unde et apostolus 702 A
 petit se adiuuari orationibus plebis, ut aperiatur sibi ostium
 uerbi ad loquendum mysterium Christi. linguam uero pro
 sermone accipimus eius qui exultat in dei laudibus. unde et
 illud sic aestimatur: lingua mea calamus scribae
 80¹⁵ uelociter scribentis, sermo infusus prophetae. quod si
 ex persona Christi dictum accipimus, uide ne scriba sit uelo-
 citer scribens uerbum dei, quod animae uiscera percurrat et
 penetret et inscribat in ea uel naturae dona uel gratiae, B
 lingua autem sit sanctum illud ortum corpus ex uirgine, quo
 20 uacuata sunt uenena serpentis et euangelii opera toto orbe
 celebranda decursa sunt. accedit ad euacuandum peccatum,
 quod humilitatem suscepit; contriuit cor suum, quod magis

10 Coloss. 4, 3 14 Psalm. XXXXIII 2 22 Psalm. L 18 sq.

1 XLVIII BP'B'AC XLVIII R XL° nono D' quadragesimo octauo D
 quadragesimo nono cet. 2 iustitia P' 3 peccatorum (e s. u. m2) P'
 4 enarrando α narrando P' (o ex a) cet. 5 sibi BP'CD'O suum A suo
 D (post inputatum transpositum) cet. peccato DP''B''LTT' 6 ad-
 nuntiabit P' (b ex u m2) adnuntiavit RB' 8 iustitia RB'AP''T'
 9 peccatum P', om. D' 10 apertione BO oris (s m2) P' 12 mi-
 sterium P' 13 sermoneip B eius BP'D'O, om. cet. 14 calamos B
 15 scribentis (is ex es) B 16 scriba sit P' (s eras., t ex d) sid (t
 s. d) B m1 O m2 18 inscribat (in s. u. m2) P' gratiae (ae
 ex am) P' 19 ornatum R corpus ortum T' 20 sint B (s in ras.)
 P'O euangelio (euuangelio P') per toto orbe B et m1 P' euangelia
 per totum orbem P m2 D'O euangelii RB'ACDP''B''LTT' 21 euan-
 cuandum (n pr. eras.) P' 22 suscepit m2 ex suscipit BP' suscipit LT
 cor suum s. u. m2 P'

sacrificium dominus elegit quam holocausta pro peccatis, quae secundum legem offerri solebant. denique supra ait: holocausta etiam pro peccato non postulasti; tunc dixi: ecce uenio, id est: non rapinam arbitratus esse me aequalem deo uenio formam serui accipiens, uenio in specie susceptionis humanae, in ueritate crucis, mortis humilitate oboedientiam probaturus, ut inoboedientia deleatur.

81 Merito ergo et hic dicit: quoniam si uoluisses, sacrificium dedissem utique; holocaustis non delectaberis. sacrificium deo spiritus contri-
bulatus: cor contritum et humiliatum deus non spernet. et sicut supra dixi, certum est mysterio conuenire quod ipse dominus Iesus uidetur hic quoque ex sua
persona loqui, qui superius illud personae suae euidenti testificatione deprompsit. ipse enim uerus Daud, manu fortis,
uerus humilis atque mansuetus, primus et nouissimus, aeternitate primus, humilitate ultimus, per cuius oboedientiam
humani generis culpa deleta, refusa iustitia est. ipse, inquam, Iesus, umbrae finis et legis, aduenit humilitatis magister docere superbos sensu et tumore cordis inflatos ad mansuetudinem et simplicitatem esse migrandum. quomodo igitur
in typo eius mysterii peccatum inputari potest, cum in ipso

2 Psalm. XXXVIII 7 sq. 4 Philipp. 2. 6—8 8 Psalm. L 18 sq.
16 Matth. 21, 5 Zach. 9, 9 Apoc. 1, 17 18 Rom. 10, 4 Hebr. 10, 1

1 domini *RB'AP''B''* et (us *m3 ex i alt.*) *T'* elegit *ex* eligit *P'*
eligit *CB''D'* 1 et 2 olocausta *B* holocausta (h s. u. *m2*) *P'* 1 pro
peccatis... holocausta *om.* *LT* peccato *RB'ACP''T'* 3 peccato (c
pr. s. u.) *B* postolasti (v s. o *alt. m2*) *P'* 4 rapinam (*m del. m2*) *P'*
rapina *RB'C* esse] est esse *ACDP''B''LTT'* me *BD'O* et (e s. u.
m2) *P'* se *cet.* 5 uenio *alt.*] uenit *BP'D'O* spetiae *RB'A* 6 ueri-
tatē *ALT* humilitatem *RB'AP''T'* 7 ut s. u. *m2* *D* 9 olocaustis *B*
11 contribulatum *BP'D'O* contritum *cet.* 12 spernet *BP'D'O* spernit
cet. 14 qui *om.* *BP'D'O* superius *ex* supernis *P'* 18 depletur
(p *del.*) *B* deletur *P'D'O* effusa *BP'D'O* 20 superbo *P'D'* 21 igi-
tur] ergo *B''D'L* 22 eius (u s. u.) *BO* eis *P'* eius et *AP''T'* my-
sterio *AP''T'* in s. u. *O, om. B'C*

mysterio sit remissio peccatorum? nisi forte ideo Dauid iniquitatem suam peccatumque confessus est eius admissi, ut ipse ad remissionem peccati et gratiam mysterii pertineret.

82 nam quid sibi uult quod uir peccatum suum confitens de
 5 Sion et Hierusalem psallit dicens: benefac, domine, in
 bona uoluntate tua Sion, et aedificentur muri
 Hierusalem, nisi quia adcelerari ei placet ecclesiae con- F
 gregationem per uocationem gentium, quae non ancillae
 filiis, sed liberae Hierusalem, illius quae in caelo est, fidei
 10 suae prosapiam toto orbe diffunderet et spiritalium saepta
 83 murorum doctrinae apostolicae adsertione fundaret? muri
 itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum muni-
 menta, uirtutum culmina sunt: muri Hierusalem ecclesiarum
 conuentus sunt toto orbe fundati; ecclesia enim dicit: ego
 15 murus et ubera mea turris. et bene Hierusalem muri
 ecclesiarum conuenticula, quoniam quisque bona fide atque
 opere ingreditur ecclesiam fit supernae illius ciuis et incola
 ciuitatis, quae descendit de caelo. hos muros lapidum aedificat
 84 structura uiuorum. uidens igitur Hierusalem ueram et Sion 703 A
 20 dixit: 'cum benedixeris in uoluntate tua Hierusalem et Sion,

5 Psalm. L 20 8 Gal. 4, 31 et 26 Hebr. 12, 22 14 Cant. 8, 10

1 nisi] si *BP'O* sic *D'* ideo dauid *BP'B''D'O* dauid ideo *cet.*
 2 admisi *B* admissi (s *pr. s. u.*) *P'* 3 ipse *BP'D'O* et ipse *cet.* 5 de
 hierusalem *RCDT'* benefac... Hierusalem *om. P''* 6 uolumptate
 (p *ex t*) *B* sion (n *s. u.*) *B* 8 quae α quia *D'* qui *cet.* 9 filiis
RAP'' filius *DT'* filii *B* (i *tert. s. u.*) *cet.* hierusalis *RB'* 10 pro-
 sapiaem *P'* (ae *ex a m2*) prosapiem *D'* prosapia *RB'CT* toto orbe
om. A diffunderent *BP'B''D'LO* saepta] septanomen *RCT* septa-
 nom' *B'P''* septanomine (ine *s. u. m2*) *A* tutamen *D* 11 mororum *R*
 fundarent *BP'B''D'L* funderent (in *mg. m2* darent) *O* fundaret ad-
 sertione *A* 12. 13. 15 hierusalis *RB'* 14 fundati (d *ex t*) *P'*
 16 conuenticula sunt *P'D'* quisquis *DB''LT'* 17 ciues *B* et (-is
corr.) *P'* 18 lapidificat structura *BP'D'* et (*m2 in mg.* lapidum edi-
 ficat) *O* 19 uidens igitur] unde magis igitur *BP'D'O* 19 et 20 syon
RB' 20 benedixeris *LT'* dixerit (s *s. t*) *BP'* direxeris *B''* dixeris *cet.*
 in] in bona *O*

tunc acceptabis sacrificium iustitiae, hoc est sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur: aperite mihi portas iustitiae et ingressus in eas confitebor domino. et in euangelio ait ad Iohannem: sine modo; sic enim oportet nos implere 5 omnem iustitiam et infra: beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. iustitia Christus est; sacrificium ergo Christi acceptabile futurum patri adserit. hoc B est ergo, de quo et supra ait: sacrificate sacrificium iustitiae et sperate in domino. haec est iustitiae 10 spiritalis oblatio et holocaustum feruentis deuotionis et infusionis spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale domini altare coeperint admoueri animae credentium, 704 quae renuntiantes uoluptatibus atque deliciis tamquam aratrum in uisceribus suis ducant, ut fructus piaae possint adferre 15 85 culturae. uel certe ita: cum benedixeris ecclesiam ex gentibus adquisitam et spiritale sacrificium iustitiae coeperit frequentari, tunc et martyres sancti, qui suum pro Christo corpus optulerunt exarandum, tamquam uituli sacris altaribus offerentur, sicut in Apocalypsi Iohannis scriptum inuenimus quia sub 20 B altari erant animae eorum qui pro domini Iesu nomine corpora sua optulerunt martyrio, ut Christi sibi gratiam mererentur. cui est honor, gloria, laus perpetua cum deo patre et

1 Psalm. L 21 3 Psalm. CXVII 19 4 Matth. 3. 15 6 Matth. 5, 10 9 Psalm. IIII 6 14 Luc. 9, 62 20 Apoc. 6, 9

2 qui ait cum *BI^uD'O* qui aeternum *R* qui et cum *T* quia cum et *C* qui cum *D* (*add.* ait *post* loquentem) quia et cum *cet.* 3 loquerentur (*n. eras.*) *B* 8 *xpi ex xps I^u xps D'* 10 iustitiae *alt. P'(DD'L* iustitia *cet.* 11 holocaustum *B* 12 *scs R* 13 *spitle* (*tle ex de*) *I^u* 14 delitiis (*de ex di*) *I^u* 15 fructos (*u s. o*) *B* 18 optulerunt *BT* obtulerunt *P'DD'LOT* obtulerint *cet.* 20 sicut et (*et exp. m2*) *I^u* apocalypsin *RB'I^u* apocalypsyn *C* 21 eorum animae *B''* illorum animae *P''T'* nominae (*a eras.*) *P'* 22 optulerunt *B* obtulerunt *P'D'LOTT'* et (*s. unt ras.*) *I^u* optulere *C* obtulere *cet.* 23 cuius *P''T'* honor *BI^uR''D'O* honor et *cet.* perpetua *BP'D'O* perpetuitatis *B''* perpetuitas *cet.*

spiritu sancto a saeculis et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum amen.

EXP. APOLOGIAM DAVID DE PSALM. L. (s. u. EXPLICIT) B
 EXP. LIB APOLLOG AMB DE DAVID P' EXPLICIT APOLOGIA
 DAVID RB'P'CT EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII DE APOLOGIA
 DAVID D' FINIT DE APOLOGIA DAVID L EXPLICIT APOLOGIA
 SCI AMBROSII DE DD (APOLOGIA . . . DD in ras. m3) T' (in mg. m2
 EXPL LIB. I. SCI AM. DE DD.). in ADB''T non est subscriptio

⟨APOLOGIA DAVID⟩

(quae uolgo uocatur altera)

- T* = liber sancti Theoderici apud Remos, nunc bybliothecae ur-
 bicae Remensis 352 saec. XII f. 153^r
B = Bruxellensis 1893/99 saec. XII f. 73^r
D = Duacensis 227 saec. XII f. 62^r
T' = Trecensis 284 saec. XII f. 124^r
N = Nouariensis (XLVIII) 20 saec. XIII p. 274
B' = Brugensis 101 saec. XIII uel XIII f. 145^r
P = Parisiacus 1723 saec. XIII f. 322^r
P' = Parisiacus 1721 saec. XIII f. 16^u
M = Parisiacus 1728 (olim Mazarineus) saec. XV f. 79^u
X = *BT'B'P'*
Y = *T'B'P'*

1, 1 Fortasse plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis 707 A
legi, quod uenit ad eum Nathan propheta, cum in-
trauit ad Betsabee. simul etiam non mediocre scrupulum mouere potuit inperitis euangelii lectio, quae decursa
5 est, in quo aduertistis adulteram Christo oblatam eandemque
sine damnatione dimissam. nam profecto si quis ea auribus
accipiat otiosis, incentium erroris incurrit, cum legit sancti C
uiri adulterium et adulterae absolutionem, humano prope-
modum diuinoque lapsus exemplo, quod et homo putauerit
10 adulterium esse faciendum et deus censuerit adulterium non
esse damnandum. lubrica igitur ad lapsum uia uel ueniae
2 uel concupiscentiae. accedit illud, quod ipsas faces iuuenilis
lasciuiæ uidetur accendere, quia adulterium suum non eru-
buerit, non celauerit, sed quadam diuini carminis praedicatione D
15 uulgarit. quid ergo? tam inpudens et inprovidus sanctus

2 Psalm. L 2 4 Ioh. 8, 3 sqq.

INCIPIT LIBER $\overline{\text{SCDS}}$ $\overline{\text{SCI}}$ AMBROSII $\overline{\text{EPI}}$ DE APOLOGIA DAVID
D INCIPIT LIBER SECUNDUS EIUDEM OPERIS T' (*in ras. m3,*
in mg. m2 INCIPIT. II. DE EOD') EXPLICIT LIBER DE NABUTHE
ET ACHAB INCIP LIB II' DE APOLLOGIA $\overline{\text{DD}}$ AD THEODOSIŪ
AUGUSTUM N EXPL $\overline{\text{TCTATUS}}$ $\overline{\text{SCI}}$ AMBROSII AD THEODOSIŪ
AUGTŪ DE APOLLOGIA $\overline{\text{DD}}$ LIB' $\overline{\text{PM}}$ INCIPIT EIUDE OPERIS
LIB' $\overline{\text{SCDS}}$ B' EXPLICIT LIB PRIMUS SANCTI AMBROSII AD THE-
ODOSIŪ AUGUSTŪ. DE APOLOGIA DAVID. INCIPIT LIB SECUN-
DUS P LIBER SECUNDUS M (*supra in marginibus foliorum* LIBER
SECUNDUS DE APOLOGIA $\overline{\text{DD}}$ AD THEODOSŪ AUGUSTŪ). *deest*
inscriptio in TP' et spatio relicto in B 1 offendit PM 3 bethsabee
 T bethsabee uel -bee $DTNP'$ bethsabee (h s. u.) B' bersabee B (r *in*
ras.) *cet.* mediocre T mediocrem *cet.* 5 audistis $B'P'$ 7 incurret
(e *ex i*) T' legerit BD et (*m3 ex legend*) T' leget NB' 8 prope-
modo $T'B'PM$ 11 ad lapsum *om.* PM 12 accidit TN ipsa facies
 TN 15 uulgauerit $B'PM$ et TBN tam *cet.*

Dauid fuit, ut ipse suum cantaret obprobrium, maxime cum ipse in alio quoque, qui hodie decursus est, psalmo dixerit: usquequo peccatores, domine, usquequo peccatores gloriabuntur? alios de peccato gloriari prohibet, et ipse etiam sacro carmine gloriatur? quomodo igitur ista 5 distinguimus?

- 3 Esto tamen, Dauid petulanter errauerit: numquid et Christus errauit, ut putemus eum non rectum habuisse iudicium? bene ergo quasi ad eos Dauid hodie prophetauit dicens: intellegite insipientes et stulti aliquando 10708 sapite. quomodo enim Christus potuit errare? fas non est ut hoc in sensus nostros ueniat. qui plantauit aurem non audit aut qui finxit oculum non considerat? qui corripit gentes non arguet, qui docet hominem scientiam? Christus ergo interrogare culpam et accusa- 15 tionem iustam audire nescius? Christus petulantiam potuit adprobare? Christus, qui corripit gentes, arguendam adulteram non putauit? Christus, qui nouit uniuscuiusque cordis interna, scientiam docet legis, aut falli potuit errato aut contra legis B seriem iudicare? et quomodo ipse dixit: non ueni legem 20 soluere, sed adimplere? Christus, qui condemnat occulta, potuit dissimulare uulgata? Christus, qui fecit tempora, potest nescire tempora? qui nouit cogitationes uanas 4 hominum, non nouit etiam criminosas? et ideo satis illis responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant 25 tamen potentiam creatoris, qui cum sapientiam fateantur, insipientiam adserunt, obiciendo ei imprudentiam futurorum. C

2 Psalm. LXXXIII 3 10 Psalm. LXXXIII 8 12 Psalm. LXXXIII 9 sq. 20 Matth. 5, 17

2 psalmus *BDBP* psalmo (o in *ras. m3*) *T'* 3 domine] de *T*
 5 igitur *om. X* 7 errauit *XN* 12 ueniat in sensus nostros *X*
 16 nescius *TN* nesciuit *cet.* 19 scientiam *TN* et scientiam *cet., fort.*
 <qui> scientiam errando *D* erratu *PM* 23 nescire omnia t. *B'P*
 hominum uanas *X* 24 criminosas *Dχ* criminosos *cet.* illi *TN*
 27 obic. et insipientiam *χ*

de quo possim latius disserere, sed alius propositus nobis uidetur esse tractatus. et licet diuersarum series decursa sit lectionum, ad eandem tamen adsertionem proficiunt et maxime psalmi titulus et euangelica lectio. sed quamuis una conueniat
 5 adsertio, tamen iuxta ordinem lectionum sit ordo tractatus et ideo de titulo prius psalmi tractandum uidetur.

2, 5 Proposita est historia, quae adulterium habeat et homici- D
 dium. nam ita repperimus in libro scriptum esse Regnorum,
 quia Dauid rex, cum deambulare in domo sua, lauantes se
 10 Uri uidit uxorem, amauit ilico et iussit accersiri. deinde
 uirum eius innocentem, ut scriptura inducit, bellatoribus obici
 iussit acerrimis, ut ui opprimeretur hostili. haec facta sunt 709 A
 nec negantur. quomodo igitur defendentur? bene admonet
 euangelica lectio, etiam cum peccatum appareat, sobrium
 15 tamen debere iudicis esse iudicium ac memorem unumquem-
 que esse oportere suae condicionis et meriti. saepe enim
 etiam in iudicando maius peccatum iudicii est quam peccatum
 ipsius de quo fuerit iudicatum. nam si praescriptum est a
 quibusdam sapientibus mundi, ut in iudicando caueatur, ne
 20 maior poena quam culpa sit, idque seruatur, quanto magis B
 id seruandum uidetur, ut unusquisque de alio iudicaturus de
 se ipso prius iudicet nec minora in alio errata condemnet,
 cum ipse grauiora commiserit. quis es igitur tu, qui Dauid
 sanctum uirum iudicas? gentili dico, Iudaeo dico, Christiano

8 Reg. II 11, 2—16 14 Ioh. 8, 11

1 possem *PPM* possum *D* disserere *scripsi* dissere *T* dicere *cet.*
 2 creatus *BDB'P* tractatus (tract. *in ras.*) *M* 3 ad *TN* ut *B* in *cet.*
 4 euangelica *Tm2 N* euangelio *T m1* euangelii *cet.* conueniat una *X*
 6 psalmi prius *T'B'P*, prius *ante* ideo *transponit D* 8 repperimus *TM*
 10 urie *B* (e *add. m2*) urie *P'* (e *s. u.*) urie *uel* uriae *cet.* amauit *TN*
 amauit quam *D* amauitque *cet.* 13 defendentur *TN* defenduntur *cet.*
 14 sobrium *TN* subreptum *cet.* 15 esse iudicis *X* 17 etiam *TN* et
P' etiam et *cet.* peccatum *om. X* iudicium *BT'* peccatum *M*
 peccati *cet.* (iudicii... peccatum *om. P*) 18 ipsum *PM* 20 seruetur *χ*
 21 inseruandum (*om. id*) *D* id *om. PM* 22 nec] ne *N* 24 sanctum
 uirum dauid *χ* Iudaeo dico, Christiano dico *om. TN* Iudaeo dico *om. P*

dico. et ideo mihi tripertito distinguendus uidetur esse tractatus, unus aduersus gentiles, alius aduersus Iudaeos, tertius apud Christianos.

- 3, 6 Primus igitur aduersus gentiles mihi sermo est, qui ple- C
rumque obiectare consuerunt: 'ecce quomodo Christiani inno- 5
centiam sequuntur, fidem praeferunt, religionem uenerantur, D
castitatem docent, quorum principes et homicidia et adulteria
fecisse produntur? ipse Daud, de cuius genere, ut dicitis,
nasci Christus elegit, ipse et homicidia sua et adulteria
decantauit. quales possunt esse discipuli, quorum tales 10
7 magistri sunt?' quid igitur? negamus factum an repudiamus
magistrum? nihil horum; sed qui speciem obicit communi-
tatem consideret. species facti est communitas naturae. nihil E
igitur mirum si intra generalitatem species est. agnosco enim
hominem fuisse Daud, et nihil mirum: agnosco commune, 15
ut homo peccet. nec enim noua infirmitas condicionis humanae
magisque mirum uidetur, si homo peccato careat quam si
peccatum incidat. fecit igitur peccatum sanctus Daud — nullo
ambiguo uos tenebo —, fecit adulterium, commentus est
homicidium et commentus est et peregit. peccauit quod 20
solent reges, sed paenitentiam gessit et fleuit, quod non F
solent reges. rogauit ueniam non adrogans potestatis, sed
infirmitatis suae conscius, prostratus in terram cilicio se
operuit, oblitus imperii et memor culpaе.
- 8 Quem mihi tu huiusce modi repperias uirum, qui in pote- 25710
state constitutus non magis crimina sua diligat, culpam

8 Matth. 1, 1 20 cf. de apol. Dau. 4, 15

1 mihi tripertito *TN* tripertito mihi *cet.* distinguendus mihi *B'*
esse uidetur *B.* esse *om.* *P'* 2 gentes *PP'M* 5 consueuerunt *N*
7 et *pr. om.* *DM* et homicidia *om.* *BT'I'* 8 semine *B'P'* post
dicitis *add.* in quo *D* inquit *BB'PM* et *m1 T'* inquit *T' m3 et in mg.*
m2 *xps TN xps se cet.* 11 quid ergo *DN* 18 incidat. fecit *TN*
fecerit. fecit *D* fecerit *P'* inquit affectus *BB'* et (inquit *del. m2*) *T'* ali-
quod affectet *PM* peccatum *TDN* peccat *B'P* peccauit *T'* (ui *s. u.*
m2) *cet.* 19 et cōmentus *B'* nec contentus *P'* 20 et *pr. om.* *B'P'*
25 repperis *TN*

praedicet, peccata defendat: qui putet sibi quod non decet
 non licere: qui se legibus obstringat suis et quod per iusti-
 tiam non licet nec per potestatem licere cognoscat? non
 enim soluit potestas iustitiam, sed iustitia potestatem, non
 5 legibus rex solutus est, sed leges suo soluit exemplo. an fieri
 potest <ut> qui de aliis iudicat suo ipse sit liber iudicio et in
 9 se suscipiat in quo alios adstringat? bonus ergo Daudid et B
 multo admirabilior qui potestatem uicit quam qui amorem.
 castitas enim corpori nonnumquam defertur, frequenter errore;
 10 potestas deo subditur et facilius qui se in amore cohibeat
 quam in potestate moderetur. non ergo ignoscis quod minus
 est in quo maiora miraris? lubrica in omnibus hominibus et
 prona natura peccandi, lubrica etiam in bonis moribus licentia
 potestatis et oblatio facultatis. non enim distat ira regis ab
 15 ira leonis; sed qui stimulat illum et admiscetur peccat in C
 animam suam. caueat ergo, ne stimulet aliquis potestatem, ne
 cassibus anima inretita corporeis uitio se non possit exuere.
 non igitur mirum si etiam Daudid specie lapsus est potestatis,
 sed multo amplius admirandum quod fidei contemplatione
 20 reuocatus.

10 Uidetis igitur quod potestas haec saecularis frequenter
 nihil prosit et plerumque obsit; saepe enim culpa exitus in
 auctoritate est potestatis. noli igitur tu, quicumque es rex, D
 de potentia et facultate praesumere; cor enim regis in
 25 manu domini. noli tibi de populorum subiectione blandiri,

15 Prouerb. 19, 12 24 Prouerb. 21, 1

1 deceat *D* licet *N* 4 soluit (e s. i) *T* soluet *BB'P'* non *TN*
 nec *cet.* 5 sed si *BT'B'* etsi *P'* soluet *BT'* soluat *B'* 6 ut *ad-*
didit Erasmus iudicio liber χ et *om. B'P'* 7 suscipiat** *T*
 in quo] unde χ constringat *B'P'* 9 errore *TN* errori *cet.* 10 quis
T'M 12 lubrica enim *D* et *om. TN, quod fort. defendi potest*
 16 caueat *PM* caue *cet.* stimules *P'* 17 cassibus (s pr. s. u.) *B*
 casibus *TNB'P'* corpore *B* corporis χ uitia (*om. se*) χ se non
om. B (in quo est exuri) 18 ergo *BD* specie *om. B'P'* 19 miran-
 dum *B'P'* 20 reuocatus *N (secundum Ballerinium)* reuocatur *cet.*
 23 auctoritatem χ potestate *NP'*

quia non saluabitur rex per multitudinem uirtutis
 suae nec gigans saluus erit in multitudine uir-
 tutis suae. non enim in altis tabernaculorum fastigiis pre-
 tiosoque tectorum culmine, sed super timentibus eum bene
 placitum est domino et his qui sperant super misericordia
 11 eius. lubricam igitur uidemus ad uitia potestatem, nec tamen E
 semper inflexam dixerim, quoniam regali potestate sublimem
 et Dauid legimus cultus auxisse diuinos et Salomonem
 templum domino consecrasse.

12 Nunc illud quod perstrinximus adseramus facultatem inpe- 10
 randi incentium esse peccandi et secundum historiae seriem
 prosequamur. non adulterasset Dauid alieni ius tori et foede-
 rati pacta coniugii, nisi nudam et lauante mulierem de
 domo sua interiore uidisset. et ideo bene scriptum est: non F
 incidas in mulieris speciem et non concupiscas 15
 mulierem et alibi: ab omnis inreuerentis oculis caue.
 nihil de continentia tua et uirtute praesumas. etenim forni-
 catio mulieris in extollentia oculorum et in palpebris
 illius agnoscetur, et ideo causam primo peccati fuge;
 nemo enim diu fortis est, neque fragili tantum, sed omni 20711 A
 homini dicitur: non te uincat concupiscentia formae
 — si non uis uinci, non congregiare peccatis, ne de te uitia
 coronentur — neque capiaris oculis neque abripiaris

1 Psalm. XXXII 16 3 Psalm. CXXXVI 10, 11 14 Sir. 25,
 21 (28) 16 Sir. 26, 11 (14) 17 Sir. 26, 9 (12) 21 Prouerb. 6, 25
 23 Prouerb. 6, 25

2 gigans *T* (n *eras.*) gigas *cet.* multitudinem *N* 3 in *om.* *TN*
 6 igitur] enim *B'P'* 7 sublimi *TD* 8 legibus *BB'* *et* (*corr. m1*) *T'*
 diuinos auxisse *B* 10 p̄strinximus *T* assacramus *T'* (e *fort. ex c*)
 adsacramus *BB'* 12 adulterasset *TND* adulterasse *cet.* thori *libri*
 foedera *D* 14 domo sua interiore *TN* domus suae interioribus (interioris
P' *et s eras. B'*, interiori *PM*) *cet.* 15 intendas *X* 16 *et TN ait cet.*
 ab omnis inreuerentis oculis *scripsi, cf. p. 365 u. 21 et de exh. uirg. 10, 71*
 ab omni inreuerentis (s *eras. N*) oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo
PM ad omnes inreuerentes oculos *cet.* 19 agnoscetur *BD* (γινώσθησεται
LXX) agnoscitur *cet.* 22 ne] nec *XN*

- palpebris. uilis tibi mulier uidetur ad pretium, sed
 fortis ad uitium, quia mulier uirorum pretiosas
 13 animas capit. difficile est itaque ut quisquam libidinis
 inretitus inlecebris immunis euadat. nec mea tantum hoc
 5 sententia difficile iudicatur, sed etiam sancti Salomonis Pro- B
 uerbiis impossibile iudicatum est, qui suo adductus exemplo
 ait: ligabit quis in sinu suo ignem, uestimenta autem
 non comburet? uel ambulabit quis super carbones
 ignis, pedes autem non comburet? caue ergo et tu ne
 10 intra sinum mentis tuae ignem libidinis et amoris accendas,
 ne corporeum uestimentum illo animi consumatur incendio ac
 perpetuitas resurrectionis uel certe uestigium tuae mentis
 uratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum;
 nam qui uritur corde conburitur corpore. C
- 14¹⁵ Omnibus igitur modis lasciuiae muliebris uitandus occursus
 est. et ideo prudentiam discipulam adquire tibi inquit,
 ut te custodiat ab uxore aliena et fornicaria, ne te
 laqueis labiorum suorum teneat alligatum, crinibus erroris
 inuoluat. itaque unde debeas cauere meretricem propheta te
 20 docuit, ut a fenestra caueas eius ingressus. a fenestra enim
 domus suae intrat, fenestra eius est oculus, et ideo ab omnis

2 Prouerb. 6, 26 7 Prouerb. 6, 27 sq. 16 Prouerb. 7, 4 sq.
 19 Prouerb. 7, 6, cf. Hier. 9, 21

2 fortis *om.* *BDB'P'M* uitium est *XM* uitium cara (*s. † grauis*) est *D*
 pretiosas uirorum *B'* 4 interitus *BB'P* interne *T'* intentus *P'* 5 se sen-
 tentia *TN* 6 adductus *TN* ductus *cet.* 7 ligauit *BDT'P'* et *m1 M*
 ignem in sinu suo *D* et (*om. suo*) *XPM* autem] sua *BP'* et uestimenta
 eius non cōburentur *D* 8 uel . . . comburet *om. TNPM* ambulauit *T'* et
 (*om. quis*) *BB'P'* 10 mentis tuae *TNP* tuae mentis *cet.* amorem *XM*
 11 ac perpetuitas resurrectionis *TN* ac (*et B*) pcrpetuitatem resurrecti-
 onis amittas (*amittat T'*) *cet.* 15 lasciuiae muliebris *TN* lasciuiae
 mulieris *cet.* est occursus *DB'PP'M* 18 alligatum *TN* obliga-
 tum *cet.* error *B* (*in quo inuolet*) χ errorum *DPM* 20 caueas
om. DP 21 intrauit *PM* ab omnis (*hominis N*) inreuerentis
 oculis *TN* ab omni inreuerenti oculo *PM* ad omnes inreuerentes ocu-
 los *cet.*

inreuerentis oculis caue, ne per fenestram introeat amor, libido D
 penetret. etenim mulier fornicaria uisu illicit amatorem et
 nisi petulantem obtutum mentis animique conpescas, mors
 ingreditur per fenestram. non est desidiosa petulantia mere-
 tricis, non otiosa lasciuia, quae facit iuuenum uolare corda, s
 ut propriae mentis nequeant tenere constantiam et huc atque
 illuc feruido amore rapiantur. caue ergo huiuscemodi mulierem,
 quae pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos. E
 oculis ligat, uerbis illicit, institis lectum intexit suum et
 tapetis ab Aegypto stratis. neque enim de cognitione diuina, 10
 sed de saeculari inlecebra adsumit ornatum quae merito
 uirum suum dicit absentem, quoniam non potest adultera
 15 omnis Christum habere praesentem. uides igitur quantis
 retibus etiam sanctorum corda capiantur, et ideo ne mireris,
 si etiam sanctus Daud captus est, uir quidem magnus et 15
 qui allophylum inmanem corpore, armis quoque bellicis in- F
 horrentem fide uicerit. sed utinam se ipse uicisset, utinam
 sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium
 suum sternere ac superare potuisset! grauior pugna eius qui
 intus quam illius qui foris dimicat. 20

16 Sed quid de solo Daud loquor? accersiamus etiam alios
 ad tractatum huiusmodi, ne inbecillitatem Daud magis, unius
 scilicet hominis putemus quam corporeae condicionis fuisse
 infirmitatem. Samson ualidus et fortis leonem suffocauit, sed
 amorem suum suffocare non potuit. uincula soluit hostium, 25

1 Sir. 26, 11 (14) 3 Hier. 9, 21 5 Prouerb. 7, 10 8 Pro-
 uerb. 7, 11 sq. 9 Prouerb. 7, 16 11 Prouerb. 7, 19 16 I Reg.
 17, 32 sqq. de apol. Dau. 6, 26 24 Iudd. 14, 6 de apol. Dau. 4, 16
 25 Iudd. 15, 14

1 caue. caue *N* introcat] intret *B* amor] mors *N* libidinis et *PM*
 2 illicit (illicet *B*, illiciet *T'*) uisu *X* 5 uiolare *BB'* et (ante corr.) *T'*
 10 cogitatione *D* 16 allophylum *PP'* allofylum *T* allophilum *cet.*
 19 potuisset ante interiorem transponunt *X* grauior *TN* grauior est *cet.*
 21 loquar *B'* uerba loquor... (p. 367 u. 4) seruasset in ras. *m3 T'*
 accersiamus *TDNT'* et *m2 B* accersamus *B m1 cet.* 24 sanson *BDT'P*
 25 hostilia *B*

sed suarum non soluit nexus cupiditatum. messes incendit 712 A
 alienas, et ipse unius mulieris accensus igniculo messem suae
 uirtutis amisit. Salomon templum deo condidit: sed utinam
 corporis sui templum ipse seruasset! uerum ad ipsum, a quo
 5 discessit, reuertatur oratio. triumphauit Dauid in decem
 milibus, sed errauit in uiginti et amplius milibus et, quia
 errauit, hominem se esse cognouit, confessus est culpam,
 ueniam deprecatus dicens ad dominum: domine, ne in ira
 tua arguas me neque in furore tuo corripas me. B
 10 miserere mei, domine, quoniam infirmus sum. si
 Dauid infirmus, tu fortis es? si Salomon lapsus est, tu in-
 mobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse
 sanctorum? ergo si errauerunt isti, errauerunt tamquam
 homines, sed peccatum suum tamquam iusti agnouerunt. si
 15 iusti poenae atrocioris excepere sententiam, tu quemadmodum
 tibi spem impunitatis proponis, cum scriptura dicat: si iustus
 17 uix saluus fit, peccator et impius ubi parebit? aduer- C
 titis igitur, filii, quam plerumque etiam bonum propositum
 subruat causa peccandi, et ideo causas ipsas primo fugere et
 20 uitare debetis. non uis amore capi: noli in speciem mulieris
 intendere, quia oculi tui cum uiderint alienam, os tuum
 tunc loquetur peruersa et iacebis tamquam in corde
 maris et sicut gubernator in magno turbine. magnam
 enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum, quae
 25 uelut in quodam freto corporis nauigantem hinc atque inde

1 Iudd. 15, 5 5 I Reg. 18, 7 8 Psalm. VI 2 sq. 12 I Tim.
 1, 15 16 Prouerb. 11, 31 I Petr. 4, 18 21 Prouerb. 23, 33 sq.

2 ipse unius *TN* ipse *om.* *D.* unius ipse *cet.* 3 templum dñi *D* deo
 templum *B'M* 4 corporis sui templum *in ras.* *m3* *T'* templum cor-
 poris sui *BB'* 8 deprecatur *D* deprecatus est *X* 13 isti *TN* iusti
cet. 15 excepere *TN* excipiunt *χ* exceperint *B* exceperunt *cet.* 16 pro-
 mittis *χ* 17 fit] sit *DM* aduertitis *TN et (m3 ex aduertas) T'*
 aduertis *cet.* 18 ergo *D* filii *TN et ut uidetur m3 T'* flii *cet.*
 19 peccandi *TN* mechandi *cet.* 20 debetis *B* (ti *eras.*) *B'* (ti *exp. m2*)
 debebis *D* debes *P* in *om.* *TN* 22 tunc *TN, om.* *cet.* loquetur
TDN et m2 T' loquitur *T' m1 cet.* iacebis *D* iaces *cet.* 25 quo-
 dam in *B*

perturbant, ut gubernator sui animus esse non possit, diem D
 18 ac noctem caligine amoris ignorans. oculis igitur excitatur
 libido, sed ebrietate succenditur; omnis autem ebriosus et
 fornicator pauper fiet. nec tibi de potentia blandiare potandi.
 Noe inebriatus est, et qui non inebriatus est diluuiο in- 5
 ebriatus est uino. sed ille naturam uini ignorabat, non enim
 ante potauerat: tu in illo didicisti cauere quid debeas. Loth
 per somnum deceptus est, et tu si decipi non uis, somnum
 mentis tuae discute, ne ebrio inludat filius aut filia dormienti. E
 non pietas illic, sed ebrietas ridetur, nec pater illic, sed 10
 dormiens circumscribitur. uis non aduri: noli ad ignem
 accedere. uis non praecipitari: nutantia fuge, praerupta caue,
 caduca declina.

19 Uides igitur in illis qui iusti esse meruerunt non alteram
 fuisse naturam, sed alteram fuisse disciplinam. nam post 15
 primi hominis lapsum iustamque sententiam, cum in uno
 carnis damnatus sit adpetitus, uitium traxit condicio, infecit F
 culpa naturam, sed naturae ipsius uitium fides temperauit et
 20 deuotionis intentio emitigauit offensam. conuertimini igitur ad
 deum, gentes, et scitote quoniam dominus ipse est deus. 20
 ipse fecit nos, et non ipsi nos. scitote quoniam caro et
 puluis sumus. relinquamus ergo quae fecimus et ipsum nostri
 ueneremur auctorem, qui uitam dedit, peccata donauit, qui
 solus potest dicere: ego sum, ego sum, qui deleo ini-

3 I Cor. 6, 9 sq. 5 Gen. 9, 21 7 Gen. 19, 33 20 Deut. 10,
 17, cf. Hier. 10, 10 21 Gen. 6, 3; 18, 27 24 Esai. 43, 25

1 die ac nocte *DX* 2 caliginem *X* excecatur *BB'P'* 3 autem *TN*
 enim *cet.* 4 blandiare *TN* blandiaris *cet.* (potandi blandiaris *B'P'*)
 7 quid cauere *DP'* 8 non uis decipi *X* 11 accedere ad ignem *PM*
 12 nutantia fuge *om. N* 13 post declina *add. libantia B labantia DX*
 et labantia *P* et labentia *M* 14 non adulteram *N* 15 alteram
 fuisse *TN* alteram esse *P'* alteram *cet.* nam *TN, om. cet.* 17 sit
 damnatus carnis χ interfecit *N* 18 culpā naturā (*ex naturē*) *T*
 culpam natura *N* 19 ϵ (*eras.*) mitigauit *T* mitigauit *cet.* 20 dñm *TN*
 dñm *cet.* quod *D* quia *B'* dominus ipse est deus *TN* ipse est do-
 minus deus *P'* dominus est deus *BT'* dominus deus est *D* est dominus
 deus *B'* deus est *PM* 21 caro sumus et puluis *X* 22 quae nos fecimus *X*

quitates uestras et memor non ero. magnus plane et
 misericors deus, qui beneficium confert nec beneficii munus
 exprobrat. miramini quod Dauid regem fecerit uictoremque 713 A
 multarum gentium? sic seruulos suos consuevit euehere. non
 5 auarus munerum nec beneficii parcus nec gratiae angustus
 nec frugi, sed opulens largitatis quos redemit a peccato auget
 in praemio. haec aduersus gentiles.

21 Sed quoniam tripertitam diuisionem tractatus huius polliciti B
 sumus, unam aduersus gentiles, aliam aduersum Iudaeos,
 10 tertiam apud ecclesiam, nunc contra Iudaeos uidetur esse
 tractandum. quid igitur nobis propositum sit recenseamus.
 titulus inquit psalmi Dauid intellectus, cum uenit ad
 eum Nathan propheta, cum intrauit ad Betsabee. C
 nempe historia haec et adulterum Dauid inducit et homicidam,
 15 et hunc uos, Iudaei, dicitis esse dei filium! sed deus uirtutum
 est, non criminum, et de hoc dicit deus pater: thronus
 eius sicut dies caeli. qui dolum fecerit peccata non
 uicerit: et quomodo scriptum est: nemo sine peccato nisi
 20 est, utique dei filius arbiter iustitiae est, non obnoxius
 22 culpaе. qua autem opinione uel Dauid dei filium iudicatis uel D
 Salomonem putatis? an quia scriptum est: deus, iudicium
 tuum regi da et iustitiam tuam filio regis et quia

12 Psalm. L 1 sq. 16 Psalm. LXXXVIII 30 18 Luc. 18, 19
 22 Psalm. LXXI 1

1 ^uras *T* 3 exprobat *N* 5 numerum *T* 6 nec frugi *TN* sed
 frugi *DB'* et frugi *PM* et frugis *B* (*in quo deinde* et) *T'P'* quod *TN*
 auget et praemio *B'*, in praemio *om. D* 7 aduersum *BDPM* 8 tri-
 partitam *P'* 9 aduersus *DT'B'* 11 quid igitur *TN* aduersum (ad-
 uersus, s *alt. eras. B.* aduersus *B'P'*) iudaeos quod (quid *B.* quid *B'*) X
 aduersum iudaeos igitur quid *D* quid aduersum iudeos igitur *M* quid
 igitur *P* (*qui om. tertiam... tractandum*) 13 natham *M* bethsabee *T*
 bethsabee *NT'B'P* behtsabee *D* bersabee *uel* bersabee *cet.* 15 iudei uos
B'P' dei dicitis esse *BT'* 17 sicut dies caeli *om. TN*, sicut *om. B*
 18 nemo] non *T* 19 unus] solus *P'* deus *alt. om. X* 20 est *om. NBB'P'*

titulus psalmi in Salomonem psalmum septuagesimum primum dicit esse conpositum? sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim pacificus est, hoc habet interpretatio. psalmus in eum dicitur, quem uere scimus esse pacis amatorem. quomodo autem Salomon pacificus? non hoc Ioab sanguis ostendit, 5 quem inter altaria templi iussit occidi, non Adoniae poena, E quem adfectatae adfinitatis regiae reum perculit nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus. quomodo autem in Salomonem Dauid filium aestimas conuenire quod scriptum est quia permanebit cum sole et ante lunam in saecula 10 saeculorum, cum ille breuis uitae adeptus usuram angustis terminis uiuendi spatium transegerit? quomodo autem de eo dicitur: dominabitur a mari usque ad mare, cum ille intra Syriam constitutus, hoc est intra unius regionis pro- F uinciam circumscriptos fines habuerit imperii, solus autem 15 Christus usque in orbis totius terminos suum propagauerit imperium. solus enim iste est, de quo bene psalmi series prophetauit quia reges Arabum et Saba dona adducent et adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruiant ei. hunc enim nouimus gentibus uniuersis et 20 nationibus imperantem incircumscripto imperio, interminata 23 potestate. non ergo Salomon dei filius. sed qua ratione eum dei filium putauistis? an quia sapiens fuit? sed hic sapientiam postulauit, ut quam non habebat acciperet: Christus ipse 714 sapientia est, naturaliter in uniuersum habens quod in rebus 25 humanis Salomon accepit per gratiam. denique quod accipitur

3 Paralip. I 22, 9 5 Reg. III 2, 31 sqq. 6 Reg. III 1, 5; 2, 19 sqq. 10 Psalm. LXXI 5 11 Uerg. Georg. III 206 13 Psalm. LXXI 8 18 Psalm. LXXI 10 sq. 23 Reg. III 3, 9

1 solomonem *M* 4 amatorem *TN* actorem *B* auctorem *cet.* 6 inter templum et altare templi *B'P'* adoniae (ad *s. u. m2*) *B* 12 uidendi *BDPM* 14 siriam *TB* prouinciam *DT'P'* prouinciae *cet.* 15 habuit *DM* 16 propagauerit *scripsi* propagarit *B'* propagauit *cet.* 18 sabam (in *eras.*) *T* 21 intermina *PM* 24 ut quam *TDN* ut quia *B* quam quia χ quia *PM* aberet *N* habebat orauit ut χ 25 in *pr. om. TT'N*

ex tempore in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit nec in fine possedit. neque enim habere se credidit quod poposcit et postea auersus a dei cultu non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, ut
 5 offenderet. <et> offendit, ut etiam quod meruerat amitteret. B
 cur igitur hunc dei filium credidistis? an quia templum deo condidit? sed hinc dominum et deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: nisi dominus aedificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui aedificant
 10 eam. in uanum laborauit qui aedificauit id templum, quod subiectus ignis exussit. an quia ad Daud patrem ipsius dictum est: non tu aedificabis mihi domum, sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te. uerum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur; C
 15 neque enim deus in manu factis habitat, sed templum est sancta ecclesia, quae utique non humana, sed caelesti uirtute fundatur.

24 Nam si praestantioris licet, sed humanae tamen uirtutis opera miremur, multos huiuscemodi reperimus, quos cum
 20 Salomone comparare possumus. et ideo ubi operis aequalitas est, non est excellentia potestatis. nec plures possumus dicere dei filios, cum unum dei filium legerimus; sed non ex bene- D
 ficiis suis, quae in patres nostros contulit, facienda est iniuria dei filio. multi enim praeclari uiri, sed per unum Iesum Naue
 25 stet inquit sol contra Gabaon. uidetis eum ultra Daud

8 Psalm. CXXVI 1 12 Reg. II 7, 12 15 Act. 17, 24 25 Ios. 10, 12

1 in *TDN*, om. cet. 3 se s. u. *T* se habere *DB'P'* 5 et *addidi*, in tantum *post* offendit *Gelenius* 6 credidisti *N* deo om. *D*, dei *B*
 9 sibi om. *PP'M* laborant *T'B'* 10 id om. *PM*, ante aedificauit collocat *P'* 11 ad dauid patrem *TN* dauid patri cet. eius *PM*
 13 *post* te *add.* et ipse aedificabit domum nomini meo *D* 15 deus om. *N* in (templis *add.* *T'*) manu factis deus χ 16 scm *T* (sca corr.) *NPM* ecclesiã (ã ex ϵ) *T* 19 miremur uirtutis opera *B'P'*
 20 salomone *T* (in *mg.* \swarrow et) *N* salomone et dauid χ dauid et salomone cet. 21 est om. *N* 23 parentes *X* 24 per unum (ex primum) *T*
 25 stet *TN* stetit cet. gabao *T* gabaoñ *B* dauid *TN* dauid regis cet.

processisse uirtutem; terrenis enim Daud, non sideribus
 imperauit. uidetis etiam solem ministrum esse, non dominum,
 qui etiam uoci seruierit humanae. stetit tamen, quia in Iesu
 et typum futuri agnoscebat et nomen. neque enim in sua
 uirtute Iesus Naue, sed Christi mysterio caelestibus luminibus E
 imperabat; designabatur enim dei filium in hoc saeculum
 esse uenturum, qui mundani luminis occidentis et iam uer-
 gentis in tenebras uirtute diuina differret occasum, lucem
 redderet, inueheret claritatem. Enoch quoque raptus ad
 caelum est; sed tamen ille raptus est, hic regressus. raptus 10
 est ille, ne malitia mutaret cor eius; hic ipsam malitiam
 saeculi huius aboleuit. Helias curru atque equis ascendit ad
 caelum, Christus autem descendit e caelo nec curru nec F
 equis. ut ille conscendit, quia ille aliter nequiuisset, hic
 propria uirtute remeauit. Helisaeus in Iordane leprosum lauare 15
 praecepit, ut ab omni contagione mundaretur: hic in Iordane
 totum diluit mundum. Moyses ipse, cui creditus est ut trans-
 iret populus Iudaeorum, aquam diuisit. et ille quidem diuisit
 elementa, quia non diuisit potentiam trinitatis, separauit
25 moles aquarum, quia patrem non separauit a filio. uidetis 20
 quanti uiri et qualium documenta operum reliquerint. quem-

9 Gen. 5, 24 11 Sap. 4, 11 12 Reg. III 2, 11 13 Ioh. 3, 13
 15 Reg. III 5, 14 Matth. 3, 6 et 16 17 Exod. 14, 21

1 terrae χ 3 uoci seruierit (a et b *erasae esse uidentur*) *T* in
 ihm *TN* ihu (ex ihus *M*) *PM* (in quibus futuri et typum) 6 desi-
 gnabat *X* saeculum *Erasmus* saeculo libri 7 uergentem *BB'F'PM*
 8 diuina uirtute χ 9 enoc *TM* 10 est *pr. om. N* 11 hic post
 huius *transponit X* 13 e] de *NB'* nec curru nec equis *TN* nec
 equis nec curru χ nec curru et equis *cet.* 14 nequiuit *X* 15 propria
 ut *T* lauari *X* (ex leuari *B*) 16 contagio χ mundaretur *D* mun-
 daret *cet.* 17 creditus est ut transiret populus Iudaeorum, aquam di-
 uisit *scripsi* creditus est ut transiret populorum aquam diuisit *T* credi-
 ti sunt populi iudaeorum aquam diuisit ut transiret *DN et (om. ut tran-*
siret) B crediti sunt transire populi iudaeorum aquas diuisit *B'PM* cre-
 diti sunt trans fretum populus iudaeorum aquas (s s. u.) diuisit *T'* cre-
 diti ut transirent populis iudaeorum aquas diuisit *P'* 21 et *om. N*
 reliquerint *TN* dereliquerunt *cet.*

admodum igitur quos pares Dauid regi uel Salomoni uirtute 715 A
 cognoscitis condicione impares iudicatis, ut Salomonem Dauid
 filium putetis ad dei sedere dexteram, praesertim cum ipse
 Dauid euidenter de quo dictum esset expresserit? neque enim
 5 de suo filio diceret: dixit dominus domino meo: sede a
 dextris meis. quomodo enim filium suum dominum nominaret?
 lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, ut ad dexteram
 dei omnipotentis mortalem hominem loces. alius est ille qui
 sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui coepit a B
 10 corpore, qui ante luciferum genitus est, id est ante omnium
 luminum claritatem, quoniam ipse creauit uariorum luminum
 claritates; nam Salomon utique post luciferum est, Salomon
 sacerdos non fuit; et ideo dici ei a deo omnipotente non
 potuit: ex utero ante luciferum genui te; dici ei non
 15 potuit: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem
 Melchisedech, maxime cum illo in tempore, quo Salomon
 fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum Melchise- C
 dech fuerint sacerdotes. adhuc enim sacerdotes sanguinem
 hircorum atque taurorum pro peccatis plebis et erroribus
 20 offerebant; posteaquam uero aduenit qui semet ipsum pro
 salute obtulit mundi, ut quos taurorum sanguis lauare non
 poterat Christi sanguis ablueret, semet ipsos coeperunt offerre
 pro hostiis sacerdotes.
 26 Itaque una quaestione dominus noster Iesus Christus D
 25 omnium haereticorum ora saepsit, sacrilegia conclusit. non
 solum enim Iudaeos, sed etiam Photinianos et Arianos et

5 Psalm. CVIII 1 10 Psalm. CVIII 3 14 Psalm. CVIII 3
 15 Psalm. CVIII 4

3 dexteram dei sedere *DNB'* dei dexteram sedere *T'P'* 5 suo filio
TNP, suo *om.* *P'*, filio suo *cet.* a dextris meis *TDN* ad dexteram
 meam *cet.* 6 suum filium *PM* 7 abhorret *T* 10 id est] non qui *T*
 12 claritates *T* uarietates *DN* dignitates *cet.* 17 ordinem *om.* *N*
 17 melchisedech *T* (l s. u.) *N* ordinem melchisedech *cet.* 18 enim
om. *T'B'* 20 posteaquam uero *T* posteaquam uero *xps P'* postea uero
 quam *xps cet.* 21 mundi obtulit (optulit *D*) *Dχ* 26 etiam *om.* *N*
 fotinianos *libri semper* arianos *libri semper*

Sabellianos hac redarguit quaestione. et ideo nobis, quoniam Iudaeos defecisse iam cernimus et illam execrabilem perfidiam minutam, iam de Arianis, qui non multum a Iudaeis differunt, Photinianisque et Sabellianis aliqua in istius quaestionis perstringenda tractatu sunt. taceat ergo Photinus, qui Christum 5 David filium, non dei dicit, et taceat damnatus uoce caelesti. E quomodo enim dicit Christum filium David esse, cum ipse David dixerit in libro Psalmorum: dixit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis? si David inquit dominum illum 10 uocat, quomodo filius eius est? non ergo David filius, sed dei filius Christus. taceat etiam Sabellianus: cum legit dominum domino dixisse, intellegat non eundem et ipsum esse qui dicit et cui dicitur — nec enim sibi pater dicit: sede a dextris meis nec sibi dixit: ponam inimicos tuos — et 15 F aliquando intellegant omnes filium esse qui a dextris sedet et hanc distinctionem inter patrem filiumque custodiant, ut sit distinctio patris et filii, quod alius pater, alius filius, sed quia in una sede sedent, una maiestate potiuntur et sedent non pro discerniculo dignitatis nec pro ordine potestatis, sed pro 20 copula caritatis, unam patris et filii intellegant potestatem. in quo et Arius conticescat, qui contraria Sabellio erroris urget uestigia. audiat dominum domino dicere, audiat ad dexteram patris filium sedere et desinat de sermone atque 716 ordine hominum diuinitati facere quaestionem. nec argumen- 25

8 Psalm. CVIII 1 Luc. 20, 42 sq. 10 Luc. 20, 44

3 minutam iam *D* minuit etiam *T* minui etiam *N* minuet iam *B* minui iam *D* corr., *B'PP'M* minuit iam *T'* 4 pstringenda *TB* 5 qui dicit \overline{xpm} dauid non $\overline{d\bar{i}}$ filium χ 8 dauid om. *B'P'* \overline{dno} in *mg.* *m2* *T* 9 ad *TB* 10 sub pedibus tuis *TDNPM* scabellum pedum tuorum *X* 11 eius om. *BDT'B'* 13 dixisse et *PM* intelliget *BB'P'* 14 qui *DT'PM* cui *cet.* pater sibi χ dicit *TN* dixit *cet.* 15 ad *T* 16 intellegant omnes (homines *P'*) *TBDNP'* omnes intelligant *B'* omnes credant *PM* cum filium *D* 18 sed *TN* et *T'*, om. *cet.* 19 in una *TN* una in *BPM* una *cet.* unaque *T'* sedent *TN*, om. *cet.* 20 nec s. u. *T*

tetur hic quia pater dicit sede; legimus enim et alibi etiam sine patris dicto sedere filium, sicut scriptum est: et sedet ad dexteram dei et alibi: amodo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram dei. ipse est enim cui
 5 dicitur sede, qui filius hominis nominatur. audit quasi homo, sedet quasi dei filius. quid hac potest dici praecellentius potestate, quae etiam carnem hominis ad dexteram dei con-
 locauit et infirmum illud condicionis humanae, postquam B
 tamen uerbum caro factum est, diuinitati copulauit aeternae?
 28¹⁰ sed quid hoc est? posteaquam Photinus obmutuit, Arius conticuit, Sabellius uocem perdidit, adhuc haeresim tamen diuersa contra ecclesiam excitantem ora conspicio. nam ecce Manicheus et Ualentinianus et omnis diriuatio Manicheorum eo telo nititur, quo alii sunt perempti: fidei praeiudicium
 15 fidei testificatione molitur. ait enim detestanda haeresis: ‘ecce C
 negauit Christus filium se esse Dauid, et ideo’ inquit ‘cre-
 dendum est quod non suscepit carnem’. quibus apertissime in ipso principio euangelii scriptura respondet et dicit: liber
 generationis Iesu Christi filii Dauid. cur igitur aut
 20 alibi Dauid filius dicitur aut alibi Dauid filius denegatur nisi
 ut intellegas aliud esse secundum substantiam diuinam esse filium, aliud secundum carnis susceptionem? nam secundum substantiam diuinam dei filius est, secundum carnem filius D
 Dauid. itaque ubi generatio secundum carnem describitur
 25 saluatoris, Dauid filius nominatur, ubi uero plenitudo confes-
 sionis exigitur, cum designatur generatio saluatoris, non uult

2 Marc. 16, 19 3 Matth. 26, 64 15 Luc. 20, 41 sqq. 18 Matth. 1, 1

1 dixit *N* 2 scriptum (*ex dictum*) *T* et *om.* *N* 7 potestate
 (*in ras.*) *T* 9 est et diu. *DPM* 11 haeresim *TDN* haeresis *B'P'*
 haereses *cet.* 12 excitantem *TNB'* excitantes *M* exercitantem *B* exer-
 citatem *D* exercitantes *P* exercitant *T'* exercitat *P'* 13 manicheus et
 ualentinus (ualentinianus *D*) *TDN* manicheos et ualentinianos *cet.* 14 eo
TN meo *BDM* in eo *cet.* perempti sunt *N* 15 et fidei *P'* 17 sus-
 cepit *B'PP'* 18 respondit *BPP'M* et *TN* cum *cet.* 20 filius
 dauid dicitur *D* filius dicitur dauid *N* dicitur dauid filius *B'P'* 24 ita-
 que] igitur *PM*

se Daud filium dei filius nominari; designatio enim maiestatis eius naturam interpretatur. sed iam redargutis scaeuorum interpretationibus ad ecclesiam sermo uertendus est.

5, 28 Uerum quod saepe titulum quinquagesimi psalmi repetimus, E
non praesumptionis, set infirmitatis exemplum est. uno enim 5
die uel per angustias ingenii uel per fragilitatem uocis omnem
seriem non possum implere tractatus. et ideo quoniam supe-
riore die aduersus Iudaeos noster sermo directus est, quos F
quidem eo usque documenta fidei subegerunt, ut Christus in
caelesti solio locaretur, quod utique in hominem non potest 10
conuenire — neque enim alium nisi dei filium ad dexteram dei
sedere credibile est —, non alius utique nobis sedere ad dex-
teram patris nisi dei filius remotis omnibus ambiguis aesti-
mandus est. rursus quoniam scriptura habet: ex fructu
uentris tui ponam super sedem tuam, idem utique dei 15
filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in qua pro-
phetici fructus est uentris, ut uere successionem originis
recognoscas illumque dei filium factum postea filium hominis 717
per susceptionem scilicet carnis in throno caelesti sedere non
dubites. neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc 20
habuit in saeculo, ut putes aliam sedem Daud semini esse
promissam, maxime cum ipse dixerit dominus: regnum
29 meum non est de hoc mundo. conclusi itaque undique eo

14 Psalm. CXXXI 11 22 Ioh. 18, 36

1 filium dei filius *TN* filium *Dχ* sed (*add. m2 B*) dei filium *BPM*
2 eius *om. B'P'* natura *X* post interpretatur *add. tractatus* apud
christianos *BT'PM* scaeuorum *BP* et (*c exp.*) *T'* et (*c s. u. m2*) *M*
scenorum *BP'* scaeuorum *TDN* 5 et *TN* sed *cet.* est exemplum *BD*
7 implere *TN* explicare *P'* explere *cet.* 8 sermo noster *BB'P'* 9 usque
eo *PM* eos usque eo *T'* (*eos del. m2*) *BP'* 10 locaretur *TN* collo-
caretur *cet.* homine *χ* 12 a dexteram *T* 14 rursum *N* 15 tuam]
meam *T* (*in quo dem meam in ras.*) *B* et (*† tu s. me m3*) *T'* idem
T (*in ras.*) item *D* 16 sumpsisse *χ* 17 ut] et *TN* 19 successio-
nem *N* in] in carnis *B* in carne in *T'* in carne *B'P'* 21 in *ante*
hoc *transponit χ* 22 cum ipse maxime *X* 23 conclusi *χ* conclusit *B*
(*t del. m2*) *cet.* unde eo (*eo eras.*) eo *T* unde eo *N* undique ea unde *T'*

perfidiae suae temptamenta deriuant, ut incredibile esse ad-
 serant quod deus suscepit carnem, qua ratione autem non B
 potuerit suscipere explicare non possunt. quaero enim utrum
 impossibilitatis an iniuriae causa aestimant carnem a deo
 5 suscipi nequiuisset? si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile
 deo? nihil enim est quod facere uoluerit et facere nequiuerit.
 superest ergo ut aut uoluisse aut noluisse doceatur. quod
 autem maius indicium uoluntatis quam quod ipse dixit:
 palam apparui non quaerentibus me. expandi manus
 10 meas ad populum non credentem et contradicentem?
 si ergo uoluit et potuit, an putamus eum causa iniuriae C
 noluisse? et quam diuinitas sui sentit iniuriam? expers enim
 est contumeliae neque subiecta est nostris passionibus; neque
 enim caro uel detrimentum diuinitati adferre potuit uel
 15 augmentum.

30 Qui tamen hoc obiciunt quod dei filius carnem suscipere
 non potuerit, si gentiles, quomodo, qui deos suos, quoniam
 homines fuisse negare non possunt, humana specie uisos esse
 testantur? an rex eorum, quem illi suis diis omnibus ante-
 20 ponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere, D
 Christus carnem hominis, quem ad imaginem sui fecit, atque
 illud praestantissimum opus suum suscipere pro mundi salute
 non potuit? et pulchrius illis uidetur propter adulterium
 alieni tori quam propter redemptionem omnium speciem carnis
 25 adsumptam? quodsi Iudaeus hoc obicit, quomodo legit: ecce

9 Esai. 65, 1 sq. 25 Esai. 7, 14

1 deriuant B (der. corr.) NP' 2 autem om. B'P' 4 aestimant TN
 aestiment cet. 5 si impossibilitatis om. T (in quo est ras. 14 fere litt.)
 N sibi possibilitatis BT'B' 6 est enim B' est B enim P 8 iudicium
 BDM dixit] ait B'P' 10 et] sed B'P' contradicentem mihi X
 13 subiecta* (ē eras. ?) nostris est (est s. u.) T subiecta nostris est BN
 16 ñ suscipere non T 17 quomodo TN, om. cet. 18 uisos** T
 21 suam X 23 uidetur om. N 24 omnium scripsi, cf. p. 378, 6 homi-
 num TN hominum omnium D (in quo redemptionem post omnium trans-
 positum) hominum omnium B' omnium hominum cet.

uirgo in utero accipiet et pariet filium, et uocabitur
nomen eius Emmanuhel, quod interpretatur 'nobiscum
deus?' quomodo legit: ecce qui loquebar adsum? quo- E
modo autem lectum adserit: ecce sicut panthera et sicut
ursus aporiatuſ occurram eis? dei ergo filius carnem 5
suscipere non potuit pro redemptione omnium, cum ipsi
negare non possint quod pro nostrorum supplicio peccatorum
adfectum quendam deus ferinae crudelitatis induerit, ut qui
natura pius est et misericors nostrorum tamen scelerum atro-
citate conmotus adsumat in nos quandam saeuitiam bestiarum? 10

31 Sed iam quia et superiore die et hodie Iudaeis tantis F
responsum arbitror, apud uos mihi, fratres dilectissimi, pro-
phetici facti ratio praestanda est. etenim cum primum lege-
retur hic psalmi titulus, quod uenerit Nathan ad Daud, cum
intrauit ad Betsabee, diximus plurimos serie huius historiae 15
offendi, et ideo tractatum eius adsumpsimus tripertitum
diuisionemque tractatus ita putauit esse faciendam, ut apud 718
gentiles lapsus condicionis non negaretur, correctio erroris
adstrueretur, apud Iudaeos autem ideo lapsum esse sanctum
Daud doceremus, ne amplius Iudaeorum perfidia claudicaret 20
eumque uel dei filium desinerent credere, quem uiderent
communi condicione obnoxium fuisse peccato, Christiani uero
surgentiſ ecclesiae mysteria possint aduertere. tripertita igitur
diuisio facta est, una secundum naturam, alia secundum fidem,

3 Esai. 52, 6 4 Osee 13, 7 sq.

1 in utero accipiet *TBN* accipiet (concipiet *P*) in utero *cet.* 2 em-
manuhel *T* et (h s. u. m2) *T'* emmanuel *cet.* est interpreta-
tum *BT'B'* est (*om.* interpretatur) *P'* 3 ego qui loquebar ecce ad-
sum *DN*, fort. recte 6 ipse *T* 7 nostrorum (o alt. ex a) *T*
9 atrocitate scelerum *T* 10 in] et *BDPM*, in nos *om.* *P'* 11 iam
quia et] iam et *D* iam quia *B'P'* quia iam et *PM* tantis *TN* satis
cet. 12 fratres dilectissimi (carissimi χ) mihi χPM 15 intraret
T'P' bethsabee *T* bethsabee *cet.* huius historiae offendi (offerendi
N) *TN* historiae huius confundi *cet.* 18 correptio *DPM* 20 perfidia
iudaeorum *X* 22 fuisse *om.* *X* christianis (christiani *BT'*) uero sug-
gerentes *DXPM* 23 possint *TN* possumus *M* possumus *cet.*

tertia secundum gratiam. nec infirmitas excludit a uenia et B fides excusat a culpa, gratiam quoque promissam iam dudum sacramenta conciliant.

1, 32 Peccauerit Daud, ne totus mundus erraret, peccauerit sibi, C
5 ut nos omnes emendaret, postremo peccauerit in corpus suum
— qui enim fornicatur in corpus suum peccat —, pecca-
uerit in corpus suum, ut in Christi corpore redimeretur: ecce
quem uix defendendum putabamus iam cernimus praedicandum.
quis enim est qui nolit diuina magis in se munera quam
10 humana opera praedicari? arbitramur enim secundum apo-
stolum iustificari hominem per fidem sine operibus D
legis. iustificetur ergo ex fide Daud, qui per legem peccatum
agnouit, sed peccati ueniam ex fide credidit; iustificetur Daud,
quia in peccato eius surrecturae ecclesiae mysteria refulserunt.
33 15 dicet aliquis, qua ratione et adulterium et homicidium con-
miserit dominici generis auctor electus; at ego aliud dico:
talis auctor dominici fuit corporis eligendus. quid est enim
incorporatio nisi remissio peccatorum? et ideo exsors peccati E
esse non potuit, ut diuinam gratiam et exemplo praeferret et
20 nuntio. denique ea dispositione Betsabee et Thamar inter
auctores dominici generis computantur, quarum altera adulte-
rium fecit, altera commisit incestum. ea dispositione et Achab

6 I Cor. 6, 18 10 Rom. 3, 28 20 Matth. 1, 6 et 3 21 Gen.
38, 18 22 Matth. 1, 9 et 11

2 promissam D promissa T praemissa N praemissam cet. 5 ut] ne
BT' quod P nos omnes TDN nobis omnibus cet. 6 enim] ergo TN
9 est om. TN, est enim B'P' nolit diuina magis in se TN diuina
nolit in se magis B nolit diuina in se magis DT'M et (in om.) P nolit
in se diuina magis B'P' diuina post se repetit, sed del. T 10 opera
in ras. T arbitramur...u. 19 potuit in ras. m3 T' 11 iudi-
cari BD hominem om. N, ante iudicari ponit B 14 surrecturae
scripsi surrectura TN suppremo B'P' subrepto cet. 15 dicet TN dicit
cet. parricidium TBN, sed cf. c. 10 s. 50, c. 11 s. 54 et 61 16 at
ego TN a domino M a deo cet. 17 corporis fuit B'PP' 18 incor-
poratio TN corporatio cet. 20 betsabee T betsabee M bethsabee uel
-ee cet. inter auctores TN mater auctores B matres (e ut uidetur ex
i B') auctoris PM (qui auctoris post generis transponunt) cet.

et Iechonias, sicut Matthaeus euangelista descripsit, adnume-
rantur maioribus Christi, ut omnes homines redempturus
beneficium a suis maioribus inchoaret, simul ne qui se sub-
iecit usque ad corporis passionem nobilitatem captasse in- F
maculatae originis uideretur; hominum enim ista iactantia est 5
alienam gloriam, non suam quaerere; et tamen inter ipsos
homines maior uirtutis quam nobilitatis est gratia. simul
edendum exemplum fuit, ut intellegerent omnes maiorum
probra non posse posteris esse dedecori, quod unusquisque
successionis maculam propriae merito posset abolere uirtutis. 10
uides quantos et quam grauitur criminosos dominicae genera- 719
tionis series conprehendat, de quorum origine propter te
nasci Christus non erubuit? et haec si credas, diuinae miseri-
cordiae in te munera sunt et hoc caelestis insigne est pote-
statis; superabundauit enim peccatum, ut superabundaret 15
gratia. non fuerit igitur Dauid exceptus a culpa, ut esset
electus ad gratiam.

34 Sed iam mysteria ipsius recenseamus historiae et ex ipsis
scripturarum fontibus hauriamus atque ut omnem seriem B
mysteriorum introspicere possimus, textum ipsius repetamus 20
historiae. sic nempe in libro Regnorum meminimus expressum
eo quod Dauid cum lauante uidisset Betsabee, Uri uxorem,
adamauerit, deinde domum uenire praeceperit, cum absens
esset uir mulieris. non multo post maritum eius regressum
esse nuntium belli, religiosum sane et deuotum uirum, qui 25
belli tempore non putauerit sibi ingrediendam domum, cum

3 Philipp. 2, 8 15 Rom. 5, 20 21 Reg. II 11, 2 sqq.

1 matheus *libri* euangelista *T* describit γ 2 redempturos *BT'*
3 beneficus *P'* beneficiis suis *B'* inchoaret a suis maioribus γ ne
qui se *TNT'B'* ne non *P'* ne quis se *cet.* subiecit usque ad c. pas-
sionem *TN* subiectosque (subiectoque *P*, sublatoque *D*, subiectos *X*) a
(*om.* *X*) c. passione (passionibus *P'*) *cet.* 8 euidendum *N* omnes
intelligerent γ 10 possit *TND* 21 regum *B'P'* 22 bethsabee *T*
bethsabee *M* bethsabee *uel* -*ec* *cet.* uri *T* et *m1 N* (urie *m2*) uiri *M*
uriae *cet.* 24 multum γ meritum (a s. ϵ) *T*

socios bello uideret intentos nec domesticis in tabernaculis, C
sed in proeliaribus tentoriis excubantes. postea iussu Dauid
in bellum reuocatum sub ea praeceptione, ut obiceretur ad-
uersariis bellatoribus, quo morte uiri liberam copiam potiendae
5 mulieris rex haberet. et hic nonnulla est peccati uerecundia
et pudor culpa, quod latebram quaesiuit erroris et iniustae
necis non auctoritatem sibi iure regiae potestatis adsumpsit,
sed inuidiam declinauit. culpam fateor, sed tolerabilior est
quae uerecundia premitur quam quae insolentia praedicatur. D
10 mortuus est igitur Uri bellatoribus obiectus, sed postea idem
qui eum peremerant iussu Dauid expugnata urbe sunt inter-
empti. haec est historiae series, in qua profunda licet spectare
mysteria.

, 35 Et quoniam Dauid non defendendum — neque enim meo E
15 eget auxilio —, sed excusandum excepimus uel potius prae-
dicandum, ne in tanto mysteriorum profundo uacillem, iustum
est ut eius ore utar, cuius utor historia. utar igitur prophe-
tico responsorio dicens: cor mundum crea in me, deus,
et spiritum rectum innoua in uisceribus mei. nemo
20 enim sine spiritus sancti infusione tantos diuini recessus
potest spectare mysterii. etenim si ille tantus propheta spiritus F
sancti petit sibi munus infundi, quid facere infirmus debeo,
cum praesertim etiam apostolus sanctus populi quoque se
petat precibus adiuuari, ut ei aperiatur ostium ad loquendum

18 Psalm. L 12 23 Coloss. 4, 3

1 bello *TN*, *om. cet.* 3 bellum *scripsi* bello *TN* bella *cet.* 4 po-
tiundae χ 7 sibi *s. u. T* 8 fateor *TN* fatetur *cet.* 9 premitur
uerecundia *X* 10 uri *TN* uiri *M* uiris *D* urias *cet.* 11 peremerant
TN peremerunt *cet.* perempti *DB'* interfecti *B* 15 excepimus
scripsi excipimus *TN* recipimus *cet.* 16 tantum myst. profundum *T*
tantum profundum myst. *N* 17 prophetico responsorio *TN* responsorio
prophetico *cet.* 19 et *TBDN*, *om. cet.* nemo] neque *B'P'* 20 sancti
spiritus *BB'P'* tantos *TN* tanti *BPM* tantis *T'* tanta *DB'P'* 21 my-
sterii *TN* mysteria *cet.* 22 sibi petit χ munus] dona *B'P'* debeo
TN debeat *cet.* 23 quoque *om. DN* 24 petat *N* putat *B* putet *cet.*
*ostium (*h ut uidetur eras.*) *T*

mysterium uerbi. o si mihi ostium illud Christus dignetur
 aperire! pulsemus tamen; solet enim exaudire pulsantes, quia
 ipse dixit: pulsate, et aperietur uobis. o si mihi se ipse
 reseraret, quia Christus est ianua. ipse intus, ipse extra, ipse
 36 uia quae ducit, ipse uita ad quam contendimus uenire. ueni 5
 ergo, domine Iesu, et aperi nobis fontes tuos, ut bibamus de
 aqua, quam qui bibet non sitiet in aeternum, uel si de fonte 720 A
 adhuc tuo haurire non possumus, dignare concedere, ut de
 puteo saltem haurire possimus, unde potum Samaritanae illi
 dubitanti adhuc mulieri polliceris. et tu quidem de fonte 10
 omnibus polliceris, sed dubitantibus ut illi Samaritanae fons
 tuus adhuc altus est puteus. bibamus et nos aquam caelestium
 secretorum et, quoniam ad fontem tuum meruimus peruenire,
 liceat nobis imaginem saltem mysteriorum uidere caelestium.
 37 itaque, ni fallor, per prophetam spiritum sanctum intellegemus, 15 B
 per adulteram autem licet synagogae fornicationes uarias
 aestimare. et ideo multo ante cernimus reuelatum ex spiritu
 sancto et ex familia Iudaeorum, quorum patres, ex quibus
 Christus secundum carnem, dominum Iesum esse gene-
 randum, qui quidem quasi Iudaeus ex adultera familia natus 20
 est, sed quasi immaculatus ex uirgine. erat sub lege, erat
 quasi sub uiro familia Iudaeorum. abolenda fuit legis obser-
 uantia, ut ueritas substitueretur et gratia. C
 38 Habemus unum mysterium. accipite et aliud, ita tamen ut
 memineritis ex prima conceptione Betsabec natum esse par- 25

3 Luc. 11, 9 4 Ioh. 10, 7 et 9 5 Ioh. 14, 6 7 Ioh. 4, 14
 9 Ioh. 4, 12 12 Ioh. 4, 11 17 Gen. 49, 10 18 Rom. 9, 5 25 Reg. II 12, 18

1 illud ostium xps mihi γ 3 se *om.* *N* 5 uenire *TN* peruenire *cet.*
 7 bibet *T* bibit *cet.* 8 tuo adhuc haurire *T'P'* tuo haurire adhuc *B'*
 non possumus... haurire *om.* *B* 9 saltem *B'I'* 10 polliceris...
 omnibus *om.* *B'PP'* fontibus (*om.* omnibus) *TN* 11 ut illis *BT*
 (*in quo deinde amaritudine fons*) utilis *D* (*qui om.* Samaritanae... bibamus)
 15 ni *TN* n *D* nisi *cet.* intelligemus *T* (-imus *corr.*) *T'P'* intelli-
 mus *cet.* 16 synagogae *T* 17 extimare *D* 18 et *om.* *X* ex *pr.*
om. *DN* ex *alt.* *TN* et ex *cet.* 25 bethsabec *T* bersabec *B* bethsabec
 uel -ec *cet.*

uulum, qui mortuus est, postea natum esse Salomonem: illum paruulum ex conceptione furtiua, istum uero Salomonem iam ex professione coniugii. liquet igitur per Daudid intellegi prophetam, per prophetam populum propheticum, ex quo et
 5 synagoga primo ille qui natus est, quoniam degenerauit a maioribus suis per flagitia formatus et per uitia conceptus, D populus Iudaeorum ad resurrectionis aetatem peruenire non potuit nec in uirum perfectum excrescere, sed in exigua sensuum paruitate et quadam uirtutis defecit infantia. at uero
 10 ille qui postea ex legitima conceptus est copula populus Christianus, ille sapiens atque pacificus — haec enim Salomonis interpretatione reserantur — ad incanam longaeuae resurrectionis aetatem atque ad regnum illud caeleste peruenit. per illum autem populum lex soluta, per istum gratia refor- E
 15 mata est.

39 Accipite etiam tertium mysterium. quod Daudid Hebraei dicunt Latini humiliatum interpretantur. quis est autem uere humiliatus nisi ille qui non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed formam serui accipiens humi-
 20 liauit se ipsum, factus oboediens usque ad mortem? hic est igitur qui significatur Daudid, excelsus per naturam, sed humiliatus per misericordiam, sublimis in diuinitate, sed F mitis in corpore. itaque ubi humiliatus ibi oboediens. ex eo

1 Reg. II 12, 24 6 Psalm. L 7 11 Philo de congr. erud. grat. 31 (I 544, 45) et Siegfried 'Die hebr. Worterkl. des Philo' p. 33
 18 Philipp. 2, 6—8

3 liquet *TN* licet *cet.* 4 populum iudaicum *N* et *TN* et ex *cet.*
 5 primo *TN* primus *cet.* degenerauit *TN* de generatione *D* degenerauerat *cet.* 6 moribus *TN* conceptus *TN* concretus *cet.* 7 aetatem *TN* aeternitatem *cet.* 8 in *pr. s. u. m2 B', om. BPM* 9 quandam *T* 11 ille sapiens *om. TN* haec... reserantur *TN* hoc... reseratur *cet.* enim] etiam *BDT'PP'* 13 eternitatem *B'P'* ad *om. N* 16 quod dicunt hebrei dauid excelsum *D* 18 ille *om. γ*
non post rapinam transponunt *T'B'*, post arbitratus *P'* humili-
 auit se ipsum *TN* humiliavit semet ipsum *BDM* et (ipsum in *mg.*) *P*
 semet ipsum humiliavit *T'* (*m3 in ras.*) *B'P'* 21 est *TN*, *om. cet.*

enim nascitur oboedientia, ex quo humilitas, et in eo desinit. cum enim oboediens dicitur factus usque ad mortem, mortem autem non diuinitatis, sed corporis, non utique oboedientia diuinitatis fuit illa, sed corporis, nec humilitas maiestatis illa, sed carnis. itaque quantum ad susceptionem corporis spectat, apostolica lectio in quo Christi fuerit humilitas declarauit: quod uero ad naturam spectat diuinitatis, euangelica lectione reseratum est, quam pio prosecuti estis adsensu, cum audiretis legi dicente dei filio: ego et pater unum sumus; unum enim diuinitate sunt filius et pater, sed non unum sunt corporis sacramentum et diuinitatis aeternitas. nec solus tamen apostolus humiliatum dixit esse dominum, sed ipse quoque se humilem esse memorauit dicens: tollite iugum meum, quia leue est, quoniam mitis sum et humilis corde. et tamen non sola interpretatione, sed etiam manifesta appellatione signatum, quia scriptum est: inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum et infra: ipse mihi dicet: pater meus es tu et: ego dicam illi: filius meus es tu. ergo Dauid quem quaerebamus inuenimus seruum quidem specie, sed dominum in ueritate.

8, 40 Hic ergo Dauid intra domum deambulabat suam. quae domus est utique Christi nisi illa, de qua dicit quia apud patrem meum mansiones multae sunt? in illa igitur regia situs humanam condicionem nudam uidit et miseratus

9 Ioh. 10, 30 13 Matth. 11, 29 16 Psalm. LXXXVIII 21
18 Psalm. LXXXVIII 27 19 Psalm. II 7 22 Ioh. 14, 2

2 dicitur obediens *T'P'* dicitur factus obediens *B'* mortem autem non d. sed corporis *TN* mors autem (autem *om. D*) n. d. sed corporis fuit (fuit sed corporis *D*) *cet.* 4 fuit illa diuinitatis *T* illa *om. N* 5 expectat *BDPM* 7 lectio reserauit *X* 8 audieritis *NM* audieretis *B* 10 pater et filius *χPM* 16 signatum *TN* signatum est *cet.* 17 infra ipse mihi *TN* infra se *BDT'* infra *B'* infra ipse *cet.* 18 dicet *PM* dixit *TN* et (c s. x) *B* dicit (mihi *add. P'*) *cet.* 20 in specie *B'* in *T* (*eras.*) *X*, *om. cet.* 21 deambulabat suam *N* deambulat suam *T* suam deambulauit *B* suam deambulans *D* deambulans suam *cet.* 22 apud patrem meum] in domo patris mei *χ*

adamauit. erat enim adhuc nuda uirtutum, quia per insidias
 serpentis genitalibus erat naturae suae exuuiis destituta. neque
 enim ueri simile uidetur, ut ante domum regis mulier nuda-
 retur, ante domum regis femina se lauaret, quasi locus lauacro
 5 oportunior alius esse non posset. non quadrat, non congruit, D
 non cum fide conuenit: distat a uero, abhorret a sensu. talem
 rex, tam petulantem, tam procacem horrere potuit, non amare.
 an illa si non uirilis uerecundari nec regios saltem uereri
 potuit aspectus? an illam, priusquam rex uideret, nec ministri
 10 eius arcere potuerunt? ergo si hoc cum fide non potest con-
 uenire, quaeramus quae ista sit nuda: uidelicet humana
 condicio omnibus uestimentis exuta naturae, carens amictu E
 immortalitatis et innocentiae spoliata uelamine; nudus est enim
 qui peccato nudatur et culpa. denique ille primus nostri
 15 generis peccator atque utinam solus, antequam peccaret,
 nudum se esse non sensit: posteaquam peccauit, nudum se
 esse uidit et ideo tegendum foliis putauit, quia nudum se
 esse cognouit. factus est igitur ille sibi nudus, posteaquam
 factus est reus culpae. in illo nudata est omnis humana con-
 20 dicio, per successionem naturae non solum culpae, sed etiam F
 aerumnae obnoxia. ergo ille se nudum sensit et uidit. unde
 ita est omnis nostra condicio, ut qui se nudum putauerit
 nudum et uideat et sentiat. denique qui diuitias concupiscit
 nudus est, qui contemnit opulentus est. adeo suus unicuique
 25 sensus aerumna est et sua cuique uirtus expers iniuriae est.
 ergo humanam condicionem primo per legem sibi Christus in
 coniugium uindicauit, quam repudiauit postea. unde et ait: 722 A

1 nuda adhuc uirtutum *B'* nuda uirtutum adhuc *P'* 2 erat geni-
 talibus *γ* 3 mulier... regis *om. TBN et (qui post lauaret add. ut ante*
domum regis mulier denudaretur) B'P' 5 possit *TDN* 7 tam *pr.]*
**tam (i eras.) T* 8 si non uirilis *TN* si non uiro *DPM* sine uiro *X*
 saltem *Tγ* saltem *cet.* uereri potuit *T* potuit uereri *N* uereri po-
 tuisset *cet.* 14 et culpe *T* a culpa *N* 15 atque utique utinam *TN*
 17 tegendum se *BB'P'* 20 per successionem naturae *om. N* 23 et
pr. om. DX 24 adeo suus] at uero si uis *B* at uero suus *T'* (*corr.*
sui) P' unicuique *TN* cuique *cet.*

quis liber repudii matris uestrae, quo dimisi eam? hoc igitur genere Christus familiam suam nudam uidit et amauit; amat enim sanctam Christus animam. denique amabat Iesus Lazarum et Mariam, amabat Christus ecclesiam suam quamuis nudam, quamuis adhuc nullo uirtutum decore 5 uestitam.

- 42 Denique ut sciamus propositae dispositioni scripturarum seriem conuenire, discamus ecclesiam nudam, discamus quae- B rentem, festinantem et lauantes se ante domum Christi, quando baptizabat Iohannes in Iordane dicens: ego quidem 10 baptizo uos in aqua in paenitentiam, qui autem uenit post me fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare. ipse uos baptizabit in spiritu sancto. ergo quando baptizabatur plebs in paenitentiam, Christum utique domui eius iam uicina quaerebat, ut perueniret ad 15 gratiam. quaerebat ergo in Iohanne Christum ecclesia dicens: adnuntia mihi quem dilexit anima mea, ipsum causam C desiderii, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans, sicut habes: fusca sum et decora, filiae Hierusalem, sicut tabernaculum Cedar, ut pellis Salomonis. habes causam 20 qua ratione se lauare gestiat, quia fuscam se esse commemorat. nam quasi interroganti Iohanni qua ratione plebs multa concurrens gestiret lauari respondit dicens: fusca sum et decora, filiae Hierusalem. quia fusca est, lauari desiderat; quia decora est, uideri nuda non metuit. nolite inquit 25 D

1 Esai. 50, 1 4 Ioh. 11, 36 Luc. 10, 39 sqq. 10 Matth. 3, 11
17 Cant. 1, 7 19 Cant. 1, 5 25 Cant. 1, 6

2 genere om. TN, post Christus transponit P' 3 amat] amauit X
xps sanctam T xps sanctam D 4 et lazarum PM 5 nullo adhuc
BT', adhuc om. B'P' 7 dispositioni TN disputationi cet. 11 paeni-
tentiam Erasmus paenitentia libri 16 in TN a DM de P, om. cet.,
in quibus iohannem xpi 17 diligit χ 19 filiae TDNT' filia cet.
sicut TN ut cet. 20 tabernacula DB' pelles D (es ex is) B'P'
habens N 21 quia] quae χ 23 dicens TN, om. cet. 24 filiae
TDNT' filia cet.

aspicere me, quia obfuscata sum, quia non est intuitus me sol. ergo fuscatur, quando non uidemur a Christo, sed quando uidemur, albescimus. uidit ergo eam ille cui nuda sunt omnia et interna pectoris occulta esse non possunt, quia
 5 scrutator est cordis et renis; nihil huic tectum, nihil est inuolutum. uidit ecclesiam suam nudam et, ut uidit, adamauit. uidit nudam dilectam et quasi filius caritatis adamauit.
 43 uidete quemadmodum inuitet, uidete quemadmodum uocet. non E hic adulterii obprobria, sed mysteria castitatis sunt. tota es
 10 inquit formosa, proxima mea, et reprehensio non est in te. ades huc a Libano, sponsa, ades huc a Libano, transibis et pertransibis a principio fidei. et bene a principio fidei. ergo ubi fidem habes, adulterium timere non debes; fides enim coniugii est, fraus adulterii. sed ut adesse
 15 possit a Libano, ante praemisit dicens: exurge, ueni, proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea. proxima utique fidei desiderio, formosa decore uirtutis, columba F gratia spiritali. pennae enim columbae deargentatae aeternam illam significant potestatem et columbae uolatus
 20 sancti spiritus praesentiam declarauit. uocat igitur ad se eam Christus, ut ueniat, quoniam spiritalibus iam pretiis dotata ueniebat, quia ecce inquit hiemps praeteriit, imber abiit, discessit sibi, flores uisi sunt in terra. uidete quem- 723 A admodum sancta inuitetur ecclesia. hiemps inquit discessit

5 Psalm. VII 10 9 Cant. 4, 7 sq. 15 Cant. 2, 10; uerba 'exsurge <inquit>' usque ad uerba 'anima mea' (p. 389, u. 3) leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex libris Ambrosii collecto 2, 50 (I 1568 D—1569 A B.). scripturas littera C significabo 18 Psalm. LXVII 14 19 Matth. 3, 16 22 Cant. 2, 11 sq.

5 scrutatur cor et renes D renum NB'PM 6 et ut uidit adamauit TN et (om. DB'P') uidit et adamauit (amauit BPM) cet. 8 inuitet TNX uidet D uideat cet. uidete TN, om. cet. 10 post formosa add. mea BD, amica mea PM responsio TN, fort. ex reprehensio ortum 11 huc] adhuc (bis) X sponsa... Libano om. TN 12 et bene... fidei om. TN 17 proxima mea DX 20 spiritus sancti T'B'C eam xps ad se PM 21 precibus N de toto X 24 inuenitur χ

sibi, ne hiemem nuda formidet, hiemem non temporis, sed infirmitatis, quae agrum animae fecundum omni flore dispoliat. est enim hiemps non terreni solis, est hiemps mentis, quando animo frigus inlabitur, quando uapor animi uanescit, quando soluitur uigor sensus, quando nimius umor exundat et mentem 5 grauatur, quando interior caligat aspectus. et ideo ait dominus: uidete ne fiat fuga uestra hieme aut sabbato. bonum enim ut tunc dies iudicii uel mortis adueniat, cum uiget animi blanda temperies, cum caeleste mysterium serena luce resplendet, cum cor nostrum ardet in nobis. tunc enim 10 Christus est praesens, sicut testantur in euangelio Ammaon et Cleopas dicentes: nonne cor nostrum ardens erat in nobis in uia, cum aperuisset nobis scripturas? uiget autem animus, quando etiam flos uidetur in terris. quis iste flos boni odoris nisi ille qui dixit: ego flos campi et 15 lilium conuallium? de quo et in Esaia scriptum est: exiet uirga de radice Iessae et uirga ex radice ascendet et flos ex uirga exiet. radix utique familia Iudaeorum est, uirga Maria, flos Mariae Christus, qui quando nostra resplendet in terra et in agro animae redolet uel in 20 ecclesia sua uernat, nec frigus possumus timere nec pluuiam 44 uereri, sed expectare iudicii diem. et ideo ecclesia ut hunc

5 Uerg. Georg. I 88 7 Matth. 24, 20 12 Luc. 24, 32 15 Cant. 2, 1 17 Esai. 11, 1

2 despoliat *P'* 3 nostra (noster *T'P'*) hiems (*om.* non) *X* 4 euanescit *DP'* 5 umor *T* humor *cet.* exundat (*n s. u.*) *T'* 6 caligat *TNB'P'C* caliginat *cet.* 7 aut *TN* uel *cet.* 11 testatur *C* ammon (ammaon *C*) et cleophas dicentes *TNC* duo discipuli dicentes *D* dicentes ammaon (amaon *B*) et cleophas (cleopas *BP*) *cet.* 13 aperuisset *TN* aperuisset in *C* aperiret *cet.* 14 quis est *C* 17 exiet *TN* et exiet *cet.* et uirga ex (de *B'P'*) radice (eius *add.* *XP*) ascendet et flos ex uirga exiet *TNXPMC* et flos de uirga ex radice eius ascendet (*ceteris omissis*) *D.* locus sine dubio interpolatus; scribendum esse uidetur: et flos ex uirga ascendet 21 uernat nec *T'* (at nec *in ras. m3*) uernet ne *B* uernat ne *B'* uernat ñ *P'* 22 uereri *TN* nec uereri *cet.* diem iudicii *T'B'*

florem uideret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur
 dicens: in cubili noctibus quaesiui quem dilexit D
 anima mea. quaesiui eum et non inueni eum, uocaui
 eum, et non exaudiuit me. exurgam itaque et introibo
 5 in domum, in forum et in plateas et quaeram quem
 dilexit anima mea. quaesiui eum et non inueni eum.
 inuenerunt me custodes, qui circueunt ciuitatem,
 percusserunt me et tulerunt pallium a me. uidetis
 quemadmodum quaerat quem desiderat inuenire, ut non timeat
 10 uulnerari. sed haec uulnera non metuenda sunt, sed optanda,
 quia uulnera caritatis sunt, sicut ipsa dixit: uulnerata E
 caritatis ego. bona caritatis uulnera. denique utiliora uulnera
 amici quam uoluntaria oscula inimici.

5 Merito igitur nuda. quia pallium perdidit, aut fortassis F
 15 ideo nuda, quia nonnumquam uirtutis est opertum non habere
 pectus, cor non habere uelatum. denique uelatam illam, hoc
 est synagogam, quae habebat uelamen in lectione ueteris
 testamenti, quod non reuelatur, quoniam in Christo euacuatur,
 uelatam inquam synagogam Christus despexit et spreuit, unde 724 A
 20 hodieque uelamen super cor Iudaeorum positum est. at uero
 ea quae tota ad dominum mente conuertitur nuda est atque
 perspicua. cum enim quis conuersus fuerit ad dominum,
 uelamen auferetur, ut gloriam dei speculantes uidere possimus.

2 Cant. 3, 1 sqq. 7 Cant. 5, 7 11 Cant. 5, 8 12 Prouerb.
 27, 6 17 II Cor. 3, 14 23 II Cor. 3, 18

2 noctibus *TNC* in noctibus *cet.* 3 eum *post* inueni *om.* *BDPM*
 5 et *pr.* *om.* χ 6 eum *pr.* *om.* *BD* eum *alt.* *om.* *PM* 7 circueunt
DT'B'M 8 et me percusserunt *T'P'* et percusserunt me *B'* et *om.* χ
 a me *TN* meum *cet.* 9 quem] que χP 11 ipsa χM ipse *cet.*
 dicit *Erasmus* 12 caritate *B'PP'M* ego *TN* sum ego *BP* ego
 sum *cet.* caritatis** *T* 13 uoluntaria *TDNB'* uoluptaria *cet.*
 14 igitur] itaque *B'P'* quia] que *PM* 19 uelatam inquam *TN*,
om. *P'*, uelamen quam *cet.* 20 super *TNB'* supra *cet.* est positum
BT', est *om.* *B'P'* 21 nuda est... auferetur *om.* *DB'PP'M* atque...
 auferetur *om.* *T'*

denique etiam alibi nudam esse uirtutis indicium est, quia scriptum est: exui tunicam meam, quomodo induam
 46 eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? quam igitur tunicam exuerit et non inuenerit quemadmodum induat B
 eam de scripturis, si possumus, reuelemus. est enim quaedam 5
 tunica corporalis, sunt cupiditatum quaedam intexta uelamina, et ideo interdum melius est nudum esse corpore quam corde uelatum. unde etiam Paulus nos admonet expoliari multo esse melius quam superuestiri dicens etiam alibi: expoliantes uos ueterem hominem cum actibus suis induite 10
 nouum, qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui creauit eum. ergo quae spoliata est et C
 pedes lotos habet et ideo quae lauit nescit quomodo inquinari possit; obliuiscitur enim per gratiam quod hauserat per naturam. magnus hic igitur et iustus amor mulieris ante 15
 Dauid regiam se lauantis.

47 Sed non solum lauit, sed etiam uocauit, ut in eodem accipimus libro dicente sancta ecclesia: ueni, frater meus, exeamus in agro, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in uineas, uideamus si floruerunt uites. 20
 non solum igitur lauat, sed etiam Christum uenire ad se D
 prouocat et inuitat dicens: tibi dabo ubera mea. nec sua

1 uerba '⟨aliquando⟩ nudam esse' usque ad uerba (u. 14) 'per naturam' leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex libris Ambrosii collecto 5, 30 (I 1594 F—1595 A B.) 2 Cant. 5, 3 9 Coloss. 3, 9 sq. 18 Cant. 7, 11 sq. 22 Cant. 7, 12

3 eos *TNB'C* illos *cet.* 5 reuelamus *TN* 8 nos admonet *TC* admonet nos *ND* ammonet et nos *BT'B'PM* et nos (*om.* admonet) *P'*
 9 melius esse *χC.* esse *om.* *PM* etiam *om.* *NC* 11 agnitionem *TBC* agnitione *cet.* eius imaginem *N* 12 spoliata *TN* expoliata *cet.*
 13 et ideo quae lauit *om.* *C* quomodo *TN* quemadmodum *cet.* 14 possint *B* possent *D* 15 igitur hic *BB'P'*, hic *om.* *D* 16 regiam *om.* *D*, domum *M* 18 accipimus *TDN* accepimus *cet.* 19 agrum *PM.* recte puto quiescamus *χ* 20 floruerunt uites (uitis *N*) *TN* floruit uitis *cet.* 21 uenire ad se *T* ad se uenire *cet.* 22 et *om.* *TN* opera (*s. † ubera*) *N*

tantum, sed etiam noua et uetera pollicetur, sicut habes:
noua et uetera, frater meus, seruaui tibi. et quasi
amoris inpatiens quaerit adminiculum alicuius, a quo Christus
rogetur ut ueniat. uidete aestuantem, uidete desiderantem.
⁵ quis dabit inquit te, frater mi, lactentem ubera matris
meae? et qua ratione quaerat et qua gratia inuitet et quem-
admodum possit tenere demonstrat et quemadmodum foris E
morantem expectet ostendit et ut domum suam ingrediatur
inplorat dicens: inueniens te foris osculabor te, ad-
¹⁰ sumam te et adducam te in domum matris meae et
in secretum eius, quae concepit me. uides quemadmo-
dum nuda sit, quae tectum non potest habere secretum
intemeratae utique naturae, secretum intimae conscientiae
non designatum aliqua temeritate uitiorum. hortus enim
¹⁵ clausus est ecclesia sancta et immaculata uirginitas, quae ideo
hanc gratiam meretur a Christo, quia uerbum dei quaesiuit F
desiderauit inuenit aduigilans ante ostia sapientiae, sicut
ipsa dicit: beatus uir, qui audit me, et homo, qui
uias meas custodierit aduigilans meis ostiis cottidie,
²⁰ custodiens postes mei introitus; exitus enim mei
exitus sunt uitae.

48 Sic ecclesiae suae Christus speciem concupiuit et parauit

2 Cant. 7, 13 uerba 'quasi amoris' usque ad 'desiderantem' u.
4 paululum immutata uerbis ex quibusdam aliis locis (p. 389, 11; 391, 16);
adiectis leguntur in Commentario in Cantica canticorum ex Ambrosii
libris collecto 5, 57 (I 1600 F B.) 5 Cant. 8, 1 9 Cant. 8, 2
14 Cant. 4, 12 18 Proverb. 8, 34 sq.

ⁱ
5 mi *M* ⁱ*m* *DP'* et (i *eras.*) *B* *m* *P* mihi *cet.* lactentem *TNB* et
(cte *in ras. m3*) *T'* lactantem *cet.* 6 qua *alt. om. BDT'PM*, et *om. B'P'*
7 demonstret *PPM* demonstrat (a *in ras. m3*) *T'* demonstraetur (c *alt.*
s. u.) *B* et *TN*, *om. cet.* 8 domo sua *BDB'T'* de domo sua *P'*
egrediatur *X* 9 te et assumam *N* 12 tectum non potest *TN*
non potest tectum (tecum *X*) *cet.* 15 ecclesiae sanctae *DPM* 16 Chri-
sto] dno *PM* 18 audierit *D*, *fort.* audiet 20 exitus enim *TN* et
exitus *D* et (*om. mei*) *PM* exitus *cet.* 21 sunt *om. B'P'* 22 sic *T*
(c *eras.*) si *BDN*

eam sibi in uxorem adsciscere. sed quia erat sub lege —
sub lege enim Petrus, Iohannes ceterique apostolici uiri —, 725
prius nos obseruantiae corporalis uinculis relaxandos putauit.
quamuis enim lex religiosa, lex iusta sicut Uri persona in-
ducitur, quia tam religiosus et castus erat, ut regressus e 5
bello uxorem non recognosceret nec intraret ad eam, tamen
ubi Uri Daud, hoc est uiri humilis copulam cognouit,
ecclesiae a synagoga coniunctione discedens locum futuris
nuptiis praeparabat. unde et Iohannes typum accepit legis,
qui quamuis esset ex patribus, parari uias domini nuntiauit 10 B
et ecclesiae copulam prophetabat et ideo occisus inducitur,
ut defectum legitimae obseruationis ostenderet; lex enim et
prophetae usque ad Iohannem. ergo iam Uri occisus est in
typo legis, ut synagoga legis laqueis solueretur, quoniam quae
sub uiro est mulier uiuente uiro ligata est legi, si autem 15
mortuus fuerit uir, soluta est a lege uiri. igitur uiuente uiro
uocabitur adultera, si iuncta fuerit alteri uiro; si autem
mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri, ita ut non C
sit adultera, si fuerit cum alio uiro. ergo non adultera humana
condicio, quae licet sub lege fuerit, tamen abolita quodam- 20
49 modo obseruantia legis in gratiam uindicata est. legis autem
obseruantiam non Christus aboleuit. unde et Uri non Daud
occidit, sed occidi a bellatoribus passus est, hoc est profa-

10 Matth. 3, 3

1 in om. X adsciscere TNPM adscicere (ce s. u.) T' adscire B
(ad in ras.) B' ascire P' asscire (s pr. s. u.) D 4 uri T'P' uiri TNB'
uriae uel urie cet. 5 qui* T' (a eras.) erat TNB'P' fuit T', om. cet.
e bello TN, om. cet. 7 uri T'P' et (exp. m2) M ueri TN uiri B'
uric (eras.) B uria (add. interfecto) D urias P uiri om. PM, uir D
8 ecclesia TN 9 praeparabat TN praeparauit cet. 10 parare B'PPM
11 et pr. om. TN prophetauit D 12 legitimae defectum B'P' 13 iam
TN etiam χM et D, om. BP uri TNT'P' urias etiam B urias DB'P
et (as s. u. m2) M 17 si autem... alio uiro om. χ 19 humana con-
ditio TN humana conditione P' humanae conditioni cet. 20 abolita
TN oblita cet. 22 non om. B'P' uri TNT'P' uriam BDP et (am
s. u. m2) M uryā (ā in ras.) B' dauid non B' (dauid in ras.) P'

nari ritum obseruantiae ex lege uenientis per incursionem barbarorum et captiuitatem iudaeorum passus est Christus. D
denique Uri lux mea dicitur. quae autem Christi lux nisi
lex et euangelium? — si enim crederetis Moysi, crederetis
5 et mihi; de me enim ille scripsit — quia lux Christi in
lege praecessit, cuius postea in euangelio gratia quasi in
eptamyxo [septiformi] spiritu uniuersa mundi huius inpleuit.
huic ergo legi carnem sustulit et ecclesiam sibi iunxit. cuius
legis lumen populus hostilis inminuit, quando legis sancta
10 uiolauit. inminuta ergo lux dei est in populo Iudaeorum,
quia caecitas ex parte in Israhel contigit, donec plenitudo E
gentium intraret et sic omnis Israhel saluus fieret.

1, 50 Superest adhuc et quartum mysterium, quod quaeso pla-
cidis percipiat auribus et mentem nostram, non uerba pen- F
15 datis; non enim in uerbo est regnum dei, sed in uirtute.
adulterium factum est, homicidium factum est. hoc est quod
dictum est ad prophetam: sume tibi baculum nucinum.
et alibi uirgam nucinam legimus, per quam intellegimus ius
quoddam et summam prophetiae, quae more nucis foris
20 amara in cortice, dura in medio testae, tenera intus est et
fructuosa. etsi igitur in historia amariora auditis, in typo
dura cognoscitis, sperate tamen in mysterio fructuosa. adul-
terium inquam in typo salutis est factum; non enim adul- 726 A

4 Ioh. 5, 46 7 Exod. 25, 37 11 Rom. 11, 25 17 Hier. 1, 11
18 Num. 17, 8

3 uri *TNX* uria (a s. u. m2) *M* urias *DP* uric *B* qui *BT'* lux
xpi *BP'* 4 crederitis *T'M* 5 in lege lux *xpi* *BI'* 6 euangelii
BDT'PM in eptamyxo *B* in eptamymo *T* in eptatico *DN* in eptanixo
T' (in *mg.* m2 nupta uiro) *B'* eptanyxo *PM* erepta uiro legi
uidelicet ecclesia *P'* 7 septiformi (septiformique *I'*) *deleuerunt*
Maurini 8 et ecclesiam *TN* uel ecclesiam *B* coniunxit *X* 10 est
lux dei *T'* et (om. ergo) *B'* (ux dī in *ras.*) *P'* 11 in om. *BT'B'*
13 et om. *X* 14 percipiat *TN* accipiat *cet.* pandatis *N* 15 uir-
tute (irtute in *ras.*) *T* uirtute ueritate *T'* 16 factum est *pr.* *TN* factum
est et *cet.* factum est *alt.* om. *P*, est om. *B'* 17 nuceum *PM*
18 nocinam *T* et (corr. m1) *N* nuceam *PM* 20 testae *TNI'* testa et
cet. et om. *TBNI'*

terium omne damnandum est. denique ad prophetam dictum
est: uade accipe tibi uxorem fornicariam. dominus
hoc iubet, cum ea quae fornicata fuerit esse coniugium, cuius
coniugii, ut supra diximus, partus est Christus. namque filio,
qui ex fornicatione natus est, a domino nomen impositum est 5
Iezrahel, quod est diuina generatio. si ergo pia illa copula
fornicariae, etiam ista utique pia societas adulterae copula est.
sed illa de Iudaeis. de diuinis autem non audeo licet pium B
adulterium nominare, ne quem uel sonus sermonis offendat,
licet sensus ueneratior in promptu sit. quod potest tamen 10
cautius dici etsi non expressius, ex disparibus copulis contu-
bernium pium factum est, cum uerbum caro factum est. non
sunt enim legitima consortia diuinitatis et carnis nec ut
quodam foedere conueniunt naturae caro animae et anima
carni, ita etiam diuinitas et caro iusti seruant quodammodo 15
tori legem. suscepit carnem deus, adsumpsit animam, per C
inuitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse
legitimum, ut sit deus omnia et in omnibus.

51 Denique ut scias esse mysterium, interpretare uocabula.
Dauid enim in typo accipis Christi, Betsabee filia sabbati et 20
filia plena et puteus dicitur iuramenti. quid igitur expressius
quam quod filia sabbati caro Christi est, quia misit deus
filium suum factum ex muliere, factum sub lege? eadem
plena, quia in passione eius legis est plenitudo uel quia plena D

2 Osee 1, 2 4 cf. 9, 48 5 Osee 1, 3 sq. 12 Ioh. 1, 14
18 Coloss. 3, 11 24 Rom. 13, 10

5 qui ex] quia ea B qui ea T' qui ex ea B'P' 6 iesrahel B' iezrael
PP'M isrl BD et (in mg. m3 iezrael) T' 7 utique om. NB'P' socie-
tatis tacite Maurini copula TN copulata cet.; fort. copula delendum
10 ueneratior TN uenerationis cet. 11 pium factum est contubernium T
12 cum I', om. cet. 13 enim om. N 14 conueniunt DPM con-
ueniant γ conueniente TN et (-te ex -tē) B 16 legem (le in ras.) T
legem thori γ 17 consortium] cū furtiuū TN 18 et om. DNB'PM
20 accipis in typo X accipe PM betsabee T bersabee B bethsabee
uel -bee cet. et filia TN et (e m3 in ras.) T' ut filia BD aut filia cet.
21 uel puteus B'I'

spiritu sancto; Iesus enim plenus spiritu sancto regressus est
 a Iordane. eadem etiam puteus iuramenti, hoc est religionis
 et fidei. et bene puteus, quia flumina de uentre eius fluent
 aquae uiuae. hanc ergo adsumens sibi deus uerbum copulam
 5 fecit esse legitimam, quod mysterium etiam illae nuptiae
 declararunt, quae sunt in Canticis canticorum, quibus Christo
 ecclesia et spiritui caro nubit. et ideo circumcursabat et
 quaerebat ubique dei uerbum, quia uulnerata, quia nuda, quia E
 adultera in omnibus, etsi immaculata in Christo quaerebat
 52₁₀ caro misera redemptorem. hanc sibi Christus iunxit, ut inma-
 culatam redderet, hanc sociauit, ut auferret adulterium. et
 quia sub lege erat, moriendum fuit, ut liberaretur a lege, ut
 per illam mortem uelut quoddam legis et carnis matrimonium
 solueretur. mortua est igitur in Christo caro, ut nos morti-
 15 ficati legi per corpus Christi, sicut apostolus dixit, essemus F
 alterius, qui ex mortuis resurrexit, et passiones cupiditates-
 que carnis et cogitationes peccatorum, quae per legem erant
 in membris nostris, in illa morte morerentur, nos autem
 soluti a lege mortis quasi noua Christi copula in nouitate
 20 spiritus resurgeremus.

53 Et tamen qui legem in Christi carne soluerunt eamque
 putauerunt esse uiolandam omnes iussu Dauid a bellatoribus
 interempti sunt. quo indicio ostenditur id, quod in posteriora
 docuerunt esse signatum, quod eorum qui Christum inter-
 25 fecerunt nullus euaserit, idque euidentissime reuelatur, eos 727 A
 quos ante mortem adsumpserat Christus sicut Iudaeos perisse
 paruulos et informes, eos uero quos post mortem adsciuit in
 numerum filiorum regno esse seruatos. unde iuxta hoc myste-

1 Luc. 4, 1 3 Ioh. 7, 38 14 Rom. 7, 4—6

1 $\overline{\text{spu}} \overline{\text{sco}}$ *pr.* *TN* gratia $\overline{\text{sps}} \overline{\text{sci}}$ *D* $\overline{\text{sps}} \overline{\text{sci}}$ *cet.* 5 etiam *TN*, *om.* *cet.*
 6 declararunt *TN* designarunt *cet.* 7 nubet X (*T'* *corr.* *m1* nubit) *PM*
 8 dei uerbum ubique *B'P'* 9 adultera τ a *T* 10 $\overline{\text{xps}}$ sibi *B'P'* 11 sibi
 sociauit *DP'* 17 cognitiones *TNM* cognitionis *D* 22 omnesque X
 (que *eras.* in *T'*) 23 iudicio *DM* in *TN*, *om.* *cet.* 24 interfece-
 rint *TN* 25 ideoque *N* 26 $\overline{\text{xps}}$ *TN* $\overline{\text{ihs}}$ *cet.* 28 numerum *TN* nu-
 mero *cet.*

rium conuenit quod primus in Iudaeis fuerit partus infirmus, ut postea in Christianis fieret fructus aeternus.

11, 54 Sed iam ad nuntium transeamus. nam in superioribus trac- B
tatus nobis de illo inuidioso adulterio et homicidio Daud
prophetae fuit decursisque mysteriis non solum nihil quod 5
condemnaretur sed etiam quod laudaretur inuenimus. nunc
tractatus incipit esse de nuntio, quem decursi psalmi titulus
iam saepe repetitus ostendit. sic enim est: psalmus Daud
intellectus, cum uenisset ad eum Nathan propheta, C
55 cum intrasset ad Betsabee. itaque et haec pars historiae 10
retexenda est, quae huiusmodi est. 'diues' inquit 'et pauper
intra unam erant ciuitatem. diuiti multa armenta, multae
oues, pauperi una ouis, quae de pane et uino pauperis
alebatur et in sinu eius requiescebat. uenit hospes ad diuitem,
diues neque de armento suo neque de gregibus suis aliquid 15
abstulit, sed unam ouem pauperis occidit. hoc ubi cognouit D
Daud 'moriatur' inquit 'uir ille et restituet quadruplum'.
respondit illi Nathan: 'tu es'. deinde aperuit ei caeleste
mandatum dicens mandasse dominum quod multa illi bona,
id est opes regias sublato de pastorum numero contulisset 20
quodque in eum suam misericordiam profudisset et ideo
quoniam peccato exasperasset dominum, abducenda eius
omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. tunc
ait ille: 'peccaui', et respondit Nathan: 'quoniam peccasse te E
confiteris, remittet tibi dominus peccatum, sed filius tuus qui 25
natus est ex Betsabee morietur'. hoc filio aegrotante Daud

8 Psalm. L 1 sq. 11 Reg. II 12, 1 sqq. 26 Reg. II 12, 16 sqq.

1 partus infirmus fuerit X 2 ut *TN* et *T'* (v s. c) *cet.* 3 in supe-
rioribus *TN* superioribus diebus *cet.* 5 decursusque *N* decursus itaque *M*
8 enim psalmus est γ 9 uenit *PM* 10 et 26 bethabee *T* bersabee *B*
bethsabee uel -ee *cet.* 11 retexenda *T* retexenda (e *tert. in ras.*) *N*
14 requiescebat *T* (re s. u.) 15 suo nec *BPM* 17 moriatur *PM*
inquit] ait *B'*. om. *B* inquit... quadruplum *in ras. m3 T'* (*in mg. ras.*,
in qua uerba inquit et restituet adhuc dinosci possunt) in quadru-
plum *T'PM* 18 illi om. X 21 misericordiam suam *B'P'* 24 illi
TN 25 remittit *PM* 26 est tibi ex *B'P'*

fleuit, humi iacuit, cilicio se operuit, ieiunauit. ubi mortuum
 56 cognouit, surrexit, lauit, cenauit, alios consolatus est'. uidete
 quam multa. primo omnium quod deus pius atque misericors
 est et quae nobis aduersa contingunt pro pretio nostri erroris
 5 excipimus. didicimus igitur captiuitatem pretium esse peccati; F
 haec enim decernitur poena pro crimine. deinde illud aduer-
 timus quod regum lapsus poena populorum sit. sicut enim
 eorum uirtute seruamur ita etiam errore periclitamur. unde
 optandum est nobis, ut regem gloriosum atque perfectum
 10 habere possimus. nos ergo qui regem uolumus habere per-
 fectum dominum nolumus habere perfectum? an uero illi
 possunt uelle hominem esse perfectum qui deum nolunt esse
 perfectum? illud etiam breuiter textus operatur historiae, ut
 aduertamus quam cito ueniae spes secuta sit. non mediocre
 15 autem quod Nathan denuntiauit ei, hoc est inferior propheta;
 grauis enim uerecundia pudorque delictum ab inferiore repre- 728 A
 hendi. uidetis quod culpa gratiam minuat. sciebat Nathan
 quod David nesciebat; adeo caligat animus obumbratus
 quadam nube uitiorum. deinde hic est Nathan, qui in supe-
 20 rioribus David acceptum domino prophetauit, ut doleret
 eodem redargui teste peccatum, quo prophetante fuerat meritum
 praedicatum.

57 Sed iam mysterium requiramus. duo inquit uiri erant in
 una ciuitate, unus diues et alter pauper. quis est hic B

19 Reg. II 7, 3 sqq. 23 Reg. II 12 1

5 accipimus χ igitur] enim B'P' 8 uirtute eorum T salua-
 mur D 9 obtandum T 10 uolumus (u pr. in ras.) T' dominum
 n. habere perfectum in mg. m1 T, om. D 11 dñm nolumus N dñm uo-
 lumus X 12 perfectum esse T perfectum esse χ perfectum (om. esse) P
 13 historiae operatur B'P' 14 sequuta N 16 delictum TN delicti
 cet. inferiori χ reprehendi TND deprehendi cet. 17 uidetur χ
 culpam gratia D 18 caligabat D 20 ut doleret eodem
 redargui teste TN ut dolor esset grauior quod ab eodem redarguente
 eius D ut dolor et (doleret corr. m3 T') eodem redarguit esse BT' ut
 doleret eodem redarguente PM et (in ras. min. spatii) B' et ut doleret
 ab eodem eius est redargutum P' 24 ciuitate una D

diues aut pauper nisi forte unus populus Iudaeorum, alter
 populus Christianus? ille diues in lege, diues eloquiis dei
 sibi creditis, diues prophetiis, diues oraculis: hic uero pauper.
 sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum
 caelorum; scriptum est enim: beati pauperes spiritu, 5
 quoniam ipsorum est regnum caelorum. bona paupertas,
 quae quod habuerit non amittit. bona paupertas, quae si
 thesauros non habet pecuniae, habet tamen thesauros scientiae
 atque sapientiae. nolite, filii, quasi uilem despiciere pauper- C
 tatem; iste pauper clamauit et dominus exaudit eum. 10
 nolite quasi magnis inuidere diuitiis; diuites eguerunt et
 esurierunt. sed si uultis habere bona, dominum quaerite;
 inquirentes enim dominum non deficient omni bono.
 ergo nolite recusare omnem pauperem. pauper erat Petrus et
 quem donaret nummulum non habebat, sed pretiosiore 15
 omni pecunia donabat salutem. pauper erat ille Lazarus in
 euangelio, sed ille qui ante in ostro diues iacebat et purpura D
 optabat post exitum uitae stillante digito pauperis refrigerari.
 quamuis ille ostro superbus regio et purpuratis uestibus
 uulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in infernis 20
 locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. quo loco lectio
 non uidetur pecuniarum diuitem pauperemque describere, sed
 eum pauperem, qui pro fide et deuotione uulnera corporis
 non horruerit, famem ieiuniumque tolerauerit.

58 Cum igitur haberet populus Iudaeorum in suis gregibus 25 E
 plurimas copias hostiarum, tamen unam ouiculam, quam

5 Matth. 5, 3 10 Psalm. XXXIII 7 11 Psalm. XXXIII 11
 13 Psalm. XXXIII 11 14 Act. 3, 6 16 Luc. 16, 20 17 Luc. 16,
 19 et 24

1 iste diues *D* alter *TN* et alter *cet.* 3 prophetiis χ prophetis
cet. uero *om.* *B'P'* 4 fugere χ 6 quoniam...caelorum *om.* *N*
 8 thesauros *pr.* *TN* thesaurum *cet.* quae sibi non habet thesauros χ
 9 filii *om.* *B* 10 exaudit *T* exaudiuit *cet.* 13 enim] autem *B* de-
 ficient] minuentur *B* 14 paupertatem *X* 15 daret *DP'* 16 dabat
B'P' donabat *T'* erat *om.* *D* 17 iacebat in ostro *B'P'* diues
om. χ 19 ostro ille *B'P'* 20 inferno *D* 21 eo (*in ras.*) *T* loco
BDN loci esse quo χ

populus ille pauper habebat, eripuit gloriosae illi subiciens
 passioni. uis scire quam ouem? sicut ouis ad uictimam
 ductus est, qui pane pauperis alebatur et potu pauperis
 utebatur et in sinu pauperis dormiebat. nostris enim utebatur
 5 alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. nam in
 Iudaeorum sinu requiescere se non posse memorauit dicens:
 59 filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. et F
 uenit hospes, inquit, ad uirum illum diuitem. quis est
 iste hospes nisi miserabile peccatum? etenim culpa in hunc
 10 mundum tamquam hospes intrauit, aliena nostrae et peregrina
 naturae. itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed
 accepit ouiculam pauperis et occidit illam. cuius quidem
 passio licet ad sacrarium salutare profecerit, tamen uidetur
 illi sui fuisse furoris augmentum et cibus culpae incentiuum-
 15 que peccati. denique Iudas panem accepit a Christo et tunc
 magis repletus est diabolo, quia non accepit ex fide, qui tam
 60 hospitali domino prodicionem parabat. et iratus est David 729 A
 ad uirum illum. diximus quod propheta Iudaeorum populus
 declaratur et ideo sub hac figura se ipse condemnat. dignus
 20 est morte uir ille, qui fecit haec, et ouiculam restituet in
 quadruplum, hoc est perituum populum Iudaeorum, sed
 cumulationibus bonis fruiturum populum Christianum, quia
 praestabilior est praesentibus status, qui ex resurrectione
 61 debetur. propositum mihi fuit, ut meminisse dignamini, B
 25 aduersus eos qui homicidium adulteriumque sancti David

2 Esai. 53, 7 7 Luc. 9, 58 8 Reg. II 12, 4 15 Ioh. 13, 26 sq.
 17 Reg. II 12, 5 19 Reg. II 12, 5 et 6

1 illi] illam *D* 4 utebatur *alt. TN* alebatur *cet.* 6 requiescere *TN*
 quiescere *cet.* 7 suum *om. DX* 8 uirum *om. D*, illum uirum *P* 9 et-
 enim peccatum culpa *B'P'* hoc mundo *N* 10 intrauit] uenit *B'P'*
 13 licet quidem *B et* (quidem *post sacrificium*) *T'* licet quibusdam *PM*
 sacrarium *TN* sacrificium *cet.* 14 illi *scripsi* ille *TN* illis *cet.* furo-
 ris] furatum *BT'I'* furti *D* augmentum *TN* alimentum *cet.* 16 a dia-
 bolo *B* 18 diximus enim quod *B'P'* propheta *TN* per prophetam
cet. 19 declaretur *N* 21 peritum *BP'* perditum *B', om. D* 22 frui-
 turum *TN* futuris donabit *B'P'* futurum *cet.* 23 est *om. B'P'*
 25 adulterium homicidiumque χ

condemnant, meo respondere sermone, et ita fauore uestrae
 unanimitatis tractatus nostri cursus euasit, ut praedicandus
 iure omnibus uideretur quem putabamus non posse defendi.
 sed quoniam nostro uir sanctus auxilio non indiget, iam ipse
 uobis pro se loquatur et factum suum ipsius dicta defendant. 5

12, 62 Miserere mei inquit, domine, secundum magnam CD
 misericordiam tuam. noua ni fallor, fratres carissimi, con-
 iunctio ista sermonis, ut magna misericordia diceretur, et
 non facile alibi lectum memini. et ideo quae sit magna
 misericordia debemus aduertere. nam etsi magnam misericor- 10
 diam non facile legerimus, legimus tamen magnam dei uir-
 tutem. et ideo considerantes quae magna sit uirtus conicere
 poterimus quam misericordiam magnam uoluerit designare.
 legimus enim in sancto Hieremia: quis es, domine? tu E
 fecisti caelum et terram in magna uirtute tua et 15
 brachio excelso. uirtus ergo magna caelum fecit. quae est
 uirtus magna, patris an filii? magna utique patris uirtus est —
 ipse enim per filium caelum fecit et terram, sicut habes: in
 principio fecit deus caelum et terram —, sed tamen et
 filius magna uirtus est. nam cum uirtutem patris filium 20
 legeris, sicut habes Christum dei sapientiam atque uirtutem,
 utique cum uirtus patris filius sit, magna uirtus est filius.
 quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur F
 magnam dei esse uirtutem? haec igitur magna uirtus caelum

5 de apol. Dau. 8, 41 6 Psalm. L 3 11 de apol. Dau. 8, 43
 14 Hier. 39 (32), 17 18 Gen. 1, 1 21 I Cor. 1, 24

1 condemnant meo *TN* arguendum putant qualicumque meo *cet.*
 3 iure omnibus *TN* ore omnium *cet.* non *om.* *BT'* 4 non
 indiget auxilio *D₇PM* 5 ipse defendat (*om.* dicta) *X* 6 mei
 inquit *TDNP'* et (*in ras.*) *B'* inquit mihi *PM*, mei *om.* *BT'* deus *N*
 7 ni *TN* nisi *cet.* karissimi *T* (*k in ras.*) *N* 8 et *TN*, *om.* *cet.*
 9 lectum *TN* talem *D* lectam *cet.* 10 debemus... misericordiam *TN*,
om. *cet.* 11 legimus] legemus *T* (*corr. m1*) *N* 14 sancto *om.* *γ*
 17 magna uirtus utique uirtus patris est *B'P'* 18 per *ex* prae *T* fecit
 caelum *γ*, fecit *om.* *D* 19 sed tamen *TN* tamen *cet.* 20 filii *B*
 cum uirtute *T* 21 habes (*s ex t*) *T* 24 caelum] caelos *B'P'*

fecit, quia caelum fecit et filius, sicut habes: omnia per
ipsum facta sunt. ergo si et pater fecit et filius, utique
facti unitas operationis indicat unitatem. non ergo operatio
discrepat patris et filii. si autem una operatio, una utique
5 operationis potestas et maiestas una factorum est. haec de
63 patre et filio. quid ergo silemus de spiritu, praesertim cum
scriptura nos diuina non patiatur silere? dat enim locus
oportunissimum testimonium ad sancti spiritus unitatem cum
patre et filio conprobendam, ut eius quoque operationem a 730 A
10 patris et filii opere dissociare nequeamus. legimus enim
magnam uirtutem patris esse, quod caelum fecit, magnam
uirtutem etiam filium esse, quoniam caelum fecit, nec solum
fecit, sed etiam firmavit; uerbo enim domini caeli firmati
sunt. ergo si et fecisse et firmasse caelum magnae uirtutis
15 est, etiam spiritum sanctum a maiestate magnae uirtutis
separare non possumus, quia scriptum est: et spiritu oris
eius omnis uirtus eorum. namque cum caelum fieret et B
terra, superferebatur spiritus, de quo alibi ait per prophetam
Dauid: emitte spiritum tuum, et creabuntur. de quo
20 etiam alibi dixit: quoniam uidebo caelos, opera digi-
torum tuorum. non enim corporalibus digitis deus caelum
fecit et terram, sed spiritus gratia septiformis, illo uidelicet
digito, de quo habes in euangelio: quodsi in digito dei
daemonia eicio. hunc enim digitum alibi spiritum dixit,
25 sicut habes: quodsi in spiritu dei daemonia eicio.

1 Ioh. 1, 3 13 Psalm. XXXII 6 16 Psalm. XXXII 6 18 Gen. 1, 2
19 Psalm. CIII 30 20 Psalm. VIII 4 23 Luc. 11, 20 25 Matth. 12, 28

1 quia caelum fecit *TN*, *om.* *cet.* 2 et *pr.* *om.* *BD* 4 patris et
filii discrepat *X* una operatio *DM* una opera *cet.* 5 potestas *TN*
potestas est *cet.* 9 a patris et filii *TN*, *om.* *cet.* 12 esse etiam filii
(*ex filiū m2 T'*) quod *T'B'* esse etiam filium qui *P'* 18 ait per pro-
phetam dauid *TN* propheta ait *B* ait propheta ait *M* ait propheta dauid
cet. 20 dixit *ex qm T* caelos tuos *B'PM* 21 fecit deus caelum
DP' deus fecit caelum *T'B'* 22 et terram *om.* *TN*, *cf. p. 402, 3* uide-
licet *om.* *B* 23 habemus *PM* euangelio (*o ex ū*) *T* 24 et 25 dae-
monia eicio *TN* eicio daemonia *cet.*

si igitur spiritus dei digitus est, quoniam brachium dei filius C
est, utique spiritus cooperatus patri et filio per unitatem
operationis caelum fecit et terram. ideo enim digitum filius
nuncupavit, ut tamquam unius corporis ita diuinitatis expri-
meret unitatem. itaque si magna uirtus caelum condidit, uti- 5
que magna sapientia caelum condidit, quia scriptum est:
omnia in sapientia fecisti.

64 Didicimus igitur quae magna sit uirtus: colligamus nunc
quae magna sit misericordia. si magna uirtus caelos fecit, et D
magna misericordia debet esse de caelo et magna iustitia 10
debet esse de caelo; iustitia enim de caelo prospexit et
misericordia uenit e caelo. magna ergo facta est misericordia,
quia uerbum caro factum est et habitauit in nobis.
ergo magna uirtus caelos fecit, magna uirtus caelos inclinauit,
sicut legimus: et inclinauit caelos et descendit. quo 15
ostenditur numquam diuinitatis suae exsors fuisse dei filius
nec cum inter homines uersaretur, quoniam etsi suscepit
quod non erat, non destitit tamen esse quod erat. itaque E
cum dicitur: et inclinauit caelos et descendit, non tam
uidetur de caelo descendisse quam ipso descendisse cum 20
caelo. nam cum pater filium alloqueretur in terris situm,
angeli ministrarent, non tam mutasse non uidetur sedem dei
filius quam transtulisse. ergo didicimus magnam esse miseri-
65 cordiam. itaque si magna misericordia est descendisse de

7 Psalm. CIII 24 11 Psalm. LXXXIII 11 sq., cf. XXXV 6
13 Ioh. 1, 14 15 Psalm. XVII 10 21 Matth. 3, 17; 17, 5; 4, 11

1 $\overline{\text{sps}}$ di digitus TN digitus di $\overline{\text{sps}}$ cet. 10 et magna iustitia debet
esse de caelo TN , om. cet. 12 e caelo uenit $D\chi$ de caelo N
14 magna alt. om. TN 15 et pr. om. $B'P'$ qui $BDT'B'$ 16 di-
uinitatis suae nunquam $B'PP'M$ 17 etsi TN et ipse cet. 18 non (alt.)...
erat om. P' esse om. $BDT'B'M$ 19 caelos om. $B'P'$ 20 caelos
(om. de) χ quam ipso descendisse cum caelo **Maurini** quam ipse
descendisse cum caelo TN ipse (ipsum P' , cum ipso, om. de $P'M$) de-
scendisse de caelo $B\chi PM$ quam celos inclinasse D 21 alloqueretur
filium PM si tot $BT'B'$ si non D ; nam cum... transtulisse om. P'
22 tam T (corr. tam) N uideretur $BDT'B'$ 23 quam om. TN 24 est
misericordia $B'P'$

caelo, quae sit multitudo miserationum distinguere atque F
 intellegere debemus. sic enim sequitur: et secundum
 multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem
 meam. non enim idem significat uterque uersiculus, sed illud
 5 ad incarnationem refertur, hoc uero quod sequitur ad eas
 referendum uidetur quas dei filius in carne suscepit iniurias,
 quia ieiunauit, quia esuriuit, quia fleuit, quia uapulauit, quia
 crucifixus, quia mortuus, quia sepultus est; haec enim carnis,
 non diuinitatis insignia sunt. et necessarium fuit, ut aerum-
 10 narum multitudinem miserationum multitudo depelleret pro-
 futuro nobis dominicae certamine passionis.

66 Non enim sua peccata delebat, quia peccatum nullum 731 A
 fecerat, sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda
 peccata, sicut Daud dixit: dele iniquitatem meam. quid
 15 est dele? uideamus hoc uerbum; non otiosum est. denique
 et alibi ait: ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates
 tuas, et memor non ero. sunt profecto alte inpressa quae-
 dam conscientiae nostrae ulcera delictorum et quaedam
 mentium nostrarum animorumque uibices, quae errorum
 20 nostrorum obducuntur ulceribus. habet ergo culpa characteres B
 suos et apices, quibus proditur. quod non ingenio nostro
 adfingimus, sed prophetica auctoritate signamus. scripta est
 ergo, et ubi scripta sit uide. in pectore inquit cordis tui,
 hoc est: ibi scripta est culpae series, ubi etiam forma uirtutis,
 25 non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carna-

2 Psalm. L 3 16 Esai. 43, 25 23 Hier. 17, 1 25 II Cor. 3, 3

1 quae sit...sequitur *om. D, in quo est spatium 7 litt.* quae sit
TN quae cum sit *XPM*, *qui om.* distinguere...miserationum 5 eas
 (e ex h) *T* 6 *ds T'P' dñs B'* filius *om. X* 8 crucifixus *T* cruci-
 fixus est *cet.* mortuus *TN* mortuus est *cet.* (quia mortuus *om. P*)
 10 profuturo *TN* profutura *D* (*in quo certamina*) *B'* (certamine, e *alt.*
in ras.) *cet.* 12 qui *N* 16 et *om. N* alterum ego sum *om. DXPM*
 17 sunt sunt *T* 19 animorumque...ulceribus *om. D spatium 7 litt. et*
deinde uersu integro uacuis relictis uibices *TN* uices *cet.* quae
om. TN 20 theres *TN* characteres *cet.* 21 non *om. XP* 22 affin-
 gimus *M* non fingimus *T'* (*m3 ex affingimus*) adfigimus *T* affigimus *cet.*

libus. sed quae bona sunt non atramento inscribuntur, sed
 spiritu dei uiui, quae autem uitiosa graphio ferreo et ungue
 adamantino. talis propemodum scriptura qualis est poena C
 peccati. scribitur illa graphio ferreo, hoc uirga ferrea coher-
 cetur, sicut scriptum est: reges eos in uirga ferrea. alia 5
 illa est uirga recta, uirga regni tui. illa supplicio
 coercet noxios, haec innoxios gubernat imperio. ergo scripta
 est culpa; uideamus ubi. non foris, sed intus in corde tuo
 et in pectore tuo. sicut enim prope est uerbum in ore tuo
 et in corde tuo, sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura 10
 peccati et erroris effigies. intus igitur est culpa, intus uirtus. D
 et ideo dominus sentio inquit uirtutem de me exisse, ut
 ostenderet quae bona sunt de interiore procedere et contra
 quae mala sunt de interiore prodire. non enim quod intrat
 inquit in os coinquinat hominem, sed quod exit de 15
 ore. de corde enim tuo cogitationes procedunt, et ideo caue
 ne de corde tuo malae cogitationes prodeant, quae te poste-
 riore tempore arguant et accusent. non enim deus testimoniis
 ad reuincendum te argumentisque indiget; tua te ipsa culpa E
 67 accusat et prodit. unde bene in hoc psalmo Dauid dicit: 20
 delictum meum contra me est semper. uae enim mihi
 quod latere cupio et latere non possum! quomodo enim latebo,
 qui inscripta in pectore meo gero meorum indicia delictorum?
 nudabitur in illo iudicii die uniuscuiusque pectus testimonium

2 II Cor. 3, 3 Hier. 17, 1 5 Psalm. II 9 6 Psalm. XXXXIII 7
 12 Luc. 8, 46 14 Matth. 15, 11 21 Psalm. L 5

1 inscribuntur *TN* scribuntur *cet.* 2 *sqq.* grafio libri 4 ille *B*
et (*m3* illa) *T'* illo *P* hoc *T* hec *uel* haec *cet.* 6 illa est
TN est illa *ē* *P*, *om.* *D*, est illa *cet.* illa *TNPM* quae *cet.* 7 hec
TN ac *BT'B'* hac *cet.* 9 et *om.* *Dχ* 10 corde tuo *DP* corde *cet.*
 sic *in ras.* *T* 11 culpa intus *TN* culpa intus et *DT'B'*
 culpa intus est et *P'* culpa intus est *cet.* 12 uirtutem de me *TN*
 de me uirtutem *cet.* 17 prodeant *TN* procedant *cet.* poste-
 riore tempore te *χ* 18 accusent (*e ex a*) *T* accusant *P* 19 ipsū *TN*
 culpa ipsa *PP'M* 20 unde *TN* deinde *cet.* 21 delictum *TN* et
 delictum *cet.* 22 quod] qui *L'P'* 23 iudicia *BD* 24 nudabitur
 enim *B'P'*

reddente omnibus conscientia sua et inuicem accusantibus
 cogitationibus aut etiam defendentibus in die qua iudicabit
 deus occulta hominum. qui pudor ille, cum prodi omnibus **F**
 coeperit quod putabamus occultum, cum aperire se coeperit
 5 uniuscuiusque imago delicti, ut unusquisque sui criminis
 serie reuincatur? quis pudor cum illum, quem despicabilem
 in hoc saeculo iudicabas, uideris esse praelatum, illum seruum
 tuum, illum quem iuxta saeculi huius astutias ineptum et
 inhabilem arbitrabaris simplicitatis suae diuitiis cognoueris
 10 honoratum? ergo dum uiuimus, confugiamus ad eum qui
 potest delere peccatum. nec uerearis quod graphio ferro
 scriptum est et ungue adamantino — hic enim portas ferreas 732 **A**
 adamantinasque confregit — nec timeas culpam fateri.

68 Confessus est Dauid, agnouit iniquitatem suam, agnouit
 15 errorem et ideo ait: quoniam iniquitatem meam ego
 agnosco. Dauid agnoscit, et tu non agnoscis? Dauid fatetur,
 et tu negas? Paulus se nocentem clamat, et tu te innocentem
 adseris? non est igitur maximus erubescendi locus, quando
 cum plurimis peccatis mixta consortia sunt? si sequamur **B**
 20 tamen studium corrigendi....neque rursus pau eas, ne culpa
 confessio teneatur ad poenam. bonus enim et misericors deus
 non solum culpam ignoscere confitentibus, sed etiam praemia
 corrigentibus inpertire consuevit, si tamen unusquisque sibi
 donari petat quod intellegit non latere. dic ergo iniqui-
 25 tates tuas, ut iustificeris. dei uox est ista uolentis
 ignoscere, dei uox ista est promittentis quod tuum uelit

12 Psalm. CVI 16 15 Psalm. L 5 24 Esai. 43, 26

3 $\overline{\text{dns}}$ **X** qui **T** quid **B** quis **N** (*s s. u. m2*) *cet.* 9 inabilem **T**
 11 nec] non **N** uerearis **TNPM** uereare **B'** uerere **D** (*† amur s. re*
alt.) *cet.* 13 adamantinasque **T** (*ti s. u. m2*) et adamantinas **N** ada-
 mantinas quoque **T'** (*quo del.*) **B'P'** nec] ne **DB'P'** fateri *in*
ras. T 16 cognosco **PM** dauit **N** 17 clamat nocentem χ 19 pec-
 catis **TN** peccati *cet.* si **TN**, *om. cet.* sequatur **DPM** 20 lacu-
nam significauit 21 $\overline{\text{dns}}$ **B'P'** 25 est ista **DNB'** ē ista est **T** (*qui*
om. uolentis...ista est) est ista est **B** ista est **T'PP'M**

69 delere peccatum. tibi inquit peccaui et malum coram te C
feci, hoc est: etsi homines non uident, sed tu uides: etsi
homines me iudicare non possunt, qui participes delictorum
sunt, tu tamen iudex es singulorum, qui expers es delictorum.
quamlibet in corde intimo cogitationes noxiae lateant, coram 5
te tamen sunt, qui potes dicere: quid cogitatis mala in
cordibus uestris? nempe Christus hoc dicit. qui ergo
nouit quid in corde sit scriptum potest delere quicquid in
corde conscriptum est. cui se fatetur sanctus Dauid non D
solum in se ipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum 10
praecepta diuina temerantur.

70 Quo licet aduertere, fratres dilectissimi, quemadmodum
omnes haereses, dum se inpugnant, in se recurrunt. itaque
Ariani, dum patris et filii separant potestatem, in eum
furiose exitum disputationis incurrunt, ut cum Manicheis 15
eorum concurrat adsertio; illi enim dicunt alterum deum
ueteris, alterum noui esse testamenti. quam profanam adser- E
tionem ecclesia sancta condemnat, quae unum deum legit,
quia unus deus pater, ex quo omnia, et nos in ipsum,
et unus dominus Iesus, per quem omnia et nos per 20
ipsum. utique omnipotens potestas et una patris et filii
declaratur, ut nec patrem a noui testamenti gratia secernamus
71 nec rursus ab instauratione mundi filium separemus. denique
consideremus utrum idem deus utriusque sit conditor testa-
menti. nempe omnes in primo homine peccaui, et per 25 F
naturae successionem culpae quoque ab uno in omnes trans-
fusa successio est. in quem ergo peccaui, in patrem an in

1 Psalm. I. 6 6 Matth. 9, 4 19 I Cor. 8, 6

1 tibi inquit peccaui *scripsi* tibi inquit (dauid s. inquit) peccaui D
tibi inquit dauid peccaui N tibi inquit peccaui dauid dicit TPM tibi
peccaui dauid dicit BP'T et (dicit dauid) T' 3 diiudicare X quia
DT' 4 qui TN quia cet. 9 fatetur TN fateatur T' (a alt. exp.) cet.
sanctus TN noster cet. 12 quod DT'B'PM, om. P' 16 dñm TDN
dñm cet. 17 ueteris TN esse ueteris eet. noui esse TN noui cet.
18 sca ecclesia DPM 19 deus om. χ ipsum] ipso DPM 24 utrum-
que cum idem DX 27 in alt. om. DX

filium? utique in eum qui mihi credidit quod non seruando
 peccaui. mandatum est homini, ut ab omnibus gustaret quae
 erant in paradiso, lignum scientiae boni et mali non tangeret.
 Adam ergo in singulis nobis est. in illo enim condicio
 5 humana deliquit, quia per unum in omnes pertransiuit pec-
 catum. uideo summam mihi creditam, uideo quae praeuari-
 cationis aera contraxero, dum uetita et interdicta degusto. 733
 hinc debeo commissae sortis usuram, quia creditum manda-
 torum caelestium faenus intemerata fide seruare non potui.
 72¹⁰ agnouimus creditum, agnoscamus etiam creditorem. creditoris
 nempe ius est, ut exigat et relaxet. et ideo idem relaxat qui
 ius habet exigendi. cum igitur in euangelio Christus dixerit
 mihi: remissa sunt tibi peccata tua, nonne eundem
 intellego dominum sortis, quem arbitrum ueniae recognosco? B
 15 aut si pater credidit et filius relaxauit, non per unitatem, ut
 nos dicimus, sed ut Ariani adserunt, per distantiam pote-
 statis, alius ergo deus credidit, alius relaxauit? unde incur-
 runt. ut Manicheorum perfidiam non euadant. deinde unum
 dicendo bonum deum aduertant quos laqueos dementiae suae
 20 incidant. si bonus est qui credidit, quomodo non est bonus
 qui relaxauit? ergo cum illis partem habeant Ariani, cum
 quorum adsertione conueniunt. nec mirum si is qui semel C
 73 deuiare coepit a uero nexibus se alieni erroris inuoluat. et

2 Gen. 2, 17 5 Rom. 5, 12 13 Luc. 5, 20 18 Marc. 10, 18

3 lignum autem *P'*; <sed> lignum *Erasmus* 4 enim *om.* *BT'B'*, ergo
D omnis *P'* 7 contraxero *TN* contraxerim *cet.* 9 fenus *TN* fenu *B*
 fenus *cet.* fide *TN* fides *cet.* potui *TN* potuit *cet.* 10 agnouimus
 creditum, agnoscamus etiam creditorem. creditoris nempe *TN* agnosca-
 mus etiam creditorem, agnouimus debitorem (*om.* creditoris) nempe X
 creditum agnoscamus, quia iam creditorem agnouimus. creditoris quippe
D creditum agnouimus, agnoscamus etiam creditorem. agnouimus credi-
 toris nempe *P* creditum agnouimus, agnoscamus etiam creditorem. credi-
 toris nempe *M* 13 mihi *om.* *B'P'* 14 uenie recognosco *TN* et (ē re
in ras.) *M* uenire cognosco *cet.* 17 unde et *DPM* 20 non bonus est
 ⁊ bonus non est *M* 21 in quorum assertione (assertionem *P'*) X
 22 conueniunt *TN* perueniunt *cet.* 23 incipit *B'P'* alienis (*om.* er-
 roris) *B'P'*

ideo una est sententia, quae haereticorum omnium machinas
destruat, ut unius potestatis, maiestatis atque uirtutis trini- 734 A
tatem esse credamus et ideo ab eo quod filius fecit non
separemus patrem nec ab eo quod pater mandauit filium
segregemus. ita enim fiet, ut non alterum deum ueteris, 5
alterum noui testamenti inducamus, sed per unitatem pote-
statis et filius in patre et pater intellegatur in filio et filius
faeneretur in patre et pater relaxet in filio. nam et pater
74 dimittit peccatum: filium dimisisse iam diximus. accipe B
quia dimittit et pater. dimitte inquit nobis debita nostra, 10
sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. utique ex
persona nostra hoc filius patri dicit. nec ideo dicit, quasi
dimittere ipse non possit, sed ideo dicit, ut tu unitatem
75 potestatis intellegas. denique si auctoritatem quaeris in filio,
iam uos inquit mundi estis propter sermonem, quem 15
locutus sum uobis. dimittit sermone, dimittit imperio, sed
cum ratione dimittit dicens: uade, post haec uide ne C
pecces. habes auctoritatem, quia uetera donauit: habes
iudicium, quia futura praescripsit.

10 Matth. 6, 12 15 Ioh. 15, 3 17 Ioh. 8, 11

3 ab eo *D* (*in mg. m1*) *PM*, *om. cet.* 4 patrem] a patre *X* 7 in-
tellegatur... pater (*pr.*) *om. P* 8 faeneretur *B* feneretur *cet.* in patrem
BDT' 9 iam dimisisse *T* filium diximus iam dimisisse *P'* diximus
iam dimisisse filium *B'* sicut et filium dimisisse iam diximus *T' m3 in*
ras. (in mg. ras.) 13 tu *om. DX* 14 potestatis *om. B'P'* 16 loqu-
tus *NP'* 19 praescripserit *N* praescripsit *ihs xps dns nost'* qui cum
patre et *spu sco* uiuit et regnat *ds* per omnia *sc̃la sc̃lorum*. amen *P'*
EXPLICIT TRACTATUS *SCI* AMBROSII EPISCOPI AD THEODO-
SIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID *D* EXPLICIT LIBER SE-
CUNDUS BEATI AMBROSII DE APOLOGIA DAUID AD THEODO-
SIUM AUGUSTUM *B manu saec. XV* EXPLICIT LIB II DE *DD* AD
THEODOSIUM AUGUSTUM *T'* EXPL LIB II *S' AMBROSII EPI DE*
APOLLOGIA (APOLOGIA B') DAUID *NB'* EXPLICIT TRACTATUS
SCI AMBROSII CONF. ET EPI ECCE MEDIOLANENSIS AD THEO-
DOSIUM AUGUSTUM DE APOLOGIA DAUID. LIB. SECUNDUS *P*
EXPLICIT TRACTAT' DE APOLOGIA *DD* *P'* EXPLICIT AMBROSII
DE APOLOGIA DAUID *M. in T non est subscriptio.*

DE HELIA ET IEIVNIO.

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 101^u
R = Uaticanus liber Reginae 140 saec. X f. 40^u, qui desinit in
cap. 8 sect. 23, p. 425, 2
G = liber s. Galli 559 saec. X p. 225
H = Harleianus 6509 saec. X exeuntis f. 106^u
B = Bodleianus 866 saec. XI ineuntis f. 124^r, qui desinit in
cap. 13 sect. 49, p. 440, 7
H' = Harleianus 3097 saec. XI f. 108^u
D = Duacensis 227 saec. XII f. 110^u
P' = Parisiacus 14464, olim liber S. Uictoris saec. XII f. 21^u
α = editio Amerbachiana

1,1 Diuinum ad patres resultauit oraculum, ut, cum egrede-535 A
 rentur ad bellum, tuba canerent, cuius sonitu dominus remini- B
 sceretur populi sui, quo petitum conferret auxilium plus quae
 misericordiae suae incentiua cognoscens, et in diebus laetitiae
 5 suae, in numeniis suis concinerent tubarum sono. unde et
 Dauid ait: canite in initio mensis tuba, in die fre-
 quenti sollemnitatis uestrae. ueniet igitur nobis dies
 sollemnitatis et iam adpropinquat. canamus tuba tamquam in
 proelium progredientes, canamus tuba, ut adnuntiemus sol-
 10 lemnitatis diem. simul nobis et certamen imminet et uictoria C
 repromittitur. uictoria nostra crux Christi est, tropaeum
 nostrum pascha est domini Iesu. sed ille ante est proeliatus,
 ut uinceret, non quo ipse egeret certamine, sed ut nobis

1 Num. 10, 9 et 10 6 Psalm. LXXX 4 Basil. III p. 164 A M.
 (II 1 A G.) 10 Num. 10, 9

INCPT TRACTATUS EIUSDĒ DE HELIA ET IEIUNIO P INCIPIT
 TRACTATUS SCĪ AMBROSII DE IEIUNIO R INCIPIT SERMO UE-
 NERABILIS UIRI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPĪ DE IEIUNIO G
 INC EIUSDEM DE IEIUNIO H AMBROSIUS DE SEPTEM TUBIS (in
^ω
 mg. H. DE IEIUNIO) B INCIPIT LIBER BEATI AMBROSII DE UTI-
 LITATE ET LAUDE SCĪ IEIUNII H INCIPIT TRACTATUS DE HE-
 LIA ET IEIUNIO DP' 1 resultat DP' et (ut m2) R grade-
 rentur H 2 bella B canerent (e alt. ex i) P 3 ferret H plus
 quae B plusque PGDP' populis plusque H', om. RH 4 et om. G
 5 numeniis P m1 neomeniis P m2 cet. suis om. H sonū RH
 6 dicit GH in om. RG, s. u. m2 H tube P et (corr. m1) D
 frequentis R insigni G insignis H 7 uenit H uobis D et (corr.
 m1) P', om. H' 8 propinquat R adpropinquet (a s. e) G canemus R
 in om. R 9 adnuntiem B diem sollemnitatis DP' 11 crux
 Christi] erga xpm DP' tropheum P (h s. u. m2) RGBDP' 12 no-
 strum om. DP' est ante B, ante om. R 13 uinceret (et ex it m2) P
 quod R ageret H nobis om. H

formam bellandi ante praescriberet et postea daret gratiam triumphandi. certamen nostrum ieiunium est. denique ieiunavit saluator, et sic ad eum temptator accessit. et primum gulae direxit spiculum dicens: si filius dei es, dic lapidi huic, ut panis fiat. ille cibum uelut escam laquei praetendit, ut sic inlaquearet adpetentiam corporalem, dominus ieiunium praetulit, ut laqueos temptatoris, ut uincula dissolveret. denique sic habes scriptum: non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo dei. illo laqueo Adam fuerat strangulatus, hac absolute diabolicae quaestionis omnis homo est liberatus. 10536

2,2 Magna uirtus ieiunii, denique tam speciosa militia est, ut ieiunare delectaret et Christum, tam ualida, ut ad caelum homines eleuaret. et ut humanis magis quam diuinis utamur exemplis, de Heliae ieiuno ore uox missa caelum clausit sacrilego populo Iudaeorum. etenim cum a rege Achab altare esset idolo constitutum, ad uerbum prophetae tribus annis et sex mensibus ros pluuiae non cecidit super terram. digna poena, quae intemperantiam congrue coherceret, ut caelum iniis clauderetur, qui terrena polluerant. dignum etiam, ut 20

2 Luc. 4, 2 Bas. 177 C (7 E, 8 A) 4 Luc. 4, 3 8 Luc. 4, 4
15 Reg. III 17, 1 sq., cf. 16, 31 sqq. Bas. 172 C (5 BC) 17 Reg. III
17, 1; 18, 1

1 forma *BH* debellandi *G* (*om.* ante) *H* perscriberet *H* 4 lapidi isti *R* 5 esca *P* 6 appetentia corporali *R* 7 temptatoris *P* (*is ex es m2*) *R* (*ta s. u. m2*), sui *add.* *GH* ut] et *RG*, *fort. recte* uincula (*u alt. del. m2*) *P* uinclu *R* uiacula *B* 8 habet *R* pane solo *GH* 10 strangilatus *G* hoc absolicione *B* omnis *om.* *R* 12 uirtus est *G* militia (*mi ex mil*) *P*, illa militia *D* (*il alt. in ras. m2*) *P'* 14 erigeret *P* (*m2 ex eleuaret*) *BH'DP'* ut *om.* *PR* quam *om.* *R* utar *H* 15 de *om.* *GH* helieie (*he ex he*) *P* ieiunio *PR* et (*i tert. eras.*) *D* ad (*eras.*) celum *P* 16 acab *B* ab *R* ahab *D* (*h s. u.*) *P'* altaeraessit (*litterae punctis distinctae erasae*) *P* altari esset *R* 17 constructu (*s. constitutu*) *H'* constitum *B* ** p̄ph̄e t̄e (*h s. u., t̄e extra u. m3*) *P* 19 intemperantiam (*in add. m3*) *G* 20 clauderetur (*re s. u. m4*) *P*

ad condemnationem regis sacrilegi propheta ad uiduam in C
 Sarepta Sidoniae mitteretur, quae quoniam deuotionem cibo
 praetulit, meruit ut ariditatis publicae sola non sentiret
 aerumnam. itaque non defecit hydria polenta, cum torrentis
 3 5 fluenta deficerent. quid eius reliqua contexam? ieiunus filium
 uiduae ab inferis resuscitauit, ieiunus pluuias ore deposuit,
 ieiunus ignis deduxit e caelo, ieiunus curru raptus ad caelum
 et quadraginta dierum ieiunio diuinam adquisiuit praesentiam.
 tunc denique plus meruit, quando amplius ieiunauit. ieiuno D
 10 ore statuit fluenta Iordanis et redundantis fluminis alueum
 repente siccatum puluerulento transmisit uestigio. merito
 illum dignum caelo diuina iudicauit sententia, ut cum ipso
 raperetur corpore, quoniam caelestem uitam uiuebat in 537 A
 corpore et supernae usum conuersationis exhibebat in terris.
 3, 4 15 Quid est enim ieiunium nisi substantia et imago caelestis?
 ieiunium refectio animae, cibus mentis est, ieiunium uita est
 angelorum, ieiunium culpae mors, excidium delictorum, reme- B
 dium salutis, radix gratiae, fundamentum est castitatis. hoc
 ad deum gradu citius peruenitur, hoc gradu Helias ascendit

1 Reg. III 17, 9 sq. 4 Reg. III 17, 16, cf. 7 5 Reg. III 17,
 22; 18, 38 et 45; III 2, 11, cf. III 19, 8 Bas. 172 C (5 C) 9 Reg.
 III 2, 8 12 Reg. III 2, 11 14 Philipp. 3, 20

1 condemnationem *H* condempnationem *G* (p *eras.*) *cet.* propheta
 (ex *profae*) *P* 2 sareptha *BDP'* sareptham *H'* cibi *GB* 3 pro-
 tulit *R* publicae *RGH* pluuias *cet.*, quod uix defendas collato loco
Iudith. 11, 10 uulg. ariditas aquae 4 deficit *R* (corr. *m1*) *B* hidria *P*
 idria *B* hydriae *H'* polenta *PH'* pollenta *B* pollentae *G* (1 *pr. exp.*
m3) polentae *cet.* 5 deficerent fluenta *H'* deficerint (*m2* defecerint)
P non deficerent *R* contexta *H'* ieiunus... deposuit *om. B* 6 sus-
 citauit *RH* ieiuno *H* pluuias^{*} *P* 7 ignis *P m1* ignē *B* ignes
P m2 cet. eduxit a caelo *R* curro *H* raptus est *H'* est raptus
P (est s. u. *m2*) *cet.* 10 redundantis *P m1* redundantem *P m2 cet.*
 12 dignum *om. R* 13 caelesti uita *R* ducebat *DP'* 14 at (et *m3*)
G ac *H'* exhibebat *R et* (corr. *m2*) *B* exhibebant *G* 15 nisi... cae-
 lestis ieiunium *om. R* 16 et cibus *H* ieiunium *alt. om. R* 17 exau-
 dium *B* delictorum (s. c *ras.*) *P* 18 caritatis *R* 19 helias *P*
 caelum ascendit *R*

ante quam curru, hanc hereditatem sobrietatis abstemiae ad
caelum abiens discipulo dereliquit, in hac uirtute et spiritu
Heliae uenit Iohannes. denique in deserto et ille uacabat
ieiuniis; esca autem eius erat locustae et mel siluestre. et
ideo qui uitae humanae possibilitatem continentia supergressus 5
fuerat, non homo, sed angelus aestimatus est. de ipso legi- C
mus: etiam plus quam propheta. hic est, de quo
scriptum est: ecce mitto angelum meum ante faciem
tuam, qui praeparabit uiam tuam ante te. quis humana
uirtute equos igneos, currus igneos potuisset ascendere, 10
regere aërios currus nisi qui naturam humani corporis incor-
ruptibilis ieiunii uirtute mutasset? sed de Heliae gestis
plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone diges-
simus et cauendum arbitror, ne in eadem recurramus, cum
praesertim in opere suo ipse laudetur. imitemur ergo illum 15 D
et eam escam quaeramus, cuius uirtute diebus ac noctibus
progredi ad supernorum possimus cognitionem. non enim
omnis esca materialis nec omnis cibus corporalis: est cibus
mentis, ut diximus, quo epulantur animae, de quo ait
dominus: meus cibus est, ut faciam uoluntatem patris 20
mei, qui in caelis est. hic cibus angelorum, ut diuino

1 Reg. III 2, 14 sq. 2 Matth. 3, 4 Bas. 177 C (7 E) 7 Matth.
11, 9 sq. 20 Ioh. 4, 34

1 abstemiae *PR* abstinenti *BH'* abstinentiae *cet.* 2 derelinquit (*n*
eras., u *s. u.*) *P* 3 heliae *PR* uacauit *GH* 4 ieiunis *R* eius] ei *R*,
om. H locusta *RBH'* 5 quia *GH*, *fort. recte* continentie *P* (*e*
ex a) *H'* continentiam] *G* 7 *prla* *P* 9 qui... tuam *om. H'* prae-
parauit *R* (*corr. m2*) *B* (*corr. m1*) *RG* quis (*s s. u. m2*) *H* 10 potu-
isset (*t alt. s. u. m2*) *H* 11 aërios currus *P* (*e s. i m2*) cursus aëris *R*
currus aërios (*aereos B*, *ereos D*, *ereos P'*) *cet.* natura *R* 13 libro-
rum *s. u. G* 14 in] bis *R*, *om. B* 15 praesertim *om. H* ipsa *DP'*
illum] eum *DP'* 16 in cuius *R* 17 progredientes *G* progredi et
(*et s. u. m2*) *H* superiorem *R* superiorum *H* possemus *P* cog-
nitionem uenire *GH* 18 omnia (*eras.*) omnis *P*, omnis *om. H* 19 animi
GH 20 uoluntatem (*v s. o alt.*) *P* 21 caelo *H* est angelorum
RGHH' angelorum est *B*

famulentur imperio. nulla illis cura mensarum, nullus conui-
uorum usus, nullae repositae epulae, nullus uini potus E
aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla uentris offensio.

4, 6 Itaque ne terrenum quis aut nouellum putet esse ieiunium,
5 primus usus mundi a ieiunio coepit, quando lux clara F
resplenduit. secundus dies ieiunio, quando caeli factum est
firmamentum. tertio die terra pabulum germinauit, natura
obsequium praebuit: ieiunium tamen caelestis disciplina
seruabat. quarto die luminaria facta sunt solis et lunae: et
10 adhuc ieiunium. quinto produxerunt aquae repentia ani-
marum uiuarum et uolatilia super terram secundum
firmamentum caeli, et uidit deus quia bona sunt. et
benedixit ea deus dicens: crescite et multiplicamini
et replete aquas, quae sunt in mari, et uolatilia 538 A
15 multiplicentur super terram: et adhuc ieiunium. denique
'benedixit ea' scriptum est 'et dixit: crescite,' non dixit:
edite et manducate. sexto die bestiae sunt creatae et cum
bestiis orta edendi potestas est et usus escarum. ubi cibus
coepit, ibi finis factus est mundi, ibi coepit sua incrementa
20 nescire, ibi coeperunt diuina circa eum opera feriari. quo

5 Gen. 1, 3 6 Gen. 1, 6 7 Gen. 1, 11 9 Gen. 1, 16
10 Gen. 1, 20 12 Gen. 1, 21 13 Gen. 1, 22 17 Gen. 1, 25, cf. 28 sqq.

1 cura illis *H'* mensarum] cenarum *R* nullus nullus *R* 2 nul-
lae r. epulae *om.* *R* in olla nullae *DP'* copulae *B* potis *P* po-
situs *B* et (si *eras.*) *D* 3 ac siceræ *H* distentio *P* dissensio *R*
distensio *cet.* effusio *R* 4 esse *om.* *R* 5 ieiunio (i *tert. s. u. m2*) *H*
6 in ieiunio *P* (in *s. u. m2*) *RGH'* a ieiunio *H* (a in *mg. m2*) *DP'*
7 terra *om.* *R* pauolum (bu *s. uo*) *P* praebuit germinatis *H'*
nature obs. tenuit *R* 8 disciplinae *BH'* 9 seruauit *G* lunae
lumina *H'* 10 quinto *H'* quinto die *GH, om. cet.; V. scriptum fuisse*
uidetur aqua *R* 11 uiuarum *om.* *G* uolatilia uolantia *RGH*
uolatilia celi *B* 13 ea deus *PH'DP'* ea *cet.* 14 maris (*om.* quae
sunt in) *R* uolatilia celi *DP'* 16 sicut scriptum est *BDP'* et
om. R 17 edite] uenite *R* die (e *ex o*) *P* et *alt.*] ut (et *m2*)
H et ut (ut *eras.*) *G* 19 fines (finis *m2*) *P* cibus *R* ibi] ubi *B*
20 ibi (v *s. i pr.*) *P* ubi *H* quod *G* (d *exp.*) *H*

indicio declaratum est quod per cibos mundus haberet
imminui, per quos desiit augeri. nemo delictum sciebat, B
7 nemo poenam timebat, nemo nouerat mortem. plantauit
dominus paradysum ad gratiam beatorum, posuit ibi hominem
operari et custodire eum et, uti sciamus non esse nouellum 5
ieiunium, primum illic legem constituit de ieiunio; sciebat
enim quod per escam culpa haberet intrare. prima poena de
ieiunii praeuaricatione dicente mandato dei: de ligno quod
est scientiae boni et mali non edetis; qua die autem
manducaueritis ex eo morte moriemini. eo usque autem 10 C
nemo praeuaricari nouerat, ut adhuc orta non esset quae
prima est praeuaricata indictum abstinentiae. lex a domino
deo, praeuaricatio legis a diabolo: culpa per cibum, latebra
post cibum: cognitio infirmitatis in cibo, uirtus firmitatis in
ieiunio. denique quamdiu interdictis abstinuerunt, nesciebant 15
esse se nudos: posteaquam manducauerunt de interdicta
arbore, nudatos se esse cognouerunt. merito ergo mulier, ubi
culpa agnouit auctorem, interrogata: serpens persuasit D
mihi, et manducaui. serpens gulam suadet, dominus ieiun-

3 Gen. 2, 7 sq. 4 Gen. 2, 15 8 Gen. 2, 17 Bas. 168 A (3 A)
13 Gen. 3, 1 et 8 18 Gen. 3, 13

1 indicium *H* [ind]icio declaratum... mundus *s. u. m4 P* quo
per cybo *B* cibus (*o s. u m2*) *H* haberet mundus *DP'* haberet
periret (*om. imminui*) *B* 2 inminui (*i tert. in ras.*) *G* denuit *R m1*
desiuit *R m2 H* dilectum (*corr. m4*) *P* sciebat dilectum *R* sciebat
delictum *H'* 3 nemo* nouerat timorem *G* 4 et posuit *DP'* 5 custo-
dire (*v s. o pr.*) *P* custodiret *B* uti (*i del. m1*) *P* ut *cet.* 6 primam
RGH instituit *R* 7 intrare (*ex in terra*) *B* intrare. intrauerat *G*
imitari. intrauerat *H* 8 ieiunii praeuaricatione ieiunij *R* discidente
mandato (*v m2 s. o*) *H* 9 non] ne *H'* edetis (*a s. e alt. m3*) *G*
edatis *BH'* 11 praeuaricationis *B* 12 non est *H'* praeuaricatio *G*
indictum ieiunium abstinentiae *RGH* 13 latebra *RGH* inlecebra *cet.*
15 abstinuere *R* abstinuerant *H* abstinere (*bant s. re m3*) *G* nesci-
erunt *H'* 16 se esse *H'DP'* postquam *DP'* de *om. H* inter-
dicto *B* 17 nudos *H'* 18 agnouit culpa *DP'* cognouit *H'*
interrogata respondit *RGH* serpens respondit *H'* serpens inquit *DP'*
suasit *R* 19 mihi inquit *BH'* gulae *GH* suadit (*e s. i*) *R*
persuadet *H* (*per exp.*) *DP'*

nare decernit. denique ipse ait: ieiunate et orate, ne intretis in temptationem. itaque gula de paradiso regnantem expulit, abstinentia ad paradisum reuocauit errantem.

- 8 5 Et dixit deus: ecce Adam factus est tamquam unus
ex nobis. inridens utique deus, non adprobans dicit, hoc
est: putabas te similem fore nostri? quia uoluisti esse quod
non eras, destitisti esse quod eras. itaque, dum supra te esse E
adfectas, infra te esse coepisti. denique uestiuit eum tunica
10 pellicia prius et sic ait: ecce Adam, quasi dicat: ecce
amictus tuus, ecce dignum indumentum tuum, hic te uestitus
debet. qui diuina affectant tali digni habentur ornatu. ecce
quo te tua culpa deduxit, ecce nunc in hac tunica pellicia
tamquam unus ex nobis aperuisti oculos. circumspice dili-
9 15 genter: nudum te aspicias, quem uestitum putabas. gula ergo F
nudos facit, ieiunia operiunt et exutos. unde dominus ait:
operui in ieiunio animam meam. bonum operimentum
quod et animam tegit, ne a temptatore deprehendatur, ne a
temptatore nudetur. bonum uelamen quod tegit culpam, tegit
20 abstinentia, tegit gratia; beati enim quorum remissae

1 Matth. 26, 41 2 Bas. 168 B (3 C) 5 Gen. 3, 22 10 Gen.
3, 21 17 Psalm. LXVIII 11 20 Psalm. XXXI 1

5 est *om.* *R* tamquam (*tam in ras.*) *P* quisi *G* 6 itaque *B*
non *s. u.* *R* hec dicit *H'* ait *B* 7 potabas (*v s. o*) *P* putas *H'*
8 desiste *R* desisti *GH* eras. itaque dum *RGH* eras. eras itaque dum
P et *P'* (*in quo m. rec. add.* dum intra te eras) eras. erras (*r alt. s. u.*
itaque dum *D* eras. eras itaque dum intra te eras. cum *B* et (*te eras. dum*
autem) *H'* 9 effectas (*a s. c m3*) *G* affectans (*n del. m2*) *H* affecta-
bas *H'* intra *PGH* tunicam pelliciam *PRH'* 10 sic *om.* *H'*
11 amictus *G* (*t s. u. m3*) *P'* (*ctus in ras.*) amicus *PBD* indumen-
tuum tuum dignum *B*, dignum *om.* *DP'* 12 ornatum *G* 13 culpa
s. u. *R* reduxit (*de s. re*) *H'* hanc tunicam pellitiam *R* pelli-
cie *B* 15 potabas (*v s. o m2*) *P* 16 fecit *R* ieiunia (*v s. a m2*)
operiunt *R* et *om.* *RH* unde et *H'DP'* dominus] Daudid *ed.*
Rom. 17 operuit *B* 18 et (*eras.*) *P. om. cet.* 20 abstinentia (*ia*
ex iā) *G* abstinentiam (*om. tegit gratia*) *R* gratia *B in ras. m2 et*
(*ia ex iā*) *G* remissae (*om. sunt*) *H'*

sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. tegit gratia, dum remittit et omnem abolet errorem: tegit abstinentia, dum obumbrat uitium et maesto abscondit affectu atque extenuat paenitendo. etenim ieiunium et elimosyna a peccato liberant. opertus erat Adam uirtutum uelamine priusquam praeuaricaretur. sed tamquam exutus praeuaricatione uidit esse se nudum, quia indumentum quod habebat amiserat. in diebus enim ieiuniorum uestrorum orietur inquit tibi matutinum lumen tuum et sanitas tua matura orietur et praecedet ante te iustitia et circumdabit te maiestas domini. bonum uestimentum lux. scriptum est enim: circumdatus luce sicut uestimento. bonum uestimentum, quando circumdat dominus et operit ieiunantes. 539

5, 10 Nudatus erat Noe, quando inebriatus est: textit eum pietas filiorum. at nudatus erat per ignorantiam, non per intemperantiam; adhuc enim uinum nesciebatur. in principio generis humani ignorabatur ebrietas. primus uineam ipse plantauit: dedit naturam, ignorauit potentiam. itaque uinum nec suo pepercit auctori. quid mirum si, cum dominus ipse creaturas suas laudauerit, et iste miratus est? itaque cum delectaret eum reperti muneris gratia, temptauit uehementior creatura B

4 Tob. 4, 10 7 Gen. 3, 7 8 Esai. 58, 8 12 Psalm. CIII 2
14 Gen. 9, 21 sqq. Bas. 169 B (4 C) 17 Gen. 9, 20

1 iniquitates (es ex is m2) P 1 sq. tetigit (ti eras.) P 2 gratiam R
aboleatur (ur eras.) H terrorem B 3 obumbrat] abluit GH mestu
(o m3 s. u.) G 4 elimosina P elymosina R elemosina cet. 5 liberat
RHB 7 esse se R se esse P (se in mg. m2, esse ex essed) cet. in-
dumentum (in s. u.) R, quia indumentum om. H 8 inquit (i pr. ex t) P
9 matotinum (v s. o m2) P magnum GH matura om. R, matuti I
mutatina P' 10 post orietur repetit uerba sed tamquam... orietur G
procedet H circumdabit (b ex u) P 12 uestimento GHH'
uestimentum cet. 14 Noe] ne G est om. H eum om. B 15 at
scripsi sed RGH et cet. non per intemperantiam om. R 16 principio
enim H' humani generis DP' 17 uinea G 18 sed ignorauit P (sed
s. u. m. ant.) cet. poenitentiam B uinom (v s. o) P nec] non R
20 laudauerat BH' miseratus (se del. m2) H adiectaret H dele-
ctaretur DP' 21 eum] cum PGDP' gratis P gratiâ R

insuetos senis artus, turbauit noua potio. dormitauerunt
 inquit qui ascenderunt equos. ascendit corporis uoluptates: D
 et iustus obdormiuit. sed illius ebrietas nobis suadet sobrie-
 tatem. semel enim inebriatus est Noe; ubi uero malum
 5 ebrietatis agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit,
 non effudit ad uitium. unde apostolus ait: uino modico
 11 utere propter frequentes tuas infirmitates. manebat
 antequam uinum inueniretur omnibus inconcussa libertas;
 nemo sciebat a consorte naturae suae obsequia seruitutis E
 10 exigere. non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset.
 oprepserat quidem fraternae praelationis inuidia, manebat
 tamen adhuc paternae pietatis reuerentia. laesa pietas est,
 dum ridetur ebrietas. non illis itaque solis nocent. uina quos
 temptant, sed et illis amplius quorum oculis temulenta
 15 ebriorum membra nudantur. hinc risus inreuerens nascitur,
 hinc libido flammatur, ut multo maiore temulentia eos uina
 perturbent quorum oculos ac mentem inebriauerint quam F
 quorum membra prostrauerint.

12 Legimus etiam quod patrem Loth inebriauerint filiae in
 20 eo monte, ad quem timentes incendia Sodomitana confugerant
 et habitabant in spelunca. conuenit ebrietati atque concurrat
 aetas, sexus. solitudo, locus ferarum magis latibulis quam
 humanis aptior domiciliis. fuit itaque ebrietas origo incesti,

1 Psalm. LXXV 7 6 I Tim. 5, 23 11 Gen. 4, 4 sq. 19 Gen.
 19, 33 sqq.

1 insuetus (o s. u. *alt.*) senes (i s. e. *alt.*) R artos P artus senis
 B uana potatio R dormitauerunt inquit qui *om.* H dormitaueruntq
 q *del.*) P 2 ascendunt B uoluntates R uoluptas H' 3 iustus et
Gelenius 4 uero] enim RGH 5 iumentum GH remedio (v̄ s. o
m2) R, ad remedium *om.* B 6 unde et GH 11 oprepserat (b s. p
pr. m2) P obrepserat RGH oppresserat BH'DP' quidem iam frater-
 nae RGH 13 nocent solis R solis (s *alt.* s. u. *m. ant.*) P 16 in-
 flammatur BH'DP' maiore* (in *eras.*) P 17 mentes RGH inebria-
 uerunt DP' 18 prostrauerunt GDP' 20 eo *om.* G incendium sodo-
 mitanum GH sodomitanae R 22 solidudo (t s. d *pr.*) P solitudinis
 GH, *om.* B

- 13 pessimae generatricis partus deterior. at non Abraham uinum
in suo conuiuio ministrabat: immolabat uitulum et butyrum
et lac etiam angelis hospitibus exhibebat — caeli dominum, 540 A
mundi agnoscebat auctorem —; uinum enim exhibere non
poterat. sed recte illic deerat materia peccati, ubi erat 5
14 remissio peccatorum. denique adnuntiauit eum Iohannes neque
manducans panem neque bibens uinum; qui enim Christum
adnuntiat ab omni uitiorum incentiuo praestare se debet
alienum. uicit igitur sanctum Noe uel etiam Loth Abrahae
nepotem ebrietas, quorum alter, cum ieiunaret, diluuio super- 10 B
15 stes fuit, alter incendio. Moysen quoque cognouimus siti-
populo aquarum amaritudines temperasse, non uina. cui petra
aquam uomuit potuit et uini abundantia non deesse. denique
deus dixit: percuties petram, et exiet aqua et bibet
populus, non dixit: exiet uinum in populo; periculosum 15
enim erat uinum ministrare, quod fortiores ferre uix possent.
6, 16 denique Moyses de ieiunio legem dedit, de uino non dedit. C
ipsum quoque ieiunantem non uoces magnae, non fulgora et
nubes nimbosa, non fumigans Sina perterrituit. neque uero D

1 Gen. 18, 2 et 8 6 Matth. 3, 4 Bas. 177 C (7 E) 11 Exod.
15, 25 12 Exod. 17, 6 Num. 20, 11 18 Exod. 19, 16 sqq. Bas.
169 C (4 C)

1 pessima *BH'DP'* genetricis *R* regeneratricis *G* generatrix *B* ge-
neratio *D* (atio *m2* in spatio 6 uel 7 litt. uacuo relicto) gener *P'* at
GH an *R* (at s. an *m2*) cet. non om. *BH'* abraham (h s. u. *m2*) *B*
uinũ (*ṽ* s. u.) *P* uino (*ṽ* s. o *m2*) *R* uina *GH* 2 sed immolabat *GH*
uitulum et scripsi uitulum *GH* uitulum sed cet. butyrum (*y* ex u
m2) *P* 3 hospitium *B* post exhibebat *intercidisse quaedam uidentur*,
fort. in quibus 4 enim] ergo *RGH* 6 iohannes (e ex i *m2*) *P* 7 ad-
nuntiat xpm *H'* 9 noe scm *B* 12 aqua *R* amaritudines (es ex
is *m2*) *P* temptasse (*corr. m3*) *G* uino *R* 13 denique] de qua *R*
deus denique dixit *D* denique dixit deus *P'* 14 percuties s. u. *G*
aqua ex ea *RGH* bibet (et ex it *m2*) *P* bibat *H'DP'* 15 in om.
G, in populo om. *R* in populo . . . uinum om. *H* 16 ministrare
PBH'D populo ministrare *RGH*; *fort.* <ei> erat possint *RH* 17 uino]
ieiunio *B* 18 uoces (es ex is *m2*) *P* fulgora (u alt. ex o) *P* ful-
gora *G* et (*v* s. o) *H* fulgora cet. 19 nequi (nequaquam *m3*) *G* ne-
que uero (*del. m2*) neque uero *P*

introisset in nubem et uocem dei loquentis de medio ignis
sine periculo salutis audisset nisi munitus armis ieiunii.
quadraginta enim diebus ieiunauit in monte, cum legem acci-
peret a domino deo nostro. et in superioribus quidem montis
5 lex dabatur Moysi ieiunanti, in inferioribus populo manducanti
praeuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. quo
spectaculo motus fregit tabulas Moyses indignum iudicans ut
ebrio populo lex daretur. itaque tabulas legis, quas accepit E
17 abstinentia. conteri fecit ebrietas. quid uero alia dicam? nonne
10 sterilitatem matris Sampso uini abstinentia fecundauit et
parientem fecit ex sterili? quoniam iuxta praeceptum domini
uinum non bibit. nonne Annam non manducantem exaudiuit
dominus et infecunditatem eius soluere ieiunia? ex quibus duo
<qui> generati sunt, unus fortissimus, alius obseruantissimus,
15 dignos se praebuerunt, qui ieiunii gremio diu foti et quodam F
abstinentiae fusi utero uiderentur. idem itaque Sampso, qui
matris sobrietate generatus est, allophylosum insultantium
18 sibi ebrietate est uindicatus. Helisaeus uates, qui de magistro
didicerat parsimoniam, cum filios aleret prophetarum, uitis

1 Exod. 24. 18 3 Exod. 24, 18 Bas. 169 C (4 D) 4 Exod. 32,
1 et 6 Bas. 169 D (4 D) 7 Exod. 32, 19 10 Iudd. 13, 4 et 14 Bas.
172 A (4 E, 5 A) 12 Reg. I 1, 15 et 20 16 Iudd. 16, 23 et 29 sq.
18 Reg. III 4, 38 sqq. Bas. 172 CD (5 C)

2 ieiunus fuisset *B* 3 cum legem] celion *B* acciperit (acceperit
m2) *P* 4 nro dno dō *R* in om. *H'* montis (is ex es) *P* 5 da-
tur lex *H* datur *R* dabitur *B* moyse *P* in s. u. *m2* *R* 6 epu-
lantium (epularum *m3*) *G* populorum *H* quod *G* 7 moyses s. u. *G*
moyses... tabulas om. *B* 8 ita (om. que) *H* 9 fecit conteri *DP'*
10 sterilitatem *P* (corr. *m1*) *G* sampson (n s. u. *m2*) *P* sanson *B*
samson cet. 11 sterilem (om. ex) *RGH* terili (ri ex re) *P* et (eras.)
quoniam *G* domini anna uinum *DP'* 13 soluerunt *BH'D* 14 qui
addidi generatis (om. sunt) *B* sunt deleuit *Erasmus* alius aman-
tissimus *B* 15 foti *BH* forti *R* (r exp.) cet. 16 abstinenti effusi *GH*
sampson (n s. u. *m2*) *P* samson cet. 17 sobrietate (o ex u) *P* allo-
phylosum *P* (ph s. f *m2*) *GB* allophilorum cet. 18 ebrietatem (om. est) *G*
eliaseus (s eras.) *P* qui de] quidem *G* qui a *R* 19 cum] bacum
P (ba exp.) *D* (ba eras.) ac cum *I'* uitis agrestis om. *II'*

agrestis grumulis mensas onerabat et ineptis siluestribus hospitalis humanitatis implebat officium. quorum offensi amaritudine cum manducare non possent, levis farinae aspersione omnem illam amaritudinem temperavit propheticae munere abstinentiae ueneni uires euacuans.

7, 19 Est quaedam creaturae natura, quam amiantum uocant, 541 A
 nullo facilis igne consumi, quae inposita focus ignescit, ilico
 sublata de flamma tamquam aquarum infusione munda re-
 splendet. talia erant Hebraeorum puerorum corpora, quae de B
 ieiunio in amianti transformata naturam uaporem ignis non 10
 ad dispendium sui, sed ad gratiam mutuabantur. denique cum
 furerent fornacis incendia, ut ultra quadraginta cubitos flamma
 per circuitum funderetur consumens plurimos quos repperiret
 Chaldaeorum, qui naphtha, pice et stuppā atque sarmento
 alimenta ignibus ministrabant, ubi cum ieiunio ingressi sunt. 15
 discusso ardore flammā in medio fornacis coepere statim C
 roris spiritu refrigerantis umescere, ita ut eorum nullus
 capillus capitis exureretur, quia illam quoque ieiunia comam

6 Bas. 173 A (5 C) 9 Dan. 3, 46 sqq. (47 sqq.)

1 grumulus mensis B siluestribus (ex siluestris G m3 H m2) hole-
 ribus (oleribus GH) RGH, recte puto 2 hospitalitatis humanitate GH
 officia. in quorum R 3 amaritudine P possint P (corr. m2) BDP'
 4 omnem om. B amaritudinem (t s. d pr. m4) P prophetico R
 5 uirus R 6 quidam (corr. m2) G creatura R amminantum R
 adamantium G m1 et (ad s. u. m2) H adamantem G m3 DP' aman-
 tium B 7 facile H' igne PB igni cet. foci B facis H' igne-
 scit P (corr. -iscit) G (e ex i) RH igne et BH' ignibus et DP' 8 re-
 splendet (et ex it m2) P 9 ebreorum P ebreorum GHB 10 aminanti
 R adamanti G m1 amanti H (adamantii m2) amiranti B adamantis G m3
 DP' natura G 11 mutabantur RGH 12 furerent (e alt. ex i m2)
 P furirent (corr. m2) R XL R cubitos quadraginta H' flam-
 mas (§ eras.) G 13 repperiret P m1 BH' I' repperiret (p pr. eras.) D
 reppererat P m4 cet. 14 naphtha P napta cet. et om. R sartamenta
 (sarmentis m3) G sarmenta H (sarmentis m2) B 15 alimenta (menta s u.
 m2) R sumus D et (sunt corr.) P' 16 discussa PB flammae R coe-
 perunt G m3 H' tempore G m1 tepore H 17 refrigerandis B umesceret
 (humescerent m2) H humescere P (h s. u. m2) RH' DP' 18 illa RH

- 20 pauperant. Daniel, uir desideriorum, trium ebdomadam ieiunio
leones quoque docuit ieiunare. missus in lacum in adamantis
rigorem abstinentiae soliditate membra duratus non patuit
uulneri. sic eum constrinxerant ieiunia, ut in eius corpore
5 ferarum morsibus locus esse non posset. clausa tenebant D
leones ora, quae abstinentiae propheticae sanctitas comprimebat,
ut ea ferae aperire non possent meriti quibusdam uinculis
21 alligata. ieiunium itaque uirtutem ignis extinxit, ieiunium
ora obstruxit leonum, ieiunium maris fluentia solidauit,
10 ieiunium petram soluit in fontes aquarum, uirtute ieiunii
contra suam mutata naturam et fluctus obriguit et petra
inundauit.
- 8, 22 Et quid uetustis utar exemplis, cum abundet ieiunium E
etiam praesentium muneribus gratiarum? quis deteriorauit
15 domum suam ieiunio, quis inminuit facultates? cui non 542 A
suspecta luxuries, cui non uenerabilis abstinentia? cuius
torum appetiuit parsimonia, cuius pudorem non laesit ebrietas?
ieiunium continentiae magisterium est, pudicitiae disciplina,
humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma

1 Dan. 6, 16 Bas. 173 BC (6 A) 8 Bas. 173 C (6 A) 14 Bas.
173 C (6 B) 18 Bas. 173 C (6 B)

1 parauerant *R* daniel *RGH* uir desideriorum *post* ieiunio
transpositum in libris hoc loco collocandum esse indicant G m3 et H m2;
cf. Basil. 173 B Δανιήλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν ὁ τρεῖς ἐβδομάδας ἄρτον
μὴ φαγεῖν . . . ebdomadarum *HBH'DP'* soliditate *G* (di *s. u. m3*)
soliditatē *R* soliditate. *H'* durata *G* (*corr. m3*) *H* (*corr. m2*) non
potuit uulnerari *R* 4 constrinxerant *P* 5 possit *PDP'* 6 leones (*es*
ex is m2) *H* abstinentia prophetica (*om. sanctitas*) *R* propheticae
(*h s. u., e pr. ex i m2*) *P* comprimebant *P* (*i ex e, n alt. del.*) 7 me-
ritis *H'* cuiusdam *R* quasi *H'* 8 uirtutum (*om. ignis*) *R* extinc-
xit *P* extigxit *B* extinxit *cet.* 9 leonum obstruxit *H'* 10 ieiunii (*i*
quart. m2) *R* 11 mutatā *G* (*-ta corr.*) *R* fletus (*uc s. e*) *D* 12 inun-
dauit (*un s. u. m2*) *R* mundauit *B* 13 sed *GH* 14 gratiarum *RGH*
et gratiarum *cet.* quis] ieiunio quis *H'B, om. DP'* deterior-
hauit (*h eras.*) *P* 15 minuit *R* diminuit *B* 16 despecta *B* luxu-
ria est *R* 17 thronum (*thorum m3*) *G* iustorum *R* 18 ministrum *H*
19 carnis (*in ras.*) *G* sobrietatis (*o ex u*) *P*

uirtutis, purificatio animae, miserationis expensa, lenitatis
 institutio, caritatis inlecebra, senilis gratia, custodia iuuentatis,
 ieiunium est infirmitatis adleuamentum, alimentum salutis.
 nemo cruditatem ieiunando incidit, nullus per continentiam B
 ictum sanguinis sensit, immo nullus non repressit et reppulit. 5
 bonum itineris uiaticum, bonum totius uitae, bonum in mari:
 23 sedat naufragia, cibum seruat. graue dicunt esse ieiunium:
 respondeant quis e ieiunio defecerit. multi in prandio, plerique
 dum uomunt epulum fudere animam. quod postremo animal
 ieiunium sibi causam fuisse mortis ingemuit? per escam 10
 laqueus non cauetur, in esca hamus latet: cibus deducit in C
 foueam, cibus inducit in retia, cibus uisco etiam aues inligat,
 cibus uolantes deponit ad mortem. quae non propter uentrem
 pericula? muta animalia crimen nesciunt et in hoc solo
 tamquam pro crimine puniuntur. ieiunium sobrietas mentis 15
 est. hoc uigent sensus, in hoc iudicia tractantur, in conuiuio
 pocula. ieiunium custodit disciplinam, luxuriam sequitur

2 institutio *om.* *H'* castitatis *R* inlecebra (ce *in ras.*) *P* seni
H' iuuentatis (v s. a) *P* iuuentis *D* iuuentutis *cet.* 3 leuamen *H'*
 4 in cruditatem *DP'* credulitatem *G* crudelitatem *HB* immo nullus
 (*om. postea* immo) *H* 5 lictus sanguines (i s. e) *R* nullus (o s. u
alt.) *R* aliquem (*om. non*) repressit uel *DP'* pressit *H'* repulit
GBD 6 itineris *P* itineris *cet.* 7 sedat *P* (t s. u.) *DP'* sed at *G*
 sed ad *H* sed *R et* (*in quo* n̄fragia) *B et* (*in quo* naufraga) *H'* qui
 graue *RG* 8 defecerint (e *alt. ex i m2*) *P* in *om.* *D et* (*in quo*
 multo) *P'* 9 uomunt] ueniunt *H* epulum] e pabulo *R* paululū *H*
 animali *R* 10 causam sibi *GH* fuisse causa *R* 11 laqueos (v
 s. o *m2*) *P* hamus (a s. *ras.*, u *eras.*) *P* amus *RG* latet et *GBH'DP'*
 deducit *P m1* inducit *P m2 BH'* 12 foueam (e s. u.) *P* uerba

inr

INDUCIT

cibus (*pr.*) ... uisco sic scripta sunt in *P*: CIB; | in retia ci *****
 (INDUCIT *et fort.* *B*; quoque et litteras illas octo nunc erasas, in qui-
 bus ia dispexi, add. m. ant., in retia ci *m2*, inr *m4*; librarius
 uerba cibus inducit in retia omiserat) deducit *R* inducit (e s. u.) *D*,
 in quo uerba in foueam cibus inducit repetuntur in uisco (*om. etiam*)
R 13 uentris *G* 14 nesciunt (s *pr. eras.*) *P* solum (*om. in*) *R*
 16 uiget *R* conuiuū *H'* 17 costodit (v s. o *pr.*) *P* custodit** *G*
 disciplinam conuiuium luxuria sequitur impia *BH'* disciplinam luxuriam
 insequitur impia *DP'*

inopia. mater est luxuria famis secundum propheticum dictum. ieiunium quietem diligit, luxuria inquietudinem: D ieiunium otia serit, luxus negotia.

24 Ferietur aliquando coquorum mastigiarum machaera. requie-
 5 scat obsonator, qui antequam luceat fores pulsat alienas et
 tamquam bellum aliquod immineat excitat dormientes. tur-
 batum uides, anhelantem aduertis. interrogas quae causa per-
 turbationis. pascit, inquit, dominus meus, ubi uinum melius
 ueneat quaerit, ubi durior uulua curetur, ubi iecur mollius,
 10 ubi fasianus pinguior, ubi piscis recentior. cursitat per diuersa E
 et cum inuenerit, summo cursu properat, inquietat dominum
 somnolentum, auctionatur pretia. si pretium mouerit piscis,
 nusquam meliores adserit inueniri, immo deesse. heri, inquit,
 tempestas, hodie procella; uix istum potui latentem depre-
 15 hendere. multi concursant in macello. si tu reddideris, alter
 plus dabit, et quid exhibebis in prandio? istius uini ille
 natalis est, haec ex illo lacu lecta ostrea. talis fit de singulis

1 Tob. 4, 13 4 Bas. 176 A (6 C)

1 inopiam *R* luxuriae *R* famis luxuria *H'* fames *PDP'* famis
 (e s. i m2) *R* 2 ieiunium... inquietudinem *om. H* luxuria (a ex
 a) *P* luxuriam *R* 3 ieiunium otia... requiescat *om. G* ieiunium
 hostia erit deo in xpo ihu dno nro *R*, qui desinit in his uerbis in f. 44^u
 post negotia in *D* spatium decem fere litt. (*om. ferietur; in mg. riatur*
ceteris abscisis); ferietur *om. P'* 4 mastigiarum scripsi mastigiorum *B*
 uistigiorum *P m1* urorum *H* uestigiorum *P m2* cet. requiescat. requi-
 escat *B* 5 obsonatur *DP'* obsanator *B* alienas (as ex os m2) *H*
 et tamquam] etiam quam *PDP'* 6 tum (*om. turbatum*) uides *H*
 7 auertis *G* perturbationis sit *G* turbationis sit *H* 8 pascit (o s.
 a m3) *G* melius uetus *H* 9 ueneat *G* ueniat *PDP'* inueniatur *B*
 inueniat *H* (*om. quaerit*) *H'* ubi durior ubi (*exp. m3*) *G* uua *D*
 (s. uulua, sed eras.) *P'* iecor *G* et (v s. o) *m1 P m2 H* 11 inuenit *B*
 12 pretio *BH'* 13 nusquam (s ex m) *P* numquam *G* meliores *PB*
 melioris *H'DP'* meliorem *GH* 14 procellas (s eras.) uix istum (s s. u.
 m2) potui (u s. u.) *P* istum inquit *H'* 15 concursant (cu ex ue
 m2) *G* reddideris (i pr. ex e) *P* 16 dabit (b ex u) *P* 17 lacu lecta
 (cu lec eras.) *P* iaculata *DP'* electa *B* ostria *G* et (m2 ostrea)
H est ostrea *H'* est. rea *P* est rea *DP'*

licitatio; hasta quaedam agitatur inter obsonatorem et pasto- 543
rem. turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos
25 suorum bonorum iura minuantur. curritur ad coquinam, fit
ingens strepitus, fit tumultus. tota exagitatur familia, male-
dicunt omnes, quod nulla his requies detur. tandem aliquando 5
da requiem coquo, statue pincernae dexteram: summum gelu
riget. ille in frigida exercet manus, illi marmora lauantur.
mundant pauimenta uino madida et spinis cooperta piscium. B
quanti dum ambulant uulnerantur! in ipso conuiuio clamor
epulantium, gemitus uapulantium. si quid forte displicuit 10
amicis, rident: tu indignaris. sileat aliquando domus a multis
perturbationibus huc atque illuc discurrentium, a sono immo-
latorum animalium, uacet fumo et semustulorum nidore.
non coquinam, sed carnificinam putes, proelium geri, non
prandium curari: ita sanguine omnia natant. 15

26 Malae dominae seruitur gulae, quae semper expetit, num- C
quam expletur. quid enim insatiabilius uentre? hodie suscipit.
cras exigit. cum impletus fuerit, disputatur de continentia:
cum digesserit, uale uirtutibus dicitur, quaerit luxuriam.

5 Bas. 176 A (6 C) 11 Bas. 176 A (6 C) 18 Bas. 176 B (6 D)

1 licitatio *P* et (i tert. s. u. m2) *H'* litigatio *BH'P'* latitatio *G* lita-
tatio (i s. a) *D* obsunatorem *G* et pastorem *om. H* 2 turbatur *B*
3 bonorum suorum *H'* minuentur *B* 4 excitatur *H* exitatur *B*
5 quod] quia *H'* eis nulla *DP'* detur his requies *B* 6 da] det
DP' coco *GHH'* eo! quo *P* eo quo *D* eo quod *P'* statue] statue
finem iam *H'* dexteram *PGDP'* dextera *cet.* summo *GHH'*
7 frida *P*; latetne frigida? labantur (v s. b) *P* lanaturi *GH*
8 maddida (d pr. s. u.) *P* modita (corr. m2) *H* 9 conuiu io (spatium
2 litt.) *P* 10 gemitus uapulantium *om. H* quis *G* 11 rident
scripsi illi rident *GH* ridetur *H'* (non inepte) ridentur *cet.* 12 pertur-
bationibus (bu s. u. m. ant.) *P* immolatarum *H'* immoderatorum *G*
13 semiustulorum (i s. u.) *P* semustilatorum *BH'* semihostilatorum *DI'*
14 carnificinam *BH'* carnifici non (non exp. et ù extra u. add. m2; ù
eras. et nam adscr. m. rec.) *P* carnifici non *DP'* carnificinum *G* (m2 ex
carnificiis) *H* 15 sanguinem *P* sanguinē *B* et (ē ex e) *D* et (-ne
corr.) *P'* 16 dominicae *G* dum *BH'* seruitur (i ex e) *P* que-
(in *eras.*) *G* et nūquam *H'* 18 exigit (it ex et) *P* exiget *BH'DP'*
disputat *BH'* 19 dicit *BH'* quae in luxuria *H*

inter pocula philosophia praedicatur, inter philosophos uina
laudantur. uigiliae inquit et cholera et tortura uiro
insatiabili. manducat et paulo post eum paenitet. non illum
27 diutius sua intemperantia delectauit diuitem, qui induebatur D
5 purpura et bysso et epulabatur cottidie splendide, cuius ad
ianuam Lazarus ille mendicus iacebat plenus ulceribus, cupiens
saturari ex his quae de mensa cadebant diuitis. paulo post
cum esset mortuus, coepit rogare positus in inferno, ut
extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret et refri-
10 geraret linguam eius, quae ardebat incendio. ubi illae copiae.
ubi illae ebrietates? sitit qui inebriabatur, abundat qui men-
dicabat. in ipso conuiuio dum bibunt, sitiunt et cum inebriati E
fuerint. amplius bibunt. quasi aperto gurgite uinum iam
non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exi-
15 nanitur.

, 28 Spinae inquit nascuntur in manu ebriosi, quia ipse F
se manibus suis uulnerat, ipse ulcera sibi in pectus deicit.
his spinis scindit uestimentum fidei quod accepit et then-
saurum suum seruare non poterit; omnis enim ebriosus et
20 fornicator egebit et induet se scissa uestimenta insipientiae.
et ideo potentes uinum prohibentur bibere, ne cum biberint,

2 Sir. 34, 20 (31, 23) 3 Luc. 16, 19 sqq. Bas. 168 B. 177 A
(3 C, 7 B) 16 Prouerb. 26, 9 21 Prouerb. 24, 72 sq. (31, 4 sq.)

1 philosophiā B philosophica DP' 2 laudantur (n s. u.) G cholera
(h eras.) P holera DP' colera cet. torturam (m eras.) P uiro (i
ex e) P utero BH' DP' 3 eum om. GH 4 ante diuitem add. ad-
tende G 5 bisso P (o ex um) B 6 ianuas GH iacebat (at ex
it) G ulceribus plenus B 7 satori G 9 pauper ille om. DP', pau-
per om. BH' aquam HDP' aqua cet. tingeret DP' 10 eius G
in ras., suam H in incendio H' 11 ebrietates (es ex is) P in-
ebriatur GB mendicat B 14 inanitur B 16 manibus GH ipse
se om. B 17 adicit GH 18 scidit G uestimenta f. quae H then-
saurum (n eras.) P thesaurum cet. 19 poterit (s. er ras.) P potuit BH'
omnis (i ex e) P et forn. egebit] eget forn. eget DP' 20 induit
PB se om. H 21 potentes (es ex is m2) P neq B bibunt B

29 obliuiscantur sapientiam. denique bibebant uinum in 544
 ebrietatem potentes qui Olopherni principi militiae regis
 Assyriorum se tradere gestiebant, sed non bibebat femina
 Iudith, ieiunans omnibus diebus uiduitatis suae praeter
 festorum dierum sollemnitates. his armis munita processit et 5
 omnem Assyriorum circumuenit exercitum. sobrii uigore
 consilii abstulit Olophernis caput, seruauit pudicitiam, uicto-
 riam reciperauit. haec enim succincta ieiunio in castris prae-
 tendebat alienis, ille uino sepultus iacebat, ut ictum uul- B
 neris sentire non posset. itaque unius mulieris ieiunium 10
 innumeros strauit exercitus ebriorum. Esther quoque pul-
 30 chrrior facta ieiunio — dominus enim gratiam sobriae
 mentis augebat — omne genus suum, id est totum po-
 pulum Iudaeorum a persecutionis acerbitatibus liberauit,
 ita ut regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis 15
 ardore flammatum, sed caelesti miseratione conuersum, ita ut
 et poena in impium retorqueretur et honor sacris redderetur C
 altaribus. itaque illa quae triduo ieiunauit continuo et corpus
 suum aqua lauit plus placuit et uindictam rettulit. Aman
 autem dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa uina poenam 20
 31 suae ebrietatis exsoluit. est ergo ieiunium reconciliationis

4 Iudith 7, 22; 8, 6; 12, 9 et 20 12 Esther 4, 16; 5, 9; 7, 1 sqq.

1 bibant *P* in ebrietatem potentes] et inebriata est potestas *DP'*
 2 ebrietatē *P* ebrietate *GHBH'* oloferni *PHB* holoferni *GDP'* olo-
 phernio (i s. u.) *H'* 3 assiriorum *P* (s pr. s. u.) *GB* nesciebant *G*
 bibebant *G* 5 sollemnitates (es ex is m2) *P* monita (v s. o) *P*
 6 assiriorum *PH'* 7 abstolit (v s. o) *P* olophernis *H'* ofernis *P*
 holofernis *GDP'* olofernis *HB* 8 reciperauit *Henricus Schenkl* repor-
 tauit *BH'* regi orauit *cet.* se praetendebat *GH* 9 iacebat sepultus
H' mulieris *DP'* 10 potuisset *H* 11 innumeros (v s. o pr.) *P*
 exs'trauit (exs del. et s add. m2) *P* ebriorum *PGH* chaldorum
B chaldeorum *H'* assiriorum *DP'* esther *P* aester *G* hester *cet.*
 pulchrior *P* 12 facta est *DP'* enim] ei *BH'* 14 persecutione acer-
 bitatis *GH* (b ex u m3 *G* m2 *H*) persecutionis *H'* persecutionib; (s s.
 b;) *B* aceruitatibus liuerauit *P* 17 in impium *om.* *B* impio *P*
 18 et (v s. e fort. recte) *H*, et *om.* *H'* 19 placauit *B* uindictam
om. *H* rettulit animam *P* (retulit *G* [u ex t] *cet.*)

sacrificium, uirtutis incrementum, quod fecit etiam feminas
 fortiores augmento gratiae. ieiunium nescit faeneratorem, non
 sortem faenoris nouit, non redolet usuras mensa ieiunantium, D
 non strangulant filium continentis uiri paternae centesimae,
 5 non uexant uiduam oppignorata sobrii uiri iura defuncti, non
 32 defaenerata excludit heredem aula ieiuni. etiam ipsis ieiunium
 conuiuuiis dat gratiam. dulciores post famem epulae fiunt,
 quae adsiduitate fastidio sunt et diurna continuatione uiliscunt.
 condimentum cibi ieiunium est. quanto auidior adpetentia,
 10 tanto esca iocundior. commendat sitis poculum. nescit uini E
 quaerere uenustates qui quidquid hauserit transmittit ad
 satietatem, non ad iudicium nare suspendit. usu etiam pre-
 tiosa degenerant. quorum autem difficilis possessio, eorum
 grata perfunctio. ipse sol post noctem gratior, ipsa lux post
 15 tenebras splendidior et post uigilias sopor dulcior, ipsa salus
 post aegritudinis temptamenta iocundior. ab ipso mundi con-
 ditore didicimus saepe diuersitatibus cumulari gratiam. patro-
 cinatur ergo et conuiuio fames et gratior fit mensa ieiuniis. F
 33 Mystica quoque mensa ieiunio comparatur, illa mensa, de
 20 qua dicit Dauid: parasti in conspectu meo mensam 545 A

2 Bas. 176 B (6 E) 6 Bas. 176 C (6 E, 7 A) 14 Bas. 176 D
 (7 B) 20 Psalm. XXII 5

2 augmento α per augmentum H' augmentum *cet.* feneratorem H
 feneratorem *cet.* 3 fenoris PH fenoris G foenoris H' feneratoris DP'
 4 strangulant B stranguilat G strangulat H (*om.* non) *cet.* continent
 PGH ieiunantis (*s.* λ continentis) B paterne (*ne s. u. m2*) H cen-
 tesimae (*e alt. ex i m2*) P 5 uexant H (*n s. u.*) uexat G oppig-
 nerata H uiri *om.* H iura *cras.* G , panae (*paene m2*) H defuncti
 (*i ex a*) B 6 defaenerata P defenerata D (*e tert. ex o*) *cet.* heredē
 (\tilde{e} *ex ū m2*) H ieiunii $GHBD$ 7 conuiuuiis BH' 8 adsiduitate
 (*n pr. del.*) P diurna GH diurne H' (*a s. c*) *cet.* uiliscunt P (*e*
ex i m2) *cet.* 10 iocundior B (*in quo iocundior esca*) $PH'DP$ et $m2$ H
 iucundior G et $m1$ H 11 uenustates $PBH'DP'$ uenus G uetustates H
 qui G $m3$, *om. cet.* quidquid (*c s. d pr.*) P quicquid *cet.* 12 gnare
 DP' 13 degenerant (*ne s. u. m2*) H eorum] quorum DP' 14 gra-
 tia P 15 uigilias (*s s. u.*) P uigiliam $BH'DP'$ 16 iucundior G et
 ($m2$ ioc.) H 17 diuersitatis $PBH'DP'$ 18 famis H ut gratior fiat
 GH 19 mistica PBH' illi mense DP' , mensa *om.* H' 20 dauid dicit B

aduersum eos qui tribulant me. famis acquiritur pretio
 et poculum illud inebrians sobrietate caelestium sacramen-
 torum siti quaeritur. dixit enim dominus: qui sititis ite
 ad aquam et quicumque non habetis argentum ite
 et emite et bibite et manducate. et alibi ait: ecce 3
 qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esuri-
 etis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos autem
 sitietis. qui uos nisi qui ante potastis? de quibus supra
 dixit: parastis daemoniis mensam et inplestis B
 fortunae poculum. ergo si ad mensam illam uenerabilem 10
 ieiunia nos sancta perducunt, si hac fame illa quae sunt
 aeterna mercamur, quid de iis dubitamus quae in usu
 humano sunt, quod etiam haec nobis faciat suauiora ieiunium?
 34 non omnis autem fames acceptabile ieiunium facit, sed famis,
 quae dei timore suscipitur. considera. quadragesima totis 13
 praeter sabbatum et dominicam ieiunatur diebus. hoc ieiunium
 domini pascha concludit. uenit iam dies resurrectionis, bapti- C
 zantur electi, ueniunt ad altare, accipiunt sacramentum.
 sitientes totis hauriunt uenis. merito dicunt singuli refecti
 spiritali cibo et spiritali potu: parasti in conspectu 16
 meo mensam, et poculum tuum inebrians quam
 praeclarum! non sola autem fames quaeritur, sed plena

2 Psalm. XXII 5 3 Esai. 55, 1 5 Esai. 65, 13 9 Esai. 65, 11
 20 Psalm. XXII 5

1 aduersus *GHBDP'* fames *P* (e ex i m2) *B* a pretio (p
 ex d) *D* a pretio *P'* 2 illud *GH* sobrietate *H* 6 esuritis *H'* 7 bi-
 bent (e ex u) *G* 8 quid (d eras.) uos *G* 9 dixerat *H'* parasti *GH*
 daemoniorum *DP'* implesti *GH* 10 illam *om.* *B* 12 mercamur
H mercamur *P* meremur *DP'* mercantur *GBH'* iis *H'* his *cet.* 13 fa-
 ciant *BH'* suauior *G* suauius *B* 14 autem omnis *G* famis *H* et
 (e s. i) *G* fames (e ex i) *H'* famis *P* (-es m2) *H* fames *cet.* 15 qua-
 dragesima (e ex i m2) *P* quadragesimam *HBI'DP'* 16 dominica *BH'*
 17 dominicum *H'* pascha (h s. u. m2) *B* 18 sacramentum (c ex g)
P sacramenta *GH* 19 sitiente *H* 20 cibo spiritali et potu spiritali
DP' 20 conspectu (o ex u) *P* 21 meo *om.* *B.* qui mox mensam ad-
 uersus meum (tu s. me) *GB* 22 praeclarum est *GHDP'* famis *H*
 plana *G* et (fort. a pr. ex e) *H*

disciplina ieiunii. denique aliis dicitur: in diebus enim
ieiuniorum uestrorum inuenitis uoluntates ue-
stras et omnis subditos uobis stimulatis. an ad
iudicia et rixas ieiunatis et percutitis pugnis? ut D
5 quid mihi tale ieiunium, ita ut audiatur in
clamore uox uestra? non hoc ieiunium ego elegi
et diem, ad humiliandam animam suam hominem,
nec si flectas ut circulum collum tuum, cinerem
etiam et cilicium substernas, nec sic uocabitis
10 ieiunium acceptum. non tale ieiunium ego elegi,
dicit dominus. quod ieiunium improbetur audiuius, nunc
audiamus quod sit probabile. sed solue omnem colliga-
tionem iniustitiae tuae, dissolue obligationes
uiolentarum commutationum, dimitte confractos E
15 in remissionem et omnem conscriptionem iniquam
disrumpe. frange panem tuum esurienti et egenos
non habentes tectum induc in domum tuam. si
uideris nudum, cooperi et domesticos seminis tui
non despicias. uides quae species sit et forma ieiunii, qui
20 mentis habitus, ut orationi uaces, ut in lege dei die et nocte
meditare.

35 Ipsa figura corporis plena grauitatis. nullus rubor ebrietatis
circumfusus genas, qui intuentium offendat aspectus, sed F

1 Esai. 58, 3—6 12 Esai. 58, 6 sq. Bas. 164 A (2 A)

1 enim *om.* B 2 inuenietis *G* innenientes *H* uoluntates (*e ex i*
m2) *P* 3 omnis *P m1* omnes *P m2* *cet.* an *om.* *GH* 4 et pulsatis
GH 5 auditur *H* 6 ego elegi et diem *GH* EGOETaδIEM (*legi s.*
Taδ m. ant.) *P* elegi ego et ad diem (*ad mox om.*) *B* c̄legi ego ut ad
diem *H'* elegi ego sed (*om. diem*) *DP'* 8 sic *P* (*c eras.*) *GBH'* 9 et
etiam cil. *P* cilicio (*om. et*) *DP'* 11 reprobetur *DP'* 12 colligationem
P m1 conligationem *P m2* *GH* 13 et dissolue *DP'* obligationem *GH*
16 esurienti panem tuum *GH* 17 tectum *G* (*ex tectos*) *HH'* lectum
cet. 18 cooperi enim *GHDP'* 19 dispicies *P* despicias *H* quis
DP' quia *GH* 20 mentes abditas probat *GH* habitus *ex* hauitas *P*
rationi *DP'* ut *alt. om.* *H'*, et *α* lege (*e alt. ex ē*) *P* legē *DP'*
dei *G* dñi *HBH'*, *om. PDP'* 22 plena *in ras.* 3 uel 4 litt. *m4* *P*
grauitate *GH* ebrietatis (*is ex es*) *P* 23 que *G*

uultus casto micat pallore reuerendus. sermo grauior, oculus
 uerecundior, gressus stabilior atque moderatior; plerumque
 enim turbatiore incessu proditur motus animorum. uultus
 intentior et quidam cogitationis suae arbiter et tacitus cordis
 interpret, ut neque tristitiam praetexat neque soluatur risu 5
 incontinenti. non enim hoc superfluum putes nostrae esse 546
 commonitionis, cum sapientia in euangelio dicat: cum autem
 ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes.
 ideo dixit hypocritas, eo quod simulatione alienam personam
 induant, sicut in scaena qui tragoedias canunt [et] pro eorum 10
 dictis quorum personas gerunt motus suos excitant, ut aut
 irascantur aut maereant uel exultent; adfectant enim isti ut
 ieiunare uideantur, hominibus magis quam deo cupientes
 36 probari, quod faciebant Iudaei. et ideo nobis dicitur: uos B
 autem cum ieiunatis, unguite caput uestrum et 15
 faciem uestram lauate, ne pareatis hominibus
 quia ieiunatis, sed patri uestro, qui est in abscon-
 dito. et pater uester, qui uidet in abscondito.
 reddet uobis. quid est unguite caput uestrum? sed 7
 et luxuriosi dicunt: 'uino et unguentis nos repleamus'. unguento 20
 enim se ungunt qui corporei odoris gratiam quaerunt: sed

7 Matth. 6. 16 10 Bas. 165 AB (2 CD) 14 Matth. 6. 17 sq.
 Bas. 165 A (2 C)

1 uultu *B* micat *HDP'* et *m.2 P* migat *P m1 G* miscet *B* micet *H'*
 reuertendus *G* reuerendo *H* oculis (v s. i) uerecundior (v s. o pr.) *P*
 3 turbatori *BH'* turbator *H* turbator est (est s. u. m3) *G* proditor
G et (-ur *m2*) *H* 4 quidem *H* et] est *BH'* 5 interpret (pres ex
 pretes) *G* p̄texat (p̄ ex cō *m2*) *H* *risu. *H* 6 superfluum hoc *GH*
 7 commotionis (mo ex mu) *P* comminationis *G* (corr. *m3*) *H* continen-
 tia *DP'* autem om. *B* 8 tristes (e ex i *m2*) *P* 9 quos ideo *H'*
 dixi *DP'* simulationem *PDP'* alienae personae *DP'* 10 indu-
 cant *B* in om. *GH* scena libri et del. Costerius 12 enim
 om. *B* 13 ab hominibus *H* 14 et om. *GH* 15 unguite *BDP'*
 capita uestra *GH* 16 pereatis (corr. *m3*) *G* 17 quia] qui *G* 18 et
 pater... abscondito om. *BH'* uidet] est *DP'* abscondito (o pr. ex
 u) *P* 19 unguite *BH'DP'* 21 ungunt *G* unguent *H* corpori *GH*
 sed] sed et *GH*

illa unguenta libidinis inlecebram. mouere consuerunt. aliud C
 est sobrietatis unguentum, de quo dicit ecclesia ad sponsum:
 unguentum exinanitum nomen tuum, aliud oleum,
 quo artus animae et quaedam membra pinguescunt. unde et
 5 Daud ait: inpinguasti in oleo caput meum; hoc est
 oleum laetitiae, quo unctus est Iesus Christus a patre deo,
 ut prae omnibus suis emereret consortibus. hoc iubet ungi
 caput nostrum, ut oleo laetitiae obducatur omnis simulata
 tristitia, ne uidearis ieiunium tuum uendere hominibus, ne
 10 uidearis contristari in animae salute; nemo enim tristis coro- D
 natur, nemo maestus triumphat. unge ergo caput tuum, ubi
 sensus sapientis sunt; oculi enim sapientis in capite
 eius. ad mysteria uocaris et nescis; disces. cum ueneris. at
 reminiscere illud: sicut unguentum in capite, quod
 15 descendit in barbam: tunc cognosces quid sit ungere
 caput uestrum, quomodo placueris deo, ut tibi sua patefaceret
 37 sacramenta, daret gratiam spiritalem. est et aliud caput E
 mysticum. quod illud? audi: caput mulieris uir, caput

3 Cant. 1, 3 5 Psalm. XXII 5 12 Eccles. 2, 14 14 Psalm.
 CXXXII 2 18 I Cor. 11, 3

1 ungenta *PP'* (*corr. m1*) *BD* inlecebras (*s postea add.*) *G* 2 un-
 gentum *PP'* (*corr. m1*) *BD* sponsum suum *GH* 3 aliud est *DI'*
 4 pinguescunt (*e ex i m2*) *P* 5 dauid *om. G* ait] dicit *GH* et
 hoc *GH* 6 oleo *H'* laetitiae oleum *DP'* *ihs xps P (xps ex sps)*
DP' xps GH dns ihs spu B ihs spu H' 7 ungi *PDP'* et (*ex ungueri*)
H ungueri G ungere B unguere H' 8 oleoleq *P* obducatur *DP'*
 10 contristare *B* animae tuae *GH, fort. recte* salute *G (e ex ē)*
 salutem *H* 11 triumphat (*h s. u. m2*) *P* unge *GH* tuū (*s. ū*
ras.) *P* 12 sapienti *B* 13 misteria *PBH'* disces cum ueneris
scripsi dicis (*discis H m2*) cum ueneris *GH* discussum uenenis *P* (*ne s.*
u. m2, eras.) *cet.* at *scripsi* et *GH* aut *cet.* 14 unguentumq (*u alt.*
in ras.) *P* unguentum *G* unguentum *D* unguentum (*u alt. s. u.*) *P'* 15 de-
 scendit (*e alt. ex i m2*) *P* cognosces *GII* cognoscis *cet.* ungere *PBDP'*
 unguere *H'* unguite *GH* 16 uestrum *PGH* tuum *DP'*, *om. BH'*. ac
sane uestrum ex p. 432 u. 15 huc transferri potuit. ante quomodo quae-
dam excidisse uidentur 17 sacramenta (*c ex g*) *P* daret (*et det*
m3) *G* dare *H* et daret *H'* 18 mysticum (*y ex i m2*) *P* mysticum *BH'*
 illud *P* est illud *GH* illud est *cet.*

autem uiri Christus. mitte in Christum, mitte etiam in
 caput eius unguentum; caput eius deus est. illa mulier
 ecclesiae typum gerens, quae in caput eius misit unguentum,
 confessa est eius diuinitatem, et quae in pedes misit confessa
 est eius passionem. utraque laudatur: et tu fac quo lauderis, 5
 quo remissionem accipias peccatorum. laua faciem tuam,
 emunda animam tuam peccatricem, laua conscientiam tuam. F
 index enim facies plerumque est conscientiae et quidam
 tacitus sermo mentis, cum aut peccato compungimur aut
 integritate laetamur. noli hanc exterminare faciem, laua illam 10
 et omnem sordem conscientiae tuae dilue. exterminat faciem
 suam qui aliud corde gerit, aliud foris praetendit. non nos
 uelut quodam peripetasmate operiamus: quod intus est foris 54
 luceat, quod foris est intus operetur. nemo in ieiunio culpam
 includat, pure ferat innocentiam; ieiunium etenim culpae 15
 11, 38 interfectorium est. nemo amarioribus praeoptet dulcia. dulcis B
 uoluptas uidetur, amarum ieiunium. hoc amaro illud dulce
 tollatur. solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. A
 sicut enim cum in intimis puerorum uisceribus uermes ex
 cibi indigestione nascuntur extinguere non queunt nisi cum 20
 amarior potus infunditur aut medicamentorum uis inolescit
 asperior, quorum odore moriantur, ita profundum animae uirtus

2 I Cor. 11, 3 Matth. 26, 7 4 Luc. 7, 37 sq. 16 Bas. 165
 A (2 B)

2 capite *DP* unguentum (*v s. u. m2*) *P* unguentum *D* unguentum
 (*u alt. s. u.*) *P* est et (*et eras.*) *P* 3 typum] egyptum *DP* un-
 guentum (*v s. u. m2*) *P* unguentum *BD* unguentum (*u alt. s. u.*) *P*
 4 quae autem (*om. et*) *H'* inmisit (*om. in pedes*) *B* in pedes eius
 misit *H'* 5 utraque laudantur *H* quo *B* quo tu *H'* quod *cet.*
 7 tuam *post* animam *om. H* 10 illam] eam *DI'* 12 suam (*s ex t*)
 quid *G* 13 pueripetasmate (*u del.*) *P* quadam impietate *GH* ope-
 ramus *H* quid *G* 14 ieiunio (*o ex um*) *P* 15 preferat (*om. pure*)
GH etenim (*et s. u.*) *H'* enim *DP'* 16 interfectorum *B* interfecto-
GH 17 ieiunium (*u alt. s. u.*) *P* 19 in *om. PBD* uermes (*es ex*
is, ut uidetur) *G* uermis *B* 20 cibi (*cibis m2*) *P* cibis (*s del. m2*) *H*
 extinguere (*u s. u.*) *P* queunt (*e s. u.*) *P* 21 inolescit (*s s. u.*
m4) *P*

39 ingressa ieiunii culpam latentem interficit. quid Esau serum C
fratri suo fecit? nonne esca ad horam dulcis, amara in
posterum? quid Iacob dominum fratri dedit? nonne con-
temptus cibi ad tempus amarior, sed salubris in reliquum?
5 ipsa corpora dulcibus frequenter inflantur et melle iecur ten-
ditur, idem tamen escae amaritudine temperatur. ideo non
mediocris, sed laudata quaestio: de manducante exiuit
esca et de forti dulce. alii habent: et de tristi dulce,
Graeci codices maxime. sed et forte laboriosum est; exit enim D
40¹⁰ dulce de tristitia uel labore. noli ergo te iactare, cum ieiunas,
noli gloriari, ne nihil tibi prosit ieiunium: quae enim ad
ostentationem fiunt non in futurum fructum iam extendent
suum, sed praesentium mercedem consumunt. Helias in
deserto erat, ne quis ieiunantem uideret nisi soli corui, cum
15 pascere. Helisaeus in deserto erat, ubi non inueniretur esca
nisi amara. Iohannes in deserto erat, ubi solas locustas aut
mel siluestre inueniret. ieiunantibus epulae pio angelorum E
ministerio deferebantur. prandebat Daniel inter ieiunantes
leones. ille prandebat alienum prandium, ferae non tangebant
20 suum. ieiunantibus epulae uolant, prudentibus pedes uacillant:
ieiunantibus de caelo manna descendit, epulantibus culpa
praeuaricationis ascendit.

1 Gen. 25, 29 sqq. Bas. 172 A (4 E) 7 Iudd. 14, 14 13 Reg.
III 17, 6 15 Reg. IIII 4, 39 16 Matth. 3, 4 18 Dan. 6, 22
20 Exod. 16, 13 21 Exod. 16, 15; 32, 6

1 interficit (i *alt. ex e*) P 4 posterum (*s. reliquum*) D 5 iecor G
et (v *s. o m2*) H 6 amaridudine P 8 forti H' forte *cet.* et *om. DP'*
triste GHB 11 ne *s. u.* G possit *corr. m3 G m2 H* 12 fructum
futurum H' iam *om. GHH'* extendunt DP', recte puto suum
excedunt (extendunt *m2*) H 13 mercedem P (e *alt. ex i m2*) H' DP'
mercede *cet.* 14 ne quis i. uideret] ubi nullus erat H uideret (et
ex it m2) P corui (*s. u.*) H corui G post corui *add. qui GHDP'*
cum H' eum *cet.* 15 pascere B eliseus P elisaeus B deserto
(e *pr. ex i m2*) P 16 et mel H 17 ieiunantibus... (*u. 20*) suum *om. B*
ieiunantibus enim H' 18 mysterio G deferēbantur (*r eras.*) P
daniel GH 20 aduolant H' prudentibus pedes uacillant *om. H*
21 descendit (e *pr. ex i m2*) P culpa (*a ex à*) P

12, 41 Sed quid hoc est? dum de ieiunio disputo, strepitus audio
 conuiuiorum. nisi fallor, in sermone meo redoluit prandium.
 sonus ergo litterarum inuitat, impatientiae exempla non terrent.
 etenim qui ieiunantem et ea quae legis sunt ferentem
 expectare non passus est populus utique sedit manducare et
 bibere et surrexerunt ludere. uidemus sacrilegium ebrietati
 fuisse coniunctum. nam sicut mater fidei continentia ita
 perfidiae mater ebrietas est. in quod facinus non ista praeci-
 42 pitat? sedent in foribus tabernarum homines tunicam non
 habentes nec sumptum sequentis diei. de imperatoribus et
 potestatibus iudicant, immo regnare sibi uidentur et exerci-
 tibus imperare. fiunt ebrietate diuites qui sunt ueritate inopes.
 aurum donant, dispensant pecunias populis, ciuitates aedificant
 qui non habent cauponi unde potus <nisi> suis corporibus
 pretium soluant. feruet enim uinum in his, nesciunt quid
 loquantur. diuites sunt, dum inebriantur; mox ubi uinum
 digesserint, cernunt se esse mendicos. uno die bibunt
 43 multorum dierum labores. de ebrietate ad arma consur-
 gitur, calicibus tela succedunt. pro uino sanguis effun-
 ditur et ipsum sanguinem uina fuderunt. quam fortes sibi
 homines uidentur in uino, quam sapientes, quam disert.
 quantum etiam pulchri ac decori, cum stare non pos-
 sint! mens necesse est titubet. lingua balbutiat, pallor ex-
 sanguis ora suffundat, <ut> faetor ebrietatis horrori sit. barbari

4 Exod. 32, 1 sqq. 10 Bas. 449 B (124 D) 22 Hor. Epist. I 5, 19

1 est hoc *GH* dum *om. H* de *s. u. P* 3 impatientia *B* 4 qui
om. H' et *om. G* 5 itaque *D* 7 confunctum *P* 8 perfidiae (*i*
alt. s. u.) *G* quot (*d s. t*) *P* quo *B* praecipita *B* 9 sedentibus *G*
 foribus (*b in ras.*) *G* hominis *P* tunica *G* 11 iudicant *s. u.*
m4 P sibi regnare *DP'* 13 adaedificant *P* adaedificant (*edifi-*
cant P') ciuitates *DP'* 14 unde cauponi *H'* <nisi> suis corporibus
 pretium *scripsi* sui corporis *PBH'DP'* sui ptium *GH* 16 inebriabun-
 tur *P* 18 dierum *om. GH* 19 succedunt (*n eras.*) *P'* 20 fortes
 (*s s. u.*) *P* 22 quantum *scripsi* quam *GH* quanto *cet.* pulchri *P*
 possunt *DP'* 23 necesse est *om. GH* balbutiet *HD* exsan-
 guis] et sanguis *GII* 24 ut *addidi* faetor *PH'* fateor *GH* fetor *cet.*
 ebrietatis (*ta s. u. m3*) *G* horror sit *GH* horrescat *DP'*

in ferrum ruunt, uulgus in rixas. si quis eorum pugno fuerit
 percussus, uideas ora saucium uini lacrimas fundere, misera-
 biles epilogos decantare. habet unum hoc temulentia, ut emolliat
 et resoluat corda temulentorum; sicut ignis enim probat ferrum
 5 durum, ita et uini incendio etiam superborum hominum cor D
 44 liquescit. omnes sibi in uino aequales uidentur, nullus inferior.
 non pauper diuiti cedit. utpote qui pauperem esse se nescit:
 non infirmus ualido, cui omnis in bibendo est fortitudo: non
 mendicus locupleti, non ignobilis honorato, cum bibentes illum
 10 regem habeant qui bibendo superauit uiros. meritoque scriptum
 est: aequalis uita hominibus uinum in ebrietate. sed
 utinam et quod sequitur audires: bibas illud moderate, ut E
 sis sobrius! non habes quod accuses uinum. in iocunditatem
 creatum est, non in ebrietatem ab initio. exultatio
 15 animae et cordis est. si moderate bibas, inmoderatio
 autem potus in iracundiam concitat et ruinas mul-
 45 tas efficit. sed forte dicant has esse potationes uulgarium
 et leuissimorum hominum. ueniamus ergo ad horum potentium
 et fortissimorum conuiuia. non ego hic unguentatos adule-
 20 scentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt fuisse F

11 Sir. 34, 27 (31, 32) 12 Sir. 34, 27 (31, 32) 13 Sir. 34,
 27—29 (31, 35, 36, 38) 20 Diog. Laert. III 3, 16

1 uulgus] populi *DP'* 3 habet *om. DP'* unum *P* enim *GH* uinum
cet. ut *PGH* aut *B* autem *cet.* emolliat *P* et molliat *GH* mol-
 liat *D* molliat *cet.* 4 resoluat *PGH* resoluit *cet.* enim ignis *BH' DP'*
 5 & ita *D* 6 liquescit (e ex i m2) *P* conliquescit *G* (*om. cor; s. m3*
mens) in *om. H'* 7 utpote (o ex u) *P* quia *GH* se esse
GHH', se *om. B* 8 omnis] omissa *DP'* est uoluntas (*om. non men-*
dicus . . . regem) *B* 9 locupletiori (-tiori *H*) *GH* honoratis *H* bi-
 bunt *G* bibent *H* 10 habent *GH* superauerit *GHH'*, *fort. recte*
ceteros H' 13 quod uinum accuses. uinum *H'* iocunditatem
. . . ebrietatem scripsi iocunditate (iocunditate GH) . . . ebrietate libri
 15 inmoderatio *GH* 16 in *exp. m3 G, om. BH'* iracundiam (v s. o) *P*
 iracundiam (m s. u. m3) *G* multas *om. H'* 17 potiones *DP'* 18 ho-
 minum et leuissimorum *D* et hominum leuissimorum *P'* horum] uiro-
 rum *BH* 19 ergo *BDP'* unguentatos (u *alt. s. u.*) *P* ungentatos *B*
 ungentatus *D* unguentatus (u *alt. s. u.*) *P'* aduliscentulos (o ex u, s *eras.*) *P*
 adolescentulos *BH' DP'* 20 coronatus *D* proferetur *DP'* illum fuisse *GH*

illum qui delibutus unguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, antelucano potu ebrius et diurno cereorum comitatus lumine philosophi auditorium disputantis ingressus sit, quo audito coronas, ut aiunt, sensim detraxerit, unguenta deteriserit, scortis uale dixerit. philosophus postea tantus euaserit. ut esset sobrietatis exemplum qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. non enim unum emendatum illis inuideo, ut doceam genus eorum luxuriae a me non esse simulatum. certe ille si resipuit a uino, fuit tamen semper temulentus sacrilegio.

13, 46 Apage igitur hinc adulescentes lubricos, ad conuiuia proeliorum uenimus. inter arma prandendum est. stipatores hic sunt bellici, qui ministrant succincti auro et Babyloniciis lumbos suffulti balteis, aureis torquibus nitent colla, aureis bullis zonam tegunt, aureis thecis cultros includunt suos. quibus dimicent cum epulis diuidendis. adsistunt pueri comanitentes ex gente barbarica ad hos electi usus per singularum distantes aetatum uices. cernas populorum diuersorum ordines, aciem ordinatam putes: uasa exposita argentea, pompam arbitreris: cornu in medio uini plenum non proeliaris, sed epularis instrumentum bucinæ, quod discumbentes in certamen accendat. primo minoribus poculis uelut ferentariis pugna

19 Bas. 456 B (127 C) 22 Bas. 456 D (127 E)

1 dilibutus *P* delibatus *GH* unguentis (u *alt. s. u.*) *PP* ungentis *BD* unguento *H* 2 antelucanū *DP'* 3 philosophorum *GH* disputantes *m1 GH* disputantium *m3 G m2 H* 4 distraxerit *H* unguenta (u *alt. s. u.*) *P* ungenta *BD* 5 detexerit *G* (s. *m3* deteriserit) *H* scorti *BH'* 6 ante fuerat *H'* 7 unum *om. G* ut *om GH* 9 resipuit *G* (s. *eras.*, uit *s. iuit m3*) resipuit (i *pr. s. u. m2*) *HH'* respuit *B* 11 a pace *BH'DP'* adulescentes *H* aduliscentes *P m1* adulescentis *H'DP'* adolescentes *P m2 GB* lubrici *H'* (ci *s. u. m2*) *B* 12 hic *GH* hinc *cet.* 13 babilonicis *P* (i *alt. s. u.*) *B* 14 suffulti *P* (s. *eras.*) colla infantium *GH* 17 usus electi *GH* 18 distantes *scripsi* distantias *PH'DP'* distincti *GH, om. B* 19 aurea et argentea *α* 20 uino *DP'* non epularis sed pliaris *GH* 22 accendant *G et* (u *pr. s. u.*, u *alt. erp.*) *B* uoluntariis *GH*

praeluditur. uerum haec non sobrietatis species, sed bibendi
 est disciplina. etenim ut tragoediarum actores primo sensim
 uocem excitant, donec udae uocis aperiant iter, ut postea D
 magnis possint clamoribus personare, ita isti quoque in prin-
 5 cipio prolusoriis se exercent poculis, ut inritent sitim, ne
 forte restinguant eam et satiati postea bibere non possint.
 ergo ubi res calere coeperit. poscunt maioribus poculis, feruor
 inardescit Martius, cibo sitis exaestuat et, ubi inminui uisa,
 potu meraciore reparatur. certant pocula cum ferculis et inter
 10 morsus saepe remittuntur. deinde procedente potu longius
 contentiusque diuersa et magna certamina quis bibendo prae- E
 cellat. nota grauis, si quis excuset, si quis temperandum
 forte uinum putet. et haec donec ad mensas perueniatur
 48 secundas. at ubi consummatae fuerint epulae, putes iam
 15 esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum,
 cum consummauerint, tunc incohare se dicunt, tunc deferuntur 550 A
 fialae, tunc maximi crateres quasi instrumenta bellorum. ac
 ne inmoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur
 sub iudice, sub lege decernitur. agonithetes illis furor est,
 20 stipendium debilitas, uictoriae praemium culpa. pendit anceps

7 Cic. II Uerr. I 26, 66; cf. Hor. Serm. II 8, 35 14 Bas. 460 A
 (128 C)

1 proluditur *GH* praeludit *B* sobrietatis (o ex u) *P* 2 est om. *D*
 ut *GH*, om. cet. acturi *H* auctores *BD* 3 in uocem *B* in uocem
 se *H'* udae *P* inde *DP'* uinae *GH* tutae *H'* tube *B* 5 praelusoriis
BH', recte puto, cf. u 1, proluxioribus *D* et (in quo in principio post
 prol. *transpositum*) *P'* 6 restingant *H'* restringant *B* 7 recalere (om.
 res) coeperint *GH* 8 inardescit (e ex i m2) *P* artius *GH* cibus
 siti *GH* minui *H'* uisa est a potu *DP'* uisa potui *BH'* 9 me-
 ratione *H* (-ore m2) *GB* 10 morsos *B* moras *GH* remittantur *PD*
 remittuntur (u pr. in ras.) *P'* geminantur *GH* procedente (e pr. ex
 i m2) *P* 11 contentiones diuersae *GH* 12 se excuset *GH* se tem-
 perandum *GH* 15 tum *D* et (m in ras.) *P'* 17 craterae *H'* 18 in-
 demorarum (r alt. ex t) *B* inde moderatum *D* et (in quo hoc post inde
transpositum) *P'* deinde (om. ne) moderatum *H'* pponitur *H'* 19 ago-
 nithetis *P* (i bis ex e) *G* (i pr. m3 ex e) *B* agonethicis *H* furor illis
H' illic *G* illi *H* 20 dibilitas (b ex u) *P* debilitatis *GH* pendet *H'*

diu et dubius belli euentus: furor enim ille est proeliaris. cedunt pincernarum manus uina fundentium et cocorum labores calida ministrantium, cedunt qui mensuras ipsas bonas supereffluentes diligenti librant examine, ne quid effundant: non cedunt bibentes. B
5

49 Sola illa sunt sine excusatione certamina. in bello si quis se inferiorem uiderit, arma conuertit et meretur ueniam: hic si quis calicem conuertat, urgetur ad potum. in scammate si quis manum leuat, exors quidem palmae, sed immunis iniuriae est: in conuiuuiis etsi manum reuocet a uino, ori 10 eius infunditur. omnes inebriantur, uictores uictique omnes ebrii iacent plerique sopiti. nec portari eos ad sepulchrum licet, priusquam is qui pascit de omnibus se uindicatum uiderit, ut ulciscatur dispendium. qui autem damna non sentit hanc mensae suae gloriam putat, si ex ea uulnerati omnes ac 15 50 saucii tamquam de harena exeant. spectaculum triste Christianorum oculis et miserabili specie. cernas iuuenes terribilis uisu hostibus de conuiuio portari foras et inde ad conuiuium reportari, repleri ut exhauriant et exhauriri ut bibant. si quis D

16 Bas. 457 B (128 B)

1 dubius (is s. us, *sed eras.*) *P* dubii *G* dubiū *BDP'* ille *P* et *m3*
G illis *H* illi *G m1* cet. 2 cedunt... ministrantium *om.* *B* et coco-
rum... bonas *om.* *H* quocorum *PG* coquorum *DP'* 3 laboris *P*
calidā *P* callida (1 *pr. eras.*) *G* 4 et per effluentes *H* laborant
G uibrant *DP'* qui efudant *B* 7 in uerbo ueniam *desinit B* in
folio extremo; cetera exciderunt 8 urgetur *P* (u *alt. s. u. m2*) *GH*
scamate *G* scammai (te s. i *m2*) *H* 9 te (*del. m3 G m2 H*) manum *GH*
leuet *H* 10 iniuria *G* et (-iae *m2*) *H* manum eius *H'* 11 in-
ebriabuntur *PDP'* uictores (e *ex i m2*) *P* 12 iacentque *H'* sopit
(*m2* sopiuntur) *P* sepulchrum *P* sepulcrum *HH'* 13 licet *ante* por-
tari *transponit H'* his *PD* et (h *exp.*) *G* 15 suae *om.* *H* putat
(a *ex e*) *G* 16 harena *P* arena *cet.* christianorum *P* 17 misera-
bili *P* (b *ex u*) *H'* miserabile *DP'* miserabilis *GH* (*in quibus species*)
cernes *H'* iuuenes (es *ex is m2*) *P* terriuilis *P m1* terribiles *P*
m2 cet. 18 fortasse inde *H* 19 exhaurire *P* exhaurire *H'DP'*, et ex-
hauriri *om. H*

uerecundior fuerit, ut erubescat surgere, cum iam immoderatos potus tenere non possit, anhelare uehementius, gemere, sudare, signis prodere quod pudeat confiteri. ibi unusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta sua praedicant, narrant
 5 tropaea uino madidi et somno soluti nesciunt mente quid lingua proferant. unusquisque stertit et potat, dormit et dimicat, et si quando consurrectum fuerit, uiri proelatores stare non possunt, egressu uacillant. rident seruuli dominorum E opprobria, manibus suis portant militem bellatorem, inponunt
 10 equo. itaque hac atque illac tamquam nauigia sine gubernatore fluctuant et tamquam uulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur a seruulis. alii referuntur in scutis, fit pompa ludibrii. quos mane insignis armis spectaueras, uultu minaces, eosdem uesperis cernas etiam a puerulis inpune rideri sine 551 A
 15 ferro uulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos. in ipso iuuentatis flore marcentes.

1,51 Quis tale miscuit furoris poculum, quis tantum infudit B mentibus uenenum? periclitatur homo lutum esse de corpore

10 Bas. 460 C (129 B) 17 Bas. 457 C (128 C)

1 uerecundior (v s. o) P fuerit et H erubescat (e alt. ex i m2) P urguere G (s. m3 t surgere) H immoderatos (v s. o alt.) P immoderatus H' DP' 2 teneri H' non possit teneri DP' anhelare (a pr. ex i m3) G 3 suadare P suadere GH pudet G et (d ex t m2) H 4 enarrat PG ubi G sua om. GH praedicat GH 5 tropaea P (h s. u) HH' DP' throphea G 6 profecerant P potat HH' puta P putet D et (om. et) P' portat G dormit (t s. u.) P dormiat (om. et) H' P' 7 consurrecturi H (ri ex r') surrectum DP' fuerint H 8 gressu GH 9 oppropria (b s. p pr. et tert.) P obprobria GDP' 10 itaque atque (atque eras.) P huc atque illuc GH nauis H' governatore (v s. o pr.) P 11 uulneri icti G et (uulnerati m2) H 12 referuntur (er s. u. m2) P 13 dilubrii P et (s. ludibrii) D expectaueras H' DP' uultum in acies G (in mg. m3 minaces) uultu in acies H 14 uespere DP' puerilis (in mg. m3 pueris) G inpugne (m2 in pugna) H 16 iuuentatis (v s. a) P iuuentutis cet. marcentes G m3 H m2 arcentes m1 GH nascente cet. 17 talē G et (-le corr.) H infundit P 18 mentibus GD mentis H (s del. m2) cet. uenenum (e alt. ex i m2) P pocinum D et (n in ras.) P' pereclitatur P (corr. m1) H (corr. m2) D

et ipse sibi reus est insaniae uoluntariae, corruptelae spon-
 tanae. tamen nec uos excusamini, qui uocatis ut amicos et
 emittitis ut inimicos. quanto melius in terram tua uina
 fudisses! sed et terra inebriat et asperiores etiam ipsas feras
 reddit, si uini contigerit odor. denique uindemiae tempore si
 uineam intrauerint, solent ebrietate succendi. quid te delectant
 damna sine gratia? rogas ad iocunditatem, cogis ad mortem:
 inuitas ad prandium, efferre uis ad sepulchrum: cibos pro-
 mittis, tormenta inrogas: uina praetendis, uenena suffundis.
 omne enim quidquid nocet uenenum est. tollit sensus, uiscera
 52 exurit, somnum infestat, caput uexat. etiam maior uis uini
 quam ueneni est. denique uenenum uino excluditur, non
 uinum ueneno. merito deus per Moysen non solum ueneno
 sed etiam draconum ueneno uinum comparauit dicens: furor
 draconum uinum illorum et ira aspidum insana-
 bilis. et pulcre addidit insanabilis; multi enim a reliquo
 serpentium ueneno curantur, nemo ab ebrietate. certe ueneno
 caro uulneratur, mens sine noxa est: ebrietas ad corporis
 mortem mentis etiam crimen adiungit. aduerte autem et
 perfidiae uenenum uini declaratum nomine. ait enim supra 20

14 Deut. 32, 33

1 insania uoluntaria *H'* uoluptariae *H* corruptulae (e s. u) *P*
 corruptela spontanea *G* (corr. m3) *H* 2 et tamen *GH* 3 emittitis
 (tit s. u. m4. is ex es m2) *P* tuâ *PDP'* 4 inebriata asperior est *H*
 inebriatur *H'* 5 reddit (s. m2 asperiores) *H* uindimiae *P* 6 ebrie-
 tates (s eras.) *G* 7 iucunditatem *G* 8 efferre *scripsi* efferre *GH* nec
 ferre *cet.* sepulchrum *P* 9 totamenta (corr. m3) *G* inrogas...
 uenena *om.* *H* uinam *G* uenina suffundis s. u. m2 (corr. m4) *P*
 uenena (ne s. u.) *G* infundis *DP'* 11 infert *GH* uis *om.* *P*
 et (spatio sex fere litt. relicto) *D* uis uini quam *om.* spatio 13 fere litt.
 relicto *P'*, uis est *H'* 12 ueneni (ne ex ni m2) *P* est *om.* *H'* ue-
 nenum (ne ex ni m2) *P* uino ex nom m4 *P* 15 eorum *GHH'*
 16 pulcrhe (h s. u. m2) *P* pulchre *cet.* reliquorum (*om.* a) *GH* 17 ab
om. *G* certe *om.* *H'DP'* 18 uino mens (*om.* sine) noxia est *GH*
 est *om.* *H'DP'* 19 mortem menti *G* mentem menti *H* autem]
 etiam *GH* 20 perfidiae (corr. m2) *H* uinū (corr. m2) *H*

de alienigenis, qui nescirent deum: de uinea enim Sodoma-
mae uinum eorum est et uitis eorum uitis Gomorrae:
uua eorum uua fellis, botrys amaritudinis in ipsis.

15,53 5 Putatis me tamquam uino crapulatum intemperantius
ieiunii praedicationi hunc miscuisse sermonem: et adhuc
propter hos fortissimos uiros quanta praeterii, quanto minora F
dixi quam dominus locutus est! audistis quid per Moysen
dixerit, audite quid in libro sermonum Esaiæ scriptum est.
10 inuehitur enim dominus in huiusmodi uersus et ait: uae
his qui surgunt mane et sectantur sicera, qui
ebrii sunt uesperis; nam uinum eos comburet. cum
cithara enim et psalterio et tympanis uinum
bibunt, opera autem dei non respiciunt et opera 552 A
15 manuum eius non considerant. cui uae inquit, cui
iudicia, cui tumultus? diuersa singulis, temulentis
omnia. uae enim his qui ebrii sunt uesperis! quid igitur illis
qui et ante uesperam et frequenter in lucem madent? ergo
uae sibi debitum habent concertationes. conserunt lites, in
20 caedem prosiliunt, ueniunt ad iudicia uel uocantur. habent
ergo et iudicia tamquam rei. fit nonnumquam grauior tumultus,

1 Deut. 32, 32 10 Esai. 5. 11 sq. Bas. 456 A (127 B) 15 Pro-
uerb. 23, 29

1 alienigenis (e *alt. ex i m2*) *P* nescirent (e *alt. ex i m2*) *P* ne-
sciunt *DP'* sodomorum *G* 2 uinum *P m1 GH* uinea *P m4 cet.* est
PDP', *om. cet.* 3 uua *P* felles (i s. e) *G* fellis et *HP'* et (& s. u.
postea add.) *D* botrus *P* (u *ex y*) *cet.* 6 praedicatione *G* praedi-
cationē *H* mississe *G* misisse *H* 7 propter (*ex pp*) *G* hos *om. H*
uiros quanta *om. H* quanto *P m1 HDP'* quanta *P m2 GH'* 8 quid
(d s. u. *m3*) *G* 9 esaiæ (a *pr. ex e*) *P* scriptum sit *G* 10 inue-
nitur *H* uisus *H* 11 consurgunt *GH'* sicera sectantur *H'* sice-
ram *GDP'* 12 uespere *DP'* uespertina (*om. nam*) *GH* comburit
H'DP' cūburet *G* 13 tympanis *PH'D* 14 autem] enim *G* dni *GH*
di *cet.* (τοῦ κυρίου *LXX*) 18 luce *DP'* lucem habent *H* 19 con-
certationes (cer s. u.) *G* in lites *DP'* in cedem *GH* incident *P*
incidenti *H'* incidunt uel *DP'* 20 et ueniunt *G* 21 rei] reges *P'*

quia uino mens peruertitur ebriosi: et non meminit regis
 nec magistratus, ut scriptum est, et omnia per B
 talenta facit loqui. et non meminerunt, cum
 biberint, amicitiae nec fraternae necessitudinis.
 sed post tumultum sumunt gladios et cum a uino mersi 5
 fuerint et surrexerint, non meminerunt ipsi quae gesserint.
 54 habent ergo etiam dignam mercedem tumultus. praeterieram
 certe ego citharam psalteria tympana, quae cognouimus con-
 uiuiis huiuscemodi frequenter adhiberi, ut uino et cantu
 excitentur libidines. plerique etiam Persico more mulieres 10 C
 dignas temulentorum consortio induci iubent et ab his fialas
 accipiunt atque illis se substernunt sedentibus. et hunc ritum
 sacratae habent observationis, ebrietatis ministerium. habent
 ergo uinum et barbari: libenter his Romani indulgent, ut et
 ipsi soluantur in potus et eneruati ebrietate uincantur. nec 15
 solum uinum ebrietatem facit, sed et sicera. denique Hebraei
 omnem potum qui inebriat sicerae nomine uocant. D
 55 Non inmerito ergo uae illis qui mane ebrietatis potum
 requirunt, quos conueniebat deo laudes referre, praeuenire
 lucem et occurrere oratione soli iustitiae, qui suos uisitat et 20

1 Hesdrae III 3, 21 sq. 16 Bas. 456 B (127 B) 18 Bas. 460 B
 (129 A) 20 Malach. 4, 2

1 quia] cui a *H* ebriosis *H* ebrii *D* (ex ebriosi) *P'* 2 nec] uel *P'*
 per talenta] aperta *GH* 4 biberent *GH* 5 sed non post multum
GH sunt gladiis *H* a om. *HII'* 6 surrexerint *P* (n s. u.) *GH'*
 resurrexerint *D* et (re exp.) *P'* exsurrexerunt et *H* gesserint (i ex u
m2) *H* 7 ergo om. *H* mercedem (e alt. ex i) *P* praeteriti *H*
 8 ergo *HII'* et (r s. u.) *D* chitaram *P* cithara *H* cythara *G* tim-
 pana *PH'* tymphana (na s. u.) *G* 9 huiuscemodi (ce *eras.*) *P* huius-
 modi *cet.* 10 libidinis *P* libidine *H* etiam om. *H* 11 filialas (li
eras.) *P* 12 ritum *GH* metum *cet.* 13 observationis (is ex es *m3*) *G*
 ebrietatis (is ex es *m3*) *G* 14 romanus indulget *GH* ut om. *G*
 15 uincantur (n pr. s. u. *m4*) *P* uincamur (-antur *m3*) *G* 16 uino
 ebrietatis (om. facit) *DP'* et om. *G* 17 sicerā *DP'* 18 potum ebrie-
 tatis *DP'* 19 quos] quibus *DP'* 20 orationi *G* (-ne *m3*) *H* et
 iustitiae soli *H* qui uos *G* (nos *m3*) *H* quis nos *DP'* uisita-
 bit *DP'*

exurgit nobis, si nos Christo, non uino et siceræ surgamus.
 piis hymni dicuntur, et tu citharam tenes? psalmi canuntur,
 et tu psalterium sumis aut tympanum? merito uae, quia
 salutem relinquis, mortem eligis. uix diluculum, et iam cur-
 5 satur per tabernas. uinum quaeritur, excutiuntur tapetes. E
 accubitus festinant sternere, lagynas argenteas, auratos calices
 56 exponunt. uae, inquit, ista quaerentibus! calix aureus Babylon
 in manu domini inebrians omnem terram. a uino eius
 biberunt omnes gentes, ideo commotæ sunt. et
 10 subito cecidit Babylon et contrita est. calix ergo
 aureus contritus est, quia Babylon contrita est, quæ est
 calix aureus. sed quamuis auro se iactet et pretio, in domini
 et ipsa est potestate. denique diuina indignatione conteritur. F
 qua ratione calix aureus? quoniam qui ueritate deficitur
 15 quaerit inlecebram, ut species saltem pretiosa ad bibendum
 57 aliquos possit inlicere. constitue ante oculos pompam
 huius sæculi: uides speciosam inlecebram, sed inanem
 gratiam. non te inducant aurea uasa et argentea; habemus 553
 et nos thesaurum in uasis fictilibus. uas aposto-
 20 licum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. uae
 siceram mane sectantes! aureum est hoc uas, poculum est:

2 Bas. 460 D (129 C) 4 Bas. 456 BC (127 BC) 7 Hier. 28
 (51), 7 sq. 18 II Cor. 4, 7 21 Act. 9, 15

1 exurgit *P* exurget (i *m2*, t *exp. m2*) *H* exurget *GDP'* exsurget *H'*
 nobis si *om. H* in xpō *H'* 2 piis *scripsi* pii *DP'* plus *P* plus
 dicam *H'*, *om. GH* himni *P* chitaram *P* tenens (n *alt. eras.*) *P'*
 3 tympanum *PD* qui *GH* 4 eligis (i *pr. ex e*) *P* uox *PDP'*
 diluculum *P m1* (i *ex e*) *H'* diluculo *P m2 cet.* et iam *om. P'*
 cursitatur *H'* 5 tappetes *G* gappetes *H* 6 lagynas *P* laguenas *GH*
 lagenas *DP'* lagoenas *H'* 7 babilon *PH'D* 10 sq. babilon *PH'*
 13 et *om. H* 14 qui *G m1* quia *G m3 H'* 15 species *tacite*
Maurini inspicias *PH'* inspicientes *DP'* specie *GH* saltem *G* saltem
 si *H'* uasa p̄ciosa *DP'* 16 constitue (constitue *m3*) *G* oculos
PDP' oculos tuos *cet.* 17 uides (e *ex i*) *P* uide *GH* 18 habea-
 mus *G* 19 thesaurum (n *eras.*) *P*, *om. H*, thesaurum *cet.* aposto-
 lorum *G* 20 thesaurus (n *eras.*) *P* thesaurus *cet.* 21 secctantes
 (c *pr. eras.*) *P*

in eo poculo uenenum mortis, uenenum libidinis, uenenum ebrietatis est. hoc qui biberit commouetur et cadit. commouetur non solum corpore sed etiam corde turbato; commoueri enim peccati est.

6, 58 ⁵ Denique Cain exiens a conspectu dei habitauit in terra B Naid, quod interpretatione significat commotionem. ergo qui calice aureo inebriatur peccato mouetur. quid te sub maledicto constituis Cain illius parricidae, ut tremas atque mouearis? sed et persecutores domini transeuntes mouebant capita sua; C
 10 exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta a se corpora mouere consuevit. et ille cum defuerit tremor desinit, ebrietas autem perpetuum dat tremorem. sudant uinum corpora temulentorum: si leuius contigeris, uinum exprimis. ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentium insaniae, ebrietas
 59 uenenum insipientiae. haec sensus hominum mutat et formas. per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes, siquidem naturali uapore corporis calidi et praeter naturam uini calore D flammati cohibere se non queunt et in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus praescriptum habeant, quo
 20 deceat indulgere concubitu. uocem amittunt, colore uariantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furorem

5 Gen. 4, 16 Bas. 453 D, 456 A (127 A) 6 Philo de Cherubim 4 (I 140, 44 *M.*; I 172, 25 *C.*) 8 Gen. 4, 14 9 Marc. 15, 29 12 Bas. 452 A (125 D) 15 Bas. 448 CD, 449 C, cf. 181 A (124 BC, 125 AB, cf. 9 A) 16 Hier. 5, 8 19 Bas. 448 C (124 B), cf. Xen. Comm. I 4, 12

1 eos (*s eras.*) *P* 2 est *om.* *G* 3 turbatur *DP'* 5 conspectu (*o ex u*) *P* terra naid *H'* terra naith *DF'* terrena: id *P* terram naim *G* terra naim *H* 6 per interpretationem *GH* commotionem (*mo ex mu*) *P* qui a *GH* 7 calicem (*m eras.*) aureo (*o ex um*) *P* 8 constituis (*is ex es*) *P* tremens *GH* moriaris *H* 9 transeuntes *P* 12 autem] enim *II* uino *GH* 13 leuius eum contigeris (*contetigeri G*) *GH* exprimis (*exprimit II*) uinum *GH* 14 libidinis est *D* (*est postea add.*) *I'* 15 insipientiae ē *H* 16 siquidem] sed quid ē *H'* 17 uaporem *G* 18 bestiales (*e pr. ex i m2*) libidines (*e ex i m2*) *P* 19 quo *P* quod *cet.* 20 doceat *G* indulgeri *H* concubitu (*tu ex tū*) *D* uoce *P* colore (*o pr. ex u m4*) *P* 21 ignescunt]ore (*corr. m2*) *P* ignis cuncto ore (*ignescunt toto ore m2*) *H* in fororem (*v s. o pr.*) inardescunt (*e ex i m2*) *P* in furore inardescunt (*ardescunt G*) *GH*

inardescunt, sensu excidunt. hinc frenesis periculosa, hinc calculi grauis poena, hinc exitialis cruditas, hinc uomitus frequens semesas epulas cum internorum uiscerum cruore E fundentium. mentior, nisi eadem dominus per Hieremiam
5 locutus est dicens: bibite et inebriamini et uomite: et cadetis et non surgetis.

60 Hinc etiam uanae imagines, incerti uisus, instabilis gressus. umbras saepe transiliunt sicut foveas. nutat his terra, subito erigi et inclinari uidetur, quasi uertatur. timentes in faciem
10 ruunt et solum manibus adprendunt aut concurrentibus montibus sibi uidentur includi. murmur in auribus tamquam F maris fluctuantis fragor et resonantia fluctu litora. canes si uiderint, leones arbitrantur et fugiunt. alii risu soluuntur incondito, alii inconsolabili maerore deplorant, alii inrationa-
15 bilis cernunt pauores. uigilantes somniant, dormientes litigant. uita his somnium est, somnus his multus est. excitari nullis 554 A uocibus possunt: quantolibet stimulandos impulsu putes, nisi
61 resipierint, uigilare non possunt. unde bene Hieremias huius- modi hominem tamquam superfluam creaturam deflendum
20 putat. quid est enim homo ebrius nisi creatura superflua?

5 Hier. 32, 13 (25, 27) 7 Bas. 449 A (124 D) 8 Bas. 449 A (124 C) 11 Bas. 449 A (124 C) 13 Bas. 449 AB (124 D)

1 sensum *PH'* excidunt *P m1 H'DP'* excedunt *P m2 GH* frenosis *H'* 2 crudelitas *GHD* 3 semesas] inmensas *G* immensas *H* 4 tundentium *PDP'* uomentium *H'* mentior *om. GH* eodem *P* hieremiam *P* 6 surgetis (*m2 ex* surgites) *P* resurgetis *H'* 7 instabiles *H'DP'* 8 umbra *G* nutatur (*om. his*) *H'* 9 erigi et *GHH'* erigit *P* (*i pr. ex e*) *D* erigitur (*r pr. in ras.*) *P'* uidentur *G et* (*n del. m2*) *H* quasi *P* et quasi *cet.* uertitur *GH* 10 adprendunt *P* adprehendunt *cet.* 11 includimur (*om. murmur*) *G* 12 fragor... risu *om. H* fragor α flagor *G* pauor *cet.* si *H'*, cum ante canes *P'*, si *om. cet.* 14 inconsonabili *G* moerore *P* merore *GH'DP'* inrationabiles *P* (*ex inrationauilis m2*) *cet.* 16 somnium] somnus *D* multus] mors *GH* nullis (*i ex u*) *P* 17 petes *GH* 18 resipuerint *H* (*u ex i m2*) *DP'* uigilare (*i alt. ex æ*) *P* euigilare *GH* 19 defluendum *G* (*u pr. eras.*) *H* 20 enim *om. GH* creaturā superfluam *G*

itaque sic ait: sicut fletum Iazer deflebo te, uitis, quia deserta est ciuitas Iazer, et infra: uinum erat in torcularibus tuis: mane non calcauerunt, meridie autem non fecerunt. Iazer ποίησις περισσός, factura superflua est — moderatio enim naturalis est, supra mensuram 5 quidquid est superfluum habetur — ita est ebrietas, quae fletu prophetico deploratur. unde ait apostolus: nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu. est ergo ebrietas culpae, est et gratiae. et forte haec naturae quae gratiae, quia ad imaginem et similitudinem dei facti 10 spiritu sancto repleti esse debemus.

17, 62 Quid autem obtestationes potantium loquar? quid memorem sacramenta, quae uiolare nefas arbitrantur? 'bibamus' inquiunt. 'opto salutem imperatorum, ut qui non biberit fiat reus indeuotionis: uidetur enim non amare imperatorem qui pro 15 eius salute non biberit'. o piae deuotionis obsequium! 'bibamus pro salute exercitus, pro comitum uirtute, pro filiorum sanitate'. et haec uota ad deum peruenire iudicant sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt atque illic in uesperam bibunt; aliter se exaudiri posse non credunt. o 20

1 Hier. 31 (48), 32 2 Hier. 31 (48), 33 7 Ephes. 5, 18

1 fletum *GH* fletui *PH'* fleui *DP'* 2 quia] quae *H* deser****ta
(er in ras. m4) *P* es *H* in (s. u.) torcularibus (v s. o alt) *P*
3 meridie ... fecerunt om. *II* 4 ποίησις περισσός ed. *Paris. a. 1661*
MωIHTICMepiCCOT *P* mointicmepisot *II'* mohitic mepissot *G* moithic
mepiccor *DP'*, in *H* est spatium 14 litt. 6 quidquid (c s. d) *P* quic-
quid cct. fluctu (e s. uc) *P* fletu *G* 8 inebriamini *GH* 9 est ante
et om. *H* gratia *P* naturā *P* et forte haec naturae eras. in *D*,
qui om. quae gratiae spatio 18 litt. relicto, et ... gratiae om. *P'* 10 quia
H' qui *PGH* nos autem qui *D* (nos autem s. u.) *P'* facti sumus *D*
(sumus s. u.) *P'* 12 putantium *P* potantium (a ex e m2) *G* loquor
H' memorē (m2 ex merorē) *II* 13 sacramenta *P* nefas] fas *D*
14 opto salutem] pro salute *GH* imperatoris *H'* ut] et *GH*, recte
puto fit *GH* 15 indeuotione *H* 16 salute eius *DP'* o piae
GH copiae *PH'* copiose *D* copiose *P'* 17 exercituum *GH* 18 perti-
nere *D* (s. f peruenire) *P'* 19 calices (e ex i) *P* sepulchra *P* sepul-
cra *II* martirum *P* deferant *P* 20 uespere *G* uespera *H*
exaudire (i s. e) *H*

stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui
 existimant illis ebrietatem placere qui ieiunio passionem E
 63 sustinere didicerunt. quantos de intemperanti conuiuio nouimus
 ad tormenta uenisse! dum per ebrietatem de imperio suo
 5 certant et sibi regna promittunt, honores aliis pollicentur,
 infelices ad poenam ducti sunt, qui quid dicerent nesciebant.
 unde plerique boni iudices ea quae per ebrietatem dicta essent
 tenenda ad crimen non putauerunt. plerique etiam uino
 10 utuntur ut eculeo et quibus tormenta non eliciunt uocem
 proditiōis eos temptant bibendo, ut patriae statum, salutem F
 ciuium, defensionis suae prodant consilia; uirtus enim plerum-
 que uincit dolorem, fidem autem potus excludit. cognoui
 plerosque fidiculis exulceratos nomen suum negasse: quis
 64 inter cymbia textit quod latere cupiebat? quid retexam 555 A
 15 auditum mihi non poculi, sed profluuii genus, quo in ora
 hominum tamquam per fistulas aut canales uina funduntur?
 homines hos an utres uerius aestimarim? tamen ipsi utres,
 nisi moderata transfusio sit, saepe rumpuntur; per cornu
 etiam fluentia in fauces hominum uina decurrunt, et si quis
 20 respirauerit, commissum flagitium, soluta acies: loco motus

14 Bas. 460 A (128 D)

1 ebrietate *G* 2 que *G* 3 passiones *GH* 3 didicerunt (i *pr. ex*
e) *P* intemperantia conuiuii *GH* 4 ante uenisse *repetuntur in II*
uerba uenisse... certant, *nunc erasa* 5 aliis honores *GH* aliis (*s*
s. u.) *P* alii *P'* salutes (*s. t* aliis) *D* 6 qui quid *H* quidquid (*c s. d*)
P quicquid *cet.* dicerent (*e alt. ex i m2*) *P'* didicerint *H* 7 dicta
 essent *P* (i *ex e*) *H'DP'* dicta esse *G* et (*sunt m2 s. esse*) *H* 8 tem-
 nenda *P* potauerunt (*v s. o*) *P* 9 eligunt (*ci m2 s. g*) *H* uocē
ex uocent m2 G uoce *DP'* 10 eos] sue *P'* 12 autem *om. H* 13 fidi-
 culis *H'* fidiculos *GH* fiducialis (*e s. i tert.*) *P* fiduciales *DP'* 14 cym-
 bia *scripsi* clindias *PH'* scientia has *G m1* sciendahas *G m2 H* insidias
DP' 15 audita *G* et (*ta ex tā*) *H* profluuii (*proflui II*) genus esse
 uidetur quod *GH* quo* *H'* 16 suffundunt *H* fundantur *P'* 17 hos
 homines *GH* an *om. H* uerios (*v s. o*) *P* aestimarim *scripsi*
 aestimari *PP'* exstimari *D* aestimauerim *cet.* tamen] et tamen *GH*
 18 inmoderata *G* immoderata *H* 20 habetur motus *H'*

habetur. aqua decurrens a Libano cautes rupeas soluit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere uisceribus uinolentorum impetus fluentorum? elefantos quoque ferunt promoscide haurire aquae plurimum, eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos, sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes replere concauum promoscidis, non ut ebibant, sed effundant, atque in momentariis inundationibus inrigare eius tabernam de quo se putauerant uindicandos. siccantur ad potum subito lacus ac repente funduntur, natant omnia: cui non mirum tam immania be-
 10 luarum corpora superfluum nil tenere?

18, 66 Sed quid de uiris loquamur, quando etiam feminae, quas oportet sollicitiorem castitati sobrietatis adhibere custodiam, usque ad ebrietatem bibunt? deinde surgentes, quas etiam intra secreta domus uel audiri ab alienis non conuenit uel
 15 uideri, prodire in publicum non uelato capite, uultu procaci! apostolus mulieres tacere etiam in ecclesia iubet, domi uiros suos praecipit interrogare. illae in plateis inuerecundos etiam uiris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros
 20 ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, scissae amictus, nudae lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, per-

1 Cant. 4, 15 12 Bas. 445 BC (123 A—C) 17 I Cor. 14, 34

1 a] ad *G* rupeas *P* et (corr. et rupes) *D* sub rupe *P'* rumpit et cet. 2 potant (v s. o) *P* nequaquam *GH* nequaquam non *P* et (nou exp.) *H'* non *D* et (ante putant transpositum) *P'* uiolentulorum (o s. u]o) *P* 3 elefantos *G* promoscide *P* promuscide cet. 4 eosdem] eos *P'* 5 immoderato *G* potuisse *P* potauisse (corr. potu esse) *D* contentus *PG* 6 replere usque ad cum et (p. 452 u. 10) om. *H*. excidit folium promoschides *PG* promoscides *D* et (e ex a) *P'* promoscidis *H'* 7 momentaneis *DP'* 9 uindicando *G* 10 funditur *D* (ex funduntur) *P'* immania] in alia *G* 13 oportet (e ex i m2) *P* solitudinem castigati *G* custodiam *P* 15 inter *GH* alienis] eis *DP'* 16 prodire] uel prodire *DP'* publicum *P* 18 inuerecundis *H'* etiam om. *G* 19 conspectu (o ex u) *P* adolescentulorum *G* aduliscentulorum *P m1* adolescentulorum *P m2 H'D* adolescentularum *P'* in se spectantium *H'* 21 laceratos (a eras.) *P*

sonantes uocibus, irritantes in se iuuenum libidines motu
 histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. spectat corona
 adolescentium et fit miserabile theatrum. inter saltantium
 ruinas et spectantium lapsus caelum impuro contaminatur
 5 aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quae perobscaenis
 67 saltatibus uerberatur. quomodo patienter loquar, pie prae- F
 teream, conuenienter defleam? uinum nobis tantarum anima-
 rum damna intulit. etenim si uinum et mulieres discedere a
 deo faciunt, quod uel ebrietas uel libido praeuaricationis
 10 inlecebrae sint, si singula ac separata <faciunt, unita> quid 556 A
 faciant? unde non inmerito ait sapiens ante nos quidam:
 68 mulier ebriosa ira magna. quid autem mirum, si uino
 decipiuntur animae feminarum, cum omnes illae tribus
 patrum, cum de petra biberent aquam, manna manducarent,
 15 gentes ualidissimas uincerent, et non erat in his ullus
 infirmus? ubi uero carnes desiderare coeperunt et desideriis
 in Aegyptum conuertebantur, nequaquam ex tot milibus
 hominum in terram repromissionis praeter duos peruenire B
 meruerunt. itaque quid boni sit sobrietas, quid mali intem-
 20 perantia hinc colligere datur: quando immurmurabant requi-
 rentes Aegypti delicias a serpentibus moriebantur, quando
 per maris rubri transibant semitam, aquam bibebant. non

8 Sir. 19, 2 12 Sir. 26, 8 (11) 13 Bas. 180 B (8 D) 14 Exod.
 16, 13 sqq. 16 Exod. 16, 3 18 Num. 26, 65 21 Num. 21, 6

1 libidines (e *ex i m2*) *P* libines *G* 2 dedecoroso (o *pr. ex u*) *P*
 3 adolescentium *G* aduliscentium *P m1* adolescentium *P m2 cet.* 4 rui-
 nas et spectantium *om. G* contaminato *G* 5 aspectum (m *eras.*) *P*
 perobscaenis *P* pro obscaenis *D* (pro *ex per*) *P'* obscaenis *GH'* 6 salta-
 tibus *DP'* saltantibus *P* saltationibus *H'* cantibus *G* 10 faciunt unita
 (uel coniuncta) *addidi* quid faciant (facient *H'*) *libri*; <haec faciunt>, quid
 faciunt <unita>? *α* 11 non in *mg. m2 G* 12 uiros decipiunt *DP'*
 13 illas *DP'* 14 biberent *m2 PG* biberint *P m1 H'D et* (-ent *corr.*) *P'*
 bibunt *m1 G* 15 his] illis *DP'* 17 aegyptum *PH'* 20 collegere *P*
 21 aegypti *P* aegyptii *H'* delicias (e *ex i*) *P* moriebantur *G* mone-
 bantur *P* mordebantur *cet.* 22 transiebant *G*

igitur ueremur exemplum, non fugimus delicias, ne nos futurorum bonorum adeptione defrudent?

- 19, 69 Et quid aliorum utar sententiis? ipsi bene pasti ac luxu- C
 riosi quid sibi sperent audiamus. inducit enim eos Esaias
 propheta dicentes: manducemus et bibamus; cras 5 D
 enim moriemur, meritoque exclamat: ululate naues
 Cartaginis, quia perierunt et amplius non erunt.
 quod est dictum de uisione Tyri, quam luxuriosam urbem
 cognouimus. ideoque nona uisio est, non septima aut octaua,
 quod ea neque legem custodiat neque euangelii gratiam, cum 10
 et sabbato legitimo ignes libidinis adolere sit uetitum, et
 euangelii serie octauus dies resurrectionis inluceat. idem
 autem dies primus atque octauus, quia dominica dies in se E
 recurrit. luxuria ergo nec fidem habet nec obseruantiam
 disciplinae, luxuria seminarium et origo uitiorum est. nec 15
 arbitremini me aduersus apostolum dixisse, quia ille ait
 auaritiam radicem esse uitiorum omnium, quoniam luxuria
 ipsius est mater auaritiae. etenim cum exhauserit quis luxu-
 riando proprias facultates, quaerit postea auara compendia.
 70 audistis quid hodie lectum sit. mercatores inquit Phoe- 20 F
 nicum transmeantes mare; in aqua multa semen

5 Esai. 22, 13 6 Esai. 23, 1 11 Exod. 35, 3 (?) 12 Matth.
 28, 1 16 I Tim. 6, 10 20 Esai. 23, 2 sq.

1 uereamur α fugiamus (a *del.*) *P* delicias (e *ex i*) *P* 2 de-
 fraudent *P* (ra s. u. m2) *cet.* 4 de (*del. m1*) eos eseeas (i s. a *pr.*) *P*
 5 dicentē *G* dicens *H'DP'* 6 naues (e *ex i m2*) *P* 7 cartaginis *H'*
 chartanis (h s. u. m2) *P* carthaginis *GD* karthaginis *P'* quia *scripsi*
 qui *P m1 G* quae *P m2 cet.* perierunt *P* parierunt *G* 8 deuisione
 (e *alt. ex i m2*) *P* diuisione *G* tiri (y s. i *pr. m2*) *P* orbem (v s. o) *P*
 cognouimus urbem *DP'* 11 ignis *GH* libidines (e *ex i m2*) *P*
 sit m2 (se m1) *P* uestitum *H* 14 finem *G* habet (m2 *ex*
hauit) *P* 16 a+rtrimini (ui m1 s. ras., corr. bi m2, i *pr. in e mutauit*
m2) *P* 20 audisti *G* et (auditis m2) *H* hodie quid *GH* phoe-
 nicum *H* (o *del. m2*) fenicum *cet.* 21 transsmeantes (s *pr. del.*) *P*
 transmeantes (es m2 *ex ē*) *H* semen *ed. Rom. semini P* semina *GH H'*;
 semen . . . uicinae *om. D* spatio 4 litt. et totius uersus relicto, item *om.*
P' spatio trium uersuum et dimidii relicto

mercatorum sicut messis, quae defertur. uicinae istae sunt ciuitates, Tyrus Phoenicae, Sidon, uicinae ut locis ita et uitis, mercatores a negotiationibus periculosa transfretatione maris lucella quaerentes. sollicita uita hominum, 557 A
 5 inquieta conuersatio et quodam semper in turbine, uentis ipsis mobilior, quibus uoluitur atque huc et illuc saepe iactatur. utique accusatis crebra naufragia: quis uos nauigare conpellit? quasi non inuidia opum et terras faciatis intutas et ad latrocinium plurimos excitetis? mare non ad nauigandum deus fecit, sed propter elementi pulchritudinem. latius pelagi fudit aequora certe, ut freto includeret terras, ne longius tu uagus et exul errares. sed tempestate iactatur B
 mare: timere ergo, non usurpare debetis. elementum innocens nil deliquit, temeritas humana sibi est ipsa discrimini. denique qui non nauigat nescit timere naufragium. dominus dixit: dominamini piscium maris, non dixit: enauigate in fluctibus. denique et propheta Iona, qui missus est in Nineuem, ut paenitentiam praedicaret, quia uoluit nauigare, ut fugeret a facie dei, tempestate turbatus et sorte ductus
 15 et iactatus in mare et exceptus a ceto est. C

16 Gen. 1, 28 17 Ion. 1 sq.

1 mensis (s s. n) P 2 foenicen (n alt. del.) P foenice H fenice GP
 fenice D fenix et H'; fort. Phoenicae Tyrus, Sidon 3 mercatoris (mercatoriis H) ac negotiationibus GH mercatoribus ac negotiatoribus H'
 periculosaque H' transfretatione H'DP' transfretatio PG transfretant (n alt. s. u. m2) H 4 mari P locella GH 5 in om. DP' uentus D 6 atque huc et illuc PH'DP' huc atque illuc GH 7 crebra (b ex p) naufragia (g ex c) P 8 recompellit (om. quis uos nauigare) H (m2 mare compellitis) opium G et (i del. m1) H 9 plurimos om. H
 10 pulchritudinem P 11 includeret (et ex it m2) P 13 debetis (e alt. ex i m2) P elementum P 14 nil P nihil cet. delinquit P ipsi G
 16 sed non dixit (in ras.) P' enauigate PH' nauigate cet. 17 fluctibus maris P' Iona scripsi ionan P ionas cet.; uix credibile Ambrosium (respice) prophetam Ionan, qui missus in uel simile quid scripsisse est om. PH' 18 nineuem P nineuen H niniuen GH' niniuem DF' praedicaret (t postea add.) P 19 dñi P' turbatus H' turbatur cet.
 20 ceto H' coeto H (o del. m2) PG exceptus est a ceto (ceto P') (om. et) DP'

71 Propheta quoque Daud ait, cum dei circa hominem commemoraret gratiam: omnia subiecisti sub pedibus eius, oues et boues uniuersas, insuper et pecora campi, uolucres caeli et pisces maris, qui perambulant semitas maris. piscibus dedit, non hominibus 5 perambulare maris semitam. ad escam tibi mare datum est, non ad periculum: cibo, non ad mercatum utere. cur tibi periculum generas de uoluptate? cur separationis elementi D profunda rimaris? cur inquietas mundi altiora secreta? cur postremo saepius sulcare atque exarare fluctus inpatiens nauta 10 contendis? cur temptas frequenter innoxia aequora, inritas procellas? o inexplibilis auaritia mercatorum! cedit tibi et mare et inquietudinem tuam pelagus non potest sustinere. denique totiens recurrentibus mercatoribus exaratum: erubescere, Sidon, dixit mare. tamquam fatigati elementi uox 15 ista dicentis est: erubescere, Sidon, hoc est 'meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior. erubescere E uel pudore, quoniam periculo non moueris. uerecundiores uenti sunt quam uestrae cupiditates. illi habent otia sua, numquam uestra quaerendi studia feriantur. et cum otiosa 20 tempestas est, numquam uestra otiosa nauigia sunt. uersatur

2 Psalm. VIII 7—9 14 Esai. 23, 4

1 profeta *P* Daud *om.* *G* cōmemoret *H* 2 subiecit *GH*
 3 uniuersa *PGH* (πάσας aut ἀπάσας *AS² LXX*) 4 uolucres (*v s. o alt.*)
P 6 perambolare *P* semitas *DP'*, recte puto; semitas maris *GH*
 mare datum *GH* mandatum *cet.* 7 cibo (*o ex u*) *H* ad mercatum
PDP' mercatu *G* mercato *HH'* uterere *P* 8 separationibus (*m2*
-oris) *H* separationibus *G* elementis *P* (*e alt. ex i m2*) *GH* 9 ini-
 quitas *G* et (*corr. m2*) *H* 11 tempestas *GHH'* in nra *H* 12 in-
 explebilis (*e alt. in ras. m2, b ex u*) *P* inexplibilis *H* cede tu ubi
 et *GH* 13 pelagus inquietudinem tuam *GH* inquietudinem (*t ex*
d) *P* non potest sustinere *GH'* et (*sti ex bti m2*) *H* non potes *P*
 ferre non potest *DP'* 14 denique totiens *om.* *PDP'* erubescere (*e alt.*
ex i m2) *P* 16 dicentis (*is ex es*) *P* 16 et 17 erubisce *P* 16 fluc-
 tus meos *DP'* meus *G* fructus *P* fluctos *H'* 17 fructibus *P*
 et erubescere uelut *GH* 18 uerecundiores *P* 19 odia *P* otio (*corr.*
m2) *H* 20 odiosa *PH'* 21 uersantur (*n s. u. m2*) *P*

72 unda sub remige, quando quiescit a flamine. non parturiui
 inquit nec peperit nec enutriui iuuenes. quid me inquie-
 tant quos nescio, quos non agnosco?' ite in Cartaginem, F
 ululate qui inhabitatis insulas! supra dixit: ululate,
 5 naues Cartaginis! Cartaginem etenim Tyrii condiderunt
 et ideo Cartaginenses sequuntur luxuriam conditorum transfusa
 in se decolora successione nequitiae, pessimorum uitiorum
 heredes deteriores. et bene luxuriosos naues dixit. sicut illae
 uento ita hi cibo iactantur et uino. insulas repleta potu in-55 : A
 10 habitant corpora, naufragiis circumsonant, tunduntur fluctibus
 ebrietatis, nec per diem nec noctu quiescunt. horum igitur
 mercatorum semen in aqua, <in aqua> messis fructus est. in
 aqua enim labores suos seminant, ut pericula metant, in aqua
 illis seges pullulat, in aqua messis exuberat, fructus ipse in
 15 aqua est, numquam tutus et solidus. unde recte ait: 'qui

1 Esai. 23, 4

3 Esai. 23, 6

4 Esai. 23, 1

11 Esai. 23, 3

1 unde *P* rimige *P'* quanquando (quan *pr. eras.*) *P* que quando
D quae quandoque *P'* flumine *G* fulmine (flamine *m2*) *H* 2 neque
 pauperi *H* uesperit (pe s. ues *m2*) *P'* iuuenes (es *ex is m2*) *P*
 3 chartaginem *PH* carthaginem *cet.* 5 naues (es *ex is m2*) *P* car-
 taginis *H'* chartaginis *P* kartaginis *P'* carthaginis *GD, om. H* charta-
 ginem (*h s. u. m2*) *P* et (*in quo a alt. ex h*) *H* karthaginem *P'* carthaginem
GH'D 6 cartaginenses *H'* chartaginenses *P* (es *ex is m2*) *H* carthagenen-
 ses *P'* carthaginienses *GD* sequuntur *P'* sequuntur *D* secuntur *GH*
 sequantur *PH'* luxuriam *P* luxorie *D* († & s. e, *sed eras.*) *P'* con-
 ditorem *DP'* 7 decolora *a* decolorat *PH'* decolore *GH, om. D* (*in quo*
est spatium 15 litt.) *P'* nequitias *H'* 8 heredis deterioris *D* (*in quo*
ante heredis spatium 5 litt.) *P'* pene *G* luxuriosos *G* luxuriosis
P' luxuriosas *cet.* enim illae *GH, fort. recte* 9 hi *PH'* hii *DI'* hic
GH iactatur *H* insulas *PH* in insulas *DP'* insuleq; *G* insulae
 quae *H* repletas *H'* replete *G* repletae *H* inhabitant (*b ex u*) *P*
 nauitant *H'D* nauigant *P'* 10 tenduntur *PDP'* 11 ebrietates *H'DP'*
 noctu] per noctem *GHH'* 12 semen in aqua *GH'* sem in qua *H*
 sem in aqua *P m1* semina qua *P m2* semina quorum *DP'* in aqua
addidi mercis *G* fructus *P* fluctus *H'DP'* in fluctibus *GH* 13 la-
 bores (*e ex i m2*) *P* pericula (*a ex o m2*) *G* 14 illis *om. H'* pul-
 lulat *P* pululant *G* messes *P* istis *GH* exuberat (*b m2 ex p*) *H*
 15 recte quidam *P'* recte *et spatium 8 litt. D*

seminabat in terra non introiuit in negotiationem, immo qui seminabat in caelo. sed est et bona terra, in qua quicumque seminauerit fructus ei caelestes orientur. B

20, 73 Ululate inquit — iterum ait — naues Cartaginis, quoniam perit munitio uestra. et erit in illa die, relin- C
 quetur Tyrus et infra: eritque post annos LXX Tyrus 5
 uti canticum meretricis. uide quibus uerbis utatur pro-
 pheta nec refugiat uerborum istiusmodi uilitatem. nos interdum
 refugimus, non quo nobis quam illis lingua sit castior, sed
 auctoritas inferior. maior enim uis rerum in talium expressione 10
 sermonum est, ut qui delicta non erubescunt erubescant uel D
 nomina delictorum. erit inquit Tyrus ut canticum mere-
 tricis. uidete ne cum aliquis illos choros uiderit duci, turpia
 uerba cantari, dicat: ecce facta est Tyrus ut canticum mere-
 74 tricis. oraculum prophetae adnuntiationis impletum. et 15
 subiecit: accipe citharam, uagare, ciuitas meretrix
 oblita, bene cithariza multa canta, ut fiat memoria
 tui. et erit post LXX annos Tyrus ut canticum mere-
 tricis et uisitationem faciet deus Tyri. unde possu- E

2 Matth. 13, 23 4 Esai. 23, 14 sq. 6 Esai. 23, 15 16 Esai. 23, 16

1 terrā *PGH* introiui *P* 2 est et *H* et est et *G* est *cet.* 3 fruc-
 tus (*r m2 ex l*) *G* ei] et *H* caelestis *P* (-es *m2*) *GH* orientur
P oriatur *GH* oriantur *cet.* 4 ait *PH'* aut *G*, *om. cet.* naues (*e ex*
i) *P* chartaginis *P* et (*is m2 ex es*) *H* karthaginis *P'* carthaginis *cet.*
 5 periit *H'DP'* die illa *H* relinquetur (*e alt. m2 ex i*) *P* 6 tirus
 (*bis*) *P* eritqui *P* annos LXX *PH'* annos septuaginta *GH* septua-
 ginta annos *DP'* 7 uti *P* ut *cet.* uidete (*te ex tis m2*) *G* pro-
 feta *P* 8 nec (*c s. u. m2*) *G* rerefugiat (*re pr. eras.*) *P* 9 quod
H' nobis magis quam *DP'* sed auct. inferior *om. H* 10 expres-
 sionem *G* 11 erubescunt *P* (*m2 ex eruiscunt*), *om. H'* erubescant *P*
 (*b ex u m2*), *s. u. m2 H* 12 delictorum horreant *H'* 12 *sqq.* tirus *P*
 13 duci *H'DP'* ducti *P* (*u in o corrigere uoluit m2, sed o deleuit*) dici
GH 15 profiticae *P* impletum *P* impletum est *cet.* 16 uagare
Costerius et uacare *G* uacare *cet.* 17 cytharizare *G* citharizare *H*
 fiant (*n del. m2*) *H* 18 eris postq̃ *P* LXX *PH'* septuaginta *cet.*
 ut *H'* et *P*, *om. cet.* canticus *P* 19 ETJ (*J del.*) *P* dñs *DP'*

mus et in bono canticum Raab illius meretricis accipere, quae exploratores Iesu fideli mente suscepit. nam et dominus ait: cantauimus uobis, et non saltastis et Dauid ait: cantate domino canticum nouum, cantate domino
 5 omnis terra, hoc est canticum meretricis, quod illa ante meretrix in Adam et Eua terra cantauit, meretrix in populo nationum. haec meretrix plurimas meretrices bonas fecit, de quibus dictum est a domino Iesu ad illum electum et senio- F
 rem populum dei: publicani et meretrices praecedunt
 10 uos in regnum dei.

75 Ergo quoniam tam misericordem habemus dominum, qui etiam graui ignoscat errori, conuertamur a uitiis, non recedamus a lege, praeceptum domini quasi seruuli sedulis studiis exequamur. quid nobis cum impuritibus et impudicitiis, quid
 15 cum operibus diaboli? audistis hodie in lectione decursa quid 559 A
 legio dixerit: quid mihi et tibi est, Iesu, fili dei? et tu dic, si forte uides pugnare aduersum te diaboli temptamenta: 'quid mihi et tibi est, Belial? ego seruus Christi sum, illius redemptus sanguine, illi me totum mancipauit.
 20 quid mihi et tibi est? non noui opera tua, nihil tuum quaero, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero.' quanto magis nos separari oportet a diabolo, si se ille discernit a Christo? et si fuimus ei in aliquo obnoxii, iam non sumus. confugimus B
 ad medicum. uulnera superiora curauit, et si quid superest

1 Ios. 2, 1 3 Luc. 7, 32 4 Psalm. LXXXV 2 9 Matth. 21, 31
 16 Luc. 8, 28 18 II Cor. 6, 15

donum *G* canticom (v s. o m2) *P* cantico *G* 2 suscepit (e *ex* i m2) *P* 5 meretricis *P* 6 terra s. u. m4 *P* 8 selectum *H* 9 populo *P* meretrices (es *ex* is m2) *P* praecedunt (e *alt.* *ex* i m2) *P* precedent *G* 10 regno *H'* 12 recedamus (e *alt.* *ex* i m2) *P* 13 serui *G* sedulis (s *alt.* m2 s. u.) *H* 15 lectione om. *DP'* 16 legio *GH* lectio *cet.* est om. *H'* dei] dauid *G* 17 dicis *H* (is *exp.* m2) *G* 18 belia^b (l s. b) *P* 19 redemptus (e *alt.* *ex* i m2) *P* illi *ex* ille *P* 20 non om. *H'DP'* tuum quaero nihil om. *H* 21 oportet nos separare *GH* 23 simus *H'DP'* confugiamus *GHH'* 24 medicum qui *GHH'*

acerbitatis, medella non deerit. etsi quid iniuriae fecimus, minor non erit qui semel donauit. etsi graua deliquimus, magnum medicum inuenimus, magnam. medicinam gratiae eius accepimus; magna medicina enim tollit peccata magna.

76 habemus etiam plura subdita, quibus peccata nostra redima- 5
mus. pecuniam habes, redime peccatum tuum. non uenalis C
est dominus, sed tu ipse uenalis es. peccatis tuis uenditus es: redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. uilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. elimosyna namque a peccato liberat et alibi: redemptio uiri diuitiae 10
eius et in euangelio: facite uobis amicos de mammona iniquitatis. et uenenum frequenter antidoto temperatur, hoc est ueneno uenenum excluditur, ueneno mors repellitur, uita seruatur. fac et tu quasi bonus dispensator de instrumento D
auaritiae subsidium misericordiae, sinceritatis gratiam de 13
corruptionis inlecebra.

21, 77 Audistis quid hodie lectum sit: ecce uenit dominus E
disperdere orbem terrarum. quasi manu sanctus propheta demonstret, quasi oculis aduenientem uideat iudicii diem, ita dicit: ecce uenit dominus disperdere orbem 20
terrarum. immo quia in spiritu prophetis etiam quae futura sunt tamquam praesentia reuelantur, ideo quae uidebat

9 Tob. 12, 9 10 Prouerb. 13, 8 11 Luc. 16, 9 17 Esai. 13, 5

1 aceruitatis *PGH* medella *P* et (1 *pr. del. m2*) *H* medela *cet.*
4 accipimus *G* magna medicina enim *scripsi* magna enim medicina *DP'*
medicina enim *PGH'* medicina *H* 5 etiam] enim *H'DP'* subsidia *GH*;
subdita *idem est quod ἐνέγγρα* 6 pecuniā (*ā ex a m2*) *H* 7 ipse *om.* *DP'*
uenundatus *GH* 8 operibus tuis redime te *om. H* fort. opibus *scri-*
bendum 9 elemosina namque *H'DP'* elimosinamque *P* elimosina (elemo-
sina *H*) inquit *GH* 10 *de a P* alibi dicit *GH* redemptio (e *alt. ex i*
m2) *P* redemptio anime *P'* 11 euangelio *dn̄s* dicit *GH* 12 ueneno
P (o *ex um*) *H* (*ŷ s. o*) *cet.* antidoto *H* antidotum *cet.* 13 ueneno
uenum *P* uenenum ueneno *P'* reppellitur *GH* 14 strumento *PH'*
15 sinceritatis *m2 ex* senciritatis *P* 16 correptionis *H* 17 audisti
GH lectum sit hodie *GH* 18 manus *PDP'* sancti *DP'* pro-
feta *P* 19 demonstraret *GH* demonstrat *DP'* 20 dicens *DP'* per-
dere *H* 22 ideoque uidebant *GH*

nobis quoque demonstrare cupiebat, ut nos ad conuersionem F
 78 ab errore reuocaret. nec tamen quisquam frangi debet, cum
 audit quia disperdet dominus orbem terrarum, ne forte dicat:
 'esto, nos graua peccata commisimus: quid deliquit caelum,
 5 quid terra, quid mare, ut et illa disperdat? cur perit tam
 pulcher ornatus?' angusti est animi eiusmodi opinio. ceterum
 si altius spectes, inuenies hoc esse pro nobis quod putas
 esse contra nos, iudicabis hoc esse pro mundo quod aduersus
 mundum arbitraris. non semper stadium refertum est specta- 560 A
 10 toribus, non semper certaminibus inquietum, non semper con-
 cretum puluere, sed quando certamina, tunc populus in spec-
 taculo, luctator in scammate, puluis in stadio. ubi decursa
 certamina, conuentus soluitur, discedit unusquisque aut uictor
 ad gratiam aut uictus ad opprobrium. euehit corona uictorem,
 15 uictum premit uerecundia, angit iniuria. si quis ergo postea
 ingrediatur stadium, uideat uacuum celebritatis, dicat agoni-
 thetae cur uacet stadium, cur sileant certamina, cur sollem- B
 nitas ferietur, respondebit qui agoni praeest: 'oportet requiescere
 athletas, oportet requiescere spectatores.' qui enim laboris

14 Hor. C. I 1, 6

1 cupiebant *H* conuersionem *PG* 2 uocaret *P* reuocarent (n
s. u.) *H* quisque *H'* 3 disperdit *H* 4 caelum *et* quid mare *om. G*
 5 post *pr.* quid *add.* deliquit *H* et *om. H* 6 angusti *PH'* angustia
DP' si angustia *GH* animis *P* eiusmodi *PH'* istiusmodi *GH*
 huiusmodi *cet.* 7 expectes *GHDP'* 8 iudicabis *ex* iudicabilis *H*
 aduersum *GH* 9 repertum *GH* est (*t s. u. m2*) *P* 10 inquie-
 tior *H* 11 certaminū (*om. tunc ... certamina*) *H* 12 luctator *H'* luc-
 tatur *cet.* scamate *G* scaumate *DP'* decursa sunt *H'* 14 oppro-
 prium *P m1* obprobrium *P m2 GH'DP'* coronam (*m eras.*) *PD*
 15 pmet *H'* uerecondia (*v s. o*) *P* anget *G* potea *P* 16 ui-
 deat *GHH'* iudicat *cet.* dicat *GH* ad *P* dicat ad *H'*, *in D est spa-*
tium 14, in P' 19 litt. agonithetae *GDP'* agonethetae *P* agonitae *H*
 agonithetam *H'* 17 cur uacet *H'* cur uacat *GH* curue et *P* cur uetet
DP' sileant (*m2 silent*) *H* sollemnias *H* solemnias *G* 18 feri-
 entur (*n s. u. m2*) *H* quia (*a del. m2*) cognitioni presto ē oportere
 quiescere athletas oportere quiescere *H* 19 athletas op. requiescere
om. G spectatores (*s pr. s. u.*) *P* quid *DP'*

est fructus nisi requies post laborēm? similiter et orbis terrarum aliquando soluendus est, ut sit requies fatigatis.

79 Athletae sumus, in quodam stadio decernimus spiritali. denique bonus athleta dicebat: facti sumus spectaculum huius mundi et alibi: sic curro non ut in incertum, 5 sic enitor, non ut aera caedens, sed castigo corpus C meum et alibi: superiora obliuiscens et ea quae sunt priora adpetens ad destinatum sequor, ad brabium. athletae ergo sumus, legitime certandum est. multa luctamina sunt, et qui hodie uictus est cras se reparat. 10 ante ad brabium contenditur, ad coronam postea. numquid athleta otio uacat, cum semel dederit certamini nomen suum? exercetur cottidie, ungitur cottidie. ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. et tu dedisti D nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem 15 coronae: meditare, exercere, ungere oleo laetitiae, unguento exinanito. cibus tuus cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiae, nihil luxuriae, potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat, custodi corporis castimoniam, ut possis esse habilis ad coronam, ne existimatio tua offendat spectatoris affectum, 20

3 Bas. 440 A (120 B), cf. I Cor. 9, 24 4 I Cor. 4, 9 5 I Cor. 9, 26 et 27 7 Philipp. 3, 14 9 II Tim. 2, 5 16 I Cor. 9, 25 17 Cant. 1, 3

1 et *om.* *H'* 2 aliquando (*aliqua in ras.*) *P* 3 decernimur *G* decertemus *H'* decertamus *DP'* 4 bonos (*v s. o alt.*) *P* 5 ut *s. u.* *m4 P* ut in certum *G* 6 enitor percutio *P* enitor *G* enitor percuti *H* percutio *H'* cernitur percussio *DP'*, cf. *Expos. in psalm. XXXVI s. 56 de paradiso 12, 55* aera *m2 ex qra P* aere *G* 7 ea *om.* *GP'* 8 sunt *priora G* ad *pr. del. m2 H*; ad *alt. om.* *DP'* 9 et 11 brabium *P* brauium *cet.* 9 adthletae *P* 10 luctamina sunt *H'* lucta manu sunt *P* certamina sunt *GH* lucta in manu est *DP'* parat *G* reparet *DP'* 11 ad *pr. om.* *G* postea... suum *om.* *H* postea ad coronam *DP'* 12 semet *DP'* 13 mens exercetur *H* ungitur *DP'* agonisticus *P* 14 exigitur (*i pr. ex e*) *P* custoditur *P* 16 ungere *GHH'* unguento (*v s. u.*) *P* unguento *DP'* 17 exinanito *P* 18 luxuriae] auaritiae *H* ne quid] nihil *H* 19 custodi *P* custodit *G* 20 ne] nec *G* spectatoris (*i ex e*) *P*

ne te fautores tui negligenter uideant et deserant. spectant
 te archangeli et potestates et dominationes et illa angelorum E
 decem milia decem milium. sub tantis erubescere considera
 quam dedecorosum sit, ingressus stadium uigorem animae
 5 tuae excita, lacertos excute. progressus in scamma necesse
 est excipias puluerem, subeas aestiui solis flagrantiam. grauis
 aestus, sed dulcis uictoria: molesta caligo pulueris, sed spe-
 ciosa tolerantia. nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed
 puluerulentum reddunt certamina: ibi colligitur puluis, ubi F
 10 palma proponitur. nemo iterum nitidus coronatur, puluerulen-
 80 tum decet uictoria. ueni ergo, domine Iesu, exeat corona tua,
 dimitte uictores in requiem, uictos ad conpunctionem. etsi
 disperdis orbem terrarum, plura sunt inuisibilia opera tua
 quam quae uidimus. qui angustioris est animi illa non cer-
 15 nit, dolet quod disperdas orbem terrarum, sed qui nouit
 spectare quae inuisibilia sunt gaudet ut uenias et omnes
 liberes. gaudent athletae, qui possunt dicere: ueniat reg- 561 A
 num tuum, fiat uoluntas tua sicut in caelo et in
 terra. gaudebit creatura mundi, ut a uanitate mundi istius
 20 liberetur, quae nunc congemiscit et parturit, quia uanitati
 etiam illa creatura subiecta est, donec multiplicetur adoptio

2 Coloss. 1, 16 9 Hor. C. I 1, 4 17 Matth. 6, 19 20 Rom.
 8, 20—23

1 ne] nec *G* negligenter *P* negligenter *cet.* spectant *P* expectant *H'DP'* spectantem (*om. te*) *GH* 2 potestates et dominationes (*es bis ex is m2*) *P* 3 decem *alt.*] et decem *G*, *om. DP'* substantis (*s alt. eras.*) *P*, *om. D* (*spatio 7 litt. relicto*) *P'* erubescere (*e alt. ex i*) *P* erubescere *DP'* 4 decorosum sis *DP'* rigorem *DP'* 5 scamma *P* scama *G* scauma *DP'* escamina (*m2 escamma*) *H* scammate *H'*
 7 uictoria (*a ex ā*) *P* 8 tollerantiā *G* 9 reducant *H* ubi *GH* collegitur *P* ibi *GH* 10 nemo iterum *om. H*, nemo igitur *H'*, recte *puto* 11 certa (*s. corona*) *H'* 12 admitte *GH* requie *PDP'*
 13 plura] plena *PP'* plena** *D* in (*eras.*) inuisibilia (*b ex u*) *P*
 14 quam quae] quæque *D* quæque *P'* 17 liberes (*e alt. ex i m2*) *P* liberi *H'DP'* 18 uoluntas *P* 19 creatura] omnis creatura *DP'*
 20 liberaretur (*ra del. m1*) *P* quaec (*c del.*) *P* congemescit *P* (*e alt. ex i m2*) *G*

filiorum et totius corporis redemptio conpleatur. in bono ergo disperdet orbem terrarum. erit etenim caelum nouum et nox non erit amplius. denique reuelabit, inquit, faciem eius, ut reuelata facie spectemus gloriam Christi.

- 22, 81 Aduertimus igitur in stadio constituti quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. sicut enim erit gaudium in caelo super uno peccatore paenitentiam agente, ita erit maestitia super eo qui non exorata uenia cursum uitae huius confecerit. castigemus ergo corpus nostrum ieiuniis, fugiamus indecoras comisationes. caueamus ne nobis dicatur: ululate a uino, ne ueniat Moyses, Leuitas aduocet. quicumque paratus ad dominum armatam dexteram gerat separet se ab iis qui manducando et bibendo grauia contraxere peccata. et hodie Moyses uenit, cum lex recensetur: 15 D
- 82 Moyses uocat, cum lex praecipit. apostolus docet ut separemus nos ab omni fratre inquiete agente. percutiamus eum gladio spiritali, qui est uerbum dei. non fratris, non propinqui accipiamus personam, sed omnem inmundum a Christi secernamus altaribus, ut emundet et 20 corrigat lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire me-

2 Esai. 13, 5 2 Apoc. 21, 1; 22, 5 3 II Cor. 3, 16 et 18
7 Luc. 15, 10 12 Ioel 1, 5 Leuit. 10, 9 16 II Thess. 3, 6 18 Ephes.
6, 17 19 Matth. 12, 49 sq.

1 filiorum *om.* *H* redemptio (*e alt. ex i m2*) *P* 2 disperdet *G*
disponit *H* disperdit *cet.* erit etenim *G* erit enim *HH'* etenim *cet.*
3 reuelauit *PG et* (*-bit corr.*) *H* 4 expectemus *H'DP'* 5 aduertamus
H' quanti *DP'* delectatione *G* 7 erubescere (*e alt. ex i m2*) *P*
8 agente (*te m2 ex tè*) *H* 9 exorta *G et* (*corr. m2*) *H* 10 castiga-
mus *P* 11 comisationes *P m1* comessionationes *P m2 GH' et* (*co m2 ex*
cò) *H* còmessionationes *D* commessionationes *P'* 12 ne] nonne *H* Leui-
tas] et leuitas *GH* aduocet] ad uos *H* 13 quicumque] et quicum-
que *GH* gerat (*g s. u. m2*) *H* 14 his *libri* 16 Moyses...lex
om. *H* praecepit (*i s. e*) *H* dicit *H'* et docet *H* 17 agente (*nt*
ex r) *P* 18 qui] quod *H* 19 fratres *P fr̄s ex fr̄s H'* accipiamus
(*a alt. s. u.*) *H* 21 corrigat (*i ex e*) *P* quo quòd (*ad s. quòd*) *P*
quo usque ad *D* (*o ex a*) *P'* sacramenta *P* Christi] dei *DP'*

83 reatur. si quis autem non est baptizatus, securior conuertatur E
remissionem accipiens peccatorum. uelut ignis quidam
peccata consumit, quia Christus in igne et spiritu baptizat.
denique hunc typum legis in Regnorum libris, ubi Helias
5 super altare ligna inposuit et dixit ut mitterent supra de
hydriis aquam. et dixit: iterate, et iterauerunt. et
dixit: iterate tertio, et iterauerunt et tertio et, cum
manaret aqua, precatus est Helias, et ignis descendit e caelo.
tu es homo super altare, qui ablueris aqua, cuius exuritur 562 A
10 culpa ut uita renouetur; lignum enim et stipulam consumit
ignis. noli timere ignem per quem inluminaris. ideo tibi
dicitur: accedite ad eum et inluminamini. suscipite
iugum Christi. nolite timere quia iugum est: festinate, quia
leue est. non conterit colla, sed honestat. quid dubitatis, quid
15 procrastinatis? non alligat ceruicem uinculis, sed mentem
84 gratia copulat, non necessitate constringit, quid negas B
adhuc esse temporis? omne tempus oportunum ad indulgen-
tiam. si aurum tibi offeram, non mihi dicis: cras ueniam,
sed iam exigis. nemo differt, nullus excusat: redemptio

2 Deut. 4, 24 3 Matth. 3, 11 4 Reg. III 18, 34 sq. et 38 Bas.
427 D 429 A (115 D) 12 Psalm. XXXIII 6 Bas. 425 B (114 B)
13 Matth. 11, 29 sq. Bas. 425 C (114 DE) 16 Bas. 429 A (115 D)

2 et remissionem accipiat *GH* lacunam *indicaui*; baptismus *add.*
H', siquidem baptismus α quidem *DP'* 3 igne (i s. e) *H* 4 uide
denique *H'* 5 emitterent *H* supra *PH'* super *cet.* 6 hydrias (*om.*
de) *H* aqua *P* iterate (te *ex ta m2*) *H*, qui *om.* et iterauerunt...
iterate 7 et *pr. om.* *H* et *alt. PH'*, *om. cet.* 8 maneret *GD*
descindit (e *ex i m2*) *P* e] de *DP'* 9 homo] ignis *DP'* 12 ac-
cedite (e *pr. ex i m2*) *P* suscipe *H* 13 noli *HH'* 14 quid *alt.*
(*qu s. u.*) *P* 15 alligat (i *ex e*) *P* 16 copolat (*v s. o alt.*) *P* lacu-
nam *indicaui*, cf. *Basil. 425 C* οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ τὸν τρά-
χηλον· ἀντεξούσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὀφέλκοντα; sed uoluntate boni operis diligit
(*dirigit α*) *add. GHx*, sed uoluptate (*corruptum ex uoluntate*) boni operis
allicit *add. Michaelinus et Uallicellianus Maurinorum*, sed uoluntatem boni
operis dirigit *scr. Maurini* 17 essem (*m del. m1*) *P*, esse *om. H'* 19 exi-
ges *H'* ante nemo *add.* aurum accipere *H'* redemptio (e *alt. ex i m2*) *P*

animae promittitur, et nemo festinat. Iohannes in paenitentiam baptizabat, et omnis Iudaea conueniebat: Christus baptizat in spiritu, Christus gratiam dispensat, et cum fastidio conuenitur. typum baptismatis demonstraui Helias et caelum C aperuit, quod fuit clausum tribus annis et sex mensibus. 6 quanto maiora munera ueritatis sunt! aperuit utique caelum non pluuia descendens, sed ascendens gratia; nemo enim nisi per aquam et spiritum ascendit in regnum caelorum. 85 clauserat caelum hominibus perfidia, sed aperuit fides. patebat et ante hoc caelum hominibus. denique Enoch raptus ad caelum 10 est. iterum clausum est, sed aperuit Helias, qui raptus est curru. et uos potestis ascendere, si sacramenti gratiam D consequamini. quousque delectationes, quousque commissationes? instat iudicii dies: dum differs gratiam, mors adpropinquat. quis dicat: 'non mihi nunc uacat, occupatus sum, non mihi 15 demonstres lumen, nolo tam cito me redimas, non mihi adhuc opus est regnum caeleste?' nonne hoc dicit qui excusat a baptismo? et quanta gratia renouaris, o homo! <purgaris> et non exureris, sanaris et non doles, reformaris et non E dissolueris, ictum mortis non excipis et resurgis. et adhuc 20 dissimulas, adhuc expectas ut uiuas saeculo, postea te reseruas deo? ignoras quod Cain propterea displicuerit sacrifi-

1 Matth. 3, 11 4 Reg. III 17, 1 et 18, 44 sq. 7 Ioh. 3, 5
10 Gen. 5, 24 11 Reg. III 2, 11 22 Gen. 4, 3 sqq.

1 penitentiam *G* paenitentia *cel.* 2 baptizat *D* 3 fastidio (*o ex* orum *m2*) *H* conuenit *PDP'* 5 clausum *om.* *D* 6 maioris *H* sunt ueritatis *H'* itaque *GH* 7 descendens (*e pr. ex i m2*) *P* ascendens (*e pr. ex i m2*) *P* gratiam *P* 8 spum (*m s. u. m2*) *P* 10 **raptus *H'* est ad caelum *DP'* 12 curru *G* et (*corr. m2*) *H*; curru igneo *α*, fort. curru aereo ascendere (*e pr. ex i m2*) *P* sacramenti (*c ex g*) *P* 13 quoadusque *pr. GH* commissationes *P* (*e pr. ex i m2*) *GH'P'* commissationes *HD* 18 quanta (*u ex r*) *P* reuocaris *G* purgaris *add. α* 19 exureris *H* sanaris (*i ex e*) *P*, *om. H* et *tert.*] sed *GH* 20 excipis (*ex ex re*) *H* resurge *G* resurgens *H* 21 uerba adhuc expectas *usque* oraculum (*cf. p. 465 u. 3*) scripta sunt in *H* in 14 uersibus erasis reserues *H* 22 an ignoras *GH*

cium, quoniam non primitiua optulit, sed primitiuis ipse perfunctus de sequentibus munus deo temptauit offerre, Abel autem primitiarum oblatione praelatus meruit insigne pietatis?

1 optulit *PH'* obtulit *cet.* perfunctus est *GH* 2 deo *om.* *H*
 3 primitiarum suarum *GH* *malim* meruerit *post* pietatis *add.* laudari oraculum *GH*; *in Michaelino et Uallicelliano legitur* insigni pietatis oraculo, *quod receperunt Maurini* EXPL. TRACTATUS SCI AMBROSI CONFESSORIS ET EPI DE HELIA ET IEIUNIO *P* FINIT SCI AMBROSII LIB DE IEIUNIIS. LEGE FELICITER (*erasa est antiqua subscriptio minio picta*) *H* EXPLICIT TRACTATUS SCI AMBROSII (MEDIOLANENSIS *add. P'*) DE HELIA (ET IEIUNIO *add. D*) *DP. in GH' non est subscriptio*

DE NABVTHAE.

- P* = Parisiacus 1732 saec. VIII f. 90^r (incipit p. 484 u. 15)
R = Remensis 229 saec. VIII f. 34^r
B = liber musei Britannici Add. Ms. 18332 saec. X. f. 127^r
V = liber bybliothecae Uaticanae antiquae 5760 saeculi X uel XI f. 184^r
A = Aurelianensis 148 (125) saeculi VIII p. 1 (incipit p. 490 u. 13)
C = Coloniensis 32 saec. X f. 178^u
B' = Bodleianus Auct. T 2, 23, olim Meermannianus, saec. X uel XI f. 97^r
Ų = Augiensis CCXIII, nunc Caroliruhensis saec. X f. 164^r
Ų' = Augiensis CLVI, nunc Caroliruhensis saec. XI f. 130^u
E = Einsidlensis 164 saec. XII p. 232
N' = ŲŲ'*E*
P' = Parisiacus 11624 saec. XI f. 104^u
T = liber s. Theoderici apud Remos. nunc bybliothecae urbanae Remensis 352 saec. XII f. 123^u
D = Duacensis 227 saec. XII f. 51^r
L = Laudunensis 178 saec. XII f. 179^u
α = editio Amerbachiana

1, 1 Nabuthae historia tempore uetus est, usu cottidiana. quis 565 A
 enim diuitum non cottidie concupiscit aliena? quis opulentis- B
 simorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem atque
 inopem auiti ruris eliminare finibus? quis contentus est suo?
 5 cuius non inflammet diuitis animum uicina possessio? non
 igitur unus Achab natus est, sed quod peius est cottidie Achab
 nascitur et numquam moritur huic saeculo. si unus occidat,
 adsurgunt plurimi, plures qui rapiant quam qui amittant. non C
 unus Nabuthae pauper occisus est; cottidie Nabuthae ster-
 10 nitur, cottidie pauper occiditur. hoc metu percitum humanum
 genus cedit iam suis terris, migrat cum paruulis pauper onu-
 stus pignore suo, uxor sequitur inlacrimans, tamquam ad
 bustum prosequatur maritum. minus tamen deplorat illa, quae
 deflet suorum funera, quia etsi amisit coniugis praesidium,
 15 sepulchrum tenet, etsi filios non tenet, tamen exules non dolet,
 2 non ingemit grauiora funeribus tenerae prolis ieiunia. quo- D
 usque extenditis, diuites, insanas cupiditates? numquid soli
 habitabitis super terram? cur eicitis consortem naturae

7 sqq. Bas. III 283 A *M.* (II 57 B *G.*) 10 Bas. 293 B (57 B)
 17 Esai. 5, 8

INCIPIT DE (ET *om.* DE B) VINEA NABUTHE ISRAHELITAE RB
 INCIPIT DE NABUTHE (LIBER PRIMUS *add. P'*, ISRAHELITA T,
 IEZRAHELITAE L) *P'LT* INCIPIT (LIBER EIUSDEM *add. D*, TRAC-
 TATUS SCI AMBROSII *AE*) DE NABUTHAE *ACB'ED* INCI⁷. VIII.
 DE NABUTE IEZRAHELITA *A'* (*m. alt. eiusdem saec. add. NABUTHE*).
in V non est inscriptio 5 inflammat *A* (at *ex* et *m2*) *AE* animam
 (u s. a *alt. m2*) B 7 huic saeculo moritur *A'E* occidit *RBV* 8 ex-
 surgunt *R* et (ad *m2* s. *ex*) B 13 prosequatur L (a *ex* i) prosequitur
AE 14 suorum] filiorum RB quae (*om.* etsi) RB 15 tenet *pr.*
 patet *N'* 17 intenditis (*ex* s. *in*) D tenditis *CB'N'* 18 habitabitis
RBVP' inhabitatis *A* inhabitabitis L (*bi alt. s. u.*) *cet.*; cf. *Exam. V*
 10, 27 VI 8, 52

et uindicatis uobis possessionem naturae? in commune omni-
 bus, diuitibus atque pauperibus, terra fundata est: cur uobis
 ius proprium soli, diuites, adrogatis? nescit natura diuites,
 quae omnes pauperes generat. neque enim cum uestimentis 566
 nascimur, cum auro argentoque generamur. nudos fundit in 5
 lucem egentes cibo amictu poculo, nudos recipit terra quos
 edidit, nescit fines possessionum sepulchro includere. caespes
 angustus aequae et pauperi abundat et diuiti et terra, quae
 uiuentis non cepit affectum, totum iam diuitem capit. nescit
 ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando defi- 10
 cimus. omnes similes creat, omnes similes gremio claudit se-
 pulchri. quis discernat species mortuorum? redoperi terram B
 et, si potes, diuitem deprehende. eruderato paulo post tumu-
 lum et, si cognoscis, egentem argue nisi forte hoc solo, quod
 3 plura cum diuite pereunt. sericae uestes et auro intexta uela- 15
 mina, quibus diuitis corpus ambitur, damna uiuentium, non
 subsidia defunctorum sunt. unguentum accipis, diues, et faeti-
 dus es; perdis alienam gratiam nec adquiris tuam. heredes
 relinquis, qui litigent. heredibus relinquis depositum magis C
 hereditarium quam commodum uoluntarium, qui id quod relic- 20
 tum est minuere ac uiolare formident. si frugi heredes sunt,
 custodiunt; si luxuriosi, exhauriunt. itaque aut bonos heredes

5 Iob 1, 21 Bas. 276 B (50 A)

1 uobis *P'DLT*, om. cet. 5 nascimur <nec> cum α argento (om.
 que) *RB* nudos (o ex u m2) *RB* fundit *BV* fudit cet. 6 populo
 (c s. p m2) *B* 7 finē *N'* concludere (in s. con) *D* caespes *RB*
 cespes cet. 9 totum om. *CB'N'* 10 natura, diuites, nescit *V* defi-
 ciamus *U* (a eras.) *CB'U'P'* 12 discernit *R* et (a m2 s. i alt.) *B*
 sedoperi *RL* et (r m2 s. s) *B* sedaperi *V* redaperi *P'* 13 dephende
 (de ex do) *C* deprehendere *B'* tumulo (v s. o m2) *V* 14 cognosces
R et (-is corr. m2) *B* solu *UU'* 15 cum diuite plura *U'E* syri-
 cae *RB* 17 sint *R* fetidus *U'D* fetidus cet. 18 perdes *RV* et (i
 m2 s. e alt.) *B* 19 relinquis pr. (is ex es m2) *B* cum heredibus
U'E 20 id (i s. u.) *B*, om. *N'*

perpetua condemnas sollicitudine aut malos dimittis, quo tua facta condemnent.

- 2, 4 Sed quid arbitraris quod. dum uiuis, abundas omnibus? o D
diues, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipse uidearis,
5 qui te diuitem dicis. quanto plus habueris. plus requiris et 567 A
quidquid adquisieris, tamen tibi adhuc indiges. inflammatur
lucro auaritia, non restringitur. quasi gradus quosdam cupi-
ditas habet; quo plures ascenderit eo ad altiora festinat, unde
sit grauis ruina lapsuro. tolerabilior tamen iste, cum minus
10 haberet, census sui contemplatione mediocria requirebat; acces-
sione patrimonii accessit cupiditatis augmentum. non uult esse
degener uotis, pauper in desideriis. ita duo intolerabilia simul
iungit. ut ambitiosam spem diuitis augeat et non deponat B
mendicitatis affectum. denique docet nos scriptura diuina quam
5 15 misere egeat, mendicet abiecte. rex Achab in Istrahel erat et
pauper Nabuthae. ille regni opibus adfluebat, iste angusti soli
possidebat caespitem. nihil pauper de possessionibus diuitis
concupiuit, rex sibi egere uisus est, quia uineam habebat
pauper uicinus. quis igitur tibi pauper uidetur? qui contentus
2) est suo an qui concupiscit alienum? alter certe pauper censu
uidetur, alter pauper affectu est. affectus diues egere non C

4 sqq. Bas. 292 BC (56 CD)

1 malis *RB* et (o s. i) *V* diuites *N'* quod *CB'* quod tua facta
condemnent *Ų* (*del. m1*; *in mg.* tua facies morte) tua facies morte *Ų'E*
tua condemnent facta *P'* 4 ipsi *ŲE* esse *P'* 7 cupiditatis *RBC*
8 ad s. u. *m2* *Ų*, *om. B* 9 iste communis *B* 10 census (c *ex s*) *DL*
census (*in mg.* 4 sensus) *T* sensus *N'* (quia sensus *E*) sui *om. Ų'E*
contemplationem *RB* 14 mendacitatis *CB'* et (*corr. m1*) *Ų* 15 misere
(e *alt. s. u. m2*) *Ų* miser *cet.* israhel *B'* *isrl cet.* erat s. u. *V* (t s. u.
add. m2) 16 fluebat *R* affluebat (af s. u. *m2*) *B* iste angusti soli possi-
debat cespitem (caespitem *B*) *RBP'DLT* et pauperis desiderauit cespitem *C*
cespitem *B'* et (cespitem *exp.*; *in mg. m1* et tamen cespitem pauperis
flagitabat) *Ų* et tamen cespitem pauperis flagitabat *Ų'E* 17 posses-
sione *V* 20 antiqui (ti *eras.*) *C* aut qui *V* 21 affectus (s *eras.*) *Ų*
effectus (a s. e) *B* affectu *VL*

nouit, census abundans nequit auari pectus explere. ideoque diues cupidus in inuidia possessionis et paupertatis querella est.

- 6 Sed iam scripturae uerba consideremus. et factum est inquit post haec uerba. erat uinea Nabuthae Israhe-
lita⁵ in Israhel iuxta domum Achab regis Samariae. et locutus est Achab ad Nabuthae dicens: da mihi uineam tuam, et erit mihi in hortum holerum, quoniam propinquat domui meae, et dabo tibi pro ea
D aliam uineam. si uero placuerit tibi, dabo tibi pecu-
10 niam pro ista uinea, et erit mihi in hortum holerum. et dixit Nabuthae ad Achab: non fiat hoc a deo, ut dem tibi hereditatem patrum meorum. et turbatus est spiritus eius et dormiuit in lecto suo et uelauit
7 faciem suam et non manducauit panem. exposuerat
15 supra scriptura diuina quia Helisaeus, cum esset pauper, reliquit boues suos et cucurrit ad Heliam et occidit eos et erogauit populo et adhaesit prophetae. ad condemnationem igitur praemissa sunt diuitis, qui in isto rege describitur, eo
E quod habens beneficia dei, sicut iste Achab, cui dominus et
20 regnum donauit et pluuiam Heliae uatis oratione concessit,
8 diuina mandata uiolauerit. audiamus ergo quid dicat. da mihi inquit. quae altera uox egentis est, quae uox alia stipem publicam postulantis nisi 'da mihi'? hoc est 'da mihi, quia

4 Reg. III 20 (21), 1—4 Bas. 293 B (57 BC) 15 Reg. III 19, 20 sq. 20 Reg. III 20 (21), 29 21 Reg. III 18, 45

1 census V nequieuit R (e alt. eras.) B explere (i s. e tert.) V et (i eras.) D et (re m2 ex ri) U expleri C replere P'U'E ideo (om. que) C 2 in om. R inuidia (in s. u. m2) B 5 iezrahelite L biezrahelitae B' iehrahelitae E gez (s. israhelitae) C isrlitae UU' 6 iezrahel L et (s. ras.) V iehrahel E isrl UCU'P'DT 7 et... dicens om. P' loquutus V ad om. V mihi inquit P' 9 appropinquat V meae et rel. (om. et dabo... panem) V 11 uinea ista U' 12 dno C 13 eorum C 16 relinquit C 19 postmissa B diuitis praemissa sunt V 21 uatis] uocatis R 23 altera RBP'DT alia cet. 24 hoc est da mihi om. LT quia egeo] quia ego non habeo V (non habeo s. u. m2) C

egeo. da mihi, quia aliud uiuendi subsidium habere non
possum. da mihi, quia non est mihi panis ad uictum, F
nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum
substantia. da mihi, quia tibi dominus dedit unde largiri
5 debeas, mihi non dedit. da mihi quia, nisi tu dederis, ha-
bere non potero. da mihi, quia scriptum est: date elemo-
synam.' haec quam abiecta, quam uilia! non habent enim
humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. in ipsa autem
deiectione quanta inpudentia! da mihi inquit uineam
9 10 tuam. confitetur alienam, ut poscat indebitam. et dabo 568 A
tibi inquit pro ea aliam uineam. diues quod suum est
quasi uile fastidit, quod alienum est quasi pretiosissimum
10 concupiscit. si uero placuerit tibi, dabo tibi pecu-
niam. cito reprehendit errorem suum pecuniam offerendo
15 pro uinea; nihil enim uult alterum possidere, qui totum desi-
derat suis possessionibus occupare.

3, 11 Et erit mihi inquit in hortum holerum. haec erat B
igitur omnis insania, hic omnis furor, ut spatium uilibus
holeribus quaereretur. non tam ergo ipsi cupitis quasi utile
20 possidere, sed alios uultis excludere. maior uobis cura de C
pauperum spoliis quam de uestris emolumentis est. iniuriam
uestram putatis, si quid pauper habeat quod dignum posses-
sione diuitis aestimetur. damnum uestrum creditis quicquid

6 Luc. 11, 41

3 indumentum] uestitum V 5 quia *om.* RBCB'N' 6 elemosynam
B' elemosinam *cet.* 7 abiecta sunt et quam V enim *om.* RB
11 inquit tibi AA'L alienam C 12 uile *om.* P' quod] quod
autem VDLT quod enim A (enim *exp.*) CB'P' pretiosum R et (pre-
tiosissimum m2) B 13 tibi *pr.* *om.* V cito (*s. u. m2*) pecuniam
cito (*cito eras.*) B 15 uineam (*m eras.*) R (*m exp.*) B ea P' alte-
rum] alienum A'E 16 terris (*in mg. m2 at possessionibus*) V 17 erit
inquit mihi RBVA'E erit inquit mihi T erat *om.* N', est V 19 quae-
reretur in pauperis cespite paruo. non V 20 sed] quam V alios
om. N' magis uobis AE uobis magis A' 21 emolumentū est (*est*
eras.) A uestris ei detis elementis (*om. est*) A'E 23 aestimatur N'
post aestimetur *add.* nolite hoc facere quia deus pauperem non spernit
RBP'DT et (*in ras.*) L

alienum est. quid uos delectant naturae dispendia? uniuersis
 creatus est mundus, quem pauci diuites uobis defendere cona-
 mini. non enim terrena tantum possessio, sed caelum ipsum,
 aer, mare in usum paucorum diuitum uindicatur. hic aer,
 quem tu diffusis includis possessionibus, quantos alere popu- 5 D
 los potest. numquid angeli diuisa caeli spatia habent, ut tu
 12 terram positis distinguis terminis? clamat propheta: uae his
 qui domum ad domum iungunt et uillam ad uillam
 et arguit eos inefficacis auaritiae. fugiunt enim cohabitare
 hominibus et ideo excludunt uicinos; sed fugere non possunt, 10
 quia cum hos excluserint, alios rursus inueniunt et, cum illos
 propulsauerint, ad aliorum necesse est eos uiciniam peruenire; E
 soli enim super terram habitare non possunt. aues se auibus
 adsociant, denique ingentis plerumque agminis uolatu caelum
 obtexitur, pecus pecori adiungitur, pisces piscibus, nec damnum 15
 ducunt, sed commercium uiuendi, cum plurimum comitatum
 capessunt et quoddam munimentum solacio frequentioris socie-
 tatis adfectant. solus tu, homo, consortem excludis, includis
 feras, struis habitacula bestiarum, destruis hominum, inducis
 mare intra praedia tua, ne desint beluae, producis fines terrae, 20 F
 ne possis habere finitimum.

7 Esai. 5, 8 Bas. 293 A (57 B)

1 uniuersus *R* 2 pauci diuites uobis defendere conamini *P'DLT* *CB'N'*
 uos pauci diuites uobis defendere contenditis *V* pauci diuites obtinetis
R Uindob. 705, in quo optinetis, et (s. m2 non occupatis) B 3 non
 enim... uindicatur *om. V* 4 usu *CB'DLT* ager *CV* *Ź'L* 6 spatia
 celi *V* 7 distinguis *BLT* distinguas *D* (a ex i) *cet.* 8 iungunt do-
 mum ad domum *CB'N'* 9 et *om. CB'N'* 11 rursum *N'DT* 13 aues
P'DLT et (i s. e m2) V auis *B* (e s. i m2) *cet.* auibus se *CB'N'*
 14 adsociant *P'DLT* adsociat *cet.* uolatus *B'PDT et (s del.) Ź*
 15 piscis *RB* *Ź'E et (e m2 s. i alt.) V* 16 ducit *B'* dicunt (*v s. i) D*
 complurimum *VD* cum plurimo *P'LT* conplurium *RB* comitatu
BVP'DLT 17 quoddam (*d pr. ex s m2) Ź* monimentum *V* fre-
 quentiores *R* (-is *corr.) B* 18 o homo *RBP'T et (o postea add.) L*
 19 struis *CB'N'* instruis *cet.*

- 13 Audiuius uocem diuitis aliena quaerentis, audiamus uocem
 pauperis propria uindicantis: non fiat inquit hoc a deo,
 ut dem tibi hereditatem patrum meorum. quasi
 quandam contagionem sui pecuniam esse diuitis arbitratur,
 5 quasi dicat: pecunia tua tecum sit in perditionem,
 ego autem hereditatem patrum meorum non possum uendere.
 habes quod sequaris, diues, si sapias, ut non uendas agrum
 tuum pro nocte meretricis, non transfundas ius tuum pro
 sumptu comissionis deliciarumque inpensis, non adiudices
 10 domum tuam ad ludum aleae, ne ius hereditariae pietatis
 14 amittas. his auditis turbatus est auari spiritus regis. et dor-
 miuit in lecto suo et uelauit faciem suam et non
 manducauit panem suum. lugent diuites, si non potue-
 rint aliena diripere; si suis pauper non cesserit facultatibus,
 15 uim maeroris tegere non possunt. dormire desiderant, uelant
 faciem suam, ne quicquam in orbe terrarum alienum uideant, B
 ne quicquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne
 audiant uicinum iuxta se aliquid possidere. ne audiant pau-
 perem sibi contradicentem. horum sunt animae quibus dicit
 20 propheta: mulieres diuites, exsurgite.
- 5, 15 Et non manducauit inquit panem suum: quoniam C
 quaerebat alienum; etenim diuites alienum magis panem
 quam suum manducant, qui rapto uiuunt et rapinis sumptum
 exercent suum. aut certe non manducauit panem suum uolens
 16 25 se morte multare, quod ei aliquid negaretur. compara nunc D

5 Act. 8, 20 20 Esai. 32, 9 23 cf. Ouid. Met. I 144

1 audiamus] audiuius N' pauperis uocem B' 2 fiat hoc inquit
 (inquit *extra u. m1*) A dno C 4 arbitretur A 5 perditione V
 7 sapias (sa s. u.) A capias RB 8 iustum pro sumpto B' 9 comis-
 sationis R (*corr. comess.*) B commessionibus B' cōmessationis N' V
 comessionis cet. deliciarum (*om. que*) B' N' et deliciarum C ad-
 iungas P' 10 aliene P' 11 turbatur (-ur *ex -us. om. est*) A spi-
 ritus auari N' 15 uim (s. cum) memorem V cum memorem C 17 non
 esse] esse non N' (non s. u. A) 19 dicet (i s. e) V 22 etenim di-
 uites alienum *in mg. inf. m2* B magis alienum C B N' 23 quia L
 24 manducant A manducat A' E

affectum pauperis. nihil habet et ieiunare uoluntarius nisi
 deo nescit, ieiunare nisi ex necessità non nouit. eripitis qui-
 dem pauperibus uniuersa, aufertis omnia, nihil relinquitis,
 poenam tamen pauperum uos potius, diuites, sustinetis. illi
 ieiunant, si non habeant, uos, cum habetis. a uobis igitur
 prius poenam exigitis quam pauperibus inrogatis. uos igitur
 uestro affectu luitis miseræ paupertatis aerumnas, et pauperes
 quidem non habent quo utantur, uos autem nec ipsi utimini
 nec alios uti sinitis. eruitis aurum de metalli uenis et rursus
 17 absconditis. quantorum uitas in illo infoditis auro! cui illa 10
 seruantur, cum legeritis de auaro diuite: thesauros con-
 dit et ignorat cui congregat eos? heres otiosus expec-
 tat, heres fastidiosus increpat quod sero moriamini. odit
 incrementa hereditatis suae, ad damna festinat. quid igitur
 miserius, quando nec apud illum cui laboratis gratiam dere- 15 F
 linquitis? propter illum totis maestam diebus toleratis famem
 cottidiana mensae uestrae damna metuentes, propter illum
 18 diurna adornatis ieiunia. noui ego diuitem in agrum profici-
 scentem panes breuiiores urbe delatos numerare solere, ut pro

11 Psalm. XXXVIII 7

1 ieiunare] diues *D. om. T (in mg. r. diues)* 2 post nouit *add. di-*
ues V (s. u. m2) CB'ÆET, diuites *Æ'P'DL* 3 pauperibus omnia *ÆE*
et (aufertis omnia om.) Æ' 4 diuites *om. LT* 5 si] cum *N'* habent
V uos ieiunatis *Æ (ieiunatis s. u. m2) Æ'* habetis *Æ (a alt. s. u.) Æ'E*
a om. N' 6 erogatis *E* erogatis *Æ (e alt. ex a) Æ'* 7 luitis (*i pr.*
ex e) R luitis *B* luitis *C* 9 et *RBV* sed *cet.* rursum *VCN'*
 10 absconditis *RBÆ'E* absconditis illum (*illum ex eum*) *T* absconditis
 eum *V (eum s. u. m2) Æ (eum eras.) cet.* uita *RB* uitas (*s. s. u.) Æ'*
 cur *Æ'E* cui (*ū ex u)* *V ē ex cū Æ* cum *CB'* illud seruatur *C*
 11 thesauros *libri* 15 gratias *N'* 16 totam (*am ex is*) m^eestam (*a*
eras.) diem R 17 diuina metuentes *R et (s. m2 damna metuentes) B*
 18 diurna a. ieiunia *infra in mg. m2 V* diuturna *DELT* adornatis
recepti ex Æ (in quo est amatis in ras. ex adamatis ut uidetur, in mg.
m. ant. adornatis & adamatis), adamatis Æ'E adhibitis *m2 ex adheratis*
(e s. a alt.) R adheratis *B et (m3 in mg. adhibetis) Monacensis 10041*
adhibetis Uindob. 705 adelatis (*r s. l)* *V* adheretis *P'* toleratis *DLT*
 adhaeratis *C* aderebatis (*e alt. ex a, ba s. u.) B'* 19 numerare *V (i*
s. c alt. m2) et (re ex ri m2) Æ numerari *CB'Æ'EP'T*

numero panis aestimaretur quot dies in agro futurus esset. nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de condito minueretur. panis unus diei deputabatur, qui tenacem satiare 570 A uix posset. comperi etiam ueri fide, si quando ei ouum esset adpositum, 5 queri quod pullus esset occisus. hoc ideo scribo, ut cognoscatis uindicem esse dei iustitiam, quae lacrimas pauperum uestro ulciscatur ieiunio.

, 19 Quam religiosum esset ieiunium, si sumptum conuiuii tui B deputares pauperibus! tolerabilior iam ille diues, cuius de 10 mensa ea quae cadebant pauper Lazarus colligebat saturari cupiens, sed etiam ipsius mensa multorum pauperum constabat sanguine et ipsius pocula multorum quos ad laqueum 20 coegerat rorabant cruorem. quanti necantur, ut uobis quod delectat paretur! funesta fames uestra, funesta luxuries. ille 15 de summis culminibus ruit, ut frumentis ampla uestris receptacula praepararet. ille de sublimi cacumine altae arboris decidit, dum genera explorat uuarum, quas deferat, quibus digna conuiuio tuo uina fundantur. ille mari mersus est, dum D ueretur, ne piscis mensae tuae desit aut ostrea. ille brumali 20 frigore, dum lepores inuestigare aut laqueis studet aues cap-

9 Luc. 16, 21 20 Uerg. Georg. I 139

2 recondito *P'* 3 unus (us *in ras.*) *V* diei *RBV* diebus *CB'Ų[DE*
diebus non paucis (*in ras.*) *Ų'* diebus singulis *T* (singulis *s. u. m2*) *P'L*
uix satiare *CB'N'* uix satiare *D* 4 possit *RV* et (posset *m2*) *B*
comperientiam uiri fidem *C* comperi etiam uiri fidem *B'* comperit etiam
uiri fides *Ų* (*del. m1*), *om. Ų'E* ei *om. RBVN'* 5 quaerit *B'* et *m1*
Ų quaeritur *Ų m2 Ų'E* quod] quia *N'* 6 iustitiam dei *P'* 9 pau-
peri *RB* ille iam diues *P'DLT* 13 roborabant *ŲEB'P'* reboabant
C rubebant *Ų'* cruore *VŲ'DLT* quantis (*s s. u. m2 Ų*) negatur *N'*
14 delectet *KV* et (delectat *m2*) *B* funesta f. uestra *in mg. m1 R*
famis *V* luxuries (*u alt. ex o*) *R, s. u. D, om. LT* post luxu-
ries *add. de tignario uinitore piscatore P'LT, eadem in mg. m. ant. Ų*
(*in quo ignario*) 15 de] dū *P'* 16 praeparet *RBVŲ'* praepararet (*ra*
s. u. m1) *C* ille ... decidit *om. P'* altae *om. CB'N'* 17 decedit
(*i s. e alt. m2*) *V* uuarum explorat *CB'N'* quas] quos *Ų* quo *Ų'E*
quas deferat *om. RBV* 18 mare *P'* est *om. CB'N'* 20 capere
B (m2 captare) RV

- tare, dirigit. ille ante oculos tuos, si quid forte displicuit, uerberatur ad mortem atque ipsas epulas fuso cruore respergit. denique diues erat, qui sibi ad mensam caput prophetae pauperis iussit adferri et aliud unde saltatrici praemium sol-
- 21 ueret non inuenerat nisi ut pauperem iuberet occidi. uidi ego 3
pauperem duci, dum cogeretur soluere quod non habebat, E
trahi ad carcerem, quia uinum deeset ad mensam potentis, deducere in auctionem filios suos, ut ad tempus poenam differre posset. inuentum forte aliquem, qui in illa necessitate subueniret. redit ad hospitium cum suis pauper direpta 10
spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famem, dolens quod eos non potius ei qui posset pascere uendidisset. redit ad consilium, uendendi sumit arbitrium. compugnabant tamen inopiae iniuria et paternae pietatis gratiae, fames urgebat ad pretium, natura ad officium. 15
commori filiis paratus quam a filiis separari saepe gradum protulit, saepe reuocauit. uicit tamen necessitas, non uoluntas et ipsa concessit pietas necessitati.
- 22 Consideremus nunc patriae mentis procellas exaestuantis quem de liberis prius traderet. 'quem' inquit 'uendam priorem? 20
scio enim quod non satis est unius pretium ad pastum reli- 571
quorum. hoc solum fecunditas diues ad aerumnam! quem offeram? quem frumenti auctionator libenter aspiciet? primo-

3 M. tth. 14, 6 sqq. 13 sqq. Bas. 268 CD, 269 A (46 DE, 47 A)

1 suos *NT* 2 respergit cruore *N'* 4 afferri iussit (iussit *add. m2*) *V*
aliquid *B'* 8 auctionem *U* actionem *L* 9 deferre *B U'* possit
CB'N'V forte (t s. u. *m2*) *V* quidem *N'* 10 reddat *B* rediit *L* et
(corr. redit) *T* diruta *U'* 11 cibum] uictum *LT* ingemescens
RBV et (i *m2* s. e *alt.*) *U* 12 possit *RB* 13 sumi *R* et (sumit *m2*) *B*
14 iniuriae *om.* et *R* et (iniuria et *m2*) *B* 15 famis *VB'* urgebat
CB'N'V 17 tamen in eo *U* (eo s. u.) *U'E* 18 concessit] *necessit* *C*
cessit *DLT* 19 exaestuantis *RB U'* et (e s. i *m2*) *V* exaestuentes *cel.*
20 primum *V* tradam *R* tradam et (et s. u. *m2*) *B* 22 solo (*v̄* s.
o *alt.*) *V* diues fecunditas *CB'N'* 23 quem frumenti... offeram
om. P' aspiciet (*m2* ex aspiceret) *U* aspicias *B'* post aspiciet *add.*
V uberior ē nummus e paruo quam thesaurus e maxumo

genitum offeram. sed primus me patrem uocauit. hic est maior ex filiis, quem congrue honoro seniore. sed iuniorem dabo. at istum teneriore amore conplector. illum erubesco, huius misereor: illius gradum suspiro, huius aetatem: ille
 5 iam sentit aerumnam. iste ignorat: flectit me illius dolor, huius inscientia. ad alios me conferam. ille mihi plus blanditur, iste plus uerecundatur: ille parenti similior, hic utilior: in illo imaginem meam uendo, in isto spem meam prodo. me miserum, non inuenio quid faciam, non habeo quid eligam.
 10 circumuallant me facies calamitatum, aerumnarum chorus.
 23 ferina haec rabies est eligere quem tradas. ferae ipsae cum periculum imminere proli ac sibi sentiunt, solent eligere quos liberent, non quos offerant. quomodo igitur discernam affectum naturae, quomodo obliuiscar, quomodo exuam patris mentem?
 15 quomodo filii auctionem constituam, quo sermone paciscar pretium, quibus tradam manibus in seruitutem filium, quibus oculis adspiciam seruientem, quibus osculis discedenti uale dicam, quibus factum excuse sermonibus? fili, ego te pro meo cibo uendidi. funestior ergo iam pauperis mensa
 20 quam diuitis. ille addicit alienos, ego meum uendo: ille necessitatem inponit, ego adfero uoluntatem. ut sit excusabilior causa, adiciam: fili, pro fratribus tuis seruias, ut illis quaerantur alimenta. et Ioseph a fratribus suis in seruitutem uenditus postea et ipsos et patrem pauit. respondebit ille: 'sed
 25 non eum uendidit pater, sed fleuit amissum, sed postea etiam

10 Ter. Adelph. III 2, 4

1 prius *DT* 3 ac *ex* ad *R* ad *Ů* et (t s. q) *P'* aut (u *exp. m2*) *L*
 teneriore (m *eras.*) *P'* teneriori *LT* 4 miserior *R* 6 inscientia
RBV insipientia *P'* et (insipien in *ras.* et tia s. *u.*) *D* inscitia *cet.*
 alios *RBV* alium *DLT* alia *cet.* 7 plus *om. LT* parentis *Ů*
 (s *eras.*) *B'* parentib; *V* 9 quid *pr.*] quod *RB* 10 circumuallat *RBV*
 12 pericula *RB'VŮ'E* et (a *m2 in ras.*) *Ů* 13 igitur] ergo *RB*
 17 aspiciam . . . osculis s. in *mg. m2 V* osculis] oculis *RN'P'* discedenti
 (de s. *u.*) *V* discedenti (n *pr. eras.*) *C* discedenti *B'* 23 suis *om.*
Ů'E uenditus *RBV* uenundatus est *cet.* 24 respondebit (eb s. *u.*
m2 V 25 cum *om. RB*

ipse in potestatem diuitis uenit et uix potuit liberari. postea
 genus eius diuitiis Aegypti multa aetate seruiuit. uende me
 24 postremo, pater, ea condicione, ne diuites emant.' haesi, fateor, E
 uerum quid faciam? nullum uendam. sed dum unum consi-
 dero, omnes fame uidebo pereuntes. si unum tradam, quibus 5
 oculis uidebo ceteros de mea impietate suspectos, ne alios
 quoque uendam? quo pudore regrediar domum, quomodo in-
 trabo, quo habitabo affectu, qui mihi abnegauit filium, quem
 non morbus absumpsit, non mors abstulit? quā conscientia
 considerabo mensam meam, quam sicut nouella oliuarum in 10
 circuitu tot filii uestiebant?'
 25 Haec pauper te praesente deplorat, et tibi auaritia aurem F
 obstruit nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. totus
 populus ingemescit, et solus, diues, non flecteris nec audis
 scripturam dicentem: perde pecuniam propter fratrem 15
 et amicum, et non abscondas eam sub lapide in mor-
 tem. et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes dicens:
 est languor malus, quem uidi sub sole, diuitias cu-
 stodiri in malum possidentis eas. sed fortasse redeas
 domum, cum uxore conferas, illa te hortetur ut redimas ue- 20
 nundatum. immo magis hortabitur, ut mundum muliebrem
 conferas, unde potes uel paruo pauperem liberare. illa tibi
 inponet sumptuum necessitatem, ut gemma bibat, in ostro 572

10 Psalm. CXXVII 3 15 Sir. 29, 10 (13) 18 Eccl. 5, 12 Bas.
 300 A (59 D) 23 Uerg. Georg. II 506

1 *sqq.* ipse... uenit... potuit *RB* (in quibus potestate) et *m1 V* ipsi
 ... uenerunt... potuerunt *V m2 cet.* 3 fatear *RV* 4 faciam ignoro *V*
 dum] cum *CB'N'* 5 uidebo fame *Ų'E* 10 nouellae *Gelenius*
 11 tot s. u. *V* uestiebant (n s. u.) *V* 14 ingemescit *RBVP'* inge-
 mescet *C* ingemiscit *cet.* et solus] solus *RB* solus tu *V* nec (*ex*
 nam *m2*) *B* nam *R* 15 pecuniam tuam *V* 16 et amicum *om. T* in
 lapide sub mortem *N'* lapidem *RC* morte *P'* 17 audes *R* et
 (audis *m2*) *B* 18 langor *RB* pessimus (*om.* quem uidi) *V* custo-
 diri] conseruatas *V* 20 cum] et cum *B'L* 22 potes *RB* potest *D*
 (t *alt. eras.*) *cet.* paruo] pauper *N'* pauperem] tempore *D* (in *mg.*
 pauperē) *LT* laborare *LT* 23 imponit *Ų'E* sumptum *P'* in
 gemma *P'* gemina *CT*

26 dormiat, in argentea sponda recumbat, auro oneret manus,
 ceruicem monilibus. delectantur et conpedibus mulieres, dum-
 modo auro ligentur. non putant onera esse, si pretiosa sint,
 non existimant uincula esse, si in his thesaurus coruscet.
 5 delectant et uulnera, ut aurum auribus inseratur et margaritae
 pendeant. habent et gemmae pondera sua, habent et uestes
 sua frigora. sudatur in gemmis, algetur in sericis: tamen
 pretia iuuant et quae natura auersatur commendat auaritia. B
 zmaragdos et hyacinthos beryllum achaten topazion amethy-
 10 stum iaspin sardium summo quaerunt furore. uel si dimidium
 patrimonii petatur, non parcunt dispendio, dum indulgent cu-
 piditati. non abnuo gratum quendam lapidum istorum esse
 fulgorem, sed tamen lapidum. et ipsi admonent contra natu-
 ram expoliti, ut saxorum deponerent asperitatem, rigorem
 15 magis mentis esse expoliendum.

2 Bas. 289 B (55 D) 6 Bas. 288 C (55 B) 9 Bas. 297 AB
 (58 E, 59 A)

1 onérere *RB* honeret *V* honoret *C* 2 ceruices *B'* munilibus *Ų*
 (mon. *m2*) *V* (o s. u *pr.*) *C* delectentur *B'* (e *tert. ex a*) *P'* 3 lin-
 guentur *C* 4 existimant (xi s. u.) *C* estimant *B'* putant *Ų'E* existi-
 matur *R* existimantur *B* thesaurus *RBV* thesauri *Ų'E* thesauris *Ų*
 (s *eras.*) *cet.* coruscet *RBV* coruscent *cet.* 6 uestimenta *Ų'E*
 7 frigora sua *N'* "frigora" sua *T* 8 auersatur *CB'V* aduersantur *R* ad-
 uersatur *Ų* (d *eras.*) *T* (*m2 in ras.*) *cet.* 9 zmaragdos *B* ismaragdus
R smaragdus *V* smaragdos *cet.* hyacinthos *B* hyacinthus *R* hyacin-
 tos *B'* hyacinctos *C* (h s. u.) *Ų* iacintus *V* iacintos (*corr. iachinctos*) *P'*
 iacinctos *T* (c *alt. eras.*) *DLŲ'* iacynctos *E* beryllum *C* beryllus *V*
 berillium *T* berillum *cet.* achatem *L* achates *V* acathen *P'* topa-
 tion *C* thopation *P'* amethystum *BR* amethistus *V* amethistum *Ų*
 (ū *ex us*) *T* amethystin *C* ametistin *B'* ametistum *P'DŲ'E* 10 iaspis
 sardius *V* quaeruntur *V* dimediis patrimonii *V* 11 petantur *RB*
 12 abnuunt *V* gratiam *N'* quendam *Ų* (a *pr. ex e m2*) *Ų'E* isto-
 rum lapidum *V* 13 et *RB* hec *E* nec *cet.* 14 saxosam *V* depon-
 derent *Ų* (*corr. m2*) *B'P'L* 15 mentis magis *V* esse poliendum *RB*
 esse spoliendum (*m2* esse expoliendum) *V* esse expoliendum (expolien-
 dum esse *DLT* esse expoliandum *Ų'E*) quam lapidum *cet.*

6, 27 Quis artifex unum diem uitae hominis potuit adiungere? quem diuitiae ab inferis redemerunt? cuius aegritudinem pecunia mitigauit? non in abundantia inquit uita eius. et alibi: nihil prosunt thesauri iniustis, iustitia autem liberat a morte. merito clamat Daud: diuitiae si fluant, nolite cor adponere. quid enim mihi prosunt, si me a morte liberare non possunt? quid mihi prosunt, si mecum post mortem esse non possunt? hic acquiruntur, hic relinquuntur. somnium igitur loquimur, non patrimonium. unde bene ait idem propheta de diuitibus: dormierunt somnum suum et nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis, hoc est: nihil inuenerunt operibus suis diuites, qui nihil pauperi contulerunt. nullius iuuerunt inopiam, nihil ad utilitatem suam proficiens repperire potuerunt. ipsum nomen considera. Ditem dicunt gentiles inferi praesulem, arbitrum mortis. ditem appellant et diuitem, quod nisi mortem diues inferre non no- uerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferna sint. quid est enim diues nisi inexplebilis quidam gurgis diuitiarum, inex-

3 Luc. 12, 15 4 Prouerb. 10, 2 5 Psalm. LXI 11 Bas. 269 D 47 D) 10 Psalm. LXXV 6

2 diuitiae eius *CB'N'* redimerunt *BV* et (*corr. m2*) *L* redimerent (*corr. m2*) *Ų* pecunia (a ex e) *C* (a ex e) *D* 3 habundantia *RB* habundantia diuitiarum *V* (diuitiarum in *mg. m2*) *L* (in quo inquit ante diuitiarum) *cet.* ullius uite (a s. e) eius est *V* 4 iniusti *N'P'* 5 dauid] propheta *CB'N'* fluant *RB* affluent *cet.* 6 liberare me a morte *P'* 7 quid mihi . . . non possunt *om. T, in mg. sup. m2 D* 8 in-esse *RB* reliquuntur *B* relicuntur *V* 9 loquitur (in s. t *m2*) *V* non *om. R* ut (s. *m2* unde) *V* bene ait] uenerit (*om. ait*) *R et* (s. bene ait *m2*) *B* ait] agit *C* 10 somnium *R* suum *om. R.* s. u. *m2 B* 11 suis *om. C* 12 hoc] id *V* post est *add. dicere CB'N'* in operibus *B'V DLT* 13 iuuauerunt *B* (ua s. u. *m2*) *P'* inueniunt *N'* 14 proficientes *Ų* (-ens *m2*) (*CB'Ų'* nomen] tamen *P'* considera] *V* considerate *B'* 15 inferni *CB'N'V* 17 inferne *DLT* sint (i ex u) *D* quid (d ex s) *P'* 18 explebilis *P'* inexplebilis . . . diuitiarum *om. CB'N'* diuitiarum (ti s. u.) *R* diuinarum (ci s. u. *m2*) *B*

plebilis auri fames aut sitis? quo plus hauserit, plus inar-
descit. qui diligit inquit argentum non satiabitur ar-
gento et infra: et quidem hoc pessimus languor; sicut
enim fuit, ita et abiit, et abundantia eius laborat in
5 uentum. et quidem omnes dies eius in tenebris et
luctu et iracundia multa et languore et ira, ut tolera-
bilior sit condicio seruulorum; illi enim hominibus seruiunt,
iste peccato; qui enim facit peccatum seruus est pec-
cati. semper in laqueis, semper in uinculis, numquam liber
10 a conpedibus, quia semper in criminibus. quam misera ser-573 A
uitus seruire peccatis!

29 Naturae ipsius nescit munia nec somni ipsius uices nouit
aut cibi fungitur suauitate, cuius nullum est immune serui-
tium; dulcis enim somnus serui, et si modicum et si
15 multum edat, et satiato diuitiis non est qui sinat
eum dormire. excitat eum cupiditas, exagitat cura peruigil
aliena rapiendi, torquet inuidia, mora uexat, sterilitas prouen-
tuum infecunda perturbat, sollicitat abundantia. unde illi di-

2 Eccl. 5, 9 3 Eccl. 5, 15 sq. 8 Rom. 6, 17 14 Eccl. 5, 11

1 aut] ac *CB'N'LT* quo] quae quo *DT* auxerit *RB* auferit *C*
hauserit (h *add. m2*) *AV* post inardescit *add.* sic et propheta ad-
monet (*om.* inquit) *CB'N'* 2 inquit *om.* *V* 3 idem post infra *add.*
CB'N'V hic *AV* (i *ex o m2*) *AV'E* langor *R* (or *in ras.*) *B* 4 et *alt.*
post eius transponit *V* in habundantia *P'* 6 languore *CV'DL* lan-
gor *B'* languor *cet.* ut *eras. V, om.* *CB'N'* 7 sit] est *V (m2 in*
ras.) CB'VE, om. AV seruorum *P'* 8 iste] isti *P'DLT* post pec-
cato *add.* sic inquit apostolus *CB'N'* est et *C* peccato *T* 9 uin-
culis est *CB'N'* et (*est s. u. m2*) *V* 12 munia *V (sompnia m2, add.*
diues) DLT munilia *RP'* et (*munimina m2*) *B* somnia *C* omnia *B'N'*
somnia *CA'ELT* nouit uices *AV* 13 est *om. C* in munere *P'*
14 sonus *C* etsi multum etsi modicum *L* et si *alt.] aut V et B'*
uel *AV* (uel *ex et m2*) *AV'E* 15 comederit *V* et] at *V (m2 in ras.)*
C ex (m2 ex et) AV satietas *V* satiatus *B'* non sinit (*om. est*
qui) *V* eum (*enim B'*) sinat *CB'N'* 16 post dormire *add.* non
posse *CB'* et (*qui haec exp.*) *AV, om. AV'E, ceteri add.* denique euangelico
utamur exemplo, ut (*ut om. V*) probemus diuitem dormire non posse.
desunt haec in editionibus ante Maurinos, qui ea in commentario com-
memorauerunt exagitat] excitat *CB'N'* 18 diuiti (*ti m2*) *RB*

uiti, cuius possessio uberes fructus adtulit, qui cogitauit B
 intra se dicens: quid faciam, quod non habeo quo con-
 gregem fructus meos? et dixit: hoc faciam, destruam
 horrea et maiora faciam, et illo congregabo omnia
 quae nata sunt mihi et dicam animae meae: anima, 5
 habes multa bona in annos multos posita: requiesce,
 manduca, bibe. epulare; respondit deus: stulte, hac
 nocte animam tuam repetunt a te; quae autem para-
 sti cuius erunt? ne ipse quidem deus eum dormire per-
 30 mittit. interpellat cogitantem, excitat dormientem. sed nec ipse 10 C
 se quietum esse patitur, qui de abundantia sollicitatur et in
 ubertate fructuum uocem egentis emittit. quid faciam? in-
 quit. nonne haec pauperis uox est, non habentis subsidia ui-
 uendi? egens omnium huc atque illuc respicit, scrutatur ho-
 spitium, nihil inuenit ad usum alimenti. considerat nihil mi- 15
 serius quam fame confici et cibi indigentia mori, quaerit
 mortis compendia et tolerabiliora obeundi supplicia rimatur,
 arripit gladium, suspendit laqueum, ignis adolet, explorat ue- D
 nenum. et inter haec dubius quid eligat dicit: quid faciam?
 deinde uitae huius suauitate reuocatus cupit reuocare senten- 20
 tiam, si possit uiuendi substantiam repperire. aspicit nuda
 omnia, uacua omnia. ait: quid faciam? unde mihi alimenta,

1 Luc. 12, 17—19 Bas. 261 C, 273 A (44 A, 48 D) 7 Luc. 12,
 20 Bas. 265 A, 273 A (45 C, 48 E) 13 Bas. 264 BC 265 A (44 DE,
 45 AB)

1 fruges V 2 intra se *om.* *Ų'E* quo] ubi V 3 dicit V 4 horrea
 mea *CB'N'P'D* faciam maiora *P'* faciam et reliq (*om.* et illo ...
 epulare) V et illo *RBDLT* et in illa *P'* illo *cet.* 6 annis multis
R et (annos multos *m2*) *B* reposita *R et* (*s. m2* postea) *B*, *cf. p. 487*,
u. 18 7 et epulare *RB* respondit ei V 8 animam tuam a (*a eras.*)
 repetunt (*repetent m2*) a te *Ų* repetunt animam tuam a te *E* repetent
 a te animam tuam V 11 *post* abundantia *add.* diuitiarum suarum
CB'N' 12 ubertatem *RBB'Ų'E* egentes *B* gementis *N'* 15 consi-
 derant *R et* (*considerans m2*) *B* *inde a uerbo* miserius *incipit P*
 17 obeundi *R* (*ob ex ab*) abeundi *cet.* rimantur *P* 18 gladium] la-
 queum V ignis *PRBV'P'* ignes *Ų* (*-es m2 ex is*) *cet.* 19 quid eligat
 dubius *CB'N'* 20 cepit *D* (*u s. e*) *LT* 22 et ait *Ų'E*

- unde uestitus? uolo uiuere, si habeam quomodo possim
uitam hanc sustinere, sed quibus cibis, quibus subsidiis?
1 quid faciam inquit, quod non habeo. clamat se diues E
non habere: paupertatis hic sermo est; de inopia queritur
5 abundans fructibus. non habeo inquit quo congregem
fructus? putares illum dicere: non habeo fructus, unde ui-
uendum est mihi. beatus qui de abundantia periclitatur? immo
miserior iste fecunditatibus suis quam pauper, cui periculum
de egestate est. habet ille unde excuset aerumnam, habet
10 certe iniuriam, non habet culpam: iste non habet quem praeter
2 se arguat. et dixit: hoc faciam, destruam horrea. putes F
adhuc illum dicere: aperiam horrea, ingrediantur qui tolerare
famem non queunt, ueniant inopes, intrent pauperes, repleant
sinus suos. destruam parietes, qui excludunt esurientem. ut
15 quid ego abscondam, cui deus facit abundare quod largiar?
ut quid repagulis portarum claudam frumenta, quibus deus
totum repleuit camporum ambitum, quae sine custode na-574 A
scuntur et abundant?
- 33 Uicta est spes auari, rumpuntur uetusta horrea messibus B
20 nouis. 'minus habui et frustra seruaui; plus natum est. cui
congrego? dum incrementa pretiorum aucupor, amisi usum

11 Bas. 265 A (45 B)

1 uiuere] uniuersi *R* 2 hanc uitam *P'* 3 habeam *RBP'DLT* post
habeo *in V* est *ras.* 7 fere *litt.* 4 paupertatis *R* (i *in ras.*) *B* (i *ex e*
m2) 5 quo (o *m2 ex i*) *RB* 6 fructus (*pr.*) meos (meos *in mg. m2*) *D*
uidendum *P* 7 abundantia sua *R* (*om. de*) *BP'DT* 8 fecunditatibus
(*s. m2 facultatibus*) *B* 9 excusat *C* (-et *corr.*) *B'* 11 arguat (*a alt.*
ex e) *C* destruam horrea mea (*C'B'* horrea mea destruam *N'* 12 illum
adhuc dicere *L* adhuc dicere illum *CB'N'* horrea mea *CB'N'* 14 si-
nos *P* destruam *RB* et (*de m2 ex di*) *V* destruant *cet.* esurientes
CB'N' 16 claudam** *R* claudit *B'* post frumenta *add.* audiant haec
CB'N' 17 totum *P* (um *ex us*) custode *P* 18 et uictui habundant
Q'E 19 uictu (u *alt. ex a*) *Q*, *om.* *Q'E* auaro *N'* pauperis auari
B'; deinde *add.* si respicit pauperem *V* (*s. u. m2*) *CB'N'* 20 minus
(*inquit*) habui *ed. Rom.* est et *P'* cui (*m2 qui*) *V* 21 congre-
gabo *P'* (t o *s. abo*) *Q'*

beneficiorum. quantas anni superioris frumento potui animas
 pauperum reseruare? haec me magis delectarent pretia, quae
 non nummo aestimantur, sed gratia. imitabor sanctum Ioseph
 humanitatis praedicatione, clamabo uoce magna: uenite, pau- C
 peies, edite panes meos, expandite gremium, suscipite frumen- 5
 tum. fecunditas diuitis, totius orbis abundantia omnium debet
 esse fertilitas.' tu uero non hoc dicis, sed ais: destruam
 horrea. recte destruis ea, a quibus nullus pauper onustus
 reuertit. horrea iniquitatis receptacula, non pietatis subsidia.
 recte destruit, quia sapienter aedificare non nouit. destruit sua 10
 diues, qui nescit aeterna, destruit horrea, qui non nouit sua
 34 frumenta diuidere, sed claudere. et maiora inquit faciam. D
 infelix, uel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu aedi-
 ficationis inpendis. dum liberalitatis gratiam refugis, damna
 35 aedificationis exsoluis. et addidit: illo congregabo omnia 15
 quae nata sunt mihi et dicam animae meae: anima
 mea, habes multa bona. conficitur auarus semper ubertate
 prouentuum, dum uilitatem alimoniae calculatur. fecunditas
 enim uniuersorum est, sterilitas soli auaro est quaestuosa. E
 delectatur magis enormitate pretiorum quam abundantia co- 20
 piarum et mauult habere quod solus quam quod cum omni-

3 Bas. 265 A (45 B) Gen. 41, 56

1 quantis *P* potuit *P'* potui post reseruare transponit *C'*, om.
B'N' 2 reseruare possem *℣* (possem in *mg. m. ant. et s. u. m2*) *℣'E*
 magis seruare *B'* 3 aestimatur *R* ioseb (se *s. u.*) *V* 5 susci-
 pitur *P* fructum *V* 6 diuitiae *℣* (e *s. u.*) *℣'E* 8 horrea mea
C'B'N' et (mea *s. u.*) *D* destrues *C'B'N'* a om. *R℣'E*, *s. u. m2 B*
 honu*stus *R* honustus *℣* (h *eras.*) *L* honeratus *V* 9 reuertit *P* re-
 uertitur *cet.* iniquitatis sunt *V* (sunt *s. u. m2*) *CB'N'* recepta-
 culum *V* 10 destruit *pr. P* destruet *V* (et *ex it m2*) *C'B'N'* quia
PP'DLT et (a *s. u.*) *B* qui *cet.* destruit (*alt. et u. 11*) *P* destruet *CB'N'*
 15 resoluis *N'* addidit (i *pr. ex e*) *P* addit *RB* 17 mea *P*, om. *cet.*
 confitetur *CB'N'* ubertatē *CB'N'* 18 uilitate *B'N'* calcatur
B'N' 19 sterelitas *I'R* solo (i *s. o alt.*) *RB* 20 inormitate *RB*
 in enormitate *N'* habundantia pretiarum (o *m3*) quam *P* 21 malunt *P*
 magis uult *RB* quod *pr. exp. m2 V*, om. *C'B'N'* quod *alt. s. u.*
m2 V cum om. *P'*

bus uendat. uide timentem, ne superfluat cumulus frumentorum, ne supra horrea redundans transfundatur in pauperes et boni alicuius occasio indigentibus adquiratur. soli sibi partus terrarum uindicat, non quo ipse uti uelit, sed aliis
5 denegare.

- 36 Habes inquit multa bona. nescit auarus bona nisi ea F
quae quaestuosae sunt nominare. sed adquiesco ei, ut bona
dicantur quae sunt pecuniaria. cur ergo de bonis facitis mala,
cum de malis bona facere debeatis? scriptum est enim: fa-
10 cite uobis amicos de mammona iniquitatis. ei ergo
qui uti sciat bona sunt, qui uti nesciat recte mala. disper-
sit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeter-
num. quid hoc melius? bona sunt, si pauperi largiaris, in 575 A
quo tibi debitorem deum quadam pietatis faeneratione consti-
15 tuas. bona sunt, si aperias horrea iustitiae tuae, ut sis panis
pauperum, uita egentium, oculus caecorum, orbatorum infan-
37 tium pater. habes unde facias, quid uereris? tua te uoce con-
uenio. habes multa bona in annos multos posita, potes et tibi
et aliis abundare, habes fecunditatem publicam: quid destruis
20 horrea? ostendo tibi, ubi melius tua frumenta custodias, ubi B

9 Luc. 16, 9 11 Psalm. CXI 9 Bas. 284 B (53 A) 15 Sir. 31
(34), 25 16 Iob 29, 15 Psalm. LXVII 6

1 uidete mentem *R et (corr. m2) V* 2 super *RBV* *℣' E* transfun-
dantur *C* 3 solis in partus *P* 4 uindicat (uendicat *℣ m2 ℣' EB' L*)
dines *V* (diues s. u. *m2*) *CB' N' L* quod *N'* uti ipse *CB' N'* 6 ha-
bis *P* 7 quae om. *PC* ei om. *L* 10 mammona *RB* *℣ T* iniquo
mammona (om. iniquitatis) *V* ei] et *P* 11 scit *DLT* multa
bona *N'* qui *P* ei qui (uero post ei add. *V*) cet., recte puto nescit
DLT dispersit inquit dedit *C* 13 melius s. u. *m2 V* bono *℣*
(o alt. ex a *m2*) *℣' E* sunt del. *m. ant. ℣*, om. *℣' E* pauperibus
V *℣' E* 14 tibi debitorem *CBN'*, tibi om. *P*, quod ante debitorem fa-
cillime intercidere potuit, debitorem tibi cet. post tibi add. facias *V m2*,
℣ exp., *CB'* deum et *C* feneratione *D* feneratione cet. 15 panem *P*
16 egentum *C* oculos *P* 19 publicam *P* destruis *PVB' P' L* de-
strues cet. 20 horrea tua *CB' N'* ubi om. *℣*, in quo add. post fru-
menta s. u. *m1* custodias *P*

bene saepias, ut fures tibi ea auferre non possint. include ea
 in corde pauperum, ubi ea nullus curculio consumat, nulla
 corrumpat uetustas. habes apothecas inopum sinus, habes apo-
 thecas uiduarum domos, habes apothecas ora infantium, ut
 dicatur tibi: ex ore infantium et lactantium perfe- 5
 cisti laudem. istae sunt apothecae, quae maneant in aeter-
 num, ista horrea, quae fecunditas futura non destruat. nam
 quid iterum facias, si tibi plus natum fuerit anno sequenti?
 iterum ergo et illa destrues quae nunc facere paras et maiora C
 facies. dat enim tibi fecunditatem deus, ut aut uincat aut 10
 condemnet auaritiam tuam, quo excusationem habere non pos-
 sis: tu uero quod per te multis nasci uoluit tibi soli reseruas,
 immo et tibi adimis; magis enim seruares tibi, si dispertireris
 aliis; bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui con-
 tulerint reuertuntur et gratia liberalitatis in auctorem redit. 15
 denique scriptum est: seminate uobis ad iustitiam.
 esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. bona satio in D
 corde uiduarum. si terra tibi fructus reddit uberiores quam

1 Matth. 6, 20 5 Psalm. VIII 3 8 Bas. 273 B (49 A) 16 Ho-
 see 10, 12 Bas. 265 C (45 D) 18 Iob 29, 13

1 ut] ubi *N'* ea tibi *Ų'E* offerre (au s. of) *R* afferre (u s. f
pr. m2) *B* possent *P* 2 corda *V* pauperis *LT* ubi tinea *ŲE*
 ubi nulla tinea *Ų'* eā *P* curculio *P* gulio *T* gurgulio *cet.* 3 con-
 sumat uetustas *RB* inopum sinus habes apothecas *om. P*, inopum
 sinus *om. D*, habes apothecas *om. V*, in quo inopum sinus s. u. *m2*;
 habes apothecas inopum s. h. a. uiduarum domos in *ras. minoris spatii*
R, inopum sinus... ut dicatur tibi *om. m1 B*, qui haec add. *m2 in mg.*
inf. 4 ora infantium orfanorum *CB'N'* 5 lactentium *ŲP·DLT*
 6 sint (sunt *E*) tibi *CB'N'* maneant *Ų* (a *alt. s. u.*) manent *B'DL*
 permanent *V* 7 ista sint tua (sunt tua s. u. *m2 V*) *CB'N'V* 10 facies
 (e *ex a*) *R* faciaes *C* deus fecunditatem *V* 11 condemnit *P* non
 possis] non poteris (*in mg. m2* non possis. Rq. quia hic multa desunt)
V, in quo deinde foliis compluribus deperditis desunt uerba tu uero...
 usque ad p. 499 u. 19 cum aurum, quo loco *m2 in mg.* uerba miror...
 putetis adiecit 13 et tibi ipsi *CB'N'* dispertires *CB'N'* 15 reuertantur
P conuertuntur *N'* ei *P* auctorem boni operis redit *CB'N'*
 17 estote *P* (e *pr. s. u. m3*) *RB* spiritalis (es *ex is*) *R* agricolae
RB 18 corda *C* reddet *ŲE* reddat *B'* reddet fructus *Ų'*

acceperit, quanto magis misericordiae remuneratio reddet multiplicatiora quae dederis!

38 Deinde, homo, nescis quia terrae partum praeuenit dies E
mortis, misericordia autem incursum mortis excludit? adsistunt
5 iam qui reposcant animam tuam, et tu adhuc differs operum
fructus tuorum, tu adhuc tempora tibi uiuendi longa metaris?
stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te. bene
ait 'nocte'. nocte anima auari reposcitur: a tenebris incipit et F
in tenebris perseuerat. auaro nox semper est, dies iusto, cui
10 dicitur: amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in
paradiso. stultus autem sicut luna mutatur, iusti
autem fulgebunt sicut sol in regno patris sui. recte
arguitur stultitiae qui in manducando et bibendo locarit spem
suam. et ideo tempus ei mortis urgetur secundum quod dic-
15 tum est ab ipsis qui gulae seruiunt: manducemus et bi-
bamus; cras enim moriemur. recte dicitur stultus qui
animae suae corporalia subministrat, quia recondit quae cui
39 seruet ignorat. et ideo ei dicitur: quae autem parasti 576 A

7 Luc. 12, 20 10 Luc. 23, 43 11 Sir. 27, 11 Matth. 13, 43
15 Esai. 22, 13 18 Luc. 12, 20

1 acciperit *P* reddet (*d pr. s. u. m2*) *P* reddit *DT* 2 ea quae
RB quae] quam *B'P'E* 3 o homo *BCB'P'DLT* 6 fructum *P*
tu *om. C* adhuc tu *B'N'* tibi tempora *CN'* longa metaris *P*
longa metiris *RBP'* longa meditaris *CB'N'* longiora promittis *D* pro-
mittis *LT* 7 animam tuam *om. P* anima tua (*om. repetunt a te.*
bene ait nocte. nocte anima) auare reposcitur (*reposcitur m2 in ras. et*
in mg. m. ant. A, a te poscitur *m1*) *CB'N'* bene et alterum nocte
om. P. recepi scripturam librorum RBP'DLT, quamquam de fide eius
merito dubitare licet; nam si ea quae in P scripta sunt respexeris, po-
tius haec coniectura commendatur: hac nocte repetunt a te <animam
tuam. bene nocte> ait. nocte 8 anima (*ma ex mā*) *P* 9 in *s. u. m4 P*
semper nox *CB'N'* 11 paradisso *P* autem post stultus *om. A'DLT;*
malim stultus enim 13 locaret *RBP'LT* locarat *D* 14 ei tempus
CB'N' urguetur *CN'* arguetur *B'* 15 gylae (*guilae m2*) *B* deser-
uiunt *LT* 16 moriamur *B'* moriamur *R* recte dicitur *om. CB'N'*
quia *RBCB'P'A'E* et (*a eras.*) *A* 17 quia] quae *CB'A'E* et (*deinde*
quae exp. m. ant.) *A* 18 seruat *P'DLT*

cuius erunt? quid cottidie metiris et numeras et obsignas? quid aurum trutinas, argentum ponderas? quanto melius est liberalem esse dispensatorem quam sollicitum custodem! quantum tibi prodesset ad gratiam multorum pupillorum patrem nominari quam innumeras stateras in sacculo obsignatas habere! pecunia etenim hic relinquitur, gratia nobiscum ad iudicem meriti deferitur.

40 Sed fortasse dicas quod uulgo soletis dicere: 'non debemus B
donare ei cui deus ita maledixit, ut eum egere uellet.' sed
non pauperes maledicti, cum scriptum sit: beati pauperes, 10
quoniam ipsorum est regnum caelorum. non de pau-
pere, sed de diuite scriptura dicit: captans pretia fru-
menti maledictus erit. deinde non requiras quid unus-
quisque mereatur. misericordia non de meritis iudicare con-
suevit, sed necessitatibus subuenire, iuuare pauperem, non 15
examinare iustitiam; scriptum est enim: beatus qui intel- C
legit super egenum et pauperem. quis est qui intel-
legit? qui conpatitur ei, qui aduertit consortem esse naturae,
qui cognoscit quod et diuitem et pauperem fecit dominus,
qui scit quod sanctificet fructus suos, si de his delibet ali- 20
quam pauperibus portionem. ergo cum habeas unde benefacias,
ne differas dicens: cras dabo, ne largiendi amittas copiam.

10 Matth. 5, 3 12 Prouerb. 11. 26 16 Psalm. XXXX 2
20 Sir. 32 (35), 11 21 Bas. 273 C (49 B) 22 Prouerb. 3, 28

2 aurū (rū *m2 in ras.*) *D* autem *LT* trutinans (*n alt. del.*) *P*
quando *C* quantū *N'* 3 custodem *P* 4 gratia *P* 5 numerari *A'E*
innumeras (*ras m2 ex ratas*) *A*; *fort.* innumeros... obsignatos sac-
culo (*m2 ex seculo*) *A* scō *C* 6 relinquitur (*n s. u.*) *P* *post* gratia
add. autem operum bonorum *CB'N'* ad iudicem nobiscum *LT* 7 me-
rito *BDLT* difertur *P* 9 ei donare *CB'N'* 10 non sunt *RBP'DLT*
scriptum sit *P* dictum sit a deo *CB'N'* dictum sit *cet.* pauperes
spū *CB'N'* 13 *inde a uerbis* deinde non *incipit A* 15 subueniret
(*t del. m3*) *P* 18 quem aduertit *C* 19 et *pr. om. B'* fecit (*m2*
ex facit) *B* 20 qui] quis *P* fructos *P* deliberet *PDLT* et (*de*
s. u.) *P* 21 benefacias] largiaris uide *CN', om. B'* 22 ne] non *LT*
cupiam *P*

periculosa est de alterius salute dilatio, potest fieri ut dum tu differs, ille moriatur. magis ante mortem praecurre, ne forte auaritia te et cras impediat et promissa fraudentur.

41 Sed quid dicam, ne differas liberalitatem? utinam non ad-
 5 properes rapinam, utinam quod concupieris, non extorqueas, E
 utinam alienum non petas, negatum praetermittas, excusatum
 patienter feras, non audias illam Iezabel, quae est auaritia,
 quodam profluvio uanitatis dicentem: ego tibi dabo pos-
 10 sessionem, quam desideras. tu tristis es, quia uis men-
 suram considerare iustitiae, ut alienum non eripias: ego habeo
 mea iura, habeo meas leges. calumniabor, ut spoliem, et ut
 42 possessio pauperis eripiatur, uita pulsabitur. quid enim aliud F
 in illa historia nisi diuitum auaritia describitur, quae est
 uanum profluvium, quod omnia fluvii modo rapiat et nulli
 15 usui profutura transducatur? haec est Iezabel non una, sed
 multiplex, non unius temporis, sed temporum plurimorum.
 haec omnibus dicit, sicut illa dixit uiro suo Achab: surge.
 manduca panem et redi ad te. ego tibi dabo ui-
 neam Nabuthae Israelitae. et scripsit librum no-
 20 mine Achab et signauit anulo illius et misit
 librum ad seniores et ad liberos eos, qui mora-
 bantur cum Nabuthae. et erat scriptum in libro: 577 A
 ieiunate ieiunium et constituite Nabuthae in prin-
 cipem populi et constituite duos uiros filios ini-
 25 quitatis ex diuerso eius, ut falsum testimonium

7 Reg. III 20 (21), 7 17 Reg. III 20 (21), 7—10

1 utt (t *alt. del.*) *P* 2 illum ille *CB'N'* et (illum *exp.*) *Monac.*
10041 ante* *P'* autem *LT* 3 et forte *T*, forte *om.* *CB'N'* 4 dico
LT 5 cupieris *N'* 8 quodam *P'DL* quoddam *R* (d *pr. eras.*) *cet.*
 profluvium *AC'B'N'* dabo tibi *RBA* (δῶσω σοι *LXX*), tibi *om.* *P'*
 10 iustitia *B'N'* 11 habeo meas *PRBAPD* ego meas *T* meas *cet.*
 calomniabor *P* 12 pauperis *om.* *N'* 14 rapit (it *ex iat m2*) *N'*
 15 transducit *N'* ieziabel *P* iezabel illa *CB'N'* 18 et manduca
CB'N' 19 israelitae *P* iezechelitae *E* israelitae *cet.* 21 illum librum
 (illum *s. u.*) *N'* illum *N'E* ad *alt. om.* *P'DLT* eius *PAP'*; *fort.*
 <in ciuitate> eius *scribendum* et ad liberos eos *om.* *C*

perhibeant aduersus eum dicentes: benedixit deum
et regem et producite illum et lapidate.

- 10, 44** Quam euidenter expressa est diuitum consuetudo? contri- B
stantur, si aliena non rapiant, renuntiant cibo, ieiunant, non
ut peccatum minuant, sed ut crimen admittant. uideas illos 5
tunc conuenientes ad ecclesiam officiosos humiles adsiduos,
ut effectum sceleris impetrare mereantur. sed dicit illis deus:
non hoc ieiunium elegi, non si flectas ut circulum
collum tuum, cinerem etiam et cilicium subster- C
nas, nec sic uocabitis ieiunium acceptum. non 10
tale ieiunium elegi, dicit dominus. sed solue om-
nem conligationem iniustitiae, dissolue obliga-
tiones uiolentarum commutationum. dimitte con-
fractos in remissionem et omnem conscriptionem
iniquam disrumpe. frange panem tuum esurienti 15
et egenos non habentes tectum induc in domum
tuam. si uideris nudum, uesti et domesticos semi-
nis tui non despicias. tunc orietur tibi matutinum
lumen tuum, et sanitas tua matura orietur et prae-
cedet ante te iustitia et maiestas dei circumdabit 20 D
te. tunc clamabis, et deus exaudiet te; adhuc te
45 loquente dicet: ecce adsum. audis, diues, quid domi-
nus deus dicat? et tu ad ecclesiam uenis, non ut aliquid lar-
giaris pauperi, sed ut auferas. ieiunas, non ut conuiuii tui
sumptus proficiat egenis, sed ut spolium de egentibus adipi- 25

8 Esai. 58, 5—9

1 maledixit *RA* 3 consuidudo *P* 4 ieiun. ut non *B'* 5 peccata *P'*
uideant illos tunc ueniētes *P'* 7 illi *N'* 8 non *alt. P* nec *cet.* si]
sic *P'LT* 11 talem *P* 13 uiolentiarum *A* et (i *alt. eras.*) *PR* 14 et
omnem *om. N'* 15 esurienti panem tuum *DLT* 16 et *om. CB'N'*
17 uesti *PP'DLT* et *m2 B* cooperi *B m1 cet.* 18 dispicias *P'* mato-
tinum (v *m3 s. o*) *P* 21 exaudiit *P* 23 deus *om. DLT* dicit *RA*
et (*m2* dicat) *B* aliquit *P* aliud (ud *eras.*) quid *R* aliud quit *B*
pauperibus largiari *CB'N'* 25 proficias eginis *P* spolia *RA* et
(*m2* spolium) *B* de egentibus (*ex* degentibus) *¶*

scaris. quid tibi uis cum libro et carta et signaculo et con-
 scriptione et uinculo iuris? non audisti: solue omnem con-
 ligationem iniustitiae, dissolue obligationes uio- **E**
 lentarum commutationum, dimitte confractos in
 5 remissionem et omnem conscriptionem iniquam
 disrumpe. tu mihi tabulas offers, ego tibi recito dei legem:
 tu atramento scribis, ego tibi spiritu dei inscripta repeto ora-
 cula prophetarum: tu testimonia falsa conponis, ego testimo-
 nium conscientiae tuae posco, quam iudicem tui effugere et
 10 declinare non poteris, cuius testimonium non poteris recusare
 in die, qua reuelabit deus occulta hominum. tu dicis: de- **F**
 struam horrea: dominus dicit: sine magis quidquid intra
 horreum est pauperibus deputari, sine cellas istas egenis pro-
 desse. tu dicis: maiora faciam et illo congregabo
 15 omnia quae nata sunt mihi: dominus dicit: frange
 esurienti panem tuum. tu dicis: tollam pauperi domum
 suam: dominus autem dicit ut egenos non habentes tec-
 tum inducas in domum tuam. quomodo uis, diues, ut
 deus te exaudiat, cum tu deum non putes audiendum? si non 578 **A**
 20 adquiescatur arbitrio diuitis, scaena conponitur, dei aestimatur
 iniuria, si diuitis petitio refutetur.

1, 46 Deum inquit benedixit et regem, aequalis uidelicet **B**
 persona, ut sit aequalis contumelia. benedixit inquit deum

7 II Cor. 3, 3 11 Rom. 2, 16 Luc. 12, 18 sqq. 15 Bas. 264
 A (44 C) 22 Reg. III 20 (21), 10

1 carta *RBACB'D* cartha *cet.* 3 obligationem *CB'N'* uiolentia-
 rum *R* (i *alt. eras.*) *A* 6 mihi cum *CB'N'* 7 tibi *om. N'*, in *mg. m2*
Monac. 10041 8 tu *ex te P* 9 quam *P(B' et (in eras.) N'* qua *N'E*
 quem *cet.* tu *PDLT* tuum *N'* (u n *ex i*) *N'E* effugire *P* 10 cuius
 ... poteris *om. CB'N'* ac recusare *C* 11 reuelauit *PRB* dñs *N'*
 12 horrea mea *N'* et dñs *N'E* 13 eginis prudesse *P* pauperibus
 prodesse *N'E* 16 pauperi pauperibus *P* pauperi *N'E* pauperibus *N'* (bus
eras.) *cet.* 17 ut *P(B'N' et m2 A* et *A m1 cet.* tectum *ex tecum*
RA 18 induc *DL* diues (es *ex is*) *m3 P m1 R, om. CB'N'* 19 cū
ex cur R 20 scaena *RA* scena *cet.* 21 efutetur (*m1 corr. ef,refu-*
tetur, re s. u.) P 22 maledixit *RA et (bene s. u. m2) B* uidelicet
 (e *pr. ex i*) *P*

et regem. ne diuitem maledicti nomen offendat et sermonis
 ipso laedatur sono, benedictio pro maledicto uocatur. quae-
 runtur duo testes iniquitatis. duobus testibus et Susanna est
 adpetita, duo testis et synagoga inuenit, qui aduersus Chri-
 stum falsa iactarent, duobus testibus pauper occiditur. pro- 5 C
 duxerunt igitur Nabuthae foras et lapidauerunt
 eum. utinam uel in suis ei liceret mori! pauperi ipsam diues
 47 inuidet sepulturam. et factum est inquit, cum audisset
 Achab quia mortuus est Nabuthae, conscidit ue-
 stimenta sua et cooperuit se cilicio. et factum est 10
 post haec et surrexit et descendit Achab ad ui-
 neam Nabuthae Israhelitae possidere eam. irascun-
 tur diuites et calumniantur, ut noceant, si non optineant quod
 desiderauerint. cum autem calumniati nocuerint, dolere se D
 simulant, tristes tamen et tamquam maesti non corde sed 15
 uultu in possessionis direptae locum prodeunt et inpressionis
 suae iniquitate potiuntur.

48 Hoc diuina mouetur iustitia et auarum digna seueritate
 condemnat dicens: occidisti et possedisti heredita-
 tem. propter hoc in loco, in quo linxerunt canes 20
 sanguinem Nabuthae, in eo lingent canes sangui-
 nem tuum et meretrices lauabuntur in sanguine
 tuo. quam iusta, quam seuera sententia, ut quam intulit E

2 Reg. III 20 (21), 13 3 Sus. (Dan. 13) 34 4 Matth. 26, 60
 5 Reg. III 20 (21), 13 8 Reg. III 20 (21), 16 19 Reg. III 20 (21), 19

2 laedatur (ae *ex u*) *P* laetatur *P'T* maledictio (i *alt. eras.*) *P*
 maledictione (ne *s. u. m2*) *U* maledicto (o *ex io*) *E* 3 testes (es
ex is, sed es eras.) *P* duobus enim *CB'N'* 4 sinagoga *PBCT*
 aduersum *BN'L* 5 prodixerunt...lapidauerunt *euanida in A*
 6 ergo *RB* 7 ei *om. L* liceret *P* pauperi *exp. U* 12 israelite *P* ie-
 zrahelitae *E* 13 calomniantur (v *s. o m3*) *P* 14 calumniati *P* se
s. u. P 15 tristis *P* 18 digna] maligna *R* (na *ex nam*) *A et* (digna
s. u. m2) *B* 19 condempnat *PAB'UE* 20 hoc] ea *RA et* (hoc *m2*
s. ea) *B* hoc in quo loco *N'* linxerunt *R* (c *eras.*) *BC* lin*****
 (gent *s. ras. m2*) *A* 21 Nabuthae...sanguinem *om. AC*

alteri mortis acerbitem eam ipse mortis suae horrore dis-
 soluere prohiberetur. inhumatum pauperem deus aspicit et
 ideo insepultum diuitem iacere decernit, ut et mortuus luat
 suae iniquitatis aerumnam qui nec mortuo putauit esse par-
 5 cendum. itaque uulneris sui cruore perfusum cadauer in spe-
 cie funeris uitae suae prodidit crudelitatem. haec cum per-
 tulit pauper, diues arguebatur, cum diues excepit, pauper
 49 uindicabatur. quid sibi autem uult quod meretrices lauerunt F
 in sanguine eius nisi forte ut meretricia quaedam in illa feri-
 10 tate fuisse regis perfidia proderetur uel cruenta luxuries, qui
 sic fuit luxuriosus, ut holus desideraret, sic cruentus, ut
 propter holus hominem occideret? digna auarum, digna aua-
 ritiae poena consumit. denique et Iezabel ipsam comederunt
 canes et uolucres caeli, ut ostenderetur quod spiritalis nequitiae
 15 fiat praeda diuitis sepultura. fuge ergo, diues, huiusmodi exi- 579 A
 tum. sed fugies eiusmodi exitum, si fugeris eiusmodi flagi-
 tium. noli esse Achab, ut possessionem finitimam concupiscas.
 non tibi cohabitent Iezabel illa feralis auaritia, quae tibi cru-
 enta persuadeat, quae cupiditates tuas non reuocet, sed in-
 20 pellat, quae te faciat tristiores etiam, cum desiderata posse-
 deris, quae te faciat nudum, cum diues fueris.

8 Reg. III 22, 38 13 Reg. III 9, 36

1 orrore *P* dissolueret (*t del. m3*) *P* 2 prohiberetur *P* iuberetur
RBAP'DLT proderetur *cet.* 3 mortuos (*v s. o alt.*) *P* 4 potauit (*v*
s. o m3) *P* 5 in specie *scripsi* in species *R* species (*om. in*) *A* specie
(om. in) *CB'N'* in speciem *cet.* 7 diues *alt.* (*es ex is m3*) *P* excipit
P (corr. m3) RBALT poenam (*poena C*) pauper *CB'N'* 8 uindi-
 catur *RBA* iudicabatur *N'* meretrices (*es ex is m3*) *P* lauarunt se
(se s. u. 2) *N'* 9 sanguinem *RB* meretricia (*ci s. u. m3*) *P*
 12 occiderit *P* auaritiae *CB'N'P'* auaritiam *B* (*auarum m2*) *cet.*;
fort. auaritia 14 spiritalis *P* (*s alt. s. u.*) *D* (*s alt. eras.*) ne-
 quitia *PP'* 15 fiat (*a s. u.*) *D* fit *T* sit *L* diuitiis serui-
 tura *RA et (corr. m2) B* diues (*es ex is m3*) *P* 16 sed...
 exitum *om. CB'N'* huiusmodi *CB'N'* eiusmodi (*s. m2 huiusmodi*) *B*
 18 cohauit *P* quohabitet *R (corr. coh.) B* quod habitet *B'* hiezabel
RB zezabel C2 19 tuas *om. RBA* sed inpellat *om. CB'N'* re-
 pellat (*im s. re*) *P'* 20 faciet *A* considerata *A* 21 te *om. C*

12, 50 Pauperiorem enim se iudicat omnis abundans, quia sibi
 deesse arbitratur quidquid ab aliis possidetur. toto mundo
 eget, cuius non capit mundus cupiditates; eius autem qui
 fidelis est totus mundus diuitiarum est. toto mundo fugit
 qui considerans conscientiam suam metuit deprehendi. et ideo 5
 Achab ad Helian secundum historiam ait, secundum aenig-
 mata autem diues ad pauperem: inuenisti me inimicus
 meus. quam misera conscientia, quae se proditam doluit!
 51 et dixit Helias ad eum: inueni, quoniam fecisti malum
 in conspectu domini. rex ille erat et rex Samariae Achab, 10
 Helias pauper et indigens panis, cui defuisset uictus sub-
 stantia, nisi corui alimoniam ministrassent. adeo deiecta erat
 conscientia peccatoris, ut nec regalis potentiae fastu adtolle-
 retur. itaque quasi uilis et degener inuenisti me inquit
 inimicus meus et deprehendisti in me quae latere crede- 15
 bam. nulla mentis meae occulta te fallunt; inuenisti me, pa-
 tent tibi uulnera mea, captiuitas praesto est. peccator inue-
 nitur, cum iniquitas eius proditur, iustus autem dicit: igne
 me examinasti, et non est inuenta in me iniquitas.
 Adam cum lateret, inuentus est, Moysi autem nequaquam 20
 inuenta est sepultura. inuentus est Achab, non inuentus He-
 lias, et sapientia dei dixit: quaerent me mali et non in-

7 Reg. III 20 (21), 20 9 Reg. III 20 (21), 20 12 Reg. III 17. 6
 18 Psalm. XVI 3 20 Gen. 3, 8 sq. Deut. 34, 6 21 Reg. III 2, 11
 22 Prouerb. 1, 28

1 enim *om.* *N'* 2 possidetur *P* 3 cupiditatis *P* 5 deprehendi *P*
 6 helian *P* helyam *DE* heliam *cet.* 7 autem] enim *L* inimice *B'*
 8 quam] quae *P* prodita modulauit *℣* (du *m2* ex do) *℣'* proditum
RBAP' uoluit *P* 9 in uerbo Helias *desinit* *L* quod iam *RBA*
 fecisti *om.* *C* 10 erat ille *om.* *CB'N'* sāmariae *P* 11 panis (e
 s. i) *T* pane *N'* et (is s. e) *P'* panes *A* defuisset (et ex it *m3*) *P*
 defecisset *N'* et (in *mg.* defuisset) *D* substantiae *RBAP'* 12 alimo-
 nia *PB* defecta *N'* (de*fecta *℣*) erant *B* 13 peccatori *N'* poten-
 tia *℣* (ae ex a) potentia *B'* 14 qualis *℣* (quasi *m2*) *℣'* uilis et
om. *RBA* inquit s. u. *T*, *om.* *E* 15 et *PP'DT*, s. u. *m2* *B*, *om.* *cet.*
 deprehindisti *P* 17 inuenitur peccator *CB'N'* 20 moysi *P* moyse *RB*
 moysi (i ex is) *m2* *℣* *m1* *E* 21 non est *CB'N'P'* 22 quaerunt *N'*

uenient. unde et in euangelio Iesus quaerebatur et non in-
ueniebatur. culpa igitur auctorem suum prodit. unde et The-
sbites ait: inueni quoniam fecisti malum in con-
spectu domini, quia culpa reos tradit dominus, innocentes
5 autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. denique F
Saul quaerebat sanctum Daud et inuenire non poterat, Daud
uero sanctus regem Saul, quem non quaerebat, inuenit, quo-
niam tradidit eum dominus in potestatem ipsius. captiua igitur
opulentia est, paupertas libera.

12 10 Seruitis, diuites, ac miseram quidem seruitutem, qui ser-
uitis errori, seruitis cupiditati, seruitis auaritia, quae expleri
non potest. gurges quidam insatiabilis rapidior est, cum in-
lata demergit, et putei modo cum exundat caeno inquinatur,
terram adrodit nihil sibi profuturam. uel hoc exemplo uos 580 A
15 admoneri conuenit. puteus enim, si nihil haurias, inertis otio
et degeneri situ facile corrumpitur, exercitus autem nitescit
ad speciem, dulcescit ad potum. ita et aceruus diuitiarum
cumulo harenosus speciosus est usu, otio autem inutilis ha-
betur. deriuato igitur aliquid de hoc puteo. ignem arden-

1 Ioh. 8, 21 6 Reg. I 23, 15; 24, 4; 26, 4 7 Reg. I 24, 5
15 Bas. 272 B (48 A) 19 Sir. 3, 30

1 \overline{ihs} P \overline{dns} \overline{ihs} $RBAP'DT$ \overline{dns} \overline{nr} \overline{ihs} CBN' 2 prodet RA et (pro-
dit $m2$) B 4 culpa P tradet (e ex i) R 5 tradet $PRBA\mathfrak{N}'$
7 uero] ergo (g ex i) P 8 est igitur opulentia N' igitur est opul. CB'
9 pauperies N' 10 diuites (e ex i) P ac (hanc P') miseram quidem
seruitutem $PCN'P'$ et ($m2$ misera quidem seruitus) B' hanc mise.am ser-
uitutem RB et ($m. ant. s. u.$ huic misere seruituti) A hac quidem mi-
sera seruitute DT quia T 12 quidem N' est rapidior P' rabi-
dior T' cum inlata] cumulata RA et (cum inlata $m2$) B 13 dimer-
git PB' exurdat cenn P 14 adrodit P (it ex et $m3$) PDT adradit
 RA et (o $s. a alt. m2$) B rodit $CB'N'$ (o ex a $cod. mus. Brit. Reg. 5$
 F' 13) 15 aurias $PRBA$ et ($corr. m2$) \mathfrak{N} 16 exercens $RBAP'$ exer-
citus \mathfrak{N}' excitatus E' nitescit (e $m3 ex$ i) P 17 ad speciem dul-
cescit $om. CB'N'$ dulcescit P dilitiarum (e $s. i pr. m2$) \mathfrak{N} cu-
mulo diuitiarum B' 19 deriuato $B'N'P'$ diriuato P (i $pr. ex$ e) $cet.$
de] $ex D$ poteo B

tem restinguet aqua et elemosyna resistet peccatis, aqua autem statim cito uermis facit. non stet thesaurus tuus nec stet ignis tuus. stabit in te, nisi eum operibus tuae miserationis auerteris. in quantis sis, diues, incendiis considera. tua uox est dicentis: pater Abraham, dic Lazaro, ut extremum digiti sui intinguat in aqua et refrigeret linguam meam. tibi igitur proficit quidquid inopi contuleris, tibi crescit quidquid minueris. te illo quem pauperi dederis cibo pascis, quoniam qui miseretur pauperis ipse pascitur et fructus iam in his est. misericordia seminatur in terra, in caelo germinat, plantatur in paupere, apud deum pullulat. ne dixeris inquit deus: cras dabo. qui non te patitur dicere: cras dabo, quomodo patitur dicere: non dabo? non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis; quod enim commune est in omnium usum datum solus usurpas. omnium est terra, non diuitum, sed pauciores qui non utuntur suo quam qui utuntur. debitum ergo reddis, non largiris indebitum. ideoque tibi dicit scriptura: declina pauperi ani-

5 Luc. 16, 24 12 Prouerb. 3, 28 Bas. 276 A (49 C) 18 Sir. 4. 8

1 restinguet *PT* restinguit *P'* extinguet *RBA* extinguit *D* restingue *cet.* aqua et] quia *℣* (i s. u. m2) *CB'℣'E* elemosyna *D* elimosina *P* elemosina *cet.* resistet *RBT* et (i s. e alt.) *A* resistit (e s. i alt.) *D* *cet.* 2 uermis *P* uermes *cet.* thesaurus *P* thesaurus *cet.* 3 nec] ne *CB'N'P'DT'* et (m2) *B* ignis tuus stet *CB'N'* ignes *P* eum] cum *P* operibus eum *RBA* 4 aduerteris *RBAT* quantis uero *CB'N'DT* diues (e ex i m3) *P* considerat *R* 5 est *om.* *N'* post est *add.* ista *CB'N'* dicens *R* habraham *P* 6 aquam *RBB'P'T.* fort. recte 8 decrescit *D* (de exp.) *T* minueris. te illo quem pauperi dederis cibo pascis, quoniam qui miseretur pauperis ipse pascitur *PRBAP'DT* in pauperes (pauperis *C'*) prorogaueris (progaueris *℣℣'* erogaueris *D* in *mg.*) scriptum est qui miseratur pauperi fenerat dō. ipse cibo in paupere pascitur *CB'N'* et m2 in *mg.* his adiectis at lib *D* 10 pascetur (e ex i) *P* et (e ex i m2) *B* pascitur (e s. i) *P'* fructus hominis est *RA* et (iam in his s. u. m2) *B* post est *add.* et (eras.) *R* misericordiae *CB'N'D* 11 pauperes *CB'N'* 12 pullulat *P* 14 largiaris *A* reddes *RA* et (i s. e alt.) *B* 15 tu solus *CB'N'* 16 suo quam qui utuntur *om.* *N'* 17 reddes *R* et (i s. e alt.) *B* largiaris *A*

mam tuam et redde debitum tuum et responde pacifica in mansuetudine.

14 Quid enim superbias, diues? quid dicas pauperi: noli me D
tangere? nonne sic utero conceptus et natus ex utero es,
5 quemadmodum est pauper natus? quid te iactas de nobilitatis E
prosapia? soletis et canum uestrorum origines sicut diuitum
recensere, soletis et equorum uestrorum nobilitatem sicut con-
sulum praedicare. ille ex illo patre generatus est et ex illa
matre editus, ille auo illo gaudet, ille se proauis adtollit. sed
10 nihil istud currentem iuuat; non datur nobilitati palma, sed
cursui. deformior est uictus, in quo et nobilitas periclitatur.
caue igitur, diues. ne in te erubescant tuorum merita maio- F
rum, ne forte et illis dicatur: 'cur talem instituistis, cur talem
elegistis heredem?' non in auratis laquearibus nec in porphy-
15 reticis orbibus heredis est meritum. laus ista non hominum,
sed metallorum est, in quibus homines puniuntur. per egentes
aurum quaeritur et egentibus denegatur. laborant ut quaerant,
5 laborant ut inueniant quod habere non norunt. miror tamen,
cur eo uos, diuites, iactandos putetis, cum aurum materia
20 magis offensionis quam commendationis gratia sit; lignum

3 Bas. 276 B (50 A) 7 Bas. 285 A (53 C) 20 Sir. 34 (31), 7

1 pacifice *A* 2 mansuetudine *P* 3 superbias (a s. u.) *P'* superbis
(bis *ex* bum *m2* *Ų*) *N'* dicis (a s. i *alt.*) *P'* dicis (is *ex* at *m2*) *N'*
4 sic utero *CEDT* sic in utero *RBAP'* sicut utero *Ų'* sic tu *Ų* *m2*
(cuius scriptura primaria dinosci iam non potest sicut ego *PB'* es
ex utero *N'*, es *om.* *T* 5 quemadmodum est pauper natus *om.* *DT*
est pauper natus *P* pauper est natus *Monac. 10041* est natus (*om.*
pauper) *B'* et pauper est natus *cet.* de] diu *BT* et (de *corr.*) *D*
6 originis (es *ex* is) *P* origines . . . uestrorum *om.* *P'* 8 est *om.* *N'*
ex alt. om. (*B'N'* 9 illo] ille *N'* ille] illis (*N'* attolli *N'*
adtollis *B'* 11 nobilitas generis *ACB'N'* pereclitatur *P* 12 eru-
biscant *P* 13 cur talem elegistis *om.* *RAN'*, s. u. *m2* *B* 14 por-
phyreticis (*B'* porphyreticis *RA* porphyreticis *BN'* porphyreticis *cet.* 16 po-
nuntur *T* et (puniuntur *corr.*) *D* 19 eos (s *eras.*) *P'* equos (*om.* uos) *T*
iocundos *R* (o *pr. ex* u) *A* iocundos *B* iactando (*C'* aurum (u *pr.*
s. u.) *R* arum *B* harum *A* auro *N'*

enim offensionis est et aurum, et uae his qui sec- 58
 tantur illud. denique benedicatur diues, qui inuentus
 est sine macula et qui post aurum non abiit nec
 sperauit in pecuniae thesauris. sed quasi is cognitus esse
 non possit, eum sibi desiderat demonstrari. quis est? inquit 5
 et laudabimus eum; fecit enim quod mirari magis quasi
 nouum quam quasi usitatum recognoscere debeamus. itaque
 qui in diuitiis potuerit conprobari, is uere perfectus et dignus
 est gloria. qui potuit inquit transgredi et non est
 transgressus, et facere male et non fecit. aurum 10 B
 ergo uobis, in quo tanta erroris inlecebra est, non tam sua
 56 gratia quam hominum poena commendat. an uos ampla ex-
 tollunt atria, quae magis debent compungere, quia cum po-
 pulos capiant, uocem excludunt pauperis? quamquam nihil
 prosit audiri eam, quae etiam audita nil proficit. deinde non 15
 ipsa uos pudoris aula admonet, qui aedificando uestras uultis
 superare diuitias nec tamen uincitis. parietes uestitis, nudatis C
 homines. clamat ante domum tuam nudus, et negligis: clamat
 homo nudus, et tu sollicitus es quibus marmoribus pauimenta
 tua uestias. pecuniam pauper quaerit et non habet: panem 20
 postulat homo, et equus tuus aurum sub dentibus mandit.

2 Sir. 34 (31), 8
 21 Uerg. Aen. VII 279

5 Sir. 34 (31), 9

9 Sir. 34 (31), 10

1 enim *om.* B' et *pr.* *om.* CB'N'DT illis RA et (his s. m2) B
 4 pecunia RBVB' pecunia et C et Monac. 10041 his PRBAP'
 5 est hic M'E, hic *post* inquit s. u. M 6 laudauimus P quasi] quā A
 7 debeamus A 8 his R (h eras.) B uere (e alt. ex o) R uere (s.
 e alt. ras.) D 10 male PCM mala VB'M'E (ααα LXX) malum
 RBP'DT (in A euandidum) 11 illecebra erroris M' 12 nos (v s. n) V
 ampla P 13 debent... uocem in mg. m2 V populus P populos
 (os ex us) M populū P' 14 pauperes P et (i s. e tert.) AV 15 possit
 P prossit V prosint RBA audire (e m2 ex i) M audis V ea
 PRBAP' nil PP' nihil cet. 16 quia RBA M'E et (a s. u.) D
 17 tamen *om.* RA, s. u. m2 B parietes (es ex is m3) P uestitis
 auro V (auro s. u. m2) CB'N' homines nudatis N' homines ueste
 nudatis V (ueste s. u. m2) CB' 18 homines (e ex i m3) P exclamat
 PP'DT et (ex s. u. m2) B clamat homo nudus *om.* CB'N' 19 es
 quomodo V 20 tua *om.* CB'N' 21 mandet RBV

sed delectant te ornamenta pretiosa, cum alii frumenta non habeant: quantum, o diues, iudicium tibi sumis! populus esurit, et tu horrea tua claudis: populus deplorat, et tu gemmam tuam uersas. infelix, cuius in potestate est tantorum animas D
5 a morte defendere et non est uoluntas! totius uitam populi poterat anuli tui gemma seruare.

7 Audi plane qualis diuitem deceat praedicatio. liberaui inquit pauperem de manu potentis et orphanum, cui non erat adiutor, adiuui. benedictio perituri
10 super me uenit, os autem uiduae me benedixit. iustitiam induebar, oculus eram caecorum, pes autem claudorum; ego eram pater infirmorum. et E
infra: ante fores meas non habitauit hospes, ostium autem meum omni uenienti patuit. si au-
15 tem et peccaui imprudens, non celaui culpam meam neque reueritus sum multitudinem plebis, ut non adnuntiarem praesentibus eis. si passus sum infirmum exire ostium meum uacuo sinu. cautionem quoque quam habuit debitoris scis-
20 sam sine recuperatione debiti reddidisse memorauit. nam

5 Bas. 292 A (56 C) 7 Iob 29, 12—16 13 Iob 31, 32—37

1 delectant (t *alt. s. u. m2*) *RAV* 2 sumis tibi iudicium *N'* 3 populus... uersas *infra in mg. D* 4 tantorum hominum *V* 5 et (*s. u. m2*) non est (est *in ras.*) *V* uoluntas *P* 6 poterant (*n del.*) *V* anuli *RBAP'DTE* et (*s. t animi*) *℣'* et (*ex animi*) *V* animi *C'* (*s. at anuli*) *PB'℣* 8 orphanum *℣'E* orfanum *℣* (*um ex orum m2*) *cet.* 9 adiuuet *P* et *m2 B, om. DT* pueri *V* 10 et os (*om. autem*) *V* benedixit me *V* 11 iustitiam (*m del.*) *PB* iustitia *VCB'DT* oculos *P* 12 et ego *P'* orfanorum *N'* 13 meę (*as s. e*) *P* meas (*as m2 in ras*) *℣* meos *E* 15 et *om. ℣'E* imprudens (*r s. u.*) *P* nonne elauit *P* 18 uacuo sinu *CB'N'V* (*κενὸν κόλπον LXX*) uacuo sinu suo *A* uacuos si *R* et (*s pr. exp.*) *B* uacuum si *PP'DT* 19 si quam *AVCB'N'* habuit *AV* habui *cet.* debitores *P* debitori *P'* 20 debiti *om. CB'N'* reddidisse memorauit *RBA* sę reddidisse (*di alt. s. u.*) memorauit *V* (*m2 exp. se et memorauit et corr. reddidi*) reddidisse memorauit *P* reddidisse memorauit *P'DT* reddidi sine mora *CN' et Monac. 10041* reddidi et sine mora *B'*

quid etiam illa replicem, quod in omni infirmo fleuisse se
 dicit et ingemuisse, cum uideret uirum in necessitate, se
 autem in bonis, sed tunc sibi magis fuisse dies malorum,
 cum se habere cerneret et alios indigere? si hoc ille dicit.
 qui numquam uiduae fecit oculum tabescere, qui numquam
 solus panem suum manducauit et non orphano tradidit. quem
 a iuuentute sua nutriuit aluit instituit parentis affectu, qui
 numquam nudum despexit, qui morientem operuit, qui uelle-
 ribus ouium suarum infirmorum calefecit umeros, non oppressit
 pupillum, numquam diuitiis delectatus est, numquam gratu-
 latus est lapsu inimicorum suorum, si qui fecit haec de
 summis coepit egere diuitiis, si nihil ex patrimonio tanto nisi
 solum fructum misericordiae reportauit, quid de te futurum
 est, qui tuo nescis uti patrimonio, qui in summis diuitiis dies
 sustines mendicitatis, quia nulli largiris, nulli subuenis?

14, 58 Custos ergo tuarum es, non dominus facultatum, qui aurum
 terrae infodis, minister utique eius, non arbiter. sed ubi
 thesaurus tuus, ibi et cor tuum. ergo in illo auro cor
 tuum terrae infodisti. uende potius aurum et eme salutem,

1 Iob 30, 25—27 5 Iob 31, 16 sq. 17 Matth. 6, 21 Bas. 285
 C (54 B)

1 replicem *P* repetam *cet.* 2 dicit *PT* et *m2 B* dixit *B m1 cet.*
 ingemuisse se *CN'* uideret (et *ex it m2*) *B* 3 magis sibi *RBA*,
 magis *om.* *V* (*post dies add. s. u. m2*), *s. u. D*, sibi *om.* *P'* 4 cer-
 nerit *P* et *om.* *CN'* indigeret *P* si] sed *RAP'T* et (*si corr.*) *D*
 5 oculum fecit *RCB'N'* oculos fecit *V* oculum facit *BA* tabiscere *BA*
 6 solus panem suum *PP'TD* panem suum solus *cet.* manducauit (*uit*
ex ret m2), *om.* et *V* orphano *Ų'ED* orfano *cet.* 7 instituit *P*
 affectu et *ref.* (*om.* qui numquam . . . operuit qui) nudi operti et uelle-
 ribus o. s. humerorum calefactorum (*om.* humeros . . . gratulatus est) et
 quod his maius est quod non lapsu inimicorum suorum gauisus est si
 quis *V* 8 uellere *B'* 10 est *om.* *R*, *s. u. A* 11 lapsu *RBA'*
 qui *CN'* quid *P* (*d del.*) quis *cet.* 12 agere *V* egredi *CB'N'T* et (*s.*
4 egere) *D* si *om.* *RA* nil *P'DT* ex *om.* *C* tantum *RBA*
 13 solum *om.* *V* relinquit *V* de te *CB'N'* (*de s. u. Ų'*) *VDT* te
RAP' et (*exp.*) *B*, *om.* *P* 15 quia] qui *cod. mus. Brit. Reg. 5 F 13*
 16 es tuarum *CB'N'* 17 eius es *B'P'* arbiter es *A* 18 auro (*o ex*
um m3) *P* 19 infodisti (*o ex u m3*) *P* 19 sq. uinde (*ter*) *P*

uende lapidem et eme regnum dei, uende agrum et redime C
 tibi uitam aeternam. uera allego, quia uerba adstruo ueritatis.
 si uis perfectus esse, inquit omnia quaecumque
 habes uende et da pauperibus, et habebis thensau-
 5 rum in caelo. et noli contristari, cum haec audis, ne dicatur
 et tibi: quam difficile qui pecunias habent in re-
 gnum dei intrabunt. magis cum haec legis, considera quia
 ista tibi potest mors eripere, potestas superioris tollere, deinde
 quia peteris parua pro magnis, caduca pro aeternis, thensauros D
 10 pecuniae pro thensauris gratiae. isti corrumpuntur, illi per-
 59 manent. considera quia hos non solus possides. possidet tecum
 tineia, possidet aerugo, quae consumit pecuniam. has tibi con-
 sortes auaritia dedit. uide autem quos tibi det gratia debi-
 tores: splendidum in panibus benedicient labia iu-
 15 storum et testimonium bonitatis illius fiet. facit
 tibi debitorem patrem deum, qui pro munere, quo pauper ad-
 iutus est. faenus exsoluit quasi boni debitor creditoris. facit E

3 Matth. 19, 21 sq. Bas. 280 B (51 D) 6 Marc. 10. 23 (Matth.
 19, 23) Bas. 288 A (54 D) 11 Matth. 6, 20 Bas. 273 C (49 B)
 14 Sir. 34, 23 (31, 28)

1 et *pr. om.* PP'D et eme tibi CB'N' 2 allegoria R uerbo
 CB'NE astruo uerba V 3 inquit esse P' inquit uade et uende
 omnia quaecumque habes V 4 pauperibus et *rel. (om. et habebis ...*
caelo et) V 5 dicas P' 6 et *om.* VE *post* tibi *add.* sicut et adu-
 lescenti illi diuiti dictum est CB'N'DT *et in mg. m2* V qui p̄ intr̄.
 in r̄ magis dum V pecunias] possessiones N' 8 mors potest V
 tollere *s. u.* P, *ex* tolerare m2 N' deinde] denique RA 9 quia
 pateris R (*corr.* qui appetis) quia pe&eris C' quia appeteris B' quia po-
 teris (o *ex e m2* N) N' thensauros *et* 10 thensauris P thesauros *et*
 thesauris *cet.* gratiae uendere (uendere *in mg. m3* N) N' 11 solus
 non (non *s. u.* N) N' solum B possedis P possedit P' tecum]
 ergo CB' ergo (*s. enim*) N' enim NE 12 possedit (*corr. m3*) P aeru-
 go] ergo P hos V (a *s. o*) P' consortes (*s pr. del.*) P 14 splen-
 didi dum PP'DT 15 fac P 16 *** debitorem C' patrem debi-
 torem E quo *extra u. m. ant.* N' 17 fenus PRAD foenus *cet.*
 exsoluet NN'B' *et* (it *ex et*) E exsoluit (e m2 *s. i*) V exoluet (i *s. e*) D
 debitor *ex* creditor P facit V

tibi debitorem filium, qui ait: esuriui et dedistis mihi
manducare, sitiui et dedistis mihi bibere, hospes
eram et collegistis me, nudus et operuistis me.
quod enim unicuique minimorum conlatum est sibi dicit esse
60 conlatum. nescis, o homo, struere diuitias. si uis diues esse. 5
esto pauper saeculo, ut sis deo diues. diues fidei diues est
deo, diues misericordiae diues est deo, diues simplicitatis
diues est deo, diues sapientiae, diues scientiae diuites deo. F
sunt qui in paupertate abundant et qui in diuitiis egeant.
abundant pauperes, quorum profunda paupertas abundauit in 10
diuitiis simplicitatis suae, diuites autem eguerunt et esurierunt.
neque enim otiose scriptum est: diuitum pauperes prae-
positi erunt et proprii serui dominis faenerabunt,
quia diuites et domini superuacua et mala seminant, ex qui-
bus fructum non colligant, sed spinas metant. et ideo paupe- 15
ribus diuites erunt subditi et serui dominis spiritalia faenera- 583
bunt, quemadmodum diues rogabat, ut sibi stillam aquae
pauper Lazarus faeneraret. potes et tu, diues, istam implere

1 Matth. 25, 35 sq. 4 Matth. 25, 40 12 Prouerb. 22, 7
15 Hier. 12, 13 16 I Cor. 9, 11 17 Luc. 16, 24

1 filium dei *CB'N'* et (dei s. u. m2) *V* dedistis *D* (s alt. s. u.)
dedisti *T* 2 manducare et re[et] (om. sitiui... me) *V* dedisti *T*
biuere *P* potum (*'* 3 operuisti *B* cooperuisti *C* et *Monac. 10041*
4 ctenim *V* est] fuerit *CB'N'* 5 collatum s. u. *¶* datum *CB'*
nescis... esse om. *N'* o extra u. *C* instruere *V* 6 a saeculo *V*
diues deo *N'* deo s. u. m2 *V* 7 qui diues est in misericordia hic
est diues in deo *CB'N'DT* diues est deo om. *A* diues est
... sapientiae om. *V* diues in simplicitate diues est deo *CB'N'DT*,
om. *P'* 8 sapientiae et scientiae *CB'N'DT* diuites] diues est
RA'CB'N' et (m2 diuites) *B* 9 abundant *AB'* et (ant m2 ex ent) *B*
10 pauperes... abundauit om. *V* abundabunt *¶E* 12 diuitibus *P'*
13 fenerabunt *¶D* foenerabunt *T* fenerabunt cet. 14 domini (o ex
u?) *P* mala] multa *RBAP'DT* 15 non om. *N'* conligunt *RB*
colligunt (a s. u) *A* et exp. *A*, om. *CB'N'* ita pauperis diuitibus
preerunt *B'* 16 (item in sqq.) fenerare *D* foenerare *A* fenerare cet.
faenerabunt] seminabunt *RBA* 17 rogabat] fenerabat *N'* 18 istam
om. *D*

sententiam. largire pauperi, et domino faenerasti; qui enim largitur pauperi deum faenerat.

1 Pulchre autem sanctus Daud in psalmo septuagesimo quinto hymnum deo concinens ad Assyrium scriptum, hoc est ad-
 5 uersus nequitiae spiritalis Assyrium. inanem ac uanum prin-
 cipem istius mundi, ita coepit: notus in Iudaea deus, hoc B
 est non in diuitibus, non in nobilibus et in potentibus, sed
 in anima confitente notus est deus. et in Istrahel magnum
 inquit nomen eius, non in principibus et consulibus, sed
 10 in eo qui deum uidet; ipse est enim Istrahel. in quo profunda
 2 fides ad cognitionem dei potuit peruenire. et factus est
 inquit in pace locus eius, ubi quietus affectus nullis di-
 uersarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis auaritiae
 turbatur procellis, nullis diuitiarum quaerendarum ignescit C
 15 incendiis. ipse est qui speculatur aeterna et habitat in Sion,
 confringens omnia spiritalium instrumenta bellorum, conterens
 arcus, quibus diabolus ignita dirigens iacula graues pectoribus

1 Prouerb. 19, 17 4 Ephes. 6, 12 6 Psalm. LXXV 2 8 Psalm.
 LXXV 2 11 Psalm. LXXV 3 15 Psalm. LXXV 5 et 3 16 Psalm.
 LXXV 4

1 largire] etlargire *R* et (et *exp.*) *B* et largiri *A* largire (*s. m2* si lar-
 gieris) *V* si largieris *Ų m1 CŲ'* si largiris *B* si largiaris *Ų m2 E* fene-
 rasti *V m1* feneraueris *V m2 CB'N'* fenerari (*ri in ras.*) *R* foenerare *A*
 2 dñm *P* dño *Ų'E* deo *cet.* 3 septuagisimo *P* 4 imnum *P* himnum *Ų*
 ymnum *P'TŲ'E* id est *V* 5 nequitas *CB'N'* spiritalis *CB'ŲE* ad-
 sirium *P* assirium *T* assyriorum *V* enim inanem *CB'N'* ac] et *TE*
 uacuum *T* (*ex corr.*) *N'* 6 mundi sonat *C* et (sonat *s. u. m2*) *V*
 post deus *add.* in israhel magnum nomen eius *CB'N'* 7 est *om. A*
 id est in confessione non *V* et in *PP'DT* sed in *CB'N'* et *RBAV*
 potestatibus *RA* sed in *PP'DTRBA* et *m2 Ų* et in *Ų m1 cet.*
 sed notus est deus in anima confitente non in potente *V* 8 animā
 confitentem *P* confitendo *B'* notus est *om. CB'N'* deus *om. RA.*
s. u. m2 B, deo *CB'N'* et in... eius *om. CB'N'* in Istrahel *om. P*
 israhel *uel isrl libri* magnus *P* 9 inquit *om. V* 10 ipse *in ras.*
m2 V enim *s. u. m2 V* isrl *P* israhel *uel isrl cet. (om. V)*
 (item *p. 508, u. 10*) 12 inquit *om. CB'N'* post eius *add.* et habi-
 tatio eius in sion *CB'N'* 14 querendarum diuitiarum *Ų'E* igniscit *D*
Monac. 10041 ignescit (*e ex i*) *T* 15 et *om. P* 17 iaculas *B*

hominum solet inurere passiones. sed illa iacula iusto nocere non possunt, cui deus lux est, tantumque abest a caligantium horrore tenebrarum, ut aduersarius in eo locum habere non possit, qui etiam principibus se consuevit infundere. sicut D
 infudit Iudae etiam proditori concidens tamquam in silua 5
 lignorum fidei ianuas, ut in cor eius haberet ingressum et aeterni nominis tabernaculum possideret apostolatus conlati munere dedicatum. ergo ille quasi improbus usurpator concidit ianuas, ut uiolentus introeat, dominus autem quasi pius in- 10
 lustrat seruos et eorum fulgentibus meritis et claritate uir- E
 tutum tenebras mundi huius inluminat. hanc pacifici atque mansueti habent aput deum gratiam sobria mentis suae tran- E
 quillitate fundati. insipientes autem corde turbantur et ipsi sunt sibi propriae exagitationis auctores, quia desideriorum suorum uoluuntur aestu et quodam salo fluctuant. 15

15, 63 Qui sint isti significauit expresse dicendo: omnes uiri F
 diuitiarum. omnes dixit, nullum excepit. et bene uiros diuitiarum appellauit. non diuitias uirorum, ut ostenderet eos non possessores diuitiarum esse, sed suis diuitiis possideri; possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis. 20
 quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non

2 Psalm. LXXXVI 11 4 Psalm. LXXIII 5 sq. 6 Luc. 22, 3
 7 Matth. 10, 4 16 Psalm. LXXV 6

1 illa *om. P'T* 2 et tantum (*om. que*) *V* 3 eo (*o ex a*) *¶* eum *V*
 5 infundit *RET* infudit (*d in ras.*) *D* etiam *om. (CB'N'* in (*exp.*
D) ligna siluarum *DT* 6 et ut *D* 7 possideret *post* dedicatum *trans-*
ponit V apostolatus... dedicat *del. m1 ¶*, *om. ¶E* 8 muneri *¶*
 muneris *T* dedicatum *V*, *om. RBA*, dedicat *cet. (exp. in D)* ille]
 princeps huius mundi *CB'N'* 10 seruos *P* (*u alt. ex o*) *cet.* clari-
 tatem *PRB* 12 sobria *RBA* 13 insipientes (*s alt. add. m3*) *P*
 14 sunt sibi] *s (s. u.)* sibi (*om. sunt*) *P'* sibi sunt *CB'N'* 15 uoluuntur
R (corr. m1) B aestu uoluuntur *(CB'N'* solo *V* stilo *A* 16 qui
 autem sint isti prophete significauit *CB'N'* qui autem (*autem s. u.*
m2) *V* isti significauit *in ras.* *P* expresse significauit *V* ex-
 presse *om. (CB'N'* 18 apellauit *P* 19 suis] a suis *RBAP'DT*
 possederi *P* 20 possessoris (*i ex e*) *P*

utitur, qui largiri pauperi et dispensare non nouit, is suarum 584 A
 seruulus, non dominus facultatum est, quia alienas custodit
 ut famulus, non tamquam dominus ut suis utitur. in huius-
 modi ergo affectu dicimus quod uir diuitiarum sit, non diui-
 5 tiae uiri. intellectus enim bonus utentibus eo, qui
 autem non intellegit, is utique intellectus sibi gratiam non
 potest uindicare et ideo somno temulentiae consopitus obdor-
 miuit. huiusmodi igitur uiri somnum suum dormiunt, hoc est
 suum somnum, non Christi dormiunt. et qui somnum Christi B
 10 non dormiunt non habent Christi quietem, non surgunt Christi
 resurrectione. qui ait: ego dormiui et quieui et sur-
 64 rexi, quoniam dominus suscipiet me. in hoc quoque
 saeculo dormitant digni habiti increpatione caelesti qui ascen-
 derunt equos, quos refrenare non poterant. legimus alibi di-
 15 cente ecclesia siue anima: posuit me currus Aminadab.
 si ergo anima currus est. uide ne equus caro sit, agitator

5 Psalm. CX 10 8 Psalm. LXXV 6 11 Psalm. III 6 13 Psalm.
 LXXV 7 15 Cant. 6, 11

1 quia (a *eras.*) *P* dispensare (i *ex e m3*) *P* his *P* 2 seruulus
 est (*om. deinde est*) *CB'N'* quia (*om. alienas*) *RA et m1 B* qui ali-
 enas *P et m2 B* qui aliena *C'N'* quia aliena *N'E* quia bona *B'* quia sic
 et alios *V* custodit *P* 3 famulos *PV* ut *A*, ut *del. m2 N*, *om.*
N'E. de B' utatur *C'B'* et (i *s. a m2*) *N* in huiusmodi... diuitia-
 rum *in ras. m1 P*, *s. in huiusmodi ergo affectu est ras.* 4 adfectu *RA*
 discimus *B'* dicimur quod uir diu. sit *s. u. P* 6 his *A et (h exp.)*
RB 7 temulentio *B'* compositus *V* obdormit *D (it ex iuit)*
CB'N'P' 8 somnium *PBC'N'E et (i eras.) RA* dormierunt *B'* hoc
 est suum somnum *om. CB'N'* 9 somnium *P* somnium (i *eras.*)
 suum *A* post dormiunt *add* somnium *C'N'E* somnum *B'N* et...
 dormiunt *om. V* somnium *PBC'N'E et (i eras.) RA* christi som-
 num *B'* 10 Christi] in (*s. u*) christi *A in N'* 11 resurrectionem *CN'*
 quietem *RBA* quia ipse ait *CB'N'* ego dormio et cor meum ui-
 gilat (*om. et quieui... me*) *V* resurrexi *RBA* 12 suscipit *P* sus-
 cepit *N* (*m2 ex suscipiet*) *CB'N'E* quoque *CB'N'* et (*in mg. quique*)
D quique *A* quique *et.* 13 dormiant *C'N'E* dormiunt (*u ex a*) *N*
 quia *RBAN'V et (a del.) D* 13 et 508, 3 ascenderunt *P* 14 dicentem
ACB'N'V 15 ecclesiam *R (in eras.) ACB'N'V* animam *R (in eras.)*
ACB'N'V 16 anima *om. P* caro equus *T*

autem uigor mentis, qui regit carnem et motus eius uelut C
 quosdam equos prudentiae habenis coercet. dormitauerunt
 ergo qui ascenderunt corporis uoluptates nullo eas modera-
 mine gubernantes. unde et ascensores eos quam equites uel
 agitadores maluit nuncupare. agitator etenim cum disciplina 5
 et arte pro suo equos arbitrio agit, ut uel currentes incitet
 uel reflectat indomitos uel reuocet fatigatos uel mansuetos
 pro sua uoluntate conuertat. unde cum reciperetur Helias et
 curru quasi ad caelum ferretur, clamauit ad eum Helisaeus: D
 pater, pater, agitator Istrahel et eques ipsius, hoc 10
 est: qui populum domini bono ductu regebas constantiae
 merito hos accepisti currus. hos equos ad diuina currentes,
 quia moderatorem te humanarum mentium dominus conpro-
 bavit, et ideo tamquam bonus auriga certaminis uictor
 aeterno praemio coronaris. in Ambacum propheta quoque 15
 lectum est ad ipsum dominum dictum: ascendes supra
 equos tuos, et equitatus tuus salus; agitauit enim

10 Reg. III 2, 12 16 Habac. 3, 8

2 quosdam (o m2 s. a pr.) equos (s. u. m2) V coercit P et (corr.
 m2) V 3 ergo s. u. m2 V post ascenderunt add. equos V (s. u.
 m2) CB'N' uoluptatis P uoluntates RBA eas (a ex o) D eos B'
 ea V 4 gubernantes P et om. V maluit uel agitadores V
 5 enim CB'N' 6 ante CB' arte (r ex n) V pro (cum N') arbitrio
 suo equos CB'N' agit om. RA, s. u. m2 B uentilat (s. m3 agit)
 Monac. 10041 ut uel RBA uel ut PP'DT uel (om. ut) CB'N' V
 incitet (a s. c m2) V incitat CB'N' 7 reflectet (i m2 s. e tert.) V
 reflectit CB'N' reuocet (a s. e m2) V reuocat CB'N' 8 uoluntate P
 conuertit B'V'E et (i m2 ex a) V Monac. 10041 9 ad] in V 10 et
 om. P eques (es ex is m3) P eius V'E 11 dictu R et (v m2 s. i)
 BA gubernabas (ba s. u.) V 12 currentes B' (corr. currens) currens
 P' curris id est P currens id est D (s. currentes eras.) T 13 anima-
 rum humanarum (om. mentium) N' 14 et om. DV'E boni CB'N' V
 15 abacuc V (m2 ex ambacum) V (c alt. s. u. m2) CB'V'EDT abachuc
 A abbacuc P' profeta quoque P quoque propheta (uel profeta) cet.
 16 ascindes P ascendens RBAP'T ascende N' qui ascendes (om. ad i.
 d. dictum) V supra PP' super cet. 17 equitatio tua V tuos P'
 (corr. m3) A solus A sanitas P' agitauit. te enim R agita aut
 enim A

apostolos suos, quos per diuersa direxit, ut toto orbe euan- E
gelium praedicarent. ascendes ait quasi rectori equorum,
non quasi ascensori. ascendit enim etiam eques, sed ut regat,
non ut tantummodo sedeat, eo quod desidiosus et piger so-
65 s mnolentae proferre non possit mentis incessum. de equite au-
tem lectum est: et eques cadet retrorsum expectans
salutem domini. etenim quia nemo sine lapsu est, etiamsi
quis eques ceciderit et terrenis aliquibus uitiis fuerit inflexus, F
si tamen non abiciat spem resurgendi, fretus miseratione
10 diuina peruenit ad salutem. de ascensore uero manifestum
est indicium, quod reprehensibilis habeatur, quando Moyses
ipse ait in cantico Exodi: equum et ascensorem proie-
cit in mare. et in Zacharia locutus est dominus dicens:
percutiam omnem equum in amentia et ascenso-
15 rem eius in insipientia. non dixit solum equum, sed
et ascensorem, quomodo et in Exodo habes: equum et
ascensorem. ubi enim ascensor, qui non potest equum 585 A
proprium gubernare, equus quoque fertur in praeceps et

6 Gen. 49, 17 12 Exod. 15, 21 14 Zach. 12, 4

1 diuersa (a *in ras.*) \mathfrak{A} diuersa mundi $\mathfrak{A}'E$ direxit] duxit B' orbem
 B orbi N' 2 ascendes...incessum *om.* V ascendes RA ascendens
 B et (ns *eras.*) C ascinde P ascende *cet.* rectori C et (r *pr. m2 ex p*)
 $\mathfrak{A}D$ rector A peccatori R peccori \mathfrak{A}' (c *pr. s. u.*) E pectori *cet.* non
quasi equorum $\mathfrak{A}'E$ ecorum R 3 ascensore RB ascensor A non
tantummodo ut sedeat sed ut regat $CB'N'$ 4 somnolentus $\mathfrak{A}'E$ 5 prae-
ferre RBA incessus B equitante $\mathfrak{A} m2$ (equite $m1 \mathfrak{A}$) CB' 6 cadet]
ascendit $CB'N'$ 7 etenim *s. u. m2 B, om. RA* 8 eques *om. CB'N'*
implexus $\mathfrak{A}'E$ 9 abitiet V fletus \mathfrak{A} (*corr. m2*) B' et *exp. m3*
Monac. 10041 10 ascensione \mathfrak{A} uero *s. u. m2 V* 11 iudicium V
**rephensibilis P' inphensibilis B' reprehensibilis... Exodi *om. V*
ipse moyses T 12 equum $ds V$ 13 dominus *om. B'* 15 non dixit
... et ascensorem *om. V* dixit *s. u. P* 16 et *pr. om. ACB'N'* et
alt. om. ACB'N' equum... non potest *s. u. m2 P* 17 post ascensorem
add. proiecit in mare $RBA P' T$ et in *mg. D* enim P et qui post
ascensor *add.* insapiens (a *s. u.*) est V est enim $CB'N'$ enim est *cet.*
equum et 18 equus P 18 equus] eques CB' equus... praeceps *om. N'*
et] si $CB'N'$

indomito furore in praerupta et periculosa raptatur. quid igitur uobis in equis confiditis, diuites? mendax equus ad salutem. quid in curribus plauditis? hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine domini magnificabimur. ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus. nolite amare adhinnientes, nolite, diuites, fremitu libidinis excitari. terribilis est dominus et cui nemo possit potens et diues resistere; iudicium caeleste iaculatur.

16, 66 Bonum est ut iam quiescatis et a flagitiis feriantes reue- 10 C
reamini domini potestatem. ideo dictum est parricidae Cain:
peccasti, quiesce, ut modum peccato suo poneret. cogita-
tiones uestrae confiteantur domino. non dicatis: non pecca-
uimus. dixit Paulus: etsi nihil mihi conscius sum,
addidit tamen: sed non in hoc iustificatus sum. et 15
uos etiamsi nihil estis conscii, confitemini tamen domino, ne
quid sit quod uos praetereat. etenim qui confitetur do-
mino et reliquias cogitationis adhibuerit ad confessionem D

2 Psalm. XXXII 17 3 Psalm. XVIII 8 sq. 7 Psalm. LXXV 8 et 13
9 Psalm. LXXV 9 12 Gen. 4, 7 14 I Cor. 4, 4 15 I Cor. 4, 4
17 sq. Psalm. LXXV 11

1 forore *P* rapiatur *PB'* rapitur *DT* 2 diuitis *PT* mendas
C falsus *RA* et falsus post equus *B* mendax e. ad salutem in *mg. m2*
V (qui om. quid... plauditis) est equus *N'* equus est *CB'VD* 3 uobis
plauditis *CB'N'* plaudetis *RB* et (i s. e) *A* hii *P* 4 hii
PT dñi dī nrī *B'* 5 inobligati *C* et (in eras.) *Ų* 6 surreximus
RBV sumus om. *V* 7 hinnientes *B'V* adhinnientes (ad extra u.) *D*
diuitis *P* diuites *P'DT*, om. cet. 8 potest *N'* diuis *P* 10 ut
iam] utinam *B'T* quiescatis (e ex i m.3) *P* a flagitiis] affligitis *T*
feriantis *P* (n del.) feriatas *RBT* et (s eras.) *P'* ferientis *V* (corr. m2) *A*
12 quiesce *P* ponerit *P* imponderet *V* cogitationis *P* 13 in uerbo
uestrae (f. 193^u) desinit *V*, exciderunt folia duo confitentur *AŲ'E*
14 dixit tamen (quamuis *E*) scs paulus *CB'N'* etsi] et *P'DT* nil
P' mihi nihil *A* mihi s. u. *C* 17 etenim qui] qui enim *RBA*
etenim *CB'N'* confitebitur (bi s. u.) *D* (ἐξομολογῆται: *LXX*) domi-
num *PDT* 18 et] etsi *CB'N'* reliquias cogitationes *N'*

diem festum mentis celebrabit arcano et epula-
bitur non in fermento malitiae et nequitiae. sed
67 in azymis sinceritatis et ueritatis. itaque in conclu-
sione conuersus ad uos propheta ait: orate et reddite
5 domino deo uestro, id est: nolite dissimulare, diuites — dies
instat —. orate pro peccatis uestris, reddite pro beneficiis quae
habetis munera. ab ipso accepistis quod offeratis. ipsius est
quod ei soluitis. dona, inquit, mea et data mea, hoc est E
quae offertis mihi dona data sunt mea; ego ea dedi
10 uobis atque donauī. denique propheta ait: bonorum
meorum non indiges, ideo tua tibi offero, quoniam nihil
habeo quod non dedisti. fides est quae dona conciliat, humi-
litas est quae oblata commendat. fide Abel plurimam
hostiam optulit deo; super Cain fratris munera placuit
15 munus Abel. quia fide uicit. nam unde pauperis hostia ma-
gis quam diuitis placet? quia pauper fide ditior est. sobrie-
tate locupletior. et cum sit pauper, ex illis est de quibus F
dicitur: tibi offerent reges munera. non enim purpu-
ratis offerentibus, sed motus proprios regentibus lesus do-
20 minus delectatur, qui corporali lasciuiæ mentis dominantur
imperio. orate ergo, diuites! non habetis in operibus quod
placeat. orate pro peccatis uestris atque flagitiis et reddite 586 A

1 I Cor. 5, 8 4 Psalm. LXXV 12 8 cf. Paralip. I 29, 14 10 Psalm.
XV 2 13 Hebr. 11, 4, Gen. 4, 4 sq. 18 Psalm. LXVII 30

1 celebrauit *P* *Q* *Q'* *et* (-bit *corr.*) *A* celebrabitis *P'* *T* · aepulauit *P*
epulabitis *P'* *T* 3 azymis *R* azimis *cet.* senceritatis *P* 4 ait *PDT*
dicit *cet.* 5 diuitis *P* 6 uestris *CB'N'*, *om. cet. cf. u. 22* 8 data]
mandata *P'* 9 offertis (tis *ex atis*) *D* dona] donata (ta *eras.*, *om.*
data) *B* sunt (*s. u.*) mea sunt *T* 10 qm̄ bonorum *CB'N'* 11 in-
diges *R* eges *CB'N'* ideo *om. N'* quoniam nihil] quoniam *Q m1*
qui non *Q m2 Q'E* 14 deo *PP'T* ideo *RBA* deo ideo *cet.* fratris
(i *ex e*) *P* 15 hostia *om. CB'N'* 16 placit *P* 17 de *om. Q'E* 19 mo-
tos *P* prior *B* dñs ihs *RBA* 20 delectatus *B' et* (-ur *m2*) *Q*
corporalis *BI'T* corporis (*m2* corporalis) *A* corporali* *D* lasci-
uae (*C'* mentis (*s in ras.*) *P* dominetur *RB* dominantur (*a m2 s. e*) *Q*
21 quia (*s. u.*) non *P'D* in *s. u. P*

domino deo uestro munera. reddite in paupere, in egeno
soluite. in illo inope faenerate, quem placare propter flagitia
uestra aliter non potestis. quem ultorem timetis facite debi-
torem. non accipiam inquit de domo tua uitulos neque
de gregibus tuis hircos, quoniam meae sunt omnes
ferae siluarum. quidquid optuleritis, inquit, meum est.
quia totus orbis est meus. non exigo quae mea sunt; est
quod de uestro possitis offerre studium deuotionis et fidei. B
non sacrificiorum ambitione delector; tantummodo, o homo.
immola deo sacrificium laudis et redde altissimo 10
uota tua.

68 Aut certe, si placet, sic accipiamus. quoniam dixit obdor-
misse somnum suum diuites, increpationes domini praemisit
in eos. terrorem subtexuit, potentiam praedicauit, cui nec
diuites resistant. conuersus ad uniuersos ait: diuites dormi- 15
tent, diuites increpentur, uos orate et reddite domino C
deo uestro omnes. qui in circuitu eius offerunt
munera, id est agite gratias, pauperes, quia non est perso-
narum acceptor deus. illi diuitias struant, condant pecuniam,
auri aggerent argentique thesauros; uos orate, qui aliud 20

4 Psalm. XXXXVIII 9 sq. 10 Psalm. XXXXVIII 14 12 Psalm.
LXXV 6 16 Psalm. LXXV 12

1 nro *RBDT* pauperem *RB* pauperes *CB'N'* egenos *CB'N'*
2 illos *CB'N'*, om. *N'E* inopes *CB'N'E* inopē *N* inopi *A* faenerate
D foenerate *AT* fenerato *B'* fenerate *cet.* quem] q at que *C* quae
B'N' post placare *add.* possint *CB'N'* 3 aliter enim *N'E* post
facite *add.* uobis eam *CB'N'* 4 accipiamini quid de *RB* uitulos
ex uitolus *P* 6 inquit om. *CB'N'* 7 totus (u ex o) *P* meus est
CB'N' quod meum est. sed est *E in mg.* sed est *CB'N'* 8 uestro
mihi *CB'N'* possetis offerre (r *pr. s. u.*) *P* studio *N'* 9 sacrificii *T*
ambitione (c *del. R*) delectator (ta *eras. R*) *RB* tantummodo *P*
o om. *DT* 12 sic] si *R* accipiam *CB'N'* 13 somnium *RBCN'*
et (i *eras*) *A* diues *N* increpationis *P* 14 in eos] meis *P*
terrorem (t *eras.*) *N'* errorem *CB'N'E* 15 et conuersus *N'E* 16 ante
uos *add.* oro *CB'N'* 17 offerent *B* (οἰσποῖ: *LXX*) 18 gratia *P*
19 struant *P* instruant *RBAP'DT* seruient *cet.* 20 aggerant *P* aggre-
gent *RBAP'D* argenti (om. que) *N'E* thesauros *P* thesau-
ros *cet.*

non habetis; uos orate, qui hoc solum habetis. quod est auro
pretiosius et argento. uos reddite munera, qui a domino non
receditis, qui estis in circuitu, quoniam qui eratis longe facti
estis prope. qui autem prope sibi uidentur esse per diuitias
5 ac potentiam longe facti sunt propter auaritiam. nemo enim D
foris est nisi quem culpa excluserit, ut eiecit Adam de para-
diso et exclusit Euam, nemo longe nisi quem flagitia propria
69 relegauerint. ergo uos prope positi orate et reddite munera
terribili et ei qui aufert spiritum principum,
10 terribili aput reges terrae, eo quod nullo redimatur
diuitis praemio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui
culpae pretia discriminat, qui quo plus alicui contulerit eo E
plus exigit ab eo, Saul priuato contulit regnum, sed quia
mandatum non custodiuit, et regnum amisit et spiritum,
15 multos reges gentium propter perfidiam fecit e populo patrum
esse captiuos et, ut iam de proposita loquamur historia, qui
Achab regem ingratum caelestibus beneficiis ita iussit occidi,
ut a canibus eius uulnera lamberentur. etenim quia pauperis
uineam concupiuerat, nequaquam tantis opibus expletus
20 imperii infra omnem inopiam redactus a domino. non qui F
uulnera eius lauaret inuentus est, non qui corpus operiret.

1 Act. 3, 6 3 Ephes. 2, 13 9 Psalm. LXXV 13 12 Luc. 12. 48
13 Reg. I 9, 21 16 Reg. III 20 (21), 19

1 uos orate *om.* *RBA*, uos . . . habetis *om.* *P' T'* qui] quia *Monac. 10041*
et (a *eras.*) *U* qui ad *B'* auro *om.* *B'* auro argentoque (argentoque
s. u.) *p*ciosius *E* 2 quia a *PP' T* qui (*s. t* quia) a *D* non *om.* *CB' UU'*
3 reciditis *P* est *DT* 5 auari *B* 6 culpam (*m del.*) *P* culpā *B*
ut] sicut *CB' N'* paradisso *P* 7 euam exclusit *CB'* euam neglexit
N' 8 propositi (*om.* prope) *C* ororate (*or alt. eras.*) *P* 9 terri-
bili dō *CB' N' D* et . . . terribili *om.* *T* auferit *P* auferet *RB* prin-
cipum spiritum *N'* 10 regis *P* 11 precio (*cio eras.*) *T* 12 con-
tigerit *B* 13 saul quippe (*ppe s. u.*) *P'* 14 custodiuit *P* 15 e *om.*
CB' N' D 16 et] sed *RBA* preposita *P* quia *DT*, qui *om.* *E*
17 achac *P* ingradum *RB* caelestibus ingratum *U' E* 18 canes
(*om. a*) *N'* lamberent (*ent ex entur U*) *N'* 19 concupierat *CB' N'*
20 redactus est *U' E* a dño est (*est s. u.*) *A* 21 uulnera (*v s. u.*
m3) *P* lauarit *P*

defecit circa eum humanitas hominum, canum successit
asperitas. dignos plane sui ministros funeris auarus inuenit.

17,70 Hoc loco illud oritur quaestionis, quomodo legimus domi- 587
num dixisse ad Heliam: uidisti quemadmodum com-
motus est Achab a facie mea? non inducam in 5 B
diebus eius mala, sed in diebus filii illius indu-
cam mala aut quomodo dicimus quia ualet apud dominum
paenitentia? ecce rex motus est ante faciem domini et ibat
plorans et conscidit uestimenta sua et operuit se
cilicio et erat indutus sacco ex illo die, quo inter- 10
fecit Nabuthae Israhelitem, ita ut deum misericordia
commoueret et mutaret sententiam. ergo aut paenitentia non
ualuit nec inflexit dominum misericordem aut oraculum fal-
sum est. nam Achab uictus est et occisus. sed considera 4
quia Iezabel habebat uxorem, cuius inflammabatur arbitrio. 15
quae conuertit cor eius et nimis sacrilegiis execrabilem
fecit. et hunc ergo paenitentiae eius reuocauit affectum, do-
minus autem non potest mutabilis aestimari, si confessionis
inmemori non putauit esse seruandum quod promiserat con-
71 fitenti. accipe aliud uerius. et indigno seruauit dominus tenorem 20

4 Reg. III 20 (21), 29 8 Reg. III 20 (21), 27 14 Reg. III 22.
34 sqq. 15 Reg. III 20 (21), 25

1 homanitas *P* 2 asperitas (perita s. u. *m2*, s. *add. m3*) *P* sane
RBA post funeris *ras.* 6 fere litt. in *P*; funeris *erasum* esse uidetur
3 oritur illud *Ų'E* dixisse dñm *RBACB'N'* 4 commotus *P* 5 in-
ducam s. u. *m2* *P* 6 filii eius *RAŲ'E* et (illius *corr.*) *D* eius
filii *B* 7 dicemus *RBA* 8 penitentiam (in *del.*) *P* domini] di
Ų'E 10 cilicium (*om. se*) *RB* 11 israhelitē *P* israhelitam *Ų* iezra-
helitem *E* dñm *RBAP'DT* misericordiā *P* ad (s. u. *m2*) miseri-
cordiā (ā *ex a m2*) *Ų* 12 commouerit *P* paenitentiam *RB* 14 et
uictus *RBADT* et (in quo nam & achab) *P'* sed quia considerauit
(uit s. u. *m3*) quia *P* 15 habuit *ŲT* infamabatur *C* informabatur *B'*
16 nimis *RBCB'* et (*corr. m1*) *A*, (*corr. m2*) *Ų* 17 huc *R* hanc (hec
m2) *Ų* ad paenitentiae *B'* 18 aestimari (ri s. u. in *ras. m2*) *Ų*
si *CB'Ų* sed *cet.* 19 inmemor *A* in memoriā *P* potauit *P* et (v
s. o) *P'* putauit (ui *ex bi m2*) *Ų* putabat *Ų'E*

sententiae suae, sed beneficia circa se diuina ipse non tenuit.
 intulerat bellum rex Syriae. uictus est et seruatus ad ueniam,
 captiuus quoque libertate donatus et remissus ad regnum est. 588 A
 quod fuit diuinae sententiae non solum euasit Achab, sed
 5 etiam triumphauit, quod ipsius ignauiae hostem sibi, a quo
 uinceretur, armauit. et certe fuerat monitus a propheta
 dicente: cognosce et uide quid facias, monitus inquam
 erat eo quod Syriae regis pueris deberetur gratiae caelestis
 auxilium, quoniam dixisset: deus montium deus Istrahel
 10 et non deus Baal. propter hoc inquit obtinuerunt pro
 nobis. et ideo inquit si non plene obtinuerimus eos, B
 in locum Syriae regis satrapas constitue, ut uirtu-
 tem illis et potentiam regis auferret. denique primo congressu
 uicit, ut fugaret hostem, secundo uicit, quando captum im-
 15 perio suo reddidit. qua causa uincendi eius euidenter resultauit
 oraculum dicente uno ex filiis prophetarum ad proximum
 suum: occide me. et noluit homo occidere eum. et
 dixit: eo quod non oboedisti uerbo domini, ecce
 tu recedis a me, et interficiet te leo. et recessit
 20 ab eo, et inuenit eum leo et interfecit eum. et post
 hoc alius propheta adstitit ante regem Istrahel et dixit ad C
 eum: haec dicit dominus: quoniam dimisisti tu
 uirum exterminationis de manu tua, ecce anima

2 Reg. III 21 (20), 1 et 29 sqq. 7 Reg. III 21 (20), 22 9 Reg.
 III 21 (20), 23 sq. 13 Reg. III 21 (20), 29 sqq. 17 Reg. III 21
 (20), 35 sq. 22 Reg. III 21 (20), 42

1 ipsa B' 2 sqq. siriae P 2 seruatos (v s. o m2) A 3 captus B'
 libertati A'E est om. AE 4 fuit] fit P 5 a om. A'E 6 mo-
 tus B' profeta P 9 dixissent A'E dixit CB' isrl̄ P istrachel uel
 isrl̄ cet. 10 et om. P' baal BAP'B'A'E bahal T (h s. u.) cet.
 11 in uerbo obtinu[erimus desinit A mutilatus; cetera suppleuit manus
 saec. XVII obtinuerimus (ri ex re m3) P 12 regis (del. m2) siriae
 regis P constitue PP'DT constituet RB constitue A'E constituit
 cet. 14 fugerit P fugeret A' 15 qui B' quia D euidenti P eu-
 denter A'E etuidens C 16 oraculo P 19 tu (s. ut) R ut BC
 recedis C recidis P recedas B' recedes cet. secessit RBACB'
 22 tu om. P'DT

tua pro anima illius et populus tuus pro populo
 73 illius. liquet igitur his oraculis quod dominus etiam circa
 indignos promissa sua seruet, sed impios aut stultitia sua
 opprimi aut alia praeuaricatione damnari, etiamsi primae
 praeuaricationis laqueos euaserint. sed oportet nos taliter 5
 agere, ut digni bono opere omnipotentis dei promissa acci-
 pere mereamur.

2 etiam s. u. m2 P 3 iustitia CB' 4 aliqua P'DT 5 praeuari-
 cationis laqueos P'Ų' laqueos praeuaricationis cet. sed...mereamur
 om. ACB'Ų'E talia P'T' et (ras. s. a alt.) D mereamur. amen DT
 EXPL. DE NABUTHE PAVPERE TRACTATUS SCI AMBROSI P EX-
 PPLICIT LIBER DE NABUTHE ISRAHELITAE R (E ult. eras.) B EX-
 PPLICIT DE NABUTHAE A EXPLICIT DE NABUTHAE ISRAHELITA
 (IEZRAELITAE B') CB' EXPLICIT LIB. VIII. SCI AMBROSII EPI
 DE NABUTHE HIEZRAHELITE Ų' TRACTATUS DE NABUTHAE P
 EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII EPISCOPI DE NABUTHA D FINIT
 DE NABUTHE ISRAHELITA T. in E non est subscriptio

DE TOBIA.

- P* = Parisiacus 1732 (olim Thuaneus) saec. VIII f. 121^r
V = Vaticanus bybliothecae Palatinae 290 saec. X exeuntis uel
XI incuntis f. 34^u
B = Bruxellensis 1893/96 saec. XII f. 41^u
D = Duacensis 227 saec. XII f. 126^r
P' = Parisiacus (olim liber s. Uictorii) 14464 saec. XII f. 33^r
T = Trecensis 284 saec. XII f. 140^u
C = Parisiacus 1723 (olim Colbertinus) saec. XIII f. 288^u
a = editio Amerbachiana

1, 1 Lecto prophetico libro, qui inscribitur Tobis, quamuis plene 591 A
 nobis uirtutes sancti prophetae scriptura insinuauerit, tamen
 compendiaro mihi sermone de eius meritis recensendis et
 operibus aput uos utendum arbitror, ut ea quae scriptura
 5 historico more digessit latius nos strictius comprehendamus
2 uirtutum eius genera uelut quodam breuiario colligentes. fuit
 uir iustus misericors hospitalis: et hoc uirtutum choro prae- C
 ditus subiit aerumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter
 atque patienter, communem magis iniuriam quam priuatam
 10 dolens nec sibi uirtutum suffragia nihil profuisse deplorans,
 sed magis eam sibi contumeliam minorem peccatorum suorum
3 pretio inlatam arbitratus. edictum meruit, ne quis ex filiis D
 captiuitatis mortuum sepulturae daret; at ille interdicto non
 reuocabatur magis quam incitabatur, ne deserere officium
 15 pietatis mortis metu uideretur; erat enim misericordiae pre-
 tium poena mortis. talis flagitii deprehensus reus uix tandem
 per amicum potuit direpto patrimonio egenus exul restitui suis.

7 Tob. 1. 2 et 16 sq.

11 Tob. 3, 3—6

12 Tob. 1, 17 sqq.

IN $\overline{\text{xpi}}$ NOMINE INCIPIT TRACTATUS EIUSDEM $\overline{\text{SCI}}$ AMBROSI DE
 TOBIA *P* INCIPIT LIBER $\overline{\text{SCI}}$ AMBROSII $\overline{\text{EPI}}$ DE TOBIA *V* INCIPIT
 (EIUSDEM *add. B.* TRACTATUS EIUSDEM *P'C*) DE TOBIA (THOBIA
C) *BDP'C* INCIPIT TRACTATUS $\overline{\text{SCTI}}$ AMBROSII $\overline{\text{EPI}}$ DE TOBI *T*
 1 tobie *C* quem plene (*v m2 s. e tert.*) *V* 2 uirtutis *P* uirtute (e
in ras. m2) *V* $\overline{\text{sco}}$ (*eras., in mg. m2 sci*) prophetiae *V* 3 meritis
 eius *V* 6 quedam *P* 7 et ob uirtutes quibus praeditus fuerat
 subiit *DP'* choro] quorum *P* praedictus (c *eras.*) *P* 8 ..subiit
 (s *in ras. m2*) *V* 11 sibi *om. DP'* 12 meruit] erat *V* quis]
 que *DP'* 13 darit. ad *P* daretur. at *V* interdicta (o s. a *m2*) *V*
 15 pietis *P* enim *om. DP'* 16 deprehensus (he ex hi) *P* 17 et
 exul *DP'C*

- 4 iterum in his uersabatur officiis, si quid alimenti foret, 592.
 peregrinum cum quo cibum sumeret quaerens. itaque cum
 fessus a sepulturae reuertisset munere, adpositis sibi edendi
 subsidiis misso filio quaerebat consortem conuiuii. dum con-
 uiua adcersitur, nuntiatis insepulti corporis reliquiis conui- 5
 uium deserebat nec putabat pium, ut ipse cibum sumeret,
 5 cum in publico corpus iaceret exanimum. hoc illi cotidianum
 opus, et magnum quidem; nam si uiuentes operire nudos B
 lex praecipit, quanto magis debemus operire defunctos! si
 uiantes ad longinquiora deducere solemus, quanto magis 10
 in illam aeternam domum profectos, unde iam non reuer-
 tantur? ego inquit Iob super omnem infirmum fleui.
 quis infirmior defuncto, de quo dicit scriptura alibi: supra
 mortuum plora? Ecclesiastes autem ait: cor sapientium 15
 in domo luctus, cor autem stultorum in domo epu-
 larum. nihil hoc officio praestantius, ei conferre qui tibi C
 iam non possit reddere, uindicare a uolatilibus, uindicare a
 bestiis consortem naturae. ferae hanc humanitatem defunctis
 corporibus detulisse produntur: homines denegabunt?
- 2, 6 Tam sancto fessus officio propheta dum requiescit in cubi- 20 D
 culo suo, cadenti de passerum nido albugine caecitatem inci-
 dit. nec conquestus ingemuit nec dixit: 'haec merces laborum 593
 meorum?' fraudari se magis doluit obsequiorum quam oculo-

1 Tob. 2, 1—8 8 Matth. 25, 36 12 Iob 30, 25 13 Sir. 22,
 11 (10) 14 Eccl. 7, 4 (5) 20 Tob. 2, 9 et 10

1 hiss (s *pr. in ras. ex i, ut uidetur, sed del.*) P 2 quaerebat DP'
 et quaerens C 3 a sepulturae fessus DP' sepultura VBT
 reuerteretur DP' reuersus esset C munere] meridie BT sibi
om. B 4 conuiuis (conuiuii *m2*) V 5 conuiuium *om. DP'* 7 pu-
 blico P exanime DP' TC 8 post opus *add.* et magnum opus P
 9 quanto . . . solemus *infra in mg. m2* V operibus (re s. bus *m2*) V
 defunctorum D defunctorum corpora P' 10 longiora DP' 11 per-
 fectos B reuertentur DP' 12 ego] ecce B 13 defuncto (n s. u.) V
 scriptura dicit BT super VC 18 ferie V 20 sanctos (s *alt.*
del.) P' cubile (i s. e *m2*) V' 21 cadente de stercore C 22 con-
 questus P' conquaestus (a *exp.*) V

rum munere nec caecitatem poenam, sed impedimentum putabat. et cum uictum mercede leuaret coniugis, ne quid furtuum domum suam intraret cauebat. uxor haedum pro mercede acceperat; at ille plus honestati quam pietati consulens cui
 5 suam debebat alimoniam <fidem non deferebat. pecuniam> commendauerat proximo suo, quam toto uitae suae spatio in B tanta indigentia non poposcit. uix ubi se fessum uidit et depositum senectute. insinuauit filio non tam cupiens commendatum reposcere quam sollicitus ne fraudaret heredem.
 7 10 quod igitur commendauit pecuniam et non faenerauit, iusti seruauit officium; malum est enim faenus, quo quaeruntur usurae. sed non illud faenus malum, de quo scriptum est: faenera proximo tuo in tempore necessitatis illius. nam et Daud ait: iustus miseretur et commodat.
 15 aliud illud faenus est iure execrabile, dare in usuram pecuniam, quod lex prohibet. sed Tobis hoc refugiebat, qui monebat filium, ne praeceptum domini praeteriret, ut ex substantia sua elemosynam faceret, non pecuniam faeneraret, non auerteret faciem suam ab ullo paupere. haec qui monet
 20 condemnat usuras faenoris, ex quo multi quaestum fecerunt et multis commodare pecuniam negotiatio fuit. et quidem
 8 eam prohibuere sancti. quo grauius malum faenus est, eo

2 Tob. 2, 11—14 7 Uerg. Aen. XII 395 13 Sir. 29, 2 14 Psalm. CXI 5 16 Dent. 23, 19 Basili hom. alt. in psalmum XIII (I 265 B M., I 107 C G) 18 Tob. 4, 7—10

2 cum *om.* B leuaret (ns s. ret m2) B 3 uxor haec dum V^{b c a} mercede P 4 acciperat P ñ (s. u. m2) plus V 5 sua deerat D sua deerant P' fidem non deferebat. pecuniam V, *om. cet.* 6 ante proximo *add.* quandam pecuniam C quam] quamquam DP' 8 cupi B 10 faenerauit VB fenerauit *cet.* 11 quo *om.* V (ubi s. u. m2) 14 et *om.* DP' et miseretur T 15 est *om.* P' usura B 16 tobias DP'C 18 sua DP', *om. cet., fort.* sua substantia elemosynam V elemosinam *cet.* 20 condemnaret PBDP' faeno res P fenoris (oris *in ras.*) B 21 cōmendare D et (t o s. en) P' pecunias VDP' 22 prohibuerunt DP' faenus V foenus P fenus *cet., semper fluctuant libri*

laudabilior qui illud refugit. da pecuniam, si habes: prosit
alii quae tibi est otiosa. da quasi non recepturus, ut de lucro
cedat, si reddita fuerit. qui non reddit pecuniam reddit gra-
tiam. si fraudaris pecunia, adquiris iustitiam; iustus est enim
qui miseretur et commodat. si amittitur pecunia, comparatur
misericordia; scriptum est enim: qui facit misericordiam
faenerat proximo.

3,9 Multi dispendii metu non faenerant, dum fraudem uerentur,
et hoc est quod petentibus consueuerunt referre. horum uni-
cuique dicitur: perde pecuniam propter fratrem et
amicum et non abscondas illam sub lapide in per-
ditionem. pone thesaurum tuum in praeceptis
altissimi, et proderit tibi magis quam aurum. sed
obsurduerunt aures hominum ad tam salutaria praecepta et
maxime diuites aere illo pecuniae suae aures clausas habent.
dum pecuniam numerant. responsa non audiunt. simul ut
aliqui necessitate constrictus aut pro suorum redemptione
sollicitus, quos captiuos barbarus uendat, rogare coeperit,
statim diues uultum auertit, naturam non recognoscit, humi-
litem supplicis non miseratur, necessitatem non subleuat,
fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resu-
pinus, non precibus inclinatur, non lacrimis mouetur, non
heiulatibus frangitur, iurans quod non habeat, immo et ipse
faeneratorem requirat, ut necessitatibus subueniat suis. quid
addis duritiae et auaritiae tuae sacramentum? non absolueris

4 Psalm. CXI 5 6 Sir. 29, 1 10 Sir. 29, 10 sq. (13 sq.)
19 Bas. 265 C (107 DE)

1 refugiat (i s. u. m2) V 2 aliis V ociosa est DP' 3 non
reddet PC' reddet DP'C 4 fraudaueris B pecuniā P acquies B
9 consueuerunt V 11 illa P lapidē B 12 thesaurum P thesaurum
cet. 14 obsorduerunt P et (v m2 s. o alt.) B 15 illo (s. u., eras.)
suae pecuniae D suae pecuniae (om. illo) P' 16 nomerant (v s. o) P
17 aliqui m1 PV aliquis m2 PV cet. redimptione P redemptione (p
s. u. m2) V 18 sollicitos P barbaris D uendidit DP' 20 sup-
plicis (is ex es) P subplicis V misereatur P misereatur T (punctum
sub e eras.) miseretur PC' 23 heiulatibus (h exp.) V eiulatibus DP'C

10 periurio, sed ligaris. at ubi usurarum mentio facta fuerit aut
 pignoris, tunc deiecto supercilio faenerator adrisit et quem B
 ante sibi cognitum denegabat eundem tamquam paternam
 amicitiam recordatus osculo suscipit, hereditariae pignus
 5 caritatis appellat, flere prohibet. quaeremus, inquit, domi si
 quid nobis pecuniae est, frangam propter te argentum pater-
 num, quod fabrefacti est. plurimum damni erit. quae usurae
 compensabunt pretia emblematorum? sed pro amico dispendium
 non reformidabo. cum reddideris, reficiam. itaque antequam
 10 det, recipere festinat et qui in summa subuenire se dicit C
 usuras exigit. 'calendis' inquit 'usuras dabis, faenus interim,
 si non habueris unde restituas, non requiro'. ita ut semel
 det, frequenter exagitat et semper sibi debere efficit. hac arte
 tractat uirum. itaque prius eum chirographis ligat et adstrin-
 15 git uocis suae nexibus. numeratur pecunia, addicitur libertas,
 11 absoluitur miser minore debito, maiore alligatur. talia sunt
 uestra, diuites, beneficia: minus datis et plus exigitis. talis
 humanitas, ut spolietis etiam, cum subuenitis. fecundus uobis D
 etiam pauper ad quaestum est. usurarius est egenus: cogen-
 20 tibus uobis habet quod reddat, quod inpendat non habet.
 misericordes plane uiri quem alii absoluitis uobis addicitis.
 usuras soluit qui uictu indiget. an quicquam grauius? ille
 medicamentum quaerit, uos offertis uenenum: panem implorat,

1 Bas. 265 CD, 268 A (107 E, 108 A) 22 Basil. 268 B
 (108 B) 23 cf. Matth. 7, 9 sq. Luc. 11, 9—13

1 ad *P* et (t s. d m2) *V* 2 pigneris *B* adridet *C* 4 osculo *VBT*
 oculo *P* (qui deinde add. amisit, eras.) cet. suscepit *PDP'* 6 te
 s. u. *B* 7 quod om. *V* fabrefacti *PD* et (e ex i) *F'* fabrefactum *V*
 fabrefactum *TC* fabricatum *B* quam *DP'* 8 emblematurum
V emblematurum (tu ex m) *D* 9 reddederis refaciam *P* item-
 que *DP'* 13 exigit *V* exigit *C* 14 eum om. *B* chirografis *PV*
 cyrografis *D* cyrographis cet. 15 nomeratur (o s. v) *P* adducitur
 (i s. u) *B* 16 ligatur *VDP'T* 17 uestre *P* 18 homanitas *P* uobis
 post pauper transponit *B* 19 est ad quaestum *BDP'*, est om. *V* 20 red-
 det *PD* 22 quicquam (c s. u. m2) *V* 23 ofertis (o in ras.) *P*
 ueninum *P*

gladium porrigitis: libertatem obsecrat, seruitutem inrogatis: absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis.

- 4, 12 Hanc praecipue iniustitiam deplorat sanctus David dicens: E
uidi iniquitatem et contradictionem in ciuitate.
et non defecit inquit de plateis eius usura et dolus. 5
itaque cum prodicionem Iudae subiecerit, hoc praemisit, siue
quod ultra sacrilegii inuidiam coniuratis dominicae necis
faenoris crimen adcederet siue quod tantum sacrilegium satis
abundeque usura faenoris ultum iret. mali faeneratores, qui
dederunt pecuniam, ut interficerent salutis auctorem, mali et 10
isti qui dant, ut interficiant innocentem. et iste quoque qui
pecuniam acceperit ut proditor Iudas laqueo se et ipse sus-
pendit. ipsum quoque Iudam hoc maledicto putauit esse 59
damnandum, ut scrutaretur faenerator eius substantiam, quia
quod proscriptio tyrannorum aut latronum manus operari 15
solet, hoc sola faeneratoris nequitia consuevit inferre. doctiores
autem ipsum faeneratori putant diabolum comparatum, qui
res animae et pretiosae mentis patrimonium faenore quodam
usurariae iniquitatis euertit. sic sumptu capit, sic auro inlicit,
13 sic reatu inuoluit, sic caput pro thesauro reposcit. quid uobis 20 B
iniquius, qui nec sic capitis estis solutione contenti? quid
uobis iniquius, qui pecuniam datis et uitam obligatis et pa-

4 Psalm. LIIII 10 et 12 Bas. 265 B (107 C) 6 Psalm. CVIII
2 sqq. 12 Matth. 27, 4 14 Psalm. CVIII 11

1 gladium (*m2 ex gaudium*) B porregitis (*is ex es*) P obsegrat P
irrigatis (*o s. i m2*) V 2 nudum (*o s. u pr. m2*) V 3 propheta
dauid BT 4 iniquitate P ciuitatem (*m eras.*) P ciuitatē B 5 in-
quit *om. DP* 6 subiceret VBT 8 accederet VBTC acciderit DP
9 ultu PV faeneratores (*er s. u. m2*) V 10 auctorem salutis
DP 11 iste DP ('istic V isti PVT 12 suspenderet B 13 quo-
que *om. P* 15 tyrannorum P 16 faeneratoris (*is ex es*) P faenera-
toris... ipsum *om. T* doctores VP' 17 ipsi DP' faeneratori
putant diabolum (*b c a m2*) V potant (*v s. o m2*) P 18 res] uires VBT
fenerere (*o s. e m2*) B faenerat PDP'T 19 usurario (*o in ras. ex e m3*) T
euertit *om. DP* sumtum V 20 thesauro P thesauro cet. 21 sic *om. V* 22 iniquius uobis B iniquius (*i alt. ex e*) P

trimonium? accipitis aurum argentumque pro pignore et
 adhuc illum debitorem dicitis qui uobis plus credidit quam
 accepit a uobis? uos creditores adseritis, qui amplius debeat-
 tis, uos inquam dicitis creditores, qui non homini, sed pignori
 5 credidistis. bene faenus appellatur, quod datis: ita uile ac
 4 faeneum est. sortem dicitis quod debetur. etenim uelut urna C
 ferali misera sors uoluitur perituri debitoris luenda supplicio.
 stant pallentes rei ad sortis euentum. non sic trepidant de
 quorum damnatione sors ducitur, non sic deiecti ac suspensi
 10 pauitant de quorum captiuitate expectatur sortis euentus. illic
 enim unius captiuitas, hic plurimorum addicitur. et fortasse
 ideo sors, quia in euentu sunt patrimonia, quae sub hac
 sorte uoluuntur. magnum et memorabile beneficium dei. hoc D
 specialiter ore prophetico praedicatur, quod in patres contulit,
 15 quia ex usuris et iniquitatibus liberauit eos. et
 proprie ait: ex usuris liberauit eos, quia usurae inferunt
 seruitutem, quasi diceret: ex seruitutis uinculo ereptos reddi-
 5 dit libertati. graue uocabulum debitorum. debita peccata
 dicuntur, debitores quoque criminosi appellantur; sic enim
 20 et isti sicut illi de capite decernunt. culpae tamen habent
 nominum suorum ut factorum diuersitatem: debita quamuis E
 diuersae quantitatis unum habent nomen, unum onus, unum
 periculum. nescit ergo quid poscat infelix qui pecuniam
 petit mutuam: quid accipiat ignorat.
 325 Non nouit pecunia faeneratoris uno diutius loco stare F

15 Psalm. LXXI 14

1 pignore (o *ex* e) D pignere (g *ex* u) B 2 credit (d *pr. s. u.*) D
 reddit P' 3 a uobis *om.* DP' debetis DP'C 4 pignori V (*m2 ex*
pignora) D (o *ex* e) pigneris B 5 creditis BC 6 faenum BDP'T
 orna P 7 sortis (e *eras.*, i *s. ras.*) B 10 euentus euentus P 11 hic]
 illic B 12 hac] his V 13 et] ac V memorauilem P 15 et ini-
 quitatibus... usuris *om.* BTC' 16 eos *om.* BT 18 liberati P *post*
uocabulum spatium est 22 fere litt. in V 20 sicut & D decernunt
 (de *s. u.*) D 21 numinum V nomen suum DP' 22 onos (v *s. o*
alt. m2) V 24 mutuât (t *alt. del.*) P

solita transire per plurimos. uno teneri nescit sacculo, uersari
 ac numerari expetit: usum requirit, ut adquirat usuram. fluctus
 quidam est maris, non fructus. pecunia numquam quiescit. labitur uelut scopulo inlisa: ita gremium debitoris percutit 596
 et continuo relabitur eo, unde processit. cum murmure uenit, 5
 cum gemitu reuertitur. frequenter tamen placidum stat uentis
 mare, semper faenoris unda iactatur. mergit naufragos, expuit
 nudos, uestitos exuit, insepultos relinquit. nummum ergo
 petis et naufragium suscipis. hinc Charybdis circumstrepit,
 hinc Sirenes, quae uoluptatis specie et canorae dulcedinis 10
 suauitate in uada caeca deductos repetendae domus, ut ferunt
 17 fabulae, spe et cupiditate fraudabant. statim uenditores un- B
 guenti et diuersarum specierum inruunt uelut canes quidam
 sagaci praedae uagantis odore perstricti, uenatores, pesca-
 tores, aucupes, caupones quoque miscentes mero aquam, qui 13
 nobilitatem uetusti generis et patriae ac natalem diem uini
 circumsonent. circumstantes repente parasiti quem ante sole-
 bant spernere salutant, deducunt, ad laetitiam prouocant, ad
 sumptum incitant dicentes: uenite et fruamur bonis C
 quae sunt et utamur creatura tamquam iuuentute 20
 celeriter. uino pretioso et unguentis nos implea-
 mus, et non praetereat nos flos temporis. corone-
 mus nos rosis, antequam marcescant. nullum pra-
 tum sit, quod non pertranseat luxuria nostra:
 ubique relinquamus signa laetitiae, quoniam haec 25

6 Uerg. Ecl. 2, 26 11 Uerg. Aen. I 540 19 Sap. 2, 6—9

1 nescit *om.* *DP'* 3 pecuniae *V* quiiscit *P* requiescit *BT* 4 la-
 uitur *P* scopulo *P* gremio *P* et (*corr. m2*) *V* 7 iactantur (*n*
exp. m2) *B* 9 petis (*s ex t m2*) *B* hinc (*n s. u.*) *B* charibdis *V*
 caribdis *PDP'C* carybdis *BT* 10 sirenes *V* et (*es ex is m2*) *B* sire-
 nis *P/C* sirenae *D* syrene *P'* speciem *V* canora *B* dulcidinis *P*
 11 uadat (*om. deductos . . . domus spatio relicto*) *V* domos *P* 12 uin-
 ditoris *P* ungenti *PBDP'* 13 quidam canes *DP'* 14 perstricti
Costerius praestrikti libri 16 uetusque generi *V* uestu generis *B* ac]
 et *P'*, *om.* *C* 17 circumsonent] cur consonent *BT* circumstante *P*
 circumstant *BT* parasti *V* 20 creaturâ *P* tamquam in *DP'*
 21 ungentis *PDP'C*

est pars nostra et haec est sors. et uere sors omnis
 8 illorum facta est, tu autem remanes exors bonorum. non
 talis sortis tibi scriptura monstrauit, non inter tales sortes
 Daud sanctus memorat dormiendum dicens: si dormiatis D
 5 inter medias sortes. nam si in medio illarum dormisses
 sortium, id est ueteris et noui testamenti, non te pecuniae
 cupiditas in uoraginem deterrimi faenoris demersisset, sed
 gratia spiritalis fidei tibi dedisset argentum et in speciem
 auri diuinae sapientiae institutione formasset. etenim si nos
 10 unum testimonium diuinae scripturae posuimus et luxuriosum
 illud conuiuium declinauimus, utique potuit et iste saluari,
 si oraculis caelestibus inhaesisset.

19 Reuertamur tamen ad conuiuium, non ut eius degustemus E
 epulas, sed cauendas aliis demonstramus. oneratur mensa
 15 peregrinis et exquisitis cibis, adhibentur nitentes ministri
 magno empti pretio, sumptu maiore pascendi, bibitur in noc-
 tem, dies conuiuii clauditur, ebrietati deficit. surgit ille uini
 plenus, uacuum opus, dormit in lucem, euigilans somnium
 putat. etenim ut in somnis sibi uidetur subito diues ex pau-
 20 pere, sic etiam egenus ex diuite. dum defluit interim pecunia, F
 usura superfluit. tempus minuitur, faenus augetur: thesaurus
 exinanitur, sors accumulatur. paulatim conuiuae se subtrahunt,
 sponsores conueniunt: mane faenerator pulsat ad ianuas, que-

4 Psalm. LXVII 14 14 Bas. 268 C (108 D) 20 Bas. 268 CD
 (108 DE) 23 Bas. 272 A (109 D)

1 haec est pars nostra *in mg. m2 V* nostra *post sors transponunt*
DP' 2 exors (*' exsors P (s pr. s. u.) cet.* 3 tibi *om. BT* mon-
 strauit] memorat *B* commemorat *T* 5 in media *V* sortium dormisses *B*
 dormises *P* 6 de pecunia *V* 7 sed *VBTC* de *P*, *om. DP'* 11 illum *P*
 destinauimus *V* 12 oracum (*lis s. m m2 V* 15 adhibetur *P*
 16 empto (*i s. o*) *B* sumpti *D et (u s. i) P'* maiori *DP'* nocte. *T*
 17 dies (*es in ras.*) *B* ebrietate (*te ex ti m3*) *T* defecit *P*
 uino *DP'* 18 luce *V* euigilans *P* uigilans *DP'* somnium *PC*
et (i s. u.) V somnum *cet.* 19 ut *s. u. I'* subito *om. DP'* 20 sic
om. V 21 augetur *om. spatium relicto V*, autem *add. m2* then-
 saurus *P* thesaurus *cet.*

ritur dies solutionis transisse praescriptos, iniuriis uigilantem
adoritur, in somnis dormientem excitat. non noctes quietae,
non dies suavis est, non sol iucundus. detrahuntur paulatim
auratae ac sericae uestes et ueneunt dimidio minoris. ponit
cum lacrimis ornamenta coniux iam tristior empti carius, 5 597
uendenda uilius. in auctione pueri constituuntur mensae
ministri et male adsueta emptorem auertunt. offertur pecunia
20 creditori: 'uix' inquit 'haec soluit usuram, caput debes'. redit
exhausto patrimonio capitis reus et imminuto faenore, accipit
indutias tristiores bellicis quasi post biduum proeliaturus. in 10
bello enim incerta uictoria, hic certa inopia: illic se clipeo
tegit, hic nudus occurrit: illic lorica pectus includit, hic B
carcere totus includitur: illic manus telis onerat, armat
sagittis, hic aere uacuas offert uinculis adligandas. ducitur
plerumque uterque captiuus: ille habet quem accuset aduer- 15
sum belli euentum, hic praeter se quem accuset non habet.
nihil est intolerabilius ea miseria, quae excusari non potest.
21 acerbatur conscientia pondus iniuriae. tunc secum reputat, tunc
scripturas recordatur, tunc dicit: nonne mihi scriptum est:
bibe aquam de tuis uasis et de puteorum tuorum 20 C
fontibus. quid mihi cum puteo faeneratoris, ubi et aqua
includitur? suauiora erant holera cum securitate quam alieno
partae epulae cum sollicitudine. non oportuit aliena quaerere.
deinde incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium

18 Prouerb. 5, 15 Bas. 269 A (109 A), cf. Prouerb. 23, 27 Bas.
269 B (109 A) 22 Prouerb. 15, 17

1 solutioni V 2 adoritur om. *spatio relicto* V, adortatur (t pr. s.
u.) add. m2 4 deauratae DP' sericae P ueniunt de medio DP'
minores DP' 5 coniux PVC coniunx BT cum uix DP' iam]
tam DP' 6 uendenda... auctione om. DP' auctione (u del.) T
9 accepit P 11 hic certa... includitur om. *spatio relicto* V 12 pectus
lorica BT 13 carcer PC et (corr. m2) B arma T et (corr. m1) B
14 uinculis BT adlegandas P alligandis (a s. i m2) B 15 accusat D
17 ea V a PC et (a eras.) T hac cet. accusari BC 19 mihi om. BT
20 tuorum puteorum DP' 22 alienae DP' 23 partae V pasto BT
pastae cet. sollicitudine P

quaerere. erant domi uasa minutiora. melius erat ministerium
 deesse quam cibum, melius uestem uenalem proponere quam
 libertatem addicere. quid profuit quod publicare paupertatem D
 meam uerecundatus sum? ecce alius publicauit. ego nolui
 2 5 nutritores uendere. ecce alius adiudicat. sera haec considera-
 tio. tunc decuit metuisse tuis, cum acciperes aliena: tunc
 decuit succurrere, cum uulnera prima proserperent. melius
 fuerat in principio tenuare sumptum et necessitatem debiti
 rei familiaris angustiis ableuare quam ut ad horam ditatus
 10 alienis postea exuereris et propriis.

3 Accusamus debitorem. quod imprudentius se gesserit, sed E
 tamen nihil nequius faeneratoribus, qui lucra sua aliena damna
 arbitrantur et dispendio suo deputant quidquid ab aliis possi-
 detur. aucupantur heredes nouos, adulescentulos diuites explo-
 15 rant per suos. adiungunt se simulantes paternam atque aui- F
 tam amicitiam, uolunt domesticas eorum cognoscere necessi-
 tates. si quam causam inuenerint, accusant uerecundiam,
 pudorem arguunt, quod non ante de se speratum fuerit atque
 praesumptum; sin uero nullos laqueos alicuius necessitatis
 20 offenderint, intexunt fabulas, aiunt nobile praedium esse
 uenale, amplam domum, accumulunt prouentus fructuum,
 annuos redditus exaggerant, hortantur ut coemat. similiter faci-
 unt pretiosas uestes et monilia nobilia praedicantes. neganti
 se habere pecuniam ingerunt suam dicentes: 'utere ut tua: 598 A
 25 de fructibus emptae possessionis pretium multiplicabis, debi-

3 publicare et 4 publicauit P 4 uerecundatus P 5 nutritores P
 diiudicat D 6 metuisse... decuit om. VDP 8 necessitate BT
 9 ableuare BDI'T 10 exuereris (e alt. s. u.) m2 B m1 T exurereris (r
 pr. eras.) D exsuereris P exureris P esurries C 13 possedetur P 14 adu-
 liscntulos P 15 atque et DP aduitam (d del.) P ueram T 16 co-
 gnoscere domesticas eorum BT domesticos (a s. o alt. m2) V
 17 inuenerint P (int in ras.) inuenerit D uerecundiam P 18 de
 se speratum VBT de se separaturn PC desperatum (om. fuerit) DP
 19 uiro nullus P 20 tabolas P tabulas DP'C 21 prouectos PDP
 22 coemat (o s. u.) P coemant DP emant C 25 frugibus B

tum reddes'. praetendunt alienos fundos adulescenti, ut eum spolient suis: tendunt retia, simul ut indagine cincta spatia fuerit ingressus, cogunt eum in retia cautionum, laqueos usurarum; petunt obligari sibi auitum praetorium, paternum sepulchrum. praestituitur dies solutioni, dissimulatur conuentio, quando potest solutio sustineri. ubi satis securum reddiderint, repente ingruunt et instant uehementius, causanti incumbunt dicentes: 'tu possides tua praedia, nos nostram pecuniam non habemus: aurum dedimus, lignum tenemus: tibi fructuum emolumenta procedunt, nobis nihil accrescit pecuniae. otiosa causatio est: saltem renouetur chirographum'.

7, 25 Itaque dum primo adulescens nihil putat de uestibus suis aut etiam possessionibus esse uendendum aut ad haec facienda poscit dilationem, usurae adplicantur ad sortem, adcumulatur centesima. iam suspirare incipit, iam malum suum agnoscere. die ac nocte usuram cogitat, quicquid occurrerit, faeneratorem putat, quicquid crepuerit, uocem sibi uidetur faeneratoris audire. si habes, cur non soluis? si non habes, cur malum malo adiungis et de uulnere quaeris remedium? cur cotidie obsidionem pateris faeneratoris, expugnationem times? uetus sententia est: faeneratoris et debitoris sibi occurrentium prospectum amborum facit dominus. alter

22 Prouerb. 29, 13 Bas. 269 A (108 E)

1 fundos alienos *BT* fandos (v s. a *m2*) *V* adulescenti *P* 2 ex-
polient *D* et (om. suis) *P'* 3 eum om. *BT* 5 sepulchrum *VD* solu-
tioni sustineri (sustineri *exp. m2*) *V* (in quo dissimulatur... sustineri
infra in mg. m2) 6 securus (s *alt. eras.*) *B* 7 instant *VDI''* et (et
om.) *C* stant *PBT* uehementer (tius s. ter *m2*) *V* 11 cautio *B* (ti in
ras.) *VT* chirografum *PV* cyrographum *T* cyrografum *B* cyrographum
cet. 13 primum *BDT*, om. *P'* adulescens *P* nichil adolescens *DP'*
14 uindendum *P* aut om. *DP'(C)* ad om. *P* 16 centesima *P* cen-
tesima *V* accumulatur (antur *ex ante P'*) centesimae *DP'* 17 ocu-
rerit *P* 18 increpuerit *V* faeneratores *P* 22 post debitoris *add.*
inuicem *VB*

quasi <canis> praedam requirit, alter aperta quasi praeda
declinat: ille quasi leo quaerit quem deuoret, iste quasi bos E
iuuenculus praedonis impetum reformidat: ille quasi accipiter
unguibus olorem quaerit inuadere, iste quasi anser aut fulica
5 mauult se uel in praerupta deicere uel in profunda demergere
quam istum humani corporis accipitrem sustinere. quid coti-
die fugis? etsi non occurrat faenerator, occurrit tibi inopia
tamquam bonus cursor. ambos ergo uidet dominus, faenera-
torem et debitorem, occurrentes sibi ambos spectat testis
10 alterius iniquitatis, alterius iniuriae: illius auaritiam conde- F
mnat, huius stultitiam. ille gressus debitoris singulos numerat,
aucupatur deflexus: iste continuo post columnas caput obum-
brat; nullam enim habet debitor auctoritatem. ambobus in
digitis usurarum repetitur saepius calculatio. par cura, sed
15 dispar affectus: alter laetatur incremento faenoris, alter
cumulo debitionis adfligitur, ille quaestus numerat, hic ae-
rumnas.

3 Quid fugis hominem, quem poteras et non timere? quid
fugis aut quousque fugies? si quis pulsauerit nocte, faenera- 599 A
20 torem putas: sub lectum ilico. si quem subito intrare sense-
ris, tu foras exilis. canis latrat, et cor tuum palpitat, sudor

2 I Petr. 5, 8 18 Bas. 273 B (110 DE)

1 canis *add. ed. Rom., cf. Basil. 269 A* ὁ μὲν ὡς περ κύνων ἐπιτρέχει: τῇ ἄγρᾳ, ὁ δὲ ὡς περ ἔτοιμον θήρῳ καταπτήσσει τὴν συντυχίαν aperta
scripsi fera PB feram VTC' quasi fera praedonem *DP'* 2 bus iu-
uencu's (cu *ex co*) *P* 4 ungulis *DP'* euadere (in *s. e*) *D* fulioca
(o *del.*) *P* 5 ise (i *del.*) *P* uelut (ut *del.*) *P* uelut *D* 6 acce-
pitrem *P* 8 uidit *V* 9 spectat ambos *DP'* spectant *V* 10 con-
demnat *VT* condemnat *cet.* 11 egressus *BT* debitores *PBT* no-
merat *P* enumerat *B* 12 aucupatur (ur *ex or*) *P* columnas *P*
13 deuitor *P* 14 repetitur *B* (ur *s. u. m2*) *DP C'* repetita *V* repetit *P*
reppetit *T* calculationem (nem *in ras. m3*) *T* 15 affectus *P*
incremento (o *ex is*) *P* 16 deuotionis *PDP' C'* nomerat *P*
18 hominem... fugis *om. B* 19 fugies (e *in ras*) *D* 20 po-
tas *P* lecto *BDP' T* 21 foris *DP'* canes *P* latuit (*s. m2* &
latrat) *V*

effunditur, anhelitus quatit, quaeris quid mentiaris ut faenera-
torem differas, et, cum dilationem inpetraueris, gaudes. funere
tuo simulat se faenerator grauari, sed libenter inperit: quasi
uenator, qui feram cinxerit, securus est praedae. tu oscularis
caput, amplexeris genua et quasi ceruus sagittae toxico ictus 5
paululum procedens tandem uictus ueneno procumbis aut B
quasi piscis, qui fuscina fuerit infixus, quocumque fugerit
uulnus uehit. et uere piscis ille in esca mortem deuorat, ille
hamum gluttit, dum cibum quaerit, sed tamen hamum non
uidet, quem tegit praeda: tu hamum cernis et gluttis. hamus 10
tuus faenus est creditoris, hamum uoras et uermis te semper
adrodit. ipsa est esca, quae decipit. itaque et tibi faenoris
nec cibus usui est et hamus uulneri. an ignoras quia semel
inlaqueatus nodo se magis, si fugiat, ipse constringit et intra C
retia positus fugiendo magis deicit super se retia? in plateis 15
fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. inuenit te,
cum uoluerit, faenerator. denique ubi tempus impleueris,
sicut lupo nocte inruit, dormire non sinit, expectato die ad
publicum trahit aut tabulis uenditionis cogit subscribere. ut
frueris pudoris dispendium, subscribis ilico uenditurus auitum 20

1 Uerg. Aen. V 199 (432, VIII 811) 8 Bas. 272 C (110 B)

1 effunditur C offunditur PVDP' offenditur B (v s. e) T quat-
tit <artus> ed. Rom. quatitur DP' mentieris (a s. e alt.) V
4 fauenator (fa del. m1) P uenēator V uenator (a ex e) D cinxerat
PBT 5 sagitta toxicata DP' 6 procedens B m2 DP' procidens B
m1 cet. tandem] tāquam B 7 malim fugeris.. uehis 8 uehit]
hesit B escam (m del.) P illū DP' 9 glutit DP' TC 10 uidit
D uidet (et in ras.) P' teget P glutis DP' TC 11 et] sed DP'
uermis (i ex e) P 12 adrodit PTC adrodet B arrodit V abrodit
DP' obrodit α 15 deicit ed. Paris. a. 1661 deiciat et V deiciat cet.
plateas V 16 parietis P posses P inueniet D inuenerit P'
18 sinet BT expectatio P expectato D (to in ras.) et P', qui om. die
19 publicum P trahit DP' C trahet eet. tabolis P subscribere C
20 fruaris (a in ras. m3) T uinditurus auiturus auitum P uenditurus
abiturus auitum C uenditurus auitum praetorium sepulcrum (diturus
a. p. s. in ras. m3) T uenditur B

sepulchrum, paterno sane ut praetexatur aliquid uerecundiae. emitur ieiunum solum, iactatur quod infecunda uendiderit, D dispendiis onerauerit uenditorem, et superioris temporis adscribuntur dispendiis damna praesentis. mox et laudata uenduntur
5 et inferuntur iam non instrumenta, sed uincula.

Tamen adhuc quaerenti fideiussores tribuuntur indutiae, non ut praedam libertatis inueniat, sed ut consortem seruitutis adiungat, qui se societ aerumnoso. at quid iuuare potest alienae calamitatis accessio? iam et amici fugiunt, conuiuiae E
10 non recognoscunt: ipse quoque conspectus omnium refugit et ut pugil ictus uarios concertantium ita iste honestorum uitat occursus et sollicitus, ubi in aliquem offenderit, uigilanti exit obtutu. redit paratus ad uincula, redit mortem optans, cogitans eam sibi, si moreretur, <moram> inferre.
15 redit misere se ipse condemnans, quod alienam pecuniam non refugerit et faeneratoris se aere deuinxerit. o quantos miseros aliena fecerunt bona? quid tibi, inquit ut bibas aquam F Geon? quid inquam tibi, ut biberes calicem faeneratoris? 'multi' inquit 'mutuati ad tempus et necessitatibus consu-
20 luerunt suis et pecuniam reddiderunt'. et quanti se propter faenus strangulauerunt? illos consideras, hos non numeras. reminisceris euasisse aliquos, non reminisceris oppetisse: nummos redditos imputas, laqueos adpetitos non computas, quos

11 Bas. 276 B (111 CD)
(112 BC)

17 Hier. 2, 18

19 Bas. 277 AB

1 sepulchrum *P* paterno *scripsi* paternum *libri* uter *B* praetereatur *DP'* uerecundiae *P* 2 ieiunum *P* ieiunium *cet.* uendiderit *DP'* uindidit *P* uendidit *cet.* 3 debitorem *P* (debit *ex* uendit *m1*) *cet.* 6 quaerenti *PC* quaerendi *cet.* fiteiussoris *P* fideiussoris *T* fideiussuris (o s. u. *alt.*) *B* fidei usuris *V* 7 liuertatis *P* 8 quis *PC* quis *V* adsociet *V* associet *BT'* aut *V* (u s. u.) *cet.* 13 obtutus *V* 14 si *om. P*, ut *DP'* moram *addidi*, quietem s. u. *m2 B* 15 condemnans *PBDC* 16 aeri *D* deuinxerat (i s. & *m2*) *B* 17 inquam tibi *DP'* 18 gyon *BDP'* gion *TC* quid] inquit *P* biberis *P* 19 mutati *B* 21 stranguillauerunt *P* stranguilauerunt *V* nomeras *P* enumeras *VDP'* 22 necem (s. u. *m2*) opetisse *B* 23 conpotas *P*

deformitati tam dedecoris conuentionis plerique uerecundiores ad contumeliam, fragiliores ad iniuriam expetito interitu praetulerunt opprobrium uitae amplius quam mortis supplicium pertimescentes.

8, 29 Uidi ego miserabile spectaculum, liberos pro paterno debito 5 60
in auctionem deduci et teneri calamitatis heredes, qui non I
essent participes successionis, et hoc tam immane flagitium
non erubescere creditorem. instat urguet addicit. 'mea' inquit
'nutriti pecunia pro alimonia seruitium recognoscant, pro
sumptu licitationem subeant. agitetur hasta de pretiis singu- 10
lorum'. non inmerito hasta agitur, ubi caput quaeritur: non
inmerito ad auctionem peruenitur, ubi sors poscitur. haec est
faeneratoris inhumanitas, haec debitoris stultitia, ut filiis,
quibus pecuniam non relinquit, libertatem auferat, pro testa- C
mento chirographum dimittat, pro emolumento hereditatis 15
syngrapham obligationis. quid sibi uult paterni in liberos
scriptura maledicti, ubi nulla est impii offensa peccati? an
potest durius aliquod esse maledictum grauiusque seruitium?
et illa saepe post mortem habet defunctus compendia, quod
30 non spectat miserias filiorum. uendit plerumque et pater libe- 20
ros auctoritate generationis, sed non uoce pietatis et ad auc- D
tionem pudibundo uultu miseros trahit dicens: 'soluite, filii,

5 Bas. 277 B (112 CD)

1 dedecorosae *DP'* uerecondiores *P* 3 opprobrium *PT* obpro-
brium *BD* 4 pertimescentes *P* et (corr. *m1*) *D* 5 miserabile *P*
propter *V* 6 auctionem (u *del. m2*) *T* actionem *DP'* heredis *PD*
8 erubescere *P* urguet *V* et (u *alt. del. m2*) *T* urgit *P* urget *cet.*
10 licitationem (*ē ex e m2*) *B* illicitationem *DP'* subueant *P* agi-
tetur (a *s. e m2*) *V* 11 asta *P* 12 actionem *DP'* et *m2 T* faenera-
toris est *B* 13 inhumanitas *P* humanitas *cet.* filii *PDP'* 14 non
relinquit pecuniam *D* et (pecuniam *in mg.*) *P'* 15 chirographum *T*
cirografum *PV* cyrografum *B* cyrographum *cet.* 16 singramfam *P* (m
alt. del.) syngrafam *V* singrapham *T* singrafam (sigrafum *m2*) *B* sim-
fragam *C*, om *in spatio uacuo DP'* qui *P* sibi (bi *s. u.*) *V*
18 aliquos *P* aliquid *B* 19 illas *D* et (*s exp.*) *P'* 21 et ad *VBT*
et *PC* ad *DP'* actionem *DP'* et *m2 T* 22 furibundo *DP'* filii
(i *tert. s. u. m2*) gylae (u *s. y m2*) *V*

gulae meae sumptum, soluite paternae mensae pretium; uomite quod non deuorastis, reddite quod non accepistis, hoc meliores, quod uestro pretio redimitis patrem, uestra seruitute paternam emitis libertatem.'

31 5 Esto ut aliquis qui subuenire possit accedat. quis tantam expleat Charybdin, quis rationes faeneratoris agnoscat, quis auaritiam satiet, quae non iste pretia exaggeret, cum uiderit E redemptorem? non enim suo magis lucro quam alieno detrimento pascitur. uera profecto, uera est utpote dei diuina
10 sententia, qui cum iratus esset propter impietatem populi Iudaeorum, quod post deos abiret alienos, cui inquit faeneratori uendidi uos? uenditur enim qui obligatus fuerit faeneratori et uenditur non uno pretio, sed cottidiano, uenditur non cum definitione, sed cum accessione diuturna. noua
15 usurarum auctio per menses singulos, noua sub cotidiana F licitatione uenditio. qui plus optulerit trahit semper, uenalis addicitur, numquam quasi uenditus aestimatur. magna igitur uis caelestis sententiae. non satis iudicauit dominus dicere: cui uendidi uos? addidit faeneratori. offensus nihil
20 potuit grauius inuenire, quo uindicaret in perfidos. derelictus expostulat, cur ita fugerint salutis auctorem, quasi faeneratori eos alicui dominus uendidisset digna poena dominum relinquentis. habent serui quod amplius quam carceris poenas et uincula reformident, habent liberi quod paueant pro libertatis
32 25 incuria. simul illud aduerte quod faeneratio praeuaricationis 601 A

1 cf. Iob 20, 15 11 Esai. 50, 1

2 non *ante* accepistis *om.* BD 5 qui *om.* DP' posset *P et* (i s. e m2) B 5 sq. qui (*ter*) BT 6 charybdin V charibdin *P et* (h s. u.) B charibdim T carybdim D caribdin P' caibdim C rationis P 8 redemptorem P redemptorem V redemptores DP' 11 alienos abirent DP' uendidi uos feneratori DP' 12 fuerat BT 13 uenditor *P et* (*corr.* m2) V 14 diffinitione BDP' diurna BT 15 actio T m2 cotidiana (na ex no) B 16 trahitur DP' trahit et T 19 uindidi P sed addidit VDP' 20 iudicaret BT D uindicauit P' derelictos DP' 21 fugerent VBT 22 alicui dominus eos DP' dnm* D dñ B relinquentis VC relinquentes *cet.* 23 carcheris P

materia iudicata sit, quod is facile recedat a domino qui faeneratori se potuerit obligare; faenus enim radix mendacii, causa perfidia est. 'ego uos' inquit 'non uendidi, sed peccatis uestris uenditi estis'. ergo qui se faeneratori obligat ipse se uendit et quod peius est, uendit se non aere, 5 sed culpa.

- 9,33 Quis iste peccati est faenerator nisi diabolus, a quo Eua B
mutuata peccatum obnoxiae successionis usuris omne genus
defaenerauit humanum? denique quasi malus faenerator chiro- C
graphum tenuit, quod postea dominus suo cruore deleuit. 10
etenim quod mortis erat scriptum apicibus debuit morte
dissolui. faenerator ergo diabolus. denique ostendebat salua-
tori diuitias suas dicens: haec omnia tibi dabo, si pro-
cidens adoraueris me. at uero dominus aeris solutor
alieni nihil ipsi debebat, qui poterat dicere: ecce uenit 15
huius mundi princeps et in me suum non inuenit
nihil. nihil debebat, sed soluebat pro omnibus, sicut ipse
34 testatur dicens: quae non rapui tunc exolvebam. quid D
distat malitia huius principis mundi? faenerator pecuniae
caput obligat, manum tenet, sortem ducit, centesimam exigit. 20
o nomen triste de dulci! dominus ouem centesimam liberauit —
illa centesima salutis, haec mortis est — et terra bona centu-
plum fructum reddit. uae his qui dicunt quod amarum

3 Esai. 50, 1 7 Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10 (quis...
humanum), cf. 9, 32 13 Matth. 4, 9 15 Ioh. 14, 30 18 Psalm.
LXVIII 5 21 Matth. 18, 12 Luc. 15, 4 23 Esai. 5, 20 Bas. 280 A (113 B)

1 his B 3 uos om. BT uindidi P 4 fenatori P 5 se s. u.
m2 V uindit P se non aere in lit. m4 P 7 ante nisi add. est
(eras.) P 8 mutata BT 9 humanū. P malis B chirografum PV
cyrographum cet. 11 apicibus| a principibus BT 12 solui B 13 pro-
cadens (a ex i) P 14 saluator PDP' et (saluator aeris) C 15 ipse
VBDP' post ipse debebat add. V et quasi debitor uenit ut a faenore
peccati exueret debitores. nihil debebat 16 mundi huius BT suum
non inuenit nihil P suum inuenit et nihil V suum inuenit nihil T nihil
suum inuenit B suum nihil inuenit cet. 19 mundi principis B 20 sor-
tem VT sorte cet. centesimam exigit V, om. cet. 21 centensimam
et centesima D 23 reddidit DP'

- est dulce et quod dulce amarum! quid amarius usura,
 quid dulcius gratia? nonne hoc ipso sermone, quo centesi-
 mam appellant, reuocare deberent in memoriam redemptorem, E
 35 qui uenit centesimam ouem saluare, non perdere? quis grauior
 5 exactor est? et hoc triste nomen. denique dominus ait: popu-
 lus meus, exactores uestri circumscribunt uos, et
 in euangelio habes: dum uadis cum aduersario tuo ad
 magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte
 perducatur te ad iudicem et iudex tradat te exactori
 10 et exactor mittat te in carcerem. quis iste sit exactor
 agnosce, qui etiam nouissimum quadrantem exigit et idem
 se creditorem uocat atque in hoc etiam nomine fraudem facit F
 ut qui ueneni poculum melle inlinit, ut sub grato odore
 mors lateat atque inlita calicis ora uim fraudis abscondant.
 15 creditor praetexitur quasi fidelis et quasi incredulus, ad quem
 fidelis obpignorat.
- 36 Quotiens uidi a faeneratoribus teneri defunctos pro pignore 602 A
 et negari tumultum, dum faenus exposcitur? quibus ego ad-
 quieui libenter, ut suum constringerent debitorem, ut electo
 20 eo fideiussor euaderet; haec sunt enim faenoris leges. dixi B
 itaque: 'tenete reum uestrum et, ne uobis possit elabi, domum
 ducite, claudite in cubiculo nestro carnificibus duriores, quo-

. 5 Esai. 3, 12 7 Luc. 12, 58

2 dulcias *P* 3 redimptorem *P* redemptorem *V* 4 centesimam oue *P*
 qui *B* quid *C* 8 opera *P* 9 te bis *om.* *DP'* 10 minatur *B* ex-
 actor sit *B* 11 qui etiam *om.* *V* 12 uacat (o s. a *pr.*) *V* 13 ut
s. u. *V* 14 inlita *V* illita *C* et (i *alt.* *ex* a) *DP'* inlata *P* illata *BT*
 calici *B* abscondat *DP'T* abscondit (a s. i) *B* 15 incredulos (v
s. o) *V* ad quem] atque *VC'* 16 fidelis *om.* *B*, infidelis *C* op-
 pignerat *B* obpignerat *T* 17 uili a *VP'C* et (i *alt.* *ex* ua) *D* uidua *P*
 uidua a *BT* foeneratoribus *P* defunctos (os *ex* us) *D* pignere *B*
 18 negarit (t *eras.*) *B* nega *T* ergo *B* adquietus *PBT* 19 con-
 stringerint *P* constringeret *DP'* debitorem *P* 20 euaderit *P* hae *V*
 hec *D* enim *om.* *DP'* foeneratoris (fen. *P'*) *DP'* leges (es *ex*
is) *P* dixit *D* (t *exp.*) *I'* 22 cubiculo (o *ex* um) *P* cubili *DP'*
 duriori *DP'*

niam quem uos tenetis carcer non suscipit, exactor absoluit.¹
 peccatorum reos post mortem carcer emittit, uos clauditis:
 legum seueritate defunctus absoluitur, uobis tenetur; certe
 hic sortem suam iam memoratur impluisse. non inuideo tamen
 pignus uestrum reseruare. nihil interest inter funus et faenus,⁵
 nihil inter mortem distat et sortem: personat, personat fune-
 brem ululatum faenebris usura. nunc uere capite minutus est
 quem conuenitis; uehementioribus tamen nexibus alligate, ne
 uincula uestra non sentiat. durus et rigidus est debitor et
 qui iam non nouerit erubescere. unum sane est, quod non¹⁰
 37 timere possitis, quia poscere non nouit alimenta². iussi igitur
 leuari corpus et ad faeneratoris domum exsequiarum ordinem
 duci; sed etiam inde clausorum mugitu talia personabant.
 ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares,
 nec fallebat sententia nisi quod plures constabat illic esse¹⁵
 morituros. uictus religionis consuetudine faenerator — nam alibi
 suscipi pignora etiam ista dicuntur — rogat ut ad tumuli
 locum reliquiae deferantur. tunc tantum uidi humanos faene-
 ratores, grauari me: tamen ego eorum humanitatem memo-
 rabam prospicere, ne postea se quererentur esse fraudatos,²⁰
 donec feretro colla subiecti ipsi defunctum ad sepulchra
 deducerent, grauiore maerore deflentes pecuniae suae funus.

1 et exactor *BT* exartor *D* 3 seueritate *C* seueritatē *DP'* seueri-
 tatis (*s alt. del.*) *P* seueritati *cet.* 5 reseruare *α*; *sed* uos *facile au-*
ditur, quamquam uos *ante* uestrum *excidisse potuit* faenus et funus *B*
 6 nihil distat (*distat eras., om. deinde distat*) *B alt.* personat *om. VC*
 7 faenebris *P* (*e alt. ex i, b s. u.*) *V* funebris *BT* fenoris *cet.* uero
DP' minutus *ex* munitus *B* 8 conuenitis (*con s. u. m2, i s. e alt.*) *V*
 alligati *PDP'* 10 erubiscere *P* 11 possetis *PDP'C* 14 crederis *P*
 mortuos *B* (*s s. u.*) *D* (*os ex us*) potares *P* 15 neci *P et* (*i*
eras.) *D* plures (*l ex o*) *P* 16 uictus *ex* uictis *D* regionis *V*
 consuidudine *P* faenerator (*or ex ur, in mg. m1 tor*) *D* iam *ex*
 nam *B* 17 suscepi *PDP'* suscepit *C* tumulum (*om. locum*) *BT*
 18 homanos *P* 19 grauarit (*t del.*) *P* grauari (*â ex i*) *B* humani-
 tate *VBT* memorabar (*ar ex or*) *B* memerabor *T* 20 proficere *DP'*
 quererentur (*re alt. s. u.*) *B* fraudatos esse *DP'* 21 sepulcrha *P*
 sepulchrum *BT* 22 grauiore *PC* grauiori *cet.*

l, 38 Aliud non minoris acerbitalis accipite. obseruant isti alea- F
torum conuenticula et perdentis aerumnā commoditatem
suam iudicant. spondent pro singulis: uarios primo sors ludit
euentus, ad diuersos saepe transfertur uictoria stipendiaque
5 eius uicissim atque aerumna mutantur. omnes uincuntur et
uincunt, faenerator solus acquirit: penes alios inane nomen
quod uicerint, penes solum faeneratorem fructus est, non
annuus, sed momentarius: illi soli lucrum faciunt in omnium
detrimento, illis solis est usura uictoriae. uideas reliquos
10 subito egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iacti-
bus statum mutantes. uersatur enim eorum uita ut tessera, 603 A
uoluitur census in tabula, fit ludus de periculo et de ludo
periculum; quot propositiones tot proscriptiones. clamor
plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium.
15 sedet inter hos creditor ut tyrannus, damnans unumquemque
sorte capitali, agitast, feralem instituit de singulorum
exuuiis auctionem. alios proscriptioni addicit, alios seruituti:
non tanti occisi sub tyrannis sunt. uitae igitur hanc aleam
rectius dixerim quam pecuniae; sub momento fertur quod ua- B
20 leat in aeternum. ebrietas iudicat et nullus appellat. habet et
alea suas leges, quas fori iura non soluant. notatur, si credi
potest, infamia qui putauerit renitendum et infamium senten-
tia grauius quam censura iudicialis inurit opprobrium, quo-
niam qui apud iudicem damnantur apud illos gloriosi sunt,
25 qui apud illos damnantur et apud iudicem criminosi sunt.

1 isti (i alt. ex a) post conuenticula transponit B 2 perdentis V
perdentes DP' 3 pro] per B 6 paenes PV inanes (s del.) P
7 paenes P (s s. u.) V non] sed BT 8 momentaneus T 9 illi P
usure DP' 11 cessera (t s. c) V 13 quod P et (t s. d m2) V
propositionis t. proscriptionis P 14 fit plaudentium (in ras. m3,
eadem in mg. m2) T dispoliatorum PD 15 creditor (or ex ur) D
singulos creditor P' ut] et BT turrannus P tirannus B 16 con-
stituit BT 17 auctionem (u del. m2) T alios bis ex alius D pro-
scriptionem P 18 tyrrannis P igitur om. V 20 apellat P 21 fori C
foris P' (s exp.) cet. 22 potauerit P retinendum BT 23 grauiū
DP' opproprium PT obprobrium BDP' 25 et om. DP'

nobile Moyses constituit seniorum iudicium: hi tamen de C
leuioribus iudicabant, uerbum graue, hoc est de potioribus
negotiis Moysi iudicio reseruare consueuerant. hic dicitur:
'aleonum concilium iudicauit', et plus eorum timetur potentia
quam leonum. inter has feras uiuis, faenerator, atque uer- 5
saris, his bestiis cibum eripis, his taetrior aestimaris, his
crudelior plus timeris.

39 Ferunt Chunorum populos omnibus bellum inferre nationi-
bus, faeneratoribus tamen esse subiectos et cum sine legibus
uiuant, aleae solius legibus oboedire, in procinctu ludere, 10 D
tesseras simul et arma portare et plures suis quam hostilibus
iactibus interire, in uictoria sua captiuos fieri et spolia suo-
rum perpeti, quae pati ab hoste non nouerint, ideo numquam
belli studia deponere, quod uictus aleae ludo, cum totius
praedae munus amiserit, ludendi subsidia requirat bellandi 15
periculo, frequenter autem tanto ardore rapi, ut, cum ea quae
sola magni aestimant uictus arma tradiderit, ad unum aleae
iactum uitam suam potestati uel uictoris uel faeneratoris E
addicat. denique constitit quod quidam eorum et imperatori
Romano cognitus in fide pretium seruitutis, quam sibi tali 20
sorte superatus intulerat, suppliciis imperatae mortis exsol-
uerit. premit ergo faenerator etiam colla Chunorum et eos
urget in ferrum. premit barbaros suae terrore saeuitiae.

2, 40 Quid enim taetrius eo qui hodie faenerat et cras expetit? 604 A
et odibilis inquit homo huiusmodi. oblatio quidem 25

1 Exod. 18, 25 sq. 25 Sir. 20, 15 (16)

2 iudicabunt V iudicandum T 3 iudicium DP' consueuerant B
4 concilio iudicabit BT 5 leonum (u ex e m2) P uiuis] unus BT
atque post uersaris transponit B 6 bistiis P his alt. (h s. u. m2) V
taetrior V deterior B tetrior cet. 8 hunorum B populos (os ex us) B
omnium (ibus s. ium) V nationibus BTC rationibus cet. 10 aleae
(e pr. s. u m2) V 11 et alt. (in ras. m3, in mg. ras.) T *** (int
eras.) B hostilibus (li s. u. m2) P hostibus VB hostium C 12 facti-
bus P ictibus D (ex factibus) P'C 13 perpeti s. u. m4 P 14 aleae
(e s. u. m2) V 16 rapi C rapti PDP' raptati cet., fort. raptari
17 magna DP' 22 chunorum (c eras.) B 24 enim] etiam B te-
trius PV tetrius cet. expedit (d ex t) B 25 blanda quidem B

blanda, sed inmanis exactio. uerum ipsa oblationis humanitas B
 facit exactionis saeuitiam. protulit pecuniam, hypothecas exigit
 atque in suis apothecis recondit. una pecunia a faeneratoribus
 datur et quam multa a debitoribus exiguntur! quanta sibi
 5 fecerunt uocabula! nummus datur, faenus appellatur: sors
 dicitur, caput uocatur: aes alienum scribitur, multorum hoc
 capitum inmane prodigium numerosam exactionem efficit:
 syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas
 flagitat: pignus usurpat, fiducias uocat: obligationem adserit, C
 41 10 usuras praedicat, centesimas laudat. echinna quaedam est
 faeneratoris pecunia, quae tanta mala parturit. echinna tamen
 fecunda poenis uiscera trahens partu suo rumpitur et morte
 materna docet subolem non esse degenerem in matrem. igitur
 <ut> primum incipiunt esse serpentes illam morsibus suis
 15 scindunt. illic ubi nascitur uenenum primum probatur. pecu-
 nia autem faeneratoris omnia mala sua concipit: parit, nutrit D
 atque ipsa magis in subole sua crescit tristi prole numerosior,
 non minus flexuosa quam serpens atque in orbem tota se
 colligens, ut caput seruet, reliquo flagellat corpore, illud
 20 solum producit ad uulnera: spiris ingentibus quos comprehen-
 derit ligat, solo capite interficit: saluo capite, etiamsi reliqua

10 Bas. 273 CD (111 B) 12 Uerg. Aen. VI 598 sq. 15 Bas.
 276 A (111 C) 19 Uerg. Georg. II 154

1 inmanas (i s. a *alt.*) V inamanis (a *pr. eras.*) B 2 exactio . . . facit s.
in mg. m2 V et exactionis *DP'* pecunia *DP'* apothecas *V m2 C* ypo-
 thecas *V m1 cet.* 3 atque] et *DP'* 4 atque quam multi B 5 facere B
 datur *om. V* et fenus *DP'* apellatur *P* 7 numerosam *P*
 8 sÿgrapham B simgrafam *P et m1 T* singrafam *V et m2 T* singrapham
cet. chirografum *PV* cyrografum *DT* cyrographum *cet.* ypothetas *V*
 apothecas *C* ypothecas *cet.* 10 centisimas *P* 10 sq. echidna *V*
 echinna *cet.* 13 de genere B igitur . . . serpentes *om. DP'* 14 ut
addidi primum *om. VD* 17 crescit *P* nomerisior *P* 18 non
 minus flexuosa *om. V* orbes (s s. u.) *V* tota *om. V* se totam B
 19 collegens *P* serciet *V* seruet (u ex p) B reliquo *C* reliquos
cet. illud (d ex m) *P* 20 spiris (is in ras.) B spires *DP'* con-
 prehinderet *P* cōprehenderint *DP'* 21 interfecit *P*

42 pars eius dilapidata fuerit, reuiuiscit. diuersa quoque serpen-
tibus sunt conueniendi et parturiendi tempora, pecunia faene-
bris a die initae conuentionis crescentibus serpit usuris, quae E
parturire non nouit, quia dolores magis in alios ipsa trans-
fundit. ibi dolores sicut parturientis. unde etiam τόκος 5
Graeci usuras appellauerunt eo quod dolores partus animae
debitoris excitare uideantur. ueniunt calendae, parit sors
centesimam: ueniunt menses singuli, generantur usurae.
malorum parentum mala proles. haec est generatio uiperarum.
creuit centesima: petitur, non soluitur: adplicatur ad sortem. 10
fit maledictum propheticum dolus in dolo, usura inprobi 605.
seminis fetura deterior. itaque non iam centesima incipit esse,
sed summa, hoc est non faenoris centesima, sed faenus cen-
tesimae.

13, 43 Usuram quoque ab usu arbitror dictam, quod ut uestes 15 B
usu ita usuris patrimonia scindantur. lugubre cerae prima
littera sonat. parturit uox doloris est. quid ibi boni esse
potest, quod a dolore incipit et ab obligatione? lepores ferunt
generare simul et educare et continuo parturire: istis quoque
anaglyphariis usurarum generatur et supergeneratur usura. 20
enutritur ac nascitur et nata iam parturit. radices quoque C
arborum primo plantantur, ut predaunt; cum prenderint, tunc

5 Psalm. XXXVII 7 Bas. 273 C (111 A) 9 Bas. 273 C (111 B) Matth.
3, 7 (12, 34) 11 Hier. 9, 6 Bas. 265 B (107 C) 18 Bas. 273 BC (110 E 111 A)

1 pars *in litura* V delapidata DP'C 2 faenebris (b s. u.) V fu-
nebris BT fenoris DP' 3 serpet P 4 transfudit BT transfundit (n
alt. s. u.) D 5 sicut] ut P'C parturientes P unde om. BT

Tokoyc V dō Koyc P dokouc C KOYC BT defOYC DP' (in quibus
post Graeci est spatium 5 fere litt.) 6 usuras Erasmus usura P usuram
VBTC supra DP' apellauerunt P 7 debitores P (-is corr.) VB

ueniant V et (n s. u.) B, (u ex a) T ueniat (a s. u.) P calendae P
kalendae cet. 8 centisimam P centensimam V centesima DP' 10 cen-
tisima P centensima V non] nec DP' 12 sq. centesima P 13 cen-
tensima V centisimae P 16 cerae] cetera DP' certo C 18 potest
esse boni DP, boni om. C 20 anaglyfariis PVT anaclyfariis B ana-
glifariis cet. 21 enutritur] ac nutritur VBT ac] et BT et] et
nondum V 22 plantatur P

uirescere incipiunt, postea pullulare: at uero pecunia faene-
 bris uix plantata iam pullulat. semina tempore erumpunt,
 animalia tempore pariunt; tempus enim pariendi et
 tempus moriendi, tempus plantandi et tempus
 5 uellendi plantatum, tempus occidendi et tempus
 sanandi et infra: tempus acquirendi et tempus red-
 dendi, tempus custodiendi et tempus expellendi,
 ut Ecclesiastes ait: pecunia faenebris hodie seminatur, cras D
 fructificat: semper parit et numquam interit: semper plan-
 10 tatur, uix euellitur. uult semper faenerator acquirere, num-
 quam perdere, numquam custodire pecuniam suam, semper
 44 expellere, numquam sanare, semper occidere. et quia bonus
 ad omnia magister Ecclesiastes liber est Solomonis, paulisper
 ipsi inhaereamus. non satiabitur inquit oculus uidendo
 15 et non satiabitur auris auditu. nec faenerator expletur
 accipiendo nec affectus eius cotidiano numerandi aeris satiatur E
 auditu. et iterum: omne quod fuit ipsum est quod
 erit. crescit semper pecunia, otium nescit auaritia, usura
 ferias. omnes inquit torrentes uadunt in mare et
 20 mare non adimpletur. mare istud faenerator est; omnium 606 A
 patrimonia tamquam fluctus absorbet et ipse nescit expleri.
 mari tamen plerique utuntur ad quaestum, faenatore nemo
 utitur nisi ad dispendium: illic multorum commodum est,
 45 hic uniuersorum naufragium. multa sunt animantia, quae cito

3 Eccl. 3, 2 sq. 6 Eccl. 3, 6 14 Eccl. 1, 8 17 Eccl. 1, 9
 19 Eccl. 1, 7 24 Bas. 276 A (111 BC)

1 uiriscere *P* ad *P* atq. (q. del.) *V* pecunia in ras. *m3* *T* pre-
 conia *B* funebris *T* (in ras. *m3*) *C* fenoris *DP'* 2 pollulat *P*
 tempore (e in ras. 2 litt.) *T* temporum *B* 5 euellendi *DP'*
 6 reddendi] perdendi *V* 7 custodiendi *P* 8 funebris (u ex e) *T*
 fenoris *DP'C* 9 plantantur *V* 11 custodire *P* (fere semper) 12 ex-
 plere *DP'* 13 solomonis *P* salomoni *P'* salomonis cet. 14 satura-
 bitur *V* 18 otium *VC* otiosum *T* (otio *m2*, otium *m3*) cet. 19 ereas
DP' omnes (es ex is) *P* torrentes (es ex is) *P* in mare om. *B*
 20 omniū (ū ex a) *D* 22 utimur *B*

generare incipiunt, sed cito etiam generare desistunt: sors cito
 generat et numquam desinit, immo cum exordium crescendi acce-
 perit, in infinitum extendit augmentum. omne deinde quod crescit,
 cum ad naturae suae formam atque mensuram magnitudinemque
 peruenerit, uacat incremento, sed faeneratorum pecunia tempore
 semper augetur et ultra formam maternae sortis excedens modum
 non continet. pleraque etiam animantium cum coeperint ea
 quae ex his sunt orta generare, tamquam effetis uiribus usum
 generationis amittunt: sors autem faenoris cum fuerit crescen-
 tibus exaequata centesimis, et uetustatem sui renouat et par-
 tus solitos adiunctione multiplicat.

14, 46 Non nouum nec perfunctorium hoc malum est, quod ueteris
 atque diuinae praescripto legis inhibetur. populus, qui despo-
 liauerat Aegyptum, qui pede transierat mare, monetur a faenoris
 pecunia cauere naufragia. et cum de aliis peccatis semel aut
 multum iterata admonitione praescripserit. de faenore saepius
 intimauit. habes in Exodo: quodsi pecuniam faenera-
 ueris pupillo, orphano, pauperi, aput te non suffo-
 cabis eum, non inpones illi usuram. ostendit quid
 sit suffocare, id est usuram inponere; strangulat enim et
 quod peius est animam laqueus creditoris. quo sermone et
 praedonis uiolentiam et deformis nodum mortis expressit:
 quodsi pignus acceperis uestimentum propinqui
 tui, ante solis occasum restitues illud; est enim
 hoc coopertorium eius tantum, hoc uestimentum

17 Exod. 22, 25 23 Exod. 22, 26 et 27

1 etiam *om.* *B* 2 acciperit *P* 4 magnitudinemque *P* 6 furmam *P*
 extendens (ce s. tē) *B* 7 continet *P* tenet *VBT*, fort. recte
 animantia *V* 8 his] ipsis *B* orta *om.* *V* uisum *T* et (corr.
m1) *D* 10 partos *V* 11 solitus *PBT* adiunctionem *BDT* 12 non]
 nec (ec *in ras. m3*) *T* perfunctorium (i s. u.) *V* perfunctorum ('
 13 praescripte *D* praescriptis (tis *ex te*) *P'* 14 aegyptum *V* 15 de
om. *V* 16 itinerata *P* itaerata *T* ammonitio *B* amonitione *DC*
 faencore *P* 18 orfano *PVDT* 19 non] nec (ec *in ras. m3*) *T*
 20 strangylat *V* 21 quod *om.* *B* laqueus (us *ex um*) *P* laqueat *DP'*
 22 uiolentia *VC* nudum *V* 23 acciperis *P*

turpitudinis eius. in quo dormiet? quod si itaque
 proclamauerit ad me, exaudiam eum. audistis, faene-
 ratores, quid lex dicat, de qua dixit dominus: non ueni
 legem soluere, sed implere? quam dominus non soluit
 5 uos soluitis? 'usuram' inquit 'petere suffocare est'. hoc quo-
 que foris sero est dictum a quibusdam eorum prudentibus:
 quid est faenerare? hominem inquit occidere. sed
 utique non Cato prior quam Moyses, qui legem accepit.
 7 multo ille posterior. si pignus acceperis uestimentum B
 10 propinqui tui, ante solis occasum restitues illud,
 ne nudati appareat turpitude: uos uero exitis atque nudatis
 et non redditis. uidete ne sol occidat super auaritiam uestram,
 ne sol iustitiae uobis occidat, quia iustitiam non tenetis. aut
 sol iniquitatis super flagitia uestra condatur. dies quoque
 15 perit inuito, nox inruit sicut Iudae, qui cum diabolus se
 misisset in cor eius, surrexit ad proditionem et facta est nox;
 sol enim iustitiae occiderat ei ac super eum recubuerat qui C
 in cor eius intrauit. fecit illi tenebras, ut lucis non uideret
 auctorem. ibi miser periit in illo conuiuio, quo alii saluantur.
 20 reddite igitur uestimentum debitori, in quo dormiat et quie-
 tus sit. si nolueris reddere, exaudiam inquit eum,
 quia misericors sum. si uos non exauditis, ego exau-
 diam, ego miserebor, ego non despiciam inopis precem.

3 Matth. 5, 17

7 Cic. de off. II 89

9 Exod. 22, 26 sq.

12 Ephes. 4, 26

13 Malach. 4, 2

16 Ioh. 13, 2 et 27

21 Exod. 22, 27

1 turpitudinis *P* 3 dominus *om.* *V* 4 adimplere *BT* 6 sero] est
 sermo *V* fere (*ex* sero) *P'* 7 est] sit *V* est inquit *DP'* hominem]
 quid hominem *V* 8 moyses (*y s. u.*) *V* 9 acciperiss (*s pr. eras.*) *P*
 11 appereat turpidudo *P* 12 non *om.* *T* uedete *P* auariciam
 (*ci s. u. m2*) *V* 13 occidat uobis *B* 14 sol *om.* *DP'* 15 iniusto *V*
 qui] cui *B* diabolos (*u s. o*) *V* 16 corde (*om. eius*) *B* nox
s. u. m2 V 17 iniustitiae *PV* et (*in del.*) *B*, (*in s. u.*) *D* ac] et *DP'*
 incubuerat *BT* 18 facit *T* lucidum *BT* uiderit *P*, quod ferri
potest 19 perit *F'C* 20 ergo *P'* 21 nolueris (*n ex u*) *B* nolue-
 rit *VDP'* 23 despiciam *P*

48 In Deuteronomio quoque scriptum est: non exiges a
fratre tuo usuram pecuniae et usuram escarum D
et usuram omnium rerum, quascumque faenera-
ueris fratri tuo. si alienigenae credideris, usuram
exiges ab eo, a fratre autem tuo non exiges. uides 5
quantum pondus in uerbis sit. 'noli exigere' inquit 'usuram
a fratre tuo', hoc est: cum quo debes omnia habere commu-
nia, ab eo tu usuram exigis? frater tuus consors naturae et
coheres gratiae: noli ab eo exigere amplius a quo durum est
49 repetere quod dederis. nisi cum habuerit unde dissoluat. et 10 E
quia plerique refugientes praecepta legis, cum dederint pecu-
niam negotiatoribus. non in pecunia usuras exigunt, sed de
mercibus eorum tamquam usurarum emolumenta percipiunt,
ideo audiant quid lex dicat. neque usuram inquit escarum
accipies neque omnium rerum, quascumque faene- 15
raueris fratri tuo. fraus enim ista et circumscriptio est
legis, non custodia. et putas te pie facere, quia a negotiatore
uelut mutuum suscipis? inde ille fraudem facit in mercium
pretio. unde tibi soluit usuram. fraudis illius tu auctor, tu F
particeps, tibi proficit quidquid ille fraudauerit. et esca usura 20
est et uestis usura est et quodcumque sorti accedit usura
est. quod uelis ei nomen inponas, usura est. si licitum est,
cur uocabulum refugis, cur uelamen obtexis? si illicitum,
50 cur incrementum requiris? quod peius est, hoc uitium pluri-

1 Deut. 23, 19 et 20

1 exiges *PB* et (-es corr.) *T* 2 pecuniae usuram et *B* 3 quascum-
que *V* quaecumque *cet.*, cf. *u.* 15 4 si alienigenae *in ras. m4* *I'*
credideris *I'* 5 (bis) exiges *PB* et (-es corr.) *T* tuo *om.* *T*
uides autem quantum *B* 6 sit in uerbis *I'* inquit exigere *B*
8 exiges *V* 9 exegere *P* 10 dederis (de *pr. s. u. m2*) *V* cum
om. B soluat (11 praecepta legis refugientes *B* 13 mercibus
(di *del. m1*) *P* usuram *BT* 14 et ideo *DP'* eo *C* audiunt *PV*
escarum inquit *V* 16 circumlocutio *B* 17 custodia *P* (*fere semper*
facere] uiuere *B* a *om. BT* negotiatore (re *s. u. m2*) *V* ne-
gotiatores *BT* 18 mutuum *DP'* mutus *PBT* munus *VC* 20 prin-
ceps *B* 21 accedit sorti *B* sorte (*fore I'*) acciderit *DP'*

morum est et maxime diuitum, quibus hoc nomine instruun-
 tur cellaria. si quis instaurandum conuiuium putat, ad nego-
 tiatorem mittit, ut absentiat cupellam sibi gratis deferat: 608 A
 ad cauponem dirigit, ut Picenum uinum aut Tyriacum
 5 requirat, ad lanium, ut uuluam sibi procuret, ad alium, ut
 poma adornet. itaque humanitatem iudicant quae alieno con-
 stant periculo. tu bibis et alius diffluit lacrimis, tu epularis
 et alios cibo tuo strangulas, tu symphonia delectaris et alius
 miserabili deplorat ululatu, tu poma degustas et alius spinam
 10 uorat. numquid colligunt de spinis uuas aut de
 tribulis ficus? spina usura est, spina centesima est, B
 tribulus faenus est, male urit. quomodo ergo potes fructum
 habere de spinis? si iste fructus de spinis non nascitur, ille
 nascetur aeternus? de aerumnis ditaris, de lacrimis lucrum
 15 quaeris, de fame aliena pascaris, de exuiis despoliatorum
 hominum cudis argentum et iudicas te diuitem, qui stipem
 poscis a paupere? sed audi quid dicat saluator: uae uobis
 diuitibus, qui habetis consolationem uestram!

1 Sed forte dicas quia scriptum est: alienigenae faene- C
 20 rabis et non consideras quid euangelium dicat, quod est D
 plenius. sed hoc interim sequestremus: legis ipsius uerba
 considera. fratri tuo non faenerabis inquit ad usu-
 ram; alienigenam exiges. quis erat tunc alienigena nisi
 Amalech, nisi Amorraeus, nisi hostis? ibi inquit usuram

10 Matth. 7, 16 Bas. 280 B (113 B) 14 Bas. 280 C (113 D) 17 Luc.
 6, 24 19 Deut. 23. 20 22 Deut. 23, 19 et 20 24 Deut. 25, 17; 31. 4

2 quis *om.* BT 3 absintiat *B* absinthiat *C* 4 picenum BT 5 la-
 num VBT uulbam *V* (u s. b) PBT procurat *D* et (-et *corr.*) *P'*
 6 humanitate (s s. u. *D*) indicant *DP'* alienos (-orum *m2*) constat *V*
 7 diffluit *Erasmus* defluet *B* defluit *V* (in quo lacrimis defluit) *cet.*
 8 cibos *V* strangylas *V* symfonia *V* simfonia *P* simphonia *TC'*
 9 misero *B* spinas *P* 10 colligunt (i ex e) *P* colligunt inquit *V*
 11 ficos *V* centesima *P* centesima *V* 12 tribulos *P* potes ergo *V*
 ergo *om.* *DP'* 13 iste (ic s. e) *D* istic *P'* illic *DP'* 14 nascitur
PDP'C 17 ssaluator (s *pr. del. m1*) *P* 24 amalech (h s. u. *m2*) *V*
 ammoreus *libri* hostes *DI'* usure *P*

exige. cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma,
 huic legitime indicuntur usurae. quem bello non potes facile
 uincere, de hoc cito te potes centesima uindicare. ab hoc
 usuram exige quem non sit crimen occidere. sine ferro dimi- E
 cat qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur 5
 qui fuerit usurarius exactor inimici. ergo ubi ius belli. ibi
 etiam ius usurae. frater autem tuus omnis, fidei primum,
 deinde Romani iuris est populus: narrabo nomen tuum
 fratribus meis, in medio ecclesiae laudabo te.
 52 denique etiam in Leuitico praescribit lex usuram a fratre non 10
 esse poscendam. sic enim habes: et uiuet frater tuus
 tecum. pecuniam tuam non dabis illi in usuram
 et in amplius recipiendum non dabis illi escas F
 tuas. generaliter haec sententia dei omne sortis exclusit
 augmentum. unde et Daud et benedictum aestimauit et 15
 dignum habitatione caelesti qui pecuniam non dedit in usu-
 ram, si ergo qui non dedit benedictus, sine dubio maledictus
 qui ad usuram dedit. cur ergo maledictionem potius eligis
 quam benedictionem? potestis benedicti esse, si uelitis,
 potestis iusti esse. homo enim iustus secundum Ezechiel 20
 qui pignus debitori reddet et pecuniam suam in usuram non
 dabit et superabundantiam non accipiet et ab iniustitia 60
 auertet manum suam. iustus est iste; uita inquit uiuet,

8 Psalm. XXI 23 11 Leuit. 25, 36 et 37 15 Psalm. XIII 1 et
 5 Bas. 265 B (107 C) 20 Ezech. 18, 7 et 8 23 Ezech. 18, 9

2 indicuntur *BT* inferuntur *C* indicantur *cet.* non] si *B* 3 de *om.* *V*
 centesima *P* centesima *V* 4 sine *VC* si mecum *cet.* 5 de hoste
 se *B* 6 et exactor *DP'* 7 ius etiam *BT* fidei (i *alt.* *eras.*) *B*
 8 iuris (is *ex* es) *P* 10 praescripsit *DP'* 12 illi *om.* *B* 13 in
om. *B* ante recipiendum *add.* non *PBT* illis *PVB* et (s *eras.*) *T*
 15 et dauid et *P'* (*subter* et *alt.* *graphio adscriptum ut uidetur* ait) *C*
 et dauid ait *V* (ait *exp.*) *PD* dauid ait *T* ait dauid *B* exstimauit *D*
 16 pecuniam suam *V* 18 dedit ad usuram *BT* elegis *P* 20 ieze-
 chiel *B* iezechiel *DP'T* 21 debitoris *PV* debitores (i *m2 s.* e *alt.*) *V*
 reddiderit *DP'* reddit *C* et] qui (s. et) *V* 22 dederit... accepe-
 rit *DP'C* iniustitia *P* 23 auertit *VC'* auerterit *DF'* manus suas *B*
 iste est *BT* uita uiuet inquit *C*

dicit dominus. qui autem pignus non reddidit et in simulacra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit. cum usura dedit et superabundantiam accepit, hic uita non uiuet. omnes iniquitates istas
 5 fecit, morte morietur, sanguis eius super ipsum erit. uide quomodo faeneratorem cum idolatra copulauit, quasi crimen aequaret. elige ergo quod dulce est.

3 Cur semper tristes, cur semper amarissimi, cur semper B solliciti? procedat aliquando a uobis misericordia, pro-
 10 cedat ueritas: ablegetur mendacium, fraus odio sit. docuistis periurium. faeneratorium sacramentum dicitur, ubi paratur periurium. peieratis frequenter, cum reddita fuerit pecunia, quod syngrapha non appareat, peieratis postea quod non receperitis pecuniam. nolite ergo semper miseri esse,
 15 semper auari, semper maestis. leones sunt et feritatem suam mutant. de manducante inquit exiuit esca et de forte C et tristi exiuit dulce. Graecus 'et tristi' habet; sic inuenimus. tamen de forte hoc intellegitur, quia leo fortis est feritate et qui ferus tristis. et de uobis, qui pecuniam
 20 et auaritiam deuoratis, exeat misericordia — haec enim esca est egenorum — et de tristi exeat dulce, ut dimittatis ei qui non habet unde dissoluat. quid trahitis peccata ut fune

1 Ezech. 18, 12 et 13

16 Iudd. 14, 14 Bas. 279 B (113 B)

1 quia *T* non *om.* *T* reddedit *P* reddit *BTC* 3 usuram *VBTP'*
 4 huic *P* 6 foenerationem *BT* idolatra *scripsi* idololatra *Costerius*
 idolatria *libri* copulauit *P* 7 elege *P* eligit *V* dulcis *D* et (ius
ex is) *P'* 8 tristis *PC* 9 procedit (a *m2* s. i) *V* a *om.* *BT* 10 able-
 getur *V* obligetur *cet.* 11 foeneratorum *B* 12 peiorum *P* peiurium *VI*
 peieratis *scripsi* peierastis (*in ras. m3 et in mg. m2*) *T* iuratis *V*
 parastis *B* (*in quo* frequenter parastis) *cet.* 13 syngrapha *I'* syngrafa *V*
 singrafa *DT* symgrafa *B* singrafa *PC* perieratis *V* peierates *P* pe-
 ierastis *BT* 14 reciperetis *P* receperatis *V* 16 forti *B* 18 et de *V*
 forti *B* et (i *m2 ex e*) *T* intelligetur *T* 19 et *alt. om.* *T*
 20 auaritiam (ti s. u. *m2*) *V* deuorastis *DP'* est enim esca
DP' 21 triste *PD* et (-i *m3*) *T* demittatis *P* 22 persoluat *B*
 soluat *C*

longo et ut iugi loro uitulae? quod fit utique, cum faenus
 producit. tenetis pauperem debitorem: uel ibi sit aliqua D
 gratia, ubi nulla spes commodi. et hoc secundum uestram
 auaritiam loquor.

16, 54 Ceterum dominus in euangelio talibus magis existimat 5 E
 faenerandum, a quibus redhibitio non speretur. sic enim ait:
 etsi mutuum dederitis a quibus speratis recipere,
 quae uobis est gratia? nam peccatores peccatori-
 bus faenerant, ut recipiant. uerum tamen amate
 inimicos uestros et benefacite et mutuum date 10
 nihil sperantes, et erit merces uestra multa in
 caelo et eritis filii altissimi, quia ipse benignus
 super ingratos et malos. estote misericordes, sicut I
 et pater uester misericors est. aduertitis quod nomen
 a domino faenerator acceperit, quod nomen etiam qui faenori 15
 uestro fuerit obligatus. peccatores inquit peccatoribus
 faenerant, ut recipiant. uterque peccatores, et faenerator
 et debitor. uos autem amate inquit inimicos uestros.
 non discutiatis quid mereantur inimici, sed quid uos facere
 oporteat. date mutuum his a quibus non speratis uos quod 20
 datum fuerit recepturos. nullum hic damnum est, sed conpen-
 dium. minimum datis, multum recipietis. in terra datis et id
 uobis soluetur in caelo: faenus amittitis, mercedem magnam
 habebitis: faeneratores esse desinitis, filii eritis altissimi: 61
 eritis misericordes, qui uos aeterni patris probetis heredes. 25

7 Luc. 6, 34—36 20 Bas. 277 C (112 E)

1 et ut *PVC* et *cet.* lero (o s. e) *V* loro *T* 2 uelut ibi *DP'*
 uel ubi *T* 3 auaritiam uestram *BDP'* 4 auaritiam (ti s. u. m2) *V*
 7 mituum *P* mutuum *V* 8 namque *V* 9 fenerantur *DP'* 10 bene-
 facite eis *DP'* et (eis et mutuum in *ras. m3, eadem in mg. m2*) *T*
 11 nihil (m *del.*) *P* mercis *P* multa s. u. *D* 13 estote (e *alt.*
 s. u.) *V* 15 acciperit *P* 16 obligatus fuerit *BT* 17 peccatores *PVC*
 peccator est *B* et (est in *ras. m3*) *T* peccator *DP'* 18 amate autem
 inquit per inim. *V* inquit amate *B* 20 sperastis *T* 24 habebitis
P (e ex i) *V* (bi s. u. m2) 25 quo *VB* quod (d in *ras.*) *T*

55 Sed faeneratorum uos delectat et usurarum uocabulum. id
quoque non inuideo. docebo quomodo boni faeneratores esse
possitis, quomodo bonas quaeratis usuras. dicit Solomon:
faenerat domino qui miseretur pauperi, secundum
5 datum autem eius retribuet ei. ecce bonum faenus de
malo factum est, ecce inreprehensibilis faenerator, ecce usura B
laudabilis. nolite ergo iam me inuidentem uestris commodis
aestimare. putatis quod hominem uobis subtraham debitorem?
deum prouideo, Christum subrogo, illum demonstro qui uos
10 fraudare non possit. faenerate ergo domino pecuniam uestram
in manu pauperis. ille adstringitur et tenetur, ille scribit
quidquid egenus acceperit — euangelium eius cautio —, ille
promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem. quid
dubitatis dare? si quis uobis diues huius saeculi offeratur, C
15 qui fide promittit sua pro aliquo debitore, statim numeratis
pecuniam. pauper est uobis dominus caeli et conditor
mundi huius, et adhuc deliberatis, quem ditioem quaeritis
56 fideiussorem. sed allegatis quia pauper est factus, cum diues
esset. uidistis ergo quia fides eius diues est, fides eius idonea
20 est. pauper est factus, cum pro nobis solueret, et adhuc
paupertas ipsa non decipit; nos enim diuites fecit, quos
pauperes putabatis. dicit enim apostolus: pauper factus D

4 Prouerb. 19, 17 Bas. 277 CD (112 E) 22 II Cor. 8, 9

1 usuram *P* usura et (*C*) 3 possetis *PD* bonas (s s. u.) quaeratis
(a alt. ex i) *P* salomon libri 4 miseretur (re s. u.) pauperis *V*
5 autem om. *V* 6 inreprehensibilis *B* inrephensilis *B* 7 mea *PT* et
(a in ras.) *B* me *VC*, om. *DP'* inuidentem a *D*, inuidentem me (me s. u.) *P'*
8 nobis *P* 9 dnm *DP'* 10 dnm *P* pecuniam uestram dno (dō *T*)
BT 11 adstringitur (n s. u.) *V* 12 acciperit *P'* 13 pro om. *B*
15 promittit *V* (a s. i alt.) *T* (-at *m3*) numeratis *P* 16 pauperem
uobis *P* 17 post huius add. offertur *V* deliberatis (de s. u.) *P*
quaeritis *B* et (a s. i pr.) *D* quaerites *P* que**eritis *V* quaeratis cet.
18 allegatis *P'* (e in ras.) (*C*) alligatis cet. factus est *DP'* 19 ui-
distis a uides *P'* uidisti cet. 20 factus est *DP'* nobis] bonis *BT*
soluerat (a ex i *m2*) *V* soluerit *DP'* 21 ipsius *BT* 22 potabatis
P putabitis (a s. i *m2*) *V* putatis *B*

est, cum diues esset, ut in illius inopia uos ditaremini. bona inopia quae largitur diuitias. nolite ergo uos paupertatem timere, ut sitis diuites. date otiosam pecuniam et recipietis fructuosam gratiam et pauperum subuenietis necessitatibus et uobis custodiae sollicitudo minuetur. non peribit quod pauper acceperit et uobis quod dederitis inopi sine custode seruabitur. quodsi incrementum quaeritis usurarum. in lege benedictio, in euangelio caelestis est merces. E quid suauius benedictione, quid maius est caelo? si escarum desideratur usura, ea quoque praesto est, sicut legimus: is 10 enim qui miseretur pauperis ipse pascitur.

17, 57 Reddite ergo pignora, quae tenetis, quoniam fideiussorem F idoneum repperistis. sed obmurmurant adhuc dicentes quia licet tenere pignora et se lege defendunt. aiunt enim: scriptum in Deuteronomio: si debitum fuerit tibi a proximo 15 tuo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignorare pignus, sed foris stabis, et homo aput quem est debitum tuum proferet tibi foris pignus. si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus 20 ipsius ad occasum solis, et dormiet in uestimento suo et benedicet te et erit in te misericordia coram domino deo tuo. et alibi, inquiunt, scriptum est: non pignorabis molam neque lapidem superiorem 611.

10 Prouerb. 22, 9 15 Deut. 24, 12—15 (10—13) 24 Dent. 24. 8 (6)

1 ut in illius *P* et illi *C* ut illius *cet.* 2 quaequae *V* 4 pauperem (u s. e alt.) *D* 5 costodiae sollicitudo *P* 6 acciperit *P* accepit *B* 7 seruabitur (bi s. u.) *V* usurarum (su s. u.) *V* 8 merces (es ex is) *P* 10 desideratur *VC* desiderantur *cet.* usura ea quoque *V* usure a quoque *PDP'* et *m1 T* usure hic (h' *T*) quoque *B* et *m3 T* usu a quo *C* his *P* 11 pauperi *B* pascetur *VBT* 12 pignora *B* et (e ex o) *D* fideiussorem *P* 13 reperistis *P* obmormorant *P* adhuc alhuc *P* 14 licit *P* pignora *BD* scriptum est *D* scriptum est enim *P'* 15 fuerit debitum tibi *DP'* 16 domū ex domo *B* 17 pignorapire *V* pignerare *BDI''* 18 deuitum *P* 19 pauper ille homo *C* 20 pignere *BD* 24 pignorauiis *P* pignerabis *BDI''*

molae, quoniam <animam> hic pignorat. et alibi:
 non accipies pignus uestimenti uiduae. unde argu-
 mentantur quia specialia pignora sint interdicta — non omnia
 —, id est pauperis et uiduae, molam quoque et lapidem superio-
 3 rem molae prohibitum pignorari. sed cum per Ezechiel
 prophetam ipse dominus dicat iustum esse qui pignus red-
 didit, iniustum qui tenuit, utique non speciale aliquod, sed
 generaliter omne pignus suadet esse reddendum, cum dicat B
 Iob: conscriptionem quam habui aduersus aliquem
 10 iuramento conceptam, inponens coronam legebam,
 et si non scindens eam reddidi nihil accipiens a
 debitore. cum dominus nihil ab his quibus mutuum dede-
 rimus sperandum esse praecipiat, quod recipere debeamus,
 quomodo pignus secundum legem putant esse retinendum?
 9 15 Ac ne pari recrudescant modo et dicant etiam ad faene- C
 randum se incitari legis oraculo, quia scriptum est: faene-
 rabis gentibus multis, tu autem non mutuaberis,
 tempus est plenius et expressius disputare et docere quid
 faenerandum et quibus legis statuta praescribant; praecedit D
 20 enim faenoris causa pignoris causam. mutuabitur inquit
 peccator et non soluet, iustus autem miseretur
 et tribuit. audis, debitor, quid debeas declinare: audis,
 creditor, quid debeas imitari. et infra: iuuenis fui et senui,

2 Deut. 24, 19 (17) 5 Ezech. 18, 7—13 9 Iob 31, 35—37
 12 Luc. 6, 35 16 Deut. 28, 12 20 Psalm. XXXVI 21 23 Psalm.
 XXXVI 25

1 animam *addidi* (ψυχῆν LXX) pignorat BDP' pignorat (i s. e) V
 3 pignora BDP' sunt P' 4 pauperes P superiorem lapidem V
 5 pignorari VDP' pignorarē (i s. e) B per *postea add.* B ieze-
 chiel B iezechiel T hiezechielem DP' 6 esse om. B in-
 iustum reddidit B 8 cum om. V 10 coram BT 12 a quibus (om.
 his) B mutuum T dederemus P 13 esse om. B accipiat B
 14 potant P 15 parere erubescant DP' recrudescunt (a s. u *alt.*
m2) V 18 tempus enim (om. est) DP' 19 praescribunt VD prae-
 cidit P 20 causam C pigneris BDP' causa PBT' 21 soluit P
 22 tribuet BDP' T cōmodat C

et non uidi iustum derelictum nec semen eius
quaerens panem. tota die miseretur et faenerat.
unde huic iusto quod tota die faeneret? ergo diues iustus
est et quanto ditior unusquisque fuerit tanto iustior? qui
plus habuerit unde faeneret ipse erit iustior? sed difficile 5 E
60 diues intrat in regnum caelorum. quid ergo faeneret
dic mihi, sancte Daud! contra me protuli testimonium, nisi
mihi subuenis. Petrus dicebat: argentum et aurum non
habeo: numquid non erat iustus? tu mihi ergo expone
quid faeneret. dixisti enim: beatus uir qui miseretur 10
et commodat, disponet sermones suos in iudicio.
inueni quid faenerat iustus. Petrus quoque me doceat et ipse
quid faeneret, qui dixit inopi adtendenti ad se et ad Iohannem:
argentum et aurum non habeo. nihil ergo dabis pau- F
peri, apostole? das tamen et plus das quam alii, das inopi 15
quod alii donare non possunt, das inopi post quod egere non
possit, das inopi quod etiam diuites accipere concupiscunt,
das inopi quod hi qui istud argentum et aurum habent con-
ferre non nouerint, quia auaritia eos inpedit, das inopi, qui
eum diuitibus facias ditiozem. incitasti animum meum, con- 20
cupisco hoc donum tuum. dicito. rogo, quid des. noli me 612
diu suspensum reddere; cupio petere si cito soluas. sed
soluisti cito: non distulisti inopem, non despexisti precem

5 Matth. 19, 23 8 Act. 3, 6 10 Psalm. CXI 5

3 foenerat *B* fenerat *DP'* 5 habuerit *om.* *DP'* unde] ut *B* inde *T*
fenerat *DP'* sed...caelorum *om.* *BT* 7 protulit *V* 8 aurum et
argentum *DP'* 10 feneret, *deinde add.* iustus. itaque dum te lego, de
te requiro, exponis mihi quid feneret *V* uir *om.* *DP'* 11 disponet
(et *in ras.*) *C* disponit *V*, recte puto 12 feneret *V* feneret *P'* doceat
me *DP'* doceat (a s. u.) *Pm1 Vm2* docet *T* 13 dicit *B* 14 nihil]
non *B* 16 dare *BDP'* post quod...inpedit das inopi (*u. 19*) *om.* *C*
quo (*om.* post) *DP'* 18 hii *DP'* illud *B* habent *om.* *B* 19 noue-
rint *P* nouerunt *cet.* qui *P* quo *VBT* quod *cet.* 20 eos *P* ei in *C*
concupisco (s s. u.) *V* 21 hoc *om.* *C* dicito *V* dic cito *P* (*ex*
decito) *cet.* noli *V* nolo *cet.* 22 solues *DP'* 23 cito soluisti *B*
dispexisti *P*

pauperis, non diutius eum desperare fecisti, non uacuum ad templum ascendisti dicens: argentum et aurum non habeo. non illi soli plenis manibus ascendunt qui aurum et argentum habent: ascendit et pauper non uacuum, ascendit et
 5 ille non uacuum, quia aurum et argentum non habuit. audiamus quid det iste pauper. sed quod habeo inquit do tibi. B
 in nomine Iesu Nazaraei surge et ambula. o optanda paupertas, o ditior inopia! claudicabat cui diuites dabant: unus pauper dedit, et statim qui claudus erat sanus est
 10 factus.

61 Habet ergo iustus quod faeneret, habet et argentum quod faeneret: sermones suos faenerat. hoc est iusti argentum; eloquia enim domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplo. hoc
 15 faenerat qui legem accipit. qui legem meditatur, qui legem C
 exercet: hoc faenerauit Petrus, hoc faenerauit Paulus. quibus dicitur, ut ad uiros nationum pergerent, Petro ad Cornelium centurionem, cui dicitur: surge et uade nihil dubitans, quoniam ego misi illos. et surrexit et iuit. et infra dixit:
 20 numquid aquam uetare possumus, ne baptizentur hi qui spiritum sanctum acceperunt? iussitque eos baptizari, hoc est: faenerabis gentibus, ut peccata dimittas, debita auferas, tu autem non mutuaberis; mutuatur enim

6 Act. 3, 6 13 Psalm. XI 7 18 Act. 10, 20 20 Act. 10, 47 et 48

1 eum] enim T uacuum om. V 2 ascendisti P 3 soli om. BT
 5 qui BT quod C habuit PC habet cet. 7 nazarei P nazareni cet.
 9 dedit (di in ras.) P' debet D claudus P factus est sanus B
 sanus factus est P'C 11 quod] quo PBT faenerat DP' habet...
 faeneret om. C quod] quo BT 12 faenerat DP' 14 septuplo PV
 septuplum cet. 15 accepit DP' 16 exercit P 17 petrus DP'
 18 et s. u. V, om. BT 19 ibit P 20 nunquid aqua? uetare
 pos*** ut baptizentur (om. hi) B hii VDP'C 21 acciperunt P
 bapti*** hoc est B 22 gentibus om. BT post dimittas add. fae-
 nerabis B 23 mutuaueris P mutuaberis (u alt. s. u. m2) V mutua-
 bitur enim (enim s. u.) V mutuabitur P'

peccator et non soluet peccata sua, quia peccator est. Paulo dici- D
 tur: faenerabis gentibus, qui missus ad gentes est, Iohanni
 dicitur: faenerabis gentibus, Iacobo dicitur quibus
 62 dictum est: ite baptizate gentes. dicitur populo patrum:
 si custodieris mandata, benedictus eris et faenerabis genti- 5
 bus uerbum. denique non de pecunia dici significant sequentia:
 princeps eris gentibus multis: tibi autem nemo domi-
 nabitur. constituat te dominus deus tuus in caput E
 et non in caudam, et eris tunc supra et non subter,
 si exaudieritis uocem domini dei uestri. et sequitur: 10
 si autem non audieritis, maledictus tu in ciuitate et
 maledictus tu in agro. et infra: maledicta progenies
 uentris tui. non pecunia utique benedictum facit, sed cognitio
 dei, praedicatio uerbi, si gratiam domini faeneremus, si indi-
 gentibus eloquia domini conferamus, si obseruemus mandata 15
 caelestia. et contra maledictum non facit, si desit pecunia
 quae faeneretur; sed si desit studium, si desit obseruatio F
 caelestium statutorum. maledictus eris.

19, 63 Denique mysterium ecclesiae euidenter exprimitur. primum 613
 enim dixit ad discipulum legis: 'si audieris legem et custo- 20
 dieris, faenerabis gentibus.' quod factum est a patribus
 nostris. faenerauit Moyses gentibus, qui proselytos adquisiuit,

1 Act. 9, 15 4 Matth. 28, 19 5 Deut. 28, 12, cf. 28, 1 sq.
 7 Deut. 28, 12 et 13 11 Deut. 28, 15 et 16 12 Deut. 28, 4 et 18
 20 Deut. 28, 12, cf. 28, 1

2 qui . . . gentibus *om. C* est ad gentes *DP'* 3 iacobo et caeteris
 dicitur fenerabit (fenerabis *P'*) gentibus quibus *DP'* lacunam *indi-*
caui; excidisse uidetur faenerabis gentibus et sic apostolis omnibus
 4 baptezate *P* populo] paulo *BDP'T* si patrum *DP'* 6 denique
s. u. P sequentia (*v s. u.*) *P* 8 constituit *B* constituet *C* in
ante caput DP', om. cet. 9 in *ante caudam om. BT* 10 exaudiere-
 tis *P* exaudieris *B* uestri] tui *B* 11 audieretis *P* exaudieris *B*
 12 progies *V* 13 benedictum utique *B* 16 et] at *BT* 18 statur-
 torum (*r pr. del.*) *P* 19 misterium *PVDC* expremitur *P* 20 dixit
om. D 22 fenerabat (*uit s. bat m2*) *V* proselytos *T* (*o alt. ex corr.*)
 proselitus *PB* proselitos *cet.*

faenerauit Iesus Naue, faenerauit Gedeon, faenerauit Samuhel
 Daud Solomon Helias Helisaeus, et si quis uolebat uerbum
 cognoscere, ad illos pergebat: regina austri uenit audire
 64 sapientiam Solomonis. ubi coepit populus Iudaeorum non
 5 custodire legem, coeperunt aduenae. hoc est ex populo nati- C
 onum. qui in Iesum dominum crediderunt, interpretationem
 scripturarum illi uetusto populo faenerare. faenerauit Timo-
 theus patre Graeco ortus uerbum Iudaeis, cum sacerdotium
 recepisset, faeneramus hodieque sacerdotes in ecclesia uerbum
 10 Iudaeis, qui de synagoga ad ecclesiam transierunt, faeneramus
 et nouam et uetustam pecuniam. etenim quam habuerunt iam
 non habent, oculos habent et non uident, aures habent et D
 non audiunt. pecuniam habent et non habent, quia usum
 eius ignorant, pretium eius nesciunt, figuram eius et formam
 15 non cognouerunt. nam si cognouissent, numquam auctorem
 eius pecuniae denegassent dicentes: nolumus hunc regnare
 super nos. qui quidem accepto regno rediens iussit uocari
 seruos suos, quibus dedit pecuniam et eos qui faenerassent
 pecuniam praedicauit, ei autem qui pecuniam tenuit otiosam
 20 domini sui respondit: sciebas quod ego austerus homo
 sum: tollo quod non posui et meto quod non semi- E
 nauui. et quare non dedisti pecuniam meam ad men-
 sam? et ego ueniens cum usuris utique exegissem
 illam.

3 Matth. 12, 42 Luc. 11, 31 7 Act. 16, 3 8 I Tim. 4, 14; II
 Tim. 1, 6 11 Cant. 7, 13 16 Luc. 19, 14 20 Luc. 19, 22 et 23

1 fenerauit *pr.* (b s. u. m2) *V* ihu *B* 2 solomon *P* salomon *cet.*
 3 noscere *B* 4 solomonis *P* salomonis *cet* 5 populo (po ex pu) *P*
 6 dnm ihm *BDP'TC* credederunt *P* 7 fenerare illi uet. populo *DP'*
 8 patre] fr *DP'* 9 recipissit *P* recipisset *DP'* 10 sinagoga *PT*
 foeneremus *B* foeneraemus *T* 11 iam *om.* *BT* 12 oculus habent
 et (et *postea add*) *P* oculos habentes (*om.* et) *C* 13 audient *T'* 14 eius
post formam *transponit B* 15 aucturem *P* 16 pecuniae *eras. B*
 19 dedit (s. tenuit) *V* 20 auster *B* homo austerus *P'* 21 tol-
 lens (ns s. u. m2) *V* et *exp. V, om. B* 22 dedisti mihi *DP'*
 24 illam *V*

65 Audistis quae pecunia boni faeneratoris sit, quae pecunia
 bonas adquirat usuras, quae pecunia non infamet faeneratorem,
 non opprimat debitorem, quam pecuniam aerugo non possit
 obducere, non penetrare tinea, quae pecunia non de terreno
 thesauro sit, sed aeterno, quae pecunia diuitem faciat acci- 5
 pientem nec aliquid imminuat faeneranti. haec pecunia usuram F
 habet, <ut> non centesimam eius quod dederis portionem, sed
 centuplum ferat fructum. expande igitur sinum mentis, ut
 huius pecuniae numeratam tibi suscipias quantitatem: intende
 cordis optutum, ut agnoscas pecuniae huius imaginem et 10
 inscriptionem. certe hanc pecuniam excute, tabulam supra
 mensam animae tuae, quae stabilis uirtutibus sit, quadratam
 constitue, conde in thesauro pectoris tui de quo doctus
 scribe depromit noua et uetera. uides qualis haec pecunia
 sit, quemadmodum creditorem debitoremque inuisa in se 15 614.
 coniungat nomina. qui inuehebar in faeneratores, iam prouoco
 debitorem. huius ergo faeneratores pecuniae uos esse desidero,
 ut ad uos qui mutuum sumant sponte festinent, per quam
 non nummum, sed regnum possitis adquirere, per quam non
 66 maledicta quaeratis, sed benedictionis gratiam. hanc pecuniam 20
 faenerat populus nationum, qui sciuit accipere faeneratum,
 qui sciuit cernere, qui sciuit excutere. recusasti indiga faeno- B
 ris spiritalis: egere coepisti. de te igitur a dei filio dictum
 est: mutuabitur peccator et non soluet. tibi dicitur:

3 Matth. 6, 19 10 Matth. 22, 20 14 Cant. 7, 13 24 Psalm. XXXVI 21

1 pecuniā *P* 2 bonas (s. s. u.) *P'* bona *PDC* 3 non erugo possit
DP' 4 non penetrare tinea *om. spatio relicto DP'* 5 thesauro *libri*
csed (c eras.) P sed de *D* 6 pecuniam (*m del.*) *P* 7 ut *addidi*
centisimam P centensimam *V* sed ut (*ut add. m3*) *T* 8 fert *C*
 9 nomeratam *P* 10 optutu *PT* obtutu *P'C* obtutum *cet.* pecuae *V*
 11 certe] exere (*in ras. m3, in mg. m2 exerce*) *T* tabulam *om. B*
 12 stabilis *DP'* stauilibus *P* stabilibus *cet.* quadratam α quadrata *libri*
 13 dictus *BT* 14 et noua *C* 15 quemammodum *V* coniungat
 in se *C* 17 pecuniae (*ni s. u. m2*) *V* 19 possetis *P* positus *V*
 maledicta non *B* 21 fenerauit (*in ras. m3, in mg. m2 uit*) *T*
 qui scit (*ter*) *B* 22 recusati *BT* indicta *DP'* indiga (*ig in ras.*
m3) *T* 23 a *om. BDP'T* 24 soluit *P*

advena qui est in te ascendet super te, tu autem
 descendes in imum. nescit enim summum qui Christum
 ignorat, in inferno semper est qui non ascendit ad Christum,
 in summo autem populus qui uerbum recipit. hic habet fidei
 5 omne patrimonium, de hoc dicit lex: hic tibi faenerabit,
 tu autem non faenerabis ei: hic tibi erit caput, tu C
 autem eris cauda, hoc est: ille erit primus, tu ultimus
 et abiectus. auferam a Iudaea caput et caudam, initium et
 finem: initium Christum, qui interrogatus qui esset respondit:
 10 initium, quod et loquor uobis. finem quoque Christum
 dicit; ipse est enim finis legis ad iustitiam omni cre-
 denti. ergo qui non credit ad iustitiam nec initium nec finem
 habet, sed ipse sui finis est.

7 Cognouimus faenus legitimum, cognoscamus et pignus, DE
 13 quod lex reddi iubet ante solis occasum. quod sit istud audi
 dicentem apostolum: dedit deus pignus spiritum in cor-
 dibus nostris. tripliciter autem et pignus et commendatum
 et depositum dicitur. pignus dicunt quod pro mutuo aere
 susceptum est, commendatum autem et depositum quod nos
 20 custodiae causa alicui commisimus. unde ait apostolus: scio
 cui credidi et certus sum, quia potens est commen-
 datum meum custodire in illum diem. depositum quoque F
 idem docuit quod esset dicens: bonum depositum custodi

1 Deut. 28, 43 5 Deut. 28, 44 10 Ioh. 8, 25 11 Rom. 10, 4
 16 II Cor. 1, 22 20 II Tim. 1, 12 23 II Tim. 1, 14

1 ascendit *DP'* 2 descindes *P* enim *om.* *DP'* 3 inferno autem *B*
 ascendet *V* 4 recepit *VC* 5 omnem *P, om.* *B* dixit *BT*
 faenerauit *P* 6 non *om.* *T* faenerauis *P* 9 interrogatus (x
del.) *P* qui *alt.* *P* quis *cet.* 10 quod] qui *BT* 11 enim *om.* *B* fines *P*
 legis *om.* *V* omnis *D et (s eras.) P'* 13 fines *P* 14 faenū *P*
 15 reddi iubet lex ante occasum solis *B* quod] quid *BT* 17 et
ante pignus *om.* *T* 18 dispositum *BT* dicunt] dicitur *BT* promo
 (mo *del. m2*) *T* 19 quod non custodiat causam alicuius cōmissi *DP'*
 20 custodia *C* 21 reddedi *P* 22 cuscustodire (*om.* meum) *V* seruare
C et (ser in ras.) P' de deposito *BT* 23 idem docuit] deinde do-
 cuit *in ras. m3, eadem in mg. m2 T* dicens quid esset *B* quid *T*
 depositum (de *in ras. m4*) *P* custodi *s. u.* *P*

per spiritum sanctum, qui habitat in nobis. numquid spiritus commendati argenti aurique custos est aut per spiritum sanctum pecunia custoditur? spiritale igitur pignus custoditur ab spiritu, ne aues caeli ueniant et auferant illud de
 68 cordibus nostris. petamus ergo, ut custodiat in nobis Christus
 hoc pignus, quod ipse donauit, et depositum suum conmen-
 datumque conseruet; nihil enim accepit a nobis, sed ipse 615
 nobis credidit quod nostrum non erat. et ideo detrimento honestatis adficitur qui depositum uiolarit alienum. si com-
 mendatum hominis nulla debemus fraude uiolare, quanto 10
 magis diuinum et spiritale depositum bona fide seruare nos congruit, ne et existimationis et utilitatis graua damna sub-
 69 eamus! hoc igitur pignus est, quod lex prohibet pignorari et uiolenter auferri. sic enim habet scriptura: si debitum tibi fuerit a proximo tuo quodcumque, non intro- 15 B
 ibis in domum ipsius pignorare pignus, et homo apud quem est debitum tuum proferet tibi foras pignus. si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, et dormiet in 20
 uestimento suo et benedicet te et erit in te misericordia.
 70 Dices itaque mihi: ecce lex auferri pignus prohibuit, non suscipi, pauperi autem iussit reddi, non omnibus. ac de

4 Luc. 8, 5 14 Deut. 24, 12—14 (10—13)

1 habitat *P* habitauit *DP'* 2 commendati (i *eras.*) *P* cōmendat *DP'*
 argenti aurique *PV* auri argentique *BT* auri et argenti (*deinde spatium 17 litt.*) *DP'*, argenti *om.* *C* custos (o *ex u*) *P* custos *V* qui
 custos est (*deinde spatium 10 fere litt.*) *DP'* 3 custoditur... pignus
om. *PC* spiritale... spiritu *om.* *DP'* spatio relicto 4 ab] a *VT*
 9 afficietur (e *s. u.*) *T* commendatam (v *s. a alt. m2*) *V* 10 quantū *P*
 11 nos seruare *BT* 12 et *pr. om.* *VBTC* existimationem *DP'* 13 pi-
 gnerari *BDP'* 15 quocūque *B* 16 in domum *om.* *B* post pignus
add. ad foras stabis *T* (*in quo uerba non introibis... tibi foras in ras. m3*)
 17 pignus foras *B* 19 pignere *BDP'* reddis *P* 23 pignus
 auferri *B* auferri pignus auferri *P'* 24 suscepi *P*

corporalibus quidem pignoribus satis etiam Hesdra nos docuit
quod iam, faeneratores, aduersus patrum uestrorum non pos- C
sitis uenire professionem. nam cum iuberentur qui faenera-
uerant et acceperant aliena pignora, ut restituerent ea, dixe-
runt: reddimus et ab ipsis nihil quaerimus. boni
patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda, boni
etiam faeneratores, qui responderunt quod et pignora redde-
rent et pecuniam non requirerent, quam dedissent. et sententia
uos paternae censitionis his adstringit et professio creditorum.
110 est autem et aliud pignus, quod lex spiritalis prohibet D
auferri et si datum fuerit, reddi iubet ante solis occasum,
quod homo debitor reddit et ipse protulit. debitor est autem
omnis qui audit uerbum regni et non intellegit. uenit malus
et rapuit quod seminatum est in corde ipsius. noli
15 ergo introire in domum eius, ut illud pignus accipias. uae enim
qui scandalizauerit unum de pusillis istis! si sua stultitia
amiserit pignus suum, tu non habebis delictum. si autem
pauper fuerit, redde pignus ante solis occasum; pignus autem E
uestimentum est. si sibi diues uidetur, ipse se decipit, si
20 pignus tradiderit suum: si autem pauper, qui non habeat
diuitias spiritus, redde illi uestimentum suum ante solis
2 occasum. si de corporali ageretur pignore, utique magis per
diem reddendum fuit, ne turpitudine nudi corporis diurno

5 Nehem. 5, 12 13 Matth. 13, 19 Luc. 8, 12 15 Matth. 18, 6

1 pigneribus BDP' satis V sanctis P et ante corr. P' T sc's D
sanctus P' et T corr. cet. hesdra PV esdra TC hesdras BD ezdras P'
docuit nos VDP' 4 pignera DP', om. BT 6 et 7 pignera BDP'
6 debitorum (u ex o) P bona P 8 requirerint P 9 censitionis P
censetionis VT censitionis cet. his om. V professio. creditorum
autem est ut aliud B 11 iubet reddi C 12 debitor VC debito P
(o ex um) BT debitū DP' reddit] dedit C debitores autem om-
nes P 14 rapit VDP'C quod] quasi (om. est) DP' ipsius eius V
16 illi qui V unum om. P', s. u. m2 V 17 non om. BT
19 si om. D, sibi om. P' (in quo uidetur diues) 22 agerentur pignere D
pignore ageretur P' pignere B 23 turpidudo P

lumine proderetur; tenebrae etenim nudum non produnt. ac si hoc moueret, quod non haberet pauper quo dormiens tegi posset, utique aut stragulum aut amictum diceret esse reddendum. nunc autem dicendo uestimentum tunicam magis significat, quam induimur atque uestimur. redde ergo pauperi tunicam suam, ut dormiat in ea noctu.

73 Nonne tibi uidetur illum pauperem significare, qui cum una tunica iubetur pergere, alteram non requirere, missus a Christo ad euangelium praedicandum? ipse enim est pauper spiritu, qui dormire possit; nam satiato diuitiis, non est qui sinat eum dormire. dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem diues dormire non potest, quia a diuitiis et uoluptatibus suffocatur. dormit Christi quietem dicentis: ego dormiui et quieui et surrexi. haec est tunica illa desuper texta, qua erat Christus indutus, quam scindere non potuerunt illi milites, quos agnoscis. nullus enim eorum uestimentum Christi scindit, sed diuidit, sicut scriptum est: diuiserunt uestimenta mea sibi et super uestem meam miserunt sortem. diuiserunt sibi euangelistae uestimenta eius et super uestem eius, hoc est super praedicationem euangelii, qua uestitur hodieque dominus Iesus, miserunt sortem, illam utique sortem, quae cecidit super Matthiam, ut apostolorum numero duodecim excluso nomine proditoris adiungeretur. bene autem de euangelistis dictum

8 Matth. 10, 10 13 Psalm. III 6 15 Ioh. 19, 23 et 24 18 Psalm. XXI 19 22 Act. 1, 25 sq.

1 etenim] enim *DP'C* nudant (*m2 ex nudum*) *V* 2 moneret (*n in ras. m3*) *T* 5 quā *P* quo *V* qua *cet.*, *fort. recte* 8 tunica (*nica, tu s. ras.*, u *eras. D*) una *DP'* missus *V* remissius *B* remissus *cet.* emissus *α* 9 ad *del. m2 T, om. B* praedicare *BT* est enim *P'* 10 posset *P* 11 dormiet *P* 12 a *om. C* 13 dicentes *P* 14 est enim *C* 15 supertexta *BT* erat indutus *xps D* indutus erat *xps P'* 16 miletis *P* 18 diuiserunt... sortem *om. V* sibi uestimenta mea *B* 21 euangelii (*i alt. ex ū*) *B* qua (*a ex ae*) *B* qua (*a in ras.*) *T* uestitus (*r s. s alt.*) *V* 23 mathiam *libri* numero *om. V*, numero *P* 24 proditores *P*

est quia miserunt sortem: sors enim ueluti diuino pendet
 examine. et ideo quia non potestate propria sunt locuti
 neque omnes eadem omnia, sed plerique diuersa dixerunt,
 quae alius non dixerat, sancti spiritus gratiam uelut sortito
 5 illis ea tribuisse cognoscimus, quae loquerentur singuli de C
 operibus domini Iesu, ut eius sibi describenda pro eius nutu
 74 gesta diuiderent. est et illa tunica, quam demonstrat apo-
 stolus dicens: induite dominum Iesum. haec est tunica,
 quae inhonesta operit nostra et in his honestatem abundan-
 10 tiorem circumdat in Christo. induimus uiscera misericordiae
 in Christo. induimus crucis gloriam. quae Iudaeis scandalum,
 Graecis stultitia. illi erubescunt qui eam erubescendam D
 putant, nobis autem absit gloriari nisi in cruce
 domini Iesu. haec ignobilia nostra honorem abundantiore
 15 habent, quia per passionem domini regnum nobis paratur
 aeternum; quo enim quis plus peccauerit eo plus diligit.
 consepeliamur igitur domino Iesu, ut participes resurrectionis
 eius esse mereamur, expoliamus ueterem hominem cum
 actibus eius, induamus nouum, in quo remissio peccatorum.
 75 20 Bonus ergo amictus atque uestitus uerbum dei. hoc uestitu E
 filii Noe pudenda patris operuerunt accipientes super umeros
 uestimentum et retrorsum pergentes, ne uiderent uirilia pa-

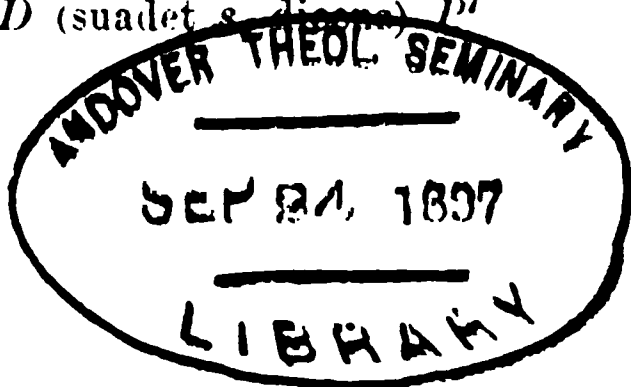
4 Act. 2, 6 8 Rom. 13, 14 11 I Cor. 1, 23 12 Rom. 1, 16
 13 Galat. 6, 14 16 Luc. 7, 47 17 Rom. 6, 4 18 Coloss. 3, 9 et 10
 21 Gen. 9, 23

1 uelut *VBT* pendet... non *in ras.* *m3 T* 2 propria potestate
BT 3 plerique *P* pleraque *V* (i s. a *m2*) *cet.* diuersa *om.* *BT*
 4 sorti tollis ea *PDP'* sortito illi seu *V* 5 tribuere *P* 6 sibi *om.*
DP' 9 in *om.* *VBT* 12 stulticia *P* (a *ex ā*) *TC* stultitia est *B* stul-
 titiam *cet.* erubescunt *P* erubescant *DP'*, recte *puto* erubescendam
 potant *P* 13 gloriari absit *V* crucem *PV* 14 dñi nri ihu *P'*
 15 regnum *om.* *V* 16 plus quis *D* plus quis *P'*, quis *om.* *C* 18 ho-
 minem ueterem *V* 19 eius *PVC'* suis *DP'* suis et *BT* est remissio
VBC remissio est *T* 20 igitur *P'* hoc est *V* 21 umeros *P* hu-
 meros *V* (h s. u. *m2*) *cet.* 22 uiderint *P* uiderentur *C*

tris, hoc est corporea, quae habent pudorem quendam generationis humanae. et ideo qui uidere uoluit angustioris animi dignam mercedem recepit, ut seruos fieret — omnis enim qui facit peccatum seruus est peccati —, unde ille in terrenis remansit. hoc pauperi nemo tollat uestimentum aut si tulerit, sol non occidat super despoliatum, cum ante restituat, ne peccatum pauperis faeneratori possit adscribi et non solum suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. hoc pignus in hac saeculi nocte reddatur, hoc uestimento in his mundi tenebris induatur. hoc pignus illius dominicae sortis est, non illius contrariae. legimus enim duas sortes in Leuitico, de quibus dictum est: unam domino facies, alteram transmissori. transmissor sortem suam ad faeneratores transmissit. serui domini in sorte sunt Christi. in hac sorte constitutus Aaron contrariae sortis exclusit aerumnam, cum inter duas partes populi constitutus mortem a defunctis serpere in sortem uiuorum sui corporis non permisit obiectu. huius sortis bonum pignus est uerbi amictus. hanc uobis tunicam nemo auferat. debitores, hanc tunicam nulli oppigneretis, si uultis numquam turpitudinem sustinere, ut dormiatis inter cleros sicut Aaron, dormiatis inter duo testamenta, ut dormiatis somnum resurrectionis et uos reparare possitis. hoc est uestimentum, quod etiamsi oppigneraueris, recipiendum sanctus Solomon in Prouerbiis suadet dicens: aufer uesti-

4 Rom. 6, 20 11 Leuit. 16, 8 15 Num. 16, 48 20 Psalm LXVII 14 24 Prouerb. 27, 13

1 pudorem *om.* *B* regenerationis *B* 3 mercedem recipit *P* 4 seruos *P* seruus *cet.* terrenus (*om.* in) *DP'* 6 despoliatum *D* ante] antequam *BT* autem *DP'* 7 adscriui (*d s. u.*) *P* ascribi *D* (*s pr. s. u.*) *P'T* 9 tenebris mundi *BT* 10 reddatur *B* 11 contrariae *om.* *BT* 12 altera *P* 15 aron *P* 17 uiuorum *om.* *DP'* obiectio *DP'* 18 tunicam uobis *BT* nobis *DP'* 19 debitorum *BT* oppigneretis (*C* oppigneratis *V*) 20 numquam] numquam aliquam *V* nullam *B* turpitudinem *P* (dormiatis... 565, 2 indumentis in *ras. m3 T* inter medios cleros *BT* 21 Aaron] cleron *V* 21 ut *om.* *V* 23 obpigneraueris *V* oppignaueris *DP'C* 24 solomon *P* salomon *cet.* dicens suadet *V* praecipit dicens *D* (*suadet s. dicens*) *P'*

77 mentum tuum; praeterit enim iniuriosus. sapientiae
 uestimentum est ex illis indumentis, quae ex bysso et pur-
 pura sapientia sibi fecit, hoc est: indumentum fidei constat
 ex praedicatione caelestium et dominicae sanguine passionis:
 5 bysso aetheria figurantur, purpurae specie mysterium sacri
 sanguinis declaratur, quo regnum caeleste confertur. denique
 uestimentum sapientiae significari superiora indicant; prae-
 misit enim dicens: sapiens esto, fili, ut laetetur cor
 tuum et infra duos uersus ait: imprudentes autem C
 10 superuenientes damnum pendent. aufer uestimentum
 tuum. aufer igitur, ne damnum excipias imprudentiae, ne exu-
 tum te proprio uestimento nequissimus ille communis faene-
 rator agnoscens confusionem tui detegere conetur opprobrii
 et persuadeat tibi, ut te foliis tegas et nudum te esse con-
 15 spiciens in dei uerearis uenire conspectum.

78 Redde inquit proximo in tempore, coangusta uer- D
 bum et fideliter age cum illo. et in omni tempore
 inuenies quod tibi necessarium sit. non amat multis
 innocentia se defendere. Susanna uocis adsertione non eguit:
 20 uerbum coangustauit ad dominum et statim adipisci meruit
 castitatis propriae testimonium. plurima presbyteri loquebantur,
 qui laborabant uerborum fuco obducere ueritatem, sed non
 filia Iuda. tacuit aput homines, locuta est deo. erubescenda
 erat in plebe ipsa defensio muliebris et, dum pudor defen-

2 Prouerb. 29, 40 (31, 22) 8 Prouerb. 27, 11 9 Prouerb.
 27, 12 14 Gen. 3, 7 16 Sir. 29, 2 sq. 19 Sus. 35 (Dan. 13, 42 sq.)

1 iniuriosius *PC* iuriosius *B* iuriosus *T* 3 fecit sibi *V* 4 passionis
 sanguine *P'*, passionis *om.* *C* 5 bysso (y s. i) *V* aetheria *V* aethe-
 rie *P* etherie *D* etherie *P'C* aetherea *B* aethera (a *alt. ex ie m3*) *T*;
fort. effigurantur scribendum misterium *PVT* sagri *P*, *om.* *BT*
 7 indicat *PDP'C* 8 laetantur (e s. a *alt.*) *V* 9 autem *om.* *BT*
 10 penditur *DP'* aufers *PDP'*; *fort. auferas* 11 et ne *D* (*in ras. mai.*
spatii) *P'* 13 opproprii *P* opprobii *C* obprobii *cet.* 14 et *pr.*] te *V*
 tegras *V* 16 proximo tuo *P'* 17 fideliter *P* 18 sit] est *B*
 19 se innocentia *B* 21 presuiteri *P* 22 fugo *P* suco *B* 23 eru-
 biscenda *P* 24 pleue *P*

ditur, impudentia praetendebatur. coangustauit uerbum dicens E
 ad dominum: tu scis quia falsa dixerunt de me. et
 dominus spiritum Danielis pueri castitatis excitauit ultorem.
 79 coangusta ergo uerbum, ut redhibitio creditori, non lingua
 respondeat, siue mystice: coangusta uerbum, hoc est con- 5
 summa; uerbum enim consummans et breuians faciet
 dominus super terram, hoc est ex multis ratiociniis adbre-
 uiata tibi summa conueniat. deducito quod expensis diuersis est F
 erogatum, ut saluum habeas quod supersit, quomodo dominus
 de multis dispensationibus Iudaeorum ex multo illo ratiocinio 10
 peccatorum consummauit tandem atque breuiauit, ut reliquiae
 saluae fierent per electionem gratiae et seruarentur ad semen,
 per quos intermortuam spem synagogae resuscitaret.

21, 80 Quam deforme est, ut pro beneficio ei qui te adiunxit 618
 rependas molestiam! cum istum fraudaueris cui debes, postea 15
 in tempore necessitatis tuae non inuenies creditorem. quam
 indignum, ut cum uictum tuum sustentare non queas, cum
 adhuc nihil debeas, putes quod et uictum tuum possis et
 debitum sustinere. ante cogita unde dissoluas et sic mutuum
 sume. 'fructus' inquit 'agrorum capio.' sed qui non abundant 20
 usui quomodo abundabunt contracti faenoris incremento? sed
 possessionem meam uendo. et unde fructus, quibus utaris ad C
 sumptum? faenus non pecunia sua soluitur, sed augetur:
 81 numerando coaceruatur et crescit. deinde non cogitas humili-
 tatem et uerecundiam postulantis? donec accipias, oscularis 25
 manus faeneratoris superbi, humilias uocem tuam, ne clarior

2 Sus. 43 (Dan. 13, 43) 6 Rom. 9, 28 11¹ Rom. 9, 27

1 imprudentia *TC* 3 danielis (s s. u.) *P* danielis *DT* daniel *B*
 suscitauit castitatis *P'* 4 ut redhibitio *P* et (i tert. s. u.) *B* ut redibitio
DP'C utrum adhibitio *V* 5 mystice *PC* consuma *P* consumma *V*
 6 consumans *P* abbrevians *B* adbreuians *T* 7 terra *T* (in
 quo hoc est ut in ras. m3) abbreviata *B* et breuia *V* 11 con-
 summauit *P* tamen *V* breuiavi *P* 13 per] ad *B* sinagogae *P*
 15 molestias *V* cui] cum *T* 22 ad sumptum (haec in ras. m3 *T*)
 utaris *BT* 23 sumptum (p s. u.) *VP'* soluitur sua *P'* 24 coacer-
 batur (v s. b) *V* 26 superbe *BT* superbo *C* nec *B* et (c exp.) *VT*

- sonitus uocis tuae auris eius offendat, ne plures te audiant deprecantem. paupertas non habet crimen, nulla indigentiae infamia est, sed debere uerecundum est, non reddere inuere- D
cundum. postulabis dilationem, cum coeperis conueniri in
-5 tempore praescriptae solutionis: pro pecunia adferes taedia,
causaberis de tempore, excusationes strues et, cum totum
promiseris, ne in uniuersum fraudare uidearis, uix dimidium
restitues. de amico inimicum facies, pro honore referes contu-
meliam, pro benedictione maledictum. quam haec opinionem
10 laedant considera, quam a uiro bono discrepent recognosce.
32 ergo dum liber es a uinculis, ipse te retrahe, reuoca a iugo E
et onere seruitutis. diues es: non sumas mutuum. pauper
es: non sumas mutuum. diues es: nullam pateris petendi
necessitatem. pauper es: considera soluendi difficultatem.
15 opulentia usuris minuitur, paupertas usuris non eleuatur;
numquam enim malum malo corrigitur nec uulnus curatur
uulnere, sed exasperatur ulcere.
33 Haec uide, ne, dum pecuniam petis, molam tuam obliges F
aut lapidem supermolarem. mola est. qua similago conficitur,
20 qua molit similaginem una mulier, quae adsumitur, et altera,
quae relinquitur. fortasse illa adsumitur quae semper molit
dei uerbum, ut habeat similaginem, spiritalem farinam facit,

2 Bas. 272 C (110 B) 12 Bas. 272 C, 273 A (110 C) 18 Deut.
24, 8 (6) 20 Matth. 24, 41

1 auris *P* aures *cet.* 2 crimen habet *T* indigentia *BT* 3 inuere-
cundum *D* uerecundius *P'* 6 excusationis *P* 7 uideris *D* uidearis
(a s. u.) *P'* 8 pro] de *DP'* 11 est *BT* te s. u. *V* retrahe
reuoca *V* retrahere uocat *BT* rethareuoca *P* retrahe *C* reuoca *DP'*
12 honore *B* onore (e s. o *alt. m2*) *V* honore *T* pauper (*om. es*) *DP'*
13 sumys (e s. u *m2*) *V* nulla pateres *P* 14 difficultatem *P* 15 re-
leuatur (r *pr. s. u. m2*) *V* 16 corrigitur *P* nec...ulcere *om. C*
uulnere curatur *P'* 17 ulcere α ulcer *DP'* inler *P* inter *V*, *om. cet.*
18 petis *DP'C* petes *PV* petas *BT* 19 est enim *DP'* simulago...
simulaginem *P* 20 qua] quę *B* quę *DP'* 21 quae *pr. om. DP'* ad-
sume relinquetur *V* relinquetur *T* adsumetur *PVBT* super *DP'*
22 uerbum dei *DP'* ut] et *V* et spiritualement facit farinam *DF'*
faciat (a *alt. s. u.*) *V*

expurgat uetus fermentum, ut sit noua conspersio, custodit
 molam suam, interpretatur scripturas, seruat sibi lapidem
 supermolarem: illa autem relinquitur, quae oppignorat molam
 suam. cum aliquid emoluerit perfunctorie, oppignorat lapidem
 qui est super molam. quis iste sit lapis quaero. legi: lapi- 6
 dem, quem reprobauerunt aedificantes, hic factus 619 A
 est in caput anguli. quare super molam? quia ipse est
 qui molentes adiuuat, ipse est qui dicit: scrutamini
 scripturas, in quibus putatis uos uitam aeternam
 84 habere. noli, faenerator, hunc lapidem supermolarem oppig- 10
 norare, ne cadas super illum; omnis enim qui ceciderit
 super hunc lapidem conquassabitur, supra quem ce-
 ciderit autem comminuet illum. nec uiduae pignus sus-
 cipias. graue et secundum litteram utrumque, ut usum instru- B
 mentumque uiuendi egeno auferas aut uiduae pignus detra- 15
 has, sed grauius, si animae, quae uerbi uidua est, uerbum
 teneas, ut ei sterilitatem uiduitatis indicas.

22, 85 Atque ut sciatis quod amanti haec affectu suadeam, ut C
 sciatis quod liceat et bene faenerare, ostendam uobis quem
 faeneratorem debeatis imitari. duo inquit erant debitores 20
 uni faeneratori; unus debebat denarios quingentos,
 alius quinquaginta. non habentibus illis unde

1 I Cor. 5, 7 3 Deut. 24, 8 (6) 5 Luc. 20, 17 Psalm. CXVII 22
 8 Ioh. 5, 39 11 Luc. 20, 18 13 Deut. 24, 19 (17) 20 Luc. 7, 41—43

1 expurgate *DP'* fermentum *V* sitis *DP'* 3 relinquetur *VBT*
 relinq·tur *D* oppignorat (p *pr.* s. u. *m2*) *P* oppignerat *DP'* obpig-
 norat *BT* molam... oppignorat *om.* *C* 4 cum autem *DP'* oppig-
 nerat *VDPT* obpignerat *B* 5 lege *V* 7 angoli *P* 8 molentes
om. *BT* adiubat *P* iuuat *DP'* 9 potatis *P* uos putatis habere
 uitam aeternam *BT* 10 obpignerare *VBT* 11 nec addas *V* 12 supra]
 super *DP'* autem ceciderit *C* uero ceciderit *BT* 13 comminuit *P*
 14 et (est s. et *m2*) *V* ut usum *om.* *DP'* spatio 25 fere litt. relicto
 uisum *C* 17 et ei *ed. Rom.* sterelitatem *P* sterilitatem teneas *V*
 18 affectu *P* suadeam (a *pr.* ex i *m2*) *P* 19 et *om.* *BT* fenerari
C faeneratores *P* feneratores *DP'* ante ostendam *add.* et *B*, etiam *T*
 20 debitores erant *B* 21 denerios (a s. e *alt.*, i ex a ut uidetur) *B*
 22 alius (u ex o) *P* quinquaginta *P*

redderent donauit utrisque. quis ergo eum plus diligit? respondens Simon Pharisaeus dixit: aestimo quia is cui plus donauit. et laudata est eius sententia dicente domino: recte iudicasti. recte iudicauit D
 5 Pharisaeus, qui male cogitauit putans quod ignoraret magis dominus peccata mulieris quam donaret. sed laudatur eius
 6 sententia, ut excusatio ei omnis adimatur. plus remissum est ecclesiae, quae congregata est ex populo nationum, quoniam plus debebat, sed et ipsa plus soluit non exigenti, sed do-
 10 nanti. dedit aquam pedibus Christi, quia sua peccata mundauit, osculata est pedes, ferens pacis insignia misit oleum E in pedes eius misericordiam et ipsa in pauperes conferendo — isti sunt pedes Christi; in his etenim innocentius ambulat Christus — et capillis capitis sui tersit; Christo enim humi-
 15 liatur quicumque habet humilitatis affectum. et ideo inquit dimissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. aduerte quod dominus et misericordiam quasi liberalis inpertit et iudicium cum miseratione dispensat. ante donauit per gratiam, sed quibus donaret sciebat. non habet F
 20 quod excuset Iudaeus. mihi quasi peccatori plura donauit, illi quasi ingrato minora concessit. sciuit tamen quod et ille quasi ingratus non posset quod accepisset exsoluere et ecclesia memor gratiae eo plura solueret quo plura meruisset.

3 25 Habetis ergo quem sequamini faeneratorem, si uultis laude 620 AB donari, si uultis non esse quod reprehendatur a nobis. nos

4 Luc. 7, 43 10 Luc. 7, 44—46 15 Luc. 7, 47

1 plus eum *T* 2 et 5 farisaeus *V* 3 eius *om.* *BT* 4 domino dicente *B* 5 potans *P* magis (*g in ras.*) *T* maius *B* 6 peccatū *B* mulieris (*i alt. ex e*) *P* sententia eius laudatur *B* 7 eius omnis *V* omnis ei *DP'* 9 ex genti (*om. sed donanti spatio relicto*) *V* 10 qua sua *V* peccata sua *BT'* 12 et in ipsa in *P* 13 innocens *BT* 14 & (*del. m1*) christo *P* 16 sunt ei multa (*om. peccata*) *B* sunt ei peccata eius multa *C* eius *om.* *P'* 18 despensat *P* 20 iudeos *D et* (*u s. o*) *P'* 22 posset *V* (*possit cet.*) 23 soluerit *DP'* quod *B* 25 laude *om.* *DP'*

enim non personae obtrectamus, sed auaritiae. nec fefellit
dixisse aliquos, cum ante hoc biduum tractatus noster eorum
compunxisset affectum: 'quid sibi uoluit episcopus aduersus
faeneratores tractare, quasi nouum aliquid admissum sit,
quasi id non etiam superiores fecerint, quasi non uetus sit
faenerare?' uerum est nec ego abnuo, sed et culpa uetus est.
denique peccatum ab Adam, ex illo culpa, ex quo et Eua, ex
illo praeuaricatio, ex quo et humana condicio. sed ideo Chri-
stus aduenit, ut inueterata aboleret, noua conderet, et quae
inueterauerat culpa renouaret gratia, ideo se passioni optulit,
ut renouaret spiritu et absolueret uniuersos, diabolus autem
Euam decepit, ut subplantaret uirum, obligaret hereditatem.
89 quid faeneratores faciunt? decipiunt defaeneratos, obligant
fideiussores. sed non Tobias pignus quaesiuit aut fideiussorem
poposcit. currendum est igitur, ut fideiussorem requiras, ut
eum tuis nominibus obstringas. ecce paratur alter inimicus.
nam cum tu non habueris unde debitum soluas, ille pro te
tenebitur. inuenieris in eo circumuentor et fallas, qui amicum
deceperis. ille nudabitur, ille pro te in uincla ducetur, illum
grauiorem exactorem creditore patieris, qui alleget: 'stimula
ciuem tuum, quem spopondisti.' ita fiet, ut ipse quoque esse
incipias ingratus et praetereas illud quod scriptum est: gra-
tiam repromissoris ne obliuiscaris; dedit enim

9 Hebr. 8, 13 11 Augustinus contra Iul. Pelag. I 3, 10 (diabolus
... hereditatem) 14 Tob. 1, 14 (17); 4, 20 (21) 22 Sir. 29, 15 (20)

1 fellit *PD* fallit *C* 2 aī aliquos *V* 3 compunxisset *VDP^rTC*
affectu *P* 4 ammissum *V* 9 obolerit *P* 10 optulit *P* obtulit *cet.*
11 renouaret *T'* (et *m3* ex etur) renouaremur *V* renouaretur *cet.* et
DP^r ut *cet.* absoluerit *P* 12 subplantaret *PV* supplantaret *cet.*
13 faciant *B* faciunt (unt in *ras. m3*) *T* decipiunt *DP^r* decipiant *cet.*
defaeneratos] foeneratores *B* fēneratores *T* 15 fidesiussorē (s *pr. del.*
et ē ex es) *P* 16 adstringas *C* 17 tu *om. DP^r* 18 inuenieris *V*
inueniris *cet.* fallas *P* fallax *cet.* quia *V* 19 deciperis *P* uin-
cula *BDP^rT* 20 creditore s. u. *P* alleget *scripsi* allegit *PT* allegat
DP^r alegit *V* alliget *C* alligauit *B* stimulat (t *alt. del.*) *P* stimulo *B*
et (o ex a *m3*) *T* 21 etuē (ci s. et *m2*) *V* autem ciuem *P^r* spo-
pondisti *T* ipsi *PVBT* 22 illum *P* 23 promissoris *B*

pro te animam bonam. necesse est dicas: 'quis enim te
quaerebat fidem dicere? nam nisi tu fidem dixisses, ego non
accepissem pecuniam. adulteram accepi pecuniam, aes auro
admixtum mihi dedit: utinam te non optulisses! fortasse te
90 s creditor subornauit uel tu illum'. ergo caue ne alieno te obli-
ges debito, ne hoc quoque uendidisse dicaris, ne si quid tibi, F
ut habet usus amicitiae, debitor dederit gratiae, te uideatur
emisse. aut si uis interuenire, moueris amici obsecratus oratis,
erubescis negare, ita interueni, ut si debito soluendo <par>
10 non fuerit, de tuo noueris esse soluendum. in haec paratus
accede. legisti enim: non spondeas super uirtutem
tuam; si enim spoponderis, quasi restituens cogita
et infra: recipe proximum secundum uirtutem tuam
et adtende tibi ne cadas, id est ne maiore te obliges 621 A
15 nominis quantitate quam ferre possunt atque exsoluere tuarum
copiae facultatum. si enim quod habes tradas, amisisti opes, non
amisisti fidem. famae tuae damna non sentis, redemisti amicum
sine tua fraude. alibi quoque id te monent Proueria Solomonis
dicentis: spondens sponde amicos tuos, quemadmodum
20 qui obligat se sponsorem amicorum suorum. si
autem non habes, audi quid dicat Solomon: noli dare te
in sponsionem erubescens personam; si enim non B
habueris unde soluas, auferet stramentum desub

3 Bas. 269 C (109 C) 11 Sir. 8. 13 (16) 13 Sir. 29, 20 (27)
19 Prouerb. 17, 18 21 Prouerb. 22, 26 sq.

1 dicam (s s. m) V 2 nisi (ni s. u.) V 3 accipissem PD auro]
uero B 4 ammixtum V admixto DP' creditor te DP', te om. BT
5 suborinauit T subordinauit Maurini illum om. V caue ergo B
7 debitor] debetur aut DP' gratia BT te] ut DP' 8 emisisse T
obsegratus P 9 erubiscis P erubescas DP' interueni VC inter-
uenit cet. debitor BT debitū DP' solutū DP' 9 par addidi; suf-
fecerit Henricus Schenkl 12 sposponderis T restituens (n s. u.) P
13 et om. V proximum tuum BP' 14 nominis obliges B 15 numi-
smatis ex nominis D nūmismatis P' duarum (t s. d) V 17 sensistis
(sis del.) P redimisti P 18 tui DP' salomonis libri 19 dicentes P
quemammodum V 20 oblegat P 21 solomon P salomon cet. dare]
tardare BT 22 erubiscens P 23 auferent ed. Rom. (ἀρῶνται LXX)

lateribus tuis. ergo bonus faenerator acquirit gratiam,
execrationem improbus.

- 24, 91 Sed non his tantum uirtutum finibus contentus sanctus
Tobias mercenario quoque sciuit soluendam esse mercedem.
dimidium usque optulit meritoque pro mercenario inuenit
angelum. et tu unde scis, ne forte iustum aliquem mercede
defraudes, peius, si infirmum — uae enim illi qui scandali-
zauerit unum de pusillis istis! — qui scis an in eo angelus
sit? neque enim dubitare debemus quod in mercenario possit
esse angelus, cum esse possit Christus, qui in minimo quo-
que esse consuevit. redde ergo mercenario mercedem suam
nec eum laboris sui mercede defrudes, quia et tu mercenna-
rius Christi es et te conduxit ad uineam suam et tibi merces
reposita caelestis est. non ergo laedas seruum operantem in
ueritate neque mercenarium dantem animam suam, non de-
spicias inopem, qui uitam suam labore exercet suo et mer-
cede sustentat. hoc enim interficere hominem, uitae suae ei
debita subsidia denegare. et tu mercennarius es in hac terra:
da mercedem mercenario, ut et tu possis domino dicere,
cum precaris: da mercedem sustentantibus te. Tobis
tibi dicit: luxuria mater est famis, in quo continentiam
docet. dicit etiam: mercedem omni homini, qui penes

4 Tob. 4, 14 (15); 12, 1 et 5 5 Tob. 5, 4; 12, 15 7 Matth. 18, 6
10 Matth. 25, 40 13 Matth. 20, 2 17 cf. p. 545 u. 7 20 Sir. 36,
21 (18) 21 Tob. 4, 13 22 Tob. 4, 14 (15)

1 acquirit *DP'* 2 improbus execrationem *DP'* 3 contentus *PC'*
contentus fuit *cet.* tobias scs *B* 4 mercedem (*s. mer m4 tui*) *P*
5 optulit *P* obtulit *cet.* 6 inde (*s. idem*) *B* 7 peius si] punis si
D punisse *P'* 8 qui] quid *B* qui. (*s. ut uidetur eras.*) *T* 9 debes *D*
s. u. et P' 10 possit et *V* (*et exp.*) *BT* 11 et 20 mercedem *P*
12 defrudes *P* fraudes (*' defraudes cet.*) 13 mercis (*e s. i m2*) *V*
14 celestis reposita est *T* reposita (*recumposita P'*) est caelestis *DP'*.
est *om. C* 15 dispicias *P* 16 suo exercet labore *DP'* 17 est enim
V enim est *C*, est *post* interficere *add. T* ei *s. u. V* 18 debitum
(*a s. um*) *V* 19 mercenario mercedem *BT* 20 mercedem dne *DP'*
tobis *PV* tobias *cet.* 22 et 573, 2 paenes *PV*

te operatus fuerit, redde eadem die et non maneat
 penes te merces hominis: et merces tua non mino-
 rabitur. dicit tibi: noli bibere uinum in ebrietatem,
 dicit tibi: de pane tuo communica esurientibus —
 uides quid te faenerare cupiat — et de uestimentis tuis
 nudos tege. ex omnibus quae tibi abundauerint
 fac elemosynam. omni tempore benedic dominum.
 in his itaque faenus aeternum est et usura perpetua.

3 Tob. 4, 15 4 Tob. 4, 16 (17) 5 Tob. 4, 16 (17) 7 Tob.
 4, 19 (20)

1 mane ut *V* 2 post te repetuntur in *V* uerba operatus... paenes
 te mercis *pr. P* minorabit *V* 3 noli... tibi *om. C* ebrietate
BDP'T 5 uides *PVC* uide *cet.* faenerare *VC* faeneratore *PBD et*
 (to *exp.*) *P'T* 6 habundauerint tibi *DP'* 7 elemosinam *BDP'C* ele-
 mosinam *T* elemosinam *P* elemosinam *V* et omni *BT* EXPL.
 TRACTATUS *SCI AMBROSI EPI ET CONFESSORIS DE TOBIA P*
 AMEN. LIBER TOBIS EXPLICIT FELICITER. SCRIBENTI PAX LE-
 GENTI UITA *V* EXPLICIT TRACTATUS *SCI AMBROSI EPISCOPI*
 DE TOBIA *DC. deest subscriptio in B (spatio relicto) P'T*

INDEX LIBRORVM
QVI HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

De Iacob et uita beata	p. 1
De Ioseph	71
De patriarchis	123
De fuga saeculi	161
De interpellatione Iob et Daud	209
De apologia Daud ad Theodosium Augustum	297
Apologia Daud quae uocatur altera	357
De Helia et ieiunio	409
De Nabuthae	467
De Tobia	517

ADDENDA ET CORRIGENDA.

praef. p. III u. 7 hanc adde adnotationem: de doxologia in libro ultimo adiecta iam in praefatione partis primae diximus -- p. 72, u. 14 et 124 u. 11 lege: VIII, non: X — p. 178, 24 lege: comprehendat — p. 193, 21 'ninguit' retinendum est (cf. de interpell. Iob et David II (III) 2. 2. p. 234, 14) et u. 24 addendum: 21 Iob 20, 23. — p. 349, 7 lege: norunt — 375, 10 lege in margine: 27, non: 28 — 404, 28 lege: hoc *Erasmus*. hec *uel* haec *libri* (nam in T quoque 'hec' scriptum esse testatus est M. Iadart, bybliothecae Remensis praefecti vicarius) — 405, 24 lege: 'ergo', non: 'ergo' — p. 414, 28 lege: praeparavit *P*, non: praeparavit *R* p. 469, 26 lege: *ŒE*, non: *ŒE* (intercidit uirgula) — p. 499, 28 lege: de] diu *PT*, non: *BT* — p. 505, 29 post 'confessione non *V*' adde: in *pr. om. PP'* — p. 511, 31 lege: 14 deo *PP'D*, non: deo *PP'T* — p. 514, 14 adde in margine: 71 et u. 20 in margine lege: 72 (typographi culpa illud 71 in locum inferiorem submotum numerum 72 expulit) — p. 518, 4 lege: 1893,99. non: 1893/96.

Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum.

VOL. XXXII. AMBROSIVS. Pars I: Exameron de paradiso, de Cain et Abel, de Noe, de Abraham, de Isaac, de bono mortis, fasc. 1. Ed. *C. Schenkl*. 6 fl. 40 kr. = 12 M. 80 Pf.

VOL. XXXII. AMBROSIVS. Pars II: De Iacob, de Ioseph, de patriarchis, de fuga sacculi, de interpellatione Iob et David, de Apologia David, Apologia David quae vocatur altera, de Helio, de Nabulone, de Tobia. Ed. *C. Schenkl*. 8 fl. 40 kr. = 16 M. 80 Pf.

VOL. XXXIII. Sectio I Pars I. S. AVRELI AVGVSTINI confessionum libri XIII ex rec. *P. Knoll*. 5 fl. 40 kr. = 10 M. 80 Pf.

VOL. XXXIII. S. AVRELI AVGVSTINI opera Sect. II. Epistolae. P. I. Praefatio, Ep. I - XXV. rec. *Al. Goldbacher*. 1 fl. 80 kr. = 3 M. 60 Pf.

VOL. XXXV. Pars I. EPISTVLAE imperatorum pontificum auctoritatis. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae. Avellana quae dicitur collectio, Rec. *O. Goenther*. Prolegomena, Epistolae I - CIV. 7 fl. 40 kr. = 14 M. 80 Pf.

Praeparantur:

AMBROSIVS. Ed. *C. Schenkl* et *M. Ihm*. pars I. fasc. 2.

pars III: Commentarii in Psalmos.

pars IV: Commentarius in Evangelium Lucae.

pars V: de officiis, Corpus de virginibus et de poenitentia, de eodem de spiritu, de incarnatione.

pars VI: Epistolae de excessu patris, Orationes in Theodosianum et Valentinianum.

pars VII: Auctor Aster.

pars VIII: de rebus Iulianis, Sermones, Hymni, Fragmenta etc.

pars IX: Indices.

ARATOR. Ed. *H. Schenkl*.

AVGVSTINVS. Sect. I. Contra Academicos, De beata vita, De ordine, De musica, De magistro, De libero arbitrio, De moribus ecclesiae, et de mor. Manu, De vera religione, De grammatica, Principia dialecticae, Categoriae decem, Principia metricorum, Regulae fragmentum, Regula secunda, De unitate orationis, Ars. Ed. *L. M. Stotasser*.

Soliloquia, De unitate animae, De quantitate animae, De genesi contra Manichaeos, Ed. *A. Holder*.

Sect. III. Enchiridion s. in psalmos. Ed. *M. Grollmann*.

De consensu evangelistarum, De sermone magistri, De fonte baptis. Ed. *F. Wehrh.*

quaest. evangel. lib. II, quaest. XVII in evangelio s. Matthaei, de I. In Ioh. evang. tract. CXXIV., In eod. Ioh. ad Partem tract. X. Exposit. quoniam praesentibus in eod. tract. de Ioh. Ioh. Ioh. Ioh. Bonum, in eod. tract. Epistolae Ioh. expositio, I. Mign. XXXV. p. 1321 - 2115. Ed. *A. Mommsen*.

De doctrina Christiana. Ed. *Nic. Mader*.

Sect. III. Sermones. Ed. *E. Holder*.

Sect. V. De civitate dei. Ed. *E. Hoffmann*.

De trinitate, De caritate, De catechizandis neophytis. Ed. *Nic. Mader*.

De divinis officiis octoginta tribus lib. De diversis quaestionibus ad simpliciana libri duo, De octo Davidi quaestionibus, De fide rerum quae non videntur. Mign. XI. p. 11 - 180. Ed. *R. Kuhn*.

De fide et scriptura, De fide et caritate, De agnitione christiana, De continentia, De bono coniugio, De sorore virginate, De bono adfinitatis, De coniugiis adulterinis II. II, De mendacio, Contra Iovinianum, De opere monachorum, De damnatione damnationum, De corpore mortalis gerenda, De patientia. Mign. XI. p. 181 - 200, 349 - 626. Ed. *J. Zacher*.

Sect. VII. Psalmus contra partem Donati, Contra epistolam Parmeniani, De baptismo contra Donatistas, Contra litteras Petriani, Contra Donatistas epistolae, Contra Cresconium Donatistam, De unico baptismo contra Petilianum, Breves collationes cum Donatistis, Ad Donatistas post collationem, Sermo ad Caesarensis ecclesiae plebem, De gestis cum Emerito, Contra Gaudentium, App: Sermo de Rusticiano subdiacono, Liber contra Fulgentium, Exe. et scripta ad Donat. hist. pertinentia (Mign. XLIII). Ed. *M. Petschenig*.

Sect. VIII. De peccatorum meritis, De spiritu et littera, De natura et gratia, De perfectione iustitiae, De gestis Pelagii, De gratia Christi, De anima et eius origine, Contra II epist. Pel. Mign.

3 2044 038 448 932

DATE DUE[illegible]

DEMCO, INC. 38-2931

3 2044 038 448 932

DATE DUE

[illegible]

DEMCO, INC. 38-2931

